

**Mêjûwa Dewlet Û
Mîrneşînîyên Kurd Di Pêla
Musulmantîyê De**

Bergê Duwem Ji Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan

Mohemed Emîn Zeki Beg

Werger Dr. M. S. Cuma

Navrok

Pêdeçûna li ser Dewlet û Miletên Kevnar de, yên ku pêwendîya wan ligel koka Kurd de tête bidîtin	8
1. Dewleta Lollo	9
2. Dewleta Goti	10
3. Dewleta Kasay	11
4. Dewleta Mîtanî	16
5. Dewleta Xeldî-Orarto	17
6. Dewletên Sobarî	18
7. Dewletên Nayri	18
8. Dewleta Mîdya	18
Kar û barên Cengînyî Kîaksarês	21
Beşê Yekem	27
Dewletên Kurd di Pêla Musulmantîyê de	27
Derîyê Yekem	28
1. Dewleta Rewadî li Ezirbêcanê de (230-618 k.)	28
Dîlkirin û Rizgarkirina Salar-Merzeban	33
Li dawîya Dîlkirina Merzeban de	36
Wahsozan û Kurên Merzeban	37
Ibrahim Salar	40
Wahsozanê duwem	41
Mîr Ahmedîl	43
Aq Songor Ahmedîl	44
Aq Songorê duwem	45
Derîyê duwem	49
2. Dewleta Salarîli Ezirbêcanê de (300-420 k. de)	49

3 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Derîyê Sêyem	60
3. Dewleta Hesnewî li Hemedanê de (330-405 k. de).	60
Hesnewî.....	60
Ebu Necim Nasir El-Dele Bedir	64
Siyaseta Bedriyî Diravî.....	71
Nav û Nîşanên wî	72
Derîyê Çarem.....	77
4. Dewleta Şedadî di 340-468 k. de di Aran de	77
Derîyê Pêncem.....	82
5. Dewleta Dostekî û Merwanî li Diyarbekir de di sala 350-476 k. de.	82
A. Dewleta Dostekî.....	82
B. Dewleta Merwanî	88
Bavê Seîd Mensur Mumehed El-Dewle.....	93
Melek Adil Nasir El-Dewle Ehmed	95
Qasim Bavê Nasir.....	106
Mensur	107
Derîyê Şeşem.....	110
6. Dewleta Kurên Enan li Helwanê de di sala 380-510 k de ...	110
Mîrneşîniya Derteng	113
Mîrneşîniya Mahîdeşt	113
Derîyê Heftem	114
7. Dewleta Şubankare-Şuwankare-Şîvankre li Fars di sala 412-658 k. de	114
Derîyê Heştem	118
8. Dewleta Etabekîyê Lorê Gewre yanjî Dewleta Fedleweyî ji 550-827 k. de	118
1. Bavê Tahir Mohemed	119
2. Etabik Hezar Esp.....	119
3. Etabik Tîgele	121
4. Etabik Şems El-Dîn Alp Ergon.....	123
5. Etabik Yusif Şah	123
6. Etabik Efrasyab	124
7. Etabik Nesret El-Dîn Ehmed	125
8. Etabik Rikin El-Dîn Yusiv Şahê duwem.....	126
9. Muzefer El-Dîn Efrasyabê duwem	126
10. Nur El-Wedud.....	127

11. Şems El-Dîn Peşeng.....	127
12. Pîr Ehmed.....	127
13. Bavê Seîd	128
14. Şah Husên.....	128
15. Xeyas El-Dîn Kawis	128
Rûnkirin.....	129
Derîyê Nehem.....	130
9. Dewleta Lorê Biçûk ji sala 570-1250 k. de yanjî	
Malbata Xurşîdî	130
1. Şuca El-Dîn Xurşîd	131
2. Êtabik Seyf El-Dîn Restem.....	132
3. Şeref El-Dîn Bavê Bekir	133
4. Ize El-Dîn Gerşasb	133
5. Husam El-Dîn Xelîl	133
6. Bedir El-Dîn Mesud	134
7. Tac El-Dîn Şah.....	135
8. Felek El-Dîn û Ize El-Dîn.....	135
9. Cemal El-Dîn Xidir.....	135
10. Husam El-Dîn Umer	136
11. Semam El-Dîn Mohemed	136
12. Ize El-Dîn Ehmed	137
13. Dewlet Xatûn	137
14. Ize El-Dîn Husên.....	138
15. Şuca El-Dîn Mehmud	138
16. Mele Ize El-Dîn Kurê Şuca El-Dîn.....	138
17. Melek Seyid Ehmed.....	139
18. Şah Husên.....	139
19. Şah Restem.....	140
20. Ogoz Xan	140
21. Cîhangîr.....	141
22. Şah Restemê duwem.....	141
23. Şah Wirdî	143
Rûnkirin.....	145
Derîyê Dehem.....	146
10. Dewleta Eyubî (567-685-950 k.)	146
1. Kî Bav û Bavpîrê Sazmendê vê Serdarîyê ne û ew ji ku hatine?.....	146
2. Çilo ew bipêşkevtin?.....	148
3. Çawan Mîr Selah El-Dîn pê hate bigihaştin	150

5 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

4. Çûna wîyî pêşî ji bona Misrê	151
5. Çûna Selah El-Dînî duwemî Misrê.....	153
6. Çûna Sêyemî Misrê.....	154
7. Wîzaretî Mîr Selah El-Dîn	156
8. Li dawîya mirina Şehrîyar Nur El-Dîn	162
9. pêla Şehrîyarîyê.....	168
10. Şehrîyar Selah El-Dîn û Xaçperest	177
11. Mîzişa Şehrîyar Ligel Leşkerê Ingilîzî de.....	189
12. Mirina Şehrîyar Selah El-Dîn	196
13. Nîşanên wîyî bilind, Sincî û Perwerdebûna wîyî baş.....	198
14. Şopên wîyî Avanîyê û Bajartîyê	204
15. Kurên Şehrîyar Selah El-Dîn	206
Melek Efdel, Melek Ezîz û Melek Adil.....	206
Şehrîyarîya Melek Adil	209
Rewş û Rûçikên wî	211
Şehrîyarîya Melek Kamil	211
Nîşan û Rûçikên wî.....	214
Melek Adilê duwem	215
Melek El-Salih Necim El-Dînê Eyubî.....	218
Armanç û Şopên wîna.....	222
Pêla Şehrîyarîya Toranşah	224
Payînbûna serdarîya Eyubî li Misrê de.....	226
2 . Serdarîya Eyubî li Helebê de (579-685 k. de).....	228
3. serdarîya Eyubîyî Şamê.....	231
4. serdarîya Eyubîyî Hema.	233
5. Mîrneşînîya Eyubîyî Humsê.....	234
6. Mîrneşînîya Eyubîyî Yemen.	234
7. Serdarîya Eyubîyî Cezîrê.....	236
Dîtineke Giştî	236
Derîyê Yanzdehemîn.....	238
11. Dewleta Kurên Erdelanî ji 617-1284 k. de.....	238
Derîyê Duwanzdehemîn	250
12. Dewleta Padîşahên Kurd yanjî Kurt ji sala 643-785 k. de	250
Derîyê Sêzdehemîn.....	253

13. Dewleta Zend ji 1202 - 1167 k. de	253
1. Pêla Kerîm Xan	255
A. Sincî û Nişanên wî	264
B. Li dawîya mirina Kerîm Xan de.	267
2. Rojgarîya Lutfî Elî Xan.....	277
Dîtineke Giştî derbarê Zînetên vê Dewleta hanê	
de.....	296
Derîyê Çardehemîn.....	298
14. Dewleta Mîrneşînîya Biraxweyî ji sala 1172-1300 k.	
de	298
Beşê duwem	303
Mîrneşînîyên Kurd di pêla Musulmantîyê de	303
A. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Dêrsim de.....	305
1. Mîrneşînîya Cezîrê	305
2. Mîrneşînîya Xêzan	308
3. Mîrneşînîya Şêrwan	308
4. Mîrneşînîya Bedlîsê	309
5. Mîrneşînîya Sason.....	310
6. Mîrneşînîya Siwêdî	312
7. Mîrneşînîya Bazokî	312
8. Mîrneşînîya Mîrdesî-Merdasî-Merdisî	313
9. Mîrneşînîya Cemşukuzk	314
B. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Keles de.....	315
10. Mîrneşînîya Hesên-Husîn Kêf	315
11. Mîrneşînîya Sulemanî-Silêvanî.....	316
12. Mîrneşînîya Zerakî	317
13. Mîrneşînîya Keles û Ezazê.....	317
C. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Xoyê de	322
14. Mîrneşînîya Hekarê.....	322
15. Mîrneşînîya Mehmudî.....	323
16. Mîrneşînîya Binîyanîş	324
17. Mîrneşînîya Dunbulî	324
18. Mîrneşînîya Biradost.....	332
1. Xanedana Mîrneşînîya Somay	332
2. Xanedana Mîrneşînîya Tergever	332
19. Mîrneşînîya Mukrî	333
20. Mîrneşînîya Istonî	334
D. Koma Jêrî Hekarê	335

7 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

21. Mîrneşînîya Badînan:.....	335
22. Mîrneşînîya Dasnî.....	341
23. Mîrneşînîya Soran.....	342
Serdarîya Paşayê Kor.....	347
24. Mîrneşînîya Baban.....	358
Mîrneşînîya Bebeyî Dawî:.....	359
25. Mîrneşînîya Bane.....	364
26. Mîrneşînîya Gelbaxî.....	366
27. Mîrneşînîya Kelher.....	366
1. Begzadeyên Pelenkan.....	367
2. Begzadeyên Derteng.....	367
3. Begzadeyên Mahî Deşt-Maydeşt.....	368
E. Mîrneşînîyên Îrana Rojhilat.....	368
28. Mîrneşînîya Siyah Mensur.....	368
29. Mîrneşînîya Çeknî.....	370
30. Mîrneşînîya Zengene.....	371
G. Mîrneşînîya Xuresan:.....	371
1. Mîrneşînîya Koçan.....	371
2. Mîrneşînîya Bocnord.....	372
F. Mîrneşînîyên Çiyayê Libnanê.....	373
1. Şêxên Îmadîyî Durzî.....	373
2. Mîrên Kurên Şêfayên Kurd.....	374
3. Mîrên Rees Nehaşê Kurd.....	377

Pêdeçûna li ser Dewlet û Miletên Kevnar de, yên ku pêwendîya wan ligel koka Kurd de tete bidîtin

Her mîna ku me li bergê yekemî vê mêjûwê de dayite biaxivtin, hinek ji Miletên herema Zagrosê li gora şop û belgeyên tanî êsta dozandî de û herwehaji bi dîtin, lêvenerandin û encamgirtina Zanistvanên Şûnwarî û mêjûwê ve ligel koka Kurd de pêwendîyeke bi xurt ve tete biderkevtin. Ev pêwendîya hanê, heger ku em bi çavekî ve bê alî û bi zanistî ve baş lê bidin bitemaşekirin, dê emê wê bidin bidîtin, ku ew pêwendiyên Miletê Akad û Emorî ligel koka Ereb de û yên Miletê Hûn-Qon ligel Turk de ewende cudabûn nedihate biderkevtin.

Ca ême ji heger weku van herdu Miletan li nivîsandina mêjûwa xweyî kevnar de li ser şûna van herdû Miletan de herin, ez bawer-nakim, ku hiç Têgihîştvanek û Xwedanbextek li me dê bergîrfyekê bide bigirtin. Bi xwe jî ve nêta me li vê jî de bi tenya ve me divê, ku em reman û dîtina hinek ji Zanistvanên şûnwarî û mêjûwê ji bona ser kaxezê bidin bixistin. Ligel vê jî de divê bête bizanîn, ku ev kanîyên mêjûwa kevnin, herwehaji mîna ku ew hêjî ji bona hin Miletê tir jî hêsta jî bi carekê ve nehatine birûnkirin. Ji bona me jî dîsan ew kanîyên mêjûwa Miletên Kurd tanî radeyekî tarî têtin bidîtin. Ji bona rûnkirina wê mêjûwê pêwist bi xebateke zor û demeke dirêj ve tete bikin.

Lêbelê ev zînetan hanê weku çawan Miletên tir li lêgerandina mêjûwa xweyî kevnar de rê li ber wan de nedaye bigirtin, ku ew li ser mêjûwa Miletên Kevnar û pêwendiyên wan de ligel koka Miletên xwe de bêtin biliberkevtin. Wehaji ev jî divê yarmetîya me jî bide bikin, da ku em jî li ser wê şopa wan de û weku wan herin, tanî servajî wê neyete biderkevtin. Ême jî mêjûwa wan Miletên kevnar, yên ku şop û

9 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

lêvenerandinên tanî êsta wan bi koka Kurd didin bidanîn yanjî ligel Kurd de pêwendîdar wan didib bidîtin, bi pêşekîya mêjûwa xwe ve didin bikin.

Ew Miletên Kevnar, yên ku ligel koka Kurd de kêr û zor pêwendîyên wan tête biderkevekin, di bergê yekem de me li ser wan de daye biaxivtin. Di vî bergê duwem de li gora yarmetîya şop û belgeyan bi tenha ve em li ser pêkhatinên siyasî ango li ser dewletên wan de bidin biaxivtin.

1. Dewleta Lollo

Mexabin, ku mêjû hêstajî derbarê vê dewletê, dûrbûna desthilatîya wê û sînore wê de tiştekî zor nehatîye bizanîn. Li gora belgeyên dema Sargon û Naram Sînê Akadî de divê, ku ev dewleta hanê ligel Arafa-Kerkuk û welatê Kasay de hevsînor bête biderkevtine. Heger weha bû, divê liwaya Sulêmanîyî niha, navçiya Horin-Şêxan, Xorarto û herema Zehaw-Halman bi welatê Lolloyî kevnar bête biderkevtin.

Miletê Lollo ligel beşekî Gotî de dewleteke serbixwe dihate biderkevtin. Navînîya wêna li gora hinekan ji Mêjûvanan bi Zemrî ve tête biderkevtin. Lêbelê li gora Pirofêsoz Spayser-Sipayzer Navînîya wêna Arakadî bû. Ev Mêjûvanê hanê bi xwe jî ve dibêje, ku Annobanîni Qeralê Lollo welatê Halman-Arman daye bizeftkirin, ku ev jî di nava sedsalê bîst û heştêmînê pêş zayînê (p.z.) de tête bikevtin.

Mistir Hall-Hol di nivîsta xwe de mêjûwa Rojhilata Nêzîkî Kevnar de dibêje, ku li duwayî Annobanîni Qeralek bi navê Lasîrab ve ji bona ser Textê welatê Lollo hatîye bihatin. Weha tête biderkevtin, ku Sargonê¹ Akadîyî bi nav û bang ve di pêla vî Qeralî de ji bona ser welatê Lollo hatîye bidakevtin.

Dewleta Lollo tanî heyamê Şelmanaserê sêyemê Qeralê Aşurî daye bidirêjkin. Dawîya wê li mêjûwa 828 p. z. de hatiye bidîtin, di dema ku Leşkerê Aşurî ew daye bidagîrkin.

¹ Evaya Qeralê Pêşî ye, yê ku ew ji Malbata Qeralên Akadî ye (2550-2332 p. z. de). Vî Qeralî 55 salan daye biserdarîkin. Delîl El-Methef El-Îraqî R. 48, Bexdad sala 1943. Muhemed Ewni (M. E.)

2. Dewleta Goti

Rewş û zînetê vê dewletê jî nediyare. Weha diyare, ku ev Miletê hanê li dor û berên Zeyê Koye de dihate birûniştin. Ji wêderê de bere bere ew ber bi ber xuwarê ve hatine bidakevtin û li dawîya mirina Şarkalê Şareri Şûngirê Naram Sîn de li nêzîka nîvê sedsalê 26 p. z. de ew ji bona nava welatên Akad û Somer hatine bikevtin. Ew ligel wan Miletan de hatine bişerkevtin û hêdî hêdî ew li ser herdu Miletan de hatine bizalbûn û wan dewletên Bajarên Somer û Akad bi bin çengên xwe ve dane bixistin.

Li gora lîsteyekê de, ku ew li Nîpor de hatîye bidozandin, 21 Qeralê Goti 125 salan û cil rojî li Babil de serdarî dane bikin. Nemaze ji van Qeralan Enridapizir zor bi hêz û hiner bû. Sînorê desthilatîya wî bi carekê ve mîna sînorê desthilatîya Naram Sîn dihate biderkevtin. Di dawî de Qeralê Erîx-Arkê bi nav û bang ve Utukhegal-Utuxegal kês li Dawîvanê Serdarê Gotîyî Babil de date bidîtin û wî ew ji Akad date biderkirin û dewleta Babil di sala 2524 p. z. de date bizeftkir².

Miletê Gotî li dawîya vîna de ew ji bona welatê xweyî kokî de li herema Zeyê Koye û Kerkuk-Arayxa de hate bivegerandin. Êtir yekitîyeke siyasî giring nema dikarîbûn bidana bipêkanîn³.

²Dibe, ku evaya Binemala Arakê Pênceme. ya ku ew ji bal Utuxegal de di sala 2282 p. z. de hatîye bipêkhatin

³Di Delîlê Methefa Îraqî de di Rûpelê 48 de hatîye binivîsandin:

Binemala Goti bigir ji sala 2370-2282 p. z. de daye bidirêjkin.

1. Embiya 3 salan. 2. Engîşo 6 salan. 3. Nikil Lecab 6 salan. 4. Şelmi 6 salan. 5. Elohloş 6 salan. 6. Enimabkeş 5 salan. 7. Ecîşoşi 6 salan. 8. Iyar Leceb 15 salan. 9. Embate 3 salan. 10. Eyar Leceş 3 salan. 11. Korm 1 Salê. 12. ... 3 salan. 13. ... 2 salan. 14. Irarm 2 salan. 15. Iranim 1 salê. 16. Xablim 2 salan. 17. Bozresin (Ibin) 7 salan. 18. Eyar Lenceda 7 salan. 19. Lasirab 7 salan. 20. Terîkan 40 Rojî. (M. E.).

3. Dewleta Kasay⁴

(Li ser Kasay de di wê Kanîyê bi xwe de, R. 51 de hatîye: Bine-mala Babil, Kasay 1746-1669 yanjî 1750-1170 p. z. de.1.Cendaş, 2. Ecemê Yekem, 3. Kaştilyaşê Yekem, 4. Oşî ... Ebi Retaş. ... Kaştilyaşê duwem. ... Tazîcermaş. ... Xerba-Şibak. Ecemê duwem (1598-1579). Korîca Lezwê Yekem (1578-1560). Milîşbakê Yekem (1559-1541). Nazîmrtaş (1540-1522). Yernabiryaşê Yekem (1521-1503). Kaştilyaşê Sêyem (1502-1484). Ecemê Sêye (1483-1465). Kere Endaşê Yekem (1445-1427). Kedeşmanê Herbi Yekem (1426-1408). Korîca Lezwê duwem (1407-1389). Kedeşmanê Inlîlê Yekem (1388-1370). Yernabiryaşê duwem (1369-1368). Kere Endaşê duwem (1367-1355). Kedeşmanê Herbi(1355-1345. Korica Lezwê Sêyam (1344-1320). Nazîmrtaşê duwem (1319-1294). Kedeşman Terco (1293-1277). Kedeşmanê Inlîlê duwem (1276-1271). Kodir Inlîl (1270- 1263). Şeciketê Şeryaş (1262-1250). Kaştilyaşê Çarem (1249-1242). Inlîl-Nadîn-Şomi (1241-1240). Kedeşmanê Herbi duwem (1240-1239). Edad-Şem-Idin (1238-1233). Idad-Şem-Nasir (1232-1203). Milîşbakê duwem 1202-1188). Merdex Ebal Edenê Yekem (1187-1175). Zibaba-Şem-Idin (1174). Inlîl Nadin-Exi (1173-1171). (M. E)

Li zemanê Yezdehemînê Qeralê dawîyî Samîyî-Emorîyî di Babil de bi navê Samsor Dîtana Miletê Khatti-Xati ango Hêtit hêrîşek bi ser Qeralîtîya Babilistan û dewletên dinî Binemala yekem ve ango Emorî ve date bibirin û wan ew di sala 1926 p. z. de dane bilinavbirin. Li gora hinekan ji Mêjûvanan de li dawîya talan û wêrankirinê de vî Miletê Xati Babilistan date bicîhiştin û ew ji bona welatê xweyî Rojavayî Furatê hate bivegerandin. Li dawîya vêna de li Babil de dewleteke xweyî welatî hate bidamezirandin û wê nêzîka sedsal û nîvekî date bidirêjkin. Di dawîya vê pêlê de Miletê Kasay ji bona ser

⁴ Dewleta Kasay di Mêjû û Nivîsandinên kevnar de bi Sêyem Binemal di Babil de hatîye bidanîn. Binemala Yekem Dewleta Emori bû, ya ku wêna ji 2225-1926 p. z. de daye bidirêjkin. Hemorabîyê bi nav û bang Şeşemîn Serdarê vê Binemalê bû. Di vê Pêlê de li Bajârên Somer de hinek dewletên Serbixwe hebûn, ku Pêkhatinên Encûmenên wanî Giştî bi Binemala duwem dihate bidanîn.

xwe hate birabûn û wî hêrîş bi ser vî welatî ve date bibirin û wan Babilistan di sala 1760 p. z. de date bizeftkirin. Herwehaji wan welatê kenarê Somer jî di sala 1710 p. z. de ji destê Qeralê dawîyî Somerî bi navê Ea-Gamil-Ê Gamil ve dane bisitandin. Bi vî rengî ve wan welatên Somer û Akad li jêr nav û nîşana Kar-Dunyiash-Kar Dunyaiş⁵ de dane biyekkirin û herwehaji dewleta wan jî bi wê nav û nîşana hanê ve hate binavkirin.

Danîvanê vê dewletê Qeral Gandish-Gandiş yanî Gaddash-Gaddaş bû; belam derbarê bi rûdanên zemanê wî agehdarî nînin.

Dema desthilatîya Gandiş şazdeh sal bû. Mistir Hall-Hol li nivîsta xwe de Mêjûwa Kevnarî Rojhilata Nêzik, r. 199 de dibêje, ku Ulam Buriash-Buryaşê Kasî, yê ku ew Kurê Qeralê Babil Burnaburariash-Burnaburaryaş bû, welatê Kenar di sala 1710 p. z. de li Ê Gamilê Somerî de date bizeftkirin. Agumê sêyemê Nevîyê Ulam Buryaş dawî bajarê Dur-ea-Dur-î yê pir xurtî Somerî date bigirtin.

Mistir Hol di r. 200 de dibêje, ku derbarê Qeralên Kasay agehdariyên me zor kêmtin bidîtin. Li dawîya Gandiş Ushshi-Uşîşî, Eby Ratash-Ebi Rataş, Tashshigurmash-Taşşigurmaş û Agumê duwem yanî Agum Kakerîm hatine biderkevtin.

Li gora vîna de Mêjûwa Giştîyî Mêjûvanan bergê 1, r. 328 de destpêkirina desthilatîya Agum Kakerîm di sala 1700 p. z. de dide binîşandan.

Weha derdikeve, ku li dawîya Gandaş de -mîna ku Hall-Hol dibêje, sê çar Serdarên tir tanî dawîya vê mêjûwa hanê dirêjî bi desthilatîya xwe ve dane bikin. Di pêla dewleta Agum Kakerîm de Kasayî şerekî zor gewre ligel Hêtitan-Hêsisin de dane bikin û ew dane bişikenandin. Wan Gewdeyên Perestên welatê Marduk-Merduk û Sarpanitum ji Hêtitan dane bisitandin, yê ku Hêtitan ew di pêla

⁵Rojhilatnas Sêr King li Nivîsta xweyî Mêjûwa Babilistanê de, Rûpelê 244 de dibêje, ku peyva Kardonyaş ji bona herdu welatên Yekgirtîyî Somer û Akad di hate bigotin, tevî ku Parvekirinên Ciyografîyî van herdu Welatan jî hatibûn biparastin.

Li gora remana Sêr Sidni Simis de bingehê peyva Kardonyaş eveye: Donyaş Yekek ji Perestên Kasay bû û Kar bi têngihîştina Zemîn û yanî Welat tete bidîtin. Ger weha bû, Kardonyaş bi têngihîştina welatê Xwedanê Donyaş tete biliberkevtin. Ev têngihîştina hanê bi mebesta pîrozyê û perestyê hatîye biwergirtin.

Li gora nivîsta Miletên Mizopotamya, Rûpelê 98 de peyva Kardonyaş ew navekî kasayî ji bona Bajarê Babil hatîye bigotin.

13 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

dewleta dawîyî Binemala yekem de yanî di zemanê Şûngirê dawîyî Hemorabî de di gava girtin û talankirina Babil de ligel xwe dabûn bibirin.

Dewleta Kasay li zemanê vî Qeralî de zor firehî ji xwe re date biwergirtin. Agum Kakerîm hemû welatên Somer û Akad datin bigirtin û ew bi yek welat di bin nav û nîşana Kardunyaş de bi jêr destên xwe ve dane bixistin. Herwehaji wî Miletê Hêtit date bişikenandin û Jorî wî date bizeftkirin û tanî dema vegirtinên Misrî di sedsalê şanzdehemînî p. z. de ew bi ser Miletê Emorî ve hatibû bizalkirin. (Mêjûwa Kevnarî Rojhilata Nêzîk, r. 201).

Li duwayî Agum Kakerîm de Burnaborayaş (Renege, ku ew ye duwem be), Kashtiliash II-Kaştilyaşê duwem û Agumê sêyem hatine bipeydabûn. Belam derbarê van de tu agehdarî niye. Di piştî derbasbûna pêleke din de navên Kadashman Kharabe I-Kadaşman Xerabê I, Kurigalzu I û Meli Shpak I-Meli Şipakê I têtin bidiyarkirin. li dawîya van de tanî zemanê desthilatîya Kara Indaş-Kara Indaş⁶ de, ku li gora Mêjûwa Giştîyî Mêjûvanan de di sala 1450 p. z. de dide bidestpêkirin, tu agehdariyên me ninin.

Li dawîya pêla dewleta Agum Kakerîm de, ya wê 22 salan daye bidirêjkin, tanî zemanê Kara Indaş nêzîka du sed û bîst û du salan rûdanên wê demê nediyarin.

Belam ji destpêka sala 1450 p. z. de ji serdariya Agum Kakerîm de mêjûwa Kasay tanî radeyekî tete bidiyarkirin û kurtîya wê jî eve ye:⁷

1. Kara Indaşê yekem di sala 1450 p. z. de: Di zemanê vî Qeralî de dewleta Babil ligel dewleta Aşur de pêwendîyên siyasî date bipeydakirin. Wî ligel Serdarê Aşurîyê bi navê Aşur Bel Nîş Eşo ve peymaneke taybetî derbarê Sînor de date bigirêdan. Wî Perestgehek ji bona Xwedanê E Anna date bidurustkirin.

⁶Ev Qeralê hanê hemdemê Qeralê Tehmetisê Çaremî Feronîyî Misrî bû.

⁷The historians history of the world-Mêjûwa Giştîyî Mêjûvanan, bergê 1, R. 3283-29.

2. Kadshman Bel yanjî Kadashman Enlil I-Kadaşman Bel yanjî Kadaşman Enlilê I di sala 1430 p. z. de: Ew ligel Feronê Misrî Amen Hotepê sêyem de hemdem bû.
3. Burnaburiash I- Burnaburyaşê I di sala 1420 p. z. de: Ew ligel Qeralê Aşurî de Pozor Aşurê çarem de li ser Sînor de hate bişerkevtin. Wî li bajarê Larsa de ji bona Xwedanê Şems Perestgehek date bidurustkirin.
4. Kurigalzu II di sala 1410 p. z. de: Di pêla serdarîya vî Qeralî de navê wî li ser bajarekî hate bidanîn. Bi pîrbûn ve, wî navê wî bajarî bi navê xwe ve date bidanîn, piştî ku wî ew date binuhkirin. Ev bajarê hanê bi Xirbeyê Uqir Qof ve tete biderkevtin.
5. Burnaburyaşê II di sala 1400 p. z. de: Şûngirê Kurigalzu bû. Pêla desthilatîya wî dirêj û bextiyar bû.
6. Kharakhardash-Xaraxardaş⁸ di sala 1370 p. z. de: Wî Keça Qeralê Aşur Obalitê Aşurî date bimarkirin. Kurê wî Kadaşman Xarbê yekem şerek li ser Miletê Sutu date bivêxistin û wî zora wan date bibirin. Wî hinek ji xelkên xwe di nava wan de date biwarkirin.
7. Di sala 1360 p. z. de bi hoyê gewrebûna destdirêjîya Aşurî ve di nava welatê Kasay de Miletê Kasay li ber Qeralê xwe de hate birabûn û wan ew date bikuştin û li şûna wî de wan Nazi Burgash-Naziburgaş li ser Text de dantin bidanîn. Belam ev Qeralê hanê jî ji bal Qeralê Aşurî Aşur Obalit de hate bibezaandin û bikuştin.
8. Kurigalzu sêyem di sala 1350 de ji bal Serdarê Aşurî de li ser Textê Welêt de hate bidanîn. Vî Qeralî welatê Êlam date bivegirtin û bajarê Susa yanjî Şuşa jî date

⁸Mîna ku di Delîl de tete biderkevtin, ku ew yê duweme. (M. E.).

bizeftkirin. Wî ligel Bel Nirari Qeralê Aşurî de date bişerkirin.

- 9-13. Nazi Maruttash- Nazi Maruttaş di sala 1340 p. z. de, Kadashman Turgu-Kadaşman Turgu di sala 1330 p. z. de, Kadaşman Enlilê duwem yanjî Buryaş di sala 1330 p. z. de, Kudur Bel di sala 1304 p. z. de û Shagarakti Buriash-Şagarakti Buryaş di sala 1298 p. z. de. Di zemanê van her pênc Qeralan de şerekî dirêj û no di navbera Babilistan û Aşur de hate bivêkevtin.
14. Ji sala 1285-1270 p. z. de: Qeralê Aşurî Tukulti Ninibê yekem Babilistan date bidagîrkirin û ew ji bona nava bajarê Babil hate bikevtin. Wî Xiznên Perestgehên Babil dane bizeftkirin û Pûtperestê Merdok ji bona Aşur date bibirin. Ev vegirtina hanê renege, ku ew di pêla Qeralê Kasay Bibeiaşo- Bibeyaşo de hatibe bikirin. Lidûvanên vî Qeralî Bil Şom Îdîn, Kadaşman Xeribê duwem (1277-1275 p. z. de) û Edadşom Îdîn (1274-1269 p. z. de) evan bi Qeralê Aşurî vegirêdayî bûn, yê ku ew heft salan bi rast û durustî ve Serdarê Babilistan bû.
15. Di sala 1270 p. z. de xelkê Babilistanê li ser Aşurîyan de dabe bişûreşkirin û ew ji nava welatê xwe dane biderkirin. Wan Dadşom-Osor dane biserdarkirin. Li zemanê vî Qeralî de Babilistan geşbû. Wan hêrîşî ser welatê Aşur dane bikirin. Wan Qeralê Bel Kudur- Asorê Aşurî dane bikuştin û hinek ji welatên Aşurî bi ser Babilistanê ve dane bivekirin.
16. Di sala 1238-1224 p. z. de Meli Şipak-Meli Şipak beramber bi Qeralê Yenib-Apal-Îşarra Qeralê Aşurî ve cengek bi serkevtî ve date bivêxistin. Bi vî rengî ve di zemanê Mardok-Apal-Îdînê Kasay de ji sala 1223-1211 p. z. de Babilistan tûşî hêrîşên Qeralê Aşurdanê Aşur bû.

Di sala 1207 p. z. de li encamê serhildaneke Samî de dewleta Kasay hate bilinavcûn, piştî ku vê dewleta hanê 576 salan û neh mehan date bidirêjkin⁹.

4. Dewleta Mîtanî

Mîtani ew Bereke jiberên Netewên Arî (Hindo-Ewropî) ne. Di Nava Xwedanên wan de Endera û Orona bûn, ji yên ku ew Xwedanê Arîyî pêşî bûn. Mesud, yê ku ew di sala 345 K. de mirî ye, di Nivîsta El-Tenbîh Wel-Îşraf, R. 78 de li ser Cihê Milet û Navên Êlên Kurd de dibêje: "Ji wan Bazincan, Şohcan, Şazincan, Neşawert, Bozikan, Lorî Cozqan, Celwanî, Parsiyan-Pars, Celalî, Mestekan (yanî Metîkan - Metînanê nihayî dorhlêa Mêrdînê ne. Hiç gûman têde niye, ku ev peyva Mestekan ji peyva Metîkan hatîye. M. E.), Cabarqe, Cirogan, Kîkan, Macerdan, Hezbanî û yên din têtin bidîtin, yên ku ew li Faris, Kerman, Sicistan, Xuresan, Isfehan û li Xakê Çiyan de ji Mahat: Mah Kofe, Mah Besre, Mah Sebzan, Igareyn ji Burc û Kercê Ebi Delef, Hemedan, Şehrezor, Derabad, Samgan, Ezirbêcan, Ermînya, Eran, Belîqan, Bab Wel-Ebwab - ji Czîrê, ji Şam û Sixur têtin bikevtin". Ji vê di derbarê nişankirina welatê Kurdî Mêjûyî û Perçe û Miletên Hindo-Ewropîyî de, yên ku ji wan Netewê Kurd tete pêkhatin, diyartir niye, yên ku ew hêjî

⁹Mistir Kong dibêje: Renge, ku navê Qeralê Kasayî dawî Ea-Nadin-Ê-Nadin be. Sêr Sidni Simis di Mêjûwa Kevnarî Aşurî de, R. 294 de dibêje: Navê vî Serdarê Kasayê dawî Enlil-Nadin-Akhe -Enlil-Nadin-Axe ye. dewleta Kasay li ser hêrişa Qeralê Êlamî Şotrok-Nafxerend de û Dîlkirina Serdarê Kasayî dawî de hatîye binabûdkirin. Li dawîya çuna Êlamîya Dewleteke Cihî hate bipêkhatin.

Li gora Lista Sêr Sidni Simis de Jimara Serdarên Kasay divê bîst û yek bin.

Xwedîyê Mêjûwa Kevnarî Rojhilata Nêzik di Rûpelê 286 de dibêje: ku Serdarê dawîyî Kasay Bel-Nadin-Akhi-Bel-Nadin-Axi Kurê Zammama-Şom-Îddîna bû. Ew piştî sê salan ji Serdarîya xwe bigir di sala 1180 p. z. de mirîye, yanî ew hatîye bikuştin. Li dawîya wî de li Babil de dewleta Pashe-Paşê Binemala Çarem hatîye bidamezirandin.

Li gora vê Goyîna hanê de dewleta Kasay bi hêrişa Êlamîyan linav nehatîye biçûyîn; belkî ku ew li dû bi serketina Aşurî de bi ser Zammayê Kasay de xelkê Babil Serhildanî dabin bikin û dewleta Kasaya hatibe binabûdkirin.

17 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

tanî niha jî bi rêwend, Rabûn, Rûniştin û Evsanên xweyî kevnar didin biparastin. (M. E.)

Ev dewleta hanê divê Qolek ji Kasay bête bidîtin û ew ji Komela Subarî tete biderkevtin. Mîtanîyan li Jorî Cezîrê de dewleteke gewre dane bidamezirandin. Ew ji çar dewletên mezin di dema xwe de dihatin biderkevtin, yê ku ew Misir, Hêtit, Kasay û Mîtanî bûn. Paytextê vê dewletê Waşogani bû.

Di mêjûwa 1580 p. z. de Feronê Misrî Tehutimesê yekem di çûna xweyî Asya de li dewleta Mîtanî hatîye birasthatin û li şerekî ser sînori de ew daye bişikenandin. Ji vê mêjûwê û pêve pêwendî di navbera herdu dewletan de hatîye bipeydabûn. Li sala 1522 p. z. de dewleta Mîtanî bi jêr desthilatîya Misrî ve hate bikevtin.

Di sedsalê çardehemînî p. z. de Mîtanîyan ligel dewleta Hêtitan peyman dane bigirêdan û ligel vegirtinên Miletê Hêtit de pişk û pareke wanî pir bi nîşan û rûmet ve tete biderkevtin.

Li dawîya sedsalê sêzdehemînî p. z. de Qeralê Mîtanî Koşan Rîş Asayîm sipahê Misrî ji welatê Emorî date biderkirin, Beşê layê Jorîyî Surî date bidagîrkin, Miletê Israîl heşt salekî bi jêr destên xwe ve date bixistin, Beşê zorî Kurdistan, welatê Aşurî û Arafâ jî bi jêr desthilatîya dewleta Mîtanî ve date bixistin.

Li dawî de dewleta Mîtanî bere bere bi bê hêz ve hate bikevtin. Welatên Rojavayî Furatê bi destên Hêtitan ve hate bikevtin û Jorî Surî bi destên Feronên Misrî ve hate bikevtin. Welatên Rojhilat jî ji bal Tiglat Pilayzerê Yekemê Qeralê Aşurî ve hatin bizeftkirin.

Li zemanê Aşur Nasir Palê sêyem de di sedsalê heştehemînî p. z. de welatên din jî ji destên dewleta Mîtanî hatin biçûyîn û dawîya vê dewletê pê hate bide derkevtin.

5. Dewleta Xeldî-Orarto

Em li ser vê dewleta hanê de didin bitêrkin, mîna ku li ser wê de di bergê yekem de hatîye biaxivtin.

6. Dewletên Sobarî

Weha diyare, ku Sobarîyan dewleteke yekgirtîyî xurt nedane bidamezirandin. Dewletên wan her li dewletên biçûk biçûk de dihatin bipêkhatin.

7. Dewletên Nayri

Ev Miletê Nayrîyî Nevîyên Subarî jî dîsan dewleteke wanî gewre û yekgirtî nebû. Belam wan dewletên biçûk biçûk bi rengê Confidartion - Konfederasyon - Hevgirêdayî ve û ligel yekhevbûn hebûn.

Qeralê Aşurî Tîgalt Pilayzerê yekem li deşta Melazgurd de li Kurdistana Jorî de ligel bîst û sê Qeralên Nayrî de daye bşerkirin. (Sindi Simis, Mêjûwa Aşûr).

8. Dewleta Mîdya

Bavikê mêjûwêyî bi nav û bang ve Herodot-Hêrodotê Yunanî¹⁰ derbarê bi bingehe danîna dewleta Mîdya ve bi kurtî ve dibêje: "Li paş ku dewleta Aşurî 520 salan li Asya Jor de (dibe, ku ew Asya Rojava be) serdarî dane bikin, Miletê Mîdya jî li pêş de li jêr destên wan de bû. Wî serê xwe beramberî Aşurîyan date birakirin û di şerê yek de Mîdîyan bi carekê ve serxwebûna xwe date biwergirtin. Miletên tir jî, yê ku ew li jêr destên Aşurîyan bûn, çav li Mîdyan de dane bikin û ew jî bi şer ve yek li dû yek de hatin biserxwebûn.

Di pêlekê de Deioces-Dêyosis¹¹-Kîqîbad di nava Miletê Mîdî de hate bipeydabûn, yê ku ew Kurê Feraort- Ferartes bû. Ew Koxayê

¹⁰Herodot-Hêrodot li Halîkarnas de, ya ku ew Yekek ji Avedanîyên Vegirtinên Yunanîyî Rojavayî Enedolê de bû, di sala 484 p. z. de bi Dunayê ve hatîye û ew di sala 425 p. z. de jî vê Dunaya Gewrik çûye. (M. E.)

¹¹Serdarîya wî ji 708 yanjî 701-655 p. z. de daye bidirêjkin. Tête gûmankirin, ku ew Kîqîbade, yê ku Goyên Rojhilatî ji Erebî û Farisî li ser didin biaxivtin. (M. E.)

19 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Dêyekê-Keyê gundekî bû. Ew Peyakî zor bi hîş bû. Medyayî ji bona îş, kar û pirsêkirinê ji bona nik wî dihatin biçûyîn. Bi vî rengî ve wî li hemû Mîdya de nav û bang ji xwe re date bipeydakirin.

Li dawî de wî date bigotin, heger hûn ji min re dîwan û seran nebidin birêkxistin û min bi Serokê xwe ve nedin bikirin, êtir nema ez ji we re pevçûn û mevçûnên we didim biçarekirin û ji we re hew amojgarîyan didim bipêşkeşkirin. Milet bi van mercan ve hate bipêrûniştin. Gava ku ew bi ser wan ve hate biderdarkirin, wî gundên wan bi wan ve dane biçolkirin û bajarê Aqbatan-Akbatan-Hemedan¹² bi wan ve date biavakirin. Wî ev bajarê hanê bi paytextê xwe ve date bidanîn. Li dawîya 53 salên Serdarîyê de Kurê wîyî bi navê Feraort ve şûna wî date bigirtin. Bi vî rengî ve dewleta Mîdya hate bidurustkirin".

Bi rastî jî ev goya hanê ewende rast niye. Welatê kokîyî Miletê Med bi banîya Îranê ve tête biderkevtin. Renge, ku ligel Miletê duwayîyî Îranê de bi xizimên- merovênhev ve bêtin biderkevtin. Dibe, ku Zimanê wan bi zaravayekî Îranî ve bête biderkevtin. Ew di koka xwe de gerok bûn, belam li şax û kîvan de bere bere cîgîr bûn. Rabûn û rûniştina bajaran ji xwe re dane biwergirtin. Wan bajarên xwe li ser çiyayên zal de bi ser dol û newalan de didan bidirustkirin. Jîyaneke wanî Eşîrîyî sade hebû. Di lîsta navê Gewreyên vî Miletî de çend Gewreyên Eşîran bi nav û bang bûn. Hîç serdarîya yekî ji wan li ser yê din de nebû. Hemû di mafe û desthilatîyên de mîna hevbûn. Navên wan mîna navên Iranîyan bûn. Zimanê wan di peyv û têgihîştina xwe de ew mîna zimanê Eşîrên Kasay bû. Di nava navên wan de hîç nîşanek ji bona Ahora û Mazda nebû. li vîna de tête biderkevtin, ku Ayîna Zerdeştî li dawî de li nava vî Miletî de hatîye bicîgîrkirin.

Qeralê pêşîyî Mîdya Dêyosis-Kîqîbad bû, yê ku ew Kurê Duiakku-Dayoko¹³ bû. Dayoko Walîyê Manay- Manda bû. Wî Kurê

¹²Di Goyên Aşurî de Emdana hatîye. Di Goyên Hêxamenîyan de Henk Metan bi têgihîştina Cihê Cîvînê hatîye. Ew niha bi navê Hemedan tête binavkirin û li Kurdistana Iranê de tête bikevtin. (M. E.).

¹³Goya Muşîr El-Dewle di Mêjûwa Îran de, mîna ku ew ji bal Hêrodot de hatîye biveguhêstin, tête bicudakirin. Ew dibêje, ku ev Dêyosis bi xwe ew Kurê Feraorte. Ew Dayoko herdu Yek mirovin. Li ser vîna de divê ew bi xwe û ne Kurê wî ji bona nava destên Aşurîyan ve hatibe bidîlkin. (M. E.).

xwe bi giraw ve li nik Russash-Rusaş Serdarê Orarto de danîbû bidanîn. Ev Kurê hanê di şerekî Aşurî de ligel Orartîyan de bi dîlîtî ve bi nava destên Aşurîyan ve hate bikevtin. Wan ew di sala 715 p. z. de ji bona Hamat- Hema Sûrî dane bidûrkin. Ji nav û cihê wî weha têtê biderketin, ku ev Mîrê Biçûk Danîvanê dewleta Mîdya Dêyosis-Kî-qîbad bi xwe ve têtê biderkevtin¹⁴. Xanedana wîna demeke dirêj hate bimayîn û ew bi xwe jî ve bi Bavpîrê Serdarên Mîdya ve hate biderkevtin, ku dewleta wan di serdema xwe de bi xurttirîn dewleta dunyayê ve dihate biderkevtin.

Bi kurtî Deioces-Diyosis li dawîya kirina Şarê Aqbatanê-Akbatanê bi paytextê dewleta xwe ve wî ew şarê hanê zor date bisengînkirin û wî ew pir date bixemilandin. Wî dema desthilatîya xwe bi bê ceng û şer ve date birabuhurandin. Wîna ji bona bi yekkirina Eşîrên Med gelekî date bixebatkirin û ew têtê hate biserketn. Senherîbê Qeralê Aşur çunke, ku ew di vê navê de ligel Babil û Êlamî de xerîk bû, wî nedikarî vê kêsa damezrandina bi yekkirina Eşîrên Med rê li ber de bide bigirtin.

Diyosis li gora Hêrodot de ew li dawîya serdarîya 53 salan hatîye bimirin. Li gora goyêke din de ew li dawîya serdarîya 46 salan de (ji 701-655 p. z. de) hatîye bimirin. Fravartîş yanjî Phraortes-Feravartîş yanjî Feraortîsê Kurê wî ji bona cîgehê wî hate bidanîn.

Feravartîş-Feraortîs di gavekê de ligel dewleta Aşurî de didate binirînkirin. Li dawî de hinek ji Miletên Arîyî tirjî. yên ku ew ji Rojhilat hatibûn û ew ligel Med de hevrehbûn, ew ji bona jêr serdarîya Feravartîş hatin bikevtin. Herwehajî Miletê Faris, yê ku bi çavekî sivik li wan de dihate bitemaşekirin, ew jî dîsan bi Med ve hatin bivegirêdan. Bi vî rengî ve hêz û hinera dewleta Med zor bêtir bû. Patîşahê Med xwest, ku ew ji vê zînetê sûd ji xwe re bide biwergirtin û êtir bi hîç navekî ve bac û bêşan nema ji bona Aşurîyan dide bidan. Li ser vê de ew ligel dewleta Aşurî de bi ceng û şer ve hate bikevtin. Di encam de ew hate bişikenandin û ew ligel beşê zorî Mîr û Peyên xwe ve di sala 633 p. z. de hate bikuştin.

¹⁴Renge, ku ev Mîre li dawî de bi alkarî Medê Surî de bi her renekî hatibe birizgarîkirin û ew ji bona Mîdya hatibe bivegerandin. Bi Rastî jî ve Tîglat Pîlayzerê Sêyem li ser hin ji navên Eşîrên Mîdî li Surî de dide biaxivtin. (mêjûwa Aşur, Olmîstêd, R. 516).

21 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Li dawîya Feravartiş Birayê wîyî bi navê Huvakhshatara û yanjî Cyxares-Huvaxşatara yanjî Kîaksarês¹⁵ ve ji bona çîgehê wî hatîye bidanîn.

Ev Mirovê hanê Rêberekî pirî baş bû û Serdarekî wirya û zor têgihiştî bû. Karê wîyî pêşî bi bêxistn û çakkirina sipahê xwe wî date bidestpêkirin; çunke, ew li şikenandina Feravartiş de hate bitêgihaştin, ku bi sipahêkî Eîrtî û têkel û pêkel ve şerkirin ligel aipahekî bi rêxistîyî Aşurî ve nikare bête bikirin. Jibervêjî wî sipahêkî li ser bingê tazeyî wê demê de date birêkxistin. Koma Peyade û Sûwarî jihev date bicihêkirin. Peyade wî ew bi Şûr, Tîr û Kevan date biçekkirin. Koma Sûwarî bi jêhatîbûn û kêrdarî wî ew date bipêkanîn, ku ew li pir taybetîyên xwe de bi ser Sûwarên Aşurî ve dihate biserkevtin.

Kar û barên Cengînyî Kîaksarês

Gava ku Cyxares-Kîaksarês Pêkanîn, Fêrkirin û Perwerdekirina Sipahê xwe bi dawî ve date bianîn û beramber bi dewleta Aşur ve ligel Nabopolassar-Nabopolasarê Qeralê Babilistanê de di befirbar sala 615 p. z. de hate birêkevtin, wî rûwê xwe ber bi Aşur ve date bivedan.

Weha diyare, ku ew bi ser welatên Namrî û Mazamoa de hatîye biderbasbûn û wî welatê Arrapha-Arafa û bajarê wî jî daye bizeftkirin. Ev bajarê hanê ji bona koka welatê Aşur zor giring bû. Weha diyare, ku Kî Aksarês-Kî Aqsarês ev bajarê hanê bi wargeha xweyî cengê ve ji xwe re daye bidanîn.

Sipahê Mîdî di sala 614 p. z. de berê xwe ber bi Nîneva ve, ya ku ew paytextê Aşurî bû, date bivekirin¹⁶. Wî bajarê Tabrîzê jî date

¹⁵Mêjûwa Giştîyî Mêjûvanan, bergê 2.
(Lêbelê ev Bîr û Bawerîya hanê ligel Hêrodot tete bicudakirin. Hêrodot Cyxares ne bi Birayê Feravartiş dide bidanîn, belam ew wî bi Kurê wî dide bidanîn. (M. E.).

¹⁶Mistir Hall-Hol di nivîsta xwe de Mêjûwa Kevnarî Rojhilata Nêzik de, R. 511 de dibêje: Li dawîya dewleta Aşur Banîbal de Qeralê Mîdya Kî Aksarês ligel Eşîrên Hevgirtîyî Oman-Mandan de, yên ku ew ji Sipahên tevlihevî Sît, Manay û Kîmmerê Ermenî dihatin bipêkhatin, li pişt Çiyayê Cudî-Gotî de bi serhev de hatin bikombûn û wan di sala 626 p. z. de hêrişê xwe bi ser Nîneva de dane berdan. Belam Bajar bi wan nehate bigirtin.

bidagîrkin. Li paş de ji bona girawkirina pêwendîyên xwe ligel sipahê Babil de wî rûwê xwe ber bi Jêr ve date bivekirin û bajarê Aşur-Şerqatê, yê ku ew di kevnar de paytextê Aşurî bû, date bizeftkirin û biwêrankirin. Qeralê Babil li dawîya zeftkirina vî bajarî de bi cîh ve hate bigihiştin. Li wêderê de wî ligel Kî Aksarês de peymaneke tazeyî nuh derbarê sînore ayinde de di navbera dewletên xwe de date bigirêdan. Ji bona xurtkirina pêwendîyên siyasî di navbera herdu dewletan de Kî Aksarês Keça Kurê xwe Istiyag, ku navê wê Amyitis bû, ji bona Nabuchadnezzar-Nebuxadneser data bidan, yê ku ew Kurê Qeralê Babil bû¹⁷.

Di mayîna sala 614 p. z. de û di sala diwayî de derbarê tevger û jêhatîyên sipahê Medî de agehdariyên me nînin.

Belam Herodotus-Herodotê Mêjûvanê Yunanî dibêje, gava ku Kî Aksarês cara yekem bi ser Nîneva de hate bidakevtin, wî bihîst, ku Êlên Scythian-Sîtîyan bi ser Mîdya ve dane bidadan; jiber vê ew hate bivegerandin. Ew ligel Miletê Sîtî de hate bişerkevtin û di encam de ew hate bişikenandin û welatê Mîdya 28 salan li jêr serdarî û vegirtina Miletê Sîtî de hate bimayîn. Li paş de Kî Aksarês bi fêl ve herên Gewreyên Sîtîyan dane bikuştin û ew ji Mîdya dane biderkirin. Li dawî de ew ji nûve careke din bi ser Nîneva ve hate birakişandin.

Ev goya Hérodot ne bi şopên kevnarî dozandî ve lê têtê bipiştgirtin û ne jî li gora rastîyê de têtê biderketin; jiber di navbera hêrîşa yekem de û ketina Nîneva de bes û bi tenha sê sal hebûn. Heger weha ba, ku welatê Mîdya 28 salan li jêrî vegirtina Miletê Sîtî de bû, bi serûtsî ve ne dibû, ku Qeralê Mîdya ji bona ser Nîneva bide bihêrîşkirin, yaxud inca li dawîya van 28 salan de ango di sala 586 p. z. de divê wî Nîneva dabe bizeftkirin.

Bi kurtî ve Kî Aksarês li 612 p. z. de dîsan bi ser Nîneva ve hatîye birakişandin, sipahê Babil jî bi wî ve hate bigihiştin û hinek jî

Herodot-Hérodot dibêje: ku Feravartîşê Mîdî jî di sala 634 p. z. de bi ser Aşur de hatîye, belam ew hatîye bişikenandin. Kî Aksarês- Kî Aqsarês li sala 630 p. z. de bi ser Nîneva ve hat û Çardorî lêdate bivedan, belam li layê Miletê Sîtê ve, yê ku ew di bin Rêberîya Madayis de bû, ew neçarî vegeê kir. Ev herdu Goyên hanê ji Hîş dûr nînin. Weha têtê biderkevtin, ku Mîdya û Sît her û her bi rêk nebûn. Kuştina Serokê Sît Madayis li ser destê Kî-Aqsarês de vê rastîyê dide biderxistin.

¹⁷Mêjûwa Aşur, Olmsitêd, R. 636.

23 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Eşîrên Sîtî¹⁸, yên ku ew di hewara Aşurî de hatibûn, bi wî ve hatin bigihaştin, piştî ku wî ew Eşîrên hanê bi talanîya welatê dewlemendî Aşurî ve dane bidilbijandîkirin. Ev Eşîrên hanê jî ligel sipahê Mîdya û Babilistanê de hev dane bigirtin. Piştî vê hevgirtina hanê Kî Aksarês Qeralîtîya xwe bi navê Oman-Manda date binavkirin¹⁹.

Di navbera sîwan-gulan û gelawêj de sê hêrîş ji bona ser Nîneva hatin bikirin. Di Encam de ev bajarê gewre û ciwan û ev paytextê bi nav û dewlemend ve bi destên Hevalbendan ve hate bikevtin û Qeralê Aşurîyî bedbext Sin-Shar-Ishkum -Sîn-Şar-Işkum jî wî xwe ligel mal û Peyên xwe de date bisûtandin.

Hevalbendan bajarê Nîneva dane bitalan û biwêrankirin. sipahê Babilî bi dû beşekî ji Aşurîyên ji bajêr revyayî ve hate bikevtin. Komeke Aşurî di bin Rêberîya Aşur Obalit de xwe bi Heran ve date bigihandin û wan li wir de ser li nû de ji xwe re dewletek dane bidamezirandin.

Kî Aksarês ligel Sît de di meha kewçêrînkê de ji bona Mîdya hate bivegerandin. Li ser hewara Nabopolasar de pê wî rûwê xwe ber bi paytextê tazeyî Aşur ve date biveda, yê ku ew bajarê Heran bû. Wî ligel sipahê Babil de paytext date bizeftîkirin û wî ew dîsan date biwêrankirin.

Li gora Mêjûwa Îrana Kevnar de²⁰ Lidûhiştinên Aşurî di navbera Mîdya û Babil de hatin biparvekirin. Vegirtinên Aşurî di Asya Biçûk de

¹⁸Ev Miletê Sîtî kokazin-Qoqazin. Di sedsalê Heftemînî Pêş Zayînê de ew li Jorî Orarto û li Jêrî Derya Reş de hatine bidîtin. Weha tête biderkevtin, ku ev Miletê hanê li ser tengavkirina wan de ji bal Eşîrên Kîmmer-Gumer ji Jêrî Rûsya de hatine biderkirin. Li zemanê Aser Hadonê Qeralê Aşurî de (di sala 681-669 p. z. de) wan hêrîşî sinorê Jorîyî Aşur dane bikirin. Li dawî de Yekekî ji Serokên Sîtî bi navê Bartatwa ji tîrsa Kîmmerîyan ji bona Manay hatibû û wî ligel Manay de bermber bi Sebaka-Eşbaka û Kasterît yanî Qeralê Sîtî û Kaskaşî peyman date bigirêdan. Ev Bartatwa li gora Herodot de ew bi xwe Pirototiyose, yê ku ew Bavê Madayise, yê ku wî li paş navekê de hemû welatên Surî û Felestin tanî sinorê Misrê dane bivegirtin û wêrankirinê. Qeralê Aşurî Bartatwa li Cihê Sebkaşî şikestî de bi Qeralî û Rêberê sipahên Sîtî li Ermîna û Manay de date bidanin. (Mistîr Hall-Hol, R. 497).

¹⁹Oman-Manda Navnîşaneke Giştî ye, ku ew ji bona Hevgirtina Eşîrên Jorî dihate bigotin, yên ku ew ji Med, Manay, Sît û ji Hinek ji Kîmmer dihatin bipêkhatin. Mistîr Hall-Hol dibêje, ku Têgihîştina Manda ji bona Med û Sîtî navnîşaneke hevbeşbû. Babilîyan Hevgirtina Giştîyî Eşîrên Hovîyî Jorî bi vî navî didan binasîn.

²⁰Nivîsteke Farîsî ye. Ew ji bal Muşîr El-Dewle Bîrmiya hatîye binivîsandin. Ew li Tehranê de di sala 1308 F. de hatîye biçapkirin. Têde hatîya: ku bi nabûdkirina Aşur pêwendiyên di navbera Mîdya û Babil de xurtir bûn, bi taybetî gava ku Qeralê Mîd-

bi destên Mîdya ve hatin bikevtin. Ji Jêrî rûbarê Dicle tanî digha bi Diyarbekir ve di navbera Mîdya û Babilistanê de sînor bû. Ji Diyarbekir tanî Furat jî xêzeke din herdu dewlet jihev didan bicihêkirin. Ji kenarê rastî Furatê bi pîrbûn ve tanî Jorî Meletya sînorê dewleta Kîlîkya bû. Renge, ku sînorê dewleta Mîdya û dewleta Lîdya jî ji deşta Ozin Yayla-Bana tanî Halyas-Qezil Îrmîq û ji wêderê de tanî derya Reş diçû.

Li paş gavekê de û li gora Îrana Kevnar de li ser reva hinekan ji Mêrkujên Sîtîyan ji bona nik dewleta Lîdya û nehiştina berdestkirina wan ji bona Mîdya agirê şer di nava wan deh ate bivêketin. Li gora goyeke din de şer li ser çavberdana dewleta Lîdya û dilbijandina wêna ji bona welatên Aşurî hate bivêketin, yê ku ew ji bal Mîdya hatibûn bigirtin, di dema ku wan Nîneva dane bigirtin û biwêrankirin. Di navbera sipahên Mîdya û Lîdya de li perê çemê Halyas de şerekî giran û dirêj ji sala 591 tanî 585 p. z. de hate bilidarkevtin. Di dawîya şer de di 28 gulana sala 585 de roj hate bigirtin û herdu Layan ev bi nîşana bîntengbûna Xwedê ve li ser xwe de datin bidîtin. Li ser navcîbûna Qeralê Babil Neboxed Nesir û Qeralê Kîlîkya Seyenesîs de ew hatin bilihevhatin û ew bi ava Halys bi sînor ve di navbera xwe de pê hatin birûniştin.

Vê lihevhatina hanê bi Jindanê di navbera du Xanedanê Serdar de pêwendîyên wan ligel hev de date bixurtkirin. Keça Qeralê Lîdya Aryenis ji bona Astîyag²¹ Kurê Kî Aksarês di sala 585 p. z. de hate bidan.

Li dawîya vê lihevhatina hanê de bi salekê ve Kî Aksarês hate bimirin û Astîyag ji bona cihê wî hate bidanîn. Zemanê Astîyag bi bê şer û ceng ve hate birabuhurandin. Belam hoyên neşistî û linavçuna dewleta Mîdya bi pêşkevtin û hêzbûna dewleta Faris ve dihatin biderkevtin. Vê rûdana hanê di zemanê Astîyag de date birûdan. Li layekî tirjî de hoyên

Mad Xuweha xwe bi Şûngirê Qeralê Babil Bextî Nesir da, yê ku ew di pişt re ji bona Babil bi Qeral bû. Vî Bextî Nasir di bajarê Babil de Baxên pêvekirîyî bi nav û bang û Yekek ji Heft Sersûrên Dunyayê date biavakirin. Wî ev Baxên hanê bi xelat ji bona Jina xweyî Mîdî date biavakirin. Ev Baxên hanê bi şaşbûn di bin nav û nîşana Semirasisê Qeralê Aşurî de bi nav û bang bû. (M. E.).

²¹Astîyag-Astak bi Zimanê Yunanî dihate bipeyvkin. Bi Zimanê Babilî ew bi Îxto Wîko dihate bipeyvkin. Di Kanîyên Rojhilatî de ji Farisî û Erebi de ew bi Kî Kawis dihate binavkirin, yê ku ew tete bigûmankirin, ku ew (Nerud) Ibrahîmê Xelîle, Silav li ser be. M. E.).

linavçuna dewleta Mîdya şeweyê nebaşbûna dan û sitenda Astîyag ligel gelekane de ji Peyan û Maqûlên Miletê xwe dihate biderkevtin, yê ku ew ji ber vê lê hatin bitûrekirin.

Di dawî de dewleta Pars-Farisîyî bi Mîdya ve girêdayî li Jêr serpereştîya Mîrên Binemala Achaimenes- Axmenî de bere bere hêz û hinera wan bêtir bû û wan ji bil Miletê Pars hin Miletên din de jî mîna Paris û Hêrekan ligel xwe de dane birêkxistin û ew li ber Mîdya de hatin birabûn. Rêberê vê liberabûna gewre Serdarê Parsîyî bi nav û bang Cyrus- Sîrosê duwem yaxud Kurush-Korş yanî Kî Xesrewê Gewre bû²².

Cyrus II yaxud Kurush-Sîrosê duwem yaxud Korşê Mezin bi leşkerekî zor ve bi ser Mîdya date bidadan. Wî ligel sipahê Astîyag de şerekî sengîn date bikirin. Qeralê Mîdya Astîyag liberxwedaneke pir gernas, mêrxas û bêhempa date bikirin, belam Harpagosê Serekê Xanedana Gewreyî Mîdya ligel wî de bêbextî date bikirin. Ew û bi Hevalbendên xwe ji bona layê Cyrusê duwem-Kî Xosro çûn. Bi serûştî ve li encamê vê çûnê de Astîyag pir xerab hate bişikenandin û Miletê Mîdya ew ji padşahîyê di sala 550 p. z. de ji ser Text date bidaxistin.

Kî Xosro beramber bi kar û yarmetîya Harpagos û Xanedanên dinî Mîdî ve dan û sitendîneke baş ligel wan de date bikirin. Cîhên wan di nava sipah de yanî wekhevîyê wan beramberî Xanedanên Pars zor kêr cuda dihate biderkevtin, ango di derbarê mafeyan û diserhevgirtinan re cudabûn di navbera Xanedanên Pars û Mîdya de ew bi mîna mafeyên Ingilîz beramber bi Iskotlandîyan ve û yanî mafeyên Pîrosîyan

²²Ev Xanedanê Axmenîyî hanê ji herema Anshan-Anşan û yaxud ji Anzanê ye. Renge, ku ew welatê hanê li Jêrî Rojhilatî Loristana îro de û li nêzîka welatê Êlam de bête bikevtin. Ev Xanedana hanê di pêşî de her ew bi ser Beşê Pars-Furs de serdar bû. Dibe, ku ew ji xwe re navênîşana Qeralîyê di pêla nabûdbûna dewleta Aşurî de, yaxud di dawîya mirina Aşur Banîbal de û di pêla zeftkirina Elam de dabe wergirtin. Li paş de wêna welatên Paris-Furs û Hêrqa-Xuresan jî ji xwe re dane dagîrkirin. Li gora nivîsandina Behiston û Lêvenerandinên Mistir Hall-Hol de ew Xanedana hanê rengen, ku ew di Navîna sedsalê Heftemînî p. z. de ji bal Hexmanîş-Axemen hatibe bipêkhatin. Li dawîya Serdarê duwem, yê ku ew Cîş-Pîş bû, Xanedan bi Du qol bû. Li gora Îrana Kevanr Qolek jê Parisî bû û yê din Anzanî bû. Mistir Hol dibêje, ku ji Qolê Anzanî Çar Serdar hatine û ji Qolê tirî Parisî Sê Serdar hatine. Cyrus-Sîrosê duwem ku pê Kurush-Korşê pêşî dibêjin û bi navênîşana Gewre ew tête binavkirin. Ew Heftemîn Serdare û wî ligel Istiyag de şer kirîye, wî Babil girtî ye û ew Cîhangîrekî bi nav û bang bû. Daryoş-Dayosê Yekem ew Nehemîn Serdarê vê Xanedanê bû.

beramber bi Bavariyan ve di pêla Şahînsahîya Elmanî de dihate biderkevtin²³.

Bi Kurtî ve bi vî encamî ve dewleta Mîdya li dawîya desthilatîya sed û pêncî salî û şureşeke mêjûyî giring de hate bilinavçûn. Li cîgehê wê de dewleta Axemenîyî Îranî hate bipeydakirin.

Li gora Mêjûwa Îrana Kevnar de ya Muşir El-Dewle Miletê Mad di koka xwe de ew li Azirbêcan, Kurdistan û Îraqa Ecem de²⁴ bû. Li dawî de ew fireh bû û bazinê desthilatîya wî ji çemê Halyas-Qezil-Irmaq ve tanî welatê Baxter yanî Afganistan û ji derya Xezar ve tanî Pras û Xuzistan dihate bizîvirandin.

Li dawî de Zanistîvanên ciyografîyî kevnar dane bigotin, ku Mîdya bi xwe ve ji du beşan dihate pêkhatin:

1. Mîdya Gewre ew ji Îraqa Ecem dihate bipêkhatin.
2. Mîdya Biçûk ew ji Azirbêcan dihate bipêkhatin.

²³Mistir Hall-Hol, Mêjûwa Kevnarî Rojhilata Nêzik, R. 555.

²⁴Muşir El-Dewle di Mêjûwa Îrana Kevnar de, R. 56 de dibêje: ku Îraqa Ecem ji van Deveran dihate bipêkhatin. "Keros, Hemedan, Kermenşah, Qezwîn, Îraq, Isfehan, Nehawend, Rê" û tanî Derbendê Derya Xezar diçû, ya ku ew bi sînor di navbera Mad û Prs de dihate bidîtin.

Beşê Yekem

Dewletên Kurd di Pêla Musulmantîyê de

Ev derîyê bi çardeh beşan ve tête biparvekirin: 1. Dewleta Rewadî ji 230-616 K. de, 2. Dewleta salarî li Azerbêcan ji 300-420 k. de, 3. Dewleta Hesnewîyî Berizkanî ji 330-405 li Hemedanê de, 4. Dewleta Şedadî li Aranê de ji 340-465 k. de, 5. Dewleta Dostekîyî Merwanî li Diyarbekrê de ji 350-380-476 k. de, 6. Dewleta Enzawîye li Helwanê de ji 380-446 k. de, 7. Dewleta Şibankarî-Şivankarî li Faris de ji 412-658 k. de, 8. Dewleta Lorê Mezin ji 550- 827 k. de, 9. Dewleta Lorê Biçûk ji 570-1250 k. de li Loristan de, 10. Dewleta Eyubî li Misir û Şamê de ji 567-685-950 k. de, 11. Dewleta Erdelan li Îranê de ji 617-1284 k. de, 12. Dewleta Padîşahîyî Kurd li Xuresanê de ji 643-785, 13. Dewleta Zendî li Îranê de ji 1167-1202 k. de û 14. Dewleta Biraxoyî li Bilucistanê de ji 1172-1300 k. de.

Derîyê Yekem

1. Dewleta Rewadî²⁵ li Ezirbêcanê de (230-618 k.)

Li gora lêgeradinên Insiklopêdiya Musulmanîyê de ev dewleta Rewadî ji kevintirîn dewletên Kurd tête bidanîn²⁶. Ibin Xurdanî, yê ku

²⁵Seyid Husên Mukriyanî vê dewleta hanê bi Orbaykan yaxud bi Musafir dide bidanîn. Ez nizanîm, ku wî navê Yekem ji ku hênaye. Insiklopêdiya Musulmanîyê bi vê dewletê dewleta Rewadî dibêje, jiber ku Bavê Merzeban li Eşîra Rewadî bû û ew bi Mamelan bi nav û bang bû.

²⁶Ev dewleta hanê bi rastî koka dewleta salarî ye. Biserdeji rûdanên wan di nava hev de ne. Na, hêjê bêtir ew bi xwe yekin. Bes û bi tenha Pêlek di nava wan de hate bidîtin, ya ku têde Texlib Beni Sac dewleta salarî di Azirbêcanê de date bipêkanîn. Weha bi başî dê bihata bidîtin, ger ku ew herdu Dewlet bi Yek dewletê bihatana

wî di sala 232 k. de bajarê Tevrîzê serdanî date bikirin, bajar li jêr Serdarîya Mohemedê Rewadî de date bidîtin. Herwehaji li gora wî de di sala 280 k. de ev welatê Azirbêcan bi destên Sacid Mohemed Avşin Kurê Diyodad ve hatîye bikevtin û ew tanî sala 317 k. de bi destên Nevîyên Sacidê Mohemed hate bimayîn. Li duwayî Sacid de herema Meraxe bi destên Muzeferê Kurdê Dilêmîve, ango Nevîyê Rewadîyê Kevnar ve hate bikevtin. Ev kanî bi xwe jî ve dibêje, ku Merzeban û Birayê xwe Wahsozan jî ji Xanedana Rewadî bi xwe ve têtin biderkevtin.

Bi rastî jî ve tanî pêla Merzeban derbarê dewleta Rewadîyî Kurdî de tu agehdariyên me nayêtin bidîtin. Kanîyên Erebi ji destpêka Merzeban û pêve bi dûr û dirêjî ve li ser vê dewleta hanê de didin biaxivtin.

Di axivtina me de li ser Deysem de di dewleta salarî de dê emê bidin bidîtin, ku Merzebanê Kurê Mamelan-Mohemed bi tep û alîkarîya Wezîrê Deysem Elî Kurê Cafer ve Azirbêcan date bidagîrkirin. Merzeban Nivîsvanekî wîyî taybetî bi navê Îskoye hebû, ku wî her û her li nik Merzeban de dijî Elî Kurê Cafer buxtan didan bikirin, di dawî de wî dilê Merzeban bi dilbijandina malê Elî Kurê Cafer date bidilbijandin. Gava Elî Kurê Cafer evaya date bizanîn, wî remana xwe ligel Merzeban de date biveguhertin. Wî xwest, ku ew bi dizî ve tepekê ji bona Merzeban bide bidanîn. Wî Merzeban bi vegirtina Tebrîzê ve pir date bidilbijandin, da ku ew mal û xizna wê ji xwe re bide bizeftkirin. Bi vî rengî ve Merzeban ji bona nava tora wî hate bikevtin. Di dawî de Merzeban Leşkerek bi wî date bidan û ew ji bona ser Tebrîzê date binardin.

Elî Kurê Cafer ji bona ser bajarê Tebrîzê hate birakişandin û wî ji bona xelkê bajêr xeber date binardin, ku Merzeban bi dilbijandina talankirina mal û xizna bajêr leşker bi ser de daye bikişandin û wî ew dane bişîretkirin, ku ew ji Deysem hewarê bidin bixwestin û Deylemîyên nava bajêr bidin bikuştin. Bi rastî jî ve xelkê Tebrîzê weha dane bikirin. Merzeban, gava ku wî xebera hatina Deysem date bibihîstin, bi leşkerekî ve rûwê xwe wî ber bi Tebrîzê ve date bivedan û li nêzîka wê de ew tûşî Deysem bû û wî ew date bişikenandin.

Deyssem bi xwe ve ligel leşkerê xweyî mayî de û ligel Elî Kurê Cafer de ji bona nava bajarê Tebrîzê çûn. Merzeban jî hat û wî çardorî bajêr date bigirtin. Wî bi dizî ve ligel Elî Kurê Cafer de da û sitend û wî ew ji xwe re date bigirawkirin. Li paş bêhnekê de Deyssem ji bona çûna Erdebîl derçû û Elî Kurê Cafer jî ji bona layê Merzeban çû.

Di axivtina me de li ser Deyssem de dê emê bidin bidîtinb, ku bi tepa Wezîrê Deyssemî duwem, yê ku ew Kurê Neîme bû, Merzeban Erdebîl date bizeftkirin û Deyssem date bidîlkin û wî ew ligel mala wî de ji bona keleha Term date binardin.

Merzeban, piştî ku ew ji şer û merên Deyssem hate birizgarkirin û wî Azirbêcan hemû ji xwe re date bivegirtin, wî berê xwe ber bi Çakkirinên Hundirê Welêt ve date bivekirin.

Di dema ku Merzeban bi van Çakkirinan di nava welatê xwe de dihate birabûn, di sala 332 k. de ew tûşî hera û talanîya Miletê Rus bû. Ji nişkê ve ew bi gemîyan ve di rêya derya Xezêr de bi devê ava Ker ve hatin bigihaştin û li wêderê de hatin bipeyabûn û ji wir wan berê xwe ber bi Azirbêcanê ve dane bivedan. Serdarê keleha Berzee, ya ku ew li ser sînorê Jorîyî Azirbêcan de dihate bikevtin, bi leşkerekî baş ve rê li Rusan de date bigirtin. Belam ew piştî şerekî yek Demjimarî hate bişikestîn. Rus bi şûn wî ve hatin bikevtin û wan di keleha Berzee de çardorî dane bigirtin. Wan ew li paş de datin bigirtin. Wan di nava kelehê de pir pîsîfî dane bikirin û wan hemû xelkên wê dane bikuştin.

Gava Merzeban ev xebera hanê hate bipêgihastin, wî orduwekî sî hezar Kesî date bikomkir û rûwê xwe ber bi Rusan ve date bivekirin. Rusan beramber bi Merzeban ve xwe nikarîbûn bidana bigirtin. Belam dîsan bi şerên biçûk biçûk ve wan ew date bixapandin û beşekî ji wan xwe bi Meraxe ve date bigihandin. Belam bi hoyê zor mêtewê xav xwarin, ew tûşî verişandinê bûn û gelek ji wan hatin bimirin û yê mayî jî hatin bibazdan.

Gava Merzeban date bidîtin, ku ev şer û merên hanê dê pir bidin bidirêjkin, wî xwest, ku ew Rusan bi fêlbazîyekê ve bide bilinavbirin. Beşek ji leşkerê xwe ji bona boşeyekê li pêşîya Rusan de date bicîgîrkin û ew bi xwe û hêza xweyî mayî ve ligel Rusan de hate bişerkevtin. Ji Qazî ve wî xwe date bişikendanin û ew bi hêza xwe ve tanî nêzîka bosê hate bigihaştin. Li wêderê de wî xwest, ku ew bi leşkerê xwe ve bi ser wan ve bide bihêrîşkin. Belam leşkerê wî tirs bi wan ve hate bikevtin û wan nedan bihêrîşkin. Gava Merzeban ev rewşa hanê date bidîtin, ew pir dilşikestî bû. Wî dev ji canê xwe berda û wî xwe bi

ser Rusan de date bikişandin. Birayê wî ligel hin ji Merovên wî û xelkên xwe de tev li wî bûn. Leşkerê wî hatin bişermezarbûn, gava ku çavên wan bi vê azayî û mêrxasîya Merzeban ve hate bikevtin. Ew ji bona nava şer hatin bivegerandin û yên di bosê de jî wan jî dest dane bihilanîn. Bi vî rengî ve Rusan xwe di nava du agirên de datinbidîtin. Kuştarekî zor li wan de hate bikirin û Sergirê wan jî hate bikuştin. Mayên wan jî bi hezar û yek dujwarîyê ve xwe bi keleha Şehrîstan ve dane bigihaştin. Hemû talan û Dîlên Musulmanan Rusan di wê kelehê de dabûn bikomkirin. Merzeban bi şûn wan ve hate bikevtin û wî çardorî kelehê date bigirtin.

Di vê bêhne de xebera hêrîşa Ebu Ebdelahê Hemdanî bi ser Azir-bêcan ve bi Merzeban ve hate bigihaştin. Ew neçar bû, ku ew beşekî ji leşkerê xwe ji bona dorlêgirtina Rûsan bide bihiştin û ew bi xwe jî ve ligel leşkerê xweyî mayî de ji bona pêrgîbûna Ebu Ebdulahê Hemdanî çû. Kurê Hemdanî tanî Selmasê hatibû û wî ligel Serokê Eşîra Hezbanî de Cafer Kurê Şikoye hev girtibûn.

Merzeban ji bona şerê Ebu Ebdelahê Hemdanî hate birêkevtin. Li dawîya şerekî kêma de Ebu Ebdulahê Hemdanî bi hoyê barîna befreke zor nema wî dikarîbû xwe bida bigirtin. Çünke, zorî leşkerê wî Erebbûn û berg û cilên wan, tirag û çaroxên wan xwe li ber sermê û berfê de nedidan bigirtin. Ew neçar bû, ku ew ji bona Musilê bête bivegerandin.

Debera em ji bona ser hêza Merzeban bêtin bivegerandin, ya ku wê Rus çardorîkiribûn. Rusan piştî demekê ji liberxwedanê şevê ew ji kelehê de hatin biderçûn û wan xwe bi geştîyên xwe ve dane bigihaştin û ew li wan de suwarbûn û ew ji bona welatê xwe hatin bivegerandin.

Merzeban li dawîya rêk û pêkxistina kar û barên welatê xwe de xweset, ku ew welatên dirawsên xwe bide bidagîrkirin. Ev hewesa hanê jî li du tiştan de hatibû biderkevtin:

1. Ji hêrîşa dewleta Xuresanê ji bona ser Rikin El-Dewle Serdarê Rê,
2. Ji pîskirina Wênerê Merzeban ji bal Meez El-Dewle de. Bi serdejî ve hinek ji Sergirdên Rikin El-Dewle de bi Terefdarên Merzeban ve katibûn bikirin.

Yekekî ji van Sergirdan bi navê Elîyê Kurê Cuwa Nequle ve ji bona nik Merzeban hatibû û wî pê date bigotin, heger tu hêrîşê ji bona ser Rê bide bikin, dê hemû Sergirdên din jî ji bona te yarmetîyê bidin bikirin. Bi vî tonî ve wî ew hate bidilbijandîkirin.

Merzeban ligel Nasir El-Dewle Serdarê Musilê de da û sitend û wî ew ji bona çûna ser Bexdadê date bidilbijandîkirin, belam Naris El-Dewle bi vê dilbijandinê ve nehate bidilgîrbûn û wî bersiva Merzeban date bidan: Di pêşî de divê bajarê Rê bête bizeftkirin û di dawîya vê de îşê Bexdê bi hêsan ve tete biderkevtin.

Merzeban li paş de Bav û Birayên xwe ji bona nik xwe dane bibangkirin. Wî ji wan li ser vîlika xwe de remana wan date bixwestin. Bavê Merzeban li ser çûna wî de bi dil ve nebû. Wî fermana neçûnê pê date bidan, belam Merzeban bi amojgarîya Bavê xwe nedate bikirin û ew ji remana xwe nehate bidakevtin. Bavê wîna, gava ku wî weha date bzanîn, wî dest bi giryanê ve date bikirin û wî date bigotin: Kurê xwe dê ezê piştî vî temenê dirêj li ku wî bidim bidîtin! Merzeban bi bê dudilî ve û bi mêrxasîyeke bê hempa ve wî bersiva wî date bikirin û wî date bigotin: Tu dê min li seraya bajarê Rê de yanjî di nava Kuştîyan de bide bidîtin.

Rikin El-Dewle li karxistina Merzeban de hatibûn bixeberdarbûn. Destbicî wî ji bona herdu Birayên xwe Îmad El-Dewle û Meez El-Dewle hewara xwe date binivîsandin. Ji layekîtirjî ve wî ligel Merzeban de date bipêwendîkirin. Wî dest bi şelafiyê ve date bikirin û date bigotin: Heger tu dest li min de bide bihelgirtin, ezê dê Zincan, Ebher û Qezwîn bi te bidim. Bi vê fêlbazîyê ve wî dixwest, ku ew Merzeban bide bixapandin, tanî ku hewara Birayên wî pê bête bigihaştin.

Îmad El-Dewle di bin Rêberîya Baş Hacib de du hezar Suwar di hewara wî de date binardin. Herwehajî Meez El-Dewle jî hêzeke wisa di bin Rêberîya Sebekteğîn de ji wî re date birewankirin. Di vê bêhnê de Mohemed Ebdul-Rezaq jî bi hêzekê ve di hewara Rikin El-Dewle de hate bigihştin. Herwehajî Mohemed Kurê Makan jî bi hêzekê ve ji bal Hesên Fîrozân ji bona hewara Rikin El-Dewle hate birewankirin.

Bi Kurtî ve: Rikin El-Dewle orduwekî bi hêz ve date birêkxistin. Ew Sergirdên, yên ku ew li wan de bigûman dihate bikevtin, tevde dane bigirtin û bizindankirin. Wî bi leşkerê xwe ve rûwê xwe ber bi Qezwînê ve date bivedan.

Gava çavên Merzeban bi leşkerê Rikin El-Dewle ve hate bikevtin, wî date nizanîn, ku ew deraqetî vî leşkerî nayête biderkevtin. Tevlivêjî wî vegerandin ji bona xwe bi şermezarî ve date bidîtin. Ew ji bona nava şer hate bikevtin. Hêza wîyî rêxistî ji Kurd û Deylem nêzîka pênc hezar Kes bûn. Leşkerê Rikin El-Dewle bi carekê ve hêrîşî ser

33 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

destê rast û çepê wî date bikin û wî ew date bişikandin. Merzeban li navrastê de xwe date biragirtin û şerekî merdane date bikin. Beşê zorî Sergirdên wî hatin bikuştin û yên mayî bi dîlitî ve hatin bigirtin. Di dawî de Merzeban bi xwe jî ve bi dîlitî ve hate bigirtin. Rikin El-Dewle Merzeban ji bona Wezîrê xwe Ebu El-Fedil date bisipartin û wî ew ligel wî de bi hêzekê ve ji bona keleha Simîrem date binardin²⁷.

Dîlkin û Rizgarkirina Salar-Merzeban.

Li dawîya gihaştina Merzeban de ji bona keleha Simîrem û xistina wî di zindanê de wî destên xwe ji xwarinê date bikişandin. Bes û bi tenha ve wî ji bona jîyandinê tozek genim dide bixwarin.

²⁷Wezir Ebu El-Fedil Kurê Emîd di vê çûyînê de li ser fêlekê de diaxive û ew dibêje: "Ew Komandarên Deylemîyên ligel min de bûn, ew ligel hevdû de lihevhatin, ku ew li rê de bi darê zorê Merzeban berdîn û min jî bidîn bikuştin. Gava ku min weha zanî, ez jî ji bona nik Merzeban çûm û min jî pê got: ku ez jî ji bona xizmeta te likarim. Merzeban hinekî ponijî û wî got: Heger tu rast dike, ez ji te dixwazim, ku tu vegere. Herçi arezû dike, ez ji bona te dikim. Min gotê: ez ditirsim, ku Hevalên min ve ligel min de nekin. Wî got: ku weha bû, tu Dost û Dujminên xwe ji hevdû nade binaskirin. Ewên ku dixwazin min berdîn, ew bi xwe ne, yên ku ew dixwazin te bidîn bikuştin.

Min gotê; bese êtir min birwakir û bi min bawer bike, ku ez ji her Kesekî bêtir li xizmeta te de likarim.

Li dawîya vê gift û goyê de ligel Merzeban de min ew hemû Komandar Yeko Yeko ji bona nik xwe dane bibangkirin û min bi wan date bigotin: ez jî ligel we de me. Ev peyva min bi wan zor xweş bû. Biryar me da, ku li gihaştina Qonaxa pêşi de vî karê hanê bi cî bînin. Bi rastî jî, gava ku em bi Qonaxê ve gihiştin, Merzeban bang min kir û got: de min berdîn. Min pêgot: ku Mala Rikin El-Dewle, Xizne û hemû Giraniya wî jî li bajarê Isfahanê de ye. Li layê min de weha ye, ku em bi vî rengî tanî Isfahanê biçin û li wêderê de wê Xiznê, wê Giraniyê û Malî ligel xwe de jî bidin bihilgirtin. Eve baştir dibe. Bi servajî ve de dibe, heger ku em li berdanê de lezbikin, Hinek ji Komandaran ligel me de bê bextiyê bikin. Ev gotinên hanê bi serê wî bikevtin. Bi vî rengî Merzeban hate bixapandin. Gava lingên me bi Isfahanê ve hatin bikevtin, min hebû Komandarên Bêbext girtin û Merzeban jî ligel Komandarekî rast û dilsoz ji bona Sîmirm date binardin.

Gava ku Rikin El-Dewle evaya date bibihîstin, wî ferman date biderkirin, ku çêkirvanê xwarina wî ji bona nik Merzeban bête birêkirin. Li dawîya hatina vî Xwarinçêkirvanî de Merzeban ligel wî de ji bona rizgarkirina xwe bi kar ve hate bikevtin. Belam ev Merovê hanê gêj û gêl bû. Wî ev veşartina hanê pir date bibelavkirin. Parêzvanê kelehê Şêr Asfar Xwarinçêkirvan date bigirtin û wî ew ji Jorî ser dîwarê kelehê de ber Jêrî ve date biavêtin. Bi vî rengî ve wî ew hate bilinavbirin. Li layekî din de wî gerden li Merzeban de date bitengkirin.

Dayika Merzeban bi navê Xerasuye ve dihate binavkirin. Ew Keça Cestanê Kurê Wahsozanê Melek bû. Wê pir çavdêrîya xeberzanîn û rizgarkirina Kurê xwe dida bikirin. Wê ji bona vî karî pir dida bikardikirin û wê pir pere jî didatin birijandin.

Kurê Dabanî, yê ku ew ligel Merzeban de Dîl û Zindankirî bû, bi her awayekî ve wî xwe date birizgarîkirin û ew ji bona nik Xerasuye hate bigihandin. Wî ji bona Xerasuye bi pera ve sozê bi rizgarkirina Kurê wê ve date bidan. Di vê demê de jî Topan navê Pehlewanekî şerker û Qumarbazî jî, yê ku wî ji Meraxe dabû bibazdan, wî xwe ji bona layê Xerasuye dabû bihavêştin. Vî Mirovî jî sozdana rizgarîkirina Merzeban ji bona Dêya wî date bidan. Xerasuye bi hêz û jîrîtîya vî Peyayî ve zor bi hêvî bû. Wê ew ligel Kurê Dabanî de date birêkxistin. Wan xwe bi Bazirgan ve dane bikirin. Ewê ji bona likarxistina bazirganîyê pêwîstbû, hemû wan ji xwe re dane bidurustkirin û bi rê ve hatin bikevtin.

Gava ku ew bi keleha Simîrem ve hatin bigihaştin, wan xeber ji bona Şêr Asfar datin binardin. Ku ew Bazirganin û ew ji bona destkarîyê li îş û karin. Di dema xwe de Merzeban hin ji mal ji wan kirîbû û perê wan hêjî nedaye. Tika ji te dikin, ku tu me û wî ligel hevdû de rû bi rû ve bide bikirin.

Parêzvanê kelehê dilê wî bi wan ve hate bisûtandin. Wî ji bona layê xwe bang wan date bikirin. Van Bazirganan li layê Şêr Asfar de gilî û gazine xwe dane bikirin. Derbarê zordarî û bêbextîya Merzeban de wan gelek peyv û siqêv dane bikirin û wan date bigotin: Sipas ji bona Xwedan! Dunya ji sitembarîya vî Sitemkarî hate birizgarkirin.

Dilê Şêr Asfar bi wan ve hate bişewitandin û wî ew yeke yeke ligel Merzeban de dane birûbirûkirin. Merzeban di cara pêşî de di vê fêlê de nehate bigihiştin. Ew tûre bû û wî cinêw bi wan ve date bidan. Bi deynê wan ve ew nehate bipêrûniştin. Belam yekekî ji Bazirganan bi çavkirênê ve ew date bitêgihandin. Merzeban bi ser xwe ve hat bikevtin û ew nerm bû. Wî date bigotin: belê bi bîra min ve tete bikevtin. Belam

ez nizamim, bê ka deynê we çend bû. Ez dixwazim temaşeyî tomarkirina defterên wan bidim bikirin.

Bi vî tonî ve çûn û hatinê di nava wan de date bidestpêkirin. Xurasuye Navmalîyekî xweyî Deylemîyî jîr û dilsoz jî bi tengala Bazirganî ve date bixistin. Bazirganî diyarîyên pir bi ser Parêzvan û Karbidestên kelehê ve datin birijandin. Bi saya barandina van diyarîyan ve bi serbestî ve çûn û hatinê ligel Merzeban de dihatin bikirin.

Şêr Asfar Peyayekî wîyî cuwan hebû. Wî her û her cil û bergên Deylemî li ber xwe de didate bikirin û wî rim û mertal bi destên xwe didan bigirtin. Merzeban ji vî Peyê hanê dilxweş bû. Wî ji bona wî pir pere û diyarî pê didane bidan û ew ligel wî de hatibû birêkvevtin, ku ew jê re destikên vekirina bend û zincîrên bide bipeydakirin. Vî Peyê hanê hemû destikên pêwist ji bona vekirinê bend û zincîran ji Merzeban re dane bianîn. Merzeban dest bi birîna bend û zincîrên xwe date bikirin.

Şêr Asfar her roja îne ew ji bona layê Merzeban dihate bihatin û wî temaşeyî bend û zincîrên wî didate bikirin û ew dihate bivedigerandin. Rojekê îne Topan li layê Merzeban de hatibû bidaniştin, Bazirganê tir li layê Dergevan de hatibû birawestandin û Peyê bi cil û bergên Deylemî jî ve li teniştê Merzeban de hatibû birûniştin. Şêr Afsar hat û ew jî li kêleka Merzeban de hate bidaniştin. Merzeban dest bi peyvê ve date bikirin û wî ji bona Şêr Asfar date bigotin: Heger tu min bide biberdan, tu çî bixwaze, dê ezê wî bi te ve bidim bidan. Şêr Asfar ev wernegirt û wî pê date bigotin: Ez hîç bêbextîyê ligel Rikin El-Dewle de nadim bikirin. Gava ku Merzeban wisa date bizanîn, ew bi ser pêyên xwe ve hate bihelsandin û wî rûwê xwe ber bi derî ve date bivekirin. Topan xwe bi ser Şêr Asfar ve date biçengkirin û wî ew li erdê de date bivegevizandin û wî ew bi Xinciran ve date bikuştin. Bazirganê tirjî Dergevan date bikuştin. Merzeban ligel Hevalên xweyî tir de hev dane bigirtin. Di vî bêhnê de Parêzvanê kelehê ji hev hatin bibelawelabûn. Gava ku ew hera hate bihelsandin, ew bi serhev de hatin bikombûn. Gava ku wan date bitemaşekirin, ku Serekê wan hatîye bikuştin, hemûyan xwe dane biberdestkirin. Hevalbendên Merzeban ji hemû hêlekê ve bi serhev ve (di sala 342 k. de) hatin bikombûn.

Merzeban name ji bona Dêya xwe, Birayê xwe û Dostên xwe date binivîsandin. Ew hêsa û rûwê xwe wî ber bi Azirbêcan ve date bivedan. (Nivîsta Serpêhatîyên Netewan, bergê 2. El-Kamil, bergê 9).

Li dawîya Dîlkirina Merzeban de

Li paş şikenandin û Dîlkirina Merzeban de hêzên wîyî di bin Rêberîya Cestan Kurê Şermezî, Elî Kurê Fedil, Şehir Feyruzê Kurê Kerduye û hinên ji Rêberên din ligel leşkerekî de bi hezar Kesî ve ji bona Azirbêcanê hatin bivegerandin û ew li dora Mohemed Kurê Musafir Bavê Merzeban de hatin bikombûn. Ji wir wan berê xwe ber bi Erdebilê ve dane bivedan. Ew ji bona nava bajêr hatin bikevtin û wan Mohemed Kurê Musafir bi Serdarê xwe ve datin bidanîn. Wahsozanê Kurê wî ji tirsî dan û sitendina Bavê xweyî ne baş ligel xelkê de ew ji bona keleha Term hate bibazdan. Ewende pêneçû, ku xelkê Deylemî ji nebaşbûna dan û sitendina Mohemedê Kurê Musafir li ber de hatin birabûn û wan mebesta kuştina wî dane bikin. Ji tirsî wî ji bona nik Layê Wahsozanê Kurê xwe date bibazdan. Wî jî Bav date bigirtin û ew ji bona nava zindana keleha Sîscanê date biavêtin. Ew tanî mirina xwe di wê zinadanê de hate bihiştin.

Rikin El-Dewle li dawîya girtina Merzeban de Azirbêcan bi Mohemedê Kurê Eb-Dul-Rezaq date bidan û wî ew bi leşkerekî ve ji bona ser Azirbêcanê date binardin. Wahsozan beramber bi vê rewşê ve serî lê têkcû û ew bi berdana Deysem ve neçarbû. Wî ew xelatkir û wî ew ji bona şerê Mohemedê Kurê Eb-Dul-Rezaq date binardin. (Nivîsta Serpêhatîyên Netewan). Encamê karên vê rûdana Deysem dê emê li cihekî taybetî de li ser de bidin biaxivtin.

Gava Salar-Merzeban ji Sîmirmê hat û wî tevgera Deysem date bitemirandin. Ewende pêneçû û ew di sala 345 k. de tûşî nexweşîyeke giran bû û wî temîniya xwe date bikin: ku li dawîya wîna de Birayê wî Wahsozan bi Serdarê Rewadî ve bête bikin û Kurê wî Cistan bi Şûngirê Mamê xwe ve bête bidanîn. Li dawîya vê temîniya hanê de pir pêneçû û ew mir.

Wahsozan û Kurên Merzeban

Li paş mirina salar-Merzeban de Birayê wî Wahsozan hungulîsk û hin ji nîşanên tirî serdarîya Merzeban ji bona Serdarên bajar û kelehên Azîrbêcanê date binardin û wî ji wan serdanîna wan ji xwe re date bixwestin. Belam hîc Kesekî ji wan serê xwe jêre nedan bitewandin; çunke, salar-Merzeban li pêş temînîya xweyî dawî de ji bona wan dabû bigotin: Heger ku ez linavçûm: Di pêşî de sertewadinê ji bona Kurê wî Cistan bidin bikin, li dawîya wî de Padşayê Rewadî divê Kurê wîyî Ibrahîm bête bikin, li paş Ibrahîm de divê Kurê wîyî Nasir bête bikin. Heger ku ev Kurên wî hemû hatin bimirin, di wê çaxê de divê serdanîne hûn tev ji bona Wahsozan bidin bikin. Hemû Sergird û Mezinan li gora temînîya pêşî de dane bireftarîkirin. Vê rewşa hanê Wahsozan date bitûrekirin û wî ev temînîya Salar-Merzeban di ser guhên xwe re date biavêtin.

Di vê bêhnê de Mîr Ibrahîm Birazyê Wahsozan û Zavayê Wêlkîn Kurê Xurşîd Serokê Dilêmî, yê ku ew ji bal Merzeban de li Erdebîlê de hatibû bizindankirin, bi dilbijandina Jîna xwe ve ew ji bona Erdebîlê çû. Ibrahîm bêyî, ku ew destûrê ji Mamê xwe bide bixwestin, wî Xezûrê xwe Wêlkîn ji zindanê date biberdan.

Wahsozan li ser vê tevgera Mîr Ibrahîm û hin pêrabûnên din de tirs pê hate bikevtin. Bi dizî ve wî Erdebîl date bicîhiştin û ew ji bona keleha Term çû.

Kar û barên serdarîyê û hevsarê desthilatîya welêt bi serxweyî ve bi destên Cistan ve hatin bikevtin. Birayên wî û hemû Sergirdan serên xwe ji bona wî datin bitewandin. Bes û bi tenha ve Cistanê Kurê Şermezî, yê ku ew Walîyê Erministanê bû, serê xwe jêre neda bitewandin û wî dest bi remana serxwebûna xwe ve date bikin.

Piştî ku Wahsozan cihê xwe li keleha Term de date bixurtkirin, ew li ser xwe de hate birûneniştin. Wî bi têkdana di navbera Birazayên

xwe de date bidestpêkir û wî Dujminên wan li ser wan de datin bihelsandin. Gelacîyên wî wetov bikêrbûn, ku Kurên Salar-Merzeban bi Dujminên yektir bûn.

Wahsozan, ku wî îş û karê xwe bi vî pilîyî ve date bigihandin, wî Ibrahîmê Birazyê xwe ji bona nik xwe date bibangkirin û zor rû û rûmet pê date bidan. Li layekîtirjî de wî ligel Nasir de da û sitend û wî ew li ber Cistan de date birakirin. Nasir bi peyva Mamê xwe ve date bikirin û ew ji Cistan tefirî û wî devjê berda. Ew ji bona Moqan²⁸-Mukriyan çû.

Beşekî ji leşker jî li ser timayê de ji Cistan cihê bû û ew ji bona layê Nasir hat. Li paş vêna de Nasir bi hêzeke baş ve ji bona şerê Cistan²⁹ çû. Wî rûwê xwe ber bi Erdebîlê de date bivekirin û wî ew bi hêsanî ve date bizeftkirin. Cistan neçar bû, ku ew xwe ji bona keleha Nîz bide biavêtin.

²⁸Weha di Kokê de hatiye. Renge, ku ew bi şaşî ve hatiye; jiber Moqan yanji Moka Mukriyan niye. Moqan-Moka ew di navbera Erdebîl û gihandina Çemên Ker û Res de tête bikevtin. Mukriyan ew navê Welayeteke Kurdî ye, ya ku ew li Jorî Welayeta Erdebîlê û li Jêrî Gola Ormiyê de tête bikevtin. (M. E).

²⁹Îşê pêşiyî Cistanê Kurê Merzeban kuştina Deysem di sala 346 k. de bû. Ev Serdarê hanê jî li ser şûna Bavê xwe de reweşt. Wî guh bi Leşker ve neda û ew ligel jîyandin û Eşîrê de likarbû. Li paş bêhnê de wî Neimê Wezîrê xwe date bizindankirin. Wezîrê xwe Cistanê Şermezî, yê ku ew bi navê Ebu El-Hesen bi nav û bang bû û yê ku ew Xizmê Ebu Eb-Dulahê Neimî bû. Ew li girtina Neimî bi gûmanê hate bikevtin. Ew tûre bû û wî ligel Ibrahîm da û sitend. Wî dilê Ibrahîm ji bona Padşahiye date bidilbijandin. Bi rastî jî ewende pê neçû, ku Ibrahîm ligel Şermezî de ji bona ser Meraxa çûn û wan ew zeftkir. Çistan Şah Kurê Merzeban gava ku wî ev bihist, wî ligel Kurê Şermezî û Wezîrê wî de da û sitend û wî Neimî jî berda û ew lihevhatin. Li dawîya vêna de Kurê Şermezî êtir nema yarmetîya Ibrahîm kir. Fêlbazî û Bêbextîya Kurê Şermezî ji bona herdu Biran hate bidiyarkirin. Wan ligel hevdu de da û sitend û ew lihevhatin.

Gava Kurê Neimî ji Zindanê rizgar bû, ew ji bona Moqanê çû. Li wêderê de wî ligel Ishaqê Kurê Îsa Kurê Muktefî Bil-Lahê Ebasî de da û sitend. Wî ew ji bona wergirtina Xilafetê date bidilbijandin. Wî ji bona wî date bisozdan, ku ew dê jêre Leşkerekî bide bilidarxistin û jêre Azîrbêcanê jî bide bizeftkirin. Bi rastî jî ew bi Sêsed Suwarî ve ji bona nik wî çû û wî Şermezî jî ji bona nik wî mêvandarkir. Şermezî jî dilsozîya xwe ji bona Xilafeta Îshaq date biderxistin. Cistan Şah ligel Mîr Ibrahîmê Birayê xwe de ligel vî Daxwazvanê Xilafetê de, yê ku wî navê xwe bi Mustecîr danî bû, datin bişerkirin. Wan ew date bişikenandin û girtin. Kurê Şermezî jî xwe ji bona keleha Ormiyê date avêtin. (El-Kamil, bergê 8).

Li paş de Serbazan Nasir ji bona nedana perên wan datin bitengavkirin. Nasir kir û nekir, ku ew wan bide bihajkirin, ew haj nebûn. Mamê wî di vexistina vê gelaciyê de destgirî neda bikirin. Ew li kar û barên beramberî Birayê xwe de peşîman bû. Wî ligel Cistan de da û sitend û ew ligel hevdû de hajbûn. Ew bi Padşahîya Birayê xwe ve hate birûniştin. Belam dîsan jî hîç bi wan ve nehate bikirin; jiber ku Serpereştîya Leşker pereyên wan nebû. Îş û karê Welêt bi hoyê van şer û meran ve têk û pêkçûbû. Sergirên wan nema bi gotina wan ve dane bikirin. Herdu Biran beramber bi vê rewşa hanê ve xwe nedan biragirtin. Wan ji bona Apê xwe dane binivîsandin, da ku ew ji bona layê wî herin. Wan soz û peyman jê sitendin. Ew ligel Dayîka xwe de ji bona Wahsozanê Apê xwe çûn. Gava ku ew ji bona nik Apê xwe hatin bigihaştin, Apê wan bêbextî li wan de date bikirin. Dij bi sûnd, soz û peymanên xwe ve ew dane bigirtin û bizindankirin. Sermîyandarîya welêt bi destên xwe ve date bixistin û wî Ismaîlê Kurê xwe jî bi Şungirê xwe ve date bidanîn. Wî beşê zorî welatan bi destên Ismaîl ve date bixistin. Wî pareyekî zor bi ser leşker ve date bidabeşkirin û wî ew pê dane bidilxweşkirin.

Ibrahîm Salar di vê pêlê de ew ji bona Erministanê çûbû. Gava ku wî xebera girtina Birayên xwe date bizanîn, wî dest bi cî ve ligel Pismamê xwe Ismaîl de hate bişerkevtin û wî xwest, ku ew Birayên xwe bide birizgarkirin. Gava ku Wahsozan ev xebera hanê daze bibihîstin, ew şaş û maşo bû. Li layekîtir jî de hin ji xelkê û Leşkerê Dêlemî jî lê hatin biwengerandin. Gava ku wî weha date bizanîn, wî Cistan, Nasir û Dayika wan date bikuştin. Wî ji bona Cistanê Kurê Sermezin date binivîsandin, ku ew ji bona şerê Ibrahîm biçê û wî jêre Pere û leşker jî date binardin. Evaya di sala 349 k. de hate bikirin.

Ibrahîm beramber bi vê zînetê hanê ve nema dikarîbû xwe bida biragirtin û ew ji bona Erministanê hate bivegerandin. Cistanê Şermezin bi ser leşkerê wîyî mayî ve date bidadan û wî ew date bişikenandin. Wî Meraxe navîniya nîrşeşîniya Ibrahîm û Ormîyê jî date bidagîrkirin. (El-Kamil, bergê 8, r. 209).

Mîr Ibrahîm Salar ji bona Erministanê hatibû bivegerandin. Ew demekê li wêderê de hate bimayîn. Wî di sala 255 k. de leşkerekî baş date bipêkanînin. Wî xwest, ku ew dîsan ji bona ser Ezirbêcanê bête biçûyîn. Wî ligel Cistanê Kurê Şermezin de da û sitend û ew ligel wî de hate birêkkevtin. Bi vî tonî ve hêz û desthilatîya Mîr Ibrahîm bêtir bû. Lihev hate birasthatin, ku di vê bêhnê de Ismaîlê Wahsozan hate bimirin.

Mîr Ibrahîm ji vê zîneta hanê kar ji xwe re date biwergirtin û ew ji bona ser Erdebîlê çû û wî ew ji xw re date bizeftkirin. Wî xwest, ku ew xwîna Birayên xwe ji Mamê xwe bide bisitandin. Wahsozan ji tirsan revîya û ew ligel Kurê Mişkî de ji bona welatê Deylemî çû. Mîr Ibrahîm hemû welatê Azirbêcan date bidagîrkirin û Mulkên Mamê xwe hemû date bizeftkirin.

Li dawîya demekê de Wahsozan bi leşkerekî Deylemî ve ji bona ser Azirbêcanê hate biçûyîn û ew ji bona nava keleha Term hate bikevtin. Wî Ebu El-Qasim Kurê Mişkî bi leşkerekî ve ji bona ser Ibrahîm date binardin. Li dawîya şerekî qurs û giran de Mîr Ibrahîm hate bişikenandin. Pir bi derd û dujwarî ve Mîr Ibrahîm xwe bi keleha Rê ve ji bona nik Rikin El-Dewle Mêrê Xweha xwe ve date bigihandin. Rikin El-Dewle pir jêre rûmet û rêz date bigirtin.

Ibrahim Salar

Di vê Salê bi xwe ve û li berrabûna Deylemî de di paytextê Rikin El-Dewle de Ibrahîm Salar karekî zor hêja ji bon Rikin El Dewle date bikirin. Ew tede birîndar bû, belam ew nemir. Li paş de Rikin El-Dewle leşkerekî baş ji bona Wezîrê xwe Ebu El-Fedil date bidan û ew ligel Mîr Ibrahîm de ji bona ser Azirbêcanê date binardin. Ebu El-Fedil Kurê El-Emîd bi leşkerê Bohêmî ve bi Azirbêcanê ve hate bigehaştin û wî ew date bizeftkir. Wî Cistanê Kurê Şermezî jî ligel Mîr Ibrahîm de date bilihevanîn.

Gava çavên vî Wezîrê jîr û zana bi dewlemendî û bêrên vî welatî ve hate bikevtin, wî bi lez û bez ve û bi dizî ve ji bona Rikin El-Dewle date binivîsandin: ku heyfe, ev welatê hanê bi destên Serdarekî mîna Salar Ibrahîm ve bête bikevtin, yê ku ew xwe di nava xweşîya jîn û jiyanê de dide bivegevizandin. Di encamê şeweyê vê jîyana wî de gerandina welêt bi başî ve pê nayête bikirin.

Weha bi berjewendî ve tete bidîtin, ku ew li cîgehekîtir de heremekê ji bona serdarîya wî pê bide bidan û ew Azirbêcanê ji bona wî bide bihiştin. Rikin El Dewle bi daxwaza Ebu El-Fedil nikir û wî fermana vegera wî date bidan.

Mexabin, ku di derbarê rûdanên pêla dawîyê Mîr Ibrahîm de tu agehdarîya me nîne. Belam li gora goya Belavoka Pêşbikevtinê 6 de divê dewleta Ibrahîm tanî sala 380 k. de dabe bidirêjkin. Li paş wî de

41 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Rewadîyê Kurê wî û li paş Rewadî jî de Kurê wî Gêlas³⁰ û li paş Gêlas jî Wahsozanê Kurê wî ji bona serdarîya Azîrbêcan di sala 415 k. de hatin bidan.

Wahsozanê duwem

Welatê Azîrbêcanê li zemanê vî Serdarê hanê de di sala 420 k. de tûşî vegirtina Miletê Xez bû³¹. Wahsozan xwest, ku ew bi Mêvandarî ve û bi karkirinê ve ji bona wan welatê xwe ji vî şerê dir bide biparastin. Wî zor ji bona wan kar date bikirin, belam bê sûd bû. Nermbûn û karkirina Wahsozan û Êlên Kurd ji bona Xez ew bêtir pê hatin bipayekirin. Kurd xwe li hîç xerabî û pîsîya wan de nikarîbû bida biparastin. Wan Kurdistan tûşî zîyan û talankirineke zor gewre dane bikirin.

Li sala 429 k. de Xez xwe bi ser Meraxe de dane bikişandin. Wan xelkên bajêr hemû dane bikuştin. Mizgeftên bajêr wan datin bisûtandin. Ser bi ser ve wan bajar dane bitalankirin. Wan herçî ol û bext qebûl nedikir, wan ew didate bikirin. Êlên Kurdên wan navan jî bi agirên wan ve hatin bişewitandin.

Li dawîya vê hovîtî û pîsîtîyê de Eşîrên Kurd xwe li dora Ebu El-Hîca Kurê Rîb El-Dewle de Serokê Eşîra Hazbanî de dane bikomkirin. Wan ligel Wahsozan de ji bona dûrkirina belaya Xez havdû dane bigirtin. Gava ku çavên Xez bi vê yekîfîyê û hevîrtinê ve hatin bikevtin, tîrsê ew datin bigirtin. Wan rûwê xwe ber bi bajarê Rê ve dane bivekirin û ew ji hatin bihevbelawelakirin. Kurd bi şûn wan ve hate bikevtin û wî zor ji wan date bikuştin. Taqimekî tir ji wan, yê ku ew ji bona Erminstanê hatibûn bikevtin û ew bi kuştin û talanîyê ve hatibû bimejûkirin, bi bihîstina vê xeberê ve ew ji bona Ormiya welatê Ebû El-Hîcayê Hazbanî hatin bivegerandin. Li hêre de ew tûşî hêrîşa Kurdan bûn. Di encam de herdu Layan ziyânên pir gewre datin bidan. Ebû El-Hîca zora wan nebir.

³⁰Mucem El-Bildan di Rûpelê 189 de Xulak-Gulak dibêje.

³¹Xez Eşîreke Turkumanîyî Buxara bû. Ew zor dir û hov bû. Ew mêldarê kuştin û talanê bûn. Bi vê remanê Beşekî ji wan rûwê xwe ber bi Isfahanê ve date bivekirin. Beşekî din ji wan di welatê Xuwarzim de man. Beşekîtir jî rûwê xwe ber bi Azîrbêcan û Kurdistanê de date bivekirin. Ev Beşê dawî li jêr Komandarîya Toqa, Koktaş û Mensur de bû.

Di sala 432 k. de Wahsozanê Mamelan³² tepek ji bona Xez date bidanîn, da ku ew xwe ji wan bide birizgarkirin. Wî li bajarê Tebrîzê de cejnek date bilidarxistin û Gewreyên Xez dane bimêvandarîkirin. Bi fêl ve wî ew hemû datin bigirtin. Li dawî de wî leşker bi ser wan de date bidadan. Wî zor ji wan date bikuştin û ew ji xakê Azirbêcanê dane biderkirin.

Derbarê bi zîmeta zemanê vî Serdarî ve êtir tu agehdariyên me nînin. Tanî dema hatina Toxurl Begê Silcoqî ji bona Azirbêcanê di sala 446 de kêma li ser zîmeta vî welatî de hatîye biaxivtin.

Li gora Insiklopêdîya Musulmantîyê bergê 4, di sala 434 k. de hejandineke zor xurt bajarê Tebrîzê date biwêrankirin. Padşahê vî welatî Wahsozan ji tîrsa Xez keleheke tir date biavakirin û paytextê xwe ji bona wêderê date biveguhastin.

Di sala 438 k. de Nasir Xisro³³ navê Serdarekî li Tebrîzê de serpereştîya desthilatîyê didate bikirin û ew bi nav û nîşana Seyf El Dewle û Şeref El-Mile Ebu El-Mensur Wahsozane Kurê Mamelan ve bi nav û bang bû û jêre jî Mewlana Emîr El-Muminîn dihate bigotin.

Li sala 446 k. de Sultan Toxurl ji Isfehanê berê xwe ber bi Azirbêcanê ve date bivedan. Mîr Ebu El-Mensur Wahsozanê Kurê Mohemedê Rewadî ji bona pêrgîbûna wîna bi lez û bez ve ew çû. Wî serê xwe jêre date bitewandin. Ji vê mêjûwa hanê û pêve dewleta Azirbêcanî Rewadî bi dewleteke pêgirêdayî ve dihate biderkevtin. Bi vî rengî ve dawîya serxwebûna vê dewleta Rewadî hate bidîtin. Jiber dema pêkhatina vê dewletê diyar niye, em nikarin dema dirêjbûna vê dewletê bidin bixuyanîkirin. Biçe li Azirbêcanê jî de beşekî ji Çiya jî li jêr serdarîya vê dewleta Rewadî de dihate bidîtin.

Derbarê dema dawîyî vê dewleta hanê de agehdariyên me zor kêmin. Bes û bi tenha ve li ser Ahmedîl de hatîye peyivandin.

³²Di dema vegirtina Xez de ji bona Azirbêcanê Wahsozan Serdarê wê bû. Ev Serdarê hanê li gora Insiklopêdîya Musulmantîyê, bergê 4, Rûpelê 584 de ew ji Xanedana Rewadî bû û ew bi navê Wahsozanê Mamelan ve bi nav û bang bû. Muncem El-Umran, bergê 9, Rûpelê 189 dibêje: Wahsozanê Kurê Xelan.

³³Weha di Kokê de hatîye. Belam Cîhangervanê Farisîyî bi nav û bang Nasir Xusro dibêje, gava ku ew di bajarê Tebrîzê re derbas bû, Padşahê vî Bajarî Ebu El-Mensur Wahsozan Kurê Mohemed-Mamelan bû. Ew bi nav û nîşana Seyf El-Dewle û Şeref El-Mile dihate binav û bibangkirin. Ji xwe re li Gera Nasir Xusro, Rûpelê 13, Çapa Hindî bide bitemaşekirin. (M. E).

Belam Seyid Hisên Mukriyanî dibêje: ku Wahsozanê duwem di sala 458 k. de hatîye bimirin û Ibrahîmê Kurê wî tanî sala 490 k. de Serdarî daye bikirin.

Wer tete bidiyarkirin, ku di pêla serdarîya Ibrahîm de Tebrîz ji destê dewleta Rewadî hate biderkevtin û ew bi jêr serdarîya Turkan ve hate bikevtin. Dewleta Rewadî bi rastî ve bes û bi tenha ve li Meraxe de dihate bidîtin. (El-Kamil, bergê 10, rûpelê 205).

Mîr Ahmedîl

Ev Mirovê hanê bi pê Insiklopêdiya Musulmantîyê ve ew "Kurê Ibrahîmê Kurê Wahsozanê Rewadîyî Kurdî tete biderkevtin". Dibe, ku wî dewleta Meraxe dabe bizindîkirin, ya ku wê tanî mêjûwa sala 624 k. date bidirêjkirin.

Mîr Ahmedîl di sala 505 k. de, ya ku tede Sultan Mohemedê Kurê Melek Şah leşkerek bi Ser dewleta Romê ve date bikişandin, ligel Mîrê Tebrîbzê Segman Qubti de, ligel Mîrê Musilê Modûd de, ligel Ebu El-Hica Serdarê Hewlêrê de û ligel hin Mîrên tir de bi leşkerekî xwe ve ew di wî şerê hanê de hatibû bibeşdarîkirin. Wî li Surî de ligel Padşahê Qudsêyî bi nav û bang ve Jaselîn date bişerkirin. (Mêjûwa Helebê).

Mîr Ahmedîl bi hoyê mirina Segmanê Qutbî Serdarê Diyarbekir û Azirbêcanê ve Surî date bicîhiştin û ew ji bona Azirbêcanê hate bivegerandin. Mebesta wî ji vê vegerandina hanê sitendina Mulkê Bav û Bavpîran bû.

Ibin El-Cozi dibêje³⁴: Ku Mîr Ahmed xwedan leşkerekî pênc hezar Suwar bû û hatina welatê wîyî salane bi çarsed hezar dînar dihate biderbikevtin.

Di sala 501 k. de Etabikê Tuxtikînê Serdarê Şamê bi mêvanî ji bona nik layê Sultan Mohemed hatibû. Ji bona vê hatinê piranîya Mîr û Serdaran ji bona Bexdê hatibûn bimêvadarîkirin. Mîr Ahmedîl jî di nava wan Mêvanan de bû û ew li teniştê Tuxtikîn de hatibû birûniştin. Di vê gavê de Mirovek ji bona nava Jorê hat biderkevtin û kaxezek di destê wî de bû û ew digirya. Wî tika kir, ku yarmetîya wî bête bikirin, da ku ew

³⁴Ibin El-Cozi di Mirat El zeman de dibêje, ku Mîr Ahmedîl ji bona Bexdadê bi Pênc Hezar Suwar hat. bergê 3, R. 32.

kaxeza daxwaza xwe bi destê Sultan ve bide bigihaştin. Mîr Ahmedîl berê xwe ber bi wî Mirovî ve date birastkirin û wî xwest, ku kaxeza daxwaza wî ji destê wî bide biwergirtin. Belam wî Mirovî bi xincera rûtî veşartî di destê xwe de bi ser Ahmedîl de hate bidakevtin û wî xincerek lê date bixistin. Ahmedîl pêgirt û ew ji bona nava erdê date biavêtin. Yekekî din xwe bi ser Ahmedîl ve date biavêtin û xincereke tir lê date bixistin. Bi kurtî ve Hevalekî wanî tirjî peydabû û wî jî xencerek li Mîr de date bixistin. Bi vî rengî ew hate bikuştin. Tuxtikîn weha date bizanîn, ku ev bi fermana Sultan ve hatîye bikirin. Belam li paş de diyarbû, ku ev Mêrkujên hanê Batinbûn³⁵. (Insiklopêdiya Musulmantîyê û Mucem El-Buldan).

Aq Songor Ahmedîl

Ev Kurê Ahmedîl bû û ew li dawîya mirina Bavê xwe de bi Mîrê Meraxe ve hate bikirin. Di sala 514 k. de Serdarê Musil û Azirbêcanê Melek Mesûd beramber bi Birayê xwe ve Sultan Mehmud serê xwe date birakirin. Wî Qasim El-Dewle Buzurgiyê Etabikîyê kevnî xwe ji bona serdarîya Meraxe date binardin. Belam ev serhildana hanê zû hate bitemirandin. Di sala 515 k. de Mîr Ahmedîl dîsan ji Bexdê ji bona mîrneşînîya wî hate binardin. Di vê Salê bi xwe ve Kon Toxdî Serdarê Eran hate bimirin, yê ku ew ji bal Sultan Toxril de hatibû bidanîn.

Aq Songor xwest, ku ew xwe li layê Sultan Toxril de bide bipêşvexistin û ew cihê Kon Toxdî ji xwe re bide bigirtin. Sultan Toxril jêre xeber date binardin, ku ew bi deh hezar Kes ve ji Meraxe ji bona nik wî bête bihatin, da ku ew ji bona zeftkirina Erdebîlê yarîkirina wî bide bikirin. Belam çuna Aq Songor bê encam hate bimayî û di vê bihnê de Sultan Mehmud bi alîkarîya Ciyûş Beg Meraxe date bidagîrkirin.

Lêbelê li zincîra rûdanan de weha tête biderkevtin, ku Mîr Ahmedîl di dawî de dîsan ew ligel Sultan Mehmud de tête birêkvevtin. Sultan Mehmud ew bi Etabikîyê perwerdekirina Kurê xweyî Dawidê Şungirê xwe ve date bidanîn.

³⁵Husnî Mukriyanî vê rûdana kuştina Ahmedîl bi renegekîtir ve dide bivegerandin û ew vê ji bona ser Mucem El Buldan dide bivegerandin.

Di sala 523 k. de Mîr Aq Songor li çûna ser Duwîs Mizyad de date bibeşdarîkirin. Piştî Salekê ji vê beşdarbûna hanê wî ji bona danîna Dawid li ser textê Selteneî de gelekî date bikarkirin.

Di sala 526 k. de leşkerê Sultan Toxril û leşkerê Dawid li nezîka Hemedanê de tûşî yektirbûn. Dawid bi hoyê liberrabûna leşkerê wî ve li ber wî de wî xwe nema dikarîbû bida biragirtin. Ew ligel Ahmedîl de revya. Sultan Toxril Meraxe û Tebrîz date bidagîrkirin. Li dawîya demekê de Dawid, Mamê wî Melek Mesûd û Etabik Aq Songor ji bona Bexdê çûn. Li wêderê de Xelife yarmetîyek zor ji bona wan date bipêşkeşkirin Di dawî de Melek Mesûd, Dawid û Aq Songor bi leşkerekî ve rûwê xwe wan ber bi Meraxe ve dane bivekirin. Bi alîkarî û desthilatîya Ahmedîlî ve Meraxe û Azirbêcan bi carekê ve dane bidagîrkirin. Li dawîya vêna de wan ruwê xwe ber bi Hemedanê ve dane bivekirin û wan li wêderê jî de hêza Sultan Toxril dane bitarûmarkirin û Hemedan bi jêr serdarîya Melek Mesûd ve hate bikevtin. Belam di dema girtina vî bajarê hanê de Aq Songor Ahmedîlî mîna Bavê xwe jî ew ji bal Batînîyan ve di sala 527 k. de hate bikuştin. Ev Mêrkujê hanê ji bal Wezîrê Sultan Toxril de ji bona vî karê tawanbar hatibû binardin.

Aq Songorê duwem

Aq Songorê duwem ew bi kurê Songorê Ahmedîlê yekem ve tete biderkevtin. Belam hinekan ji Mêjûvanan bi çend navên tir ve li ser wî de dane biaxivtin. Dujminê vî Mîrê hanê Ozbekê Kurê Balnîkarê Dostê Sultan Mesûd bû. Wî ji bona zeftkirina Eran û Azirbêcanê kar didate bikirin. Mîr Ozbek di sala 541 k. de li Meraxe de dor date bigirtin. Belam pê ew nihate bigirtin.

Di sala 545 k. de Sultan Mesûd bi xwe ve bi leşkerekî ve ji bona ser Meraxe hate biçûyîn. Wî ew date bigirtin û keleha wê jî wî date biruxandin. Belam pir pê neçû, Ozbek li ber keleha Ruwîn Diz³⁶ de ligel Mîr Aq Songor de hate bihajbûn.

Kuştina Ozbek di sala 547 k. de ji bal Sultan Mohemed de bi hoyê tûrebûna wî jê ve Mîr Îldegiz û Mîr Aq Songor pir hatin

³⁶Ruwîn Diz kelehêk zor asê bû. Ew li ser Çemê Sofî de 16 Kilo Mitir li layê Jorî Meraxe de tete bikevtin.

bibîntengkirin. Van derdu Mîran Melek Sulêman li cihê Sultan Mohemed de li ser Textê Hemedanê de dane bidanîn.

Lêbelê careke din Sultan Mohemed Hemedan ji bona jêr çengên xwe date bivegerandin. Wî Peyên xwe ji bona nik herdu Mîrên Azirbêcanê Îldegiz û Aq Songor ji bona hajbûnê datin binardin. Di sala 549 k. de di nava wan de hajbûn hate bikirin û welatê Azirbêcanê di nava van herdu Mîrên Gewre de hate biparbivekirin.

Sultan Mohemed li pêş mirina xwe de Melek Dawidê Kurê xweyî Biçûk ji bona bin çavdêriya Mîr Aq Songorê duwem date bidanîn, çunke, wî Sultan Arselan jî li jêr çavdêriya Mîr Îldegiz de dabû bidanîn. Bi remana bi cîhkirina vî Kurî li şûna Bavê wî de Pehlewanê Kurê Îldegiz bi leşkerekî ve ji bona ser Mîr Aq Songor çû. Belam Mîrê Meraxe bi yarmetîya Şahê Ermen li qeraxa çemê Sefîdrod de Pehlewan di sala 557 k. de date bişikenandin. Li paş de wî pênc hezar Kes ji bona yarmetîya Serdarê Rê Inyainc date binardin, yê ku wî ligel Îldegiz de didate bişerkin. Belam ev leşkerê nardî hate bişikenandin.

Belam wer tete bidiyarkirin, ku di nava demekê de Îldegiz û Aq Songor ligel hevdu de hatine bihajkirin; çunke, li çûna Îldegiz de ji bona ser welatê Gurcistanê Aq Songor yarmetîya wî dayite bikirin.

Di sala 562 k. de Mîrê Meraxe ji bona Bexdê çû. Li wêderê de ji bal Melek Dawid de pir rêz û rûmet ji bona wî hate bigirtin.

Di vê Salê bi xwe jî ve Pehlewanê Kurê Îldegiz Mîr Aq Songor li Meraxe de dor lê date bigirtin. Belam ew zû ligel hevdu de hatin bihajbûn.

Derbarê bi dawîya zînetên Mîr Aq Songor ve aghdarîyên me nînin. Bes û bi تنها ve Ibin El-Esir dibêje: ku di sala 564 k. de Mîrê Rê Înanc hate bikuştin û Qelexê Birayê Aq Songor serê xwe date bihildan û Etabik Pehlewanê Kurê Îldegiz ew date bisizakirin û wî dewleta Meraxe ji bona herdu Birayên Qeltex Ela-El-Dîn û Rikin El-Dewle date bisipartin.

Ji vê weha em têtin biliberkevtin, ku Mîr Aq Songorê duwem hate bimirin û wî çar Kur li dû xwe de dane bihiştin. Di navbera Aq Songorê sêyem û Birayê wî Qetilxe de zor şer hatine bikirin. Li ser vena jî de Pehlewan ji bona nava wan hate bikevtin û dewleta wan ji bona herdu Kurên Biçûkî Aq Songorê duwem date bidan û wî herdu Birayên wîyîtir El El-Dîn û Rikin El-Dewle jê bê pişk û parkirin.

Ibin El-Esir di sala 570 k. de li ser Felek El-Dînê Serdarê Meraxe de dide biaxivtin, ku ew Kurezayê-Nevîyê Aq Songorê duwem bû. Bavê

wîna jêre ji serdarîya xwe hatîye bidakevtin. Li zemanê vî Mîrî de Pehlewan dîsan ji bona ser Merxe û keleha Ruwîn Diz daye bihêrîşkirin. Bi mercê hiştina Tebrîzê ji bona Binemala Îldigiz hajbûn di nava wan de hate bikirin.

Ji vê jî de wetov têtê biderkevtin, ku tanî sala 570 k. de Tebrîz jî li jêr serdarîya Meraxe de bû û hemû devera dorhêla çiyayê Sehend bi destê Binemala Ahmedelî de bû.

Li dawîya vêna de û rûdanên sî Salîyî wînda de bes û bi tenha ve li ser peymanekê³⁷ de di navbera Mîrê Meraxe Ela-El-Dîn Beg de di sala 602 k. de ligel Mîrê Hewlêrê Muzefer El-Dîn Gogberi de peyîv hatîye bikirin. Mebest jî ji vê peymanê hanê zeftkirina Azîrbêcanê ji Ebu El-Bekîr Kurê Îldigiz bû. Leşkerên Hevalbendan ruwê xwe ber bi Tebrîzê ve dane bivedan. Mîr Ebû Bekîr Kolemendê kevnî Xanedanê Îldegîz Ay Toxmiş ji bona hewara xwe date bibangkirin. Li dawî de Muzefer El-Dîn Gogberi ji bona Hewlêrê hate bivegerandin. Ay Toxmiş jî bi şûn El-Dîn Beg ve hate bikevtin û ew tanî ber devê dergehê Meraxe hate bigihandin. Li dawî de Ela El-Dîn neçar bû, ku ew keleha xwe jêre bide bihîştin, ya ku ew hoyê vî şer û pevçûnê bû. Beramber vê jî bajarên Ormîyê û Şîno ji bona Ela El-Dîn hatin bidan.

Li sala 604 k. de Ela El-Dîn Beg hate bimirin, yê ku Ibin El-Esîr pê Qere Songorî³⁸ dibêje. Kurê wîyî Biçûk li paş wî de di cihê wî de hate bimayîn, Peyakî aza û dilsozî Ela El-Dîn Beg ev Kurê wî li ser destê xwe de daye biperwerdekirin. Belam Ev Kurê hanê di sala 605 k. de hate bimirin. Ebû Bekîr Îldegîz li dawîya vêna de bigir hemû Mulkê Ahmedîlî ji xwe re date bidagîrkirin. Bes û bi tenha ve keleha Ruwîn Diz hate bimayîn, ya ku ew jî bi destê Peyê aza û dilsozî Ela- El-Dîn bû.

Zor renga, ku ew Ela El-Dîn Begê Serdarê Meraxe ye, yê ku ew ji bal Şair Nîzamî de di dîwana wî de Heft Pêker li ser de pir pesnê wî hatîye bidan. Nîzamî li ser du Kurên Ela El-Dîn Beg dide biaxivtin, ku navên wan yek jê bi Nesret El-Dîn Mohemed ve û yê din bi Ahmed ve dihatin binavkirin. Heger em bîna û van daxuyanîyan ligel daxuyanîyên

³⁷Insiklopêdiya Musulmantîyê di benda Tebrîzê de dibêje, ku ev Peymana hanê di navbera Mîr Ela El-Dîn Qere Songorê Ahmedîlî û Mîr Muzefer El-Dîn Gogberi de hatîye bigirêdan. (M. E.)

³⁸Bi serûştî ve divê evaya ligel Qere Songorî Turkî de bête bicudakirin, yê ku wî li zemanê Olcaytoxan de li ser Meraxe de di mêjûwa sala 828 k. de daye biserdarîkirin.

Ibin El-Esîr de bidin biberamberkirin, dê emê bibînin, ku ev herdu Kurên hanê li pêş Ela El-Dîn Beg de hatine bimirin.

Dewleta Xanedana Ahmedîlî di demekê jî de ew ji bal Pîrekên wan de hatîye biserdarîkirin. Di 14 Sefera sala 618 k. de leşkerê Megolî bi van navan ve hatîye bigihaştin û wan Meraxe bi darê zorê ve dane bidagîrkin. Wan bajar dane bitalan, biwêran û bisûtandin û hêjî bi serdejî ve xelkên wî dane bikuştin. Belam Meleka Meraxe, ya ku ew li keleha Ruwîn Diz de bû, ji vê belayê rizgar bû.

Serdara dawîyî vê Xanedana Rewadî ev Meleka hanê bû, ya ku ew Nevîya Ela El-Dîn Beg bû. Ew bi navê Men Huwadam di hate binavkirin. Li dawîya çend salan de wê bi Kurê Ker û Lalê Îldigiz Ozbek ve date bimêrkin. Li dawîya vejerandina Cel El-Dîn ji Iraqê de wî ev Meleka hanê date bimarekirin û keleha Ruwîn Diz jî bi destê wî ve hate bikevtin. (Insiklopêdiya Musulmantîyê, bergê 3, r. 279, 280).

Weha bi vî rengî ve li dawîya dewleteke çarsed salî de Xanedanên Rewadîyî Kurd hatin bilnavçûn.

Derîyê duwem

2. Dewleta Salarî³⁹ li Ezirbêcanê de (300-420 k. de)

Ezirbêcan, mîna ku me ew di bergê yekem de dayîte bixuyanîkirin, ew bi navê Mîdya Biçûk dihate binavkirin.

Di sala 33 p. z. de Şahê Eşkanîyê Ferhadê çarem⁴⁰ ev welatê hanê date bivegirtin. Weha bi vî rengî ve dewleta Eşkanî serxwebûna Mîdya Biçûk date bitalankirin û ew bi darê zorê ji xwe re date biwegirtin. Lêbelê ew beramberî xebata xelkên wê ji bona azadîya xwe bi ser nehate bikevtin. Wan serxwebûna xweyî hundurû û berjewendîyên di nava dewletên xweyî biçûk de datin biparastin.

Mexabin em kêr bi dirêjî ve li ser mêjûwa vê devera Kurd de bi çend sedsalan berî musulmantîyê û di dema musulmantîyê de têtin biagehdarîkirin. Weha bi vî rengî ve Mêjûvan û Gervanên Erebb û Musulman bi xwe jî ve beramber bi van kêr agehdarîyên wan pêlan ve hatine birûbirûbûn. Weha wan di dema pêşîya vekirinên musulmantîyê de nedikarîbûn agehdarîyên baş li ser vê devara hanê de bi me bidin bidan; jiber vê jî bi me ve girêdana rûdan û bûyînên mêjûyî vê devera hanê di dema musulmantîyê û dema berî wê de bi hev re bidin bigirêdan, yê ku ew di Ezirbêcanê de têtin bilidarkevtin.

³⁹Sedefî di mêjûwa dewletan de navê dewleta salarî yanî Musafirî li ser vê dewleta hanê dide bidanîn. Diyare, ku Navnîşana pêşî rastire; jiber ku Danîvanê vê dewletê bi salarê Merzebanî dihate binavkirin.

Herwehaji ew dibêje, ku ev dewleta hanê Delemî bû. Biserdeji Insiklopêdiya Musulmantîyê bêgûman vê dewleta hanê bi Dewleteke Kurd dide bidanîn. Weha bi vî rengî Deylemî di herdu Heremên Gîlan û Teberistan beşek ji Netewê Kurd têtin biditîn. Herwehaji Iskender Menşî jî di mêjûwa xwe de Cîhana Arayî Ebasî, R. 762 de vê dibêja. Herwehaji di nivîsta Hezme-yê Isfehânî de hatîye, ku Iranî peyva Deylemî li ser Kurdên Teberistanê didin bidanîn.

⁴⁰ Mêjûwa Irana Kevnar, R. 156.

Tevlivêjî em dikarin ji çuna rûdanan û bûyînên mêjûyî di vê devera hanê de bêtin biliberkevtin, ku vê devera hanê dewleteke xweyî serbixweyî gewre ji bona serpereştîya kar û barên xwe hebû. Herwehaji ev devera hanê her û her bi mêrga ceng û şer ve di navbera dewleta Iranî û Romanî (Rojhilat û Rojavayî) de dihate biderkevtin.

Belê du Zanistvanên Erebi dihatin bidîtin, ku wan ji yên din bêtir guh bi rewş û zîneta Ezerbêcanê dane bidan. Yê yek ji wan Kurê Xurdazebe⁴¹ bû, yê ku wî di sala 232 k. de di pêla mîrneşîniya Mohemedê Rewadî de serdana Tebrîzê dabû bikirin. Yê duwem El-Estexrî⁴² bû, yê ku wî di sedsalê sêyemî koçî de bi gerandinekê ve ji bona devera Ezirbêcanê hatibû birabûn. Wî bi herdu çavên xwe ve dabû bidîtin, ku welatê Tebrîz û Ceberdan-Dîxwarkan û Şino li jêr serdariya Eşîrên Redînî de bûn, yê ku ew hemsayên dewleta Benî Sac bûn, ya ku navîniya wê kevin bi bajarê Meraxe ve dihate biderkevtin, ku di pişt re navîniya wê bi bajarê Erdebîl-Erdewîl ve hate bikirin.

Yaqutê Hemewî di Mucem El Bildan de dibêje: ku devera Ezirbêcanê demekê di nava lepên Turkan de hatîye bimayîn, tanî ku Kî Xisro Şahê Iranê zora Serdarê Turkan Efrasyab dayête bibirin û ew dayite bikuştin. Bi vî rengî ve dewleta Turkan ji ser vê devera hanê hate bihilanîn. Weha têtê bidiyarkirin, ku ev goya Yaqutê Hemewî bi carekê ve rast niye. Ew bes û bi tenha ve xwe bi goyê Evsanî ve têtê biderkevtin. Em baş dizanin, ku Efrasyab Keyê Turkistanê ango welatê li pişt çem de bû. Ew tucarî Serdarê devera Ezirbêcanê nebû, mîna ku Yaqutê Hemewî dide bigotin.

Tevlivêjî diyare, ku welatê Mîdya Biçûk hemû di nava lepên Kurdên Nevîyên Mîdya ji pêla Mîdî de dihate bidîtin, tanî ku hêrîşên Turkan ber bi Rojava ve hatin bilivandin û Xez û di pişt re jî Silcoqî-Silcokî di sala 430 k. de hatin biderketin.

Ev devera hanê di sala 288 k. de ji bona nava lepên Yusiv Ibin Ebî-Kurê Bavê Sac ve hate bikevtin, mîna ev li nik Yaqutî de hatîye bigotin. Ev devera hanê di nava lepên Yusiv de hate bimayîn, tanî ku

⁴¹Ew Ebu El-Qasim Ubeydulah Kurê Xurdzebeyê Farisî bû. nivîsta wî di sala 1309 k. de li bajarê London hate çapkirin. Wî ew di navbera Salên 232 û 272 k. de date binivîsandin. Têtê bigûmankirin, mîna ku ew li Insiklopêdiya Musulmantîyê de li ser hatîye lêgerandin, ku ew li dora Salên 300 hatîye bimirin.

⁴²Di sala 340 k. -951 Z. de hatîye bimirin. (Mohemed Ewnî -M. E.)

Muenis El-Xadim di pêla Xilafeta El-Muqteder Bil-Lah ji nava lepên wî date bideranîn. Lêbelê Yusiv Kurê Bavê Sac bêhnekê ji bêhnan bêhna xwe neda bivedan, tanî ku wî careke din ev devera hanê ji bona nava lepên xwe nedan bivegerandin.

Di sala 326 k. de Weşmegîr Serdarê Rê xwe ji bona vegirtina vê devera hanê date bilikarxistin. Lekên Leşkerên wî di bin Rêberîya leşkerî Kurê Merdî de Serdarê Çiyan hatin birêvekevtin. Wan rûwê xwe ber bi Ezerbêcanê ve dane bivedan, ya ku ew di wê pêlê de ji bal Deysem Kurê Ibrahimê Kurdî de dihat serdarîkirin, yê ku ew li nik Yusiv Kurê Bavê Sac hatibû bidestnîşankirin. Deysem Kurê Ibrahimê Kurdî bi leşkerekî pîrî mezin ve rê li pêş leşkerê Leşkerî de date bigirtin. Herdu Leşker ligel hevdu de berengarî şer bûn. Leşkerê Leşkerî dî vî şerî de hate biserkevtin û Leşkerê Deysem hate bibezandin. Belam Deysem xwe careke din bi serhev de date bicivandin û ji serî nû şer date bilidarxistin. Vê carê jî ew hate bişikenandin. Ew bi revê ve hate bineçarkirin. Wî hemû welatên deverê ji bil bajarê Ardewîl-Erdebîl ji bona Dujmin date biberdan.

Erdebîl bi tenê ve ji bona Deysem hate bimayîn; jiber ku xelkên wê bi mêrxasî û gernasi ve li ber bajarê xwe de datin bidan. Ew bi soz û bextê Leşkerî ve nehatin bixapandin. Wan hewar ji Deysem datin bixwestin. Ew ligel Deysem de hatin bilihevhatin, ku ew bi hev re di yek rojê de bi du hêrîşan ve li ser leşkerê Leşkerî de bidin bikirin.

Di roja nîşankirî de Erdebîlî ji keleha xwe hatin biderkevtin û ew nala birûskê ber bi leşkerê Leşkerî ve hatin bikişandin. Herwehaji di wê bêhnê de leşkerê Deysem jî bi hêrîşa xwe ve li ser leşkerê Leşkerî de hate birabûn. Şerekî pîr giran û germ di nava wan leşkeran de hate bivêxistin. Pîr kuştin û xwînrijandin hate bikirin. Pîr bi zor û dujwarî ve Leşkerî xwe ji kuştina vî şerî date birizgarkirin. Ew ji bona Moqan-Mokan pena bû. Li wêderê de ew ji bal Esfehebdeha Kurê Delule de bi hêzeke leşkerî ve hate biyarmetîkirin.

Ji nû ve careke din wî xwest, ku ew şerê dujminê xwe bide bikirin. Belam Deysem nexwest, ku ew ligel wî de bide bişerkirin. Wî xwe ji bona nik çemê Arasê date bikişandin. Ew û leşkerê xwe li ser kelek û meşkên kenarê çem de hatin biderbasbûn. Piştî derbasbûna xwe wan ew kelek û meşk ji bona kenarê cihên wan nedan bizîvirandin. Weha gava ku Leşkerî bi kenarê çem ve hate bigihaştin, nema dikarîbû xwe û leşkerê xwe derbasî alî dinî çem bide bikirin. Lêbelê bêhêvîbûnê binê dilê wan neda bigirtin. Hinekan ji wan ji aliyê Jorî çem de dikarîbûn

bêtin biderbaskirin. Bi vê derbasbûna hanê ve hêvîyeke biçûk ber bi çavên wan ve hate bikevtin. Şevêkê ji şevan ew tevde derbasî alîyê dinî çem bûn. Wan bi hev re mîna birûskê xwe bi ser leşkerê Deyssem de datin biavêtin. Leşkerê Deyssem hate bişikenandin û bibezeandin.

Piştî van kişandin, şikandin û bezandinan Deyssem berê xwe ber bi bajarê Rê date bivedan. Wî Serdarê wê Weşmegîr date bidîtin. Wî jê re serê xwe date bitewandin û hemû mercên wîyî daxwazkirî date bicihanîn. Ji wan mercên giring ku ew her sal sed hezar dînar ji bona Weşmegîr xûkitîyê bide birêkirin û navê wî di gotina îne de di mizgeftan de bide bixwendin. Beramberî van mercan divabû Weşmegîr Deyssem bi hêzeke sipahî bide biyarmetîkirin, da ku ew devera Ezerbêcanê ji nava pencên Leşkerî bide biderxistin.

Gava Lekeşî bi vê hêza hanê ve hate biberamberkirin, ew li ber rabû. Wî dest lê date bidawesandin. Belam wî nedikarîbû xwe li ber lê danên wê de bide bigirtin. Wî xwe ji welêt ji bona beskirina xwînrijandinê date bikişandin. Wî berê xwe ber bi Zozan⁴³ ve date bivekirin, da ku xwe di nava çiyên de bide bigirtin, piştî ku wî bajar û gundên ser rêya xwe tevde datin bikavil û biwêrankirin. Belam Ermen rêya wî datin bigirtin û di danîna bosê de jê re ew datin bikuştin. Lêbelê Kurê wî li ser serê hêzeke biçûk de xwe dikarîbû bi Musilê ve bide bigirhaştin û wî xwe bi hêza xwe ve bi Ebû Ebdulah El-Hisên Ibin Seîd El-Hemdanî Serdarê Musilê ve date bisipartin. Herdu ligelhevdû de li ser rêkxistina sipahêkî hevbeşî ji bona vegerandina Ezerbêcanê hatin bilihevhatin. Gava wan ev sipahê hanê dane bilidarxistin, wan bi hev re berê xwe ji bona Ezerbêcanê û şerkirina Deyssem datin bivedan. Belam Deyssem dikarîbû sipahên wan ji hevdû bide bitarûmarkirin. Weha bi vî rengî ve careke din Ezerbêcan ji bona bin destê Deyssem hate bivegerandin.

Hîç gûman têde niye, ku piranîya pir ji hêzên Deyssem Kurd bûn. Herwehaji hin ji wan hêzan jî ji leşkerê Weşmegîrê Deylemî bûn. Deyssem bi hebûna van hêzên hanê ve guh pê belbû. Wî dît, ku hêza Kurd piranîya cihên bilind di sipah de ji xwe re dane bigirtin û ew wî didin biserperestîkirin û bi serdejî ve ew piranîya keleh û bajarên giring

⁴³Zozan navê Heremeke Çiyayî ji welatê Kurda ye. Ew li Rojhilatî Jorî Musilê ve dikeve û Yaquti ew di Mucem El-Bildan de anîye. Bi Kurdî Zozan engo Havîngehe. (M. E.)

didin biserdarîkirin û nema ew bi wî ve tu pêtî didin bikin. Wî pir dida biremankirin, bê ka çawan dîsan serdarî û desthilatîya xweyî talankirî ji nû ve ji xwe re bide bivegerandin? Wî dît, ku baştirîn kar di vî warê han de di xurtkirina hêza Deylemî de beramber Kurd de tete bidîtin, da ku tirazû di navbera herdu hêzan de bête bidîtin.

Weha bi vî rengî ve ji bona bi cihanîna remana xwe wî date bide-stpêkirin, ku ew hinekan ji Serekên Deylemî mîna Saluk û Elî Kurê Fedil ji bona xwe bide binêzîkkirin. Wî pir diyarî bi ser wan ve date birijandin û ew ji bona xwe dane bihogirkirin. Ew bi vî tenê jî ve ne hate birawestandin, lêbelêjî hêdî hêdî wî cihên bilind ji Kurdan dane bisitandin û bajar û gund ji wan datin birizgarkirin. Wî ew cihên bilind û bajar û gundên hanê bi Peyên Deylemîyan ve datin bisipartin. Ew bi van tiştan jî ve nehate birawestandin. Wî xwest, ku ew bi carekê ve xwe ji Serokên Kurdan bide birizgarkirin. Wî dek û dolabek li ser serên wan de date bigerandin. Wî ew datin bigirtin û ew ji bona binê zindanên kûr datin biavêtin. Weha bi vî rengî ve ew ji tîrsa wan hate biparastin.

Deysen bi xwe ve Xaricî bû, lêbelê Wezîrê wî Ebu El-Qasim Elî Kurê Cafer Batinî bû û ew ji xelkê Ezerbêcanê bû. Dujminên Wezîr û Zikreşên wî gelacîya wî li nik Deysen dane bikin. Deysen li ser wî de dilreş bû. Wezîr bi vî serkevtina vîlikan ji bal Dujminên xwe de li nik Deysen de pê hate bihestkirin. Saw û tîrsê laşê wî date bilerizandin. Wî bi dizî ve berê xwe ji bona Term date bivekirin, da ku ew li wir de li nik Mohemed Kurê Musafir⁴⁴ de bête bipenakirin.

Bextê wî di çûn û rêya wî de reş bû. Pîyên wî hêjî bi devê derfîyê Musafêr negirtibûn, wî dît, ku Musafêr ligel piranîya Gewreyên Miletê xwe de di berberî û pevçûnê de dihate bidîtin. Vê li ser Merzeban û Wahsozan herdu Kurên Mohemed Kurê Musafêr de date bineçarkirin, ku ew Bavê xwe ji serdarî û desthilatîyê bidin bixistin û ew ji bona nava kelehê dane bizindankirin.

Beramberî van rûdanan Elî Kurê Cafer neçar bû, ku ew xwe ji bona Merzeban bide binêzîkkirin, da ku ew xewin û hêvîyên xwe bide bicihanîn. Weha wî vegirtina Ezerbêcanê ji bona Merzeban dida bixweşkirin. Van gotinên hanê dilê Merzeban tenik dikirin û guhê wî bi

⁴⁴Di Insiklopêdiya Musulmantîye de hatîye, ku ew Mohemedê hanê bi navê Memelan dihate binavkirin. Di hin Çavîyên din de hatîye, ku ew bi navê Saluk bi nav û bang bû.

wan dihate bibelkirin. Pir pê neçû Merzeban ew ji bona xwe bi Wezîr ve date bidanîn. Hiç ew bi kar û barekî ve bêyî Cafer ranedbû. Bi vî rengî ve Cafer bi lez û bez ve desthilatîyeke mezin û hefsarê kar û bar bi destên xwe ve datin bixistin. Cafer Batinî bû, lêbelê Merzeban Şîî bû. Merzeban rê bi Cafer date bidan, ku ew bi eşkerebûn ve ji bona rêça ola xwe bide biragiyandin. Piştî bi serkevtina Cafer bi razîbûna Merzeba ve bi vegirtina Ezerbêcanê ve wî date bidestpêkirin, ku ew dilên Dêlemîyan bi ser xwe ve bide birakişandin, yê ku wan di nava hêzên Deyssem de didan bişerkirin. Gewreyên Deylemîyan mêldarî û Hevalbendîya xwe ji Cafer re datin bidazanîn û wan xwe ji bona bin Rêberîya wî datin bixistin. Ev gavên hanê pir xurtbûn û ew ji bona navtêdanê ji bona Cafer û Merzeban bi vegirtina Ezerbêcanê ve pir kêrdarbûn.

Weha bi vî rengî ve Elî Kurê Cafer û Merzeban li ser serê leşkerekî pirî xurt de ji bona ser Ezerbêcanê xwe datin biraserkirin. Ew berengarî leşkerê Deyssem bûn û ew ligel wî de bi ceng û şer hatin bikevtin. Di vir de bêbextiyê roleke pir giran û mezin di nîşankirina çarenûsa şer de di nava herdu hêzan de date bilîstin. Bi dizî ve Deylemî û Qeflekê ji Kurdan ve xwe ji leşkerê Deyssem datin bivedizandin û wan ligel Merzeban de datin bialîkirin. Weha bi vî rengî ve wan ligel Dost û Hevalbendê xweyî donê de li kêleka Merzeban de datin bişerkirin. Deyssem ji desthilanînê hate bikevtin û ew bi ser êş û ser gêj bû. Wî nema dizanî, bê ka çi êtir divê ew bide bikirin. Wî dev ji qada şer date biberda, da ku bêtir xwîn nema bête birijandin. Ew ligel hinekan de ji Peyên xwe ve ji bona nava çiyayên Kurdistan -Ermînya hate bikişandin. Ew li wêderê de ji bona nik dostê xwe Xaçîk Kurê Dêranî Serdarê wî welatê bi mêvadar bû û pir rêz lê hate bigirtin. Lêbelê Deyssem bê hêvî nebû û wî rev û bez ji xwe re bi mal nekir. Wî ji dil û can date bikarkirin, da ku ew Kurdên wan deveran bide biserbazkirin û ew xwe careke din ji bona vergerandina Ezerbêcanê bide bilikarxistin. Gava ji Merzeban re hate bigirawkirin, ku bi wî û Peyên wî ve tevaya welatê Ezerbêcanê ji bil bajarê Tebrîzê dê bête birizgarkirin. Careke din jî ji nû ve bêbextî serê xwe ji me re dide bihilandan. Vê carê jî ew bi xwe ve di Elî Kurê Cafer Wezîrê Merzeban de mîna cara din tete biderkevtin, yê ku ew niha Wezîrê Merzeban bû û cihê bawerya wî bû.

Merzeban Wezîrê xwe Elî Kurê Cafer ji bona vegerandina Ezerbêcanê û ji bona vegertina bajarê Tebrîzê date binardin. Hêjî ew li rê de bû, wî ji bona xelkên Tebrîzê date binivîsandin, ku Merzeban dilbajandê ew dayite bigirtin û av bi ser devê wî ve li ser talanîya mal û

dewlemendîya wan de hatîye bikevtin û ew ji bal Merzeban de ji bona raw û rûtkirina mal û dewlemendîya wan hatîye birêkirin. Wî ji wan re date bixuyanîkirin, ku ji wan re bi başî ve têtê bidîtin, ku ew hewara xwe ji Deysem bidin bixwestin û ew mîna yek Mirovî bi ser çavên Deylemên Tebrîzê ve bêtin bipijiqandin.

Ev remana hanê pir bi Gewreyên Tebrîzê ve xweşhat. wan bi rast û dirustî ve ew remana hanê dane bicihanîn. Deysem jî bi vî rengî ve di hewara wan de hat bigihandin û ew bi hêzên xwe ve ji bona nava bajarê Tebrîzê hate bikevtin. Gava ev xebera hanê ber bi guhên hêzên Merzeban ve hate bikevtin, Komeke pir ji Kurdên diljikestî ji Merzeban bi dizî ve xwe bi Deysem ve dane bigihaştin. Ev rûdanên hanê hemû bi dizî ve di piştî perdê de bê agehdariya Merzeban dihatin bikirin.

Lêbelê gava ku xeberên van dek û dolaban di guhên Merzeban de hatin bipistkirin, bi lez û pele ve wî leşkerekî mezin date bilikarxistin û wî berê xwe ber bi bajarê Tebrîzê ve date bivedan. Ew di şerekî germ û giran de li nêzîka bajarê Tebrîzê de berengarî sipahê Deysem bû. Sipahê Merzeban di vî şerê hanê de mêrxasî, gernasî û hozaneke pir berz û bala date biderxistin. Vê hişt, ku Merzeban di vî şerî germ û giran de bête biserbikevtin.

Deysem pir bi pîsî ve hate bişikenandin û wî bi revê ve xwe ji bona keleha Bajêr date biavêtin, da ku ew li wêderê de bête bipenakirin. Lêbelê Merzeban bi dû wî ve hate bikevtin. Wî çardorê kelehê bi xurtî ve lê date bizeftkirin û wî gerden li Deysem de date bitengkirin. Belam Deysem ligel hêzên xweyî mayî ve di bin poşandina perên tarîya şevê de xwe ji çardorlêgirtina xwe date birizgarkirin û wî berê xwe ji bona bajarê Erdebîlê date bivekirin.

Merzeban bi dû Deysem ve hate bikevtin, piştî ku wî hêzeke baş ji bona çardorlêgirtina Tebrîzê li dû xwe de date bihiştin. Merzeban li wan de li bajarê Erdebîlê de çardorî date bikirin.

Lêbelê gava ku çardorlêgirtinê date bidirêjkirin û bajar xwe neda biberdestkirin, Merzeban ji xwe re date biremankirin, bê ka ew çawan dujwarîyên xwe dikare bide bikêmkirin û ji xwe re Xuwarin û vexwarina şer bide bipeydakirin?

Di dawîya dawî de ew bi armanca xweyî windayî ve hate bigihaştin. Wî Mirovekî pir kose û kone datin bidîtin, ku ew bi baştirîn rola dek û dolabên wî ve bête birabûn. Ev jî bi kurtî ve bi vî rengî ve hatîye bidîtin: Bi Bavê Ebdulah Mohemed Kurê Ehmedê Neîmî, yê ku ew ji bal Deysem de piştî Elî Kurê Cafer bi Wezîrî ve ji xwe re date bi-

danîn, Merzeban pêre bi dizî ve dan û sitendin date bikirin. Kurê Neîmî ji bona Merzeban date binivîsandin û ew dibêje:

Ezê dê tevaya kar bidim bikirin, ku ez di serê Deysem de pêwistîya daxwaza lihevhatinê bidim bixistin. Gava ku hinek ji Gewre û bi nav û bangên bajêr ji bona vê mebestê ji bona layê te bêtin bihatin, divê tu wan bide bigirtin û wan ji bona binê zindanê bide biavêtin û nehilê ew ji bona bajêr careke din bêtin bivegerandin, tanî ku ew Deysem ji bona te nedin biberdestkirin. Evaya navroka nameya Wezîrê Deysem ji bona Merzeban bû. Ji her tîpek wê, ji her peyv û gotek wê bêhna bêbextîyê jê tête biderketin. Merzeban bi carekê ve hatinên di namê de date bichanîn.

Weha bi vî rengî ve ev dek û dolabên hanê hatin biserbikevtin. xelkên bajêr Deysem bi zorê ve dane bineçarkirin, ku ew berdestbûna xwe ji bona Merzeban bide bikirin, da ku jîna Zindevanan bête biparastin û berdana wan bête bigirawkirin. Merzeban pir bi rêz berdestkirina Deysem date bikirin. Gava Deysem ji wî date bixwestin, ku ew jê re û ji bona rûniştina mala wî re keleha Term bide bidan, Merzeban ev daxwaza wîna date bicihanîn.

Weha bi vî corî ve tevaya welatê Ezerbêcanê bi pir mal û xiznên xwe ve û bi xêr û bêrên xwe ve bi bê Hember û Berber ji bona nava destên Merzeban hate bikevtin. Deysem demekê li keleha Term de bê deng û livandin hate bimayîn. Her û her di nava serê wî de gûmana ceng û şer dihate bikirin. Di vê pêlê de leşkerê Bohîmî hêrîşî ser Ezerbêcanê date bikirin û Merzeban bi dîlî ve hate bigirtin. Birayê wî Wahsozan Deysem ji bona nik xwe date bibangkirin, da ku ew rawestandina Kurdan li kêleka xwe de bide bigirawkirin. Wî pir rêz li hatina Deysem de ji bona nik xwe date bigirtin. Wî kar û barên liberxwedana Ezerbêcanê dijî vegirtina Al Boye bi wî ve date bisipartin.

Deysem zend û bendên xwe bi pêgirî ve datin bipêçandin. Wî dikarîbû hêzeke mezin ji Kurdan bide bilikarxistin û wî hevsarê kar û bar li Ezerbêcanê de bi destên xwe ve date bixistin. Wî xwe bi carekê ve date bilidarxistin, da ku ew rû li rû de beramberî sipahê Bohîmî de di bin Serokitîya Mohemed Kurê Ebdul-Rezaq de bide biceng û bişerkirin.

Bûyîn û rûdanên van ceng û şeran Kurê Meskewîyê di bergê duwem de di nivîsta xweyî Serpêhatîyên Netewan de dayite binivîsandin, mîna ku ew jê re ji bal Deysem de bi xwe hatine bigotin. Meskewî dibêje: ku ji bona Mohemed Kurê Ebdul-Rezaq Serdarê sipahê Bohîmî Nivîsvanekî Xuresanî bi navê Kurê Mehmud hebû û ew pir cihê bawerî û rêzlêgirtina wî bû. Wî ew ji xwe re bi Wezîr ve date bidanîn.

Lihevdu hate birasthatin, ku wî ew ji bona Ezerbêcanê date birêkirin, da ku ew tapo û bêşên Emîrî bide bicivandin. Li wir de şeytan di nava serê wî de date bilistin. Şeytan hişt, ku ew ligel Mîrzayê xwe de bêbextîyê bide bikirin. Bi lez û bez ve wî xwe ligel hêz û hemû perên pê re bi Deysem ve date bigihaştin.

Gava Ebdul-Rezaq ev xebera şûm date bibihîstin, rewa di kabokên wî de neman. Cihê wî hate bilerizandin. Rûniştina wî li Ezerbêcanê de nema hate bidirêjkin. Wî piştî hustê xwe date bixurandin û ew di sala 342 k. de ji bona bajarê Rê bi şikestî ve hate bivegerandin. Deysem gerandina kar û barên Wizaretê Serdarîyê ji bona ser milên Bavê Ebdulahê Neîmî û Kurê Seqrê⁴⁵ Fileh date biavêtin û wî xwe ji bona likarxistina serbazkirina jimarek pir ji Kurd û Deyleman date bivalakirin. Wî bi alîkarîya wan dikaribû desthilatî û serdarîya xwe ji bona tevaya Ezerbêcanê bide bivegerandin. Lêbelê wî nizanîbû, ku vê carê jî desthilatîya wîna tanî demeke kurt bû.

Piştî demeke kurt Merzeban ji jêrdestîya dîlbûnê hate birizgarkirin. Herwehaji Elî Kurê Mîşkî ji binê zindana Rikin El-Dewle hate biberdan. Herdu ligel Wahsozan de li ser derkirina Deysem de ji Welêt hatin bilihevhatin.

Deysem tu tişt li ser rizgarkirina Merzeban de ji dîlbûnê nizanîbû. Wezîrê wî Bavê Eb-Dulahê Neîmî ji xwe re li kêsekê de digerîya, da ku ew bêbextîyê li Mîrzayê xwe de bide bikirin, da ku ew ji çavneşînîya wîna bête birizgarkirin. Wî dest bi zikreşîya Xuwarzayê wî

⁴⁵Kurê Meskuwîye van peyvên hanê di bergê duwem de ji Nivista xwe Serpêhatîyên Netewan, R. 136 de bi rengêkî din dibêje: ku Kurê Seqir li ser malê alîyê Xoy û Selmas de ji bal Merzeban de berpisiyar bû. Gava ku wî bi hatina Deysem bihist, ew bi lez û bez ji bona nik Deysem çû û wî hemû malê li nik xwe ji bona wî dan û wî dilsozîya xwe jêre date biderxistin û wî serê xwe jêre date bitewandin. Deysem pir dilê wî pê hatebi şakirin û wî ew ji bona xwe yawer date bidanîn.

Gava Deysem berê xwe ji bona şerê Mohemed Kurê Ebdul-Rezaq date vivekirin, wî hemû malê û perên xwe ligel Kurê Mehmud ji bona nava Çiyayên Moqan-Mokan date binardin. Kurê Mehmud ligel Deysem bêbextî date bikirin. Wî xeber ji bona Mohemed Kurê Ebdul-Rezaq date binardin. Gava ev xebera bêbextîya Kurê Mehmud bi bin guhên Deysem ve hate bikevtin, wî wê çaxê xwe di gurbûna ceng û şer de ligel Mohemedê Kurê Ebdul-Rezaq didît. Vê xeberê pir pê kêrkir û ew pê pir dilşekestî bû. Vê hişt, ku ew di ceng û şer de bête bişikenandin.

Ganim ve beramberî wî date bikirin. Wî ew li ser de dihate bitûjkin. Xuwarzayê wî li berde hate birabûn û jêre bi tîrsa hêza xwe ve û ya Deylemîyan date binivîsandin.

Bavê Eb-Dulahê Neîmî ev kêsa hanê ji xwe re bi başî ve date bidîtin, ya ku wî ew dabû bilikarxistin, gava Ganim ji Erdebîl ji bona nik Xalê xwe Deysem diçû. Ganim ji Deysem Malê Bavê Eb-Dulah û Nivîsvanê wî date bixwestin. Wî ew bi hêza xwe û hêza Deylemîyan dida bitirsandin. Wî Nivîsvan Elî Kurê Isa date bikuştin û tevaya malê Deysem date bigirtin û ew pê ji bona nik Kurê Mişkî revya.

Deysem di vê demê de ew li derveyî Erdebîlê de bû. Gava ev xebera hanê pê hate bigihaştin, ew bi lez û bez ve ji bona Erdebîlê hate bivegerandin. Wî leşkerekî gewre date bilikarxistin û ew li ser serê wî leşkerî de ji bona şerê Elî Kurê Mîşkî çû.

Gava destarê şer hate bigerandin, Koma Deylemîyan xwe ji nava leşkerê Deysem date bikişandin û bi dizî ve wan xwe bi hêzên dujminên wî ve dane bigihandin. Weha bi vî rengî ve vê bêbextîya hanê çarenûsa vî şerê hanê date binîşankirin. Leşkerê Deysem hate bibezabdin. Deysem û hêza wîyî Kurd xwestin, ku ew bi hev re ji bona Erministanê bêtin bikişandin û bipenakirin. Deysem li Ermenistanê de cara pêşîn pê hate biagehdarkirin, ku Merzeban ji dilbûnê hatîye birizgarkirin, Bi Ezerbêcanê ve hatîye bigihaştin û wî Elî Kurê Mîşkî dayite binardin, da ku ew şûna wî bide bigirtin.

Beramberî van rûdanên hanê Deysem bi çûna Musilê ve û ji wêderê de ji bona çûna Bexdê neçar bû. Ew ji bona nik Meez El-Dewle penabû, yê ku jêre pir rêz û rûmet date bigirtin. Wî jêre salanîyek bi pêncî hezar dînar date bidanîn. Deysem pir di xweşyê de dihate bijîyandin. Herwehajî Meez El-Dewle pir pir jê hezdikir, ku wî ew bi navê Birayê xweyî Bavê Salimê Deysem ve dida binavkirin.

Pir pê neçû, Deysem dev ji vê xweşiya hanê date biberdan; jiber Dost, Heval û Merovên wî li Ezerbêcanê de jêre dilsozîya xwe û rastîya navtêdana xwe ji bona vegeerê datin binivîsandin. Wan jê datin bixwestin, ku ew ji bona vegeerê xebatê û vegeerandina Ezerbêcanê bête bivegerandin. Wî ev banga hanê ji bona xwe date bicihanîn. Wî xweser dev ji Begdadê date biberdan, gava ku wî date bibawerkin, ku Meez El-Dewlele tu yarmetîyan jêre nade bipêşkeşkin; jiber ku ew dilê Birayê xwe Rikin El-Dewle nade bişikenandin, yê ku di nava wî û Merzeban de Dostanî û Jinanîn hebû. Wî di sala 343 k. de dev ji Begdadê date biberdan û berê xwe ber bi Musilê ve date bivekin. Wî

nêtdikir, ku dê ew ji nik Nasir El-Dewle El-Hemdanî yarmetîyê ji xwe re bide biwergirtin. Wî pir ji bona wergirtina vê yarmetîya hanê date bikarkirin, belam hemû ev kar û barên ber bi ba ve cûn û ew biserneketin. Lêbelê vê biserneketina hanê dilê wî neda bişikenandin û bibêhêvîkirin. Wî berê xwe ji bona Helebê date bivekirin, da ku ew ji xwe re yarmetîyê ji Serdarê wê Seyf El-Dewle bide bigirtin. Werjî ev çûna hanê jî bê sûd hate bimayîn.

Di dawîya dawî de Deysem li Ermenistanê de hate bidîtin. Wî Xaçîk Dêranî jî ji bona wê mebesta xwe date bidîtin. Lebelê gava xebera hebûna Deysem li nik Xaçîk de bi ber guhên Merzeban ve hate bikevtin, wî bi lez û bez ve ji bona Xaçîk date binivîsandin, ku ew Deysem⁴⁶ bide bigirtin. Di pêşî de Xaçîk bi girtina Deysem ve date bidudilîkirin, lêbelê di paşî de ew bi girtin û berdestkirina Deysem ve ji bona Merzeban hate bineçarkirin. Merzeban çavên Deysem date bipeqandin û ew ji bona binê zindanê date biavêtin. Piştî mirina Merzeban Deysem di zindana wî de di sala 345 k. de dane bikuştin.

⁴⁶Deysem: ew Bavê Salimê Deysemê Kurê Ibrahîmê Kurdîye.

Kurê Meskewîyê dibêje: ku Deysem mîna Bavê di bîr û bawerîya Şurat de bûn. Ew ji Hevalbendên Heronê Şarî de bûn, yê ku ew li Musilê de di sala 283 k. de rabû û ew li wir de hate bikuştin. Ibrahîmê Bavê Deysem ji bona nava Ezerbêcanê revaya û wî Jineke ji Serokên Kurdan ji xwe re anî. Ji vê Jina hanê Deysem jê re bû. Kurê Bavê Sac Deysem li nik xwe de date bixwedîkirin û ew ligel wî de mezin bû û wî jê re cihên mezin date bigirtin. Deysem piştî Yusifê Bavê Sac di sala 314 k. de Ezerbêcan bi bin destên xwe ve date bixistin. serdarîya Deysem li Zerbêcanê de tanî sala 330 k. de date bidirêjkirin. (Mohemed Ewnî- M. E.)

Derîyê Sêyem

3. Dewleta Hesnewî⁴⁷ li Hemedanê de (330-405 k. de).

Binê vê dewleta hanê ji bal Mîr Hisênê Gewreyê Eşîra Berzîkanî de di sala 330 de li bajarên Dînor û Şahrezor de hatîye bidanîn. Wendad û Ganim herdu Birayên⁴⁸ Mîr Hisên bûn, û ew Serokên Eşîrên Eyaşanî bûn. Hemû dor û berên Dînewer, Hemedan, Nehawend, Samgan û hin ji welatên Ezerbêcanê jî di bin destên wan de bûn.

Wendad di sala 349 k. de û Ganim di sala 350 k. de ber bi dilovanîya Xwedanê xwe dv çûn û hemû Mulkên wan bi destên Hesnewî Kurê Mîr Hisên ve hate bikevtin.

Hesnewî

Li paş mirina Bavê xwe de ew ji bona ser textê serdariyê hate bihilkişandin. Bi rastî ve ew jî Danerê vê dewleta hanê tête bidanîn; jiber vê dewleta hanê di dema Bavê wî de zîneta xweyî mîrî ji xwe re nedabû bipeydakirin. Derbarê pêla Hesnewî de agehdariyên me kêmin. Nasyare, ku wî di çuna Rîkin El-Dewleyê Bohîmî de ji bona cenga Xuresanê dayite biyar metîkirin. Mîrza Husênê Mukriyanî derbarê Hesnewî de hinekî ji me re daye bialîkirin û ew dibêje:

"Meez El-Dewle leşkerek di bin serpereştîya Yenal Koş de ji Musilê ji bona ser Şahrezorê dayite birêkirin û Hesnewî li Rojavayî Hewlêrê de rê li ber vî leşkerî de dayite bigirtin û ew bi pîsî ve dayite bişikandin. Li

⁴⁷Sedefî xwedîyê nivîsta Dewletên Islamê, di bergê 1., Rûpelê 429 de vê dewleta hanê bi dewleta Hesnewî dide binavkirin.

⁴⁸Li bal Kurê Esîr de ji Rûpelê 8-155 tête bigotin, ku Wendad û Ganim herdu Kurê Ehmed bûn û ew Xalên Hesnewî bûn. Ew Du Mîrên Kurd bi corekî din bûn û ew bi navên Eyaşanî dihatin binavkirin. (Mohemed Ewnî-M. E.).

dawîya vê de Meez El Dewle careke tir leşkerekî din ji bona ser Dînewer dayite binardin û ew navaya dayite bitalan û biwêrankirin.

Di vê demê de Rikin Eldîn Birayê Meez El-Dewle li melbenda Cehne-Curcan- de ji bal dujminên xwe de tûşî hêrîşê bû. Wî ji Birayê xwe Meez El-Dewle yarmetî date bixwestin. Meez El-Dewle li ser vê de hate bineçarkirin, ku ew ligel Hesnewî de bête bilihevhatin, bi mercekî ve ku navê Meez El-Dewle di gotina xwendina roja îne de bête bixwendin. Bi vî rengî ve pêwendîyên dostanîya dewleta Berzekanîya Kurd ligel dewleta Bohîmî de pir hatin bixurtkirin.

Di sala 356 k. de di navbera Iz El-Dewle Bextiyar Kurê Meez El-Dewle û Hesnewî de têkçû. Şerekî germ û giran di nava wan de hate bilidarxistin û Bextiyar têde hate bişikestîn. Hêz û hinera Hesnewî bi vê serketinê ve hate bibêtirkirin. Di sala 357 k. de Bextiyar dîsan ligel Hesnewî de haj bû û wî beramberî bi Texelubê Hemdanî ve daxwaza yarmetîyê ji Hesnewî date bikirin. Ew pê hate birûniştin, ku sînorê Hesnewî tanî Zeyê Bahdînan bête bifirehkirin. Bî vî mercê hanê ve Hesnewî ligel Bextiyar hate bilihevhatin û wî yarmetîya wî beramber bi Texelub ve date bidan. Bi vê yarmetîya hanê ve Bextiyar Texelub date bişikendandin. Li paş de Hesnewî bi ser Hewlêrê û Şahrezor ve ji bona Dînewer hate bivegerandin.

Rikin El-Dewle ji lehevatin Hesnewî û Bextiyarê Birazayê xwe bêteng bû. Wî bi vê mehnê ve leşkerek di bin Serokitîya Wezîrê xwe Bavê Fedil Kurê Emîd de di sala 359 k. de ji bona ser Hesnewî date binardin. Kamil di bergê 8, r. 217 de dibêje, ku hoyê hatina leşkerê Rikin El-Dewle ji bona ser Hesnewî reftarkirina Hesnewîyî nebaş di derbarê Sehlan Kurê Musafir de bû.

Bi rastî jî ve Kurê Meskewîye di bergê 2, r. 270 dibêje, ku Hesnewî piştî bi hin serketinên xwe ve sînorên welatê xwe date bifirehkirin û wî desthilatîyeke pir zor ji xwe re date bipeydakirin. Di şerê Xuresan de wî komeka Rikin El-Dewle dabû bikirin; jiber vê jî Rikin El-Dewle pir ji Hesnewî memnûn bû. Ligel vê jî de çavên Hesnewî bi welatên wî ve nehatin bitêrkirin. Wî hêrîşî çîyan û welatên tir date bikirin. Bac ji Kerwanan dida bisitendin û gerden li Dewlemendan de dida bigivaştin. Dîsan Rikin El-Dewle çavên xwe li van kar û baran de dida bigirtin.

Belam ji nişkêve navbera Hesnewî û Sehlanê Kurê Musafirê Dêlemî⁴⁹ têkçû. Kurê Sehlan leşkerek date bilidarxistin û ew bi xwe ve li

⁴⁹Çavîyên kevnar mîna Kurê Esir û Kurê Meskewîye di nivîsandina rastîya navê

ser leşkerê xwe de ji bona ser Hesnewî hate bikişandin. Belam Hesnewî ew date bişikenandin û wî li ordugahekî de lê çardorî date bigirtin. Wî nehîş, ku ne nan û ne jî av bi wan ve bête bigihandin. Li paş de wî date bifermankirin, ku her Suwarek gulyekî pûş yanî barekî êzing bide bianîn. Ew pûş û êzing li dor û berên ordugah de date bikomkirin û agir pêve date bixistin. Li layekî de germa havînê û li layekî tir de virîna agirê pûş û êzingan Dêlemî pir pê hatin bişerpezekirin. Wan daxwaza xwe ber avêtinê datin bikirin û ew hatin biberdestbûn.

Gava Rikin El-Dewle evaya date bibihîstin, wî xweser Wezîrê xwe Bavê Fedil ligel leşkerê de ji bona naskirina rastîya vê bihîstinê date binardin. Bi ghiştina Bavê Fedil ve ji bona Hemedanê ew hate bimirin. Kurê wî Bavê El-Fethî cihê wî date bigirtin û bi Serdarê leşker bû. Da ku ew cihê xwe bide biparastin, wî xwest, ku ew zû ji bona bajarê Rê bête bivegerandin. Jiber vê jî ew ligel Hesnewî de hate bilihevhatin. Beramberî bi xerckirina kişandina vî leşkerê hanê de Hesnewî pêncî hezar dîna pere û nêzîka van peran jî diyarî û wilax ji Bavê El-Fethî re date binardin. Bi vî rengî ev hera hanê hate bidawîkirin. (bergê 2, r. 270). Ibin-Kurê Esir zor pesnê başbûna serpereştî, malxobûn û sincîyê Hesnewîyî pak û bilind dide bikirin. Di Insiklopêdîya Musulmantîyê de hatîye binivîsandin: "Li dawîya mirina herdu Birayên wî Wendad û Bavê Ganîm de⁵⁰ bi carekê ve Hesnewî îş û karên welêt bi destên xwe ve

Kurê Musafir de hatinebi cudakirin? Gelo ew Mohemed yanî Ehmed bû. Gelo Navnîşana wîyî Kurdî Memelan yanî, Mehlam, yanî Sehlan bû?

Bi her awayekî ew navê Yek Mirovî bûn, Mirovekî bi nav û bang geh bi navê Mohemedê Rewadê Kurdî, gehjî bi navê Mohemedê Kurê Musafirê Dêlemî, gehjî ew bi navê Xwedanê Term, Weşmîran û Ezerbêcan dihate binavkirin. Ew Bavpîrê Kurê Musafirê Bidanîvanê dewleta Kurdîyî salarî û Rewadî ye, yê ku ew li Zerbêcanê de hatine bidamezirandin. (M. E.).

⁵⁰Di vê pevika hanê de pir telihevî tete bidîtin. Li Jor de di pêşî de hatîye bigotin, ku Mîr Hisênê Kurdî Du Birayên wî bi navê Wendan û Ganîm hebûn. Jiber vê divê li vê derê de bête gotin, ku piştî mirina Herdu Apên wî Wendad û Ganîm de Hesnewî... Tevlivêjî wergirtina pêşî ji bivîsta Dewletên Musulmantîyê û ji vê Isiklopêdîya Musulmantîyê ligel nivîsandin Ibin-Kurê Esir de lihevnakin jiber Ibin-Kurê Esir dibêje, ku Wendad û Ganîm Xalê Hesnewî bûn û ew ne Apên wî bûn. Ew dibêje, ku navê Bavê wan Ehmed bû...hd... (bergê 8, R. 255). (M. E.).

date bixistin. Serdarî û desthilatîya wîna li beşê zorî Kurdistan de dihate bikirin. Dînewer, Hemedan û Nehawend ji bajarên bi nav û bangên welatê wî bûn. Bajarê Sermac jî paytextê wî bû."

Hesnewî li heraya di navbera Eded El-Dewle û Bextiyar de alîyê Bextiyar ji xwe re date bigirtin. diyare, ku hoy jî bîntegbûna wîyê vê dawîya bû, ya ku ew di navbera Rikin El-Dewlê Bavê Eded El-Dewle de û Hesnewî de hate birûdan. Li layekî tirjî de Hesnewî ew alîyê hanê ji xwe re ji tîrsa dilbijandin û çavberdana Eded Eldewle ji bona vegirtina welatê wî date biwergirtin. Bi van remanên hanê ve wî alîyê Bextiyarê Birayê Eded El-Dewle ji xwe re date bigirtin û di dawî de peymanek di nava wan de hate bigirêdan.

Xwedîyê Serpêhatîyên Netewan weha ji me re li ser veguhertina vê bernameya Hesnewî de dide biaxivitin: "Di sala 366 k. de Hesnewî ligel Bextiyar de da û sitend û wî xwe ji bona yarmetîya wî date bilikarxistin. Herçend bû, ku wî di şerê Ramhurmuz de nikarî bû ji Bextiyar re alîkarîyê bide binardin. Belam di wê dema ku Bextiyar ji bona Wasit vegeryabû, Hesnewî herdu Kurên xwe Eb-Dul-Rezaq û Bedir ligel hezar Suwarî de ji bona nik wî date binardin. Herwehajî divabû, ku ew bi xwe jî ve ji bona nik Bextiyar bihata biçûn. Kurên Hesnewî şîret li Bextiyar de dane bikirin, ku ew ji bona ser Begdadê bête biçûyîn û li wê derê de şerê Eded El-Dewle bide bikirin, da ku ew bikaribe li orduwê Musilê Hemdanî de bide bikarkirin. Belam Bextiyar bi hoyê hogirîya wîyê pir ji bona Peyakî xweyî Turkî guh li gotina kesekî de ne dida bigirtin. Eb-Dul-Rezaq ji kîna vê ji bona layê Bavê hate bivegerandin û jiber tîrsa gazinan wî Birayê xwe Bedir li nik Bextiyar date bicîhiştin. Ewende pê neçû, Bextiyar ji tîrsa Eded El-Dewle waz li hemû mafeyên xwe de date bihiştin. Bedir jî ew date bicîhiştin û ew ji bona nik Bavê xwe hate bizîvirandin." (Nivista Serpêhatîyên Netewan, bergê 2).

Hesnewî di sisê Rebîê Pêşî de di sala 369 k. de li bajarê Sermac⁵¹ de hate bimirin.

⁵¹Sermac ji bal Mîr Hesnewî Kurê Hisênê Kurdî hate biavakirin. Ew Yekeke ji bi nav û bangtîrîn şopên wî ne. (Yaqtî).

Ebu Necim Nasir

Li dawîya mirina Bavê xwe de ew bi Serdarê Berzîkanî ve hate bikirin. Di vê salê de bi xwe jî ve wî hin ji kelehên Rojavayî Hewlêrê jî xwe re datin bizeftkirin.

Eded El-Dewlê Bohîmî jî xwe re mirina Hesnewî bi kêş ve date bizanîn, çunke, Fexer-El-Dewle Birayê wî bi Hesnewî ve pişt sitûr bû û Bextiyarê Kurmamê wî jî gelekî sûd û komek ji Hesnewî jî xwe re dida biwergirtin. Jiber van rewş û zînetên hanê Eded El-Dewle zor kîna wî li ser Hesnewî de hatibû bihilgirtin. Li dawîya mirina Hesnewî de Eded El-Dewle date bixwestin, ku ew Sedarî û desthilatîya dewleta Hesnewîyan bide bilinavbirin. Di pêşî de wî Xiznedarê xwe Bavê Nesir Xurşîd Yezdar bi nameyekê ve ji bona nik Fexir El-Dewle, Mueîd El-Dewle, Qabusî û Weşmegîr date binardin. Mebesta wî di rêkirina vê nameya hanê de ji bona wan Mirovan lihevhatin û rêkvevtin bû. Kurên Hesnewî li dawîya mirina Bavên xwe de libinguhên hevdu hatin bikevtin. Her yekî jî wan li gora dilê xwe de ba ji ber guhên xwe ve dida biberdan. Kurên wî ev bûn: Ebu El-Ela, Eb-Dul-El-Rezaq, Ebu Necim Bedir, Asim, Ebu Ednan, Bextiyar û Eb-Dul-Melik. Hinekan jî wan dijî Eded El-Dewle ligel Fexir-El-Dewle de hatin birêkvevtin. Hineke din jî wan ji Eded El-Dewle rûwên xwe jê datin biwergîrandin. Bes û bi tenha ve Bextiyar jî Birayên xwe cihê bû u ew li keleha Sermac de hate birûniştin. Wî ligel Eded El-Dewle de date bidan û bisitendin û pê soz date bidan, ku ew dê kelehê jê re bide biberdestkirin. Eded El-Dewle jî vê du bendîya di nava van Biran de date bikarkirin. Wî leşkerekî qurs date bikomkirin û ew jî bona ser welatê Çiyar date binardin. Ev leşkerê hanê bi asanî ve derbasî nava Hemedanê bû. Zor ji Mîr û Serdarên Fexir El-Dewle û Berzîkanî ligel leşkerê Eded El-Dewle de hatin birêkvevtin. Bi vî rengî ve Nehawend û Sermac jî bi hêsanî ve bi ber destên wî ve hatin bikevtin. Mal û talenîyeke zor bi destên Eded El-Dewle ve hatin bikevtin.

Kurên Hesnewî li ser vê de di rêya Serdarê leşker Bavê Nesir Xuwaşaze de sertewandina xwe jî bona Eded El-Dewle datin biderxistin. Li dawî de hemû jî bona ordugeha Eded El-Dewle hatin bigihandin. Eded El-Dele hemû Kurên Hesnewî jî bona bin çavdêrîyê datin bixistin û di dawî de wî Eb-Dul-Rezaq, Ebi-bavê Ela, Ebi-Bavê Ednan, Bextiyar û Elî ligel hinek Peyayên Gewreyên Kurd de datin bigirtin.

Wî Bedir ji bona nik xwe date bibangkirin. Wî ew bi şûrekî ji zêr ve û bi hespekî ve bi zînekî ji zêr ve date bixelatkirin û wî ew bi Serekê Kurdên Berzîkanî ve date binîşankirin. Wetovjî wî Asim û Ab-Dul Melek jî date bixelatkirin.

Di dawî de wî hemû Kurên Hesnewîyî mayîn ligel Peyayên Gewreyên Kurdên girtî de dane bikuştin û hemû Mulk û Malên wan ji xwe re date bizeftkirin. Wî di pişt re Ebu-Bavê Wefa Tahirê Kurê Mohemed bi leşkerekî ve ji bona ser keleha Sermac di Zil-Huce sala 369 k. de date binardîn. Wî keleh date bizeftkirin û hemû mal û Xizmên Hesnewî date bitalankirin.

Di pişt vegerandina Eded El-Dewle ji bona Begdadê de Asim ligel Serokên Kurdan de li ber Bedir rabû. Bedir neçar bû, ku ew bi leşkerekî ve ji bona ser Asim û Hevalbendên wî bête biçûyîn. Wî Asim û Birayên xweyî dinî ligel wî de tevde dane bilinavbirin. Ew bi serê xwe ve bê Berber û Hember hate bimayîn. Wî dest bi veguhertinên çak ve di nava welatê xwe de date bikirin û sînorên xwe date bifirehkirin. Tanî mirina Eded El-Dewle wî mercê sozê xwe ligel wî de bi carekê ve date bicihanîn. Wî di şerên ligel Fexir El-Dewle de bi leşkerî ve bi dil û can ve yarmetîya Eded El-Dewle date bikirin.

Li dawîya mirina Eded El-Dewle de di navbera Mîr Bedir û Birayê Eded El-Dewler Fexir El-Dewle de lihevhatin hate bikirin.

Li ser vê lihevhatina hanê de di navbera Mîr Bedir Kurê û Eded El-Dewle Şeref El-Dewle de têkçû û dujminayetî di nava wan de hate bigûrbûn. Piştî cigîrbûna Şeref El-Dewle li Begdadê de wî leşkerekî zor date bilikarxistin û ew di bin Komdarîya Qere Tekîn Cuhşiyar de di sala 377 k. de ji bona ser Bedir date binardîn.

Herdu leşker li nêzîka Qermisîn-Kermanşan de berengarî hevdu bûn. Li dawîya şerekî sivik de Mîr Bedir ji qazîve xwe date bişikenandin. Wî ordugahê xwe ligel barxana xwe de ji bona Qere Tekîn date bicîhiştin. Qere Tekîn bi vê tepê ve negihişt. Wetov wî dizanî, ku Bedir bi rastî ve hatîye bişikenandin. Wî xwe bi lez û bez ve bi ordowa xwe ve ji bona talankirina ordugeha Bedir date bigihandin. Ew ligel leşkerê xwe de hêjî bi talanîyê ve likarbûn. Pir pêneçû, Bedir bi xwe û leşkerê xwe ve bi ser wan ve hate birakişandin û bêhna xwe komkirinê nema bi destên wan ve hate bikevtin. Wî kuştarekî pir mezin li wan de date bikirin û hemû bargiranîya wan ji wan date bizeftkirin. Qere Tekîn bi hezar belan ve ligel çend Peyên xwe ve hate birizgarkirin û wî xwe bi hezar dujwarî ve bi pira Nehran ve date bigihandin. Piştî çend rojan ew

ligel leşkerê xweyî tar û markirî û perîşanê mayî de di sala 377 k. de ji bona Begdadê hate bivegerandin.

Ev biserketina hanê bi pêşeyî hêz û serxwebûna serdarîya Berzîkanî bû. Bi rastî jî ve Mîr Bedir bi başî ve ji vê biserketina hanê ji xwe re date bikarkirin û bere bere wî ji xwe re herema Çiyayê date bidagîrkirin.

Di sala 379 k. de Mîr Bedir bi çar hezar Suwar ve ji bona Fexir El-Dewle date biyarmetîrkirin, gava ku wî rûwê xwe ji bona Iraq û Ehwezê date bivedan, da ku ew şerê Esker Beha El-Dewle bide bikirin, yê ku ew ji bona ser Fexir El-Dewle hatibû birakişandin û yê ku ew hate bişikenandin⁵².

Serdarê Berzîkanî li şer û herayên di navbera Mîrên Bohîmî de zor bi hiş xwe ve didate bilivandin. Li ser wan pevçûnên wan de Serdarê Berzîkanî wirde wirde welatê xwe date bigewretirkirin, tanî ku wî sînorê xwe bi çemê Kerxa ve date bigihandin û bajarê Şapor Xwast-Xurem Abad jî bi destên xwe ve date bixistin. Herwehaji herema Çiyayê wî bi destên xwe ve date bixistin, ya ku ew ji welatê nihayî Kermanşayê û Şahrezorê tete bipêkhatin.

Mîrên Bohîmî bi hoyên şer û pevçûnên nav xwe ve zor bê hêz hatin bikevtiin. Nebes tenê wan nema dikarîbûn rê li ber firehkirina welatê serdarîya Berzîkanî bidin bigirtin, hêjî bêtir zor caran ew neçar dibûn, ku ew yarmetiyê ji Serdarê Berzîkanî bidin bixwestin. Hêz û hinera Bedir bi vî rengî ve her û her ber bi Jor ve diçû. Xelifê Ebasî di sala 388 k. de⁵³ nav û nîşana Nasir El-Dîn El-Dewle pê date bixelatkirin. (El-Kamil).

Bi rastî ve Mîr Bedir Serdarekî zor dadwer û xêrxwaz bû. Nav û bangê gewrebûna xwe wî nebes bi tenha ve ji meydanên şer û cengan dabû biwergirtin. Di warên Başkirina Serpereştîyê, Avanîyê û Parastina Çandinyê de pir bi nav û bang bû. Di warê kar û barên ayînî jî de ew li

⁵²Di Kokê de dijî vê ye. Rastkirina vê ji perê rûpelê Serpêhatiyên Netewan de hatiye bikirin. (M. E.).

⁵³Di Kokê de di sala 338 k. de hatiye. Gûman niye, ku ev şaşbûneke çapî ye. Rastkirina vê ji bal Ibin-Kurê Esîr bergê 9, R. 54 hatiye biwergirtin. Ew dibêje: Di sala 388 k. de hêz û hinera Bedir Kurê Hesnewî gewre bû û nav û bangên wî berz û bala bûn. Ji bal Dîwana Xelife ew bi navê û nîşana Nasir El-Dîn El-Dewle hate binavkirin. Pêwendiyên wî li El-Heremeyn de zor bûn...hd. (M.E.).

hemû Hemsayên dema xwe de pêştir bû. Nivîsta Serpêhatîyên Netewan derbarê qenci û nîşanên berz û balayên vî Serdarê hanê zor bi hêjabûn û nerxbûn ve dide biaxivtin.

Nasir El-Dîn Bedir tanî sala 400 k. de bê Hember û Berber bi xweşî ve serbixwe serdarîya xwe date bikirin. Ev dema serdarîya wîyê bê şer û pevçûn ji bona welatê wî zor bi xêr û bêr bû û ew ji bona xelkên Welêt pir bi xweşî û geşî hate biderbaskirin. Aramî û xweşî li hemû layekî Welêt de dihate bidîtin. Belam di destpêka vê salê de rêk û pêkîya serpereştîyê têk û pêkçû; jiber Hilalê Kurê Nasir El-Dîn Bedir bi gij bavê xwe ve çû. Ibin-Kurê Esir di Kamil de hoyê vî şerî di navbera Bav û Kur de weha dide biveguhestin:

Dayika Hilal xelkê Êla Şazincanî Kurdî bû. Piştî zayîna Hilal Bedir ev Jina hanê ji xwe date bidûrkirin. Wî ewende jî rûwê xwe bi Kurê xweyî Hilal ve nedida bidan. Wî Kurê xweyî bi navê Ebu-Bavê Îsa ve xweşewistî dikir.

Piştî ku Hilal gewre bû, car caran ew ligel Bavê xwe de ji bona raw diçû. Ji rabûn û rûniştina Nasir El-Dîn Bedir bû, gava ku ew tûşî şêrekî dihat bikirin, ku wî ew bi destên xwe ve dida bikuştin. Belam carekê Hilal kês bi Bavê xwe ve neda bidan û wî xwe bi ser şêr ve date birakişandin û ew date bikuştin. Bi Bavê wîna ve ev mêrxasîya hanê pê nexweş bû. Wî ji bona Layê xwe date bigotin, ku li layê te de weha ye, ku te biserkevtineke gewre ji xwe re dayite biwergirtin. Magelo di navbera şêr û seg de çi cudabûn tête bidîtin? Li dawîya vê bîntengbûna hanê de wî xwest, ku ew Layê xwe ji xwe bide bidûrxistin. Bi vê remana hanê ve wîna herema Samxan pê date bidan û wî ew ji bona wêderê date binardin. Hilal jî ev pê xweş bû. Wî jî dixwest, ku ew ji Bavê xwe bête bidûrkevtin.

Belam ewende pê neçû, Hilal ligel Serdarê Şahrezorê Dirawsê xwe Ibin-Kurê El-Madî de têkçû, yê ku ew Karmendê Bavê wî bû. Gava ku Bedir ev date bibihîstin, wî ji bona Hilal date binivîsandin, ku ew ligel Ibin-Kurê El-Madî de nede bişerkirin.

Belam Hilal guhên xwe bi fermana Bavê xwe ve neda bidan û wî hêriş bi ser Ibin-Kurê El-Madî ve date bibirin. Nasir El-Dîn dubare ji bona Hilal date binivîsandin û hêriş wî kir û wî pê got, ku tu her xerabîyekê derbarê Ibin-Kurê El-Madî de bide bikirin, tu wê derbarê min de dide bikirin. Hilal li paş van gotinên Bavê xwe de bi servajî wan ve date bikirin. Destbicî ve wî leşker date bikomkirin û ew ji bona ser Şahrezorê çu. Piştî çardorlêgirtineke kurt wî ew date bizeftkirin û wî Ibin

El-Madî ligel Kurên wî de dane bikuştin û hemû malên wan dane bitalankirin. Gava ku Nasir El-Dîn ev xebera hanê date bibihîstin, ew pê zor tûre bû û wî derbarê Hilal de pêrabûnên xurt datin biwergirtin. Hilal jî beramber bi pêrabûnên Bavê xwe dest bi tefiredana Peye û Maqûlên wî jê date bikirin. Wî ji bona wan gelek diyarî û pare datin binardin. Bi vî rengî ve roj bi roj ve ew ji bona wan merdtir dibû. Vê jî cihê xwe date bidigirtin û kêra xwe date bibêtirkirin. Çünke, Bavê wîna ewende destên wî firh nebûn. Bere bere Hevalbendan rûwê xwe jê datin biveguhertin.

Bi kurtî ve leşkerê Nasir El-Dîn û Hilal li ber dergehê Dînewer de berengarî yegbûn. Di vê demê de beşê zorî ji leşkerê Nasir El-Dîn ji bona layê Hilal çû û Nasir El-Dîn Bedir jî bi dîlîtî hate bigirtin û ew ji bona layê Kurê wîyî Hilal dane bibirin. Hinekan ji Serdarên leşker Hilal bi kuştina Bavê wî datin bidilbijandin. Belam Hilal bi dilbijandina wan neda bikirin. Wî merdayetî û rûmeteke pir bilind ji bona Bavê xwe date bigirtin. Ew bi xwe jî ve bi pîyên xwe ve ji bona pêrgîbûna wî çû wî jê re got: "Tu her û her Mîrim û ez jî Serleşkerê te me".

Bedir bersiva wî da û gotê: "Debera Kes guh li van peyvên te de nebin. çünke, ev bi hoyê linavbirina me herduwan dibe". Ev keleha hanê ji bona te, ev nîşana hanê jî ji bona te û ew mal û dewleta di kelehê tevde ji bona te wan bi başî bide biparastin. Çünke, xelk te divên, divê tu Mîr bî û min jî divê, ku tu kelehê bi min bide, da ku ez tede dabinîşim û xerîkê limêj û rojîya xwe bim. Hilal ev daxwaza Bavê xwe date bicihanîn. Beşekî ji mal û dewletê ligel kelehê de dayê⁵⁴.

Nasir El-Dîn li vê reftarkirina hanê de dîlxweş nebû. Bi rasti jî ve piştî ku ew li kelehê de cigîr bû, wî kaxesek ji bona Ebu El-Fetih kurê Enaz û Eba Îsa Şazî Kurê Mohemed date binivîsandin, yê ku ew li Esed Abad bûn. Wî ew li ser Hilal de dan bihandan.

Bi rastî jî ve Ebu fetih ji bona ser Qermisîn çû û wî ew date bizeftkirin. Eba Îsa jî ji bona ser Şapor Xwast çû û wî ew date bitalankirin. Gava ku Eba Îsa xebera hatina Hilal date bibihîstin, wî rûwê xwe ji bona Nehawend date biwergertandin, ya ku ew bi destê Ebu Bekir

⁵⁴di zeylê Kurê Meskewîye de hatîye: ku li têkdana di navbera Bedir û Kurê wî de destê Wezîrê Melekê Rê Ebu Seed Ibin El-Fedil zor hebû. (Daner).

Em nizanin, bê ka çi zeyl Daner nêt dike? Zeylê çapkirî di sala 389 k. de tête bidawîkirin. Pevçûn di navbera Bav û Kur de di sala 400 k. de hatîya bikirin. (Mohemed Ewnî- M. E.)

Kurê Rafî ve bû. li wêderê de Hilal hêrîşî ser wî date nikirin û wî ji Dêlemîyan çarsed Kes date bikuştin, ku not ji wan Serleşker bûn. Kurê Rafî Abu Îsa date bigirtin û wî ew ji bona Hilal date biberdestkirin. Belam Hilal lê hate bibuhurandin û wî ew ligel xwe de date bibirin.

Gava ku Bedir ev date bizanîn, wî Peyak ji bona nik Beha El-Dewleyê Dêlemî date binardin û daxwaza alîkarîyê jê date bixwestin. Beha El-Dewle leşkerek datel bikarxistin û wî ew di bin Komandarîya Fexir El-Melek Ebu Galib de ji bona yarmetîya Nasir El-Dîn de date binardin. Gava ku ev leşkerê hanê bi Şapor Xwast ve hate bigihaştin, Mîr Hilal ji Ebu Îsa pirsî û wî jê re date bigotin, ku va leşkerê Beha El-Dewle têtê bihatin, ma tu çi dibêji? Ebu Îsa jê re date bigotin, divê ku tu ji bona pêrgîbûna wî bête biçûyîn û jê re serê xwe bide bitewandin û bi peran wî bide dilbijandîkirin. Heger ku ew bi peran ve nehate birazîkirin, di wê hingavê de divê tu rê li ber wan de bide bitengkirin û ji nûve careke din divê tu ligel wan de bide bidan û bisitendin. Ev leşkerê hanê weku leşkerê pêş Dinewer⁵⁵ niye. Tu bi wan nikarî; jiber ku ew bi dilbijandin ve û li ser daxwaza Bavê te de ew ji bona ser te hatine binardin.

Hilal ev amojgariya hanê bi fêlbazî ve date bizanîn û wî Abu Îsa date bikuştin. li dawî de wî xwest, ku ew bi şev ve bi ser leşkerê Fexir El-Melek de xwe bide biavêtin. Belam Fexir El-Melek pê date bizanîn. Wî xwe bi serhev ve date bidan û wî li ordugehê de ji bona parastina bargiranîya xwe hêzeke biçûk date bicihhiştin. Ew bi xwe ve ji bona pêrgîbûna dujminê xwe çû. Gava çavên Hilal bi dujminê wî ve hate bikevtin, ew tê gihişt, ku amojgarîya Ebu Îsa rast bû. Ew poşman bû. Wî xeber ji bona Fexir El-Melek date binardin û got: ku ez ne ji bona şerê te hatime, belkî mebesta min ew bû, ku ez bi nêzîkî ve te bibim, da ku ez serê xwe ji bona te bidim bitewandin. Heger tu şer nekî, ezê dê serê xwe ji te re bidim bitewandin. Fexir El-Melek bi van peyvên razî bû. Wî ev xebera hanê ji bona Bedir date birêkirin û da ew wî di vê pirsê bide bitêgihandin. Bedir reftarekî bed beramberî vî Peyamberî date bikirin. Wî ew date biderkirin. Wî Peyakî din ji bona layê Fexir El-Melek date binardin û wî pê date bigotin, ku ev reftara Hilal ji bil xapandinê şitekî tir niye; jiber ku ew dizane, ku şer nema pê têtê bikirin. Jibervêjî divê kês pê neyête bidan.

⁵⁵Wetov diyare, lêbelê Ibin El-Esir jêre Dergehê Nehawenddibêje. (bergê 9, R. 80).

Gava ku Fexir El-Melek eve date bibihîstin, êtir wî date bibawerîkirin, ku Bedir bi carekê ve bi dujminê Kurê xwe ve têtê biderkevtin. Wî fermana şer date bidan. Pir pê neçû Hilal bi dîlitî ve hate bigirtin ew ji bona layê wî hate binardin. Hilal jê date bihêvîkirin, ku ew wî ji bona destên Bavê wî nede biberdestkirin. Ew bi vê hêvîya hanê ve pê hate birûniştin. Li dawî de wî ji Hilal nîşana berdestkirina kelehê date bipirskirin. Hilal nîşana kelehê pê date bigotin. Belam Dayika Hilal ligel Pasevanên kelehê de kelh ji bona Fexir El-Melek nedan biberdestkirin. Wan jê daxwaza parastina jîna xwe dane bixwestin. Fexir El-Melek ev daxwaza hanê jî date bicihanîn. Li dawî de ew ji bona nava kelehê çû û di pişt re wî ew ji bona Bedir date bidan, piştî ku wî hemû mal û dewleta xizna vê ji xwe re date bizeftkirin. Xizna vê kelehê bêqam bi zêr, bi zîv, bi xişir, bi cil û bergan, bi çekan ve ûhd... dewlemend bû. (El-Kamil, bergê 9, r. 79, 80).

Nasir El Dîn li dawîya vê de, piştî ku wî bi alîkarîya Beha El Dewle ve welatê xwe ji nava destên Kurê xwe ve date sitendin, wî welatê Şahrezorê ji bona Eb-Dul-Emîd El-Çiyuş Wezîrê Beha El-Dele date dan. Ji bidestpêkirina mêmûwa vê dana hanê de welatê Şahrezorê ji bal Wênerên Emîd El-Ciyuş dihate sermiyanîkirin û ew ji nava destê serdarîya Bezrîkanî hate derçûn.

Li dawîya girtina Hilal de ew ji bona binê zindanê hate biavtên. Gava ku Sultan El-Dewle jî ji bona ser cihê Beha El-Dewle hat bigihandin û wî fermandarîya Îraqê date bikirin, dîsan wî Hilal di binê zindanê de date bihiştin. Belam Tahir Kurê Hilal ji nişkê ve ji bona meydanê hate biderkevtin û wî Şahrezor di sala 404 k. de ji Wênerê Emîd El-Ciyuş date bizeftkirin.

Di sala 403 k. de⁵⁶ Nasir El-Dîn leşkerek date bilikarxist û wî ew ji bona ser Hisênê Kurê Mesûdê Kurd date birakişandin. Wî di keleha Kosecd de çardorî lê date bigirtin. Bi hoyê pir sermabûna zivistanê ve leşkerê Bedir zor şerpezetî û azarî date bikişandin. Bi vê kêra hanê ve leşkerê Bedir biryara kuştina Nasir El-Dîn date bidan. Bedir bi alîkarîya Hevalbendên xwe ve evaya fate bibihîstin, belam wî date bigotin: "Ev Segên hanê çine û çawan ew dikarin tişteki wetov bidin bikirin"? Wî guh pê neda bidan. Dubare pê hate bigotin, ku biryara kuştina te hatîye

⁵⁶Di koka Soranî de sala 405 k. de hatîye. (Cuma)

bidan. Dîsan wî guh pê neda bidan. Rojekê ji rojan gava ku ew li ber devê ordugahê de li ser cihekî bilind de rawestya bû, çend kesek ji Eşîra Cozkan bi ser wî ve xwe datin bidadan û wan ew date bikuştin û Wan leşker datin bicîhiştin.

Li dawî de Mîr Hisên Kurê Mesûd ji kelehê hate biderkevtin û gava çavên wî bi Term ve hate bikevtin, wî date bifermankirin, ku ew bête bihilgirtin û ew ji bona Meşheda Hêjayî Elî (Xwedê jê razî be) date binardin û ew li wêderê de hate biveşartin. Weha Nasir El-Dîn bi vî rengî vê piştî sî salî ji serdarîkirinê û di temenekî gewre de hate bilinavçûn.

Li dawîya mirina Eded El Dewle de di sala 372 k. de tanî têkçûna wîna di sala 400 k. de ligel Hilal de, ango bîst û heşt salan wî bisexweyî serpereştîya welatê Berzîkanî dida bikirin. Wî bi dadwerî, bi hiş û nermbûneke zor baş ve û bi canekî pîrî bala û berz ve welatê xwe dide bisermiyanîkirin. Wî ew date bivejandin û wî ew di her warekî de date bipêşvexistin û bigeşkirin.

Xwediyê Zilê Serpêhatîyên Netewan, yê ku ew Wezîr Ebu El-Şuca bû, ji me re pir li ser pesin û nîşanên qencî vî Serdarî de dide biaxivtin: Hesenanî: Serdarên Berzîkanî ji bona parastina Hecîyên Mala Xwedê her sal pênc hezar dînar ji bona Serokên Kerwanên Hecîyan didan bidan û wan nedihîştin, ku ew beramber karên xwe tu tiştêkî ji Hacîyan bidin bisitendin. Bicge lêvêjî wan bîst hezar dînarên din jî ji bona başkirina bîr û rêyên Hecê û parvekirina hinekî ji wan ji bona ser Perîşanên Ensar û Muhacîrînen Hicazê jî dabûn bitirxankirin. Ev rêzana hanê jî dihate bicihatin, tanî ku Bedir sax bû. Piştî mirina wî xerckirina van perên hanê jî hate birawestandin.

Siyaseta Bedriyî Diravî

Bedir zor bi hûrbûn guh bi îş, kar û barên diravî ve dida bidan. Pîr bi dûrbîn û hişbûn ve wî sermiyandarîya diravî dida bikirin; jiber vê jî her û her xizna wî dagirtî bû.

Heger Fexir El-Melek Bavê Galib li Sapor Xwast de malê wî nebira, dê hebûnên xizna wî pir zor tir bana.

Yekek ji qencîyên wîyî herî gewre nehiştina veşartin û hilanîna mal bû. Veşartin û hilanîna mal jiber xelkê ve wî ew bi beramber bêbextîyê ve dida bidanîn û wî ew bi gewretirîn siza ve dida bikirin.

heger Hatina Giştî ji bin serê belayeke serûştî bihata bikêmbikevtin û bi rastî jî ve tu gunehê Girtîvanên Erdan nebiwa, wî ziyane wan Girtîvanên Erdan ji malên Sedeqê ji wan re dida bizîvirandin, yanjî dayînen wanî pêwistî ji bona dewletê ji bona saleke din dida bihiştin. Jibervêjî Kesekî nedikarîbû li pêwistîyên danîn dewletê de li ser xwe de bide bikêmtexemînkirin, yanjî ku ew li komkirina wan de bide bibêbextîkirin.

Wî her sal ji bona kar û barên qencîyê û xweşîyê di nava bajêr de komek perên nîşankirî ji bona çakirina destgehan û karxanan dida bixerckirin. Wî ji bona avakirina rê û banan ji bona geşkirina bazirganîyê çavtengî ne dida bikirin. Jibervêjî bazirganîya welatê wî her û her ber bi geşîyê ve diçû. Ji bona nimûne: heger ku wî rêyeke giring bida bivekirin, di pêşî de wî çî tiştê jê re pêwist biba dida bianîn û bazareke demî li wir de dida bidurustkirin. Her tiştê li bajêr de bihata bifirotin, wî ew ji bona wê bazarê dida bianîn û wî ew tiştên di wê bazarê de bi buhayekî zor kêr ve ji bona xelkê didan bifiroştin. Karger û Hostên rê ji xwe re ji wê bazarê tişt û mişt didan bikirin. Bi vî rengî wî ve qazanca bajêr û bazarê dida bigirawkirin.

Nav û Nîşanên wî

Bedir zor şarezayê siyaseta dema xwe bû. Li ser leşkerê xwe de ew serdar û zal bû. Beramber bi xelkên jêr destên xwe ve ew dadwer, dilovan û mehreban bû. Siyaseta wîyî diravî pirî baş bû. Di civandina hatinan de û di xerckirina wan de bi rastî jî ve pir çavdûr bû. Qencî li ber dilê wî de pir şêrîn bû. Di bîr û bawerîya xwe de pêgîr bû. Di dema ceng û şer de yekdil, piştgirêdayî û vejandî bû. Eşêrên Berzîkanî wî bi şiyarbûneke zor kûr ve dida bisermiyanînkirin. Wî ew ji raw û rûtkirinê didan bidûrkirin. Ew di hemû warekî de didan bibaşkirin. Wî di nava wan de mêldarîya zanebûnê dida bipeydakirin. Bi saya vî karî ve ew fêrî xwendin û nivîsandinê bûn. Wî Cotkar û Gundî didan biparastin. Wî tucarî nema dihişt, ku zad û bender bêtin bisûtandin. Wî ev reweştî kevin û pîs zor bi hiş ve date bilinavbirin.

Li gora goya Zîlê Serpêhatîyên Netewan de-Zîlê Tecarub El-Umem- de dibêje: ku di demekê de ji dema vî Serdarî di nava welatê wî de xerabî zor bû û Cotkar û Gundîyan dest bi berdana çandinîyê ve datin bikin. Wî ji bona Serokên Eşîran mêvanîyeke gewre date bilidarxistin û tede hemû reng û nîşên xwarin û vexwarinê li ser cil û sifran date bidanîn. Belam nan li ber xwarinê de nehate bidanîn. Kesekî dest û mestên xwe ji bona xwarinê neda bidirêjkin. Hemûyan çavdêriya anîna nan didatin bikin. Di vê bêhnê de Bedir dest bi peyvê ve date bikin û wî rûwê xwe ber bi wan ve date bivekin û wî ji wan re date bigotin: wa diyare, ku hûn bê nan xwarinê nikarin bixun. Ke wa bû, bo çî hûn çandinîyên xelkê linavdibin? Xwedê Rûwên we bide bireşkin! Xwedê li ser min û we de Bînvana be, ji vêderê û pêve her kesek ji we xwe nêzîkî çandinîyê bidin bikin û zordariyê li Xwedîyên wan de bidin bikin, dê ezê xwîna wan bidim birijandin. Bi rastî jî ve wî sunda xwe date bicihanîn û wî gelek kes ji bona vî karî date bikuştin. Ev Reftara hanê ji bona Eşîran bi serpêhatîyeke tîrş û tal bû. Kesekî tir nema diwêrî xerabîyê û zîyanan li Cotkar û Gundîyan de bide bikin. Ev rûdana hanê perçeyekê ji nimûna dadwerîya vî Serdarê hanê tete biderkevtin.

Rojekê ew ligel hinekan ji leşkerê xwe de dihatin bigerîyan. Di rê de ew pêrgiyê Gundîkî bû, yê ku wî hinek dar li ser piştê xwe de dida bihilgirtin. Hinekan ji Suwarên Bedir du nan ji wî Perîşanê reben dabûn bisitandin.

Gava ku Gundî bi rastî Bedir ve gihîşt, Wî ban wî kir û wî jê re date bigotin: Ho Serdar, ez perîşanekî dar firoşim. Du nanim pê bûn, wan têra min dikir û perên darên xwe jî min ew ji bona Mal û Mendalên xwe didate bianîn. Di rê de ez tûşî Suwarên te bûm. Yekekî ji wan nanên min ji min date bisitandin. Serdar lêpirsî? Ma tu wî Suwarî dinasî? Rêwî gotê: belê, ger ku çavên min pê bêtin bikevtin, dê ezê wî bidin binasîn!

Piştî van peyv û gotinên hanê di navbera Bedir û Êzingvan de Bedir di derbendekî de hate birawestandî û wî ferman bi ser leşkerê xwe date bidan, ku ew di ber wî re bête biderbaskirin. Bi rastî jî ve ewende pê neçû, Êzingvan Sûwar ji bona Mîr Bedir date binîşankirin. Nasir El-Dîn fermana dabezandina Sûwar date bikin û wî pê date bigotin: divê tû vî barê êzingan bide bihilgirtin û wî ji bona nava bazara Bajêr bide bibirin û wî li wêderê de bide bifiroştin û perên wan bi vî Peyê hanê ve bide bidan.

Suwar Peyakî bi nav û bang bû. Wî xwest, ku ew bi perên xwe ve xwe ji vî belayê bide birizgarîkin. Wî nêrxê wan Êzingan ji bêrika

xwe date biderxistin û wî ew ji bona Êzingvan date bidan. Belam Nasir El-Dîn ev qebug nekir û wî Êzing bi Suwar ve date bihilgirtin û wî fermana xwe date bicihanîn.

Vê nimûna hanê kêreke xweyî zorî mezin date bikin. Êtir kesekî din nema ev core sitemdarî dane bikin. Vedibêjin, ku Meleka Rê zor ji hiş û tevdîra Bedir piştrast bû. Her û her wê ji bona kar û barên serdarîya xwe pirsiyar pê didate bikin.

Carekê Mîr Nuh Kurê Mehmudê Sebektekin⁵⁷ Serdarê Xuresanê Peymarek ji bona nik Meleka Rê date binardin û wî tirs tede datin bifirandin.

Melekê kaxezek ji bona Nasir El-Dîn date binivîsandin û wê bîr û bawrîya wî ji xwe re date bixwetin. Bedir di bersiva xwe de jê re date bigotin: tu wî Peyamberî ji bona nik min bide birêkirin. Di dawîya vê birêkirina hanê de Bedir leşkerekî gewre bi cil, berk û çekên xwe ve date bikomkirin û wî ew ji dergehê Rê tanî dergehê Sapor Xwast date birêzkirin û ew li vî berê rê de û li alîyê dinî rê de date biragirtin û wî hişt, ku Peyamberê Mehmud Sebektekin di nava wî Leşkerî re bête biderbaskirin. Serî li Peyamber de li vê hêz û hinera hanê de hate bisûrandin.

Gava ku ew ji bona layê Nasir El-Dîn hate bigihaştin, Nasir El-Dîn pir rêz û rûmet ji bona wî date bigirtin û wî şîret lê date bikin: ku Mehmud ligel Meleka Rê de divê lihev bête bihatin. Li paş de ew ji bona nik Mehmud date binardin.

Bi rastî jî ve Mîr Nuh Kurê Mehmud bi kêra wê tevdîra Bedir ve hajbûn bi ser şer ve date bigirtin û ew li ligel Meleka Rê de hate birêkvevtin. Ew xapandina wînayî cengîn beramberî Qere Tekîn baştirîn nimûne ye, ya ku ew hozanî û karîna wînayî cengê dide biderxistin.

Li dawîya linavçûna Nasir El-Dîn Bedir de hêz û hinera Serdarîtiya Berzîkanî rûwê xwe ber bi jêrîtiyê ve date bivekirin û ew ji rengê serdarîtiyê hate biderkevtin û wê ji xwe re rengê mîrneşîniyêke zor bi xir û cir ve date biwergirtin.

Kurê Esîr-Ibin El-Esîr di Kamil de⁵⁸ dibêje:

⁵⁷Di Zila Serpêhatîyan de bi Yemîn El-Dewle Ebu El-Qasim Mehmud Ibin Sebektekin hatîye.

⁵⁸Ji xwe re li Kurê Esir bergê 9, R. 92 de bide bitemaşekirin. di wir de hatîye: ku welatê jêr destê Bedir Sapor Xwast, Dînewer, Birocerd, Nehawend, Ased Abad, Ehwarz û keleh û Wilayetên di nav wan de bûn. (M. E.).

Li dawîya kuştina Bedir de Eşîra Cozekan ji bona layê Şems El-Dewle Bavê Tahir Kurê Fexir El-Dewleyê Bohîmî date birakirin. Tahir Kurê Hilal, Nevîyê Nasir El-Dîn li dawîya mirina Bavpîrê xwe de daxwaza serdarîyê ji xwe re date bikirin û ew ligel Şems El-Dewle de bi şer ve hate bikevtin. Belam ew di şer de bisernekevt û ew bi dîlîtî ve hate bigirtin. Hemû mal û mulkên wî hatin bitalankirin û ew bi xwe jî ve li Hemedanê de hate bizindankirin. Li ser vê rûdana hanê de Eşîrên Lor û Şazincan xwe bi Bavê Şewk Kurê Bavê Fethê Mohemed Kurê Enaz ve datin bibestandin. Mulkên Berzîkanîyî mayî hemû bi destên Şems ve hatin bikevtin.

Di vê pêlê de Hilal Kurê Bedir li nik Sultan El-Dewle de di zindanê de bû. Sultan El-Dewle piştî girtina Welêt ji bal Şems El-Dewle ve Hilal ji zindanê date biberdan. Hilal bi lez û bez ve leşkerekî mezin ji bona sitendina mulkê Bavê xwe date bilidarxistin û ew ligel wî leşkerî ve bi rê ve hate bikevtin. Ew ligel Şems El-Dewle de bi şer ve hate bikevtin. Belam leşkerê wî şerekî bi dilê xwe ve jê nekirin û wan datin bibazdan. Ew bi xwe jî ve di şer de di Zil-Qudet de di sala 405 k. de hate bikuştin.

Di sala 406 k. de Şems El-Dewle Tahirê Kurê Hilal piştî qewil û sozdanan wîna ji bona sertewandînê jê re ew date biberdan û wî ew bi leşkerekî ve ji bona ser welatê Berzîkanî date birêxistin. Li dawîya demekê de ew ligel Bavê Şok de bi şer ve hate bikevtin. Wî ew date bişikenandin û Birayê wî Sadî jî date bikuştin. Tevlivêjî li paş de hajbûn di nava wan de hate bikirin û wî Xweha Bavê Şok ji xwe re date bimarkirin.

Pir pê neçû Bavê Şok ew li batî Birayê xwe de bi fêl ve date bikuştin. Bi vî corî ve dawîya Xanedana Hesnewî hate bidawîkirin. Beşek ji welatê wan û perçê Şahrezoê ji bona nav destê mîrneşînîya Kurên Enazê⁵⁹ Kurd hate bikevtin.

Mîrê dawîyî Xanedana Hesnewî Bavê Selîm Deysem Kurê Bavê Xenaîmî Birayê Hesnewî bû, yê ku wî piştî mirina Tahir bi demeke kêr ve serdarîyek di keleha Kasan de li herema Zehaw de li nêzkaî Baba

⁵⁹Wêha li nik Kurê Esîr de bi Enaz hatiye. Belam di Şerefname de bi Eyar hatiye. Seîd Paşayê Diyarberki-Xwedê lêdilovan be- di nivîsata xwe de Mirat El-Iber bi Turkî bi Enan dide binavkirin. Wehajî Daner jî wî bi Enan dide binavkirin, mîna ku dê di jor de li ser dewleta Enanî yanjî Enazî de bête biaxivtin. (M: E.).

Yadgar de dabû bidamezirandin. Lêbelê rojên vî Mîrî jî pirî kêr bûn.
Ew pir nejîya. Piştî mirina wîna bi demeke kurt ve ew serdarîtiya hanê
hate biherifandin.

Derîyê Çarem

4. Dewleta Şedadî di 340-468 k. de di Aran de⁶⁰

Mêjû li ser vê dewleta hanêyî Kurên Şedad de zor kêr agehda-
rîyan bi me ve dide bigihandin, yê ku wan dewleta xwe li Aran de di
sala 240 k. de⁶¹ datin bidamezirandin. Vê dewleta hanê tanî sala 468 k.
de dayite bijîyandin. Piranîya Mulkên vê dewleta hanê ew ji bal Me-
lekşahê Selcoqî ve hatin bivegirtin û ew bi Şahîşahîya wîyî mezin ve
hatin bipêvekirin. Tevlivêjî hinekan ji Kurên vê Malbata hanê serdarî li
hinekan ji heremên jêrdestên Bav û Kalên xwe mîna Kencet-Cenze û
Anîdîdan didatin bikirin, lêbelê yê ku ew li jêr çavdrêya Sulcoqîyan
bûn.

Bi pîrbûn ve ev Malbata hanê Kurd bûn.⁶² bajarên Nexcuwan,
Kenhe, Tevlîs, Demîrçebo û Qerebax ji bajarên bi nav û bagên vê
dewleta Aranî hanê bûn, yê ku piranîya xelkên wê ji El-Kez- Lezki
bûn. Gava ku di sala 337 k.- 948 Z. de Salarê Merzeban Kurê Mohemed
Serdarê Ezerbêcanê di Derbendê Rê de bi dîlîtî ve hate bigirtin, dewleta

⁶⁰Ev derîyê hanê di koka Soranî de niye. (Cuma).

⁶¹Weha ev di Kokê de hatiye. Diyare, ku ev ji Şaşbûna 340 k. de hatiye
biderkevtin. Ev Jimara 340 ew di hemû Kanîyên dîn de mîna Muncem Başî û
dewletên Musulmantîyê hatiye.

⁶²Piranîya Çavîyan vê Malbata hanê bi Kurd didin bidanîn. Herwehaji di
dewletên Musulmantîyê de ji bal Etinli Lin Pol û di Insiklopêdiya de ev hatiye
binivîsandin. (Mohemed Ewnî-M. E.)

wî ji hev hate bikevtin. Her Mîrekî ji Mîrên herem û kelehan serdarî û serxwebûna xwe ji xwe re datin biwergirtin. Di nava van Mîrên hanê de Mîrek bi navê Mohemed Kurê Şedad Kurê Karho ve hebû. Wî berî tevan dî Debîl de serxwebûna mîrneşînîya xwe date bidazanîn. Pir pê neçû sitêra wî di asû de hate biçurusandin. Hêz û hinera wî weha berz û bal bû, tanî ku ew bi tayî hêz û hinera Serdarê Ezerbêcanê bû. Tanî sala 344 k.- 955 z. de ew di xweşiyê de û bê Hember û Bermber di nava mîrneşînîya xwe de zal û serdar bû... Di piştî vê re hêdî hêdî hêz û hinera wî dihate bikêmkirin û sitêra wî di asû de dihate biçilmisandin û herema desthilatîya dewleta wî bi ser hev de dihate biqermeçandin. Di dema Kurê wî de bes û bi tenha ve herema Aranê bi destên wî ve hate bimayîn.

Di vê pêlê de Serdarekî bi navê Mîr Fedlon ve li Kence de serdarî dida bikin. Wer tete biderkevetin, ku ev Birayê Mohemed Kurê Şedad de. Mohemedê Kurê Şedad Kurekî wî bi navê Bavê Hesên Elî Kurê Cafer Leşkerî hebû⁶³, wî heşt salan li welêt de dayite biserdarîkirin. Di pişt wî re Birayê wî Merzeban ji bona serdarîyê hate bidanîn. Wî heft salan ji 368 tanî 375 k. de li welêt de date biserdarîkirin. Ew ji bal Birayê xwe Fedil Kurê Mohemed de di dema nêçîrê de hate bikuştin.

Fedil Kurê Mohemed li şûna Birayê xwe de ji bona ser textê serdarîyê hate birûniştin. Wî pir dil û bawerîya xelkê bi ser xwe ve date bikişandin. Wî pir xweşî û avanî di nava welêt de date bicihanîn. Wî zanistî û zanebûn date bibelavkirin û bigeşkirin. Wî pira mezinîyî bi nav û bang ve li ser çemê Res-Arakis de date biavakirin. Wî pir kar û barên dinî qenc date bikin.

Ev Mîrê hanê li ser textê serdarîyê de çil û heft salan hate birûniştin. Wî bi dadwerî û mehrebani hevsarê welêt tanî mirina xwe di - sala 442 k. de di nava destên xwe de dida biwergirtin.

Di piştî wî re Kurê wî Bavê Fetih Musa ji bona ser textê serdarîyê hate birûniştin. Wî bes û bi tenha ve sê sala date biserdarîkirin. Di pişt wî re Kurê wî Bavê Hesên Elî Kurê Musayê, yê ku ew bi Leşkerî ve bi nav û bang bû, ji bona textê serdarîkirinê hate birûniştin. Serdarîya wî tanî sala 440 k. hate bidirêjkirin. Şairê Qetranê bi nav û bang ve pir

⁶³Wêha ev hatîye. Belam bêgûman ev bi şaşî hatîye binivîandin. Ev weha di Nivîsta dewletên Musulmantiyê de hatîye binivîsandin: "Leşkerî Bavê Hesên Elî Kurê Mohemed 24 sala serdarî dayite bikin". (Mohemed Ewnî-M. E.)

pesnê vî Serdarê hanê daye bikirin, yê ku wî ew li bajarê Kence de dayite biparastin.

Di piştî vî Serdarê hanê re Kurê wî Nu Şîrwan ji bona ser textê serdarîyê hate birûniştin. Ew ji sê Mehan pêve li ser serdarîyê de bêtir nema. Ew zû ji bona bal Xwedanê xweyî mehrebanê bilind çû. Di piştî vî re Bavê Eswar Şawir Kurê Fedil ji bona ser serdarîyê hate birûniştin. Li ser vî Serdarê hanê de pir çîrok û nivîstên mêjûwê bi qencî û serbilindîyên wî ve têtin bixemilandin. Pir bi başî û dirêjî ve li ser rojgarîyên serdarîya vî Serdarî de hatîye bitomarkirin, ku ew ji yên bav û Kalên wî pir bêtirin. Şair Qetran xwedîyê nivîsta Qabosname pir bi dûr û dirêjî ve ser kar û barên wîyî pirî qenc û baş dayite binivîsandin. Herwehaji Mêjûvan Kurê Esîr li ser wî de dide biaxivtin û ew dibêje: Gava ku Artoxul Beg piştî vegirtina wî ji bona Tebrîz⁶⁴ di sala 446 k. de ew ji bona Kence hate bigihandin, Mîr Bavê Eswar Xwedanê Kence ji bona pêrgîbona wî bi pêşîyê çû û wî serî jê re danî û wî dilsozîya xwe jê re date biderxistin⁶⁵.

Di sala 456 k. de Bavê Eswar jî bi Xwedanê xwe ve hate bigihaştin. Li şûna wî de Kurê wî Minuceher cih wergirt, yê ku ew bi Fedil duwem ve bi nav û bang bû. Nivîsta Qabosname, ya ku ew di sala 468 k. de hatîye binivîsandin, ew bi navê Fedlun Kurê Bavê Eswar dihate binavkirin. Wer diyar dibe, ku serxwebûna Kurên Şedadî bi mirina vî Fedlunê ve têtê bipoşandin û welatê Aran jî bi Şahînsahîya Selcoqî ve di pêla Melekşah de têtê bipêvekirin.

Pir bi dujwarî agehdarî ve li ser vî Binemala hanê de têtin bibihîstin. Bi kurtî ve em dikarin bêjin, ku Fedlun bi xwe ve ew bi navê Mîrîyî Fedlunê duwem Minuceher ve hatîye binavkirin, yê ku Şair Qetran pesin û şabaş pêdane bikirin. Herwehaji ew Pehlevanê wan hemû çîrok û çîvanokanin, yên ku ew di Kabosname-Qabosname de hatine binivîsandin. Wisa têtê bidiyarkirin, ku serdarîya vî Mîrê Pehlevan di herema Kence, Anî û Tuwîn-Diwîn de zal bû.

Ji lêgerînên Xanîkov têtê biderkevtin, ku du Kurên Fedil Minuceher hebûn û ew Serdarê Kence bû, gava ku Melekşah Kence di

⁶⁴Mîrê Tebrîzê di vê demê de Mîr Mensur Wehsozan Kurê Mohemedê Rewadî bû. (M. E).

⁶⁵Di Muncem El-Umran bergê 9, Rûpelê 190 de xebera vî Serbidanînê hatîye binivîsandin.

sala 481 k. de date bivegirtin. Herwehaji Bavê Eswarê duwem Şawir li ser Anî de Serdar bû⁶⁶, gava ku Dawidê duwem di sala 518 k.- 1124 Z. de bajarê Anî ji xwe date bivegirtin.

Kurekî Bavê Eswar bi navê Mehmud ve hebû. Kurekî Mehmud jî bi navê Qayî Sultan ve hebû. Di vê dawîyê de li bajarê Anî de ferşekî kevnî nivîsandî hate bidozandin, ku li ser wî de agehdarîyên pir bi nerx ve li ser Qayî Sultan de hatine binivîsandin. Li ser wî ferşî de sala 495 k. hatiye bineqîşkirin û li kêkelekê jî de navê Qayî Sultan Kurê Mehmud Kurê Şawir Kurê Minuceherê Şedadî hatiye binivîsandin.

Li ser ronahîya agehdarîyên vî ferşê kevnî nivîsandî de em dikarin nav û salên Serdarên Kurên Şedadî bidin bitomarkirin:

1. Muhemd Kurê Şedad Kurê Karhu-Qerteq-Qerto: Ew di sala 340 k. de bi navê Fedlunê yekem ve li Kence de ji bona ser textê serdarîyê hatiye bihilkişandin.
2. Bavê Hesên Elî Kurê Caferê Leşkerî ji sala 360-368 k. de serdarî daye bikirin.
3. Merzeban serdarî di sala 368 k. de daye bikirin.
4. Fedil Kurê Mohemed ji sala 375-422 k. de serdarî daye bikirin.
5. Bavê Fetih Musa Kurê Fedil ji sala 422-425 k. de serdarî daye bikirin.
6. Bavê Hesên Elî Kurê Musê Leşkerî di sala 425 k. de daye biserdarîkirin.
7. Nuşêrwan Kurê Elî Kurê Musa di sala 440 k. de daye biserdarîkirin.
8. Bavê Esawir Şawir Kurê Fedil Kurê Mohemed ji sala 440-456 k. de daye biserdarîkirin.
9. Fedil Minuceher kurê Şawir- Fedlunê duwem di Kence de.
10. Bavê Muzefer Fedlunê Sêyem di kence de.
11. Bavê Eswar Şawir Kurê Minuceher di Anî de.

⁶⁶Gurcan di bin Serokitîya Dawidê duwem de di sala 518 k. 1124 Z. de bajarê Anî ji xwe re datin bivekirin. Ji vê mêjûwê û pê ve ev bajarê hanê bi Bajarekî Gurcî hate biveguhertin.

81 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

12. Bavê Fetih Cafer Kurê Elî Kurê Musa- Ala? di sala 470 k. de daye biserdarîkirin.
13. Muhemd Kurê Şawir Kurê Minuceher Kurê Fedil di Anî de.
14. Qayî Sultan Kurê Mehmud Kurê Şawir di Anîde di sala 495 daye biserdarîkirin.

Derîyê Pêncem

5. Dewleta Dostekî û Merwanî li Diyarbekir de di sala 350-476 k. de.

A. Dewleta Dostekî

Di sala 345 û 346 de wî Beşek ji welatê Cezîrê û bajarên Mesûd û Teblîş ji xwe re date bizeftkirin. Şeş salan di paş vê de Melazekerd, Mako û Gundên dor û berên Gola wanê jî wî ji xwe re dane bigirtin. Wî li cihê bajarê Adilcewaz de bajarê Şabazîş date biavakirin. Ev bajarê hanê di dawîya vêna de ew bi destên Melik Adilê Eyubî ve hate bikevtin. Melek Adil navê vi Bajarî ji nû ve date biveguhertin û ew care din bi navê Adilcewaz date binavikin. Di sala 355 û 356 k. de wî bajarê Arcîş û Du salan li paş vê jî de bajarên Diyarbekir, Mîyafarqînî, Ruha-Orfa jî ji xwe re dane bivegirtin. Hesenkêf, Cezîre, Botan, Seruc û Nisêbîn jî pê hatin bibestandin. Bavê Şuca bajarê Diyarbekrê ji xwe re bi N Di Navînî date bidanin û ji bal Xelifê Begdadê Nav û Nîşana Bavê Şuca pê hate bidan. Di sala 360 k. de wî Du reng Pûl bi navê Şuca date bilêdan. Di sala 364 k. de wî Beşek ji Hekarê, Kawaş-Ardeşt û di dawî de keleha Wanê jî ji xwe re date bigirtin. Di sala 367 k. de û di şerê di navbera Eded El-Dewle û Hemdanî de wî alîkarîya Leşkerê Bohîmî kir. Gava Eded El-Dewle ji bona Musilê hat ew ji bona nik wî çû. Gava çavên Eded El-Dewle bi Baz ve hate bikevtin, ew bînteng bû û wî xwest, ku ew wî bi dizî ve linav bibe birin. Belam Baz bi pîsbûna dilê Eded El-Dewle ve hestkir û ew bi dizî ve ji Bajar derçû û wî xwe bi Leşkerê xwe ve date bigihandin. Bavê Şuca li paş mirina Ede El-Dewle

de di sala 372 k. de li Rojavayî Musilê de û li cihê Zenkar de Leşkerê xwe komkir û wî xwest, ku ew ji bona ser Musilê biçê. Di sala 383 k. de Semsam El-Dewle bi Leşkerekî ve Bavê Seed Behram ji bona ser wî date binardin û şerekî baş di nava wan de hate bilidarbikevtin. sipahê Bohîmî hate şikenandin û Bavê Şuca tanî dergehê Musilê bi dû wan ve hate bikevtin. Ew ligel Peyê û Maqulên Bajêr de bi gift û goyê ve hate bikevtin û wî Sê Meh ji bona berdestbûna wan bêhn date dan. Wî Beşek ji Leşkerê xwe di bin Komandariya Mîr Elî Serdarê Fênîk de li wir de bi ci date hiştin û ew bi xwe ji bona Diyarbekir hate bivegerandin. "Pêşkewtin 6".

Rêkxerê vê dewleta hanê Bazê Bavê Şucaê Kurê Dostek bû. Xwedîyî nisvîta Mêjûwa Musilê dibêje: "ku Bazê Kurd Bavê Eb-Dul-Lah Hisênê Kurê Dostek Mîrê Eşîra Hemidî bû. Ew bi Bavê Şuca ve dihate binavûbangkirin. Li gora Ibin-Kurê Xeldun de Bavê Eb-Dul-Lah Husên Birayê Baz bû û ew bi xwe nebû.

Baz yaxud Bad di xortaniya xwe de Şivan bû. Ew zor bi hiş û jîr bû. Ew pir destvekirî û merd bû. Qencî û merdî wî pir ji bona Perîşan û Hejaran dida bikin. Nav û dengê wî bi destfirebûn û merdbûnê ve di wê navê de hatibû biberz û bibelavkirin. Car caran wî raw û rûfî jî didate bikin û hercî jê bi destên wî ve bihata bikevtin, wî ew ji bona ser Reben û Sêwîyan dida bibelavkirin. Bi vî rengî ve xelkekî zor lê kom bûn. Nav û dengê wî roj bi roj ve bêtir dibû".

Ev goya hanê -li layê min de weha ye-, ku ew hatîye bihûnandin; çunke, bi hiş ve nayête bikevtin, ku Kurê Mîrê Eşîreke gewre Şivaniyê û cerdetîyê bide bikin. Çunke, Ev kar û barên hanê ji neçarîya pêwistîyê ve têtin bihelbijartin. Kurê Mîrê Eşîrekê xwe ji van rengên pêwistîyan bi neçarî ve dide bidûrkirin.

Rastî eveye, ku Baz-Bavê Şuca- bere bere hêz û hinera xwe date bifirehkirin. Wî leşkerekî baş date bipêkanîn û wî dorhêla xwe date bizeftkirin. Pir pê neçû, wî hêrîş bi ser Ermînya ve date bibirin û wî Ercîş date bizeftkirin. Ev bajarê hanêyî pêşî bû, yê ku ew bi jêr destên wî ve hate bikevtin. Di dawîya vîna de bêtir û bêtir biserbikevtin wî ji xwe re dayite bigirtin. Bajarê Diyarbekir ligel Mîyafarqîn û dorhêla wê jî de bi jêr destên Baz ve hatin bikevtin⁶⁷. Îş û karên Baz-Bavê Şuca hatin bidanîn û ew li çakî û pêşbikevtinê de bûn.

⁶⁷El-Kamil, bergê 9, R. 15. -Wêha di koka Kurdî de li nik Mohemed Emîn Zekî hatîye, belam li nik Elî Ewnî de di rûnkirinê de ji dêlva R. 15, Rupelê 130 hatîye.

Dibe, weku Husên Mukriyanî dibêje: bi hoyên rabûn û rûniştinên wê demê ve Baz yarmetîya leşkerê Bohîmî date bidan, ji bona ku ew Texlubê Hemdanî bide bişikenandin. Bi vî rengî ve wî pêwendîyên dostanîyê di nava xwe û Eded El-Dewle de date bipeydakirin.

Bi rastî jî ve, gava bajarê Musilê bi destên Bohîmîyan ve hate bikevtin, Eded El-Dewle ji bona vî Bajarî hate bigihandin, Baz jî bi lez û bez ve ji bona dîtina wî çû.

Lêbelê gava ku ew ji civata Eded El-Dewle hate biderkevtin, Eded El-Dewle ji Rûniştvanan re date bigotin: Ev Mîrê hanê pir bi saw û tirs ve tête bidîtin. Ew ji bona dewletê metirsîyeke gewre dide bipêkanîn û jîyana wî ji bona wê pir bi zîyan ve tête bidîtin. Wî fermana girtina wî date bidan. Belam Şah Baz bi awira xweyî pêşî ve ligel Eded El-Dewle de bi dilpîsîya wî ve hest pê date bikirin û ew zû ji bajêr derçû û wî xwe bi leşkerê xwe ve date bigihandin. (Zeyl Tecarub El-Umem-Zeyla Serpêhatîyên Netewan, b.3, r. 84 -87).

Li dawîya mirina Eded El-Dewle de di sala 373 k. de Baz-Bavê Şuca welatê Nisêbînê jî date bivegirtin û hêz û hinera wî di nava dor berên Musilê jî de diçû. Bi vî hoyî ve tirsê cihê xwe di nava dilê Semsam El Dewle de date bigirtin. Wî leşkerek di bin Komandarîya Bavê Seîdê Behramê Kurê Erdeşêr de date bilikarxistin û ew ji bona ser Baz date birêkirin. Baz ji bona pêrgîbûna vî leşkerê hanê çû û şerekî qurs û giran di navbera wan de hate biqewimandin⁶⁸. Bavê Seîd zor xerab hate bişikenandin û zorî Serleşkerên Bohîmî hatin bidîlkin.

Di vê Salê bi xwe jî ve Semsam El Dewle leşkerekî bi hêz û hî-nertir ve di bin Komandarîya Bavê Qasimê Seed Kurê Hacib de date bilikarxistin û ew ji bona ser Baz date binardin. Herdu leşker li dola Xaburê Hisênîyê⁶⁹ de li cihekî de bi navê Bacelaya de li nêzîka bajarê Kewaşî de berengarî hev bûn. Şerekî pir germ û giran di nava wan de hate bivêketin. Dîsan leşkerê Bohîmî hate hate bitarûmarkirin. Zor li wî

Cuma

⁶⁸Çavîyên Erebi li ser cihê vî şerî de nadin biaxivtin. Bes û bi tenha Seyid Husên Mukriyanî dibêje, ku ev şerê hanê li Zenkar de hatîye bikirin û ew li Rojavayî Musilê de tête bikevtin

⁶⁹Yanî Xaburê, ku ew bi Çemê Diclê ve tête bigihaştin. (M. E.).

de hatin bikuştin û pir Dîl lê hatin bigirtin. Leşkerê mayî xwe bi Musil ve date bigihandin.

Piştî ku Baz Dîl ji bona paş xwe datin binardin, ew bi xwe û leşkerê xwe ve bi şûn mayên Deylemî ve tanî dor û berên Musilê hate bikevtin. Jiber ku xelkên bajarê Musilê ji zor û sitema Deylemîyan bê zar bibûn, wan ev rewşa hanê bi kêş ji xwe re datin bidîtin. Ew di rûwê Deylemînan de hatin birabûn û wan bajar ji bona Baz datin berdestkirin.

Şah Baz li dawîya cîgirbûnê li Musil de dest bi komkirina leşkerekî ve date bikirin û wî xwe ji bona şer dida bilikarxistin. Wî dixwest, ku ew Begdanê ji xwe re bide nivegirtin û Xilafetê ji binkêra Deylemîyan bide birizgarkirin. Gava ku Semsam El-Dewle ev xebera hanê date bibihîstin, saw û tirsê ew date bigirtin. Wî zû leşkerekî bi hêz ve date bikomkirin û ew ji bona Ziyarê Kurê Şehra Koye date bidan, yê ku ew ji Gewretirîn û bi nav û bangtirîn Komdarên Kurdên Deylemî bû. Ziyar bi leşkerê xwe ve berê xwe ber bi Musile ve date bivedan. Baz bi leşkerê xwe ve ji bona pêrgîbûna pêşîya wî çû. Di navbera wan de şerekî pir bi tîn ve hate bidadan. Di Encam de Baz hate bişikenandin, zor telefatî pê hate bikevtin û jê jî gelek hatin bidîlkin⁷⁰.

Baz-Bavê Şuca li dawîya şikenandina xwe de ji bona Diyarbekrê hate bivegerandin. Ziyar qolek ji leşkerê xwe di bin Komandarîya Seed Hacib de ji bona ser Cezîrê date binardin û qolekî din ji bona ser Nisêbînê date birêkirin. Belam ev herdu qolên hanê ji fermana wî hatin biderkevtin û ji bona ser Baz-Bavê Şuca neçûn.

Gava ku ev xebera hanê bi guhê Semsamê El-Dewle ve hate bikevtin, wî bi lez û bez ve ligel Seed El-Dewle Kurê Seyf El-Dewle Kurê Hemdanî Serdarê Helebê de date bipêwendîkirin. Ew hatin bilihevhatin, ku Seed El-Dewle bi leşkerê xwe ve ji bona ser Baz bide bihêrîşkirin û wî bide binabûdkirin. Beramber bi vê ve wî dana Diyarbekîrê ji bona wî date biqewildan. Belam bi leşkerê Helebê ve hîç pê nehate bikirin.

Gava ku ev Seed El-Dewle wetov date bizanîn, wî xwest, ku ew bi fêlbazî ve Baz linav bide bibirin. Wî Peyakî xwe ji bona ser wî date binardin. Ev Peyê hanê her çawa bû, wî xwe bi nava leşkerê Baz ve date

⁷⁰Husên Mukriyanî dibêje, ku ev şerê hanê li nêzîka Tekrîtî de hatiye biqewimandin û têde Leşkerê Deylemî hatiye bişikenandin.

bigihandin. Wî xwe di bin poşandina tarîya şevê de bi çadira Baz ve date bigihandin û wî xwe ji bona nava wê date biavêtin û di wê şerpezyê de wî şurek li lingê wî de date bidawîşandin û bi lez û bez ve wî xwe date bikişandin û wî date bibazdan.

Piştî demekê ku birîna Baz baş bû, wî ligel Ziyar û Seed date bdan û bisitendin. Di nava wan de lihevhatin bi vî mercî ve hate bikirin, ku di nava destên Baz de tevaya Diyabekrê û nivê herema Tor-Abidîna Çiyayî bête bihiştin. Li ser vê lihevhatinê de Ziyar Perçeyek ji leşkerê xwe di bin Rêberîya Seedê Hacibî de li Musilê de date bihiştin û ew bi xwe ve ji bona Bagdadê hate bizîvirandin⁷¹.

Di sala 377 k. de 987 Z. de dîsan Şah Baz leşkerek date bikomkirin û wî rûwê xwe ber bi Musilê ve date bivedan. Lihev hate birasthatin, ku di wê navê de Seed Hacibî hate bilinavçûn û Şeref El-Dewle Melkê Begdadê Bavê Xuwaşaze ji bona serdarîkirina Musilê date bişandin. Gava ku pîyên Bavê Nesir Xuwaşaze bi Musilê ve hatin bikevtin, wî bi çavên xwe ve hêz û hinera sipahê Şah Baz date bidîtin. Wî bi lez û pele ve hewar ji Şeref El-Dewle date bixwestin. Belam Şah Baz ew pir date bitengavkirin. Ew neçar bû, ku ew hewarê ji Eşîrên Erbên Ibin-Kurê Uqeyil û Beni-Kurên Nemîr bide bixwestin. Bi rastî jî ve şerekî zor germ û bi tîn ve van herdu Eşîrên Ereb ligel leşkerê Deylemîyî Baz de dane bivêxistin. Baz di bin Rêberîya Birayê xwe de baştirîn qolê leşkerê xwe bi ser wan ve date binardin. Belam di vî şerê germ û giran de leşkerê Baz hate bişikenandin û Birayê wî jî hate bikuştin⁷². (ji xwe re li Ibin-Kurê Esîr bide bitemaşekirin. M. E.). Di

⁷¹Mêjûwa Musilê di Rûpelê 127 de li ser alikarîya Seed El-Dewle de nade biaxivtin. Ew bes û bi tenha ve dibêje, ku Peyak ji bal Zîyar ji bona kuştina Baz hatibû binardin.

⁷²Husên Mukrîyanî di 6-Pêşkewtin de dibêje, ku Telîe El-Dewle Birayê Baz di şer de hatebi kuştin, belam dîsan Leşkerê Baz hate biserbikevtin.

Nivîsta Tecarub El-Umem-Serpêhatîyên Netewan bergê 3, Rûpelê 145 dibêje: "ku Baz xapandineke pir kon û hozan di vî şer hanê date bikaranîn. Wî pê Dil û ceger li Dujminan de date bilerizandin. Wî li serên qotên Çiyân de ga li kêlekên Peyên xwe ve bi şûrên çurusandî ve di nava destên wanî bilindkirî de date bidanîn. Van şûrên hanê li serên wan qotên Çiyân de bi lédana tîrêjên Rojê ji bona wan ve weha dihatin bicurusandin, ku ew tevde bi Serbazan didan bidanîn; jibervêjî di kabokên Dujmin de ji tîrsa rewa di wan de nema û ku ew xwe bi serên qotên Çiyân ve bi ser wan ve bidin birakişandin. Lêbelê Telîe El-Dewle Birayê Baz xwe bi ser wan de date berdan û ew di

sala 379 k. de du kes li Kurên Nasir El-Dewleyê Hemdanîyên Surî de yek bi navê Bavê Tahîrê Ibrahîm û yê din bi navê Bavê Eb-Dulahê Husên ve ji Begdadê hatin û wan leşkerek ji Erebên Kurên Uqeyl û Nemîr dane bilidarxistin û wan dixwest, ku ew pê ji bona ser Musilê herin. Belam tirs bi wan ve hate bikevtin û wan newêrî bûn, ku ew hêrîşa xwe bi ser Musilê ve bibin bibirin.

Li paş de wan pena xwe ber bi layê Mohemedê Kurê Musîbê Mîrê Eşîra Uqel ve dane bibirin. xelkê Musilê jî bi dizî ve ligel Bavê Tahîrê Ibrahîmê Hemdanî de birêkvebtin. Herwehajî rêkvebtinek di navbera Kurê Musîb û Kurên Hamdanî de hatibû bigirêdan, ku li gora wê rêkvebtinê de Musil û dor û berên wê ji bona Hemdanîyan bête bihiştin û Nisêbîn û Cezîrê ji bona Misîb bêtin bihiştin.

Leşkerê Hemdanîyan ji Rojhilat ve û Eşîra Kurên Uqeyl ji Rojava ve rûwên xwe ber bi Musilê ve dane bivedan û xelkê Musile jî di rûwê Baz de hatin birabûn. Leşkerê Şah Baz ji Rojhilatî Musilê ve berê xwe ber bi leşkerê Hemdanîya ve date bivedan. Wî zor ji leşkerê Hemdanîyan date bikuştin û ew tanî Rojavayî bajêr bi dû wan ve hate bikevtin. Di vê bêhnê de xelkê Musilê dergehên bajêr ji bona Misîb dane bivekirin û ji pişt hêrîş bi ser leşkerê Kurd ve dane bidadan. Di vî şerî de Baz hate birîndarkirin û ew bi vê birîna xwe ve di 2 cemada duwem de di sala 380 k. de pê hate bimirin. Leşkerê wî li paş mirina wî de bê Xwedî û Xwedan hate bimayîn. Ew hate bişikenandin û ew ji bona Diyarbekrê hate bivegerandin⁷³.

şer de hate bikuştin

⁷³Di Nivîsta El-Kamil de di B. 9, R. 26 de û herwajî di Zêla Serpêhatîyên Netewan de rûdanên vî şerê dawî bi rengekî din ve didin bixuyanîkirin:

Bi destên kurên Hemdanî ve Musil hatibû bikevtin. Baz jî xwest, ku ew ji vê kêşê gelk ji xwe re bide wergirtin û ew Musilê ji xwe re bide sitendin. Wî Leşkerekî zor ji xwe re date komkirin û herwehajî Kurdên Başnawî yarmetiya wî dane bikirin.

Şairê Merwanîyî Husênê Başwanî di vî wari de bi Çend malikên Erebî ve dibêje, gava ku Beşwanîyan Xwedî keleha Fênih yarmetiya Xalê xweyî Baz dane bikirin:

Beşnewî ji bona dewleta we vane yaridarîn,
Sivik mîna wan ne ji Ereb û ne ji Ecem nînin.
Havalbendên Baz ji Ercîşê û hêla wê ne,
Li Hedbayê ew likarin, li pesarê Musilê ne.

Şah Baz bi Leşkerê xwe ve ji aliyê Rojhilat ve dora Mûsilê date bigirtin. Kurên

B. Dewleta Merwanî

Bavê Eliyê Hesên Kurê Merwan Kurê Dostek bû, mîna ku ew di bergê duwem de di Wefiyat El-Eyan-Mîrina Zadexanan de hatîye binivîsandin⁷⁴. Li dawîya şerê Musilê de Elîyê Hesên ji Mamê xweyî

Hemdanî û Bavê Zewadê Mohemedê Kurê Museyîb jî ji nava Bajêre ve wan rûwên xwe ber bi Baz ve dane bivedan û ew di rûbar de têperbûn. Beşekîr jî ji 2000 Siwar ji Erebên Kurên Uqeylî jî di Jorî Musilê de di rûbar de têperbûn û wan jî berê xwe ber bi Baz ve dane bivedan.

Gava ku Baz bi van livandinên Leşkerên berambri xwe ve hate biagehdarkirin, wî xwest, ku ew rewşa xwe bide başkirin. Wî xwest, ku ew xwe ji bona Çiya bide bigihandin. Belam dem kurt bû, ev pê nehate kirin. Rewş û zînetê Leşkerê wî hate bişerpezekirin.

Wî hevsarî Hespê xwe date biberdan û wî bi zengo lê date xistin. Hespê wî hate lukumandin û ew ji ser Hesp xwe hate bengizandin û gelek cih ji laşê wî hate şikenandin. Pîs ew hate birîndarkirin. Di vê bikevtina hanê de Xwarzayî wî Bavê Eliyê Hesên Kurê Merwan xwe bi ser ve date gihandin û wî jê got: De were suwar be, ta ku ez te bi Leşker ve bidim gihandin. Baz jê re got: Hûn herin û waz li min binin. Ez temam bûm. Bavê Elî neçar bû, ku ew wî bi ci bide hiştin û ew xwe ligel Pêncsed Suwari ve bi çiyê ve xwe bide gihastin û xwe li wêderê de bide penakirin.

Di dawî vîna de Mirovekî ji Kurên Uqeylî çavên wî di nava Birîndaran de bi Baz ve hate bikevtin û wî ew date naskirin. Hêjî Baz sax bû. Wî Mirovê hanê bi bê insafî serê Baz bi saxîfî date jêkirin û wî Serê wî ji bona Kurên Hemdanîyan bir. Li paş jî de wî Termê Baz bi wan date nişandan. Kurên Hemdanîyan Dest û Lingnê wî jî datin jêkirin û ew ligel serê Baz ve bi hev re ji bona Begdadê dane rêkirin û Perçê mayî ji laşê wî wan bi Dergehê Mîrneşînîya Musilê ve dane vekirin.

Vê dir û hovîtiya hanê dilê xelkê Musilê pir date şikenandin û wan date hewarkirin, ku çawan Mirovekî qencî wehayî bi nav û bang ji bona kar û barên Musulmantiyê bi vî rengî ve ligel wî de bête reftarkirin?

Wan Termê wî ji Dergeh datin daxtin û wan ew bi şeweyekî pir mehrebani, dilovanî û hêjabûn ve dan veşartin... Vê bi xwe jî date derxistin, bê ka çend xelkê ji baz dida hezkirin.

⁷⁴Çavî di Xwarzîfî yanî Birazayîna Elîyê Hesên de ji bona Baz têtin cudakirin. Li nîk Kurê Meskowîyê û Kurê Esir de Elîyê Hesên bi Xwarzayê Baz ve têtê bidanîn.

Ji di hin Çavîyan de ew bi Birazayê Baz ve têtê biderkevtin; jiber ku Bavê Baz,

Baz hate bicihêbûn. Ew ligel mayê leşker de li paş bihîstina kuştina Mamê xwe de ji bona keleha Hesenkêfê hate bivegerandin. Keleha Hesenkêfê zor asê bû û ew li qeraxa ava Diclê de dihate bikevtin.

Jinapa wiyê Deylemî di vê keleha hanê de bû. Wî jê re xeber date binardin, ku Apê wî hin tişt ji bona wê bi wî ve dane bisipartin, da ku ew wan pê bide bidan. Ew dixwaze wê bide bidîtin. Amojîna wî pê date bibawerkirin. Wê jê re dergehê kelehê date bivekirin û ew ji bona cem Amojîna xwe çû. Wî biserhatîya Mamê xwe ji Jîna wî re date biveguhertin. Wî jê pêşûnkirina wê ji bona xwe date bixwestin. Wê xwestina wî ji bona xwe date bicihanîn. Wî bi vî rengî ve Jîna Mamê xweyê Baz date bimarkirin û keleha Hesenkêfêyî pirî asê bê xwînrijandin ji bona jêdestîya xwe date bixistin⁷⁵.

Di Dawîya vêna de wî bere bere dest bi komkirina leşkerê Mamê xweyê belavkirî ve date bikirin. Wî ji nûve dewleta Dostekî hêdî hêdî ji xwe re date bisaxkirin. Hemû Serokên Kurdistanê bê şer û zikreşî piştî wî dane bigirtin û serên xwe jê re bi dil û can ve datin bitewandin. Hêz û desthilatîya wîna roj bi roj ve ber bi bilindbûnê ve dihate bihildan.

Kurên Hemdanîyan li paş biserbikevtina wan de di Musilê de date bixwestin, ku ew mayînen welatên Dostekî ji xwe re bidin bivegirtin. Wan bi vê remanê ve leşkerekî gewre ji xwe re dane bikomkirin. Ew ligel leşkerê xwe û Serê Baz de rûwên xwe ber bi Diyarbêkrê ve dane bivedan. Weha wan didane bibawerkirin, ku welat bê Xwedî û Xwedan tête bidîtin û ew dê bi wan ve zû bête bizeftkirin. Lêbelê ev bîr û bawerîya wan bi ser û binê xwe ve hîç û pûç bû. Çünke, Bavê Elî cigehe xwe gelekî dabû biqayimkirin. Wî tevaya mayînen leşkerê Mamê xwe bi serhev ve dabûn bicivandin û leşkerekî bi rêk û pêk ve û hêjî bi serdejî ve pir bi rêxistî ve dabû bipêkanîn.

Bavê Merwan û Bavê Elî ji bi Dosetek têtin binavkirin. Mebest ji vê tête biderkevtin, ku Bavê Baz û Bavê Merwan Birayê hev bûn. Lêbelê Xwehek Baz ji Bavekî din hebû. Merwanê Birayê Baz ew Xweh ji xwe re anî. Bi vî rengî Baz ji bona Elîyê Hesênê Kurê Merwan re him Mam û him jî Xal bû. Bi vî corî ew cudabûna di nava Çavîyan de li ser Elîyê Hesênê Kurê Merwan de hate hilanîn. Binavkirina dewleta wan bi Dostekî ve rastir ji binavkirina wêna bi dewleta Dostekî û Merwanî ve tête biderkevtin. (M. E.).

⁷⁵Di vê Markirina Jinapa xwe de Elîyê Hesênê dixwest, ku ew Memleketê bide parstin.

Li layekî tirjî de zor û sitema Hemdanîyan, pîsbûn û zordarîya serpereştiya wan ji bona xelkê û li berrabûna xelkê de di rûwê Hemdanîyan de beramberî vê sitemkarîyê kar û barên Bavê Elî beramberî Hemdanîyan date bisivikkirin. Di dawî de Bavê Elî ligel leşkerê xwe ve hêrîş ji bona ser leşkerê Hemdanîya date bidadan. Şerekî germ û giran û pir bi tîn ve di nava wan de hate bilidarxistin. Wî kuştarekî zor li Hemdanîyan de date bikirin û wî ew pir pîs datin bişikenandin. Wî Bavê Eb-Dulahê Hemdanî jî bi dîlîtî ve date bigirtin. Belam wî zor lê rûmet û rêz date bigirtin û wî ew date biberdan. Bavê Eb-Dulah ji bona layê Birayê xweyî Bavê Tahir çû, yê ku ew di wê dema hanê de bi dorlêgirtina Diyarbekirê ve mijûl bû⁷⁶. Wî ji bona Birayê xwe date bişîretkirin, ku ew ligel Kurên Merwanîyan de bête birêkvevtin û bilihevhatin; çunke, jê re pir bi dujwarî ve tete bidîtin, ku ew di dereqeta wan de bête biderkevtin. Belam Bavê Tahir bi amojgarîyên Birayê xwe ve guh pê neda bikirin. Ew li ser şerkirinê de pêde çû. Wî ji Erebên Kurên Uqeyl û Numeyrî leşkerekî zor bi hêz û hiner ve date bipêkanîn. Birayê wî Bavê Eb-Dulah jî neçar bû, ku ew yarmetîya wî bide bikirin.

Bavê Elî bi leşkerekî baş ve di 11 sefer de di sala 381 k. de rûwê xwe bi ber wan ve date bigirtin û herdu leşker berengarî yek bûn⁷⁷. Aşê şerekî gewre û pirî giran di nava herdu leşkerên berengarî hev de hate bigerandin. Leşkerê Hemdanîya vê carê jî pir pîs hate bişikenandin û ew pir perîşan bû. Vê carê jî Bavê Eb-Dulah careke din jî bi dîlîtî ve ji bona nava destê Bavê Elî hate bikevtin. Vê carê wî tu rû bi Bavê Eb-Dulah pê neda bidan, mîna ku wî cara pêşî rû û rûmet pê dabû bidan. Pir bi sertî ve wî bermarî wî date bireftarîkirin û wî ew ji bona binê zindana Diyarbekrê date biavêtin. Ev reftarkirina hanê beramberî bi wî ve rast û durust bû; jiber rûmeta Peyatîyê rê pê nedida bidan, ku ew careke din beramberî wê reftarkirina başî Bavê Elî şûrê xwe di rûwê wî de ji kalanê wî bide bihilkişandin.

⁷⁶Li gora Seyid Husên Mukriyanî de divê Bavê Ebu-Dulah ji bona Musile hatibe bivegerandin û wî li wêderê de Birayê xweyî Tahir dabe bidîtin. Belema ev goya hanê li gora goyên Kamil û Nivista Serpêhatiyên Netewan de nayete biderkevtin.

⁷⁷Seyid Husên Mukriyanî di Pêşkewtin de, Belavoka 6 de dibêje: ku Bavê Elî li Diyarbekrê de bû û wî ji wir bi Leşkerê xwe ve rûwê xwe ber bi Musilê de date vedan û ew li nêzîka Zenkar tûşî wan bû.

Li dawî de Melekê Misrê di nava wan de hate bikevtin. Wî çend Mele bi diyarîyan ve ji bona nik Melek Bavê Elî date binardin. Wî hêvîya berdana Bavê Eb-Dulah jê date bikin. Bavê Elî nexwest, ku ew hêvîya Patîşahê Misrê bide bişikenandin. Wî ew bi mercê nemana wî ve ne li Xakê Kurdistan û Iraqê de date biberdan. Wî ew ligel Melên Misrê de ji bona Helebê date binardin⁷⁸.

Debera, em careke din ji bona ser Bavê Tahirê Hemdanî bêtin bivegerandin. Ew li paş şikenandin û perîşanîya xwe de ji bona bajarê Nisêbînê revya. Li wêderê de dostê wîyî kevnar Mohemedê Kurê Musîbê Mîrê Kurên Uqeylî Bavê Tahir date bidîtin, yê ku ew bê desthilat û hêz bû. Wî ji xwe re ev lawazîya Bavê Tahir bi kês ve date bizanîn. Wî xwe bi ser Bavê Tahir, Kurê wîyî Elî û Muzeferê⁷⁹ Mîrê Kurên Numeyir ve ango dostên donê ve date bidadan û wî ew hemû girtin û wî ew dane bikuştin. Li dawî de ew ji bon ser Musilê çû û wî ew jî ji xwe re date bigirtin⁸⁰. Wî ji bona Sultanê Begdadê Beha El-Dewle date binivîsandin û wî jê daxwaza nîşankirina Serdarekî ji bona Musilê date bikin. Ji Begdadê Muzeferê Bavê Husênê Eb-Dulah hate binîşankirin. Di destê vî Serdarê hanê de ji bil komkirina bac û peran pêve bêtir nebû. Hemû kar û barên din bi carekê ve di destên Mohemedê Kurê Musîb de dihatin bidîtin.

⁷⁸Wêha di kokê de hatîye. Belam rastîya wêna mîna ku ew li nik KurêEsîr de hatîye, ku ew ji bona Misr hatîye binardin û li paş de ew ji bona Serdarîkîna Helebê hatîye birêkirin û ew li wir de tanî mirina xwe maye.

⁷⁹Wêha di Ibin-Kurê Esîr de hatîya. Belam di Zêla Serpêhatîya Netewan de bi navê Zeferanê Mîrê Kurên Numeyrî hatîye binivîsandin. (M. E.).

⁸⁰Her Ev Nivîsanê hanê dibêje, ku li dawîya vî şerî de Bavê Elî li Heştê Rebîê Yek de ji bona nava Musilê hate bikevtin. Wî Navnîşa Padşahîyê bi xwe date dan û wî Pûl jî date bilêdan.

Di Meha Cemada Yek de wi bihîst, ku Bavê Zewadê Mohemed Kurê Misîb ji bona ser Nisêbînê çûye. Dest bi cî ve wî Leşkerek ji bona ser wî date binardin. Wî ew zor xerab şikandin û koştareke zor li Kurên Uqeyl de date kirin.

Li paş vî şerê hanê de Padşahê Merwanî îş û karên Musilê baş rêk û pêkxist. Wî Yekek ji Serdarên xwe, ku bi navê Erde Şêrê Kurê Horez bû, li ser Musilê de bi serdarî ve date bidanîn. Li Paş vê de ew ji bona Diyarbekir hate bivegerandin.

Melek Bavê Elî bi rûxweşî û dadwerîyê ve deng û nav ji xwe re dabû bisitendin. xelkê ew zor xweş dixwest. Bi tenha ve xelkê Mîyafarîne di rûwê wî û Peyên wî de hatin birabûn. Ew roja cejnê bi ser wan de çû û ew ji bona nava bajêr hate bikevtin û Komandarê wî Bav Seqir jî ji nava bajêr date hêrîşkirin, gava ku ew tevde li cihekî derveyî bajêr de bi navê Meslayan de hatibûn bikomkirin. (El-Kamil, b. 9, r. 27).

Insiklopêdiya Musulmantiye di b. 2 de dibêje, ku Bavê Elî Serdarî û desthilatîya xwe bi Xelatê, Melazgerd, Ercîş û tanî welatên Jorî Rohilatî gola Wanê ve date bigihandin. Li alîyê Rojava de di demekê jî de wî serdarîya xwe tanî Orfa didate bibirin. Wî ev bajarê hanê di sala 381 k. de ji nava pencên Imperatorê Romê Basilê duwem date biderxistin, gava ku wî di welatê Surî de dida bişerkirin.

Bavê Elî di sala 387 k. de⁸¹ Keça Seed El-Dewleyê Kurê Seyf El-Dewleyê Hemdanî Serdarê Helebê ji xwe re date bimarkirin. Navê vê Keça hanê Sit El-Nas bû. Ji Helebê Bûk ji bona Bavê Elî hate binardin. Wî xwest, ku ew şahîyê li Diyarbekirê de bide bikirin. Gewreyê xelkê Diyarbekrê Eb-Dul-Ber hate bitirsandin, ku Melekê Merwanîyan dê bi wan ve wî îşî bide bikirin, yê ku wî ew bi serê xelkê Mîyafaqînê ve date bianîn. Bi vê remana hanê ve wan jê re tepek datin bidanîn. Gava ew ji bona nava bajêr hate bikevtin, ew ji bal Serserîyê Kurê Dumne de hate bikuştin⁸². Pir xelk û Kolên Bavê Elî berên xwe ber bi Mîyafarqînê ve dane bivekirin. Hinekan ji Dilbijvanan jî çavên xwe ji bona ser textê Bavê Elî dane beliqandin.

Belam Parêzgêrê kelehê di nav nîvê nêta Dilbijanvanan de hate bigihaştin. Wî ji bona wan date bigotin: Heger Melek sax be, li gelî de hûn dikarin ji bona kelehê bêtin biserbikevtin. Heger ew linavçû be, ji

⁸¹Ibin-Kurê Esîr li ser vê rûdana hanê de di nava bûyînên sala 380 k. de dide nîşandan. Lêbelê Insiklopêdiya Musulmantîyê vê rûdanê di sala 387 k. de dide derxistin û herwehajî ew mirina Bavê Elî jî di vê Salê de dide bidanîn.

⁸²Li gora El-Kamil de Eb-Dul-Ber piştî vê tawankariya hanê de Keça xwe li Kurê Dumne date markirin. Vî zavayê Mêrkuj û Bedbunyad li dawîya çend rojan de Xezûrê xweyî nemûbarek jî, yê ku ew pir bi serdarîyê ve hatibû bimijulkirin, date bikuştin. Demekê wî bajarê Diyarbekrê bi destên xwe ve date xistin û wî ji xwe re Koşek date bidurustkirin. Wî ligel Mumehed El-Dewle û dewletên Dirwasên xwe de pêwendîyên baş date bidurustkirin. Wî tanî zemanê Nesir El-Dewle de date biserdarîkirin.

93 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

her kesî baştir ji bona cihê wî Birayê wîyî Momehed El-Dewle Bavê Mensur bi xwe ye. Ewende pê neçû, bi lez û bez ve Bavê Mensur bi cih ve hate bigihaştin û ew ji bona ser textê Bavê Elî hate bihilkişandin û ew bi Padşah bû⁸³.

Bavê Seîd Mensur Mumehed El-Dewle

Bavê Mensur li dawîya mirina Şah Baz de ji bona Mîyafarqîn hate bivegerandin û tanî mirina Bavê Elî ew Serdarê wê navê bû. Piştî kuştina Bavê Elî li Mîyafarqînê de ew bi lez û pele ve ji bona keleha wê hate bigihandin û ew bi Padşahê ve ji bona ser textê welatê Merwanî hate bihilkişandin. Li gora mêjûwa Bavê Fida wî tanî sala 402 k. de daye biserdarîkirin.

⁸³Seyid Hisênê Mukriyanî dawîya Seletena Bavê Elî bi rengê din ve li ser dide biaxivtin û ew dibêje:

"Elî Şah ji bal Xelîfê Ebasî ve Navnîşana Fexir El-Dewle pê hatibû dan. Ew tanî sala 394 k. de ligel Kurên Bohîmî de hatibû rêbikevtin û wî gotina roja îne bi navê Xelîfê Ebasîyê El-Qadir Bil-Lah ve di Mizgeftan de dida xwendin.

Li sala 403 k. de wî ligel Şeref El-Dewleyê Bohîmî de ji bona ser Erebe Kurên Esed û Qerawîş çûn.

Di şeva Îna 11 Sefer de Fexir El-Dewle Melkê Diyarbekrê di nava çadirê de hate bikuştin. Kesekî nizanî bû, ku Kuştvanê wî ka kî ye. Li ser vê rûdana hanê de Leşkerê Kurd Musil çolkir û ew ji bona Diyarbekrê hate bivegerandin.

(Seyid Husên çî li ser van mêjûwan de û çî jî li ser dawîya Bavê Elî de bi cudabûna El-Kamil û Insiklopêdîya Musulmantîyê ve daye biaxivtin).

Em pir li ser pêla vî Padşahê hanê de nizanin. Pir kê m di El-Kamil de belam bi taybefî ve li ser sala serdarîya wîyî dawî de û nemana dewleta wî de hatîye binivîsandin:

"Bavê Mensur bi navê xwe ve pûl ji xwe re lê didate bidan û gotina roja îne bi navê xwe ve di Mizgeftan de dida bixwendin. Dostekî wîyî bi navê Şerowê Kurê Mame hebû, yê ku ew Serdarê bajêr bû. Peyakî vî dostê hanê Serokê Polîsê bajêr bû. Momehed El-Dewle ji çarê vî Peyê hanê nedida bihezknîrin û wî dixwest, ku ew wî bide bikuştin. Belam ji bona xatirê Axayê wîna wî waz lêhêna. Peye li nefreta Bavê Mensur de agehdar bû. Wirde wirde wîna di nava Axê xwe û Padşah de date bitêk û bipêkdan. Şero li keleha Hetax⁸⁴ de mêvandarîyek ji bona Bavê Mensur date bilidarxistin. Ev keleha hanê Mulkê Şero bû.

Gavê pîyên Bavê Mensur bi kelehê ve hatin bikevtin, bi gora raspêrtina Şero ve Pasewanên Gurciyî kelehê hêrîşî ser wî kirin û ew di sala 402 k. de dane bikuştin.

Piştî kuştina wîna Şero ji kelehê hate biderkevtin û wî Pismamên Momehed El-Dewle dane bigirtin. Li dawî de wî rûwê xwe ber bi Mîyafarqînê ve date bivekirin. Ew bi çiran û şeweyê hatina Padşahîyê ve xwe bi dergehê bajêr ve date bigihandin. Pasevanan wer dizanîn, ku bi rastî ve Paşdah bi xwe ye. Destbicî wan dergeh date bivekirin. Şero keleh ji xwe re dat bigirtin. Wî ji bona Komandarên kelehên din date binivîsandin û bidaxwazkirin, da ku ew jê re serên xwe bidin bitewandin. Herwehaji wî Peyakî xwe ji bona keleha Erzen-Xerzan date binardin û wî ji Parêzgêrê wê Xoce Bavê Qasim hatina nik xwe jê date bixwestin û berdestkirina kelehê jî jê ji bona Peyê xwe date bidaxwazkirin.

Belam Xoce Bavê Qasim keleh ji bona wî Peyê hanê neda biberdestkirin û ew ji bona Mîyafarqînê çû. Di nivê rê de wî xebera kuştina Momehed El-Dewle date bibihîstin. Ew careke din ji bona Erzen hate bivegerandin. Bi lez û bez ve wî xeber ji bona Serdarê Sêrtê Bavê Nesir Birayê Momehed El-Dewle date binardin. Bavê Nesir⁸⁵ ji bal

⁸⁴Niha ji bona vê kelehê navê keleha Licê tête kirin. Ew li Wilayeta Diyarbekrê tête bikevtin. Wehaji Mirîyê Diloanê Seîd Paşayê Diyarbekrî di Nivista xweyî Mur-at El-Iber de bi Zimanê Turkî ve dayite binivîsandin. (M. E.).

⁸⁵Seyid Husên Mukriyanî berovajî Kurê Esir dibêje: di dema kuştina Bavê Elî de Nesir El-Dewle Ehmed li Diyarbekrê bû û ew Şûngirê wî bû. (Balavokên 6, El-Kamil). Ew li ser Momehed El-Dewle de nayête biaxivtin.

Momehed El-Dewle Birayê xwe de bi taybetî ve hatibû bidûrxistin; jiber ku wî hez li çarê wî de ne dida bikirin û ew ligel wî de pir xerab bû⁸⁶.

Melek Adil Nasir El-Dewle Ehmed

Vî Mirovê hanê ji sala 402 tanî 453 k. de dayite biserdarîkirin. Ew di her warekî de pir gewre û bi nav û bangtirîn Padşahê Merwanî bû û wî bi dadwerîyê ve nav û bang ji xwe re dabû bisitandin. Kurê Esîr⁸⁷ dibêje: Gava ku Xoce Bavê Qasimê Serdarê Erzen ji bona şûna Mîr Ehmed dabû binardin, Nivîsvanê Ehmed jê date bipirsîn, magelo dê tu bikaribe bi vî kar û barê hanê ve bête birabûn? Mîr Ehmed jê re date bigotin: belê ez dê bi vî karê hanê ve bikaribim birabim!

Li layekîtir de Şero bi pele ve hêzek bi ser wî ve date binardin. Belam li pêş gihastina vê hêza hanê de ji bona dergehê Sêrtê Mîr Ehmed ji bona Erzen hatibû biderçûn. Li wêderê de ji nûve Şero zanî, ku îş xerab bû.

Di wê gavê de lihev hate birasthatin, ku Merwanê Bavê Momehed El-Dewle ligel Pîreka xwe de li Erzen bû û ew herdu li ser goristana Bavê Elî de rûniştibûn. Xoce Bavê Qasim ligel xwe de Bavê Nesir Ehmed ji bona nik Bavê wî bir. Wî ji Bavê wî date bixwestin, ku ew sund bide bixwarin, ku ew dê bi dadwerî ve bide biserdarîkirin. Qazîyê Erzen û çend Bînvanên din jî li wir de amedebûn. Li paş sundxwarinê de wî Kilîta keleha Erzen pê date bidan. kelehên dinî welatên Merwanî yek li dû yek de bi bin destên wî ve hatin bikevtin. El-Kamil, b. 9).

Pişti ku Melek Nasir El-Dewle di nava sînorên welatê xwe de kar û barên xwe bi rêk û pêk ve date bixistin û dadwerî û xweşitî di sernaserî xakê Merwanî de date bicihanî⁸⁸, wî di sala 410 k. de ji bona Istenbolê, Misirê û Begdadê Wênerên xwe date binardin.

⁸⁶Di El-Kamil de B. 9, R. 28 de hatîye: ku hoyê vê nexweşiya hanê di navbera herdu Biran de Xewneke Momehed El-Dewle bû. Wi di Xewna xwe de dabû bidîtin, ku Roj ji bona nava bawêşa wî hatibû bikevtin. Belam Bavê Nesir hêrîş bi ser de date dadan û Roj jê date bisitandin.

⁸⁷Ji xwe re li B. 9, R. 28 de bide bitemaşekirin. (M. E.).

⁸⁸Ibin-KurêESir dibêje: Rojên wî pir geş û xweş bûn. Zanistvanan ji hemû layekî ji Dunyayê xwe li welatê wî de didan bigirtin. Herwehaji Bavê Eb-Dulahê Karzunî jî

Wî Kurê xwe Mîr Sulêman li Şûna xwe de date binavkirin û wî ew ji bona Cizîrê û Botan date biserdarkirin. Wî ji bona xwe Mîyafarqîn-Silivan bi paytext date bidanîn. Belam gelek caran jî ew ji bona serdana bajarê Diyarbekir diçû û ew nêzîka mehekê li wir de dima birûniştin. Herwehaji ew ji bona serdanana Wan, Ercîş û bajarên tir jî diçû.

Xelifê Ebasî El-Qadir Bil-Lah di sala 408 k. de nav û nîşana Nasir El-Dewle pê dane bidan. Di sala 415 k. de bi hoyê Penabûna Bavê Qasimê Megribî ve ji bona nik Melek Nasir El-Dewle de di navbera wî û Xelifê Ebasî têkçû. Belam li dawîya mirina Bavê Qesim de di sala 418 k. de li Mîyafarqînê de bi temenê 46 Salî de dîsan di navbera Xelifê û wî de lihevhatin û dostanî hate bidîtin⁸⁹.

Li sala 416 k. de wî bajarê Ruha ji xwe re date bivegirtin. Serdarê vî bajarê hanê Şêxekî Numeyrîyî bi navê Etîr bû. Wî li ser bajêr de Wênerêkî xweyî bi navê Ehmedê Kurê Mohemed dabû bidanîn. Vî Wênerê hanê pir bi başî û dadwerî ve kar û barên bajêr dida bigerandin. Belam Şêx Etîr mehne lê date bigirtin û ew date bikuştin. Li ser vê de xelkê bajêr ji Şêx Etîr bêzarbûn û wan bi dizî ve xeber ji bona Nasir El-Dewle datin binardin, ku ew ji bona ruha Serdarekî bide binîşankirin. Wî Zeng Wênerê xweyî Diyarbekrê ji bona Ruha date binardin. Zeng Ruha date bigirtin û wî kar û barên bajêr bi destên xwe ve date bixistin. Li dawî de Şêxê Numeyrî Etîr bi alîkarîya Salihê Kurê Merdas ve hêvîya lêbuhurandinê ji Nasir El-Dewle date bikirin. Ew lê hate bibuhurandin û wî jê re Nîvê herema Ruhayê jî date bivegerandin.

Şêx Etîr pir bi vê ve dilşad û bextiyar bû û wî berê xwe ji bona Mîyafarqînê ji bona nik Melek Nasir El-Dewle date bivedan, da ku ew wê çakîya wî bide bisipaskirin. Wezîrên Melek Nasir El-Dewle bi kuştina Şêx Etîr ve ew dan bişîretkirin.

xwe lê date girtin û wî Rêça Şafîî di nava Diyarbekrê de date bibelavkirin. Pir Şairan xwe lê didan girtin û wan zor pesnê wî dane kirin. Wî jî pir bi merdî ve qencî bi ser wan de dida birijandin. Weha ji sala 402 tanî mirina xwe di sala 453 k. de bi vî rengî ve wî dida biserdarîkirin. Ew ji Heştê Salî mezintir bû. welatê wî pir aram, geş û xweş bû. Navê wîna di nava xelkê de pir bi başî ve dihate biberz û bibalakirin. xelkê pir jê hezdikir. Gava ku ew mir, Welat bi Kurê wî ve hate bihiştin. (M. E.).

⁸⁹Ibin-Kurê Esîr, El-Kamil, B. 9, R. 13, 135. (M. E.).

Belam Melek ev şîreta hanê ji xwe re neda biwergirtin. Wî date bigotin: Ezê xwe ji şer ne bi bêbextîyê ve bidim biparastin, lêbelê ez dixwazim, ku ez xwe ji şer bi dilsozîyê ve bidim biparastin. Şêx Etîr ji bona Ruhayê hate bivegerandin û wî têde Cîgerekî xwe date bidanîn. Cîgerê Melek Nasir El-Dewle Zeng rojekê Cîgerê nuhî Şêx Etîr ji bona nik xwe date bimêvankirin. Gava Çîgerê Şêx Etîr ji mêvandarîyê hate bivegerandin, ew di rê de ji bal Kurê Cîgerê pêşî Ehmedê Kurê Mohemed de hate bikuştin. Eşîra Numeyrî ji bona sitendina xwîna xwe serên xwe datin bihildan. Zeng Cîgerê Nasir El-Dewle ji bona şerkirina ser wan çû. Ew di şer de di sala 418 k. de hate bikuştin. Bi vî rengî ve keleha Ruha ji destên Merwanîyan ve derçû û li ser hêvîya Salihê Kurê Merdas de Nasir El-Dewle waz li Şarê Ruhayê de date bianîn⁹⁰.

Di sala 419 k. de Bedran Kurê Muqeledê Uqeylî bi leşkerek Erebi ve rûwê xwe ber bi Nisêbînê ve date bivedan. Hêza parastina Nisêbînê ji bal Nasir El-Dewle de beramber bi hêza Erebi ve nikarîbû xwe bida bigirtin û ew hate bişikenandin. Nasir El-Dewle leşkerekî din ji bona yarmetîya hêza xwe date binardin. Lêbelê Bedran ev hêza hanê jî date bişikenandin. Nasir El-dewle zor pê nexweş hate biderkevtin. Wî ji bona cara sêyem sê hezar Suwarên tirî ji bona Nisêbînê date binardin. Vê hêza hanê ligel hêza parastina keleha de hev datin bigirtin û wan bi hev re Bedran datin bişikenandin û ew bi dû wî ve hatin bikevtin. Belam di wê gava ku ev leşkerê hanê de bi talanîyê ve hatibû bimijûlkin, Bedran ji nûve bi ser wan de hate bivegerandin û wî ew pir pîs dan bişikenandin û ew tanî dergehê Nisêbînê bi dû wan ve hate bikevtin. Li dawîya bihîstina xebera hatina Qerawîşê Birayê wî de ji bona ser Musilê ew zû ji tîrsa hate bivegerandin; ku di navbera wî û Birayê wî de xirab bû. (El-Kamil).

Li paş demekê de Bedran ligel Birayê xwe Qerawîşê Serdarê Musilê de hate bihajn. Bi xwe jî di wê demê jî de di navbera Nasir El-Dewle de û Qerawîş de hatibû bitêkûpêkçûn. Hoyê vê têk û pêkçûna hanê di navbera Nasir El-Dewle û Qerawîş de Keça Qerawîş bû; jiber ku ew Jina Nasir El-Dewle bû. Wê û Mêrê xwe lihev nedidan bikin. Nasir El-Dewle Jina xwe ji bona Bavê wê li Musilê de date binardin. Qerawîş daxwaza paş Qelenê Keça xwe date bikin. Wî daxwaza bîst hezar

⁹⁰Insiklopêdiya Musulmantîyê bervajî El-Kamil dibêje, ku ev bajarê Ruhayê-Orfa ji bal Nasir El-Dewle ji Bêzentîyan hatiye bizeftkin.

dînar, Nisêbîn ji bona Birayê xweyî Bedran û Cezîrê jî ji bona xercîya Keça xwe ji Nasir El-Dewle date bikin. Belam Nasir El-Dewle bi van daxwazên hanê ve guh pê neda bidan.

Li ser vê guh pênedana hanê de Qerawîş leşkerek ji bona Cezîrê, yekîtirjî di bin Komandarîya Birayê xweyî Bedran de ji bona ser Nisêbînê û ew bi xwe jî ve ligel hêzekê de ligel Bedran de ji bona dorlêgirtina Nisêbînê hev dane bgirtin. Belam bi bê girtina van herdu bajarên ve leşkerê wî ji hevdu hate bibelawelabûn.

Gava ku Berdan ev rewş û zînetê hanê date bidîtin, ew ji bona Mîyafarqînê çû. Wî hêvî ji Nasir El-Dewle date bikin, ku ew Nisêbînê bi wî bide bidan. Bi rastî jî ve Nasir El-Dewle ev bajarê hanê pê date bibexşandin. Herwehaji wî yanzedeh hezar dînar jî paş Qelenê Keça Qerawîş ji bona Qerawîş date binardin. Bi vî rengî ve ev pevçûna hanê hate birandin. Di sala 422 k. de bajarê Ruha bi destên Ibin-Kurê Efir û Ibin-Kurê Şebil ve bûn. Kurê Efir para xwe ji bona Padşahê Romê date bifirotin. Bi vî rengî ve leşkerê Romê ji bona bajêr hat bigihandin û wî ew hemû date bidagîrkirin û wî zor li Musulmanan de date bikuştin. Gava ku Nasir El-Dewle evaya date bibihîstin, wî leşkerek ji bon ser Ruhayê date bişandin. Li dawîya dorlêgirtineke tund û şikenandina leşkerê Romê de wî bajar date bizeftkirin. Belam li paş de leşkerekî tirî Romê ji bona hewara leşkerê xweyî berê ji bona ser Ruhayê hat bigihadin û wî ji nûve bajar date bivegirtin.

Di sala 426 k. de Ibin-Kurê Wesabê Numeyrî hêzek zorî Ereb û Romê Ruhayê date bikomkirin û wî rûwê xwe ber bi welatê Merwanî ve date bivekirin. Nasir El-Dewle leşker date bikomkirin û ji dorhêlê ve jî jê re pir hewar hatin bigihandin. Gava ku çavên Kurê Wesab bi vê rewş û zînetê hanê ve hate bikevtin, ew ji saw û tirsê ew hate vegeadin.

Nasir El-Dewle kaxezek ji bona Qeralê Romê date binivîsandin û têde gilî û gazin ji bona hoyê neparastina soz û peymanên di nava wan de girêdayî lê date bikin. Wî ew bi dorlêgirtina Ruhayê ve bi tundî ve tirs têde date bifirandin. Belam Qeralê Romê xwe bê deng kir û wî ji bona Nasir El-Dewle hin diyarî date binardin û wî jê daxwaza lêbuhurandinê date bikin. Nasir El-Dewle jî waz lêhêna. Di receba salal 427 k. de Nasir El-Dewle hêzek di bin Rêberîya Komandarekî xwe de ji bona ser Suwêda ji bona alîkarîya Kurê Wesab û Kurê Efir date binardin. Wê hêzê Siwêda date bizeftkirin⁹¹.

⁹¹Diyare, ku ev Sêwda hanê keleha Suwîrek-Siyorek niha ye, ya ku ew di navbera

Li dawîya vêna de ev hêza hanê ji bona ser Ruhayê ve çû û wê çardorî lê date bigirtin. Hewara Qeralê Romê ji bona bajarê Ruhayê pê hate bigihaştin. Belam leşkerê Romê xerab hate bişikenandin û di dawî de bajar bi destên Kurê Wesab û Komandarê Merwanî ve hate bikevtin⁹². Di sala 432 k. de Miletê Xez⁹³, yê ku wî çend salan Irana navînê û Ezerbêcan bi kuştin û talanîyê ve dabû biwêrankirin, rûwên xwe ber bi Kurdistanê ve date bivekirin. Eşîrên Hezbanî zor bi xurtî ve beramberî wan rabûn, belam bê sûd bû.

Beşê hêza Xezê li Ormîyê de rûwên xwe ber bi welatê Hekarê ve dane bivedan û ew ligel Kurdên wan navan de bi şerekî qurs û bi tîn ve hatin bikevtin. Dir û hovîtiya vî Miletê Xez Pîrek û Zarok jî nedan biparastin. Kurd xwe ji bona şax û çiyar dane bikişandin. Wan derbend û rê li ber Xez de dane bibestin. Di dawî de wan Xez dane bişikenandin û hezar û pêncsed kes li wan de wan dane bikuştin. Kurdan zor ji wan bi dîlî ve dane bigirtin. Di nava van dîlan de heft Mîrên Xez û sed kes ji Serokên wan bi hemû çek, hesp, wilax û talanîyên wan ve bi destên Kurdan ve hatin bikevtin. Mayînên Xezî din di nava şax û daxan de hatin bibelawelabûn û bifirtûnabûn.

Di vê salê de bi xwe ve Ibrahîmê Yenal Birayê Sultan Tugurl ji bona Rê çû⁹⁴. Xezên wê navê ji tirsan welatê Rê û Çiyar dane bicîhiştin. Wan di sala 433 k. de rûwên xwe ber bi Diyabekir û Musilê ve dane bivekirin. Di rêyên pir sext de û bi ser Zozanan ve ji bona ser Cezira Ibin Umer hatin bigihandin. Berê Xezê Boqa, Nasifli û çend Serokên wanî tir

Amed û Ruhayê de tete bikevtin. Ew bi vî navê hanêyî Zaravayê cih hate binavkirin; jiber ku Erdê wê bi sor reşî ve tete biderkevtin. Bi bervaj vî ve Erdê Ruhayê ber bi sipî ve tete biderkevtin. (M. E.).

⁹²Ji xwe re li nik Kurê Esîr B. 9, R. 167 de bi de temaşekirin. Di wir de bêbextiya Sinosîyan, girtina Hacan û bivegerandina talanîyên wan hatîye binivîsandin. Ev jî tevdeji bi alîkariya Nesîr El-Dewle hate kirin, yê ku wî bi xurtî ve şerê Ermenî bi giştî ve û Sinosîyan bi taybetî ve date bikirin.

⁹³Ji xwe re li Kanîya pêşî R. 144 de bide bitemaşekirin. (M. E.).

⁹⁴Seyid Husên Mukriyanî vê rûdana hanê bi rengê din ve dide biveguhestin u ew mîna veguhestina Kurê Esîr niye.

rûwên xwe ber bi Diyarbekir ve dane bivedan. Wan Qerda, Beyazîd, Huseynî û Pêşxabur dane bitalan û biwêrankirin.

Berê Xezê Mensur Kurê Xezxelî ew li hêla Rojhilatî Cezîrê de bû.

Mîr Sulêman Bavê Herbê Kurê Nasir El-Dewle kaxezek ji bona Mensurê Xezxelî date binivîsandin, ku ew daxwaza aşîtîyê jê dide bikirin û wî pê date bigotin, ku ew tanî buharê dikarin li wêderê de bêtin bimayîn û li paş de ew ji bona Şamê dikarin herin⁹⁵. Mensurê Xezxelî nivîsandin bi dilê ve wî bû.

Li dawî de Mîr Sulêman Bavê Herb mêvandarîyek ji bona Mensur date bikirin. Gava ku ew ji bona mêvanîyê ji bona Cezîrê hate bigihandin, wî ew date bigirtin û ew ji bona binê zindanê date biavêtin. Wî bi vî karî ve piştê lêşkerê Mensur date bişikenandin.

Qerawîş Serdarê Musilê, Nasir El-Dewle û Kurdên Beşnewî xelkên keleha Fênîk bi hev re leşker ji bona ser Xez dane birasekirin û ew ligel wan de bi şer ve hatin bikevtin. Xez hemû talanîyên xwe bi cî ve dane bihiştin û zor ji wan hatin bikuştin. Hinek ji van Xezan ji bona talanîyê ji bona hêla Nisêbînê û Şingarê çûbûn. Gava ku ew vegeyriyan, wan dor li Cezîrê de datin bigirtin. Li paş de wan dev ji Cezîrê datin biberdan û rûwên xwe ji bona Diyarbekrê dane bivedan û wan ew datin bitalan û biwêrankirin.

Nasir El-Dewle Mensurê Gereyê Xez ji Bavê Herbê Kurê xwe date bisitandin û wî ew bi mercê çolkirina welatê Merwanî ve date biberdan û wî hin mal jî pê date bidan. Belam vî Miletê hanê dev ji xerabîya xwe bernedan. Wan dorhêla Sincarê, Nisêbînê û Xaborê ser bi ser ve dane bitalankirin.

Qolekî din ji wan ji bona ser Musile çûn û wan ew ji xwe re dane bigirtin û têda wan kuştarekî pir mezin dane bikirin. Nasir El-Dewle Melek Ehmed nameyek ji bona Sultan Tugurl date binivîsandin û wî têde pir gilî û gazin ji dir û hovîtiya Xez date bikirin⁹⁶. Di sala 439 k. de Esferê Texelubî li hêla Serê Kanîyê de hate bipeydabûn. Wî leşkerekî zor date bikomkirin û wî pesarên Padşahiya Roma ji xwe re dida birût û

⁹⁵Ji xwe li Kurê Esîr B. 9, R. 145 bide bitemaşekirin. (M. E.).

⁹⁶Li nik Kurê Esîr de B. 9, R. 146 de hatîye binivîsandin, ku Xez Turkin û ew Kole û Bendên Silcoqî ne.

bitalankirin. Nasir El-Dewle ew date bigirtin û wî ew date bizindankirin⁹⁷.

Di sala 440 k. de di navbera Kurdên Hemodî-Hemêdî û Hezbenî de têkçû. Herwehaji di navbera Qerawîş û Birayê wî jî de pevçûnê date bidestpêkirin⁹⁸. Li gora El-Kamil de hoyê vê têkçûnê eve bû⁹⁹: Hoyê vê têkçûna hanê ev bû, ku li nêzîka Musilê de Kurdên Hemodî-Hemêdî çend kelehên wanî mîna Ekra hebûn û Serdarên wan jî Bavê Hesen Kurê Îskaniyê Hemodî bû. Gewreyê Eşîra Hezbenî Bavê Hesenê Kurê Mosek-Moşek Xwedîyê keleha Hewlêrê û dorhêla wê bû. Serdarê Hewlêrê Birayekî wî bi navê Bavê Elî ve hebû. Mîr Bavê Hesenê Îskanî yarmetîya Bavê Elî ji bona girtina Hewlêrê date bidan. Bi rastî jî ve wî Hewlêr date bizeftkirin û wî Bavê Hesenê Birayê xwe jî date bigirtin. Qerawîşê Fermanarê Musilê daxwaza yarmetîyê ji Bavê Hesenê Îskanî û Bavê Elîyê Hezbenî date bikirin, ku ew ligel wî de ji bona ser Nasir El-Dewle Ehmed Meleke Merwanî herin. Bi rastî jî ve Bavê Hesenê Îskanî bi xwe ve çû. Lêbelê Mîr Elîyê Hezbenî Jinbira xwe date

⁹⁷Ji xwe re li nik Kurê Esîr B. 9, R. 201 de bide bitemaşekirin.

⁹⁸Kurê Esîr, El-Kamil B. 9, R. 204. (M.E.).

⁹⁹Seyid Husên Mukrîyanî Xwedîyê Pêşkewtin di Belavoka 6 de dibêje: "Hoyê têkçûna di navbera van herdu Eşîran de Qerawîş bû. Nasir El-Dewle ferman ji bona Bavê Hesen Îskanî Serdarê Ekrê date dan, ku ew ji bona ser Musilê biçe.

Qerawîş ku wa zanî, ku ew beramberî wî netwane bête biwestandin. Wî bi dizî ve Peyak ji bona layê Mîr Husênê Moşkê Hezbenî date binadin, yê ku ew Xwedîyê keleha Hewlêrê bû.

Peyê Qerawîş bi Mîr Husênê Moşkê Hezbenî ve got: heger tu ligel Mîr Îskan de bide bişerkirin, Cezîr û Zaxo jî dê ji bona te bête bidan. Bi vê fêlê wî ev hedru Mîrên Kurd bi gij hev de dane biberdan. Nasir El-Dewle yarmetî ji bona Mîr Îskanî date binardin. Qerawîş jî komekî ji bona Mîr Husên date bişandin. Di nava van şeran de Eşîrên Erebi li Qerawîş de bînteng bûn û wan li hemû layekî de jê re serkêşî û sergêjî dane bikirin û ew li ber wî rabûn.

Melekê Ezîzê Bohîmî, yê ku wî jiber destên Melek Bavê Kalîcar helatibû, pena xwe ji bona Nasir El-Dewle biribû".

binardin. Belam di wê demê de navbera Nasir El-Dewle û Qerawîş çak bû. (El-Kamil, b. 9).

Di sala 441 k. de di navbera Mutemed El-Dewle Bavê Munîyê Qerawîşê Kurê Muqeledê Uqeylîyê Mirî di sala 444 k. de li Musilê de û Birayê wî Zeîm El-Dewle Bavê Kamil Bereke Kurê Muqeledê Mirî di sala 443 k. de li Tekrîtê de pevçûneke pir no hate bivêketin. Birazyê-Birazayê Qerawîş Kurê Bedran kurê Muqeled li ser fermana Mamê xwe de hêriş ji bona ser Bavê Kamil date bibirin û ew bi ser wî ve hate bikevtin. Bavê Kamil revya û ew ji bona nik Bavê Herb Mîr Sulêmanê Kurê Nasir El-Dewleyê Merwanî pena bû.

Nasir El-dewle ji bona sitendina tola Bavê Kamil ji Qerawîş ferman ji bona Kurê xwe Bavê Herb date binardin. Herwehaji wî bi vî rengî ve kaxezek ji bona Mîr Bavê Hesenê Îskanî date binivîsandin. Bi lez û bez ve leşkerên herdu layan kom bûn û wan rûwên xwe ber bi Musilê ve dane bivedan. Li nêzîka Musilê de ew tûşî leşkerê Qerawîş bûn. Şerekî pir bi germ û tin ve di nava wan de hate bilidarbikevtin. Leşkerê Qerawîş pir pîs hate bişikenandin û Qerawîş bi xwe jî ve bi dîlî ve ji bona nava destên Bavê Herb hate bikevtin. Bavê Herb Qerawîş ji bona Birayê wî Zeîm El-Dewle Bavê Kamil date bisipartin.

Zeîm El-Dewle Bavê Kamil ji tirsya peydakirina hêza Kurd û ji destçûna Musilê wî Qerawîş date biberdan û wî ew ji bona Musilê date binardin.

Bavê Herb Mîr Sulêman ji vî karî tûre bû û ew ji bona welatê xwe hate bivegerandin¹⁰⁰. Di sala 441 k. de Sultan Tugurl xeber ji bona Nasir El-

¹⁰⁰El-Kamil bi bervajî Seyid Husên Mukriyanî ve li ser vê rûdana hanê de bi renekî din dide biaxivtin û ew bi kurtî ve weha dibêje: Di navbera Qerawîş û Birayê wî Bavê Kamil de têkçû û herdu la Leşker bi ser hev de datin bikişandin. Di wê bêhnê jî de Mîr Sulêman Kurê Nasir El-Dewle, Hesenê Îskaniyê Hemêdî û hin ji Eşîrên Kurdên din jî ji bona ser Meelsaya hatin û wan ew datin biwêrankirin. Li dawî de ew ji bona ser Mexise çûn û têde ew peyabûn. Bavê Kamil jî bi Leşkerê xweyî Ereb ve ligel Kurê Musîb de ji bona mêrga Bayniya- dibe ku ew Nineva be- hatin. Di navbera herdu Leşkeran de Du Rojan şer date bidirêjkirin. Li dawî de Mîr Sulêman û Gewreyên Kurd bi xwe û Leşkerên xwe ve û Beşêkî ji Leşkerê Ereb ji bona layê Bavê Kamil çûn. Bi vî rengî ve Qerawîş lawaz bû. Belam Gewreyên Ereban hin daxwazên qurs ji bavê Kamil dane bixwestin, ku wî ew nikarîbûn bide bicianîn. Ji tirsya mehna devjêberdana Leşkerê Ereb jê ew ji bona layê Birayê xweyî Qerawîş çû û wî jê daxwaza lêbuhurandê date bikirin. Bi vî rengî ve herdu Bira lihevhatin. (B.9, R. 206).

Dewle date binardin û jê date bidaxwazkirin, ku gotina roja îne bi navê wî ve di nava tevaya welatê wî de bête bixwendin. Nasir El-Dewle ev daxwaza Tugurl date bicihanîn¹⁰¹.

Di vê salê bi xwe jî de Qeralê Romê ji Melek Nasir El-Dewle date bidaxwazkirin, ku ew li nik Sultan Tugurl de ji bona berdana Melek Îxaz bide bihêvîkirin. Nasir El-Dewle Şêx El-Îslam Bavê Eb-Dulahê Kurê Merwanî ji bona layê Sultan Tugurl date binardin û wî ew hêvîya hanê jê date bikirin. Sultan Tugurl ji bona xatirê Nasir El-Dewle bi bê xûkitî ve Melek Îxaz date biberdan. Vê berdana hanê cih û hêjabûna Nasir El-Dewle li nik Qeralê Romê de date biberztirkirin. Qeralê Romê jê re pir diyarî datin binardin û wî ji bona xatirê wî jî Mizgefta Istenbolê ji nûve date bivekirin û binuhkirin.

Di sala 446 k. de Sultan Tugurl ji Ezerbêcanê rûwê xwe ber bi Melazgurd ve date bivedan, ya ku ew di bin destên Romê de bû. Wî çardorî li bajêr de date bigirtin. Di vê çardorlêgirtinê de Nasir El-Dewle jê re sipahek ji bona piştgirtina wî date binardin û pêrejî wî gelek diyarîyên bi nerx ve jê re datin birêkirin¹⁰².

Bavê Herb Mîr Sulêman ji alîyê Bavê xwe bi Serdarê welêt ve hatibû bidanîn. Wî bi azayî û desthilanîna xwe ve nav û bang ji xwe re dabû bisitandin û pê Bavê Herb dihate bigotin. Her çonî bû, di navbera wî û Mîrê Moskê Kurê Mecelî de Gewreyê Eşîra Bextî û Xwedîyê hin kelehên Rojhilatî Cezîrê têkçû. Wî kîna xwe avêtê. Belam Wî dida bixuyanîkirin, ku ew hajbûnê ligel wî de dide bixwestin. Wî ew date

¹⁰¹Ev perçe tê û daxwaza navcîyê li nik Kurê Esîr de nayête bidîtin. (M. E.).

¹⁰²Li nik Kurê Esîr de di bergê 9, Rûpelê 223 de hatîye binivîsandin: Ku di vê sala hanê de Tugurl Beg ji bona Ezerbêcanê hat û ew ji bona Tebrîzê nik Xwedîyê wê Bavê Mensur Wehsozan Kurê Mohemedê Rewadî çû. Bavê Mensur Wehsozan kurê Mohemedê Rewadî jê re serê xwe date tewandin û wî jê re dilsozîya xwe date biderxistin. Wi Navê wî di Gotina Roja Îne de di Mizgeftan de date xwendin. Wî jê re pir bi Cavfîrehî ve diyarî date bianîn û wi Kurê xwe bi girawî ve li nik wî de date bidanîn. Ji nik wî Tugurl Beg berê xwe ji bona Mîr Bavê Eswar Xwedîyê Cenzet date bivedan. Wî jî û Mîrên dinên mîna wî jî tevan serên xwe ji Tugurl re datin bitewandin. Wî welatên wan ji bona wan date bihiştin. Ew ji bona Erministanê çu û wî berê xwe ber bi Melazgerd ve date bivekirin.

Hatîye bigotin, ku Nasir El-Dewle jê re Diyari û Supah dane rêkirin û herwehaji jiberê jî de wî bi navê wî gotina Îne dida xwendin û serê xwe jê re dabû bitewandin. (M. E.).

bihajkirin û wî xwest, ku ew Keça Bavê Tahirê Beşnewî Xwedîyê keleha Fênîk lêbide bimarkirin.

Ev Bavê Tahirê hanê Xwarzayê Nasir El-Dewle bû. Wî nexwest, ku ew dilê Mîr Bavê Herbê Xalozayê xwe bide bişikenandin. Ew bi vê xwestina Keça xwe ve pê hate birûniştin û wî Keça xwe bi govendeke pir mezin û giran ve bi pir dahol, zurnan û berbûk ve ji bona Mîr Mosk date binardin. Bi vî rengî ve Mîr Mosek li Mîr Bavê Herb de pişt pê rast bû û ew ji bona layê wî çû. Belam Bavê Herb ew date bigirtin û ew ji bona binê zindanê date bixistin.

Ev xebera hanê di meydana şerê Romê de bi guhên Sultan Tugurl ve hate bigihaştin. Wî nameyek ji bona Nasir El-Dewle date binivîsandin û wî têde daxwaza lêbuhurandin û berdana Mîr Mosk date bikirin. Belam di wê bêhnê de Mîr Mosk hate bimirin. Bi Bavê Tahir ve ev reftara hanê zor pê nexweş hate biderkevtin. Wî xeber ji bona Nasir El-Dewle û Mîr Bavê Herb date binardin û date bigotin: Heger we dixwest, ku hûn Mîr Mosk bidin bikuştin, ji bona çi we keça min di wê navê de date bikaranîn û we ez dame bişermezarîkirin?

Vî gilî û gazina hanê Mîr Bavê Herb pir bînteng û sergêjkir. Wî jeher ji bona Bavê Tahir date bidan û wî ew jî date bikuştin. Li dawîya Bavê Tahir de Kurê wî Eb-Dulah ji bona cihê wî hate bidanîn. Mîr Bavê Herb ji bona dilkişandina Eb-Dulah bi ser xwe ve wî pir dildarîya xwe ji bona wî dida biderxistin. Wî xwest, ku ew wî bide bihajkirin; jiber vê jî biryar hate bidan, ku ew civînekê ligel hev de di navbera Fênîk û Cezîrê de bidin bikirin. Di vê civînê de Eb-Dulah Mîr Sulêman Bavê Herb date bikuştin¹⁰³.

Nasir El-Dewle li dawîya vê rûdana hanê de Mîr Nesirê Kurê xwe bi serdarî ve ji bona ser Cezîrê date bidanîn û wî ew bi leşkerekî pir zor ve ji bona wêderê date binardin, da ku ew tola Birayê xwe bide bisitendin.

Di vê pêlê de Serdarê Musilê Qureyşê Kurê Bedran bi kêş ve ji xwe re date bizanîn û wî xwe bi leşkerekî gewre ve ji bona ser Cezîrê date biajotin. Da ku ew girtina Cezîrê ji xwe re bide bimisogerkirin, wî

¹⁰³Seyid Husên Mukriyanî vê bicudabûnê ligel Kurê Esîr de dide biderxistin. Ew dibêje: Mîr Sulêman şûna Melek Nasir El-Dewle date bigirtin û wî piştî Bavê xwe bi 13 salan ve daye biserdarikirin. Lêbelê li gora di El-Kamil de ew pêş Bavê xwe hatîye bikuştin

ligel Eşîra Bextî û Beşnewî de dan û sitendin date bikirin û wan ligel wî de peyman dijî Mîr Nasir datin bigirêdan. Hemûyan bi hev re rê li Mîr Nesir de dane bigirtin û şerekî qurs û bi tîn ve di nava wan de hate bivêketin. Kuştarekî pir giran bi herdu layan ve hate bikevtin. Belam di encam de Mîr Nesrê Merwanî ew datin bişikenadin û Qureyş bi birîndar û şikestî ve di sala 447 k. de ji bona Musilê hate bivegerandin¹⁰⁴.

Weha ev rûdanên bi dilşewat û pevçûnên pîrî giran ve di nava wan de hatin birûdan; hemû jî jiber nezanî û kurtbîniya Bavê Herb hatin bikirin.

Di sala 452 k. de Melek Nasir El-Dewle Ehmed hate bimirin¹⁰⁵. Wî ji heştê salî û ber jor de date bitemenkirin û wî pêncî û du salan date biserdarîkirin. Xlifê Ebasî El-Qadir Bil-Lah ew bi nav û nîşana Nesir El-Dewle ve date bixelatkirin.

Welatê Merwanî di vê dirêjîya dema hanê de zor bi başî ve hate biparastin û bisermiyanîkirin û bi çavekî pir hêja û berz ve lê dihate bitemaşekirin. Di vê demê de kêr Padşahên mîna wî bextiyar û dadwer dihatin bidîtin. Navmalî, Sazinde û Nuwazindeyên wî pîrî pîr bûn, ku jimara wan ji pêncsedî bêtir bû. Taqimê bezm û kêfê ji dused hezar dînar buhatir bû. Ji bona fêrbûna xwarin û nanlêdanê wî gelek Mîrov ji bona Misrê datin binardin. Di koşka wîyî Padşahîyê de gelek Keçên Şah û Padşahan dihatin bidîtin. Cewhereke zor hêja bi navê Cebel Yaqut li nik wî bû, ya ku wî ew ji Melek Ezîz Kurê Mensurê Celalê El-Dewle dabû bikirin û wî ew li paş de ligel Sed hezar dînar de ji bona Sultan Tugurl date bidiyarîkirin¹⁰⁶. Ji Wezîrên wî Bavê Qasimê Megribî û Fexir El-Dewleyê Kurê Cehîr bûn. Xweşitî û geşbûna welatê Merwanî di dema wî de pîr bi pêş ve hatibû bikevtin. Pîr ji Şueran, Zanevan û Zanistvanan lê hatibûn bikomkirin. (El-Kamil, b. 10, r. 6, 7).

¹⁰⁴El-Kamil, B. 9, R. 226. (M. E.).

¹⁰⁵Li nik Kurê Esir de, B. 10, R. 6. (M. E.).

¹⁰⁶Ev Melek Ezîzê Kurê Celal El-Dewleyê Kurê Beha El-Dewleyê Bohîmî bû. Ew di sala 435 k.- 1043 Z. de li ser Begdadê de bi Melek hate bidanîn. Belam di şerê xwe de ligel Melek Bicarê Bohîmî de ew ji bona nik Nasir El-Dewle pena bû û ew tanî mirina xwe li Miyafarqînê de dihate birûniştin û ew li wêderê jî de hate veşartin. (mêjûwa Musilê, R. 142).

Mêjûwa Netewên Musulmantîyê dibêje: Li hemû layekî de Zanistvanên bi nav û bang ve rûwên xwe ji bona seraya Nasir El-Dewle dane bivekirin. Yekek ji van Zanistvanan jî Bavê Eb-Dulahê Kazronî bû, yê ku ji bal wî de Rêça Şafiî di Kurdistanê hate bibelavkirin. Nasir El-Dewle Ehmed zor Şuera, Zanistvan û Şehreza xweşewist divan. Sincîyekî wîyî zor pak û bilind hebû. (bergê 3, r. 450).

Ew bi navnîşa Bavê Nasir Edil ve hatibû binavûbangkirin. Wî pir karên mezin ji bona welatê xwe date bikirin û hemû kesekî jî ew xweşewist divan. (Insiklopêdîya Musulmantîyê).

Vî Padşahê gewreyî hanê ji bona avedanîkirina welatê xwe zor daye bikarkirin. Wî li Mîyafarqînê de zor avanî dane bicîvehiştin. Wî keleh, Xestexane, Avgerm, Mizgeft û Nivistaxane têda dane bidurustkirdin. Wî av ji dorhêla bajêr ji nava wî dayîte bikişandin. Baxekî giştî wî têde daye bidamezirandin. Herwehaji wî li bajarên din jî de gelek avanîyên başî baş dane biavakirin. Wehaji Wî bajarê Nasiriyê jî date bihebûnkirin, ya ku ew çar fersexekî ji Mîyafarqînê tete bidûrkevtin û ew yekek ji şopên wîyî mayîne tete bidîtin. (Insiklopêdîya Musulmantîyê).

Qasim Bavê Nasir¹⁰⁷

(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).Qasim Bavê Nasir¹(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).Qasim Bavê Nasir¹

(Li nik Kurê Esîr de Nesir û ne Nasir hatîye binivîsandin.(bergê 19, r. 7, 11). Diyare, ku Nesir ji Nasir rastire). (M. E.).

Li dawîya mirina Bavê xwe de bi yarmetîya Wezîr Fexir El-Dewle ve wî cîgehê Bavê xwe date bigirtin. Wî ji sala 543 tanî 472 k. de date biserdarîkirin. Di pêşîya pêla serdarîya wî de Birayê wî Mîr Seed li ber hate birabûn û di nava wan de şerekî navxweyî hate biberpabûn. Belam Bavê Nasir hate biserbikevtin. Ew li ser kar û bar de zal bû û hemû kelem li pêşîya wî de hatin birabûn. Wî dilê Birayê xwe Seed date biweşkirin û wî keleha Diyarbekir-Amed pê date bisipartin. Seed di sala 455 k. de hate bimirin.

Di sala 457 k. de wî Heran û Siwêda-Suwêrek jî bi ser welatê xwe ve date bivekirin. Ji bal Xilafetê de navnîşa Nizam El-Dewle pê hate bidan. (Insiklopêdîya Musulmantîyê).

Mensur

Ew Kurê Mîr Seede û wî li dawîya Bav û Mamê xwe de hemû welatê Merwanî bi jêr destên xwe ve date bixistin. Li gora goyekê de gotina roja îne di mizgeftan de him bi navê xwe ve û him jî bi navê Xelifê Fatimîyê Misrê de dida bixwendin. Jiber vê Xelifê Ebasî lê hate bibîntengbûn.

Di dawî de Melekşahê Sulcoqî di sala 476 k. de welatê Diyarbekirê bi Fexir El-Dewle Kurê Cuhêr ve date bidan, yê ku ew kevne Wezîrê Melek Nasir El-Dewle Ehmed bû. Melekşah hêzek pê date bidan û ew ji bona ser Diyarbekirê-Amed date binardin. Vî Fexir El-Dewleyê nan û xuwê xuwerê Melekên Merwanîyan rûwê xwe bi Amed ve date

¹⁰⁷Di Wefiyat El-Eyan de bi navê Bavê El-Qasim Nizam El-Dîn Nesir hatîye binivîsandin. (bergê 1, r. 57).

bivekirin. Mensûr daxwaza yarmetîyê ji dirawsên xwe date bikirin. Şeref El-Dewle Muslim Kurê Qureyş Serdarê Musilê bi leşkerekî ve bi hewara Mensurê Merwanî ve hate bigihaştin. Gava Fexir El-Dewle hewara dirawsên wî jê re date bidîtin, wî mêldarîya aşîtîyê date bikirin. Çünke, wî nedixwest, ku ew ligel xelkên Miletê xwe de bide bişerkirin. Sipahên Turk ku ev date bizanîn, şev bi dizî ve wan hêrîş ji bona ser leşkerê Musilê dane bibirin. Wan kuştarek mezin li leşkerê Musilê de dane bikirin û wan hemû bar û malên wan dane bitalankirin. Şeref El-Dewle bi hezar dujwarî ve xwe bi Diyarbekir-Amed ve date bigihandin. Fexir El-Dewle bi leşkerê xwe ve ji dorlêgirtina ser wî hate bigihandin. Şeref El-Dewle bi alîkarîya Komandarê Turk Erteq ve di sala 477 k. de xwe date birizgarkirin.

Fexir El-Dewle Diyarbekir di dorlêgirtinê de date bihiştin û wî rûwê xwe ber bi Mîyafarqînê ve date bivekirin. Melekşah hêzên din di hewara wî de dane binardin. Wî Mîyafarqînê date bizeftkirin. Li paş de ew bi xwe ve di sala 478 k. de ji nûve ji bona ser Diyarbekir hate bivegerandin û li dawîya serhildana xelkên Diyarbekrê de wî bajar di sala 479 k. de date bizeftkirin. Melek Mensûr xwe bi Cezîrê ve date bigihandin û ew li wêderê de cigîr bû. Çend kelehên wê navê û Botan di destên wî de bûn. Fexir El-Dewle li hêre jî de waz li Dawîvanê Serdarê Xwedîyî nan û xuya xwe ne dedate bianîn¹⁰⁸. Wî leşkerek ji bona ser

¹⁰⁸Ev Fexir El-Dewle Kurê Cuhêr li nik Qureyş Kurê Bedran de Wezîr bû. Wî ew bi Balozvan ji bona nik Qeralê Romê date birêkirin. lihevhatibû birasthatin, ku Nasir El-Dewle Ehmedê Merwanî jî di wê demê de Balozvanek ji bona nik Qeralê Roma dabû binardin.

Di Dema bidîtina Qeral de Fexir El-Dewle xwest, ku ew bi pêşkeve. Balozvanê Nasir El-Dewle nehişt, ku ew bi pêşîya wî ve bête bikevtin.

Di dawî bivegerandina wîna de Qureyş xwest, ku ew wî bide zindankirin. Belam ew rizgar bû. Ew ji bona Helebê çû. Ew bi Wezîrê Meez El-Dewle Bavê Şemal Kurê Salîh bû. Li paş de ew ji bona Meletiyê çû û ew ji wir ji bona layê Nasir El-Dewle Ehmed hat. Nasir El-Dewle jê pirsî. Çima te li nik Qeralê Rome de ew reftar ligel Balozvanê min de date kirin? Wî got: Min ew bi fermana Axê date bikirin.

Nasir El-Dewle bi vê bersivê ve dilxweş bû û wî ew bi Wezîrê xwe date bidanîn. Li dawî mirina Nasir El-Dewle wî Wezîrtîya Kurê wî jî date bikirin. Belam di dawî de ew ji bona Begdê çû û ew bi Wezîrê Xelîfe bû. Li paş demekê de ew ji Wezîrtîyê date bixistin. Melekşah Diyarbekir pê da û ev bi hoyê linavçûna dewleta Merwanî bû. Belam Xwedê zu tol jê date bisitendin. Erteq ew ji Diyarbekrê date biderkirin û wî ew

Cezîrê date binardin û wî li bajêr de date bidorlêgirtin. Di Cezîrê de malbateke dewlemend bi navê Beno Wehban hebû. Di kelehê de deryekî wanî taybetî hebû, ku têre bes yek Nefer dikarîbû bihata biderbaskirin. Ji vî derîyê hanê re derîyê Bobîye dihate bigotin. Beno Wehban deryê xweyî kelehê dane bişikenandin. Leşkerê Fexir El-Dewle di vî deryê hanê re ji bona nava kelehê hatin biderbasbûn û Dawîvanê Melekê Merwanî Mensurê bedbext li wir de dane bigirtin. Ew û dewleta wî bi carekê ve hate bilinaçûn. (Kurê Esîr bergê 10, r. 53. Ebu El-Fida).

ji bona Musilê date binardin. Ew li Musilê de di rewş û zîneteke pir nexweş û bi serê xwe ve di Muherem yaxud Receba sala 483 k. de mir. (El-Kamil bergê 10, r. 48, 52, 53 û 67).

Derîyê Şeşem

6. Dewleta Kurên Enan¹⁰⁹ li Helwanê de di sala 380-510 k. de

Bidanîvanê pêşîyî vê dewleta hanê Mîr Bavê Fetih Mohemed Kurê Enan Mîrê Kurdên Şazincanê bû. Wi ev dewleta hanê di sala 381 k. de date bidamezirandin. Ev Mîr li paş bi serdarîkirina bîst salan de di sala 400 k. de hate bimirin. Li paş wî de Kurê wî Bavê Şewk-Şewq di şûna wî de hate birûniştin. Navê Bavê Şewk Faris bû û ew bi navnîşana Husam El-Dîn dihate binavkirin. Di navbera wî û Melekê Hesnewî Tahirê Kurê Hilal de dujminatîyeke kevin hebû.

Gava Tahir ji zindanê rizgar bû, wî leşkerek ji bona ser Bavê Şewk date bikişandin. Di vî şerî de Bavê Şewk hate bibezandin, Birayê wî jî hate bilinavçûn û beşek ji welatê Kurên Enan bi destên leşkerê Hesnewî ve hate bikevtin.

Her çend li dawîya vî şerê hanê de ew ligel hevdû de hatin birêkvevtin û Jin jî bi berdêlî ve bi hev re dane biveguhertin. Belam ewende pê neçû, Bavê Şewk ji nivşkê ve hêrîşî ser welatê Hesewî date bikirin û wî ew date bizeftkirin.

Di sala 414 k. de Ela El-Dewle Kurê Kakewî¹¹⁰ rûwê xwe ber bi Denyewer de date bivedan û wî ew date bigirtin. Belam wî ji tirs

¹⁰⁹Weha Seîd Paşayê Diyarbekrî di nivîsta mêjûwa xweyî hêja de Mirat El-Iber-Wêneya Serpêhatîyan bi Zimanî Turkî vî navî dide binivîsandin. Kurê Esîr û li paş wî de Muncem Başî vî navê bi Enaz didin binivîsandin. Di Şerefname de bi Eyar hatîye binivîsandin. Ez gûmandikim, ku binivîsandina Şerefname ji tevan rastir tête bidîtin. (M. E.).

Muşrif El-Dewle li Begdadê de dest li Deynewer de date bihilgirtin û ew ji bona Hemedanê hate bivegerandin.

Di sala 420 k. de desteyê Xez rûwên xwe ber bi Deynewer ve dane bivekirin. Belam Bavê Fetih Kurê Bavê Şewk bi xurtî ve beramberî wan hate birawestandin. Zor ji wan date bikuştin û gelek jî wî ji wan date bidîlkin. Wî di sala 430 k. de Qermisîn û tevaya welatê Çiyayê date bidagîrkin.

Bavê Fetih bi navê Bavê xwe ve welatê Deynewer dida bisermiyankirin. Di bêhnê de dilê wî ji bona keleha Bekora hate bibijandin, ya ku ew bi destên Muhelhelê Mamê wî ve bû. Ew ligel Mamê xwe de ji bona girtina kelehê bi şer ve hate bikevtin. Ew hate bişikenandin û bi dîlîti ve hate biberdestkirin.

Bavê Şewk leşkerek dat bikomkirin û ew ji bona ser Muhelhel çû. Belam Muhelhel hewara xwe bi Ela El-Dewleyê Kurê Kakuye ve date bigihandin û ew di hewara wî de hate bibihatin. Kakuye bi leşkerekî ve berê xwe ber bi Deynewer û Dorhêla wê ve date bivekirin û wî ew dane bigirtin. Li layekî tirî de Birayê Bavê Şewk Surxab Daquq date bidagîrkin û wî hemû xelkên wan nawan bi carekê ve ji çek datin bixistin û wî çekên wan dane bicivandin.

Li van rûdanên hanê Bavê Şewk ji bona Begdadê çû û wî yarmetî ji Celal El-Dewle date biwergirtin. Ew ligel leşkerê Begdadê de ji bona Helwanê hate bizîvirandin.

Muhelhel jî ji bona nik Ela El-Dewle pena xwe date bibirin û wî li ser şîreta wîna de ji bona Begdadê nik Celal El-Dewle çû.

Bi kurtî ve li ser destên Begdadê herdu Bira hatin birêkvevtin. Belam Deynewer ji nava destên wan hate biderçûn.

Li paş vê lihevhatina hanê de Bavê Şewk rûwê xwe ber bi Şehrezorê ve date bivekirin û wî li keleha Bêzarşah de dor lê date bigirtin. Xwedîyê vê kelehê Bavê Qasim Kurê Eyad bi mercê berdana Bavê Fetih ji zindanê ve ligel Bavê Şewk hate birêkvevtin. Bavê Şewk dev ji dorlêgirtina kelehê date biberdan û ew hate bivegerandin.

Belam Muhelhel Bavê Fetih neda biberdan. Li ser vê de Bavê Şewk rûwê xwe ber bi Semxanê ve date bivekirin û wî hemû mulkên

¹¹⁰Ew Bidanîvanê dewleta Kurên Kakuya Kurd li Isfehanê de ye, ya ku ew ji 394-437 k. de hatîye bidirêjkin. Wek ev di dewletên Musulmantîyê de ji bal Lastenli Lin Pol û herwehî li nik Mencem Baş hatîye binivîsandin. (M. E.).

Muhelhel dane bigirtin. Belam dîsan Navpijgîr ji bona nava wan hatin bikevtin û herdu Bira hatin bihajkirin.

Di vê bêhnê de Ibrahîm Yenalê Birayê Sultan Tugurlê Selcoqî bi leşkerekî zor ve rûwê xwe ber bi Deynewer date bivekirin. Wî ew bajar ligel Qermisîn-Kermanşah de date bidagîrkirin.

Bavê Şewk xwe ji bona Helwanê date biavêtin. Belam ew li wêderê jî de nehate biparastin û ew jî ji dest çû. Ew neçar bû, ku ew bi xwe û mala xwe ve, bi dam û destgehên ve ji bona keleha Sêrwanê bête biçûyîn.

Bavê Şewk ligel Muhelhel de bi gift û go ve hate bikevtin û wî ew ji bona beramberîya Dujminê hevbeş date dilbijandîkirin. Di wê bêhne jî de Bavê Fetih di zindanê de hate bimirin. Tevlivêjî dîsan herdu Biran yekgirtin û wan ji bona şerê Ibrahîm Yenal xwe dane bilikarxstitin.

Di vê demê de Surxabê Birayê Bavê Şewk hîrîş ji bona ser Pendecîn date birin û wî ew date talankirin.

Bavê Şewk di sala 437 k. de li keleha Sêrwan de hate bimirin. Li dawîya wî de Muhelhel bi Mîr bû. Seed Kurê Bavê Şewk xwe ji bona nik Ibrahîm Yenal date biavêtin û wî jê daxwaza vegerandina Mulkê Bavê xwe date bikirin.

Ibrahîm Yenal Qerqemîş-Kermanşah ji bona Bedrê Hesnewî dabû bidan. Muhelhel di sala 438 k. de hîrîş ji bona ser Bedir date bikirin û wî Qerqemîs-Kermanşah date bizeftkirin û Leşkerê Ibrahîm Yenal jî date bişikandin.

Li dawîya bêhnekê de Ibrahîm Yenal Seed Kurê Bavê Şewk ligel hêzekê de ji bona hîrîşa ser Helwanê date binardin. Wî Helwan date bizeftkirin. Belam ewende pê neçû Muhelhel careke din ev bajarê hanê date bisitendin.

Seed bi şer û pevçûnê ve demek ligel herdu Mamên xwe de date bibuhirandin. Di encam de bi dîlîtî ve ji bona nava destên Surxab hate bikevtin. Kurê Surxab Bavê Esker li ser Bavê xwe rabû û wî bi yarmetîya Kurdên wan navan ve Bavê xwe date dîlkirin û wî ew ji bona Ibrahîm Yenal date birêkirin. Vî Ibrahîm Yenal Mîrê Silcoqî çavên Surxab dane biderkirin û wî Seed date biberdan. Seed jî Hewlwan date bizeftkirin.

Muhelhel li dawîya şerekî zor ligel Xez de ew di sala 443 k. de ji bona Begdadê nik Sultan Tugurl çû.

Sultan Tugurl Daquq, Şehrezor û Samxan bi Muhelhel ve date bidan, Kelah Mahki wî bi Surxab date bidan û wî Randbîn ji bona Seed date bidan.

Di dawîya vêna jî de şer û pevçûn di navbera Seed û Muhelhel de her diçû. Di dawîya dawî de Muhelhel bi dîlîtî ve ji bona nava destên Seed hate bikevtin. Seed ew ji bona Sultan Tugurl date binardin. Li ser vê de Bedrê Muhelhel di sala 446 de bi leşkerekî ve ji bona şerê Seed hate birêkevtin. Wî ew date binabûdkirin. Bi vî rengî ve dewleta Kurên Enan-Enaz jî ji bona goristana mêjûwê hate biveguhestin. (Mir-at El-Iber, bergê 7, r. 374-380).

Mîrneşîniya Derteng

Ew di hundurê welatê Helwanê de hatibû bidamezirandin û Navîniya wêna keleha Deteng bi xwe bû.

Mîrê nasîne pêşîyî vê Xanedanê Mîr Zorab-Suhrab bû, yê ku wî bi azaya destê xwe ve nav û bang ji xwe re dabû bisitandin û di dema wî de mîrneşîniya Derteng gewre bibû. Umerê Begê Kurê wî li dawîya Bavê de bi Mîr bû û ew bi desthilatîya Sultan Sulêmanê Qanûnî ve hate bibestandin. Li dawîya vî Mîrî de Kurê wî Qubad Beg ji bona şûna wî hate birûniştin. Ev Mîrê hanê zor bi zerp û zereng bû. Wî sînorê mîrneşîniya xwe tanî Denyewer û Sînorê Begêdadê date bibirdin. Ew Hemdemê Xwedîyê Şerefname bû.

Mîrneşîniya Mahîdeşt

Ew li Tîlewer de cîgir bû. Di dema Şerefxandê Mîrê wê bi navê Mensur Beg dihate binavkirin.

Derîyê Heftem

7. Dewleta Şubankare-Şuwankare-Şîvankre li Fars di sala 412-658 k. de

Mîr Fedlewî ji berê Remanîyê Şivankarê Kurê Elî Kurê Hesên Kurê Eyûbî Gewreyê Eşîra xwe bû. Ew di dema Sahib Adilê Wezîrê Bohîmî de li Fars de bi Supahsalar hate bidanîn. Li pêş ve de Bohîmî zor ji bal Şuwankarî de dihatin bigivaştin û bitengavkirin.

Di mêjûwa Kezîde de li ser liberrabûna Serokekî Şivankare de bi navê Ismaîl ve di zemanê Serdarê Fars Îmad El-Dîn Bavê Kalîcar de (ji sala 416-440 k. de) dide biaxivtin.

Li dawîya vî Mîrî de Bavê Nasir Kurê Gewreyê wî şûna wî date bigirtin, ku ew di sala 447 de hate bimirin. Cihê wî ji bal Birayê wîyî Biçûk de Bavê Mensur Filaston hate bigirtin, yê ku Sahib Adil bi xwe ve Wezîrê vî Mîrî bû.

Ev Serdarê hanê li dawîya liberrabûna Fedlewî de beramber bi wî ve ew û herwehaji Dayîka wî Xatûna Xurasewî ji bal Fedlewî de hatin dîlkirin û welatê wî jî Fedlewî ji xwe re date bidagîrkirin. Wî Bavê Mensur di kelehekê de li nêzîka Şîrezê de date bizindankirin. Di sala 448 k. de wî Bavê Mensur date bikuştin û bi fermana Fedlewî Xatûna ve Dayîka wî jî di serşokê de hate bixeniqandin.

weha bi vî rengî ve Mîrê Şivankarî bi Xwedanê welatê Farisê jî ve hate bikirin. Zor pê neçû ew ligel Silcoqîya de bi şer û pevçûnê ve hate bikevtin. Li dawîya şerekî bê sûd de ligel Qaûrt Birayê Elp Erselan de ew hate bineçarkirin, ku ew bi desthilatîya Elp Erselan ve bête bibestandî û ew ji bal wî de ji nû ve bi Serdarê Farisê ve hate bidanîn.

Belam Dîsan zor pê neçû, Fedlewî carekê din serê xwe li ber Elp Erselan de date birakirin. Wî xwe ji bona keleha Xorşah date bikişandin û li wêderê de ji bal Nizam El-Melek de Wezîrê bi nav û bang ve lê çardorî hate bigirtin. Wî keleh date bivekirin û li paş şerekî pir giran de Fedlewî hate bigirtin û ew di sala 464 k. de hate bidarvekirin¹¹.

Eşîra Şivankare demeke zor di welatê Kerman û Faris de bingehe şer û pevçûnan bû. Di sala 492 k.- 1099 z. de Şivankaran bi yarmetîya Iranşah Kurê Qaurt Mîrê Kerman ve Walîyê Faris Onar bidin bibezandin, yê ku ew ji Sultan Ber Keyareq hatibû bidanîn.

Demekê kêm li dawîya vê rûdanê de şer di navbera Şivankaran û Fexir El-Dewle Cawlî de, yê ku ew di sala 510 k. de hate bimirin, hate bidestpêkirin. Vî Cawlî bi navê Sultan Mohemedê Kurê Melekşah serdarîya Iraqê û welatê Farisê dida bikirin.

Mîrê Şivankare Hesên Kurê Mubarizê Xusro bi serdarîya Cawlî li ser welatê Farisê de pê nehate birûntşin. Mîr Cawlî Ket û pir hêrîş bi ser Xusro ve date birakişandin. Xusro di pêşî de bi yarmetîya Birayê xweyê Fedlewî ve dikarîbû li hêrîşa wî de ber lê bide bigirtin. Belam di piştî demeke din de Cawlî li keleha Xusro de dor lê date bigirtin. Lêbelê piştî ku Xusro date bizanîn, ev dorlêgirtina hanê ji wî re him dujware û himjî dirêje, ew ligel Cawlî de lihevhat û ew ligel wî de ji bona şerê ser Kermanê çû. Hoyê vî şerê hanê jî eve bû, ku Melekê Kermanê Serokekî Şivankare Mîr Ismaîl Serdarê Darayecurd bi penahinde ve li nik xwe de dabû biwergirtin, yê ku Cawlî daxwaza berdestkirina wî ji bona xwe dida bikirin. Belam ew ji bona Cawlî nehate bidan.

Li dawîya van rûdanên hanê de weha tete biderkevtin, ku Eşîra Şivankare di pêla Sultan Mohemed kurê Melekşah de û bi aramî ve hatin birûniştin. Belam di zemanê Sultan Mohemed Kurê Sultan Mohemed de bi hoyê bedbûna reftarkirina Wezîrê wî Nasir Kurê Elî Derkezîn ve Eşîra Şivankare dîsan liberrabûn date bikirin. Demekê wê ew nav û cî dane biserêş û biwêrankirin.

Di vê pêlê de di dema rûdana Kerman de pirseke din date birûdan, ku ew cihê ser peyivandinê tete bidîtin: Kurê Mohemed Bavê Tahir, yê ku ew ligel Etabikê Sulgorê Songor de bû, li dawî de ji bona

¹¹Ev Goya hanêji bal Kurê Belxî Xwedîyê Farisname hatîye gotin, yê ku ew bi xwe jî ve di wî zemanî de dihate jiyandin.

Ser Lorê Gewre bi serdar bû, piştî ku wî biserketina bi carekê ve bi ser Şivanakare ve date bianîn û w bi vî rengî ve nav û bangeke gewre ji xwe re date bisitendin. Ev jî bi hoyê penabûna Zenkîyê Kurê Tekla ve ji bona nava Eşîra Şivankare hate bikirin.

Înca em ji bona ser mêjûwa herî ronahîyê Şivankare bêtin bi-vegerandin:

Serekê Şivankare Qutub El-Dîn Mubarez û Birayê wîyî Mîrê ÎC-Îg Qutub El-Dîn Mohemed di dema linavçûna dewleta Silcoqîyî Kerman de û peydabûna şer û pevçûnên bê ser û binî û berdayî di nava wan navan de wan zor ji van rewş û zînetan sûd ji xwe re datin biwergirtin. Wezîr Nasih El-Dîn beramber bi Miletê Xez ve ji wan hewar date bixwestin. Ew jî bi hewara wî ve çûn. Belam wan bi cudabûna arezûwê vî Wezîrî ve û li ser daxwaza xelkê cî ve li pêş şerê Xez de navîniya Berdesêr datin bivegirtin. Bi vî rengî ve wan biserdarîkirina welatê Kerman ji xwe re di sala 597 k.- 1200 z. de dane bimisogerkirin. Li dawîya vîna de herdu Mîr ligel Xez de bi şer ve hatin bikevtin.

Di vî pêlê pewendîyên di nava wan û Etabikê Faris de têkçû. Jiber vî jî wan yekek ji Xanedanên Kerman bi Cîgerê xwe ve li ser Kerman dane bidanîn û ew bi lez ve ji bona welatê xwe hatin bi-vegerandin.

Belam Xez dîsan welatê Kermanê dane bitalan û biwêrankirin. Yekekî ji Mîrên Kermanê bi navê Hurmuz Tac El-Dîn Şehneşah ve ligel Xez de hate birêkvevtin.

Nizam El-Dîn¹¹²ji Îg-Îc hat û wî rûwê xwe ber bi Hurmuz ve date bivekirin. Wî di şer de Hurmuz date bilinavbirin û Turkên Xez jî pir date biperîşankirin û wî ew ji hev dane bitarûmarkirin. Ewende pê neçû, Nizam El-Dîn dîsan ji bona nava Berdesêr hate bikevtin.

Belam ew zor ji ser xwe çû û wî pir kêmanî dane bikirin. Şevêkê Neyarên wî ji nişkê ve bi ser ve dane biajotin û ew û Kurên wî jî di sala 600 k. de dane bigirtin. Li dawî de wan destbigirtina Serokên leşkernê Mubariz jî dane bikirin û wan li wan de çardorî jî dane bigitin.

Di vî bêhnê Peyakî din di meydana Siyasetê de hate biderkevtin, ku ev Mirovê hanê Ecem Şahê Kurê Melek dînar bû, yê ku ew ji bal Xwarzimşah de dihate bilêpiştgirtin û biparastin û yê ku wî ligel Xez de peyman dabû bigirêdan û wî ligel wan de rûwê xwe ji bona welatê Ker-

¹¹²Dibe, ku Qutub El-Dîn Mohemed Serdarê Îg-Îc be. (M. E.).

manê date bivedan. Wî Kerman date bigirtin. Wî Nizam El-Dîn bi girtî ve ji bona layê Etabikê Farisê date binardin. Ecemşah hêvîya wî weha bû, ku êtir welatê Kerman dê bi hêsanî ve bi destên wî ve bête bikevtin.

Lêbelê Etabikê Farisê Seed Kurê Zenki xebir jê re date binardin, ku wî Îze El-Dînê Fedlewî Serdarê xwe bi leşkerekî ve ji bona ser wî dayite binardin. Divê ew bi lez û bez ve Pasevanîya bajarê Kermanê bide biberdestkirin. Bi rastî jî ve Leşkerê Faris bi Kerman ve hate bigihaştin û bajar ji dewleta Şivankare date bisitendin.

Mubarizê Qutub El-Dîn Birayê wî ji bona sitendina tolê bi Leşkerekî ve hat, belam ji bil talankirinê û wêrankirinê pêve hîç pê nehate bikirin. Di sala 658 k. de Holako bi wan navan ve hate bigihaştin û wî Îg-Îc date bigirtin û Mîrê Şivankare jî date bikutşin.

Ji vê mêjûwê û pêve demekê Eşîra Şivankare li jêr desthilatîya Ilxanîyan de hate bimayîn û ew li paş de ji bona jêr desthilatîya Malbata Muzeferê Farisî hate bikevtin.

Derîyê Heştem

8. Dewleta Etabekîyê Lorê Gewre yanjî Dewleta Fedleweyî ji 550-827 k. de.

Ev dewleta hanê li Jêrî Rojhilatî Loristanê de hate bipêkhatin û wê ji sala 550 tanî 827 k. de date bidirêjkin. Wê 377 salî date bidirêjkin. Welatê Loristan du perçe bû. Yek jê Lorê Gewre bû û yê din jî Lorê Biçûk bû. Ev perçekirina hanê ji dawîya sedsalê sêyemê koçî ve hebû. Du Bira jî Serdarê van du perçan bûn. Yek ji wan bi navê Bedir bû û yê din jî bi navê Mensur bû. Li dawîya Bedir Lorê Gewre bi destên Nesir El-Dîn Kurezayê wî ve hate bikevtin. Di wê demê de nîvekî Loristanê li jêr serpereştîya Xanedana Şolî Kurd de bû û Serdarê wê Seyf El-Dîn bû. Ev Xanedana hanê li gora go û evsanên kevin û kevnar de ji zemanê Sasanî de li vî Welatî de Serdar bûn.

Li dawîya sedsalê pêncemî koçî de sed malekî Kurd ji çiyayê Simaq di Jorî Surî de ji bona Loristanê hatin bikoçkirin û ew li çiyayê Emad li nik Mohemedê Xurşîdê Wezîrê Melek Nesir El-Dîn de cîneşîn bûn¹¹³. Gewreyê vê Êla Kurd bi navê Bavê Hesenê Fedlewî ve dihate binavkirin.

¹¹³Insiklopêdiya Musulmantîyê bergê 3 dibêje: Ev Êla hanê di bin Rêberîya Fedlewî de ji Surî ji bona Mîyafarqînê hatin. Li paş de ew ji bona Ezerbêcanê û Gîlanê çûn. Ew ligel Mîrê Gîlanê Dîbacî de hatin birêkvevtin û ew li wêderê de hatin rûniştin. Di sala 500 k. de ew ji wir ji bona Deşta Jorî Loristanêyî Şitrakoh hatin bigihandin.

1. Bavê Tahir Mohemed

Ew Bavê Hesenê Fedlewî bû. Di vê demê de welatê Faris bi destên Serdarên Sulgurî ve bû¹¹⁴. Kurezayê Bavê Hesenê Fedlewî bi navê Bavê Tahirê Mohemed ve bi azayî û mêrxasîya xwe ve hatibû binavûbangkirin. Wî ji Serdarên Farisan re dida bkarkirin.

Serdarên Farisan ligel Şivankare de dujminatîya wan hebû. Wan di bin Rêberîya Bavê Tahir Mohemed Kurê Elî Kurê Bavê Hesenê Fedlewî de leşkerekî xurt ji bona ser dewleta Şivankare datin birêkirin. Bavê Tahir hate biserbikevtin û ew hate bivegerandin. Etabikê Songer-Solger jê zor memnûn bû û wî li ser arezoyî wî de navçeya Koh Golewî pê date bidan. Wî leşkerek jî jê re ji bona zeftkirina Loristanê di sala 543 k. de date bilikarxistin.

Bavê Tahir geh bi şer ve û geh jî bi aşitî ve hêdî hêdî Loristan ji bona Jêdestîya xwe date bianîn. Di dawî de wî serbixweya xwe date bidazanîn. Bi vî rengî ve ji bal Bavê Tahir Mohemed de dewleta Fedlewîyî Kurd hate bidamezirandin. Bavê Tahir demekî serdarîya welatê xwe date bikirin û ew di sala 555 k. de hate bimirin. Wî li dû xwe de pênc Kur dane bihiştin: Hezar Esp, Behmen, Imad El-Dîn Pehlewan, Nesret El-Dîn Eyawa Koş û Qezel Beckem?. Kurê wîyî gewre bi rezamendîya Birayên xwe ve ji bona cîgehê Bave xwe hate birûniştin.

2. Etebik Hezar Esp

Serdarekî bi hiş û dadwer bû. Di zemanê wî de Loristan zor hate bipêşkevtin û pir hate biavadanî û bidewlemendkirin. Gelek Eşîrên Kurd ji çiyayê Simaqê ji Surî ji bona Loristanê hatin bikoçkirin. Herwehajî

¹¹⁴Bidanînvane vê dewleta Solguri Yekek ji Komandarê Solcoqî bû. Wi ew di sala 542 k. de date bidanîn. Wê tanî sala 686 k. de date temenkirin. Li paş de Navnîşa Etabekî ji bal Selteneta Solcoqî pê hatîye dan.

ligel van Eşîrên Kurd jî de hin ji Eşîrên Ereb jî hebûn. Navên van Eşîran li gora mêjûwa Kezîdeyî Farisî de Ev bûn:

Asokî, Mema Kone, dibe, ku ew Mame Koye be, Bextarî¹¹⁵, Murasilî, Sed Asan, Zahidan, Elani-Alanî, Konend, Pêwend, Bedayî, Bewazkî, Şunewîd, Rakî, Cakî¹¹⁶, Harmî¹¹⁷, Esîk¹¹⁸, Kefî¹¹⁹, Şemuş¹²⁰, Nixoyî, Kemakêşî¹²¹, Mame Sê¹²², Ewêlki¹²³, Lêrawî, Delkî Tuwanî Kîya, Medîha Kurd Kolard...hd.

Hezar Esp bi alîkariya van Eşîran ve hêz û desthilatîya xwe date bibêtirkin û wî Binemala Şolî bi carekê ve ji Loristanê date biderperandin û welatê wan ji xwe re date bivekirin. Wî sînorê welatê xwe bi çar fersexan ve dûr ji Esfehanê date bigihandin.

Etabikê Tekeleyê Sulgurî çend carekî leşker bi ser ve date binardin; belam wî biserkevtin pê neda bidîtin. Di her carekê de ew dihate bişikenandin. Roj bi roj ve hêz û hinera Hezar Esp dihate bêtirkin. Bazirganî û çandinî her û her di pêşveketin û geşbûnê de bûn. Zor bajar û gund hatin biavanîkirin û avedanî hate bibêtirkin. Li paş de wî Kurê xwe ji bona layê Xelîfe Nasir El-Dîn El-Lahê Ebasî date binardin û wî hêvîya navnîşana Etabikyê jê date bikirin û Xelîfe ew hêvîya wî date bicihanîn û jê re belgeyê Etabikîyê û xeftanê wê date binardin.

¹¹⁵Bexyarî

¹¹⁶Xakî

¹¹⁷Harunî

¹¹⁸Eşkî

¹¹⁹Koyî

¹²⁰Tehesofî

¹²¹Kemankeş

¹²²Memastê

¹²³Ewmelekî. (ji Nivista Kurdler, r. 97 û 98).

Hezar Esp ligel Sultan Mohemedê Xwarzimî jî dostayetî date bipeydakirin. Wî Keça xwe bi Mîr Xeyas El-Dîn kurê Sultan Mohemedê Xwarzimî ve date bidan.

Piştî Serdarîyeke dûr û dirêj ew hate bimirin. Mirina wî di sala 655 k. de hatîye bitomarkirin¹²⁴. Ger ku evaya rast bête biderkevtin, divê ku wî sed salî ji 555 tanî 655 k. de dabe biserdarîkirin¹²⁵.

3. Etabik Tîgele

Ew kurê Hezar Esp bû û Dayika wî ji Xanedana Sulgurlîyê Farisî bû. Gava xebera mirina Hezar Esp bi Faris ve hate bigihaştin, Etabik Seedîyê Sulgurî ji bona sitendina tola Xanedana Şol wî Pismamê Hezar Esp bi navê Cemal El-Dîn Umer ve bi leşkerekî du hezar kes ve ji bona ser Tîgele date binardin. Tîgele bi pêncsed Suwarî ve li nêzîka keleha Bîroyê de berengarî wî bû. Li dawîya şerekî germ û giran de Tîgele hate bişikenandin. Di vê dema şikenandinê de bi tîrekê ve Cemal El-Dîn Umer hate bikuştin. Leşkerê Farisî şikestin date bixwarin û biserkevtin ji bona Tîgele hate bimayaîn. Li dawî vî şerî de Sulgurîyan sê carên tir berê leşker lê dane bigirtin, belam hîçyan pê nehate bikirin.

Li paş demekê de Tîgele leşkerek ji bona ser Lorê Biçûk û hin navçiyên wêna date biseranserkin û wî ew ji Husam El-Dîn Xelîfê Serdarê wê date bizeftkirin.

Li ser hin hoyan de Xelîfê Begdadê di bin Komandarîya Beha El-Dîn Gerşasbî û Îmad El-Dîn Yunis de ji Xuzistanê leşkerek ji bona ser Loristanê date binardin. Vî leşkerê hanê hin ji welêt date bitalan û biwêrankirin, Birayê Tîgele jî date bidîlkin û ew di keleha Lahoc de date bizindankirin. Etabik Tîgele xwe bi ser hev de date bikomkirin û wî rûwê xwe ber leşkerê Xelîfe de date bivedan. ew ligel wan de berengarî

¹²⁴Di Nivîsta dewletên Musulmantîyê de hatîye binivîsandin, ku ew li nêzîka 650 k. de hatîye mirin. (M. E.).

¹²⁵Ev Mejûwa hanê ji bal Insiklopêdiya Musulmantîyê ji bona mirina hezar Esp û hatina rûniştina Etabik Tekele li ser Tex de hatîye tomarkirin. Ev mêjûwa hanê ne raste çünke, li dawîya çend salan ji Serdarîyê, şer û pevçûnê de Etabik Tekele ligel Holako bû, gava ku wî di Meha Muherama sala 666 k. de (di 16. 12. 1258 z. de) Begdad date bivegirtin.

şer bû. Wî Îmad El-Dîn Yunis date bikuştin û Beha El-Dîn Gerşasbî jî date bidîlkin. Wî ew bi sozdana berdana Birayê xwe ve date biberdankirin.

Li sala 655 k. de, gava ku Holako ligel Pêlên Mogolî de rûwê xwe ji bona paytextê Xîlafeta Ebasî date bivekirin, Etabik Tîgele ji bona berjewendîya welat û dewleta xwe ligel Holako de hevrêya çûna Begdadê date bikirin. Holako ew ji bona nava hêza Serdar Kîtoqabus-Kîtmoqa date bixistin.

Etabik Tîgele li destana Begdadê de gelekî sixlet bû. Kuştina Xelîfê Musulmanan zor kêr têde date bikirin û li hin cihan de wî hestîya nefreta xwe beramber wan karên kirîn nedida biveşartin. Ev gotinên wîyî hanê ber bi guhên Holako ve dihatin bikevtin û ew bi wan ve lê tûre bû. Gava ku Etabik bi vê tûrebûna Holako ve date bihestkirin, ew şarezayî dir, hov û xwedênenasîya wî bû, wî bi kêş ji xwe re date bizanîn û ew bi bê azarîya Holako ve ji bona Loristanê çû. Holako Kîtoqabusê Serdarê xwe bi leşkerekî ve ji bona girtina wî date binardin.

Şemis El-Dîn Ergonê Birayê Etabik bi kakê xwe ve date bigotin: Bi başî ve qazanc tête bidîtin, ku tu min ji bona layê Holako bide binardin, tanî ku ez bikaribim xebatê ji bona birêkvevtin û lihehevhatina we bidim bikirin û leşkerê Megolî jî bidim bivegerandin.

Etabik ev xwestina Birayê xweyî hanê bi başî ve date bizanîn û wî soz pê date bidan, ku ew tanî ji bona Loristanê neghê bigihaştin, ew tu şerî ligel Megolan de nade bikirin.

Gava ku Şemis El-Dîn bi mêrga Fehrege ve li ser sînorê Loristanê de hate bigihaştin, Ew tûşî leşkerê Megol bû. Wî nêta xwe bi wan ve date bigiyandin. Belam Serdarên leşkerê Megolî guh pê binedan. Wan ew date bigirtin û bi zincîrê ve wan ew date bibendkirin û hemûyên ligel wî de wan ew dane bikuştin û wan berê xwe ji bona Loristanê dane bivedan.

Etabik Tîgele ji tîrsa kuştina Birayê xwe ve wî tu liberxwedanî neda bikirin û wî xwe ji bona keleha Cayinxest date bikişandin. Her çend jî Serdarên leşkerên Megolî jî soz û bext pê dane bidan, wî bi bextê wan ve nedida bibawerkirin, tanî ku hunguliska bextîyê ji bal Holako de bi xwe ve ji bona wî hate bidan. Wê gavê ew ji keleha xwe hate biderkevtin. Wan ew ji bona Tebrîzê datin binardin. Wan ew li wêderê de tevî li hemû dayînen soz û bextên xwe ve dane bikuştin. Peyên wî bi

dizî ve meytê wî dane bihilgirtin, wan ew ji bona Loristanê dane bibirin û wan ew li wêderê de dane bişuştin û bineşîvtin.

4. Etabik Şems El-Dîn Alp Ergon

Li dawîya kuştina Birayê wî Holako ew bi Etabikê Loristanê ve date bidanîn û wî ferman jî bi vegerandina leşkerê Megolî ve ji Loristanê date bidan.

Gava ku Etabikê taze ji bona Loristanê hate bivegerandin, wi welatê xwe wêran û perîşan date bidîtin. Dir û hovîtiya Megolan welatê wî dabûn binabûdkirin û xelkên welêt xwe ji bona serên çiyayê û kêwîya dabûn biavêtin. Bere bere xelk ji bona çîgeh û rêgehên xwe dihatin bivegerandin û wan dest bi avanîyê û çandinîyê ve didan bikirin. Bi vî rengî ve di demeke kêma de welatê wî bi doxê car û baran ve diçû. Xweşî û bextiyarî di nava welêt û xelkê de hatin bigeşkirin. Etabik di zivistanan de li bajarên Îdc-Îzac û Sos de û li dorhêla Şuştir de dida birabuhurandin. Havînan ew ji bona çiyayên kanîyên ava Şuştir û Zenderod diçû, yê ku ew bi ava xweyî pir û zor sard ve û bi daristanîya xwe ve mîna Buhuştê dihatin bidîtin.

Şems El-Dîn Alp Ergon bi vî rengî ve bi aramî, xweşî û bextiyarî ve panzdeh salan ji xwe re date biserdarîkirin û li paş de ew hate bimirin.

5. Etabik Yusuf Şah

Di gava mirina Bavê xwe de ew li layê Ebqa Xan de bû. Piştî derbasbûna mehekê li ser vî mirinê de Ebqa Xan Fermanek bi nîşankirina wî li şûna Bavê de ji bona biserdarîkirina Loristanê date bidexistin. Ligel vî jî de ew bi xwe û dused Suwarî ve li paytextê Mogolî de hate bimayîn û wî ji bona serpereştîya Loristanê Cîgerek ji xwe re date bidanîn. Li şerê Boraq Xan de wî bi leşkerekî Loristanî ve yarmetîya Ebqa Xan date bikirin û wî têde zor azayî date binuwandin. Di çûna Ebqa Xan de ji bona welatên Gilan û Deylem ew ligel wî de bû. Peyên Deylemî di şer de xwe bi ser Ebqa Xan ve datin bidadan û wan dora wî datin bigirtin. Belam Yusuf Şah bi firyada wî ve hate bigihaştin û wî ew date birizgarkirin. Beramber bi vî karê gewre ve Ebqa Xan welatê

Xuzistan, Koh Gîloye, bajarê Fîrozân û Cerbazqan¹²⁶ pê date bibexşandin. Piştî vî şerî Yusif Şah ji bona Koh Gîloye çû û wî hêrîşî Şolfyên hindamên Meme Sanî date bikirin. Wî Birayê Serdarê wan jî date bikuştin.

Li dawîya linavçûna Ebqa Xan de Rojhilatê welatê Îranê bi bin destên Ehmed Takodar ve hate bikevtin. Yusif Şah ligel Şûngirê Ebqa Xan de, yê ku ew Ergon bû, lihev nedan bikirin. Tevlivêjî de wî hinera liberrabûna wî di xwe de neda bidîtin. Ew neçar bû, ku di şerên Xuresan de dijî Ehmed Takodar yarmetîya Ergon ligel xwe de bi du hezar Suwar û deh hezar Peyede bide bikirin. Di şerê Xuresan de Ehmed Takar di sala 683 k. de hate bişikenandin. Leşkerê Lor di ser Tebas û Notanza de di rêyên Biyanbanan re ji bona Loristanê hatin bivegerandin. Ji tîna zor ji wan hatin bimirin û wan xwe bi hezar dujwarî bi Loristanê ve dane bigihandin.

Yusif Şah li ser fermana Ergon de ji bona Loristanê çû, da ku ew şûna Xoce Şems El-Dîn Sahib bide bigirtin. Wî li wir de Keça Sahib date bimarkirin. Li paş de wî Sahib jî date bigirtin û wî ew ji bona layê Ergon Şah date binardin. Li piştî mirina Xoce Şems El-Dîn de Yusif Şah ji bona Loristanê hate bivegerandin û ew li wêderê de hate bimirin.

6. Etabik Efrasyab

Li dawîya Yusif Şah de Efrasyabê Kurê wî li şûna wî de bi Etabik ve hate bidanîn. Wî jî Ehmedê Birayê xwe ji bona paytextê Megolî date binardin û ew bi xwe li Loristanê de hate bimayîn. Ew zordar bû û ew ji Xwedê nedihate bitirsandin. Wî dest bi bêbextiyê û xerabiyê ve date bikirin. Wî dest bi girtina Wezîrên kevnaî dewra hezar Esp mîna Xoce Nizam El-Dîn, Celal El-Dîn û Sedir El-Dîn ve her yek ji wan bi mehnakê ve date bikirin. Wî Mal û Mulkên wan date bidagîrkirin û wî ew dane bikuştin. Hinekan ji Meriv û Hevalbendên van Xanedanan ji bona Isfehanê datin bibazdan. Belem wî li wêderê jî de waz li wan de neda anîn. Wî Peyên xwe bi dû wan ve date binardin. Di wê gavê de

¹²⁶Ev bajarê hanê Heft Fersexan li Jorî Îsfahan de tête bikevtin.

Ergon Xan linavçû. Hinekan ji Gewreyên Malbatên kevnaî Isfehanê de serên xwe dane birakirin û wan Walîyê Megolî dane bikuştin.

Efrasyab ji vê kêsê xwest, ku ew ji xwe re sûd bide bigirtin. Wî ji bona Hemedanê û welatê Faris tanî gihandina Dilava Farîsî hin ji Xizmên xwe bi Serdar ve date bidanîn, da ku ew bi carekê ve desthilatîya Megolan ji wan deveran ve bide bihilanîn. Wî Celalê Kurê Etabik Tîgele bi leşkerekî ve ji bona parastina Kohrod date binardin. Li-wêderê de ew tûşî leşkerê Megolî bû û ew dane bişikenandin. Belam leşkerê wî dest bi xerabîyê, raw û rûtkirinê ve date bikin. Di vê raw û rûtkirina leşker de Megolî ji nişkê ve li wan de hatin bivegerandin û wan ew pîs dane bişikenandin. Gava ku Şahînsah Kîxatoxan ev xebera hanê bihîst, wî di bin Komandarîya Toldayê Îdacî de leşkerek ji Megolî û Lorê Biçûk date bilikarxistin û wî ew ji bona ser Efrasyab date binardin. Efrasyab xwe ranegirt û wî xwe ji bona keleha Canîxeşt date birakirin. Belam di dawî de li ser şikenandina Hor Kodakê Mîrê Faris de wî ew di sala 696 k. de date bikuştin.

7. Etabik Nesret El-Dîn Ehmed

Li dawîya Efrasyabê Birayê xwe de bi Etabik bû. Vî Mirovê hanê ji sala 696 de tanî 730 yaxud 733 k. de dayite biserdarîkirin. Ango 35 yanjî 38 salan ew li ser Kursîya Serdarîyê de hatibû bidanîştin.

Vî Etabikê hanê piranîya jîna xwe di Seraya Îlxanîyan de date birabuhurandin. Ew zor Dadwer, bi Hişmend û xelkperwer bû. Di demekê pirî kêm de wî kaviil û wêranîyên pêla Efrasyab date biavakirin û xweşî û bextiyarî li Loristanê de wî date bigeşkirin û wî ew date bicîûwarkirin. Wî Dewlet û Mal date bidewlemendkirin. Wî Melek Qutub El-Dîn Kurê Imad El-Dînê Pehlewan bi Cîgirê xwe ve li Loristanê de date bidanîn. Xusro Şah Kurê Melek Husam El-Dîn wî bi Serleşker date binîşankirin. Di encam de wî Serpereştîya welatê xwe bi renekî ve date bidamezirandin, ku tevaya xelkê di aramîyê û xweşîyê de dihatin bijîyandin.

Etabik Nesret El-Dîn zor Zanistî û Zanistvan xweş dixwest. Mele Fedil El-lahê Qezwînîyê bi nav û bang Nivista xwe Tarîx El-Muecem fi Ehwal Miluk El-Ecem-Kurtîya mêjûwa rewşa Padşahên Ecem bi navê Nesret El-Dîn vedate binivîsandin û wî ew ji bona wî date

bidiyarîkirin¹²⁷. Herwehajî Nivista Mecme El-Ensab- Civandina Binemalan jî vî Mirovê hanê bi nav û nîşana Pîr dide binavkirin¹²⁸.

Gervanê Kurê Betute jî dibê: ku Etabik Nesret El-Dîn 160 Dibustan dabûn biavakirin. Li Îzac de çil û çar Dibustan dihatin bidîtin. Hinek ji wan jî wî ji bona Eşîran di nava Çiyan de dabû bidurustkirin¹²⁹.

8. Etabik Rikin El-Dîn Yusiv Şahê duwem

serdarîya vî Mirovî ji sala 773 tanî 740 k. de date bidirêjkin. Ew Serdarekî Dadwer û Hişmend bû. Nivîstoka Mecme El-Ensab dibêje, ku desthilatîya vî Etabikê hanê tanî Besra, Xuzistan, Lamostan-Lazistan û Fîrozana diçû.

9. Muzefer El-Dîn Efrasyabê duwem

Navê Wî Ehmedê Kurê (li gora Kurê Betute de Birayê) Yusif Şahê duwem bû. Kurê Betute di pêla vî Etabikê hanê de li welatê wî de hatîye bigerandin. Li gora Şêx Mohemedê Xudrî de serdarîya vî Serdarî tanî sala 756 k. de dayite bidirêjkin¹³⁰.

¹²⁷Ew li Faris de di sala 1280 hate biçapkirin. Danek jê di Nivîstxana Misrî de tête bidîtin. (M. E.).

¹²⁸Destnivîse. Ew ji bal Mohemed Kurê Elî Şivankere hatîye binivîsandin. (M. E.).

¹²⁹Tanî dawîya pêla Etabik Neser El-Dîn bi dirêjî ve li ser wê de di mêjûwa Kezîde de tête bidîtin. Belam li dawîya vê mêjûwê hanê de bes û bi tenha ve min sûd ji Insiklopêdiya Musulmantîyê û Nivista Dr. Frech-Firêc dayite biwergirtin.

¹³⁰Dr. Frech-Firêc di Nivîsta xwe de Kurdler, r. 102 dibêje: ku ev Etabikê hanê di dema Têmorleng de bû û ew Yekek ji Serdarê eşkerê wî bû.

Lêbelê em Çil Salî cudabûnê di navbera zemanê vegirtina Têmorleng û vî Etabikê hanê de dibînin.

Derbarê ragiyandinên vê Xanedana hanê agehdarîyên me nînin yanjî ew zor kêmin. Mîrza Iskender li gora Goyên Mêjûvanên wê pêlê de dibêje:

10. Nur El-Wedud

Ew Şûngirê Efrasyabê duwem bû. Zor musrif û destbelav bû. Xina Etabikîyê wî di binê wê de tê hilda bû. Li gora Cîhan Ara de wî Mohemedê Muzefer Serdarê Farisê ji 713-760 k. de ji xwe bi Kur ve dabû bikirin.

11. Şems El-Dîn Peşeng

Ew bi Kurê Yusifê Şahê duwem ve ¹³¹hatîye bidanîn. Ew Şûngerê Nor El-Wedud bû. Wî tanî sala 780 k. de dayite biserdarikirin. Di zemanî vi Etabikê hanê de Loristan ji şer û pevçûnên Malbata Muzefer zor ziyar dayite bidîtin. Şah Mensorê Muzeferî ji xwe re Şustir bi Navînîya Wargeha Cengê date bikirin. Wî ji wêderê de çend hêrîş ji bona ser Loristanê date bikirin. Jiber vê jî Bira û Hemberê Şah Mensur Bavê Şuca di hewara Peşeng de beramberî Birayê xwe vi şer ve hatîye bikevtin.

Bi rastî jî li Îzec de hinek ji Pûlên Şah Şuca hatine dozandin, ku ew ji bona Salên 762 û 74 k. de têtin bivegerandin.

12. Pîr Ehmed

Li dawîya mirina Bavê xw de Peşeng serdarîya Loristanê ji xwe re date bigirtin. Ew ligel Yekekî de ji Mirovên xwe bi navê Melek Hoşeng bi şer ve hate bikevtin û wî ew date bikuştin. Li gora hinekan ji goyan de Pîr Ehmed û Hoşeng herdu Bira bûn û ew herdu jî Kurên Nur El-Wedud bûn. Li dawî de Şah Mensurî Muzeferî Melek Pîr Ehmedî ji

¹³¹Şêx Mohemed Xudrî di Peyvdarîyên xwe de dibêje, ku ew bi navê Şems El-Dîn Hoşeng di hate binavkirin û ew Kurê Kurê Efrasyabê duwem bû.

Loristanê date biderkirin wî Yek ji Peyên û Maqulên Lor bi Serdarî ve li şûna wî de date bidanîn.

Li sala 795 k. de, gavav ku Teymor Leng di Loristanê re hate buhurandin, Pîr Ehmed li Ram Hurmuz de ji bona nik wî çû û li paş jî de wî li Şîrazê de ji serdana wî date bikirin. Teymor Leng zor rûmeta wî date bigirtin û wî bi Fermaneke taybetî ve Mulkê Bav û Kalên wî lê date bivegerandin û ew Du hezar Malên Lorîyî, yên ku ew ji bal Şah Mensur de hatibûn biderkirin û bidûrkirin, dîsan ew ji bona Loristanê hatin bivegerandin. Teymor Leng Efrasyabê Birayê Pîr Ehmed ligel Şah Mensur de bi girawî ve li nik xwe de bi xwe re ji bona Semerqend date bibirin.

Li paş demekê de Teymor Leng Lorê Buzurg-Mezin di navbera Pîr Ehmed û Efrasyabê Birayê wî de date biparvekirin.

Li dawîya mirina Teymor Leng de Mîrza Pîr Mohemed li Kohan Diz de Pîr Ehmed date biberdestkirin û wî di sala 811 k. de Serpereştîya serdarîya Loristanê date birêkûpêkxistin. Belam pir pê neçû, ew di liberrabûneke navxweyî de hate bilinavçûn.

13. Bavê Seîd

Ew Kurê Pîr Ehmede. Ew Du salan bi girawî ve li Şîrazê de hatibû bidanîn. Li Dawîya mirina Bavê xwe de ew bi Serdarê Loristanê ve hate bidanîn. Ew li sala 820 k. de linavçû.

14. Şah Husên

Ew Kurê Bavê Seîd bû û ew Şûngirê wî. Li dawîbûna wî de bi Serdarê Loristanê ve ew ligel Xeyas El-Dîn Kawis Mîrekî ji Merovên de di sala 827 k. de bi şer ve hate bikevtin û ew di wî şerî de hate bikuştin.

15. Xeyas El-Dîn Kawis

Ew Kurê Hoşeng bû. Wî Serdarî ji Şah Husên date bisitendin. Belam pir pê neçû, tani ku yekekî ji Nevîyên Sultan Ibrahimê Kurê Şah

Rex Kurê Teymor Leng Leşker ji bona ser serdarîya Fedlewî date binardin û wî ew bi carekê ve date binabûdkirin. Li dawîya encamê vê de Serdarî ji bona nava destên Gewreyên Eşîrên Bextiyarî hate biveguhêstin.

Rûnkirin

Nivîsta Dr. Frech-Frêcê Elmanî, ya ku ew ji bal Serpereştiya Giştîyî Barkirvanan de li Turkîyê de ji bona Zimanê Turkî hatîye wergerandin, ger ew ku bi rasît ve wergerandina hanê bête biderkevtin, pir remanên dujminayetî beramber bi Kurdan ve dayite bibelavkirin. Ew li mêjûwê de naçe; çunke, Mêjû divê bi layî bête binivîsandin û ew rastîya rûdanan nede biveguhertin. Ji bona nimûne, ji wekhevîna peyva Fedlewî wî xwestîye, ku ew jê sûd bide biwerbigirtin û bi cudabûnê ve ligel goyên Mejûwa Kezîde û mêjûwên bi nav û bangên din ve Fedlewî bi Xanedaneke Turkî ve bide bidanîn. Wer diyare, ku ew bi xwe jî bi vê dîtina sersûrayî ve nedaye bibawerkirin. Li paş de wî Xelebeyê Bavê Tahir bi Serleşkerê Turkî ve bi mal ve dayite bidanîn. Li dawî de wî pir kîn beramberî bi Miletê Kurd ve dayite biderxistin û ew nebûna Miletê Kurd di mêjûwê de dide bibangkirin.

Ligel vêjî de Mêjû dibêje, ku Ev serdarîya hanê bi hêza Kurd ve hatîye bipeydakirin û ew di zemanê Bavê Tahir tanî vebigirtina Megolan de ji Sedsalî bêtir bi carekê ve bi serxweyî ve hatîye jiyandin. Li paş de ew mîna hemû Serdarîyên dinî Musulmantîyê di Rojhilat de bi neçarî ve bi serdarîya Megolan û Teymor Leng ve hatîye bibestandin

Derîyê Nehem

9. Dewleta Lorê Biçûk ji sala 570-1250 k. de yanjî Malbata Xurşîdî

Eşîrên Lor li Rojava Jorî Loristanê de tanî sedsalê Şeşemînî Koçî de di jiyaneke Êlî de dihatin bijîyandin. Her Eşîr û Êlekî Sermîyandariyeke xweyî taybetî bi xwe ve hebûn. Li gora mêjûwa Kezîde de Eşîrên Kurd di wê demê de evanan bûn:

Daudî, Ebasî, Mohemed Komarî, Kurohî û Cengwerî bûn. (Ev Eşîrên hanê koka Lorê Biçûk bûn û Mîr jî ji wan bûn. Ev Eşîr jiberê Silgorînin). Eşîrên tir: Karendî, Cengerî, Cengwerî, Fedlî, Sondî, Alanî, Kah kahî, Ricwarkî, Perawend, Darî, Abadekî, Ebu Ebas, Elo Memayî, Keçayî, Seleskî, Xodkî, Bendoyî...hd. Eşîrên Sahî, Ersan, Erkî û bihî herçend jî ew bi Lorî ve didin biaxivtin, belam ew bi xwe ve jî Lor nînin. xelkên gundan jî Lor nînin.

Ev Eşîrên hanê tani Nîvê sedsalê Şeşemî Koçî de Serpereştîyeke wanî taybetî bi xwe ve nedihate bidîtin. Ew bi dewleta Navînî ve li Begdadê de dihatin bibestandin.

Di sala 550 k. de Turkekî Hevşarî-Efşarî bi navê Husam El-Dîn Sohîlî jî bal Sulcoqîyan ji bona Lorê Biçûk û Xozistanê bi Serdar ve hate bidanîn. Bav û Bavpîrên Malbata Xurşîdî¹³² vebestên vî Serdarê Sulcoqî

¹³²Insiklopêdiya Musulmantîye dibêje; Berî pêkhatina dewleta Etabîkê Lorê Buzurg-Gewre Serdarek li vî Welatî hebû û Wezîrekî wî bi navê Xurşîd ve dihatê bidîtin. Renge, ku ev Xurşîdê hanê ligel Gewreyên Malbata Xurşîd pêwendîyeke wî bête bidîtin.

bûn û ew ji Eşîra Cengerdî-Cengwerîyê Lorî bûn. Bavê Şuca El-Dîn Xurşîd Kurê Bavê Bekir Kurê Mohemed Kurê Xurşîd ji Malbata Xurşîdî bû. Wî ligel Birayê xwe Nur- El-Dîn Mohemed de li nik Husam El-Dîn Sohîlî de cihekî berz û bilind ji xwe re didatin bidîtin. Şuca El-Dîn Xurşîd ji bal Husam El-Dîn ve ji bona Beşekî ji Lorê Biçûk bi Parêzvan ve hatibû bidanîn.

1. Şuca El-Dîn Xurşîd

Li dawîya mirina Husam El-Dîn de di sala 570 k. de Sûca El-Dîn Xurşîd ji bona hemû Lorê Biçûk bi Serdarekî serbixwe ve hate bikirin. Eşîra Cengerdî-Cengewerî, ya ku ew ku Bav û Bavpîrên Şuca El-Dîn jê bûn, di wê demê de li jêr Serpereştîya Surxabê Kurê Eyar.de bû. Ev Mirovê hanê Berber û Dujminê Şuca eL-Dîn bû.

Jibervêji Şuca El-Dîn Leşkerek lê date bigirtin û wî ew li keleha Dizê Siyah-keleha Reş de Çardorî lê date bigirtin. Hemû xelkên Manrod bo Koçkirinê ve hatin bineçarkirin.

Xelîfê Begdadê ji bona Navcîya wan bikevtin. Wî ferman bi Şuca El-Dîn ve date bidan, ku ew bes û bi tenha ve waz li keleha Mangara de bide bihiştin. Şuca El-Dîn fermana Xelîfe date bicihanîn. Xelîfe li ser vê bicihanîna Şuca EL-Dîn de bi dayîna Melbenda Tarzak ve li Xozistanê de date bidiyarîkirin¹³³. Mêjûwa Kezîde li ser mayîna

¹³³mêjûwa Kezîde vê Rûdana hanê bi corekî din ve dide biveguhêstin û ew dibêje: ku Şuca El-Dîn bi dest ve date bigirtin. Di dawî de Surxab Parêzgeha Manrod ji bona Şuca El-Dîn date biberdestkirin.

Li paş de Şuca El-Dîn Kurên xwe Bedir û Heyder bi Leşkerekî ve ji bona ser Eşîra Cengrewî-Cengewerî û keleha Diz Siyah datin binardîn. Wan li kelehê de dorlêpêçandîn dane bikirin.

Di şer de Heyder hate bikuştin. Li ser vîna de Şuca El-Dîn li ser Eşîra Cangewer de hate bikînbûn û wî her Yekekî ji wan bi destên wî ve bihata bikevtin, wî ew didan bikuştin. Li ser encamê vi karê hanê de hemû Tudeyan Manrod dane bicihîştin. Li paş navekê de Navînîtiya Xilafetê Şuca El-Dîn û Birayê wî Nur El-Dîn ji bona hatina Begdadê datin bibangkirin. Ew ji bona Begdadê hatin biçûyîn.

Xelîfe ji wan daxwaza berdana keleha Mangara date bikirin. Wan bi vê daxwaza hanê ve nedane bikirin. Xelîfe ew ji bona nava binê zindanê datin biavêtin. Nur El-Dîn di zindanê de hate bimirin. Wî berî mirina xwe ji Birayê xwe re bi nedana kelehê date bitemînîkirin. Belam Şuca ku zanî, bê dana kelehê ew ji Zindanê nayête

rola Şuca de dide bigotin: Ev Mîrê hanê zor pîr bibû; jibervêjî Bedrê Kurê wî û Seyf El-Dînê Restemê Birazayê wî hergav di nokerîya wî de bûn. Di vê pêlê de Eşîra Beyat hinek ji Perçeyên Loristanê bi destên xwe ve dabûn bixistin. Bedir û Seyf El-Dîn Restem Leşkerek bi ser wan ve datin biraserkirin. Li dawîya şerekî dirêj de wan ew ji Loristanê dane biderperandin..

Şuca El-Dîn Bedrê Kurê xwe ji bona Şûna xwe date binavkirin û Seyf El-Dîn Restem jî ji bona Şûna Bedir date binavkirin.

Belam Seyf El-Dîn boxtanek ji bona Bedir date bihelbestandin û wî ew date bikuştin. Li paş bêhnê de Şuca El-Dîn xebera vê tawankariya hanê pê date bizanîn û zori pê neçû, ku ew di sala 612 k. de û li temenekî ji Sed Salî bêtir hate bimirin.

Ew Serdarekî pîrî hişmend, dadwer û xweşevist bû. Goristana wîna li bal xelkên Lorî de pîrî pîroz û bi nav û bang ve tête bidîtin û ew ji bal wan de tête biserdanîkirin.

Vî Serdarê hanê jiyanê gerokî didate birabuhurandin. Havînan ew ji bona Kîrbet dihate çûyîn û Zivistanan ew ji bona Gundê Delorane di Piştîkoh de dihate bidaniştin. paytextê wî Xurem Abad bû.

2. Etabik Seyf El-Dîn Restem

Ew Kurê Nur El-Dîn Mohemedê û Navnîşana Etabikîyê pê hate bidan. Ew zor hişmend û dadwer bû. Derbarê xweşbûna zemanê vî Mirovê hanê de çîrok û çîvanokên xweş têtin bigotin. Di dema serdariya wî de talanî, raw û rûtkirin û xerabî hatin bihilanîn. Belam vê zînetê hanê ewende dilê Miletê wî neda xweşkirin. Bêdilovanên wan xwe li dor û berên Şeref El-Dîn Bavê Bekir Birayê wî de dane bikomkirin. Gava ku ew di Avgermê de bû, ew tev ji bona ser wî hatin biçûyîn. Her çend jî ew ji vê tepê hate birizgarbûn, belam ew bi şûn wî ve hatin bikevtin. Di dawî de Birayê wî ew ligel Mîr Elî Kurê Bedir de dane bikuştin.

biberdan. Wî ji dêlva wê ve keleha Tarzak û Dorhêla wê ji Navîniya Xilafetê date bidaxwazkirin. Navîniya Xilafetê bi vê guhertina hanê ve date bidilgirtin. Wê ew date biberdan û ew di sala 590 k. de ji bona Loristanê hate bivegerandin û wî di piştî vê re Sî Salên tir li Welêt de date biserdanîkirin.

3. Şeref El-Dîn Bavê Bekir

zemanê vî Mîrî bi şer, pevçûn, berberî, dujminayefî û bêbextîyê ve di navbera Endamên vê Xanedana hanê de hatîye biderbaskirin.

4. Ize El-Dîn Gerşasb

Ev Birayê Şeref El-Dîn bavê Kir bû. Wî Melîke Xatûn Jinbira xwe date bimarkirin. ya ku ew Xweha Sulêman Şah bû, yê ku ew Serleşkerê Xelîfe Mutesem bû.

Husam El-Dîn Xelîlê Kurê Bedir, yê ku ew demekê li Begdadê de daniştibû, gava bihîst, ku Ize El-Dîn Gerşasb ji bona Loristanê bi Serdar ve hate bidanîn, ew ji Begdadê ji bona Xozistanan hate çûyîn. Wî li wêderê de Leşkerek date bilidarxistin û wî ruwê xwe ber bi Loristanê ve date bivekirin.

Ize El-Dîn Gerşasb nikarîbû wî bide birawestandîn. Belam li ser kêra Pîreka xwe û Xweha xwe de wî berberîya Husam El-Dîn date bikirin. Leşkerê Lorê Hevalbendê Husam El-Dîn Ize El-Dîn Gerşasb dane bigirtin û ew hate biberdestkirin. Serpereştîya welatê wî jî ji bona nava destên Husam El-Dîn hate biveguhestin.

5. Husam El-Dîn Xelîl

Ew Kurê Bedirê Kurê Şuca El-Dîn Xurşide. Ew li dawîya kuştina Bavê xwe de ji bona Begdadê hate çûyîn û ew li wêderê de hate bineşînkirin.

Li dawîya vêna de. gava ku Mîrneşînîya Loristana Biçûk bi destên wî ve hate bikevtin, wî Ize El-Dîn Gerşasb bi Şûngirê xwe ve date bidanîn. Lêbelê wî li paş salekê de bi mehneyekê ve ew ji bona nik date bibangkirin û wî ew date bikuştin.

Gava ku Jina Ize El-Dîn Meleke Xatun evaya bihîst, Sê Kurên Ize El-Dîn, yên ku ew hêjî Mendal bûn, wê ew bi dizî ve ji bona layê

Birayê xwe Şehab El-Dîn¹³⁴ datin binardin. Evaya bi hoya Dujminatîyê ve di navbera Husam El-Dîn û Şehab de hate bikirin. Di mehekê de wan çend caran ligel Yektir de dane bişerkirin. Di dawî de Sulêman Şah hate şikenandin u keleha Buhar û hin ji Heremên dinê Kurdistanê bi destên Husam El-Dîn ve hatin bikevtin.

Li paş demekê de Sulêman Şah bi yarmetîya Xilafetê ve Leşkerekî zor giran date bihilgirtin û ew ji bona ser Husam El-Dîn hate biçûyîn. Di Deşta Şaporxwast de herdu Leşker têkelf hevên. Di encam de Sulêman Şah hate biserkevtin û Husam El-Dîn di sala 640 k.de hate bikuştin.

6. Bedir El-Dîn Mesud

Li dawîya linavçûna Husam El-Dîn de Birayê wî Mesud ji bona layê Menko Xan hate çûynî û wî gilîyê xwe li layê wîde date bikirin. Ew ligel Holako¹³⁵ de ji bona Îranê hate bivegerandin.

Di dema bizeftkirina Begdadê de Sulêman Şah ji bal Holako hate bikuştin. Bedir El-Dîn Mesud Mala Sulêman Şah ligel Pîrek, Zarok û Merivên wî de ligel xwe de dane bihilbigirtin û wî ew ji bona Loristanê dane bibirin. Li Paş biserdarîkirina Şazdeh salan de ew di sala 658 k. de hate bimirin.

Ev Mirovê hanê Serdarekî Dadwer bû. Ew bi hiş û zana bû. Di Zanistîya Şafîî de ew pir şareza bû. Ew zor Dîndar û Dîlovan bû.

Li dawîya mirina wî de di navbera herdu Kurên wî û Tac El-Dîn Şah Husam El-Dîn de Şer û pevçûnê date bidestpêkirin.

Li Paş de Ibqa Xan Kurên Bedir El-Dîn dane bikuştin û Serdarî bi Tac El-Dîn ve date bisipartin.

¹³⁴Ew Sulêmane Kurê Bercemê Îwafî ye, yê ku ew Gewreyê Tira Iwafîyî Turkumanî bû. Evaya di pêvekirina mêjûwa Iraqê de hatîye bitomarkirin, ya ku ew ji bal Ezawî hatîye binivîsandin. Wî ji ev ji Nehic El-Belaxe dayite biwergirtin. (M. E.).

¹³⁵(Holako-Hulagu Xan: "Ew di sala 1217 z. de hat zayîn û ew di sala 1265 Z, de hate bimirin. Ew Nevîyê Cengîz Xan bû.." Insiklopêdiya Biçukî Elmanî, Mayers Taschen Lexikon A/Z, Leiptzig, sala 1963 de, r. 436. Cuma).

7. Tac El-Dîn Şah

Vî Mirovê hanê Hivdeh-Heftdeh salan Serdarî date bikirin. Ew di serdarîya xwe de baş bû. Xwedîyê mêjûwa Alem Aray Ebasî di bergê duwem de dibêjê:, ku ev Xanedanê Xurşîdî bi Ebasîyan jî dihate binavkirin: jiber ku Mulkê wan bi Xelîfên Ebasî ve dihate bibestandin. Di dawî de Iqba Xan ew jî di sala 677 k. de date bikuştin.

8. Felek El-Dîn û Ize El-Dîn

Li dawîya kuştina Tac El-Dîn Şah de Ibqa Xan ev herdu Kurên Bedir El-Dînê Mesud bi Serdarî ve li Şûna wî de datin bidanîn.

Li gora fermana Îlxanî-Megolî de Karmenmendîya îş û karên Diravî bi Felek El-Dîn ve hatin bisipartin û bi Ize El-Dîn Husênê Birayê wî ve çavdêrîya Mulkên Taybetîyî bi Xaqan-Sultanê Gewre ve hatin bisipartin.

Van herdu Biran Panzdeh salan bi başî ve di Loristanê de dane bisermiyandarîkirin. Wan Hêzeke baş bi Leşkerekî Heftdeh hezar Kesî ve dane bipeydakirin. Wan Eşira Beyat bi carekê ve ji Lorsistanê dane biderkirin. Wan sînorên xwe bi Şuştir, Hemedan û Isfehanê ve dane bigihandin û ji aliyê din de wan ew bi Iraqê ve dane bigihandin.

Mîr Felek El-Dîn zor bi hiş, zanevan û liserxwe bû. Lêbelê Mîr Ize El-Dînê Birayê wî sert, Mêrxas û bidilovan bû. Vê cudabûna serûştîya wan kêr li sermiyandarîya wan de li ser Welêt de neda bikirin. Herdu Biran bi dadwerî ve Welat û Tude bi rê ve didan birin. Asayîş û ewletî li hemû layekî de li Welêt de hatin bibaşkirin. Ligel Serdarên Dirawsên xwe de pêwendîyên wanî dostanîyî çak hebûn

Lihevhatineke seyr bû, ku ev herdu Biran di Yek Salekê jî de bi Xwedanê xwe ve di sala 606 k. de hatin bivegihaştin.

9. Cemal El-Dîn Xidir

Ev Mîrê hanê Kurê Tac El-Dîn Şah bû. Ew bi fermana Kîxato Xan ve bi Fermanrewayê Lorê Biçûk ve hate bidanîn.

Lêbelê Du Berber jê re hatin bipeydakirin û wan nehişt, ku ew sermiyandariya serdariya xwe bide bikin. Ev herdu Berberên wîyê hanê xurt bûn. Yek ji wan Husam El-Dîn Umer Nevîyê Bedir Kurê Şuca El-Dîn Xurşîd bû û yê din Şems El-Dîn Ilyasê Lekî bû.

Van herdu Berberan serên xwe jê re nedidan bitewandin. Wan bi alîkarîya Megolên wê Navê de di dema raw û şikare de Cemal El-Dîn ligel çend Xizmên wî de dane bikuştin. Bi vî tonê ve Çira Malbata Husam El-Dîn Xelîl di Welêt de di sala 693 k. de hate temirandin.

10. Husam El-Dîn Umer

Vî Mîrê hanê bi zora xwe ve serdariya Loristanê bi destên xwe ve date bixistin. Belam Semam El-dîn Mohemed, Nur El-Dîn Mohemed Kurên Ize El-Dîn Gerşasb u Merevên wan ligel wî de bi dujminatî ve hatin bikevtin.

Husam El-Dîn bi yarmetîya leşkerê Mengolî ve piştê xwe dida bisitûrkirin. Begzadeyên Xurşîdîyê din hevalbendîtiya Semam El-Dîn Mohemed ji xwe re didan bigirtin; jiber ku ev Mîrê hanê zor aza û bi hiş bû.

Semam El-Dîn Leşkerekî zori zor ji xwe re date bikomkirin û wî ji sînorê Xozistanê berê xwe ber bi Xurem Abad ve date bivedan. Li dawî de Husam El-Dîn waz li Biserdarîkirinê date hênanîn û wî ew ji bona Semam El-Dîn date bicihiştin.

11. Semam El-Dîn Mohemed

Rojgarîya vî Mîrê hanê di şer û pevçûnan de di navbera wî û Mirovên wî de hate birabuhurandin. Di dawî de ew bi fermana Gazan Xan ve di sala 695 k. de hate bikuştin.

12. Ize El-Dîn Ehmed

Ew Kurê Mîr Mohemedê Kurê Ize El-Dîn Husên Kurê Bedir El-Dîn Mesud bû. Li dawîya Semam El-Dîn de ew bi Serdarê Loristanê ve hate bidanîn. Ew hêştajî Mendal bû. Kurmamê wî Bedir El-Dîn Mesud Kurê Felek El-Dîn Hesên ji Ize El-Dîn gewretir bû; jîbervêjî wî serê xwe jê re neda bidaxistin.

Di dawî de Olcayto Xan¹³⁶ ev Kurmamê bi Etebik û Serdarê Delar¹³⁷ ve date danîn. Beşê Enco jî ji Welêt bi destên Ize El-Dîn ve hate bihiştin.

Li Paş demekê de Bedir El-Dîn mir û hemû Lorê Biçûk bi Mîr Ize El-Dîn Ehmed ve hate bihiştin

13. Dewlet Xatûn

Li dawîya mirina Ize El-Dîn Ehmed de gerandina serdarîya vê dewletê bi destên Jina wî Dewlet Xatûn ve hate bikevtin. Lêbelê pê gerandina serdarîyê nehate bikirin; jiber ku Mengolan destdirêjîya nava serdarîya wêna didan bikirin¹³⁸.

Goyek vedibêje: ku vê Padişaha hanê şû bi Etabikê Lorê Buzurg Yusif Şah ve date bikirin û Textê serdarîya xwe ji bona Ize El-Dîn Husên date bihiştin, (yê ku ew li gora Şerefname de Birayê wê bû. M. E.).

¹³⁶Di Şerefname de ew ne bi navê Olcay Xan hatîye binivîsandin, lêbelê ew bi navê Sultan Mohemed Xweda Bende hatîye bitomarkirin. (M. E.).

¹³⁷Di Şerefname de ji dêlva Delar Welay hatîye binivîsandin. (M. E.).

¹³⁸mêjûwa Kezîde li ser rûdanên vê dewletê de tanî zemanê Dewlet Xatûn dide peyivandin.. Li ser rûdanên dinî mayîn de ew ji Insiklopêdîya Musulmantîyê û ji Nivista Dr. Frech-Firêc wergerandina wêyî Turkî hatine biwergirtin.

14. Ize El-Dîn Husên

serdarîya Etabikê hanê ji bal Sultan Bavê Seîd ve pê hate birûniştin û wî Çardeh salan date biserdarîkirin.

15. Şuca El-Dîn Mehmud

Li gora Dr. Ferech-Firêc de bayê Serxwebûnê bi serê wî ve hatibû bikevtin û ew nema Mengolan bide binaskirin. Lêbelê xelkê bi vî bayê ber serê wî ve nedan bikirin. Ew li ber wî de hatin birabûn û wan ew dane bilinavbirin.

Şerefname dibêje: ku ew Kurê Mîrê berê bû. Kuştina wî ew bi ser hoyekî tir ve dide bivegerandin, ku pevçûnê di navbera wî û xelkê de hate bivêkevtin û ew pê hate bilinavçûn. Bi kurtî ve çilo be, ev Serdarê hanê di sala 750 k. de hatîye binabûdkirin.

16. Mele Ize El-Dîn Kurê Şuca El-Dîn

Di dema mirina Bavê xwe de ew hêştajî Mendalekî Duwanzdeh Salî bû. Di sala 785 k. de Muzeferê Şah Şuca bi Leşkerekî ve ji bona ser Xurem Abad hate bigihaştin. Wî Keça Melek Îze El-Dîn ji xwe re date bimarkirin. Keça wîyî din jî Sultan Ehmed Çelayerî Serdarê Begdadê ji xwe re date anîn. Di sala 788 k. de, gava ku Teymorleng¹³⁹ bi Îranê ve hate bigihandin, Lorê Biçûk di zîneta têkçûnê de bû.

Teymorleng li Fîrozkoş de xwe bi lez û bez ve ji bona ser Loristanê date bigihandin. Wî li Xurem Abad de dor lê date bigirtin. Piştî demeke kurt wî ew date bizeftîkirin û wî ew date bitextîkirin. Wî

¹³⁹"Teymorleng di sala 1336 z. de hate zayîn û ew di sala 1405 z. de hate bimirin. Ew Yekek ji Gewretirîn Xanên Mengolî bû. Li sala 1370 z. de ew li Semerkend de Serdar bû. Wî Asya Navînî û Îran datin bikavil û biwêrandkirin. Wî ji sala 1398-1399 z. de şer li Hindistanê de date bilidarxistin. Di nava dewleta Osmanî de wî şer di Salên 1400-1402 z. de bi serkevtîve date bikirin" Insiklopêdîya Elmanîyi Biçûk -Mayers Taschenlexikon A-Z, r. 1013, Leipzig 1963 de. (Cuma).

tevaya Welêt bi ber talanîyê û kuştinê ve date bivekirin. Mîr û Begzadeyên Lorî hemî wî datin bikuştin.

Goyek vedibêje, ku Melek Ize El-Dîn ligel Kurê xwe Seyid Ehmed di Dija Remyan de li nêzîka Birocord de hatin bidîlkin. Ew û Kurê xwe di Semerqend de di Dija Endekan de li nêzîka Hemedanê de hatin bizindankirin. Li dawîya Sê salan de ew ligel Kurê wî de ji bona Loristanê hatin binardin. Li zemanê Muzeferê Zayin El-Abidîn de Melek Ize El-Dîn jêhatbûneke zor diyar date nuwandin.

Di sala 795 k. de Teymorleng careke din ji bona Îranê hate bivegerandin. Melek Ize El-Dîn li Birocord bû û ew ji wir ji bona Şustir çû. Teymorleng vê carê bi rastî xakê Loristanê date bitextkirin û golên ji xwînê jî wî di nava wê de datin bipirkirin. Ligelwêjî de Melek Ize El-Dîn bi ber destên Teymorleng ve nehate bikevtin. Kurê wî jî revya û ew jî ber bi destên Teymorleng ve nehate bikevtin.

Serdarê welatê Faris Mohemed Sultan ji vê tevlihevbûnê kêş ji xwe re date bidîtin û wî di sala 798 k. de Loristan û Xozistan bi bin destên xwe ve datin bixistin.

Goyek vedibêje, ku Melek Ize El-Dîn li paş de ji bal Teymorleng hate bigirtin û wî ew di sala 804 k. de date bikuştin.

17. Melek Seyid Ehmed

Di rûdana kuştina Bavê xwe de wî xwe dabû biveşartin. Li dawîya linavçûna Teymorleng de (di sala 1405 z. de. Cuma) wî xwe date biderxistin.

Di sala 810 k. de wî li Loristanê de Serdariya ji nûve date bilidarxistin. Wî tanî sala 815 k. de date biserdarîkirin.

18. Şah Husên

Li dawîya mirina Birayê xwe Seyid Ehmed de wî Serdarî bi destên xwe ve date bixistin. Wî kêş ji xwe re ji pevçûnên di navbera Nevîyên Teymorleng de date bigirtin û wî sînorên welatê xwe datin bifirehkirin. Wî sînorên xwe tanî nêzîka Hemedan, Cerbazkan û Isfahanê dane bibirin.

Wî hêrîşa ser Şehrezorê date bikin. belam ew ji bal Eşîra Beharlo ve di vê hêrîşa hanê de hate bidîlkin û pê ew di sala 871 k. de hate bilinavçûn.

19. Şah Restem

Ew Kurê Şah Husêne. Li dawîya Bavê xwe de ew bi Serdar ve hate bikin. Şah Ismaîlê Sefewî li paş vekirina Begdadê de ruwê xwe ber bi Huwêze ve date bivedan. Li wêderê de wî Leşkerekî Deh hezar Kesî di bin Komandarîya Hesên Beg Lele û Beyram Beg Qermanlo de ji bona ser Şah Restem date bilikarxistin û binardin.

Vî Mîrê hanê xwe ji bona serên Çîyan date biavêtin. Belam ew ji bal leşkerê Şah Ismaîl hate bitengavkirin û ew bi ber destbûnê ve hate bineçarkirin. Ew ji bona nik Şah Ismaîl hate çûyîn. Şah Ismaîl lê hate buhurandin û wî ew dîsan bi Mîrîfî ve ji bona Loristanê date binardin¹⁴⁰.

20. Ogoz Xan

Ew Kurê Şah Restem bû. Ew ji bal Şah Tehmaseb bi Serdarê leşkerê Îranê ve hate binîşankirin. Bi rastî jî ew Serleşkerekî pirî baş bû. Ogoz Xan di sala 940 k. de bi leşkerekî giran ve ji bona ser Serdarê pişt çem ve Eb-Dulah Xan Oz Beg hate biçûyîn, yê ku ew di wê gavê de bi Xuresanê ve hatibû bigihaştin û wî Îran ber bi metirsîye ve dabû bilerizandin û bixistin.

Ogoz Xan gava ku ew ji bona vê çûyînê hatibû çûyîn, wî Cîhangîrê Birayê xwe di şûna xwe de li ser serdarîya Loristanê de dabû bidanîn. Lêbelê di dawîya demekê de Cîhangîr serxwebûn date dazanîn û Tujî de Hevalbendîtiya wîna datin bikin.

¹⁴⁰Xwedîyê mêjûwa Cîhan Arayê Ebasî dibêje, ku Şah Restem rî dirêj bû. Şah Ismaîl ferman date bikin, ku rîya wî bi Dur û Cewheran ve bête xemilandin. Ew bi wî qîlafetê xwe ve ji bona nik Şah Ismaîl hate çûyîn û jê re kêfa Şah Ismaîl pir hate bidîtin. (bergê 1).

Gava ku Ogoz Xan ji çûna şerê xwe hate bivegerandin, ew ligel Birayê xwe Cîhangîr de bi şer ve hate bikevtin. Ew di wî şerî de hate bikuştin.

21. Cîhangîr

Li dawîya kuştina Ogoz Xan de wî bê Berber u Hember serbixwe ve çend Salekî sermiyardarîya serdarîya xwe date gerandin. Ligelwêjî de pêwendîyên wî ligel Serdarê Sefewî de bi carekê ve nehatibûn têkveçûn. Di sala 848 k. de Şah Tehmaseb ji bona serdana El-Dewle Rehmaşe Ostandarê Deyzfulê ji bona wan navan hate çuyîn. Cîhangîr ji bona layê wî hate çuyîn û wî jê re pişt date bigirtin û wî ji bona mezinbûn û hêjabûna wîna serê xwe date tewandin.

Iskenderê Menşî di bergê duwem de di Nivista xwe de dibêje, ku Cîhangîr li dawî de ruwê xwe li Îranê de date badan. Şah Tehmasebê yekem di bin Komandarîya Eb-Dulah Xanê Osta Celo de Leşkerek ji bona ser Cîhangîr date biraserkirin. Di şer de Cîhangîr hate bikuştin. Leşkerê Îranî kuştareke zor date bikirin.

kurên Cîhangîr Şah Restem û Mohemed ji bona Begdadê hatin birevandin. Li dawî de li ser hêvîya Seyid Mîr ji Şah Tehmaseb de ew li restem Şah de hate buhurandin¹⁴¹. Lêbelê bi hoyên livandinên wî ve ji bona serxwebûnê wî ew date bigirtin û wî ew date bikuştin.

22. Şah Restemê duwem

Ew Kurê Cîhangîre. Şah Tehmaseb bi bédilya xwe bi serdarîya wî ve hate birûniştin.; jiber ku Serdarên Loristanê li xwe de nedihatîn birûniştin. Wan hergav ber û piştên xwe didan bibêzarbikirin. Hoyê wêjî ev bû, ku Şah Tehmaseb dixwest, ku ew Ocaxê vê Xanedana hanê bide temirandin. Bi xwe jî ve Şah Restem Birayekî wîyî Biçûk ve Kesekî wîyî din nebû.

¹⁴¹Isker Menşî bi xwe ve dibêje, ku li dawîya lêbexşandina Şah Tehmaseb ji bona Restem û Mohemed de wî Mulkê Lorê Biçûk di nava wan de date biparvekirin. Lêbelê Insiklopêdîya Musulmantîyê bi corekî din dide biaxivtin.

Bi kurtî ve Şah Tehmaseb Yekek ji Mîrên Şah Restem bi navê Mîr Mohemed ve jê date tefirandin. Wî bi alîkarîya vî Mîrê hanê ve Şah Restem ji bona Tehranê date anîn û dest bi cî ve wî ew date bizindankirin.

Gava ku Eşîrên Lor di mebesta Şah Tehmaseb de hatin biliberkevtin, wan Mohemedê Birayê Şah Restem di keleha Çengolê-Şengolê de datin biveşartin û wan Hêzeke xurt bi Pasevanî ve jê re datin bidanîn. Bi vî rengî ve Loristan bê Serdar hate bimayîn û wê çend salan jî bi vî rengî ve date birabuhurandin.

Ji ket û pirt ve Mirovek hate peydabûn û wî got: Şah Restem ezim u min ji zindanê daye bibazdan. Ev Mirovê hanê zor şarezayê Loristanê bû û herwehaji ew zor li Şah Restem de dihate çûyîn, bi renekî weha bû, ku Jinên Restem cudabûn pê nedidan bikirin. Bi vî rengî ve Mîrneşîniya Loristanê ji nû ve belam bi renegeî din ve hate bivejandin.

Gava ku Şah Tehmaseb evaya date bihîstin, bîn lê hate bitengkirin û wî Şah Restemê rasteqîne date biberdan. Wî fermana serdarîya Mîrneşînyîa Loristanê ji bona Şah Restem date bidan û wî ew ji bona Loristanê date binardin.

Şah Restemê derewînê pêşi hate bieşkerekirin. Ew hate bigirtin û ew hate bikuştin. Şah Restemê rast serdarîya xwe date bidamezirandin.

Di vê pêlê de Mohemedê Birayê Şah Restem jî gewre bibû û Hevalbendên pir ji xwe re dabûn bipeydakirin. Wî jî ji xwe re doza Serdarîyê dida bikirin. Hindik mabû, ku ew û Birayê xwe ligel hevdu de bişerkevin. Hin ji Mîrên Loristanê ji bona nava wan hatin bikevtin û wan ew lihevdu datin anîn. Çarşeşê Mulkê Loristanê ji bona Şah restem hate bidan û Duşeşê mayî ji bona Birayê wî Mohemed hate bihiştin.

Bi vî şewî ve wan demek datin birabuhurandin. Lêbelê Mohemed li xwe de nehate rûnitsîn. wî pir şer bi Şah Restem ve didan bifiroştin. Di dawî de bi mehna mêvandarîyê Şah Restem ew date bimêvandarîkirin. Wî ew û Peyên wî di vê mêvandarîya hanê de tevde dane bigirtin û bizindankirin.

Ev Mohemedê hanê Sê Kurên wi hebûn. Li ser vê reftara derbarê Bavê xwe de wan serên xwe dane bihiladn. Wan Şah Restem û Şah Tehmaseb pir dane bibêzarkirin û xelkên Loristanê jî tûşî ziyaneke gewre bûn.

Gewre û Maqûlên Lor kombûn, da ku ew vê serhildana hanê bînin bidawîkirin. Wan bi pêwîst datin bidîtin, ku Mohemed ji bona

Serdariya xwe careke din bête bivegerandin; çunke, ji bona hilanîna vê serhildanê û vê malwêranîyê ji bil berdana Bavê wan pê ve çareyeke din nayête bidîtin. Wan tomara pevdariyên civîna xwe ji bona Dîwanxana Şah Tehmaseb datin binardin. Şah Tehmaseb bi mercê rêkirina Kurên wî ve ji bona Tehrane bi girawî ve li nik wî de bi hêvîya wan ji bona berdana Mohemed hate birûniştin.

Bi vî tonî ve Mohemed hate biberdan û zorî pê nehate çûn, Kurên wî jî kêş ji xwe re datin bidîtin û wan ji Tehranê dane bibazdan.

Mohemed li ser li nû ve gerden li Şah Restem de pir date bitengkirin û wî tevaya Loristanê ji bona jêrdestîya xwe date anîn.

Mohemed li paş de ligel Şahê Iranê de xerîk kevt û li dawî de wî ligel wî de pêwendîyên baş dane bipeydakirin. Herwehaji wî ligel Şehrîyarê Osmanî Muradê Seyem de pêwendîyên zor çak dane bigirêdan. Wî Loristana Biçûk bi jêr parêzvanîya Osmanî de di sala 922 k. de date bixistin. Bi vî corî ve wî Navçeyên Mendelî, Bedre, Cesan û Torsaq jî bi ser Loristana Biçûk ve datin bivekirin.

Lêbelê zû pê neçû, pêwendîyên wî ligel dewleta Osmanî de hatin têkçûn û wî li ser nuh ve pêwendîyên xwe ligel Şahê Sefewî de dane bibaşkirin. dewleta Osmanî Beglerbegê Begdadê bi Leşkerekî ve ji bona ser wî date binardin. Belam hîç pê nehate bikirin.

23. Şah Wirdî

Di gava mirina Bavê Mohemed de Şah Wirdî bi girawî ve li Begdadê de bû. Her çilo bû, wî xwe rizgarkir û ew ji bona Loristanê hate bivegerandin û ew li cihê Bavê xwe de hate bidaniştin. Şah Sefewî Xweda Benjî de bi serdariya wî ve hate birûniştin.

Di dema ku leskerê Osmanî Nehawend date girin, Şah Wirdî jî ji bona layê Qorqurmiz Xanê Serdarê Hemedanê hate biçûyîn.

Gava Senan Paşa rûwê xwe ber bi Hemedanê ve date bivekirin, Şah Wirdî ji bona Serdarê Hemedanê date bişîretkirin, ku bi Leşkerekî kêr ve rawestnadin bermbarî Senan Paşa baş niye. Vî Serdarî bi gotinên wîna ve guh pê nedan bikirin. Di encamê şer de ew hate bidîlkin. Şah Wirdî-Derdî jî ji bona Loristanê hate bivegerandin. (Mêjûwa Cîhan Araya Ebasi, bergê 2).

Di vê demê de Eşîra Qere Ulos, ya ku ew li dorhêla Nehawendê de bû, wê ji bona Loristanê date bibarkirin. Şah Wirdî ew dane

biwergirtin û ew ji bona parastina cihê xwe li nik dewleta Osmanî de rêz li wan de date bigirtin. Ew serbixwe di nava welatê xwe de hate bijîyandin.

Di sala 1000 k. de, jiber ku dewleta Osmanî yarmetî pê neda bidan, ew dîsan ligel Îranîyan de bi rêk ve hate bikevtin. Wî Xweşkeke xwe bi Şahê Îranê ve date bidan û wî bi xwe jî ve Keça Mîrekî Sefewî date bimarkirin. Vê têkeliyê zorî neda bidirêjkin.

Di vê demê de Ogorlê Sultanê Beyatî Serdarê Isfehanê bû. Ew ji bona komkirina Bêş û bacên Mîrî ji bona Birocordê hat. Ew ligel Şah Wirdî de bi pevçûn ve hate bikevtin. Li paş şerekî xurt de Şah Wirdî ew date bikuştin.

Di vê pêlê de Şah Ebas ji bona Xuresanê hatibû çûyîn. Gava wî eve date bibihîstin, wî berê xwe ber bi Loristanê ve date bivedan. Şah Wirdî xwe li ber Şah Ebas de neda biragirtin. wî xwe ji bona nava xakê Osmanî date biavêtin.

Şah Ebas Beşekî Loristanê (herema Xurem Abad) ji bona Mehdî Qelî Xan Şamlo date bidan û Beşê din ji Lorê Biçûk wî ji bona Sultan Husên Kurê Şah Restem date bidan û wî Eşîra Qere Ulos jî ji bona herema Elisker di sala 1002 k. de date biveguhêstin.

Şah Ebas li dawîya vîna de rûwê xwe ber bi Eşîra Beyat ve date bivekirin û wî ew zor dane bipîskirin. (mêjûwa Cîhana Arayê Ebasî, bergê 2).

Di sala dawî de Şah Wirdî-Werdî bi alîkarîya Itimad El-Dewle û Ferhad Xan ve ji bal dewleta Îranê hate lêbuhurandin. Ew ji bona Loristanê hate bivegerandin. Şah ew date bixelatkin Xurem Abad jî jê re date bidan.

Di sala 1006 k. de Şah Ebas ji bona Xurem Abad leşkerek ji bona ser wî date binardin. Şah Wirdî jiber wî xwe ji bona nava keleha Çengole date biavêtin.

Belam Beşê ji leşkerê Şah Ebas de di bin Rêberîya El-Lah Werdî Xan de bi dû wî ve tanî keleha Çengole hate. Li paş şerekî kurt de Şah Wirdî hate bigirtin û ew ji bona Sedmere ji bona layê Şah Ebas hate birin. Li wêderê de Şah Ebas ew date bikuştin.

Her çende, ku li dawîya Şah Werdî de Husên Xanê Kurê Mensur Beg bi ser Beşekî Loristanê ve bi Serdar ve hate binîşankirin, Tehmaseb Qelî ango Nadir Şah herema Saymara, Hêzman û piştîkoh ji bona Eşîra

Iyano date bidan. Bi vî rengî ve di sala 990 K:- 1585 z. de serdarîya Lorê Biçûk bi dawî ve hate bikirin¹⁴².

Belam Nevîyên Şah Werdî li Piştcoh de Serdarîyeke Biçûk bi destên xwe ve dane bigirtin û ew ji pêla Husên Xan ve hate bihiştin û vê Mîrneşînîya biçûkî hanê date bidirêjkin.

Wanên ku wan bi navê Walîtîyê ve dane biserdarîkin, ev bûn: Jusên Xan, Ismaîl Xan, Esed Xan, Keleb Elî Xan, Elî Xan, Heyder Elî Xan (ev herdu Walîyên dawî Kurên Hesen Xan bûn, yê ku ew di sala 1256 k.- 1840 z. de hatiye bimirin), Husên Qelî Xan û Xulam Rida Xan.

Di pêla Walî Rida Xan de Rida Şah Pehlevî Loristan mîna welatên din bi Navînyîyê ve date bigirêdan û wî Wilayeta Serbixweyî ve Xanedana hanê date bihilanîn.

Rûnkirin

Ji rûdanên vê Serdarîyê ve weha em têtin biliberkevtin, ku dema Serxwebûna wê ewende nedaye bidirêjkin. Bes û bi tenha ve wê di pêla Şuca El-Dîn Xurşîdê duwem de Sî Salî Serxwebûna xwe daye bikirin. Lêbelê şer û pevçûnên di navbera Endamên vê Xanedana hanê de bi hoyê bê hêzbûna wan hate bikirin.. Ev zînetan hanê jî di nava piranîya Serdarîyên wî zemanî de dihate bidîtin. Li paş de Bela Mengolan û Teymorleng jî ji bona ser vî welatî hate bidîtin û ew jî mîna welatên din hate bidagîrkin û ew bi wan ve hate bivegirêdan. Ligelwêjî de ew di Hundur û Derve de bifirehkin û zor bi başî ve wî serdarîya xwe dida bikirin. serdarîya wan nekemî serdarîya Menazire, Xesasine, Hemedanî, Etabika Diyarbekir û Mêrdînê bû. Sînorên Mulkên serdarîya wan ji çemê Qarûn tanî Şehrezor, ji sînorên Iraqê tanî Hemedan û Isfahanê dihatin biçûyîn. Bi bidîtina dema wê ve û nimûneyên wê ve wê Yekîtîyeke siyasîyî giring ji xwe re dida bipeyda kin.

¹⁴²Waha hatiye binivîsandin, dibe ku ew di sala 1004 k.- 1595 z. de be. (M. E.).

Derîyê Dehem

10. Dewleta Eyubî (567-685-950 k.)¹⁴³

1. Kî Bav û Bavpîrê Sazmendê vê Serdarîyê ne û ew ji ku hatine?

Ev Dewlet yanjî ev serdarîya here gewre, ya ku Kurd ew dayite bisazkirin, zor bi pêwistî tête bidîtin, ku em bi başî li kok û bunyada wê de bêtin biliberkevtin. Insiklopêdiya Musulmanîyê dibêje, ku Bavpîrê Selah El-Dîn Damezirvanê vê dewletê Şadî-Şazîyê Kurê Merwane, yê ku ew ji Êla Rewadî-Rewandîyê Dewîn bû. Ev Êla hanê beşekî herî gewreyî Eşîra Ezbenî-Hazbenî bû¹⁴⁴. Girêdana navê Şadî bi bajarê

¹⁴³(Ji xwe re di vî babetî de li nivîsta Selah El-Dênî Ingilîzî de Wergerandina Erebe de ji bal Dr. Elî Madî, Bêrud, sala 1988 de bide bitemaşekirin. Ev nivîsta hanê pir nêrxî di 489 rûpelan de hatiye nivîsandin. Ew ji bal herdu Mêjûvanên Ingilîzî Melkom Kamiron Lîyoniz û D. E. P. Cakson hatiye binivîsandin. Wan pir ji serçavîyên Rojhilatî û Rojavayî ji bona binivîsandina vê Nivîstê kelk ji xwe re dane biwergirtin. Cuma).

¹⁴⁴Ev Eşîra bi nav û bang bi navê Hazbanî di piraniya serçavîyên Erb û Musulmanîyê de hatiye bitomarkirin. Lêbelê Kurê Xelîlkan wê bi Hezanîye dide bitomarkirin. Ev jî pir jî nêzîka koka wêyî Kurdî ye, ya ku ew bi navê Hezan-Xêzan tête binavkirin. Ev navê han jî hêj ji bona Desteyekî Kurd li Jêrî Gola Wanê û Bajarekî Rojhilatî Jêrî Bedlîsê de tête bigotin. (M. E.).

Dewîn ve giringbûneke wêyî pirî giran tête bidîtin¹⁴⁵; çunke, em dizanin, ku serdarîya Şedadîyî Kurdî li Dewînê de hatîye bisazkirin. Helbet li zemanê Şadî de hêşta jî nav û banga vê Serdarîyê ji bîra xelkê neçûbû. (Ev serdarîya hanê Yekek ji gewretirîn Serdarîyên Welatî bûn, ya ku ew di dûrtirîn sînorên Kurdistanêyî Jorîn de hate bidamezirandin. M. E.). Hin ji Mêjûvanên Ereba Kok û Malbateke dûr û dirêj ji bona Şadî dane bihelbestin. Ji bona nimûne Kurê Xeldon Binemala Şadî bi ser Ewf El-Hemîr El-Dosî dide bigihandin. Belam ew hîç cihên bawerîyê nînin. Rastî eve ye, ku mêjûwa Bav û Bavpîrê Şadî nayête binasîn¹⁴⁶.

Kurên Şadî Eyub û Şêrkoh li Gundê Ecdanekan-Ecdankan de hatine Dunyayê¹⁴⁷. Qadîyê Kurê Şedad Xwedîyê Nivista Newadirên Sultanî û Hevrêyî Selah El-Dîn dibêje, ku Necim El-Dînê Eyubî ji xelkê Dewîn bû û ew Walîyê Tekrîtê bû. (Rûpel 4).

Xwedîyê Nivista Mêjû Tac El-Dîn Şehenşahê Eyubî dibêje, ku Şadî xelkê Dewîn bû.

Li gora Goyeke din de Necim El-Dînê Eyubî li Bajarokê Şîxtan, renga, Şêxan¹⁴⁸ de hatîye Dunyayê û ew li Musil de gewre bûye û wî ji

¹⁴⁵Bi rastî ev pirsîyarîya Dewîn pir bi giringî ve tête bidîtin; jiber ku di nava Gevera Hewlêrê jî de Bajarekî bi vî navî ve hebû û ew di demekê de Sernavînîya serdarîya Soranî bû. Qolekî gewreyî ji Eşîra Hazbenî jî di hendama Etabegan de di nava wan navan de bû.

Renga, ku di navbera vê Dewînê, Qolê Hazbenî û Malbata Şadî de pêwendîyek hebe. Pir bi pêwistî ve ev yekanê hanê divê pir bi hûr û kûrî ve lêbête bigerandin. Renga, Peyva Dewîn Kurdî be û ew bi sûda peyvê yaxud pirsê be.

¹⁴⁶Li gora Goya Kurê Xelîkan de navê Bavê wî Merwan bû. Berê 2, r. 84.

¹⁴⁷Ev Ecdankan Gundekî li nêzîka Dewîn de dihate bikevtin. Jîna Selah El-Dînê Eyubî, r. 57).

¹⁴⁸Li nik Kurê Xelîkan de Secistan hatîye binivîsandin. Ew bi xwe ve vê Goya xwe dide bilawazkirin û ew bi ser ve dide kirin û ew dibêje, ku hatîye bigotin, ku ew li Çîyayê Cor hatîye zayîn û ew li Musilî de mezin bûye. (M. E.).

bona Sultan Mohemedê Melekşah dida bikarkirin. Ew ji bal wî ve ji bona Tekrîtê bi Parêzvanê wê ve hate binavkirin. (Cengên Xaçperestan, r. 112).

Bi kurtbirî ve Insiklopêdîya Musulmantîyê dibêje, ku Şadî ligel Behrozê Romî de Dostanîya wî hebû. Ev Behrozê hanê Mamostayê Kurên Keyên Sulcoqîyan bû. Ji nişkê ve Behroz Dewîn bicîhişt û ew ji bona Begdadê çû. Bi hinera zanebûna xwe ve zû ew bi pêş ve hate bikevtin. Ew ji bal Sultan Mesudê Kurê Melekşah de li ser Begdadê de bi Parêzvan hate bidanîn¹⁴⁹. Li dawîya vêna de wî xeber ji bona Şadî date binardin û wî ew ji bona layê xwe date bibangkirin

2. Çilo ew bipêşkevtin?

Bavpîrê Şehrîyarîyê Selah El-Dîn Şadî bi hêvîya Têkoşvanê Oldarîyê Behroz ve welatê xwe bicîhişt û bi Malê ve ew ji bo Begdadê çû. Li dawîya demekê de Şehrîyarîyê Mesud Tekrît bi Maldarî ve ji bona Behroz date bipêşkeşkirin. Wî jî Şadîyê Dostê xwe bi Cîgirê xwe ve ji bona ser wê Maldarîyê date binardin. Li paş çend Salekî de Şadî ferma Xwedê kir û ew li Tekrîtê de hate binîjandin. Necim El-Dînê Kurê wîyî gewre di cîgehê wî de hate bidanîn.

Li sala 526 k. de¹⁵⁰ Etabegê Musilê Îmad El-Dîn Zengî li Jorî Tekrîtê de ligel Ordîya Sulcoqîyê Begdadê de şerekî giran date bikirin û ew hate şikenandin. Wî di zîneteke pirî xerab de xwe bi Tekrîtê ve date bigihandin. Necim El-Dînê Eyubî Mêvandarîya wî û Merevên ligel wî de pir bi başî ve date bikirin. Wê ji wan re Kelek û Beleme datin bipeydakirin û wî ew di ser Rubarê Dicle re datin biderbaskirin. serdarîya Begdadê li ser vê yarmetîya hanê de ji Necim El-Dîn tûre bû. Li dawîya demekê de rûdaneke tirjî hate qewimandin. Esed El-Dîn Şêrkohê Birayê Necim El-Dîn Eyub Yek ji Efserên Pasevanên keleha Tekrîtê date bikuştin. Bi vîrengî ve cihên wan hate bileqandin.

¹⁴⁹Xwedîyê Murat El zeman, B. 3, r. 58 dibêje, Nehroz-Behroz ji bal Mohemed Şahê Sulcoqîve di sala 507 k. de ji bona se Begdadê bi Parêzvan hatîye bidanîn.

¹⁵⁰Xwedîyê Nivista Jîna Selah El-Dînê Eyubî, di r. 61 dibêje, ku ew di sala 520 k. de hatîye birûdan.

Têkoşvanê Oldarîyê Behroz bi endîşa cihê xwe ve Necim El-Dînê Eyubî ji Cigirîya xwe date bixistin û wî lê date bizorkirin, ku ew di Tekrîtê de nemînin. Necim El-Dîn Eyubî bi neçarî ve ligel Birayên xwe û Malên wan ve bi şev ve Tekrîtê bi cî bidin bihiştin. Bi hêvîya çakîya Îmad El-Dîn Zengî ve wan ruwê xwe ber bi Musil ve dane bivedan.

Hinek dibêjin, ku Şehrîyarîyê Seleha El-Dîn li keleha Tekrîtê de di sala 532 k. de (li gora Îstanlî Lin Pol de di sala 1137 z. de) ji bona Dunyayê hatiye bizayîn. Hêjî bêtir Hinek Kes dûrtir dirin û ew dibêjin, ku roja bûyîna wîna ligel wê rojê de tête bilihevraştatin, di wê roja ku Têkoşerê Oldarîyê Behroz fermana biderkirina wan ji Tekrîtê dabû biderkirin. Li gora gotina Nivîsvanekî File de, yê ku ew di karmendîya Necim El-Dînê Eyubî de bû, di wê şeva derketinê ji Tekrîtê de Selah El-Dîn bi Dunyayê ve hate bizayîn. Jiber vê jî Bavê wî pir bînteng bû û ew ji bedbextîa xwe bêzar bû. Jiber zayîna vî Kurî ew û Kurê xweyî din pir sexlet bûn. Bi vî rengî ve wan Tekrît bicîhiştin.

Gava Necim El-Dîn û Birayên xwe bi musilê ve hatin bigihaştin, Îmad El-Dîn Zengî çakîya Eyubîyan bi ber çavên xwe ve date hinanîn û wî ew bi rûxweşî û sipasî ve dane biwergirtin û hatineke baş wî ji bona wan date bitirxankirin. Herdu Bira bi rûmet û hêjabûn di Seraya Zengî de hatin bicîkirin. Ew ligel wî de ji bona hin şeran jî çûn. Di hengava ku Îad El-dîn di sala 534 k. de ji bona ser Surî çû û wî Balebek date bidagîrkirin, wî Necim El-Dîn Eyubî bi Parêzvanê wê date bidanîn.

Li dawêya mirina Îmad El-Dîn Mulkên wî di nava Kurên wî de hate biparvekirin û leşkerê Şamê ji bona ser bigirtina Balebek hat¹⁵¹. Gava ku Necim El-Dîn evaya zanî, wî date bitêderxistin, ku ew xwe li ber leşkerê Şamê nade bigirtin û ew dê bi her awayekî ve Balebek bide bigirtin. ew bi remaneke dûrbîn ve ligel wan de hate birêkvevtin û ji bona Şamê çû. Ew li wêderê de hate birûniştin. Bere bere ew hate bipêşvekevtin, Tanî ku ew bi Serdarê leşkerê Şamê bû. Şêrkohê Birayê wî jî li nik Nur El-Dîn Mehmudê Kurê Îmad El-Dîn mabû, ew jî bi karê xwe, bi azaya xwe, bi hiştîya xwe û bi başîya xwe ve hate bipêşkevtin, ew jî ji bona leşkerê Nur El-Dîn bi Serleşker bû. Gava Xaçperestan bajarê Şam di hêrîşa xweyî duwem de dane birapêçandin, Necim El-Dîn

¹⁵¹(Zengî di sala 541 k. - 1146 z. de hate bimirin. Nivîsta Selah El-Dîn, Wergerandina Erebi, Çapa Bêrûdê, sala 1988, r. 13. Cuma).

liberxwedaneke merdane û berz date bikin û wî lafawên Xaçperestan dane bişikandin û wî ew ji Şamê dane bidûrkin.

Mîrê Şamê her çend jî bi girêdana xwe ve ligel Nur El-Dîn Mehmud de dihate birûniştin, belam Şehrîyar Nur El-Dîn dîsan mîna Bavê xwe çavê wî her û her li Şamê de bû. Bi remana bidagîrkirina wê wî di bin Rêberîya Şêrkoh de Leşkerek ji bona ser Şamê di sala 547 k. de date binardin. Vê zêneta hanê Necim El-Dîn ber bi dujwarîyan ve date bixistin; çunke wî hejnedikir, ku ew beramberî Birayê xwe bête westandin. Wî hejnedikir, ku ew ligel Xwedîyê Qenciya xwe de bi şer ve bête bikevtin. Bi vêrema baş ve wî wist, ku ew vî îşê hanê bi aşîfî bide bibirîn. Ew bi Ferîmwer ve ligel Şêrkoh de date bigift û bigokirin. Li dawîya Şeş rojan de Leşkerê Şêrkoh ji bona nava Şamê hate bikevtin.

Li paş demekê de Şehrîyar Nur El-Dîn Necim El-Dînê Eyubî bi Serdarî ve li ser Şamê de date binavkirin û wî ew ligel xwe de date bidanîn. Bi vî rengî ve hate demandin, tanî ku Şehrîyar Nur El-Dîn Selah El-Dînê Kurê Eyubî ji bona Misrê date binardin.

3. Çawan Mîr Selah El-Dîn pê hate bigihaştin?

Wî hin Salên Mendaliya xwe li Balebek de date birabuhurandin. Belam derbarê zemanê Zarotîya mêjûwa wîde hîç em nizanin. Sitanli dibêje, divê ku Selah El-Dîn jî mîna Mîrzadeyên tir di Hucran de Quran dabe xwendin û ew di wir de fêrî xwendin û binivîsandinê hatîye bikin. Dîsan her li Balebek de ew fêrî Rêzanên Ziman bûye û ew fêrî bingehên Xweşxuwaniyê, Binivîsandinê, Zanistîya Peyvên Pêxember û hin tiştên tir jî bûye; jiber Bavê wîna Peyakî zor gewre û bilind bû. Seruşti bû, ku ew jê re Mamostên herî bi nav û bang ve bide bipeydakin.

Nivîsta Tebat El-Şfiyê derbarê Zarotîya Selah El Dîn de dibêje: ku Selah El-Dîn Zanistîya Peyvên Pêxember li layên Hafîz Bavê Tahîrê Silêfî, Bavê Tahir Kurê Of, Şêx Qutub El-Dînî Nîşpurî, Eb-Dela Kurê Berîyê El-Nehewî û hinên Mamostên dinîbi nav û bang de daye bixwendin. Quran, Nivîsta Tenbîh di Fiqih de û hin Binivîsandinên din jiber bû.

Derbarê rabuhurandina dema wî li Şamê de li pêş çûna wîyî Misrê de Mêjûvanên Erebb hîç li ser nizanin. Lêbelê Hin ji Mêjûvanên Rojavan dibêjin, ku Selah El-Dîn her û her ew di civatên Şehrîyar Nur El-Dîn de dihate bidîtin. Jiber ku Kurê Serdarê Şamê bû, lê rûmet û rêz dihate bigirtin. Ew Xortekî Hişmend û Şehreza bû. Ew Pir bi perwer bû.

Wî zor rûmeta Oldarîyê dida bigirtin. Renge, wî jî mîna Mîrzadeyên zemanê xwe mêldarîya raw û şikariş dida bikin. Bêgûman jî wî yarîya gog û kaşo dida bikin û carnan jî wî ligel Şehrîyar Nur El-Dîn de ev yarîya hanê dida bilîstin. Li gora kaxezekê de, ya ku wî li dawîya girtina Şamê de ji bona Xelîfê Ebasî El-Mustedî Bil-Lah li pêş çûna Misrê de dayite binivîsandin, ew di hemû şeran de ligel Bav û Mamê xwe bû. Mîna ku Xwedîyê Nivîsta Jîna Selah El-Dîn dibêje, li gora Milîbûna wîyî Kurdî de ew Suwarekîak bû û ew di mêrxasî û merdayetîya xwe de serefraz bû.

Qazîyê Kurê Şedad di Nivîsta xweyî El-Newadir El-Sultanîye de dibêje, ku ew ligel Bavê xwe de ji Balebek ji bona Şamê hat. Ew her dem û çax di nokerîya Bavê xwe de bû û wî jî qencî û başbûna Bavê xwe zor sûdmendî ji xwe re dida biwergirtin, tanî ku wî ji xwe re nav û nîşan datin bisitendin. Li dawî de Şehrîyar Nur El-Dîn pir dildarî jîrbûn û jêhatîyên wî bû. Roj bi roj wî cîgehê wî gewretir dikir.

Xwedîyê Murat El-zeman di bergê 3, Rûpelê 156 de dibêje, ku Şehrîyar Nur El-Dîn ew di sala 560 k. de li ser bajarê Şamê de bi Parêzvanî date bidanîn.

4. Çûna wîyî pêşî ji bona Misrê

Gava ku Şawirê Wezîrê Xelîfê Misrê daxwaza komekê li Şehrîyar Nur El-Dîn de date bikin, wî Şêrkoh bi Leşkerkî ve di sala 562 k. de¹⁵² ji bona ser Misrê date binardin. Mîr Selah El-Dîn jî bi fermana Mamê wî ve ligel vî Leşkerê hanê de çû¹⁵³. Wî Komandarî Qolê

¹⁵²Insiklopêdiya Musulmantîyê sala 560 hatîye binivîsandin.

(li nik Kurê Xelîlkan de Du Goyîn hatine binivîsandin. Yek di sala 559 k. de ye, ku ev jî rast tete bidîtin. Ya din ew di sala 558 k. de hatîye bitomarkirin. M. E.).

¹⁵³(Li gora Nivîsta Selah El-Dîn, Wergerandina Erebi, Çapa Bêrudê sala 1988, r. 18 de Şêrkoh di 20 Cemada yekem de sala 559 k.- 15 Nîsana sala 1164 z. de dest bi çûnê ve ji bona Misrê date bikin. Wê çaxê Temenê Selah El-Dîn bi bîst û şeş salan ve hatibû bigihaştin. Cuma).

pêşekî dikir. Kurê Şedad dibêje, ku Êsd El-Dîn Şêrkoh herçî dikir, wî pirs û bawerîya Selah El-Dîn ji xwe re dida bigirtin; çuke ew zor Hişmend û konevanekî piştrast bû.

Gava ku Şêrkoh bi Misrê ve hate bigihaştin, wî leşkerê Derxam li Belbîsê de date şikenandin. Wî ev Wezîrê hanê li Qahire jî de date rapêçandin. Li dawîya Festas de Qahire jî bi destên Şawir ve hate bikevtin û Derxam jî hatin bikuştin¹⁵⁴.

Şawir rûwê xwe li Şêrkoh de date wergîrandin û wî nehişt, ku ew ji bona Qahirê bêt. Li ser vê de Şêrkoh Selah El-Dîn bi Leşkerê ve ji bona ser Belbîsê date binardin. Selah El-Dîn Şerqîyê date bizeftkirin. Şawir ku waha zanî, wî xeberê hewarê ji bona Emarîkê Qeralê Xaçperestên Qudsê date binardin û wî jê daxwaza yarmetîyê date bikirin. Qeralê Qudsê li ser vê hewarê de Leşkerê bi hêz ve ji bona ser Misrê date binardin. Şêrkoh û Selah El-Dîn Belbîs beramber bi Leşkerê Qudîs û Misrê ve Sê Mehan bi şerîtî li ber hêrîşên wan de datin bidan¹⁵⁵. Li layekîtir de Şehrîyar Nur El-Dîn ji bona komekeke dûra dûr bi Leşkerê ve ji bona Keyetîya Qudsê çû û wê li keleha Benyasê de date bidorpêçkirin. Gava Qeralê Qudsê evaya bihîst, tirsê ew girt. Ew ligel Şêrkoh de rêkeft û wan biryar dan, ku Leşerê Şam û Qudsê li xakê Misrê de bêtin biderkevtin. Li ser vê peyv û birê de Şêrkoh bi Leşkerê xwe ji bona bajarê Şamê hate bivegerandin.

Li dawîya vegerandina Şêrkoh de Şawirê fêlbaz ligel Qeralê Qudsê de hate rêkevtin û Leşkerê Biçûkî Qudsê li Misrê de date bidanîn. Seruşt bû, ku ev bi servajî rêkevtinê bû. Şehrîyar Nur El-Dîn ligel Şêrkoh de biryara girtina Misrê date bidan. Xelîfê Ebasîyî Begdadê jî bi vê biryara hanê ve hate birûniştin.

¹⁵⁴(Di 28 Cemada duwem de sala 559 k.- 24 Gulana sala 1164 z. de Derxam ligel Birayê xwe de hate kuştin. Kanîya pêşîn, r. 19. Cuma).

¹⁵⁵(Dorpêçana Belbîsê di 11 Remazana sala 559 k. di Îna Sêyemî Tîrmehê de- Temuza sala 1164 z. d ji bal Qeralê Qusê û Leşerê Misrê de hate bidestpêkirin. Kanîya pêşîn, r. 20. Cuma).

5. Çûna Selah El-Dînî duwemî Misrê

Piştî derbasbûna Sê salan li ser çûna Misrêyî yekem de Şêrkoh¹⁵⁶ ligel Mîr Selah El-Dîn de bi Leşkerekî Du hezar Kesên Helbijartî ve berên xwe ber bi Misrê ve dane bivedan û li dawîya dujwarîeke pir ew bi Etfî ve hatin bigihaştin, ya ku ew 42 Mîlan ji Qahire dûr bû¹⁵⁷. Ji wêderê de wî xwe bi Cîze ve date bigihandin. Leşkerê Qudsê jî li beramberê wî de li qeraxê Çepêyî Nîl de bû..

Qeralê Qudsê Keyê Amorî peymanek ligel Xelîfê Fatimî de date bimorkirin. Li gora vê peymana hanê de Misir bi jêr parêzîya Keyê Qudsê ve hate bikevtin. Li dawîya morkirina vî peymana hanê de Keyê Qudsê ji nişkê ve li Nîl de têper bû. Gava Çavên Şêrkoh bi vê ve hate bikevtin, ew ber bi Seîd ve hate çûyîn. Leşkerê Qudsê jî bi dû wî ve hate bikevtin. Şêrkoh li Babeyn hate birawestandin¹⁵⁸. Leşkerê Qudsê xwe lê date binêzîkkirin. Herdu Leşker berengarî hev bûn. Bi mêrxasî û sepeştiya başî Mîr Selah El-Dîn ve Leşkerê Qudsê zor xerab hate şikenandin¹⁵⁹. Li dawîya vê bi serketina hanê ve Leşkerê Şamê keleha Iskenderîyê jî date bivegirtin. Şêrkoh ev keleha wer bargiran bi destên Selah El-Dîn ve date bixistin. Evaya yekem serdarîya Mîr Selah El-Dîn bû. Li dawîya vena de Şêrkoh Beşek ji Leşkerê xwe ji bona Selah El-Dîn bicîhişt û wî ligel Beşê din berêxwe ber bi Seîd ve date bivedan.

Qeralê Qudsê ji bona dor û berên Qihire hate verandin. li wêderê de wî ligel serdarîya misrê de datin bibiryardan, ku ew dorpêçîya Iskenderîyê bidin bikirin. Li layê Derya ve jî Kestîyên Qeralê Qudsê li Iskenderîyê dorpêçîn dane bikirin. Mîr Selah El-Dîn beramber bi Keştîyên Cengê û Leşkerên Bejayîyî Misir û Qudsê ve bi qehremanî

¹⁵⁶Ango di sala 562 k. de li gora rastirîn Goye de tête biderkevtin.

¹⁵⁷(Ew di 6 Rebîê Dawî de sala 562 k.- 30 Dêsembera 1167 z. de bi Etfîh ve li ser Nîl de hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 23 de. Cuma).

¹⁵⁸Li nik Xelîlkan de di Etfîh de bû. Li nik Kurê Esîr de di Babeyn de bû.(M. E.).

¹⁵⁹(Ev şeraya di 25 Cemada Dawîde sala 562 k.- 19 Avdara sala 1168 hate bilidarxistin. Selah El-Dîn, r. 27. Cuma).

liberxwedanî date bikirin. Gernasî û mêranîyek bêhempa date binuwandin. Heftê rojî bi vîrengî ve beramberî Dujminan di bejayê û avê de mîna Şêran hate bipêgîrkirin.

Şêrkoh jî ruwê xwe ber bi paytextê Misrê û li Bereke El-Hebeşe de dorpêçî lê date bigirtin. Vê destbirina Şêrkoh tirs û lertz ji bona nava cerg û hinavên Dujminan date bixistin; jiber vê jî wan daxwaza lihevhatinê dane bikirin. Bi mercekî ku Leşkerê Quds û Şamê Misrê bi cî bihêlin û êtir destdirêjîyê ji bona kar û barên hundirê Misrê nekin. Di bicîanîna vê lihevhatinê de çend roj Mîr Selah El-Dîn li Ordogahê Qeralê Qudsê de date biderbaskirin. Serûştî bû, ku ew bi hûr û kûrî ruwê rêzanên Supahîyî Firengan bide bihînkirin.

Li gora vê lihevhatina hanê de herdu Leşker ji Misir derçûn. Pir bi ser vê lihevhatinê ve neçû, dilê Qeralê Qudsê Amarîk ji bona bizeftkirina Misrê careke din hate bijandin û bi Leşkerekî ve ruwê xwe ji nû ve ber bi Misrê ve date bivedan. Wî Belbîs date bigirtin û kuştarekî zorî li Tudeyê Misrê de date bikirin. Mendal û Jin jî ji serbirîna giştî rizgar nebûn.

Vê carê Xelîfê Fatimî bi xwe ve kevte hewarê û kaxezek ji bona Şehrîyar Nur El-Dîn date binivîsandin û wî têde jê hêvîya parastinê date bikirin. Wê biskên Afretên Musulman jê re datin binardin. Ev jî nîşana karekî pir giran bû. Şawirê Wezîrê Xelîfe yekek bû, ku mîna wî telaqreş, bêbext û derwûn kêmbûn. Wî bi hêvîya dilbijandina Malê Misrê Keyê Qudsê date bikarwerîkirin. Wî ligel wî de date bigift û bigokirin. Mebesta wîjî ev bû, ku ew demê bide birabuhurandin, tanî ku hewara Şehrîyar Nur El-Dîn tê. Bi rastî bi wê hêvîya dilbijandina Malê Misrê jî Keyê Qudsê li Pênç Mîlekî de li dûrî Qahire de hate rawestan.

6. Çûna Sêyemî Misrê

Şehrîyar Nur El-Dîn li ser hewara Xelîfê Fatimî de biryara xwe date bidan. Bi xuyayî ew ji bona yarmetîya Xelîfe diçû. Di rastî de ew ji bona bizeftkirina Misrê diçû. Ji bona bizeftkirina Misrê wî Leşkerekî zor bi hêz û hiner ve date bikomkirin û wî ew di bin Komandarîya Şêrkoh de ji bona ser Misrê date binardin. Ev Leşkerê hanê Heşt hezar Kes bû. Têde gelek Girgirên bi nav û bang ve dihatin bidîtin. Mîr Selah El-Dîn Arzuwê çûyînê nebû, belam bi beramber fermana Şehrîyar û mamê xwe ve netuwani bihata birawestandin. Ew jî ligel Apê xwe de çû.

Gava Amarik Qeralê Qudsê xebera hatina Şêrkoh bihîst, ew hate şelişandin. Di pêşî de wî xwest, ku ew nehêle, Şêrkoh ligel Leşkerê Misrê de yekdigîr bibin. Lêbelê evaya pê nehate bikin. Di dawî de ew di Rebîê duwem sala 564 k.- Dêsembera sala 1169 z. de bi hêvîti ve ji bona Qudsê hate bivegerandin¹⁶⁰. Li layekîtir de Şêrkoh bi ber devê Qahire ve hate bigihaştin. Xelîfe û Tudeyê Misrê ji bona pêrgîbûna wîna çûn. Wan bi xêrhatin lê dane bikin û pir sipasîyên xwe jê re dane bipêşkeskîrin.

Di dawî de Şêrkoh çadrên xwe li ber devê Qahire de datin bihiladn. Li paş de Xelîfe jî ji bona serdana Ordogahê Şêrkoh hat û wî jê re sipasî û memnuntîya xwe date biderxistin. Şawir jî ji bona layê Şêrkoh hat û wî jî jê re zor cihê sipasîyê û dildarîyek dûr date nuwandin. Jiber xwe wî bi suwarî ve her roj ji bona layê Şêrkoh dihat û wî mîna Dostekî çend Sal û jê re pir dilsoz bê bergîrî ligel wî de dida bireftarkirin. Remana wî weha bû, ku ew Şêrkoh û Serleşkerên Şamê bide mêvan bikin û ew wan di wê kêşê de tevan bide binabûdkirin. Belam Kamilê Kurê wî pê zanî û wî ligel Bavê de date bihereşekirin û wî jê re got: " Bi Xwedê ger ku tu tiştêkî weha bide bikin, dê ezê xeberê bi Şêrkoh ve bidim bigihandin". Tevlivêjî ew ji bona bêbextîya xwe her û her li kêşê de dihate gerandin. Serleşkerên Şêrkoh hemûyan bi vê bêbextî û derewbûna Şawir ve dabûn bihestkîrin.

Rojeke Înê mîna hercar Şawir ji bona serdana Ordogeha Şêrkoh hat. Şêrkoh li wê derê de nebû. Mîr SELAH EL-DÎN ligel Hinek ji Serleşkerên tir de ligel Şawir de ji bona nêçîrê suwarbûn. Wan li wî û Suwarên ligel wî de dor dane bigirtin. Li paş de wan ew ji Hesp dane bitêwerkirin. Wan milên wî dane bibestbikirin û wan ew ji bona Xelîfe dane binardin. Xelîfe jî careke din ew ji bona wan date bivegerandin û wî ji wan serbirîna wî date bidaxwazkîrin. Wan jî fermana Xelîfe bi cî anîn û serê wî ji Xelîfe datin binardin¹⁶¹. Bi vîrengî ve hebûna vî Wezîrê bêbext hate bidawîkîrin; jiber ku ewende nema bû, ku wî Misir ji bona jêrdestîya Firengan bide bixistin.

¹⁶⁰("Welîm El Suwerî xwe kişandina Emlerik ji Belbîsê di Roja Selexa Rebîê yekem de sala 565 k.- 2 Dêsembera sala 1169 z. de dide binîşnkirin" Selah El-Dîn, r. 39. Cuma).

¹⁶¹(Serbirîna Şawir Di 15 Rebîê duwem sala 565 k.- 18 Dêsembera sala 1169 z. de hate bikin. Selah El-Dîn, r. 40. Cuma).

Li dawîya vêna de Xelîfe EL-ad ji bona dû Şêrkoh date binardin û wî ew ji bona nik xwe date bibankirin. Wî ji bona Şêrkoh xelata Wezîrîyê û Navnîşna Melek El-Mensur Emir El-Ciyuş pê date bidan. Esed El-Dîn Şêrkoh nala Wezîrê Xelîfe dest bi rêkxistina îş û karên Misrê ve date bikirin. Belam Wezaretê wî ewende pî neçû û wî di roja Şemê de di 22 Cemada Dawî sala 564 k. de fermana Xwedê date bicîanîn¹⁶². Di dema Wizaretê Şêrkoh de piranîya îşên bergiran ji bona Mîr Selah El-Dîn hatibûn birêkirin.

7. Wizaretê Mîr Selah El-Dîn

Ji Mîr Selah El-Dîn re li dawîya Sê rojên şîna Mamê wî de bi fermana Xelîfe Wezaret hate derketin¹⁶³. Hinek ji Serleşkerên Şamê ev karê hanê bê dilî wan bû; jiber vê jî ew ji bona Şamê hatin vegeşandin. Êtir wan zikreşa wî her û her didan bikirin. Serûştî bû, ku hîç Yekî ji wan çendî Selah El-Dîn li gora vî karî de nebûn. Xelîfe navnîşana Melek El-Nasir Ebu El-Muzefer Selah El-Dunya Wel-Dîn Yusif Ibin Eyub pêdate bidan. Melek Nasir bi temenê bîst û du salî ve û li dawîya konbûna wîyî siyasî û sipahî de bi vî cihê bilind ve hate bigihaştin. Belam gava wî temaşeyî dor û berên xwe kir, Kesek ji Serdarên Leşkerên xwe ve bi dil nebû. Di dawîde wî bi başî dît, ku ew Bav, Bira û Merivên xwe ji bona nik xwe bide bibankirin û wan li dora xwe de bide bikomkirin. Wî name ji wan re date binivîsandin û ew hatin. Gava Bavê wî hat, wî xelata Wizaretê ji ser şanê xwe date bihelgirtin û wî ew li ser milên Bavê xwe de date bidanîn, Bavê wî xelat wernegirt û jî re got: "Heger ev bi te neketa, Xwedê ev nedida te".

Melek nasir wist, ku ew dilên Tudeyê Misrê ber bi xwe ve bide rakişandin, Wî ji bona wan zor qeçî datin bipêşkeşkirin û wî gelek çakî ligel wan date bikirin. Her çend jî ku ew Sinî bû û Tudeyê Misrê jî Şîî bûn, hîç wî destdirêjîya îş û karên Rêçolîyê nedida

¹⁶²(Ew di 22 Cemada dawî sala 565 k.- 23 Avdara sala 1169 z. de hate bimirin. Sela El-Dîn, r. 43. Cuma).

¹⁶³(Selah El-Dîn bi Wezîrtî ve di 25 Cemada Dawî sala 565 k.- 26 Avdara sala 1169 z. de hate binavkirin. Selah El-Dîn, r. 47. Cuma).

bikirin. Bes û bi tenha di peyvdaîya roja Înê de li dawîya navê Xelfê de navê Nur El-Dîn jî dihate birin.

Di dema Wizareta wî de Xaçperestan Dumyat bidagîrkirin. Melek Nasir Leşker bi ser wan ve date bidan. Wî Şahr ji wan date bisitendin û wî ew ji Misrê dane biderkirin. Bicgeh li vê jî de wî Bajarokê Eqebe jî date bizeftkirin, ya ku ew li ser rêya Hecacê Misrîde dihate bikevtin. Van herdu biserkevtinên hanê kêreke gewre li ser dilê Tudeyê Misrê de date bikirin. Evîn û dildarîya beramberî Wî hate bipeydakirin. Roj bi roj ve cihê Melek di nava cerg û hinavên xelkê Misrê û Gewremerdên wê de dihate biberz û bibalakirin.

Di navekê de Mutemen El-Xilafe binavkiriye Cewher bi bêbextîyê ve hate bikevtin û wî ligel Firengan de date bidan û bisitendin û wî ew datin bihalandin, ku ew ji bona ser Misrê bîn, da ku Melek Nasir di nava agirê Dujminê Hundur û Derve de bête bidîtin. Mutemen El-Xilafe bi Leşerê Pêncî hezar Kesekî Sudanî ve pişt situr bû. Melek Nasir kêsa vî Bêbextê hanê date bilinavbirin. Li ser vê de Leşkerê Sudanî serê li ber Selah El-Dîn de date bibirakirin.

Melek Nasir Birayê xwe Şems El-Dewle Toranşah ji bona kujrandina agirê vê serhildanê date bikarmendkirin. Bi rastî jî ev Birayê aza û dilsoz baş têra wan hat û wî di nava Du Sê salan de lingên wan datin birîn. Wî ew li ser zemîna Misrê de Sudanî nehiştin. Wî zorî li wan de dane bikuştin û mayînê wanî din ji bona Sudanê dane birakirin. Li wêderê jî de ew ji bal Birayê wîyî Edil ve hatin bitefer û bitunakirin. Li dawîya kuştina Mutemen El-Xilave binavkiriye Cewher de Melek Nasir Beha El-Dîn Qereqoşê bi nav û bang bi Mutemen El-Xilate date bidanîn.

Melek Nasir hêşta taze Heraya Sudanî dabû birîn, Xaçperestan ji bona ser Dumyatê xwe dane birakişandin. Qeralê Qudsê ligel dewleta Romê de li hêrîşa Misrê dabû biqîşekirin. Belam wî xwest, ku ew Misir bide bidagîrkirin, berî ku Leşker û Keştîyên Cengîyî Romê bi Misrê ve bêtin bigihaştin; jiber vê Qeralê Qudsê bi xwe û Leşerê xwe ji bona ser Domytêyqwe dabû rakişandin. Kelaha Dumyatê ji bal Melek Nasir zor baş ji bona liberxwedanê hatibû biamadekirin. Jiber vê jî li dawîya Pêncî rojî de ji dorpêçana Leşker û Keştîyên Cengîyên Qeralê Qudsê de di şerên giran û sext de Hêrîşvanan pişt hustêxwe dane bixurandin û ew bi zîneteke zor xerab hate bivegerandin û hîç bi wan ve tiştek nehate bikirin. Bicge li vê jî de bi fermana Xwedê ve ferteneyeke gewre jî li derya de hate bipeydakirin û mayînên Keştîyê Cengîyên Romê jî hatin binikunkirin.

Li dawîya vê biserketina hanê de Melek Nasir dev ji zîneta li-berxwedanê date biberdan. Wî bi Leşkerekî gewre ve ruwê xwe ber bi Felestînê ve date bivedan û dest bi tengavîkirina Dujminê xwe û talanîya wan ve date bikirin. Van guhertên rewşên Supahî û şiyasîyî Misrî bi vî rengî ve û hêrîşkirina Ordowa Misrî ji bona ser Felestîn ji bona Tudeyên Misrî rûdaneke pir mezin bû; jiber ku ew demekê li jêr desthilatî û dirbûna Firengan de bûn, yê ku ew her û her didan bitalankirin. Belam bi saya başbûna serpereştî û hozanîya Melek Nasir ve Misir bi rewşeke tir ve hate bikevtin. Vê carê Fireng li hêrîşa wan de tirsê datin bigirtin. Guhertina zînetê bi vî curî ve hejkirina Melek Nasir di dilê Misriyan bêtir date bicigîrkin û Nav û nîaşnên wî û cihê roj bi roj ve berz û bala dibû. Melek Nasir ligel ku ew Wezîrê Xelîfe Adid Bil-Lah bû, herwehaji ew Supahsalarê pir dilsozê Şehrîyarê Nur El-Dîn bû.

Bi nav û bangên Qadî Fedil û Imad El-Dînê Esfehânî herdu li nik Melek Nasir Karmendên Nivîsvanîya wîyî Fermewrî û Şewirdarên wîyî taybetî bûn. Qazî Kurê Şedad jî li dawîya 584 K- de bi Nivîsvanê Taybetîyî Şerîyar Selah El-Dîn hate bidanîn.

Melek Nasir li dawîya kujandina tevlihevbûna Navxweyî de û biserkevtina li se Firengan de xwest, ku ew ji bona Serbixwebûnê wirde wirde Rêçola Sunî di nava Misriyan de bide bibelavkirin. Bi vê rema çak ve wî Du Dibustanên Ayînîyî gewre date bivekirin. Yek bi navê Nasirîye û ya din bi navê Kamilîye ve wî datin binavkirin. Kur Esîr dibêje, ku wî zindaxana Dar El-Meune date herifandin û wî li şuna wê de Dibustanek ji bona Rêçola Şafîî date bidurustkirin. Her wehaji wî Dar El-Edil jî bi dibustan Şaîî kir. Wî Dadwerên Şîî Misrî hemû datin derkir û wî li çîgehên wan de Dadwerên Şafîî datin damîn.

Şehrîyar Nur El-Dîn ji bona xwendina peyvdarîya Roja Înê bi navê Xelîfê Ebasî ve zor jê dida bixwestin. Lêbelê Melek Nasir heleşe pê nekir. Wî xwest, ku ew di pêşî de Cîgehê xwe bide bixurtkirin û di dawî de ew destê xwe ji bona vî îşî bide biavêtin. Li dawîya demekê de mîna hercarên xwe wî Civîneke şewirdariyê date bigirêdan. Wî ligel wan de li ser daxwaza Şehrîyar Nur El-Dîn de date bigift û bigokirin. Li paş de li ser biryara Civatê de Peyvdarîya Roja Înê bi navê Xelîfê Ebasî ve hate xwendinandin¹⁶⁴. Xelîfê Fatimî Adid jî di wê gavê de nexweş bû.

¹⁶⁴(Di Roja Îna Pêşî de 7 Muherema sala 567 k. 11 Sebtembera sala 1171 z. de Bi navê Xelîfê Ebasî de Peyvdrî Roja Înê li Fustatê hate xwendsin. Selah El-Dîn, r. 63. Coma).

Bi fermana Melek Nasir ve ew xebera hanê lê datin biveşartin. Bi rastî jî li dawîya çend rojan de Adid di sala 567 k. de hate bimirin. Melek Nasir jî bona mirina wîna zor bînteng bû; çünke, ew jî bona Siyaseta wî beramber bi Şehrîyar Nur El-Dîn pir bi sûd bû.

Melek Nasir li dawîya veşartin û şingirtina Xelîfe Adidê Fatimî de Nevî û Xanedanên Fatimî ji Koşka Xilafetê dane biderkirin. Li Xaniyekî din de wî Efretên wan dane bidanîn û wî zor temaşeyî wan dida bikin. Nêta wî di vê cihêbûnê jî de di nehiştina çêbûna tevlihevbûnan de bû. Wî Xiznên Koşka Xilafetê bi ser Serdaran, Peyan, Maqulan û Pêwistvanan ve date biparvekirin.

Li dawîya mirina Adidê Xelîfê Fatimî de Melek Nasir bi Serdarê Misrêyî Serbixwe ve bû. Pêşîn îşê wî durustkirina keleha Qahire bû. Di wê demê de paytext jî çend parçeyekî dihate bipêkhatin. Ji Fustat, yê ku gewretirîn perçe bû, jî Taxên Tolon û ji Qahira Elmaziye dihate bipêkhatin¹⁶⁵. Melek Nasir li dora vanan de Bedeneke zor xurt date bidurustkirin. Wî di nava bedenê jî de kelehê bi navê xwe jî bona parastina bajêr date biavakirin. Wî di nava kelehê jî de Sera, Dam û destgehên Karmendîyê û hin xaniyên baş jî bona xwe û herwehajî jî bona Hevbesteyên xwe ve date bidurustkirin.

Melek Nasir nexwest, ku Şehrîyar Nur El-Dîn lê bigûman bête bikevtin; jiber vê jî wî di Peyvdariya Roja Înê de li dawîya navê Xelîfe de navê Şehrîyar Nur El-Dîn jî dide anîn. Wî bi navê wî jî Pûl datin bilêdan. Wî jî Xizneyên Koşka Xelîfê Fatimî de diyariyên zor hêja û bi nerx ve datin bihelbijartin û wî ew jî bona Şehrîyar Nur E-Dîn datin binardin.

Di dema ku Melek Nasir jî bona vekirina keleha Şobek li Felestinê de li ser rêya Bazirganîya Misr û Şam de çûbû, wî bihîst, ku Şehrîyar Nur El-Dîn jî ruwê xwe jî bona wan navan date bivekirin. Wî ne xwest, ku ew tûşî wî bête bikin. Wî waz li vegirtina kelehê date anîn û ew jî bona Misrê hate bivegerandin.

Hin jî Serleşkerên Şehrîyar Nur El-Dîn, yên ku ew ligel vekirina Misrê de ligel Şêrkoh û Melek Nasir de bûn, bi bidanîna Selah El-Dîn di

¹⁶⁵(Qhire jî bal Fatimiyan de di sala 969 z. de ji nuh ve hate biavakirin. Mayers Taschen Lexikon A-Z -Insiklopêdîya Elmanîyî Boiçûk-, Leipzig, sala 1963 de, r.485. Cuma).

şûna Şerkoh de ew li nik wî de neman û ew ji bona layê Şehrîyar Nur El-Dîn çûn. Van Şerleşkeran her û her xebat didan bikin, ku ew dilê Şehrîyar Nur El-Dîn ligel Selah El-Dîn de bidin biguhertin. Hin vedibêjin, li dawîya veğerandina Melek Nasir ji keheha Şobek Şehrîyar Nur El-Dîn ruwê xwe ber bi Misrê ve date bivekirin. Wî xwest, ku ew wê bide bigirtin.

Gava ku Melek Nasir ev xeberaya date bibihîstin, wî Civata Şewirdariyê date bikomkirin û wî ligel wan de date bigift û bigokirin. Yekekî ji Endamên Civatê date bigotin, divê em şer ligel Şehrîyar Nur El-Dîn bidin bikin. Gava ku Necim El-Dîn Eyubî Bavê Selah El-Dîn evaya bihîst, ew tûre bû û wî got: "Ev Kişwer Kişwerê Şehrîyare. Em hemû jê re Kole û Bendên dilsozin". Li ser vê de Civat ji hev hate bibelavkirin. Li paş vê de Necim El-Dîn Eyubî gelek gazin û şîret li Melek Nasirê Kurê xwe de date bikin. Bi rastî jî jiber hin kar û barên Cezîrê giring Şehrîyar Nur El-Dîn netuwanîbû ji bona Misrê bihata. Melek Nasir li dawîya çendeyekî Toranşahê Birayê xwe ji bona rêxistina kar û barên Sudan date binardin.

Li dawîya bicîanîna îş û karên Cezîrê de Şehrîyar Nur El-Dîn kaxezek ji Melek Nasir date biwergirtin, ku ew têde jê re sertewandin û dilsoziya xwe dide biderxistin. Şehrîyar Nur El-Dîn xeber ji bona Melek Nasir date binardin, ku ew bi Leşkerekî ve ligel wî de di Felestînê de yekdigîrbin û ew bi hev re ligel Keyê Qudsê de şer bikin. Bi rastî Melek Nasir serfurûtiya Şehrîyar Nur El-Dîn date bikin û bi Leşkerê xwe ve ji bona Felestînê çû. Belam li pêş çavpêkevîna Şehrîyar de ew bi hoyê nexweşîya Bavê xwe ve ji bona Misrê hate biveğerandin. Bi rastî jî Mîr Necim El-Dîn Eyubî li nêzîka Bab El-Nesir ji Hesp hatibû werğerandin û ew li paş çend rojan de hate bimirin¹⁶⁶.

Tevlivêjê Şehrîyar Nur El-Dîn li veğerandina Melek Nasir ji bona Misrê hate tûrekirin. Wî biryarya xwe date bidan, ku ew bi Leşkerekî xwe ve ji bona ser Misrê biçe û ew wê bide bidagîrkirin û Melek Nasir jî ji cihê wî bide biderkirin. Belam mirina wî rê pê neda û

¹⁶⁶(Ew di 18 Zilhuca de sala 569 k.- 31 Tîr-Temuzê de sala 1173 z. de ji Hesp kevîbû û ew di 27 Zilhuca de sala 569 k. 9 Augustê de sala 1173 z. de hate bimirin. Selah El-Dîn, r. 85. Coma).

ew di roja Çarşema 21 Şewalê de sala 569 k. 25 Gulana sala 1174 de hate bimirin¹⁶⁷.

Li pêş mirina Şehrîyar Nur El-Dîn de Melek Nasir zor jêhatîbûn date binuwandin. Ji layekî ve li jêr çavdêrî û fermana Bavê xwe de leşkerê Misrê date birêkxistin û biperwerdekirin û wî ji qeraxa Derya Sîpî ve tanî bajarê Qabis hemû Terablisa Rojava Tunis date bidagîrkirin. Li yekîtirîjî de ji bona vekirina Yemenê Toranşahê Birayê xwe di Receba sala 569 k. de date binardin¹⁶⁸. Wî Ew Kêşver û Eden bi jêr Destîya Serpereştîya Misrê de date bixistin.

Di wê navê de ji bal Xweşxwevan Imaret El-Yemen û Hin Kesên tir de tevlihevbûnek hatibû bidurustkirin. Vanan jî ligel Keyê Ferengî jî de dabûn biqisekirin, da ku ew ligel hevdû de biyekbin. Belam li pêş rûdana wê tevlihevbûnê de Melek pêhate bizanîn. Wî Kirdarên dane bihelwestandin.

Di wê navê jî de Keştîyên Cingîyên Siqilya ji bona ser Iskenderîyê hatibûn. Melek Nasir zor li beramberî wan de hate birawestandin. Di wê navê jî de Qeralê Keyê Qudsê jî hate bimirin, yê ku ew ji bona Melek Nasir Dujminekî bi hêz bû.

Li dawîya mirina Şehrîyar Nur El-Dîn de ji bona Serbixwebûna Melek Nasir êtir hîç bergîrek nema hate bidîtin. Serûştî bû, ku serdarîya Biserêxweyî Rojhilat û serdarîya Musulmantiyê hemû ji bona nava destên Melek Nasir Selah El-Dîn hatin bikevtin. Beramberekî weha ji bona wî nema, ku ew bituwane beramberî wî bête birawestandin. Kurên Menalên Şehrîyar Nur El-Dîn, Seyf El-Dîn Fermanrewayê Musilê, Şehrîyarê Silcoqî di welatê Romê de li wan navan de hebûn, belam evanan hîç Yekî ji wan sînoren wan nebûn, ku ew bituwanin Hemberîyê ligel wî de bidin bikirin.

çunke, Melek Nasir serê Firengan û biderkirina wan li Kêşverên Islamê de bi karmendîyeke Ayînî li ser şanên xwe de dida bidîtin, wî xwest, ku ew ligel van Serdarên musulmanan de lihev bide bikirin, ku ew hemû hêza Islamê beramber bi Dujminê Ola Musulmantîyê ve bidin

¹⁶⁷(Li gora Nivîsta Selah El-Dîn, r. 91 de ew di Roja Çarşemba 16 şewala sala 569 k.- 15 Gulana sala 1174 z. de hatîye bimirin. Coma).

¹⁶⁸(Ew di destpêka Receba sala 569 k. 5 Februwera sala 1174 z. de hate birêkkestin. Selah El-Dîn, r. 88. Cuma).

bikomkirin. Bi rastî jî ev rema baş bingehê siyaseta Ayindeyî Selah El-Dîn bû û bi rastî ew li ser wê jî de diçû.

8. Li dawîya mirina Şehrîyar Nur El-Dîn

Melek Salih hêştta Mendalekî Panzdeh Salî bû, gava ku ew ji bona cîgehê Şehrîyar Nur El-Dînê Bavê xwe hate birûnuştin. Bi hoyê bê serpereştîya wî Serdarên Bavê wî li ser de hatin zalbûn. Seyf El-Dînê Amozayê wî, yê ku ew Fermanrewayê Musilê bû, welatên Cezîrêyî Şehrîyar Nur El-Dînê Bavê wî hemû dane bilayandin. Serdarên tir jî her Yekî di cîgehê xwe de bayê Serxwebûnê bi ber serên wan ve hate bikevtin.

Gava ku Melek Nasir ev zînetê hanê bihîst, wî kaxezek ji bona Wezîrê Melek Salih, yê ku ew Şems El-Dîn Mohemed Kurê Eb-Dul Melek Kurê Muqedem bû, date binivîsandin û wî têde gazin dane bikirin û wî date bigotin: "Heger hûn bi başî ve kar ji bona Keye Salih nekin û Keyetîya wî nedin biparastin, dê ezê bi xwe ve bêm û dê ezê mafeyên wî bidim biparastin". Serdarên Melek Salih guh bi van amojgarîya nedan.

Serdarê Helebê Şems El-Dîn Kurê Daye Seed El-Dîn Kemşitekîn ji bona layê Melek Salih date binardin û wî ew ji bona hatina Helebê date bibangkirin, da ku destên Melek Nasir nema jê re bêtin bigihandin¹⁶⁹. Lêbelê Tudeyên Şamê di pêşî de nehiştin, ku Melek Salih ji bona Helebê biçê. Belam cara duwem Kemşitekîn hat û wî tirs têde dane firandin û ew ligel xwe de ji bona Helebê bir. Wî li wêderê de Şems El-Dîn date bigirtin û ew ligel Xizmên wî de ji bona binê zinanê datin biavêtin. Li dawîya vêna de Kemşitekîn ji bona bixurtkirina cîgehê xwe ligel dewleta Firengîyî Qudsê de date bidan û bisitandin. Wî ligel wan de derbarê Melek Nasir de lihevhatinek date bigirêdan. Li ser van zînetên hanê de Melek Nasir nameyek ji bona Xelîfê Ebasî El-Mustedî

¹⁶⁹(Ji xwe re di vî warî de li Nivîsta bi Zimaê Erebi de, 347 Rûpel, Imaret Helem, Di pêla serdariya Silcoqî de ji 479-522 k. de, Mohemed Damin, Şam- Bêrud, sala 1990 de bidin bitemaşekirin. Ev Nîstokeke bi nerxe û ew ji bona têngihîştina vê Pêlê pir bi başî tête bidîtin. Mero jê jî hinek bêtir li ser rûdanên kurdistanê û mêjûwa Kurdistanê tête biagehdarkirin û betir biliberkevtin. Coma).

Bil-Lah date binivîsandin û wî tède gilê li vê şorbûnê û paşagerdanîya Keyetîya Melek Salih de date bikirin.

Bi rastî jî di vê navê de rewşa siyasî ji bona Melek Nasir zor yarîdar bû. Keyetîya Felestîn û Surî di destên Du Mendalên bêkar de bûn. Ev jî Yek ji wan Beldewinê Çaremê Belek Kurê Melek Amorî bû. Yê din ew Melek Salih Ismaîlê Kurê Nur El-Dîn bû. Diva bû, ku ew sûdmendîyê ji vê kêşê ji xwe re bide bisitandin û ew wan Kêşveran ji bona jêrdestîya bide bixistin. Tevlivêjî de Melek Nasir heleşe bi vî karî ve pênekir. çunke, wî nedixwest, ku ew xelkên Şamê ji xwe bide bitûrekirin; jibervê wî her û her name ji bona Melek Salih didan binivîdan. Wî zor rûmet û serfirûwa xwe jê re didan biderxistin. wî bi navê wî Pûl didan bilêdan û wî bi navê wî jî peyvdaîya Roja Înê dida bixwendin.

Gava Melek Salih ji bona Helebê çû, Kemsîtîkî xwe bi Serdarekî Serbixwe ve date bizanîn. Kurê Muqedem û Serdarên terefdarên wî tirs bi wan ve hate bikevtin. Wan kaxez ji bona Yusif El-Dîn Serdarê Musilê datin binivîsandin, ku divê ew bêtin û yarîya wan ew bide bikin. Lêbelê Seyf El-Dîn bawerî bi wan ve neda bikin û li dawîya dudîlyeke zor ew ligel Melek Salih hate birêkkevtin. Gava çavên Girgirên Şamê jî bi vê birêkkevtina hanê ve hate bikevtin, inca wan jî hêvîya xwe ji bona Melek Nasir datin binivîsandin û wan rizgarkirina xwe ji vê berbatê jê dane bixwestin.

Melek Nasir demek bû, ku wî ev hewara hanê ji Xwedê dida bixwestin. Destbicî ew hêsa û wî bi Leşkerekî ve deşta Niye date bibirîn. Bêtirs ew di ser zemîna Felestînê re hate têperandin û ew bi xakî Surî ve hate bigihaştin. Bi xwe jî ve wî li pêş culandina xwe de ji bona Xelîfê Ebasî dabû binivîsandin. ku zor bi pêwistî ve tète bidîtin, ku Suri jî bi destên wî ve bête bikevtin, da ku ew bituwanibe ligel dewleta Firengan bête bixerîkkirin û ew li Musulmantîyê de bide liberxwedan. Bi xwe jî ve serdarîya bêkarîya Melek Salih ev karê hane pê nayête bikin û wê jî ev karaya bi xwe jî nedaye bikin. Belkî wê hêjê bêtir ligel Dujmin de daye bilihevkirin.

Melek Nasir bi vî rengî ve yarmetîya Xelîfê jî ji xwe re date biwergirtin. Li layê hemû Kesekî de ew bi liberxwedanvanê Musulmantîyê ve hate binasîn. Jibervêjî ew nebes tenê tûşî ti liberxwedanê nebû. belkî ji hemû layekî ve yarmetî û alîkarî jê re dihate binardin.

Kurtbirî Melek Nasir bi Busra ve hate bigihaştin û Serdarê wê ji bona pêrgîbûna wîna pêşewazî lê date bikin û wî serê xwe jê re date

bitewandin¹⁷⁰. Ji vî bajarê hanê de raste û rast wî ruwê xwe bi Şamê ve date bivedan û ew li dawîya rebiê yekem sala 570 k. de pê hate bigihaştin û ew ji bona nava Şamê hate bikevtin¹⁷¹. Ew ji bona Mala Bavê xwe çû. Li paş bînvedanekê keleha Şamê jî hate biberdestkirin. Xizne û Malekî zor têde hebûn. Wî ew hemû bi ser xelkên Şamê de date bidabeşkirin. Hemû Kesek li hatina wîna de dilşad û bextiyar bû.

Melek Nasir bi remanêke hozanî ve her û her di rabûn û rûniştina xwe weha dida nuwandin, ku ew bes û bi tenha ji bona yarîkirin û karkirinê ji bona Xwedîyê Qencîvanîya xwe Melek Salih hatîye; jibervêjî hemû Kes bêtir xweşewistî lêdikirin. Serdar û Gewremerdên Şamê bi dil û can ve pêve hatin bigirêdan û bibestandin.

Melek Nasir li dawîya rêxistina îş û karên Şamê de Seyf El-Islamê Birayê xwe Tefkîn bi ser wê ve date bidanîn û wî ruwê xwe ber bi Humsê date bivekirin. Wî Şar date bigirtin û wî çend Hêz jî ji bona dorpêçana kelehê bi cî ve dane bihiştin. Wî rûwê xwe ji bona Hema date bivedan. Serdarê vî bajarê hanê Mîr Ize El-Dîn Cerdîk bû, yê ku ew di çûna Sêyemî Misrê de ligel Selah El-Dîn de bû. Belam li dawîya Wizareta wî de wî nexwest, ku ew ligel wî de bête bimayîn. Ew ji bona Şamê hate bivegerandin. Vî Mîrî di pêşî de nexwest, ku ew serê xwe jê re bide tewandin. Belam di dawî de Melek Nasir bext pê date bidan û wî Bajar date biberdestkirin. Tenha keleh di destên Birayê wi de hate bihiştin. Ew ji bal Melek Nasir ji bona Helebê hate binardin, da ku li wêde de Bedestvana bidin biberdan û rêdana rijandina xwîne di nava Musulmanan nedin bihiştin. Belam gava ku Mîr Ize El-Dîn bi Helebê ve hate bigihaştin, Kemiştêkîn ew date bigirtin û wî ew ji bona binê zindanê date biavêtin. Gava ku Birayê Mîr Ize El-Dîn ev xebera hanê date bibihîstîn, wî keleha Hema ji bona Melek Nasir date biberdestkirin. Li dawîya vîna de Melek Nasir rûwê xwe ber bi Helebê ve data bivedan. Wî di sêyemê cemada dawî sala 570 k. de dorpêçiya bajarê Helebê date bikirin. Wî date bizanîn, ku ew ji bona dujminatîyê nehatîye bihatin, belkî ew ji bona nava vî Welatî ji bona rizgarkirina Padşah ji nava destên Kemiştêkîn û hin ji Serdarên Serrakirî hatîye bihatin.

¹⁷⁰(Di mêjûwa Bavê Şamê de tête bigo, ku Ew di 24 Rebiê yekem de sala 570 k.- 24 Çirya Pêşî sala 1174 z. de bi Busra ve hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 104. Cuma).

¹⁷¹(Ew di 29 Rebiê yekem sala 570 k. 28 Çirya Pêşîn sala 1174 z. de ji bona nava Şamê hate bikevtin. Kanîya Pêşîn, r. 106. Cuma).

Gava ku çavên Kemiştekin bi vê zîmeta hanê ve hate bikevtin, wî xwest, ku ew di rêya Canbexşen Ismaîlî de Melek Nasir bide bilinavbirin. Wî Peyamberê taybetî ji bona layê Rêberê Ismaîlî Şêx El-Cebel Raşid êl-Dîn Sinan date binardin. Vî Şêxî çend Canbexşek datin binardin. Belam Melek Nasir pê zanî û wî ew hemû dane bikuştin.

Li dawîya vêna de bi bitengavkirina Kemiştekin ve Melek Salih xelk derbarê şer ligel Melek Nasir de dane bidilbijandin. Bi rastî ve Helebiyan bi xurtî ve li ber xwe de didan bidan. Kemiştekin li layekîtir de riyamondê Serdarê Terablisê, yê ku ew di dema Nur El-Dîn de hatibû bizindankirin, date biberdan, da ku ew beramber bi Melek Nasir ve yarmetîya wan bide bikin. Ev komandarê Firengî li dawîya berdana wî de ew bi Çavdêrê ser Qeralê Baldewînê Qudsê ve bû. Wî daxwaza yarmetîya Kemiştekin bi kês ve zanî, ta ku ew tole ji Islamê bide bisitandin. Wî bi Leşkerekî ve ruwê xwe ber bi Humsê date bivekirin.

Gava ku Melek Nasir eve zanî, wî waz li dorpêçana Helebê de date anîn. Wî ruwê xwe ber bi Leşkerê Qudsê date bivedan. Belam Riyamond newêrî bû, ku ew bête rawestan. Ew hate bivegerandin. Melek Nasir jî Balebek date bizeftkirin û ew ji bona Şamê hate çuyîn.

Melek Salih daxwaza yarmetîyî ji Seyf El-Dînê Serdarê Musilê date bikin. Vî Fermanrewayê hanê detsbicî bi xwe û bi Leşkerekî ve di Hewara Melk Salih de hat û ligel Leşkerê Helebê de yekdigîr bûn. wan herdu layan ruwên xwe ber bi Melek Nasir ve datin bivedan.

Belam çunke, Melek Nasir hejnedikir, ku gelacî di nava Islamê de bête bivêketin û jê Fireng sûdmendîyê ji xwe re bidin biwergirtin. Wî daxwaza lihevhatinê ligel wan de date kirin. Wî xeber ji bona wan date binardin, ku ew ji bil Şamê pêve wan hemû welatên zeftkirî dide biberdan. Bes û bi tenha ve Şamê bi navê Melek Salih ji bona xwe dide bihiştin û ew ji bona Misrê tete bivegerandin.

Belam Seyf El-Dîn û Melek Salih ev mercên hanê nayîn bikin. Li dawîya vêna de Melek Nasir ruwê xwe ber bi wan ve date bikin û li nêzîka Hema di 19 Remezana sala 570 k. de şerekî qurs di nava wan de hate biqewimandin¹⁷².

¹⁷²(Ev şeraya di Roja Yekşemê de di 19 Remezanê sala 570 k.-13 Nîsanê sala 1175 Z, de hate vêketin. Selah El-Dîn, r. 118. Cuma).

Melek Nasir bi ser Dujmin ve kamwer bû. Wî ew zor xerab datin şikenadin û tanî Helebê wî ew datin bibezaandin û di bajêr jî de wî ew datin bidorpêçkirin. Seyf El-Dîn xwe derbaskir û ew ji bona Musilê çû. Lêbelê Leşkerê Melek nasir jî waz li wan de neda hanîn û wan jî ruwê xwe ber bi Musilê ve datin bivedan. Seyf El-Dîn neçar bû, ku ew Leşkerekî Şeş hezar Kes ji bona pêrgîbuna wan bide binardin. Ew Li Tel Sultan de berengarî Leşkerê Melek Nasir bû. Vê carê jî Leşker perîşan bû. Zor li wan de bi Dilî ve hatin bigirtin. Talanekî zor bi destên Leşkerê Misrî ve hate bikevtin. Mayînên Leşkerê Musilê ji bona Helebê dane bibazdan. Li dawîya vê kamwerbûna hanê de Melek Nasir di rêya xwe de kelehên Bizexe, Menbic û Ezaz datin bizeftkirin. Wî dest bi tenggerdena keleha Helebê ve date bikirin. Di dema ku Melek Nasir ligel dorpêçana keleha Ezaz de di nêzîka Helebê de karwer bû, rojekê Canbêzarekî ji nişkê ve xwe bi ser Melek Nasir ve date biavêtin û wî serê şurekî li serê wî de date bixistin; belam jiber Kelawê wîyî zêrîn ve lédana şur zor kêr lê date bikêrkirin. Destê dora wî bi firyada wî ve hatin bigihaştin û wan ew Mîrov dane bikuştin. Zor pê neçû, ku Yek li dû Yek de çend Canbêzar hatin bihelsandin û wan bi Ser Melek Nasir ve xwe datin biavêtin. Lêbelê hemû hatin bilinavbirin. Ev Mêrkujên hanê ji bal Kemşitikînê bêbext hatibûn binardin.

Melek Nasir li dawîya vê rûdana hanê de bêtir gerdena keleha Helebê date bitengavkirin. Di encam de xelkê Şar nema tuwana wanî beramber bi tundbûna Melek Nasir ve bêtin birawestandin. Wan bi hin Mercan ve lihevhatin dane bixwestin¹⁷³.

Di wê hingavê de Keçeke Şehrîyar Nur El-Dîn Xweha Melek Salih ji bona lêbuhurandin ji bo layê Melek Nasir Hat. Melek Nasir zor hêjabûn û rûmet lê date bigirtin û wî ji bona xatirê wê kes neda biazardan. Wî hemû Dilên Helebê dane biberdan û wî hemû Birindarên wê jî dane bidermankirin.

Di encam de Melek Salih li ser mêldarîya Tude de bi lihevhatinê ve hate birûniştin. Wî waz li wan Kişveran de date hênanîn, yên ku ew bi destên Melek Nasir ve hatibûn bikevtin. Bi vî rengî ve ji bil Helebê û dorhêla wê ve hîç çîgehekî din ji bona Melek Salih nema hate bihiştin.

¹⁷³(Ev Lihevhatina hanê di 12 Şewala sala 570 k. 6. Gulana sala 1175 Z, de hate bigirêdan. Serçavîya Pêşîn, r. 120. Cuma).

Hemû Kişverên din bi jêr destên serdarîya Melek Nasir ve hatin bikevtin.

Di encamê vê lihevhatina hanê de Melek Nasir di Şewala vê Salê de ji bona Şamê hate bivegerandin. Li wêderê de Xelatên xelîfê Ebasî pê hatin bigihaştin. Bi navê Xelîfe ew bi Xwedîyê misir û Şam bû û navnîşana Sultan-Şehrîyarî jî pê hate bidan. Ji wê rojê û pêve bi navê Melek Salih ve nema pûl hatin lêdan û peyvdarîya roja îne nema hate xwendin. Pûl bi navê Melek Nasir Yusif Kurê Eyub ve hatin lêdan. Li dawîya vena de û di tevaya geştîyê de herçi talanîyek bi destên wî ve hatibûn bikevtin, wî bi Ser Leşker de date bidabeşkirin.

9. pêla Şehrîyarîyê

Şehrîyar Selah El-Dîn li dawîya rêkxistina îş û karên Surî Destêyî Ismailî date biperwekirin. Berî rabûna xwe ji Şamê wî Toranşahê Birayê xwe, yê ku ew ji Yemenê ji bona bidîtina wî hatibû, bi Cîgerê xwe ve li ser Şamê de date navandin û ew ji bona Misrê hate zîvirandin. Wî dest bi avakirina Bedena dora Qahire û keleha wê ve date bikirin. Bi rastî ev Bedena hanê zor caran jî hatîye biveçak û bivenuhkirin. Belam Nîşans Ala Şehrîyar, ku ew Heloyîek sor li ser zemîneke zer de bû, hêj ew li ser dîwarekî kelehê de tete bidîtin.

Li dawîya veğerandina Şehrîyar ji bona Misre Firegan bi kêş ve ji xwe re datin bizanîn û wan bi Du Qolên cudan ve xwe ber bi Şamê û Balebeke ve dane rakişandin. Wan ew hindamên hanê dane birav û bitalankirin. Toranşah jî wan dane bişikenandin û wan gelek ji Musulman jî dane biradestkirin.

Gava ku Şehrîya Selah El-Dîn evaya date bihîştin, wî bi Leşkerekî Biçûk ve ruwê xwe ber bi Felestîne ve date bivekirin û ew tanî Reme hat. Li wêderê de ew tûşî Leşkerê bi hêzî Firengî ve bû. Ew ligel wan de bi şer ve hate bikevtin. Belam kamwerbûn ji bona Dujmin bû. Şehrîyar jiberbatîyeke di sala gewre hate birizgarbûn, ya ku ew di sala 573 k. de hate birûdan. Mîr Îsayê Hekarî di vî şerî de bi destên firengan ve hate bikevtin. Li dawî de Şehrîyar bi paran ve ew date kirin. Teqî El-Dîn Omer û hinên din ji Serleşkeran hatin biradestkirin. sipahê Şehrîyar Selah El-Dîn tevaya bargiranîya xwe di şûna xwe de date bihiştin û ew tûşî azar û perîşanîyeke mezin bû. Li paş vê de sipahê Firengî berê xwe ji bona Hema date bivedan û wî çardorî lê date bigirtin. Ji bextîya xweş di dema dorpêçana bajêr de Mîr Seyf El-Dîn Ehmedê Meştub di keleha bajêr de bû. Wî ligel Serdarê wê de bi hev re bi pehlevanî ve liberxwedana xwe dane bikirin. Dujmin neçar bû. ku ew bi piştguhxurînî ve dev ji kelehê bide biberdan.

Şehrîyar Selah El-Dîn ji bona Misrê hate biveğerandin. Vê carê wi Leşkerekî bi hêz û hiner ve date bikomkirin. Li dawîya Sê Mehan de wî ruwê xwe ber bi Surî ve date bivekirin. Wî Leşkerê Şamê jî bi tek xwe ve date bixistin û wî gêre bi Firengan date bikirin. Di wê demê jî de Leşkerê Filan gerden li Hema de dabûn bitengkirin û ew li dawî de ji bona ser Harim çûn, ya ku ew li jêr serdarîya Helebê de bû. Li dawîya

sitendina Pereyekî zor de ji Melek Salih ew ber bi paş ve hatin bivegerandin.

Firengan xwe beramber bi Şehrîyar ve lawaz dane bidîtin. Tirse ew datin bigirtin. Wan dest bi xurtkirina ser sînorên xwe ve dane bikin û wan dest bi avanîya kelehê ve li nêzkîa Beyt El-Yaqub de dane bikin. Keleha hanê ji bona Islame xerab bû; jibervêjî Şehrîyar xwest, ku ew bi dilbijandina Mal ve ji bona Firengan ve destên wan ji bidurustkirina vê kelehê bide kişandin. Belam karê wî bê sûdmendî ma. Wan keleha xwe dane biavakirin û ew bi Sernavîniyeke cengîyî pir giring bû.

Qeralê Qudsê li paş payînbûna avanîya kelehê de Leşkerek ji bona ser Surî date binardin. Şehrîyar jî Mîr Ferxşahê¹⁷⁴ Birazayê xwe bi Leşkerekî ve ji bona beramberîya wan date şandin. Ferxşah Firengî pirî pîs dane bişikenandin. Ewende nema bû, ku ew Qeralê Qudsê bide biradestkirin. Belam Yekekî ji Suwarên wîyî bi nav û bang ve bi Navê Hemferî ve ew date birizgarkirin. Li layekî jî de Şehrîyar Selah El-Dîn bi xwe û Leşkerê xwe ve ji bona ser keleha Yaqub çu û wî dest bi dorpêçîya wê û talanîya hêlên Seyda û Berude ve date bikin.

Qeralê Qudsê ji bona biwergirtina tolê ji Şehrîyar û nehiştina talankirina Musulmana bi Leşkerekî zor bi hêz û hiner ve berê xwe ber bi Leşkerê Şehrîyar ve date rakişandin. Li Merc El-Iyun de şerekî zor germ û giran di nava wan de hate bidadan. Firen zor bi pîsî ve hatin bibezandin. Zor li wan de bi Dîlî ve hatin bigirtin. Serdarê Terablusê Riyamond, Serdarê Reme Boldewîn, Serdarê Teberîya Herc û hin Peyên û Maqulên Firengîyî din jî di nava Radestvanan de dihatin bidîtin. Ev di 2 Muherem sala 575 K- 10 Hezêrana sala 1179 z. de hatîye birûdan.

Şehrîyar li dawîya vê kamwerbûna bilindî hanêyî de bi Du Mehan ve bi Leşkerekî zor xurt ve xwe ji bona ser keleha Yaqub date birakişandin. Di nava Pênc Rojan wî ew date bigirtin û Parêzvanê wêyî Firengî date biradestkirin. Wî keleh jî date bitêkûpêkdan¹⁷⁵.

¹⁷⁴Ew Bavê Seid Iz El-Dîn Dawid Ferxşah Kurê Nur El-Dîn Şahîşah Kurê Necim El-Dînê Eyubî bû. (M. E.).

¹⁷⁵Ji xwe re li Kurê Esîr, B. 11, r. 185 de bide bitemaşekirin. Dê hûnê bi dûr û dirêjî ve li ser de bibînin. (M. E.).

Bi hoyê lideştçûna keleha Yaqub ve Firengan lertz û tirsê datin bigirtin. Wan daxwaza Du salan devjihevdûberdanê datin bikirin. Şehrîya bi vê daxwazê ve hate birûniştin. Hemû Mîr û Serdarên Firengî ji bil Serdarê Entakya ji bona nava vê lihevhatinê hatin bikevtin.

Şehrîyar Selah El-Dîn xwest, ku ew di vê kêşê îş û karên welatê Cezire bide bisaxkirin. Serdarê Hesên Kêfê Nur El-Dîn, yê ku ew Zavayê Qelîç Erselanê Serdarê Selcoqîyi Romê bû, ligel Xezûrê xwe de têk çûbû. Li ser vê de Qelîç Erselan dazanîna cengê li ser Nur El-Dîn de dabû bikirin. Tawil jî Mîr Nur El-Dîn Têgildarê Şehrîyar bû. Herçend jî Şehrîyar li rûdana Husên Reîyan de rîqê wî li Qelîç Ersilan bû, belam dîsan wî nedixwest,, ku xwîn di navbera Musulmanan de bête rijandin. Wî ew rêkxistin û ew bi xwe jî ji bona ser Serdarê Erminya Biçûk çû, yê ku ew bi xwe Robîn bû¹⁷⁶. Wî ew date şikenandin û wî ew neçarî lihevhatinê date bikirin.

Li van biserkevtinên Şehrîyar de Yek li dû Yek de hemû Kes agehdar bûn. Wan dane bihiştin, ku bi berzbûna hêz û karîna wî û şanê wîyî bilind ve pê bête birûniştin. Hemû Serdarîyên Biçûk ji bona Dostanîyê ligel wî de didan bihewildan û Gewrebûna Şehrîyar Selah El-dîn li ser xwe de pê dihatin birûniştin. Di navbera xwe û Şehrîyar de Peymanek di Cemada yekem de sala 575 k.- Çîrya Pêşîn de sala 1180 z. de dane girêdan¹⁷⁷. Ev Peymana hanê divabû, ku ew Du salan bide demandin. Serdarê Musilê, Cezîrê, Hewlêrê, Hesên Kêfê, Mêrdînê, Şehrîyarê Romê û Keyê Erministanê ji bona nava vê Peymanê hatin bikevtin. Wan datin bisozdan, ku ew di nana wan Du salan de şer ligel hevdû de nadin bikirin.

Bi vî rengî ve şer di nava Musulmanan de hate bidawîkirin. bi vê Peymana hanê ve nav û banga Şehrîyar di nava welatên di navbera Derya Reş, Tengava Farîsî û Derya Sipî de hate berz û bilindbûn. Bi saya vê Peymana hanê ve karîna bi karanîna hemû Hêzên Islamê ve beramber bi Firengan ve hate biencamkirin. Li dawîya vîna de Şehrîyar

¹⁷⁶Mîna ku li nik Kurê Esîr de di B. 11, r. 190 de hatîye binivîsandin, ew bi Kurê Liyon bi nav û bang bû. (M. E.).

¹⁷⁷(Li nik Kurê Şedad de hatîye, ku ev Peymana hanê di 10 Cemada yekem sala 576 k.- 2 Çîrya Pêşîn de sala 1180 de hatîye bigirêdan. Selah El-Dîn, r. 182. Cuma).

bi dilekî bêvedayî ve di Receba sala 576 k. de ji bona Misrê hate bivegerandin. Wî Mîr Ferxşahê Birazayê xwe bi ser Şamê ve bicî date bihiştin¹⁷⁸.

Gavav ku Şehrîyar bi Misrê ve hate bigihaştin, wî dest bi rêxistina îş û karên wê date bikirin. Wî Nivîstxane û Dibustan dane bivekirin û rê û ban jî dane biçakkirin. Wî keleha Iskenderîyê jî date bixurtkirin. Toranşahê Birayê wî, yê ku jê re li dawîya Balebek de Iskenderîyê pê hata bidan, li pêş bigihandina Şehrîyar ji bona Misrê ew hate bimirin.

Gava ku Şehrîyar ligel kar û barên Misrê de xerîk bû, xeber ji bona wî hat, ku Rînold Arnat Fermanrewayê Kerk mercên peymanan girêdayê dane bitêkdan. Wî Kerwanekî Bazirganîyî Musulmanan li nêzîka Kerk de date bitalankirin. Lihev hate birastin, ku di wê gavê de Gemîyek ji Hacacê Filan li Dumytê de li layê wî bûn. Şehrîyar beramber bi reftara Fermanrewayê Kerk ve ew Rêwîyên Mala Xwedê dane bigirtin.

Her di wê navê jî de Serdarê Musilê û Cezîrê jî Mîr Seyf El-Dîn Xazî hate bimirin. Wî berî mirina xwe dabû bitemînîkirin, ku wî Cezîra Ibin Omer ji bona Kurê xwe Şincerşah dabû, Bajarokê Eqra Hemîdî jî ji bona Nasir El-Dîn Keşk dabû û mayînen welatên Musil û Cezîrê ji bona Birayê xwe Iz El-Dîn Mesud dabû.

Li dawîya çendakî din jî de Melek Salih Ismaîl jî di 25 Receba sala 577 k. de hate bimirin¹⁷⁹. Wî jî berî mirina xwe Heleb ji bona Iz El-Dîn Mesud dabû bitemînîkirin. Mîr Iz El-Dîn Mesud jî li dawî de Heleb ligel Birayê xwe Îmad El-Dîn de bi Sincarê ve di 13 Muherem sala 578 k. de date biveguhertin.

Şehrîyar bi mirina Melek Salih û bizeftkirina Helebê ji bal Îmad El-Dîn zor pest bû. Belam bi hoyê Peymana lihevhatina Du Salî ve nedibû, ku ew ji bona ser Helebê bête çûyîn û wê ji wî bide bisitendin.

¹⁷⁸(Selah El Dîn di 8. Dêsembera sala 1181 de ji Şamê der çû û ew di 2. Yenayera sala 1181 de bi bajarê Wahire ve hate gihaştin. Şerçavîya Pêşîn, r. 184. Cuma).

¹⁷⁹(Ew di Roja Îna 25 Receba sala 577 k.- 4 Dêsembera sala 1181 de li bajarê Helebê de hate bimirin. Kanîya Pêşîn, r. 190. Cuma).

Bi rastî jî Şehrîyar pir guh bi parastina mercên Peymana lihevhatina dide bikirin. Wî hîç peyman û Soz nedabûn û nedidan bişikenandin, tevî ku hêşta jî ji bona payanbûna wê jî Çar Meh mabûn. Xeber jê re hat, ku Hinek Hevalbendên ligel Şêxê El-Cebel de ligel Firengan de derbarê Şehrîyar de xerîkê rêxistinê ne.

Li ser van rewş û zînetên hanê de Şehrîyar Selah El-Dîn bi Leşkerekî ve ruwê xwe ber bi Şamê ve date bivekirin. Wî bargiranîya xwe ligel Tac El-Miluk Boriyê Birayê xwe de ji bona Şamê date şandin. Wî bi Leşkerê xwe ve dest bi talankirina welatê Firengan ve date bikirin. Dujmin newêrî bû, ku ew rêya wî bide bigirtin. Ew bi bê dujwarî ve di Sefera sala 578 k. de bi Şamê ve hate bigihaştin¹⁸⁰.

Li dawîya bînvedana çend rojekî de dîsan ew hate bihelsandin û wî bi ser welatê Firengan de date bidadan. Wî zor li wan de datin bikuştin, wî bajarokê Bîsan jî date bigirtin û cardî ew ji bona bajarê Şame hate bizîvirandin.

Li dawîya mehekê de ew ji bona Bêrudê çû û wî di bejayê û avê de dorpêçana wê dat bigirtin. Belam li pêş bigirtina vî Şehrî de li ser daxwaza Gogborîyê Serdarê Heranê de wî ruwê xwe ber bi Cezîrê ve date bivekirin. Di vê navê jî de dema Peymana lihevhatinê hatibû bipayînkirin û piranîya Serdarên Cezîrê dixwestin, ku ew ji bona jê serdarîya Şehrîyar bêtin bikevtin. Wan ev arezuwê xwe ji bona wî dane bidarastin. Bi vî rengî ve ew ji boma Şehrîyar pêşekîyeke bi xêr bû. Wi xwest, ku ew ji vê dasendê sûdmendîyê ji xwe re bide bisitandin û Musilê jî bide bigirtin.

Bi rastî jî ew çû û wî dorpêçîya Musilê jî date bigirtin. Belam di dawîya Du Mehan de Musil wî date bicîhiştin. Ew ji bona Sincarê çû û wî ew di 2. Remezana sala 578 k. de date bigirtin. Di wê navê de xeber bi wî ve hate bigihaştin, ku Fireng xwe ji bona bitanaîkirina Jêrî Surî didin bilikarxistin. Şehrîyar giringî bi vê xebera hanê ve neda. Wî got: Fireng di wan navan de dibe, ku ew hin Gund û Mundan ji xwe re bidin bizeftkirin. Ême jî li hêre de Bajaran ji xwe re didin bigirtin. Di dema bivegerandinê de dê emê nebes tenê wan girtinên Firengan bidin bivegerandin, hêjî bêtir dê emê wan ji Welêt bidin biderkirin.

¹⁸⁰(Ew di 7. Sefera sala 578 k.- 22. Hizêrana sala 1182 bi Şamê ve hate gihaştin. Kanîya Pêşîn, r. 199. Cuma).

Bi rastî jî mebesta Şehrîyarîyî pêşî û dawî di Yekîtîkirina Serdarên Musulmanan de û di jêrxistina wan de di bin desthilatîya xwe de dida bidîtin, da ku ew sûdmendîyê ji nêrmendî û yekîtîya wan beramberî Firengan ji bona girtina Qudsa pîroz bide bigirtin. Bi vê remana hanê ve di pêşî de wî xwest, ku ew kar û barên Cezîrê bide bidawîkirin.

Şehrîyar Selah El-Dîn li dawîya Sincarê ruwê xwe ber bi keleha Amed-Diyarbekir date bivedan. Li dawîya dorpêçaneke Heşt rojî de wî ew keleha xurt û gewre date bigirtin.

Di wê navê de xeber pê hate bigihaştin, Ku Îmad El-Dîn Serdarê Helebê di beramberî wî de ligel Firengan de lihevhatinek daye bigirêdan, da ku ew bi hev re hêrîşî welatên Şehrîyar bidin bikin.

Li dawîya bihistina vê xebera hanê de destbicî di Firatê de ew hate têperandin. Li ser rêya xwe de wî Entab di 16 Muherema sala 579 k. de date bigirtin. Li paş de wî Heleb jî date dorpêçandin. Îmad El-Dîn ku zanî, ew netuwane xwe bide biragirtin. Wî daxwaza lihevhatinê ji Şehrîyar date bikin, ku ew li batê Helebê de Sincarê û pêvekirinên wê ji Nisêbînê, Xaburê, Reqa û Seruc ji bona wî bide bidan.

Şehrîyar bi vê veguhertina hanê ve hate birûniştin û ew di 17. Sefera sala 579 k.- 19. Hizêrana sala 1183 z. de ji bona nava bajarê Helebê hate bikevtin¹⁸¹. Tudeyên Helebê bi aheng şadî ve pêşewazî lê dane bikin û wan jê re pir sipasîyên xwe dane bipêşkeşkirin. Di gava dorpêçana Helebê de xêra mirina Mecid El-Dîn Borîyê Birayê wî jê re hate bigihandin. Li ser vê de ew zor sexlet bû.

Qaziyê Şamê Mihyedînê Kurê Zekî li paş vekirina Helebê de bi Xweşxuwaneke ve pesin ji bona Şehrîyar datin binivîsandin. Di vê Malikê ew dibêje:

Vekirina weyî Helebê bi şûr ve di sefer de mizgîniya layandinîya Qudsê ye di recb de.

Bi rastî jî layandina Qudsê li paş Çar salan de di Meha Muherem de hate bikin.

Li dawîya layandina Helebê de Nêr û mendbûna Şehrîyar bi serûştî ve bêtir hate bigewrekirin. Ew bi Gewreyê hemû Serdarên

¹⁸¹(Dergehên keleha Helebê jê re 18. Sefer sala 578 k.- 12. axlêva sala 1182 z. de hate bivekirin. Kanîya Pêşîn, r. 234, 241. Coma).

Musulmanan ji bil Musul hate binasîn. Ji Cêzîre tanî Remele li Felestîne de ji Terablusa Rojava tanî Yemenê ev welatan hemû bi jêr desthilatîya wî ve hatin bikevtin. Hemû Serdarên van Welatan bi fermanên wî ve dihatin hilatin û dahatin. Bes û bi tenha ve remana vegirtina Qudsa pîroz û biderkirina Firengan ji Kêşverên Musulman li ser bala Şehrîyar de mabû û ew pê xerîk bû.

Şehrîyar Selah El-Dîn di 3 Cemada Pêşî de sala 679 ji Helebê derçû. Di wê navê de Firengan ji mirina Ferexşahê Şûngirê Şehriyar li ser Şamê de sudmendî ji xwe re datin biwergirtin û ew tanî Şamê wan Welat ji xwe re didan bitalankirin. Li layekîtir jî de Mîrê Kerk tanî Medîna Munewer ew navanan jî dane biwêrankirin. Hêjê bêtir ewende nebû, ku ew Medîne jî ji xwe re bide bigirtin. Belam Mîr Lulu bi firyada wê ve hate bigihaştin. Wî Leşkerê Kerk date şikenandin û zor li wan de date bidîlkin.

Şehrîyar li van zînetên hanê tûre bû. Wî xwest, ku ew zor baş firengan bide biperwerdekin. Ew bi Leşkerekî ve di Çemê Urdun de hate buhurandin. Ew bi Bîsan ve hate bigihaştin. Wî ew date bisutandin. Ew li Jorî Uqule tûşî Leşkerê Fireng bû. Bi bervajî ve piranîya Firengan newêrîbûn, ku ew ligel wî de bişerkevin. Wan xwe ber bi Paş ve tanî Isfurîyê dane bikişandin.

Li dawêya vena de Şehrîyar ji bona ser Kerk çû û wî dorpêçî lê date bikirin. Belam wî kelk jê nedît. sala duwayî jî ew ji bona ser wê hate. Belam dîsan jî wî ew neda biwergirtin¹⁸².

¹⁸²Kovara Misr Kul Şey di Jimara xwe 296 di mêjûwa 11 Sebtebeta sala 1931 de di bin nan û nişana Seleh El-Dîn û Banûwa Firengî de çirokek li ser dorpêçana Kerk de dayite binivîsandin. Kurtîya wê dibêje: " Di Çirya duwemê sala 579 k. de Şehrîyar Selah El-Dîn li Kekeha Kerk de gerden date bitengavkirin. Di wê navê de Hemfirîyê Çarem Kont dê Toron Keça Kont Rîno Dê Şatlon dabû bimarkirin. Di nava Burceke kelehê de xerîkî şayîbûn. Dayika Zave Banûwa Îtanat Encumenek ji Peyayên Gewre ligel Diyarîyan û nameyekî de ji bona layê Şehrîyar Selah El-Dîn date birêkirin. Wê di nameya xwe de jê date bihevîkirin, ku ew di şeva bidanina govendê de wê Burcê nede biazakirin û Bisulman jî wan diyarîyên wêyî Şayê ji xwe re bidin bgirtin. Wê ji wî re date bigotin: "Divê tu bi bîra xwe ve bîne anîn, ga ku tu di nava Koşka me de radest bû. Me her û her rûmeta te dida bigirtin, xweşiya te dida bixwestin û guh bi te dida bidan. Ji bona xatirê dostanî û bîrwerîya wan rojan em hevidin, ku tu dê şaya Kurê min nede bişewandin". Bi rastî jî Şehrîyar ferman date biderkirin, ku divê tû tengayî di wê demê de neyên bikirin. Şehrîyar kaxezek bi navnişana xwe ve ji bona Banû date binardin". Li gora van agehdarîya de em wer têtin biliberkevtin, ku ew demekê radts bû û ew demekê li jêr destên Hemferî de ma bû.

Li paş vê de Serdarên Firengan daxwaza lihevhatina Çar salan li Şehriyar dane bikirin. Wî ev daxwaza hanê jî date biwergirtin û ew ji bona bajarê Şamê hate bivegerandin.

Di we navê de Serdarê Musilê bi alîkarîya Xelîfê Ebasî ve xwest, ku ew ligel Şehriyar de bêtin lihevhatin. Bi vê mebestê jî wî Biha El-Dîn Kurê Şedad, yê ku ew li layê Şehriyar de zor xweşewist bû, ligel Şêxê Şêxan Sedir El-Dîn de ji bona layê Şehriyar li Şamê de datin binardin. Belam Şehriyar Selah El-Dîn ev bi berjewendî nezanî. Li paş demekê de wî bi Leşkerekî ve ruwê xwe ji bona Musilê date bivedan û dorpêçî di sala 581 k. de lê date bigir. Serdarê Musilê ji bona hêvîya lihevhaê ligel wî de Dayika xwe, ya ku ew Keça Şehriyar Nur El-Dîn bû, ji bona nik wî date binardin. Belam ev jî bê kar bû.

Gava ku Şehriyar xeberên têkçûn û lihevkeên Erministanê date bihîs, wî dev ji dorpêçanê date biberdan û ew ji bona Mîyafarqîne hate çûyîn û wî ew di Rebia Dawî de sala 581 k. de date bigir. Li paş de ew ji bona ser Musilê careke din hate zîvirandin. Belam nexweşîyeke giran ew date girin. Bi neçarî ew ji bona Heranê hate bivegerandin.

Di Rêya xwe de ew tûşî Wênerekî tirî Serdarê Musilê bû. Bi hin mercên baş ve mîna xwendina peyvdarîya roja îne û lédana pûlan bi navê Şehriyar ve û berdana hin welatên tir hêviya aşîtiyê hate biwergirtin.

Gava Şehriyar bi Heranê ve hate bigihaştin, nexweşîya wî lê hate bigirantirkirin. Hinek ji Hevalên wî umêdîya xwe ji jîna wî birîn û Şehriyar jî temînîyên xwe dane bikirin. Belam zor pê neçû, nexweşîya wî hate bisivikkirin û ew hate biçakbûn. Di vê gavê de Kurê Şedad ji bona Heranê di dawîya Zil-Qude de sala 581 de hate bigihaştin û wî bi navê Serdarê Musilê ve nama lihevhatinê date bimorkirin. Bi gora vê lihevhatina hanê de Şehriyar Selah El-Dîn bi Serdarê Jorî Cezîrê û Beşekî dinî Kurdistanê bû.

Şehriyar li dawîya vê lihevhatina hanê de ji Heranê helsa û ew çend rojekî li Humsê ma. Li wêderê de wî Nasir El-Dîn Kurê Şêrkohê Mamê xwe date bikuştin. Çünke, wî di dema nexweşîya Şehriyar de ligel Serdaran de ji bona serdarîya xwe dabû bixebatkirin. Şehriyar li

cîgehê Nasir El-Dîn de Kurê li ser Humsê de bi Serdar date bidanîn. Ew di Muherema sala 582 k. de ji bona Şamê hate bivegerandin.

10. Şehrîyar Selah El-Dîn û Xaçperest

Li dawîya ku Şehrîyar îş û karên Surî û Cezîrê de bi rê ve bir, agirê zikreşîyê û gelacîya di navbera Serdarên wan navan de date kujandin, hemû bi fermanên xwe ve dane bibestandin, Hêzên belavkirîyên Serdarên Musulmanan, yên ku ew her û her di şer û pevçûnên nava xwe de dihatin xerckirin, wî ew hemû bi ser hev de dane bikomkirin, da ku ew wan ji bona mebesta pîroz di vegirina Qudsê de û derperandina Xaçperestan ji Felestîn bid bilikarxsitin. Ew li vê Yekitîyê û desthilatîya serdarîya xwe de bi carekê ve piştrast bû. Încê wî biryara dazanebûna xebata perest beramber bi Firengan ve date bidan.

Cudabûn û gelacîya Serdarên Firengan di Felestîne de ji bona bicihanîna vê biryara hanê zor yarîdar bû, bi taybetî li dawîya mirina Baldewîne Çarem de îş û karên dewletê bi Cîgirîyê di destên Riyamondê Serdarê Terablus de bû. Li dawî de Sîbila Mîra Xweha Padîşah bi Mîrekî Firengî bi navê Co ve date bişukirin û wê Tac jî li ser serê wî de date bidanîn. Vî Coyê hanê bi Leşkerekî ve xwe ji bona ser Riyamond li Teberîya de date bidadan. Vî Riyamondî jî daxwaza hewarê ji Şehrîyar date bikirin. Belam Şehrîyar arezuyî nikir, ku ew li pêş dawîbûna dema Peymana lihevhatinê de hêrişî ser Firengan bide bikirin.

Ev wergerandina soz jî di vê carê jî de ji bal Firengan de di rêya Rînoldê Mîrê Kerk de hate bikirin. Bi rastî jî di sala 582 k. de kerwanekî gewreyî Musulmanan di wê gavê de li nêzîka Kerk de dihate têperîn, ew tûşî hêrişa Ferngan bû. Hemû Malên wan ji destên wan çûn. Peya û Jinên vî kerwanî jî hatin biradestkirin. Li gora goyekê de tête bigotin, ku Şehrîyar bi xwe ve jî di nava Dîlên vî kerwanî de bû. Rînold bi vê jî haj nebû. Wî hin devavêtin û şorên bêvac jî ji bona Musulmantîyê dane bikirin.

Ev xeberanan ji bona Şehrîyar hatin bigihaştin. ew zor sexlet bû. Wî sundxwar, Heger ez Rînold bidim bigirtin, dê ezê wî bi destên xwe ve bidim bikuştin.

Li dawîya vê rûdana hanê de Şehrîyar dazanîna hêrişa giştî date bikirin. Wî ji bona parastina Rêwîyên Mala Xwedê herçî ewê pêwîst bû, wî date bilidarxistin û bilikarxsitin. Wî li Qesir El-Selame de li nêzîka Busra de Ordugehek date bisazkirin. Zorî pê neçû Leşkerê Misrê jî pê hate bigihandin. Melek Fedilê Kurê wî jî li hêla Eka de şikestineke baş

bi Beşekî ve ji Orduwa Firengan date bigihandin. Di encam de Riyamond jî ligel Firengan de haj bû. Bi vî rengî ve hêz û hinera wî zor bû.

Şehrîyar Selah El-Dîn Encumena Şura xweyî Cengîn date bikomkirin. Vê Encumena hanê biryara şer ligel Firengan de date bidan. Roja pênc şemê 16 Rebiê yekem sala 583 k. de Leşkerê Lek bi Lek hate livandin û ew di roja îne de di ser Çemê Urdun de di Jêrî Teberîya de date biderbaskirin¹⁸³. Hêzek ji bona çavnêrîna Dûjmin wî date binardin, yê ku ew li Sefurîye bû. Li dawî de wi hêzek beramber bi Dujmin ve date bidanîn û ew bi xwe ve ji bona ser Teberîya çû û w î ew date bizeftkirin. Belam Mal û Mendalên Riyamond xwe ji bona nava kelehê datin biavêtin û wan hewar ji Melek Co re datin bixwestin.

Li paş dawîya gift û goyeke dûr û dirêj de Firengan biryara şer ligel Şehrîyar datin bidan. Wan di pêşî de xwestin, ku ew rêya avê li se Şehrîyar de bidin bigirtin. Belam ew bi şaşî çûn. Çünke, Şehrîyar ji xwe ev alîyê hanê dabû bigirawkirin. Wî av ji ser leşkerê Firengan date birîn. Roja pêşî Leşkerê Firengan ji bona birîna avê dane bihewildan. Belem ew biser nehatin bikevtin. Di rojên germ de ew bi xwe ve ji pê avê şerpeze bûn û ew ji bona Ordugahên xwe bi ser şorî ve hatin bivegerandin. Di nava rojên din de leşkerê Musulmanan bi mêrxasîyeke şerîtî ve ruwên xwe ber bi leşkerên Firengan ve dane bivekirin û hêrîşî wan dane bikirin. Wan ew bitefir û bitunakirin. Li yekî ve Hêrîşa Musulmana li yekîtir ve kêra tîbûnê Fireng bi carekê ve ji karxistin. Roja 26 Rebiê Dawî sala 583 k. de bi roja ruxandina bingehên Mîrneşîniyên Firengî ve li Felestîne de tête bidîtin¹⁸⁴ Melek Co, Mîrê Kerk Birayê Melek.hin ji Serdarên Leşkerên din jî ligel Firengên zor bi dîlîtî ve hatin bigirtin. Darê Xaçê perest jî di nava talanan de bû. Ji wê roja ku Fireng ji bona van navan hatibûn, ew weha zor tûşî şikestineke wer gewre û bi kêr ve nehatibûn bikirin¹⁸⁵.

¹⁸³(Leşkerê ji Ordugeha xwe di Roja Îne 17 Rebiê sala 583 k.- 27 Hizêrana sala 1187 de hate birêkkeptin. Selah El-Dîn, r. 290, 298. Cuma).

¹⁸⁴(Di Şeva Şemê li ser Yekşemê de di 25/26 Rebiê Dawem de sala 583 k.- 4/5 Temuza sala 1187 z.de livandina Leşker hate bidestpêkirin. Di roja Sêşemê de 28 Cemada duwem sala 583 k.- 7 Temuzê sala 1187 z. de ev malwêranîya hanê bi serên Xaçperestan ve hate bicîhatin. Kaniya Pêşîn, r. 308, 310. Cuma).

¹⁸⁵(Di vî şerî de bêtir ji Çil hezar Nefer Leşkerê Xaçperestan dihate bitexmînkirin. Ji

Li dawîya şer de konek ji bona Şehrîyar dane bihiladn û têde Serdarên Leşker, Pêyên gewre û Maqul hatin birûniştin. Melek Co û Mîrê Kerk jî ji bona nik Şehrîyar dane bianîn û ew li wir de hatin bidanîştin. Melek Co daxwaza avê date bikirin. Destbicî zerikek avasar ji bona wî dane bianîn. Wî tozek jê date bivexwarin û wî zerika avê ji bona Mîrê Kerk date bidan, Belam Şehrîyar destbicî nehişt, ku Mîrê Kerk avê ji zerikê ji xwe re bide vexwarin û wî got: "Ême ava xwe bi wan Kesan ve nadin bidan, tanî ku ew ji sitendin tola me ji wan neyêtin bipiştastkirin", Li dawîya vêna de ew li ser hovîti û dirbûna Mîrê Kerk beramber bi Karwan û Rwêyên Mala Xewdê ji Musulmanan date biaxivtin. Li pas de wî bi destên xwe ve serê wî date birîn û wî sunda xwe date bicînanîn. Qeral Co li vê reftarê de pir hate bitirsandin, lêbelê Şehrîyar ew date bidilxweşkirin û wî ew ligel dilên mayîn de bi rûmet û hêjabûn ve ji bona Şamê date binardin. Bes û bitenha ve wî Dused Kes ji nava Radestvanan date bihelbijartin, yê ku ew bi xerabî û sitemkarîya xwe ve beramber bi Musulmanan gelekî bi nav û bang bûn. Wî ev Dused Kesên hanê hemû dane bikuştin.

Li dawîya çend rojan de Şehrîyar ji bona ser Teberîya çû û Jina Riyamond bê hêvî bû û wê keleh date biberdestkirin. Li paş vê de Şehrîyar ruwê xwe ji bona welatên mayînen Felestîne date bivedan. Bi xwe jî ve hêzeke wan welatan wisa nema bû, ku ew li beramber wî de bê birawestandin.. Gava ku ew ji bona her keleh û Bajaerekî dihate bigihaş, destbicî wan dergêhen xwe jê re didan bivekirin. Wî jî derbarê Tudeyên wan de her û her rûxweşî û dadwerîyeke zor dida niwandin.

Li dawîya Teberîya de wî rûwê xwe ber bi Eka ve date bivedan, lêbelê ev keleha hanê nehate biradestkirin û wê liberxwenadeneke kurt date bikirin. Li paş de wê xwe bi hêvîya dilnermîya Şehrîyar ve date biberdestkirin û Tudeyên jê ha biderçûn. Li " Cemada Pêşîn de sala 583 k. de sipahê Islamê ji bona nava kelehê hate bikevtin. Wan di roja Înê de di Mizgefta wê de, ya ku Filan ew ji bona Kenîştê dabûn veguherandun, dane bilimêjkin¹⁸⁶.

wan Sî hezar hatin kuştin, Deh hezar hafîn biradestkirin û Sê hezar ji wan hatin birizgarkirin. Kanîya Pêşîn, r. 310. Cuma).

¹⁸⁶(Di Roja Pêncşema 9 Cemada Pêşîn de sala 583 k.- 9 Temûza sala 1187 z. de Leşker ji bona Hêrişê hate amadekirin. Belam kelehê xwe date berdestkirin. Kanîya Pêşîn, r. 290 û 312. Cuma).

Li dawî vêna de Şehrîyar Melek Adil Birayê xweyî li Misrê de ji bona ser tuxubên Felestîne date binardin, da ku ew dest bi pakbûna wan ji Xaçperestan ve bide bikin. Melek Adil Husin Mecdel Yana u bajarê Yafa dane bigirtin û pir dîlên zor bi destên wî ve hatin bikevtin.

Şehrîyar jîji Eka hin ji Qolên xwe jî ji bona vekirina keleh û bajarên Felestîneyi mayîn datin binardin. Wan Nasire, Qîsarîye, Heyfa, Sefurîye, Şeqîf, Filule û Maleya dane bivegirtin. Li yekîtir de Nablos, Sebsete, Beha Qebir Zekerîya û hin Bajarokên tir jî Leşkerên Musulmanan dane bivekirin.

Şehrîya bi xwe ve jî ji bona ser keleha Tenîn çû, ya ku wî vegirtina wê ji bona Teqî El-Dîn Omerê Kurê Birayê xwe dabû bisipartin, wî ew date bigirtin. Ji wir wî ruwê xwe ber bi Seyda date bivekirin. Wî ev bajarê hanê jî be şer date bigirtin. Wî Bêrud li dawîya Heşt rojên dorpêçînê de date bizeftkirin.

Li dawî de Şehrîyar xwest, ku ew Esqelan bide bigirtin, çunke, ew li ser rêya Misrê û welatê Şamê de bû. Ew nala dergehê Qudsê dihate bidîtin. Mexabin, ku di wê demê de Şehrîyar tu giringbûn û guhpêdan ji bona bajarê Sur nedabû, yê ku wirde wirde Gawir têde dihatin bikomkirin, belam ew bê Serek bûn. Ew dê bi Hêzeke sivik ve di wê demê de bihata bigirtin. Tevlivêjî guhpêdan bi bigirtina vî Bajarî ve nehate bidan. Li paş de keleha vî Bajarî bi Mîla bizava Gawiran ve hate bikin. Zor pê neçû, ku Markîz Konard ji Qestentînyê ve bi Mal û Çekekî zor ve ji bona vê keleha vî bajarê hanê hat û wî liberxwedana keleha Bajer date birêk û bipêkxistin. Ew bi mîla bizava Hêrîşa Xaçperestên Sêyem ve hate bikin. Ew bi berbateke mezin ve ji bona Musulmanan hate bikin. Guhpêdana Sur ji bona Musulmana şaşbûnekeke gewreyî siyasî û sipahî bû; jiber li pêş hatina Markîz konard de Tudeyê Sur xerîkî berdestbûna xwe bûn. Belam gava ku Konard hat, wan remana xwe dane biveguhertin.

Şehrîyar Selah El-Dîn xwest, ku ew di rêya Bavê Konard de, yê ku ew li bajarê Şamê de Dîl bû, nehêle, ku Konard liber Sur bide bidan. Belam ev tedbîra hanê bi ser ve nehate bikevtin. Şehrîyar li dawîya vêna de ruwê xwe ber bi Esqelan ve date bikin û wî ew date bidorpêçkirin. Çardeh roja ew ligel vekirina vî bajarî xerîk bû. Wî xwest, ku ew keleha bajêr di rêya Qeral Co de bide bigirtin. Belam ev bê kelk bû. Di dawîya Cemada Paşîn de bi xurtî ve wî hêrîş bi ser keleha bajêr de date bidadan û wî ew date bizeftkirin. Di dawîya vêna de wî Xeze, Remle, Xelîl El-Rehman, Beyt El-Lehem û çend cîgehên din jî datin bigirtin.

Ev hemû vekirinên hanê di nava Du Mehan de Şehrîyar dane bikirin. Bi rastî jî ev bi pişkdariya hîç Padşahekî ve nehatibû bikirin. Li dawîya vena de rêya Qudsê pîroz ji bona Musulmanan hate bivekirin. Şehrîyar Selah El-Dîn dizanî, ku giringbûna vî Şarê pîroz li layê Musulman û Filan de zor bi mezinbûn têtê bidîtin; jîbervêjî wî nedixwest, ku ew wê bi zor û şer ve bide bigirtin û ew wê tûşî dorpêçanê û wêrankirinê bide bikirin. Bi vê remanê ve wî Encumenek ji bona Tudeyên Qudsê date binardin, da ku ew ji bona radestkirina wan ligel wan de bidin bipeyvînkirin. Firengan ev daxwaza radestbûnê nayîn bikirin. Di wê hingavê de Serdarê Remle Belyan bû, yê ku ew di şerê Hetîne de hatibû bidîlkirin û wî destûr ji Şehrîyar xwestibû, ku ew ji bona Qudsê biçê, da ku ew Mala xwe bide anîn û ew bêtir ji Şevêkê li Qudsê de nemîne. Belam ev Serdarê bêrûmet bi servajî vê ve li Qudsê ma ew bi Serdarê Liberxwedanvanên bajêr ve bû. Heşt hezar Kes lê hatin bikomkirin. Gewreyê Keşên Qudsê Xiznên Kenîştan ji bona wî dane bivekirin, tanî ku ew ji bona liberxwedanê bide bixerckirin.

Şehrîyar Selah El-Dîn ke wa zanî, ew bi Leşkerê ve ruwê xwe ber bi Qudsê ve date bivedan û ew di 15 Receba sala 583 k.- (20 Êlona sala 1187 z. de, Cuma) bi Qudsê ve hate bigihaştin û wî dorpêçanî lê date bigirtin. Li dawîya lêverandin û serencekî Pênc rojî de wî li layê Jorî de hêrîş bi başî ve date bizanîn. Wî Wargehê cenga xwe ji bona wêde date bivegubihestin û wî Çiyayê Zeytunê ji xwe re bi sernavîna Orduwa xwe ve date bidanîn. Li wêderê de wî gerden li bajêr de date bitengkirin. Leşkerê Musulmanan hêdî hêdî dihatin bipêşvekevtin û ew di ser Çala dora bajêr de hatin bitêperbûn û wan bedena bajêr jî dane bikomkirin. Ev rewşa hanê bi hoyê bêhêvîbûna Liberxwedanvanên Firengan hate bikirin. Wan daxwaza ewletîyê û berdestbûnê dane bikirin. Li dawîya gift û goyêke dûr û dirêj de bi mercê ku Firengî di nava Çil Rojî de bi serbestî ji bajêr bêtin biderkevtin û her Peyak bi Deh dînanan , Jin bi Pênc dînanan û Mendal bi du dînanan xûkitîya rizgarkirina xwe divê bidin bidan. Ji destpêkirina roja îna 27 Receba sala 583 k.- (2 çirya pêşîn sala 1187 z. de, Cuma) xelkê dest bi derçûnê ji bajêr ve dane bidestpêkirin.

Bi vî rengî ve vekirina Qudsê hate bipîrozkirin, mîna ku Qazîyê Şam Muhyedîn li dawîya vegirtina Helebê dabû bitexmînkirin. Ev Pîrozîya hanê di Meha Recebê de hate bicîhatin.

Şehrîyar ev Qazîyê birêz ji bona Qudsê date bibangkirin, da ku ew di roja vekirina wê de têde Peyvdariya Roja Înê bide xwendin¹⁸⁷. Di wê roja Înê de Limêjvan weha zor bûn, ku Mizgefta Eqsa ew nedigirtin¹⁸⁸.

Ev Xûkitîya Şehrîyar Selah El-dîn bes û bi tenha ve li ser Leşkerê Firengî û Hevalbendên wa de hatibû bidanîn. Fileyên xelkên bajarê Qudsê mîna hemû Filên din li bajarên din de li cîgehên xwe de man û ew mîna xelkên vebestiyên Xwedan Nivîst dihatin bidîtin.

Şehrîyar li dawî derçûna Serdar û Leşkerên firengî de ji bona nava Qudsê çû. Bîcgeh li vê jî de Şehrîyar heft hezar Perîşan û li ser Hêvyaî Birayê xwe Melek Adil De hezarên din jî wî ew ji dana xûktîyê dane birizgarkirin. Hêjî bi ser jî de wî rojek jî ji sibehê tanî êvarê de bi bê xûktî ji bona derçûna hejaran date bidanîn. Wî destûr ji bona Keşan û Karmendên Oldariyê date bidan , ku ew tanî tuwanin, ligel xwe de ew şit miştan bidin bibirin.

¹⁸⁷(Wî di Roja Îna 4 Şubana sala 583 k.- 9 Çirya Pêşîn sala 1187 z. de Pevdariya Roja Înê date Xwendin. Selah El-Dîn, r. 322, 323. Cuma).

¹⁸⁸Dilovan Ibrahim Efendî Heyderî dibêje, ku Qazî Muhyedîn ev Malika hanê bi destpêkirina Peyvdariya Roja Îna vekirina Qudsê ve di Mizgefta Eqsa de dayite bidepêkirin:

Supas ji bo Yezdan bi jêrkirina dewleta Xaçperestan ve serfiraz, serbilind bû, Ola Musetefayê Erebi Kurd ve

(Weha Kurdan Qenciyên mezin her û her ji bona Zarokên Mustefayê Erebi dane bipêşkeşkirin. Divabû ku ev tev de li bal Erebi de cihê sipasê bihatana bidîtin û wan jî qenciyên Kurdan li wan de bidana bivegerandin.

Belam mexabin Dêya min di zarotîya me de her û her ji me re dida gotin, Ku Erebi bê nan û Xuwê ne û Nan û xuya wan her û her li ser kabogên wan de têtin bidîtin.

Sedam Kurê Husên di 15 Nisa sala 1987 de tanî Awgosta sala 1990 her her wî dixwest, ku ew Kurdan bi Bumbên Kimyayî û biyolocî ve ji ser Zemîna Kurdistanê bide biqirkirin, da ku ew Kurdistanê ji xwe re bide bierebkin,

Di vî warî de ji xwe re li Nivîsta Ekremê Cemîl Paşa de bi Zimanê Kurdî ve, Dîroka Kurdistanê 372 Rûpel, (Bêrudê sala 1972 de), ji r. 122-164 de bidin bîtemaşekirin. Pir bi nêrxî û ciwanî ve li ser belgeyên Mêjûyî de wî ev danava hanê dayite binivîsandin. ku wî têde tevaya poxtîya serdariya Erebi di Kurdistanê de dayite tazîkirin û tevaya dirêjîya tariya Bihuşta Evsana Erebi di nava Kurdistana me de li ber çavan de dayite derxistin. Cuma).

Bi kurtî Gewrebûn, mehrebanî û dawerîya Şehrîyar di layandina Qudsê de ji sînor der bû, ku tevaya Nivîsvan û Mêjûvanên Filan pê hatin birûniştin û bimukurhatin.. Wî zor rûmeta Hejaran û bi taybetî ve rûmeta Jinan didate bigirtin û wî zor yarmetîya wan dida bikin. Wî zor bi rûmet ve Şehbanû Sîbîl li ser daxwaza wê de ji bona layê Qeralê Coyê Merê wê date binardin, yê ku ew li Nablîsê de Radest bû.

Hin ji Afretan di gava derçuna xwe de bi bigihîştina layê Şehrîyar ve wan hêvîya berdana Mêr, Bira û Bavên xwe ji Dîlbûnê jê dane bikin. Şehrîyar zor bi van hêvîyên hanê ve hate bikêrkirin û biliberkevtin. Wî hêvîya wan date bicîhênanîn.

Ev reftara mirovanîya Şehrîyar derbarê Firengê Qudsê û Felestînê bi carekê ve servajî reftara wan beramberî bi Musulmanan ve bû. Bi rastî jî gava ku di sala 492 k.- 1099 z. de Godferî Qudus date bizeftkirin, wî pir rengên pîsîtyê beramber bi Musulmanan date bikin. Bi pêrûniştina Mêjûvanên Filan ve nêzîka Heftê hezar Musulman dane bikuştin.

Şehrîyar Selah El-Dîn nêzkîa mehekê li Qudsa humanwer de ma. Wî îş karên wê date birêk û bipêkxistin. Mizgeftên wê wî dane binuhkirin û bivejandin. Dibustan têde wî dane biavakirin. Kêmanîyên wê wî datin bihilanîn. Di dawîya van de wî bi Leşkerê xwe ve ruwê xwe ber bi Sur ve date bivedan. Keştîcengên Misrî jî bi fermana Şehrîyar ve ruwê xwe wan jî ji bona wê kelehê dane bivekirin.

Markîz Konard ji vê kêşê ji xwe re kar date biwergirtin. Wî ev keleha hanê zor pêk û xurtkir. Herçend jî di avê û bejayê de ew hate bitengavkirin, bê sûd bû. Bi xwe jî Zivistan jî bi ser ve hat. Li ser daxwaza Hinan de ji Serdarên Leşker ve dorpêçîn ji ser kelehê ve datin bihilanîn. Belam Şehrîyar ji vî karî zor pest bû. çunke, Serdarên Leşker giringbûna vê Dejê mîna Şehrîyar nedidan bihêjakirin. Tevlivêjî divabû bi her awayekî ve ew vê Deja hanê ji destên Firengan bidin bisitendin û Felestînê bi carekê ve ji wan bidin bipakkirin. Heyf ku bi dijî arezûyê Şehrîyar ve Serdarên Leşker li ser bivegerandinê de sorbûn.

Diyare, ku di vî alî de Sê şaşbûn hatin bikin.

1. Di hingava xwe de û di pêş vekirina Qudsê de divabû ev Deja hanê ji destên Firangan de bihata biderxistin.
2. Divabû Ku Şehrîyar Selah El-Dîn nedaba bihiştin, ku ewên di şeran de dihatin bigirtin û ew ji dîlbûnê dihatin biberdan, yanjî ewên ku di bajarên zeftkirî de dihatin

- biderçûn û ew tevde li Sur de dihatin bikomkirin û wan bergirtineke taze ji bona Musulmana didan bipêkanîn.
3. Divabû li dawîya vekirina Qudsê de Leşkerê Musulmanan bi ser vê Deja hanê ve bihata binardin û waz lê nedana bianîn û ew bi her renekî ve divabû wan ew bidana bizeftkirin.

Bi kurtî vekirina Qudsê ji bal Musulmanan ve Eropayî hatin biçavsor û bixwîngermkirin. Keşên tundrê di nava Tudan de ji bona helsandina wan û dagirtina wan bi qîj û hewar dihatin bihilatin û bidahatin û kef bi ser devên wan de dihate bikevtin, ku ew xelkê ji bona şerê Musulmana bidin bilivandin. Pir pê neçû Hêzeke pir gewre hate bikomkirin. Li hemû layî de xelkê ruwê xwe ber bi Felestîne ve dane bivedan. Şahînsahê Elmanî, Padîşahê Ingilîzî Rişard, yê ku ew bi navê Rişardê Şêrdil¹⁸⁹ ve bi nav û bang bû, û hin ji Keye û Serokên Gubgubên tir Ji Xaçperestan di nava wan de diha bidî¹⁹⁰.

Şehrîyar Selah El-Dîn di wê navê de Deja hunîn date bigir û wî dejên Kewkeb, Sefed û Kerk jî dane bidorpêçkirin. Ew di 6 Rebiê yekem de sala 584 k. de ji bona Şamê hate bivegerandin. Li wê de wî Leşkerekî zor helgirt û wî ruwê xwe ber Terablos û Entakaya date bivekirin. Li dawîya vegirtina Entertos wî Qeral Co date biberdan, bi mercekî ve ku ew beramber bi wî ve nede bişerkirin, li Surî de nemîne û

¹⁸⁹"Richard Padîşahê Ingilîzî ji sala (1157 - 1199) hate bijîyandin. Ew ji sala 1189 de Padîşah bû. Ew di sala 1193/94 beşdarî Geşteçengîya Xaçperestên sêyem bû". Insiklopêdiya Elmanîyî Biçûk, r. 839.
(Ev Pepûkê hanê bedbext bû. Ew li nik Şehrîyar Selah -El-Dîn de hate bidîlkin. Piştî berdana wîna careke din ew li Elmanya de ji bal Heinrich -Hayinrişê- Çarem de hate biberdestkirin. Cuma).

¹⁹⁰(Ji xwe re di vî wari de li Nivîsta Elemani Weltgeschichte-mêjûwa Cîhanê-, Berlin 1963, B. 3 r. ji 374-387 de bidin bitemaşekirin. Deryê Duwanzdehî vê Nivîstokê di bin nav û nîşana: Pêlên Xaçperestan ji bona ser welatên Rojhilatî dorhêla Deryasî hatîye binivîsandin. Pir bi başî ve û givastî ve mero dikare ji xwe re liber şerên Xaçperestan û kêrên wan di Rojhilata Navîn de bête biliberkev. Cuma).

ew ji bona Ewropa bête çûyîn. Lêbelê ev Qeralê virker ji bona Sur çû. Belam Konard ew wernegirt. Li paş de ew ji bona Terablos çû û wî hinên ji Mayînên Xaçperestan dane bikomkirin û ew ligel leşkerê Sur ji bona ser Eka çû.

Şehrîyar Selah El-Dîn di vê geştengîya xwe de Merqeb, Cible, Lazîqîyê, Sehyûn û hinên din ji bajar Dejên din jî dane bizeftkirin. Li paş de ew bi ser Helebê ve ew ji bona Şamê hate bivegerandin. Wî destûra sipahêyê xweyî giştî ji bona bînedanê date bidan. Wî bi sipahê xweyî taybetî ve di zivistanê de ji bona Sefed û Kewkeb ruwê xwe date bivekirin. Wî ew dane bizeftkirin. Di wê navê jî de xebera girtina Kerk ji bal Melek Adil ve pê hate bigihaştin.

Şehrîyar ji bil Sur hemû Şar û Dejên Felestînê dane bigirtin. Belam manebûna Sur di nava destên Firengan de berbatîyeke zor gewre bû. Bi xwe jî halandina xwîngerbûn û sergermbûna Ewropa Geştengîya Sêyemî Xaçperestan wirde wirde bi Sur ve dida bigihandin. Di encam de di bidestpêkirina sala 585 k. de rewş û zîneta Supahîyî Şehrîyar hate biveguhertin. Ew ji hêrîşê neçarî liberxwedanê bû.

Konardê Komandarê Sur Leşkerekî zor bi hêz ve date pekanîn. Ev bizava hanê pêşekîya ferteneyeke mezin bû, ya ku wê ji bona Kîşverên Musulmanan dida bikirin. Qeral Co bi dijî sozê xwe ve Leşkerekî zor li Terablosê de date bikomkirin. Keştîyên Firengî jê re her û her xwarin û vexwarin, çek û teqemenî diatin anîn.

Şehrîyar Selah El-Dîn beramber bi van rewş û zînetên hanê ve xwe date bilîkarxistin û ew bi Leşkerekî ve li Merc El-Îyun de çavdêrîya pêrgîbnûa Dujminên xwe dikir¹⁹¹. Li layekîtir jî de wî li Deja Şeqîf Ernon de dorpêçî date bikirin. Belam gava ku wî dît, ku Firengan gerden li Eka de dane bitengkirin, wî perçeyek ji Leşkerê dora Şeqîf bicî hişt û ew bi xwe ve ji bona Eka çû.

Dorpêçvanê Eka Qeral Co bû. Vê dorpêçana hanê Du salan date demandin. Hoyê dirêjbûna vê dorpêçanê bi bigihandina hewarekê li dû hewarekê de ji bona Firengan bû. Herwehajî Konard jî beşdarî vê dorpêçanê bû.

Heger Şehrîyar Selah El-Dîn guhpêdaneke bi carekê ve ji bona dorpêça Eka bida bidan û li pêş zorbûna wan û hatina Konard de

¹⁹¹(Ew di 17 Rebiê yekem sala 585 k.- 5 Gulana sala 1190 z. de bi Merc Îyun ve hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 344. Cuma).

lêdaneke baş li wan de bida bidan, ne weha Dorpêçiyê dirêjî pê dida kişandin û neji dilbijandina Firenagan ji bona Qudsê û Felestîne dihate bikin.

Bi servajî vê jî Şehrîyar zor giringbûn bi Burca Şeqîf ve date bidan. Wî Qeral Co serbest hişt, ku ew roj bi roj ve hêza xwe bide bibêtkirin.

Şehrîyar Selah El-Dîn bi Eka ve hate bigihaştin. Wî dît, ku Fireng ligel dorpeça wê de xerikin. Li dawîya çend rojan de wî hêrîş ji bona ser Dorpêçvanan de date bidadan. Bi taybetî Mîr Teqî El-Dîn Omer Kurê Şahînsah Birazayê wî bi hêrîşeke şêrîtî ve layei Eka ji Dujmin date biçolkin û wî rê ji bona bajêr date bivekin, da ku jê re hewar û yarmetî bêtin binardin.

Sitanlî Dibêje, ku Şehrîyar bi xwe ve di paşnîvroja 2 Şubana sala 585 k. de ji bona nava Eka hate bikevtin. Wî Mîr husam El-Dîn Semîn bi Serdarê Burca wê ve date bidanin. Gava tarîya şevê konê xwe date bivedan, Leşkerê Musulmanan cardî ji bona Ordugeha xwe zivirandin. Di vê kêşê de Firengan xwe zor dane bixurtkin û wan ew rêya, ku Orduwê Musulmanan bi roj ve hatibûn têperandin, dane biberbestkin. Bi vî corî ve rencê Şehrîyar bi valayî ve hate biçûyîn.

Mêrxasî bi Dujmin ve hate bikevtin, ku wî di Pêncê Remezana sala 585 k. de bigeh li Dorpêçana Burcê de hêrîşeke giştîyî xurt ji bona ser leşkerê Musulmanan date bidadan. Wî ew jiberhevdû dane bixistin û wî ew dane bibelawelakin û wî ew ji dorhêla Eka dane bidûrkin. Di vê navê de Leşkerê Musulmana zor bela wela bûn. Beşek jê beramber bi Mîrê Entakya Boemend ve hatibû birawestandin, Beşekî tir bajarê Şamê beramber bi Terablos ve dida biparastin û Beşekî tirjî Beramber bi Xaçperestan ve Dumyat û Iskenderiye didan biparastin.

Li layekî de vê nîvşikenandinê û li layekî tir de bi ser ve hatina zivistanê û Remezane û sorbûn û daxwaza Serdarên Leşker ji bona şernekirinê¹⁹² û bivegerandinê Şehrîyar Selah El-Dîn neçar bû, ku ew xwe ber bi paş ve tanî Xerube bide vekişandin û ew Eka ber bi fermana Xwedê ve bide bisipartin.

¹⁹²Kamwerbûn û biserkevtin di dawî de li layê Şehrîyar Selah El-Dîn bû; jiber di vî şerî de nêzika Deh hezar Serbaz û Efser ji Firengan hatin bikuştin. Mêjûwa Musulmantîyê, r. 381.

Şehriyar Selah El-Dîn li mêranî û jêhatbûna Firengan de û sistî û xwe vegirtina ji şer ji bal Musulmana ve zor pest û cergkiziri bû. Wî hest bi pêşbîniya malwêraniya hatî ve date bikirin. Wî kaxez ji bona hemû layekî ve datin binivîsandin û wî daxwaza komekê date bikirin. Wî tevaya Zivistanê bi bê livandin ve li Xerube de date birabuhurandin. Ew ji wê nexweşiya xwe, ya ku ew tûştî wê bibû, wirde wirde jê hate çakbûn. Leşker jî le hatibûn bikomkirin. Li dawî de ew helsa û wî di 17 Rebiê yekem de sala 586 k. de ruwê xwe ber bi Eka ve date bivedan¹⁹³. Tanî wê demê Dujmin kar û barên dorpeçkirinê dabûn bipayînkirin u wan rê liberxwedanvanan dabûn bitengkirin. Li dawîya vê heft rojan de Şehrîyar bi Eka ve hate bigihaştin.

Di navê de Keşîyên cengîyî Misrê ber bi Eka ve hatin û wan Keşîyên cengîyê Firengî datin bisikenandin û ew ji bona Benderê Burcê hatin biderbasbûb. wan pêwistîyên Liberxwedanvanan dane bipirkirin

Di vê gavê jî de xebera ketina Şahîşahê Elemanî Friedrich Barbarossa-Firidriş Barbarosa ji nava Xaçperestan û bi birêkkevîna wîna ji bona Felestîne bi Şehrîyar Selah El-dîn ve hate bigihaştin. Şehrîyar Seleha El-Dîn beramber bi şepolên Xaçperestan ve dawxwaza yarmetîyê ji Serdar Girgirên Musulmanan date bikirin. Wî ji bona yarmetîyê Encumenek ji bona Şehrîyarê Merakiş Yaqub El-Mensur jî date binardin. Mexabin, li hîç layekî de guh bi peyvên Şehrîyar nehatin bidan û Kesekî jî yarmetî ji bona wî neda binardin. Weha bi vî rengî ve Qehremanê gewreyê Musulmanan beramber bi Xaçperestan ve bi tenha xwe ma. Jê re bes û bi tenha ve yarmetîya Xwedê ma.

Şahîşahê Elemanî di 11 Hizêrana sala 1190 z.- 586 k. de di derbasbuna Çemekî de hate xenikandin¹⁹⁴. Li dawîya vîna de Beşekî ji Orduwa Elemanî ji bona welatê xwe hate bivegerandin û Besê din di bin Rêberîya Kurê wî Dog Doswabyada de di rêya Entakya ve ruwê xwe ber bi Felestîne ve date bivekirin.

¹⁹³(Di 18 Rebiê sala 586 k.- 25 Nisana sala 1190 z. de dest bi livandina xwe ve date bikirin. Kanîya pêşin, r. 361. Cuma).

¹⁹⁴Ev çemê hanê Çemê Cihan bû. yê ku ew di nava Kilikya de tête derbaskin. Ew di Nivîstên Ciyografîyî kevnî Musulmanan de bi navê Çemê Mesîse dihate bibinackirin. (M. E.). (Bi latinî ew bi navê Çynidos-Sindos ve tête binavkirin. Selah El-Dîn. r. 365. Cuma).

Beşekî ji Orduwa Xaçperestan ji bona dorpêçanê xerîk bû û beşên din jî ji bona şerê Şehrîyar hatibû bitirxankirin. Vî beşê duwem di 20 cemada duwem de sala 586 k.- 25 tîrmeha sala 1190 z. de bi ser leşkerê Şhrîyar ve date bihêrîşkirin¹⁹⁵. Di pêşî de wan Beşek ji Leşkerê Musulmanan pîs dane bişikenandin û ew hatin bibelavkirin. Hinekan ji wan tanî Teberîya û Şamê jî xwe nedan bigirtin. Leşkerê Firengî tanî Ordugahên Musulmana hatin bipêşvekevtin. Li paş de Hêzên Musulmanên mayî bi ser Firengan ve date bidadan û wan ew zor xerab dane bişikenandin û qada cengê bi termên wan ve dane bitijekirin¹⁹⁶. Xaçperest bi carekê ve hatin bişikenandin.

Li layekî tirjî de Liberxwedanvanên keleha Eka bi hin destikên sade ve Burcên Dorpêçvanan ligel şervanên têde dane bisûtandin.

¹⁹⁵(Di Wergerandina Erebi de 26 Tîrmeha sala 1190 z. de hatîye binivîsandin. Di koka xweyî Kurdî de 25 Tîrmeha sala 1190 z. de hatîye tomarkirin. Herwehaji di Nivîsta Selah El-Dîn jî de Rûpelê 366 de roja 25 Tîrmehê hatîye binivîsandin. Rastîya wê jî 25 Tîrmehê ye. Cuma).

¹⁹⁶(Di vî şerî de vedibêjin, ku hemû hêza Firengî hate bikuştin, ku ew bi bêtir ji duwanzdeh hezar Kes ve dihate bitexmînkirin. Kanîya Pêşîn, r. 366. Cuma).

11. Mizişa Şehrîyar Ligel Leşkerê Ingilîzî de

Di 22 Cemada Dawî de sala 586 k. de Leşkerekî gewre ji Xaçperestan di bin Rêberîya Kont Hinri Birayê Xweha Padşahê Ingilîz de bi dergehê Eka ve hate bigihaştin¹⁹⁷. Wî di dora wê de Ordugehê xwe date bisazkirin û wî xwe ji bona hêrîşê date bilikarxistin. Gava ku Şehrîyar ev xebera hanê date bibihîstin, wî cîgehê xwe ji bona şer yarîder nedît. Ew ji bona Xerube hate bivegerandin. Bi vî rengê dûrkevîna Şehrîyar ve sorbûn û xurtkirina Firengan ji bona dorpêcanê hatin bibêtirkirin. Ser li nû ve wan zor û tengavî li Dorpêçvanan de datin bikirin. Belam Parêzvanê kelehê Mîr Husam El-Dîn ji alîyekî de û Parêzvanê Senger û Teqemenîyan Beha El-Dîn Qere Qoş ji alîyekîtir de bi mêrxasî û gernasîyeke pîr merdane beramber bi hêrîşên Firengan ve hatin birawestandin. Mêjûvan Mîşo zor pesin û şabaşiya jêhatîbûn û tebûtbûna van herdu Rêberan dide bikirin. Zor caran wan Burca Çepî Dujminanan datin bisûtandin, ya ku wê agirên xwe ji bona ser kelehê û Burcên wê didan bipeşiqandin. Gelek carî jî ew ji kelehê dihatin biderkevîtin û wan dujmin neçardikirin, ku ew cîgehên xwe bidin biveguhertin û ber bi paş ve bêtin bivekişandin.

Kont Hinri beramber bi van liberxwedanên merdane ve bê hêvî û pest bû. Wî hemû hêz û hinera xwe bi ser dorpêçan û bitengavkirina kelehê ve date bigivaştin. Di vê navê de xwardemenî û teqemenî li herdû layan de hatin bikêmbûn. Belam Şehrîyar ji Bêrudê çendî pêwîst ji xwarin û Teqemenîyê ji bona Eka date binardin û wî ew bi Liberxwedanvanan ve date bigihandin.

Gava ku Xaçperestan zanîn, ku Dorpêçana bejayî ewende kêrê li ser Liberxwedanvan nade bikirin, wan hewara xwe ji bona Papa datin binardin. Ser li nû de raqiyandinê li seranserî ewropa date bidestpêkirin û hêzeke zorî Xaçperestan di rêya deryê re bi ber devê Eka ve hate bigihaştin.

hêza Hanri rewşa Cengê ji bona Xaçperestan bi başî ve datin bidîtin. Wan hêrîşa xwe ji bona ser leşkerên Musulmanan birin. Lihev

¹⁹⁷(Di 23 Cemada Dawî de sala 586 k.- 28 tîrmeha sala 1190 Hinri bi hewara Xaçperestan ve li Eka de hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 367. Cuma),

hate birasthatin, ku Şehriyar Selah El-Dîn nesax bû û ew li jêr çadira xwe de tik daniştibû û wî ji xwe re seyrî qada cengê dida bikirin. Şereke dirêjî kişand. Belam di encam de Firenagan ziyânên zor datin bixwarin û ew bi peşokî ve ji bona cîgehên xwe hatin bivekişandin.

Danerê Musewer El-Islam Mîrza Mîr Elî dibêje, heger Şehriyar bi xwe ve serpereştîya vî şerê hanê bida bikirin, dê wî rast û durst kamwerîyeke gewre bi destên xwe ve bida bixistin.

Di vê navê de bi hoyê fertena Derya ve Keştîcengîyên Firengan ji Eka hatibûn bidurkevtin. Leşkerê Musulmana ji vê Kamwerîya hanê ji xwe re sûdmendî datin biwergirtin û wan Liberxwedanvanên Eka dane biveguhertin. Dijî arezuyî Şehriyar wan Leşkerekî kêmtir têde dane bidanîn. Li layekîtir jî wan Çek û Teqemenîyeke baş bi wan ve nedan. Wan Mîr Seyf El-Dîn Elî El-Meştub bi Komandarê ser Eka ve datin bidanîn.

Hin ji Mêjûvanan dibêjin, ku hoyê lideştçûna Eka di kêmbûna Liberxwedanvanan de, di şerkirina bêdilî de û di hatina yarmetî û hewareke gewre de ji bona Xaçperestan tete bidîtin.

Qeralê Firensî Filip Ogost di duwazdeh rebîê yekem sala 587 k. de bi leşkerekî zor ve bi ber dergehê Eka ve hate gihastin¹⁹⁸ û ew ligel Xaçperestan de yekdigîr bûn.

Vê hêza taze jimareke pir gewre bi ser hêzên Xaçperestan ve date bixistin. Şehriyar li ser vê de ji Serdarên Musulmanên pêve girêdayî daxwaza komekê date bikirin.

Zor pê neçû, Qeralê Ingilîzî Rişarde Dilşêr jî ji bona Eka hate bigihaştin¹⁹⁹, yê ku ew bi azayya xwe ve li Ewropa de bi nav û bang bû²⁰⁰.

¹⁹⁸(Li gora Nivîsta Selah El-Dîn, r. 380 de Qeralê Firensî Filip Ogost di 23 Rebiê yekem sala 587 k.- 20 Nisana sala 1191 z. de bi ber devê Eka ve hate bigihaştin. Cuma.).

¹⁹⁹(Ew di 11 cemada yekem sala 587 k.- 8 axlêva sala 1191 bi Bîst û Pênç Keştîyên Cengînî ve bi Eka ve hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 380. Coma.).

²⁰⁰gava Qeralê Ingilîzî û Firensî bi Eka ve hatin bigihaştin, ew tûşî nexweşîyê bûn. Şehriyar ku ev bihîst, wî ji bona van herdu Dujminên xwe ji Çiyayê Lubnanê Berf û Mewên taze dane binirêkirin. Musewerê Mêjûwa Îslame.

Dorpêçana Eka ji alîyê bejatîyê û avê de bi tundî ve hate bidirêjkirin. Liberxwedanvanan bi rastî jî bi pelevanî ve dane biliberxwedan. Şehrîyar Selah El-Dîn hişt a jê re yarmetî nehatibûn û hêza wî jî ji bona hêrîşê ne amadebû. Zor pê neçû, ku Liberxwedanvan tûşî birçîbûn û mirina reş bûn. Li jêr van derdan de ew zor bêhêz hatin bikevtin. Bi fermana Şehrîyar ve Gemîyek ji Bêrudê pir li xwarin, vexwarin û teqemenî de ji bona Eka hate birêkirin. Belam ew di rê de tûşî hêrîşa Qeralê Ingilîzî bû. Komadarê Gemîyê bi neçarî ew date binikonkirin, da ku ew bi destên Dujmin ve neyête bikevtin. Ev bi xwe ve ji bona Liberxwedanvanên Eka lêdaneke xurt bû. Xaçperestan ji alîyê reşayê û avê de bi xurtî ve rê li kelehê ve dane bitengkirin. Liberxwedanvan li layekî de beramber bi tengavî û bumbabarandinên Dujmin bûn û li layekîtir jî ew beramber bi birçîbûn û pir rengên nexweşîyê bûn. Karina liberxwedana wan bi carekê ve hate sikenandin. keleha Eka Du salan bi mêrxasî û qehremanî ve beramber bi şepol û lafawên Xaçperestên Firengan ve hate bitudkirin û wê xwe date biragirtin. Belam êtir havil têde nema bû. Wê daxwaza yarmetîyê ji Şehrîyar date bikirin, belam çunke, hêza Leşkerê Musulmanan ewende nemabû, ku ew yarmetîya wan bidin bikirin.

Komnadarê kelehê Mîr Seyv El-Dîn Elî Meştub beramber bi vê zînetê ve ew ji bona layê Qeralê Firensî ji bons gift û gokirinê çû û wî pê got: "Gava em ji we re bajêr bidin biberdestkirin, bi mercekî ve divê hûn wê refarê ligel me de bidin bikirin, ya ku me ligel xelkê we de date bikirin, gava wan jî bajar ji me re datin biberdestkirin". Filip Ogust beramber bi vê daxwaza maqulî hanê ve got: "Ez hîç razî nabim, ku ji xelkê Eka û Liberxwedanvanên wê Yek Mîrov bête bisaxhiştin". Li ser vê bersiva hanê de Mîr Seyf El-Dîn ji bona eka hate bivegerandin. Eka demeke tir jî xwe date biragirtin, belam birçîbûn û nexweşîyê bêhn lê nedan bivedan. Di encamê dawî de bi mercê parastina canê Musulmanan ve ew di 17 receba sala 587 k.- 12 tîrmeha sala 1191 z. de hate biberdestkirin²⁰¹. Li gora mercnameya berdestbnûnê de divabû ku 1600 dîlên Xaçperestên li nik Musulmaman de bêtin biberdan û dused hezar dînar ji boma Gewreyên Xaçperestan bêtin bidan.

²⁰¹(Li gora Nivîsta Selah El-Dîn, r. 380, 384 de ku Eka di 7 cemada Dawî sala 587 k.- 12 temuza sala 1191 z. de hatiye berdestkirin. Cuma).

Belam Xaçperest bi serkevtinê ve mest û sergerm bûn. Wan guh bi merc û sozan ve pê nedan û wan kuştineke giştîyî zor li Eka de dane bikirin. Qeralê Ingilîzî Mayînên liberxwevedanan li dora bajêr de di 23 Receb de dane bikomkirin wî ew hemû dane bikuştin. Bi vî rengî ve liberxwedana Eka bi hoyê linavçûna Şêst hezar Musulman ve bû.

Li pêş girtina Eka de di navbera Serokên Xaçperestan de gelacîyê, berberîyê û duberyê datin bidestpêkirin. Di navbera Qeralê Firensî û Ingilîzî de hate lehevketin. Di navbera Qeral Co û Markîz Konard de li ser dilbijandina Taca Textê Felestînê de hate têkçûn. Qeral Filip hevalbendîtiya Konard dida bikirin. Qeral Rişard jî hevalbendîti û piştî Co dida bigirtin. Qeralê Firensî li ser hin reftarên rûşikenadinên Qeral Rişard de tûre bû û wî di 7 Receba sala 587 k. de Felestîn bîcîhişt û ruwê xwe ber bi Ewropa ve date bivedan. Konard di bin re ligel Şehrîyar de dida û distend û ew ligel wî de xerîkî lihevhatinê bû.

Bi kurtî ve ev berberî û duberîya hanê di navbera Serokên Xaçperestan de zorwerî û tundbûna Firengan datin bisistkirin û ew bi kelkê Musulmana ve hatin. Qeralê Ingilîzî li paş nêzîka bînvedana mehekê li Eka de ruwê xwe ber bi Yafa ve date bivedan. Di rê de ew her û her li jêr hêrîşên Lêşkerê Musulaman de bû. Bi wî ve pir ziyar hatin bikevtin. Qeral Rişard Yafa date bisengînkirin û wî hin keleh û burcên din jî di deştê de dane bidurustkirin. Belam Lêşkerê Musulmana kêş pê nedidan û wan her û her bi hêrîş û şerên xwe ve ew bitengavdikirin. Carekê ewende nema bû, ku ew Rişard radest bikin. Bi kurtî ve Qerale Ingilîzî li paş têgihaştina xwe de ku sorbûn û xwe ragirtina Şehrîyar û hunera wîyî cengîniyê ligel hîç Dujminekî din de pîvandîna nayête bikirin û beramber bi vî Dujminê gewre ve şerkirin bê havîl tete bidîtin. Çi ev bawerîya hanê û çî jî mêldarîya vegrandina wîna ji bona Ingilistanê ew bi ser daxwaza lihevhatinê ve hate bikişandin.

Şehrîyar Selah El-Din, yê ku ew bi sincîyên pir bilind ve û bi mêrxasîya xwe ve pir bi nav û bang bû û her wehî ew zor bi ziyarên gewreyî Lêşkerê Musulmanan ve hatibû bikêrkirin, lihevhatin bi başî ve date bidîtin. Jibervêjî wî dan û bisitendin ligel Rişard ji bona Birayê xwe Melek Adil date bisipartin. Melek Adil û Rişard hevdu bidîtin û Hemferî Dotorn di nava wan de wergerandin dida bikirin. Jiber ku Mercên Qeralê Ingilîzî ji bona lihevhatinê yarîker nebûn, Gift û gokirinê û hat û çûyinê ser nedan bigirtin. Tevlivêjî de li ser daxwaza Aştîyê de ji bal Markî Dofurwa de Qeralê Ingilîzî dîsan jî daxwaza Aştîyê date bikirin. Di

encamê gift û goyînê de Melek Adil û Qeralê İngilîzî Richard -Rîşard li ser van mercên jêrîn de lihevhatin:

1. Ku Qeralê İngilîzî Xweha xwe ji bona Melek Adil bi Jinitî ve bide bidan û ew tevaya Mulkên xweyî bi destkevtî ve di qeraxa derya de bi rengê xelata jinanînê ve ji bona Melek Adil bide bihiştin.
2. Divê Şehrîyar Selah El-Dîn welatên Firengîyên girtî û vekeşî ji bona Melek Adil bide bihiştin û bajêrê Qudsê di navbera Musulmanan u Filan de bi Bajerekî hevpar ve bête bidanîn û ew di bin Serpereştîya Xweha Melekê İngilîzî û Pîreka Melek Adil de bête bixistin.

Şehrîya Selah El-Dîn bi bê dilê xwe ve ev mercên hane dane biwergirtin. Belam Keşe bi vê Jinanînê ve nehatin birûniştin û wan hereşe ji bona ser Qeral û Xweha wî datin biavêtin, ku ew ji Filetîyê hatine biderkevtin. Jibervêjî ev lihevhatina hanê nehate biserkevtin.

Bi tenha qazanc ji vê gift û goyê, hatin û çûyînê ve eve bû, Ku Şehrîyar Selah El-Dîn ji vê kêşê ji xwe re sûd date biwergirtin û wî keleha Esqelan di 29 Şubata sala 587 k. de date wêrankirin. Hoyê wêrankirina vê kelehê jî ev bû, ku Serleşkerên Musulmanan nedixwestin, ku ew mîna Eka li ber wê de bidana bidan yanjî ku ew careke din bi destên Firengan ve bête bikevtin. Di dawîya vena jî de Şewhrîyar fermana wêrankirina Remle jî date bidan. Ew bi xwe Leşkerê xwe ve ji bona ser Eyin El-Netrun çû. wî di wan navan de cîgehek nehişt, ku Xaçperest jê bikaribin jê sûdmendîy ji xwe re bidin biwergirtin. Gava zivistan hat, Şehrîyar ji bona Qudsê human çû. Wî destûra Şervanên xwe ji bona malên wan date bidan û wî Hêzek kêr li dewir û berên xwe de date bihiştin. Di rêya vê hêza xwe de wî sengerên Qudsê didan bixurtkirin û li layekîtir jî de wî çavdêrî li ser livandin û tevgerên Dujmin de dabû bidanîn.

Rîşard di pêşîya Zil-Huce sala 587 k. de di nava çilê Zivistanê de ruwê xwe ber bi Remle ve date bivedan û wî bi ezyeteke zor ve ev Bajarokê hanê date bigirtin û li paş de ew tanî Beyt Nobe jî hate bihatin. Belam wî xwe ranegirt û ew hate bivegerandin. Wî hinek Xaçperest ji bona talanîya wan Hêlan de date bihiştin. Ew ji bona Yafa û Eka çûn. Weha bi vî rengî ve hêza Rîşard kêr bû. Wî xwest Esqelan bide biavakirin û wê ji bona xwe bi Sernavîna bingehê tevgerên xweyî

cenginî ve bide bikin. Belam berberîya di navbera Xaçperestan de, duberîya Konard ligel Rîşard de û hatina nûçeyên nexweş ji Ingilistanê de Rîşard bêhêvî kirin. Dîsan wî daxwaza lihevhatinê date bikin.

Di dema buharê de hin serhildan li welatên Cezîrê de hatin birûdan. Şehrîyar Selah El-Dîn neçar bû, ku ew hin ji leşkerê xwe ji bona nava Cezîrê bide binardin. Rîşard xwest, ku ew ji vê zînetê ji xwe re kar bide biwergirtin û ew ji bona ser Şehrîyar bide bidadan. Bi vê remanê ve wî Leşker bi ser hev ve date bikomkirin. Wî di Nîvê Cemada yekem de sala 588 k. de tanî Husun El-Dawrun çû.

Li dawîya wêrankirinê û kuştarekî zor ji Musulmanên wan navan de Rîşard ji tîrsa bişikandin û negirtina Qudsê xwest, ku ew bête bivegerandin. Belam Xaçperestan bi gotinên wî nekirin. Ew neçar bû, ku ew tanî Beyt Nobe bête çûyîn. Beramber bi vê tevgera Xaçperestan ve Şehrîyar Selah El-Dîn xwe ji bona liberxwedanê û liberwestandinê dabû bilikarxistin. Wî her kanî avanîyek li ser rêya dujmin de dabû biwêrankirin. Di encam de vê zînetê hanê Şerleşkerên Xaçperestan date bibêzarkirin û wan di civîneke cengê de biryara xwe datin bidan, ku ew waz li Qudsê de bidin bianîn û ew ji bona ser Misrê biçin.

Qeral ji bona Eka hate bivegerandin û ser li nû de kaxezek ji bona Şehrîyar date binivîsandin û wî têde daxwaza lihevhatinê date bikin. Di nava wan de gift û goyê ji bona lihevhatinê date bidestpêkirin. Di encamê dawî de di Bîst û duwemê Şibana sala 588 k.- duwemê Dêsembera sala 1192 z. de bi mercê mana Yafa jî di destên Xaçperestan de lihevhatin hate bigirêdan.

Evaya encambûna geştçengiya Sêyemî Xaçperestan bû. Ev çend ded hezar Canbêzar û Cengawerên lafawên xwîngermên Ewropî, yên ku wan ruwên xwe ber bi Qudsê human ve dabûn bivedan, pênc salan beramberî bi pêgîrî, gernasî û qehremanîya Şehrîyar ve di şer û ceng de bûn. Mûyekî wan bi serpereştiya başî Şehrîyar ve binedan bikêrkirin. Di dawî de Du Bajarokên kenarê Derya bi destên wan ve hatin bikevtin. Piranîya Leşkerên wan linavçûn û Beşekî kêr jî jê derbas bû û ew ji bona welatê xwe çû.

Debera em ji bona kara Şehrîyar ji van şer û cengan bêtin bivegerandin. Nivîsvanê Jîna Selah El-Dînê Eyubî dibêje: "Şerên Felestîne ji bidestpêkirina şerê gewreyî Hetîne hatîye bidestpêkirin. Di berî wê gavê de bihustek ji xakê Felestîne di destên Musulmana de nedihate bidîtin. Belam li dawîya lihevhatina Remele de di 22 Şubana sala 588 k. de hemû Felestîn ji bil perçeyekî biçûk ve ji Sur tanî Eka

tevde bi Mulkê Şehrîyar ve bibû. Fireng ji hemû Kêşveran hatibûn biderkirin. Beyt El-Muqedes- Mala Xwedêyî human hatibû bivegerandin. Şan û rûmeta Musulmantîyê ser li nû ve de hatibû biberz û bibalakirin".

Qehremanê Kurd û Musulmantîyê li dawîya lihevhatinê de ji bona Qudsê çû. Wî kar û barên serpereştîya hundur dane birêkûpêkxistin. Wî têde hin Nivistokxane û Xestexane dane bidurustkirin. Li paş de wî xwest, ku ew ji bona Mala Xwedê biçê. Belam Serleşker û Pîremerdên Musulmanan ji tirsê bêbextiya Firengan lê di rê de wan jê datin bihêvîkirin, ku ew neçe. Di dawî de li ser sorbûna daxwaza wan de jê wî waz li vê remana human de date anîn. Li paş navekê de ew ligel hêzeke xweyî taybetîyî biçûk ji bona welatê ser kenar çû. Wî li keleh û Bircên wê de datin bilênerîn û venerandin. Wî ji bona xweşbûna jîna Tudeyên wê karên pêwist dane bikirin. Li paş de bi ser Nablos, Bîsan û Kewkeb ve ji bona Berudê çû. Li wêderê de wî ligel Mîrê Entakya de bidîtinek kir. Li dawî de di 26 Şewala sala 588 k. de ji bona bajarê Şamê çû²⁰².

²⁰²(Ew di 26. Şewalê - 4 çirya paşîn de sala 1192 z. de bi Şamê ve hate bigihaştin. Selah El-Dîn, r. 423. Cuma).

12. Mirina Şehrîyar Selah El-Dîn

Şehrîyar Selah El-Dîn li Şamê de ji bona rêkxistina îş û karên welêt û dabeşkirina qencîyê bi ser Parsekan, Perîşan û Sêwîyan ve û ji bona binardina Şervanan ji bona cihên wan xerîk bû. Hemû rojekê jî çend Demik jî wî bi rav û nêçîrê ve didan birabuhurandin.

Di roja 14 Sefer de sala 589 k. de ji bona pêrgîbûna pêşwazîya Hecacan derçû²⁰³. Ev pêşwazîya hanê pir bi qerebalix bû. Van temaşeyên rewanîyên xweş u bilind ji vegera Rêwîyên Mala Xwedê zor kêr têde dane bikin. Ew li neçûna xwe de ji bona Mala Xwedê pir li xwe de tûre bû û wî dest bi girî ve date bikin. Her di wê şevê jî de lertzê ew date bigirtin. Roj bi roj ve nexweşîya wî lê hate girantirbûn. Di dawî de di roja Çarşema 27 Sefera sala 589 k.- 4 Avdara sala 1193 z. de wî fermana Xwedê date bicîanîn. Temenê wî 57 Sal bû. xelk hemû ji bona wî giryan. Roja mirina wî Kes ji Mala xwe ji bona derve neçû. Bazar û Dukan ne bûn. Rêgeh û kolan vala man. Termê human bê xeml û dengîn hate bihêzarkirin û biveşartin.

Li dawîya Sê salan de Melek Efdelîyê Kurê wî li nêzîka Mizgefta Emewî de Mala Peyakî Qenc date bikin û wî mayînên laşê wîyî perest di roja Aşura de bi rûmet û hêjabûneke mezin û giran ve date biveguhestin û ser li nû ve ew careke din hate biveşartin. Melek Efdel Sê roj Şîn ji bona wî date bidanîn.

Di roja duwemî mirina wî de Tude kombûn û dengê girî û şîna wan bi Asman ve dihate bigihaştin. Zû ev şîn, şûn û girî hate hilanîn. Bes û bi tenha ve Xweşxwevan Imadê Isfehanî bi xweşxewaneke dirêj ve Şûn û şîna wî date bigirtin.

Dr. Ehmed El-Beylî dibêje: "Şehrîyar mird û bi mirina wî re Netewê Musulman Padşahê zor bi hêz û hiner ve li kîs de çû, yê ku wî ew ji layekî weha rizgar kir, ku ewende nema bû, ku ew tûşî nemanê biba. Şehrîyar Selah El-Dîn mird û Dujminên wî jî pê hatin birûniştin, ku ew Mamostakî gewre û Karkerekî gewre bû, ku wan jê hînbûnên Azayê û Şehsuwarîyê datin bigirtin. Ew nimûneya merdîtîyê, nîmûna Sincîya bilind û Serçavê dilovanîyê u dilnerbûnê bû".

²⁰³(Di 15 Sefera sala 589 k.- 20 reşmeha sala 1193 z. de ew ji bona pêşwazîya Rêwîyên Mala Xwedê hate biderkevtin. Serçavîya Pêşîn. r. 432. Cuma).

197 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Di dema jîna wî de Deh Kurê wî û Heft Keçên wî hebûn, mîna ku ev di Nivîsta El-Fetih El-Qesî fî El-Fetih El-Qudis de hatîya binivîsandin.

13. Nîşanên wiyî bilind, Sincî û Perwerdebûna wiyî baş

Em di kurtîya mêjûwa vî Qehremanê Musulmantîyê de baş hatin bitêgihiştin. Ji wê roja ku ew bi Wezîrê Xelîfe Adid tanî roja mirina xwe ve bê ka wî çend gorî û çend kar û barên mezin ji bona Cîhana Rojhilat dane bipêşkeşkirin. Bê ka wî çend kamwerîyên Musulman bi ser Firengan ve datin bikin. Bê ka çawan wî dikarîbû Du welatên mîna Surî û Misirê bi cudabûnên Rêçolî ve û dilbijandin û berberîyên Kesitîyê ve zor ji hevdû cuda li jêr serdarîya xwe de bide bixistin. Bê ka çawan wî ji Kurdistanê tanî Tunis, Yemen û Eden zor Miletên cuda cuda li jêr desthilatîya xwe de bide bikomkirin û ew Biratîyê di nava wan de bide bicîanîn.

Em dibînin, ku di nava wan Miletan de Kes nebû, ku ji dil Şehrîyar xweş nebû û ew ji fermana wî nedihate biderkevtin. Di dema tengavîyê de Tude can û malên ji bona wîna didan gorîkin. Ev hemû jî nîşana evîn û rûmeta giştî ji bona wî bû. Wan ew xweş dixwest; jiber ku ew ji bona wan Alîkar û Piştvan bû. Ew Ji bona Dujminan Leheng û Qehreman bû. Ji bona rewana xwe û malê dunyayê wî nedaye bikarkirin. Hemû kar û xebata wî ji bona berjewendîya Musulmantîyê bû.

Şehrîyar Selah El-Dîn bi tenha bes bi hişê xwe ve nedida biîşkirin. Her û her wî ji reman û bawerîya Gewremendan û Hişmendan şudmendî dida bigirtin. Ev rewşa hanê jî li gora yasayê Ola Musulmantîyê û Reweşa Pêxember bû. Hiç wî hej ji zordarîyê û zordestîyê nedida bikin. Zor daran li ser reman û biryarên Encumena Şêwirdaran wî dev ji bîr û bawerîya xwe dida biberdan, mîna ku me li beramberî Sur û Eka de date bidîtin.

Li rakişandina dilan de bi ser xwe ve ew zor şareza bû. Hemû Kesekî ew xweş dixwest; jibervêjî mirina wî bi hoyê şîn, şûn û girî ve ji bona hemû Xizim, Serdar, Bestvan û Jêrdestvanên wî bû. Hemû Kesekî Şehrîyar bi xwe bi Bavekî dilsoz û dilovanan ve, bi Padşahekî Dadwer ve, bi Serdarekî tund û sert ve ji Dujminan, bi Piştvanekî rast ve, bi Sitemkar ve ji bona Dujminan, bi Penayê Peyayê Çak ve, bi Hêrîşvanekî xurt ve, bi Karkerekî Ol û Yekkirina Musulmantîyê ve dida bidanîn. Ji bona karkirinê ji bona Musulmantîyê nenexweşîyê, nemal û Mendalan jî dikarîbûn rê liber bidin bigirtin.

Gava ku wî Kurê xwe Melek Zahir bi karmend kir, wî ev amojgarîya başî hanê pê date bigihaştin: " Ez te bi bisertewandî ji bona

Xwedê amojgarî dikim; jiber ev bingehê hemû başîyekê ye. Ewê ku Xwedê bi te pê dide bifermankirin, ez jî bi te pê didim bifermankirin, çunke, ew bi hoyê rizgarkirina te ve tête bidîtin. Xwe ji xwînretîne bide biparastin; çunke, xwînrijandin nikare Dilê Tude bide biragirtin. Divê tu li rewş û zîmeta jiyana xelkê de bide bitemaşekirin û biguhpêdan; çunke, tu li ser wan de dilsozê min û dilsozê Xwedê ye. Divê tu Dilê Serdar û Karmendên bingehên Serdarîyê bide biragirtin; çunke, kamwerîyên min bi saya reftara pak ve ligel wan de têtin bidîtin. Çavreşîyê bi Kesekî ve nede biavêtin, çunke, ku mirin bêhnê bi Kesekî ve nade bidan. Di reftara xwe de ligel Tude de zor wir be; çunke, heger ku ew li te dilxweş nebin, Xwedê li te nayete bexşandin. Ewê di navbera te û Xwedê de ye, ew li te bi tobekirinê ve tête bilêbuhurandin, çunke, ew gewreye û lê buhure".

Şehrîyar Selah El-Dîn beramber bi xwebestvanên xwe ve hîç nemeznayî û neji Şehrîyarî daxwaz bû. Hemû Kes bi bê dujwarî dituwanî ji bona layê wî bête çûyîn. Ne Dervan û neji Wezper dikarîbû ber li ber wan bide bigirtin. Xwedîyê gilî bi bê tirs û saw ji bona layê wî diçû û gilîyê xwe dida bikirin. Ji hemû layekî Gilîvan ji bona layê wî dihatin û hîç carekê ew sexlet nedibû. Tude ji bona layê wî diçûn, çunke, şareza bû, mehreban bû û mafe sitend bû. Li layê Şehrîyar de Gewre û Biçûk di meqamê mafe de yekbûn. Dilê wî nazik bû. Ew zor liberdihate bikevtin, gava ku wî dengê Reben û Hejaran dida bibihîstin. Mehrebanîya wî dilê wî nermdikir û çavên wî bi hêstiran ve pir dikir. Wî ji bona wan xelat u yarî didan bipêşkeşkirin. Mirovanî û qecnî li layê wî de pir xweş bû. Hîç wî nedihîşt, ku li Navmalî û Kolan de bête bilêxistin; çunke, di wê hingavê de rewş û zîmeta van reng Mirovan zor xerab bû. Heger çavên wî bi şewîyekî ve bihata bikevtin, mehrebanîya wî dihate coşbûn. Heger Kesekî wî nebaya, Wî cîgehek ji bona wî dida dozandin. Heger Kesek wî bibuya, wî pare û mangane dida pêdan, tanî ku ew bête biperwedekirin.

Dilovanîya Xwedê lêbit. Li cil û bergên xwe de, di xwarin û vexwarina xwe de û di nava mala xwe de nimûneyeke sadebûn û merdayetîyê bû. Carekê xanîyek baş jê re di bajarê Şamê de hate bidurustkirin. Gava ku ew ji bona wêderê hat û çendekî temaşeyî xanî kir, wî got: "Di vî xanîyê hanê de tanî dawî em namînin. Ev xanîyê hanê bi kêrî wî Kesî ve nayê bidîtin, yê ku mirin li şûna wî de tête gerandin. Karê me di vê dunyayê de bes û bitenha ve ji bona Xwedê karkirine". Mal û mulkên pir ew hîç bi payebûn nedan bikirin. Wî digot: "Mal û xolî li layê min de yekin". Jibervêjî ku her Kesekî daxwaza danê lêbida

bikirin, wî ew bê hêvî nedkir. Her û her wî ji dwaxwaza dayînê bêtir ji bona daxwazvan dida bidan. Jiber zorbûna merdîtî û destvekirina wîna Xiznedarên wîna pir caran perên Xiznan li ber wî de didan biveşartin, da ku ew di dema tengavîyê de bê pere neyête bihiştin. Nimûneyek ji bona zor gewrebûna merdîtî û destvekirina wîna têtê bidîtin, gava ku ew mir, ne pere, ne mulk û ne xanî wî li dû xwe de datin bicîhiştin. Mîr Mohemed di Geşta Şamê de dibêjê: "Xwedêlêdilovan ji sînor der merd û çavfireh bû û dibêjin, ku li dawîya mirina wî de bes û bi tenha ve 47 Direhem li paş wî de hatin bicîhiştin. Dibe, ku lipaşiştina Parsekekî jî jê vê lipaşiştina wîna de bi gelekî ve zortir bête bidîtin".

Di sala 1316 k.- 1898 Şahînşah û Şahbanûwa Elmanya serdana Şamê datin bikirin²⁰⁴. Wî di peyvdariya xwe de got "Zor pê min xweşe, ku ez li Şarekî de dibim, ku di dema xwe de Mirovekî Gewreyî weha têde jiya ye. Ew herî gewretirîn Peyê Heyamê xwe bû. Di azayê û gernasîya xwe de pê hempa bû. şan rûmeta wî di tevaya dunyayê de bi nav û bang bû. Ev Qehremanê Gewreyê hanê Selah El-Dînê Eyubî bû". Li dawîya vena de wî destek gul ji bona yadgarîya mezinbûna wîna li ser Goristana wî de date bidanîn²⁰⁵. Li ser wî destgulî bi zimanê Erebi hatibû

²⁰⁴(Weke ku bi bîra min ve têtê bikevtin, ku ev serdana hanê di sala 1913 z. de bi vekirina Şivia Tirina Hicazi ji Şamê tanî Medîne hate bikirin. Di Navîna Şamê de li Merçe de Şahînşahê Elmanî peyvdariyeke pir mêjûyî bi perdehilanîna yadgariya vekirina wê Şivê ve date bigotin. Wî serdana Aramgeha Şehrîyar Selah El-Dîn date bikirin û tevaya hundurê Aramgehê bi girantirîn û buhatirîn Kaşiyên Mayisner date bixemilandin. Cuma).

²⁰⁵(Di sala 1919 gava General Goro bi Leşkerê xwe ve bajarê Şamê date bileyandin, ew xweser ji bona ser goristana Şelah El-Dîn çû û wî Tapanê Potina xwe li ser Kêla serê wî de date bidanîn û wî date bigotin: "Tev li te jî de vaye em careke din jî hatin".

Min mêjuwa gelek Vekirvanan di pêlên mêjûyî cudan de dayite bixwedîn. Bi rastî jî ve reftar û gotinên weha ters û çors min nedane bixwedîn û bibihîstin. Heger wî dixwest, ku ew tola Qeralê Filpê duwem bide biwergirtin, divabû ew serê xwe bide bitewandin, jiber ku bi saya serê Seleh Al-Dîn ve Filip bi saxê careke din ji bona Firensa hate bizivirandin. Eve ji alîyekî de ji alîyekî din hemû Reweşt, Rewend. Destur, Qanun, Yasa û Rêzanên Supahî di seransî mêjuwa Mirovanyê de li ser Serleşkeran dide bineçarkirin, ku ew bi rûmet û hêjabûn ve ligel bidestkevtinên Dîlên xweyî Serleşkeran ve bidin bireftarkirin. Hêjbêtir divê beramberî hemû Mirîyan rêz û rûmet bête girtin. Belam General goro ev rûmeta hanê ne ji bona xwe date bigirtin û neji wî ew ji bona Miletê xwe date bigirtin. Şehrîyar Selah El-Dîn bi vê lêdana potina hanê ve biçuk nebû, lebelê hiç gûman têde niye, ku General Goro pê pir hate binizmkirin.

binivîsandin: "Wilhilmê duwem Şahînşahê Elemanya û Padşahê Pirusya vê destgula hanê ji bona yadgarîya Qehreman Selah El-Dînê Eyubî dide bidanîn".

Nivîsvanê Jiyana Selah El-Dînê Eyubî dibêje: ku wî di şerekî Xaçperstan de bi bê guhdan u vegirtina xwe ve bi tîrbarîna Leşkerê Xaçperstan ve bide bidan, wî xwe ber bi pêş ve date helkutandin û wî ji bona Dujmin date bang û biqîrkin: "Li cîgehên xwe de biwestin, dilê vî Şêrî ji dilê Şêrê we mezintire".

Di demekê de ku hêrişên li dûhev de ew dabûn westandin û jiber xurtbûna nexweşîya wî ew li ser hespê de zor dihat biêşandin. Hevalên wî jê re dane bigotin: "Dabeze û tozekî bêhna xwe bide bivedan". Belam wî bi gotinên wan ve neda bikirin û wî ji wan re date bigotin: "Heger ku ez ji hesp dabezim, wê sayê ez bi nexweşîya xwe ve dizanim".

Bi kurtî ve ev Şehrîyar bi saya Sincî, nav û nîşanên xweyî berzî bilind ve bê hempa bû. Ew nimûneya Musulmantîyê û Pûtê gewreyî Rojhilat bû. Civatên wî bi Zanistîvanan û Hişmendanan dihatin bidagirtin. Ber dergehê wî ji Perîşan, Reben û Pêwîstvanan tije bû. Ligel vê hemû gewrebûna xwe jî de ew bi endazekî weha bêpayebû, ku pê hatiye bigotin: "Bi rastî bêpayebûn û Oldarîya wîna serên Mirovan dida surandin".

Zor caran di şer de ji bona kamwerî, sitendin û rizgarkirina Kêşverkî wî xwe tûşî berbatîyê dida bikirin. Di vî warî de pir nimûneyên yektayî bilind di canpêzaryê û şanbilindyê de têtin bidîtin. Bickeh li vê jî de ew ji bona rêk û pêkxistina kar u barên Welêt zor likar bû. Bi saya vê gerandina konevanî ve Kêşverê Eyubî di wî zemanî de di hemû warekî de pêşveketirîn welatê Cîhanê bû. Ew ji bona Tudeyê xwe ve mîna Bavekî dilsoz bû. Her û her wî ew ji bona qencî û bextiyarîya wan didane biamojgarîkirin.

Di vî babetî de Bînvânên herî bi hêz ve Dujminên wî bi xwe ve têtin ditin. Istanlî dibêje: "Dunya weha di Nîşan û Sincîyên vî Şehrîyarî

Hin ji neviyên Erebb jî mîna Eflaq, Sedam û hinên din jî li ser Kurtêlxwer û Caşên Kurdan de navê Şehsuwarên Selah El-Dîn datin bidanîn. Çend bê şermezarî ye, çend çepelî ye, na hêjîbêtir çend bedbextiya Erebb tede tete bidîtin, ku ew navekî weha çurusandî di asuwê mêjûwa Cîhanê de bidin gemarkirin. Cuma).

de hatibûn bitêgihîştin, ku hîç gûman li rewanîya wîyî pakî bilind de, li qehremanî û azabûna wîna de, li pir hestbûna dilovanîya wî de, li pakbûna dilê wîyî sade ji bona jînê de û xwe vegirtina wî ji dilbijandinên Dinê ve ji bona Ola xwe dihatin bidîtin û ew hêjî bi serdejî ve pir bi rumet bû. Ev nav û nîşanên berz û bala bi rastî ve lêdihatin, ku ew bi nimûneya Qehremanê Musulmantîyê ve bête bidanîn".

Nivîsta mêjûwa Mêjûvanan dibêje: "Derbarê Selah El-Dîn de, tiştên ku Fileh pê hatibûn sersurandin, ev bûn: Bext û bilindbûna rewanîya wî, merdbûn û çavfirehbûna wî, dilovanî û mehrevanîya wî, lêbuhurandin û pêgirtina soz û peymanên wî bûn. Bi rastî jî ve ev cihê sersurandinê niye, ku van hemû nav û nîşanên bilind dilên Tudeyên Ewropayî beramberî bi Şehrîyar Selah El-Dîn ve pir bi rêz û hêjabûnê ve dane bidagirtin. Ev hemû nav û nîşanên Mirovekî gewre bû, yê ku bi ser wan ve kamwerî datin bigirtin û wî ew ji Asya dane biperandin."

Wî pir rûmeta Mirovên dorhêla xwe dida bigirtin. Ew ligel wan de gelek baş bû. Heger wî poxîyek li nik Yekekî ji wan de bidata bidîtin, Hîç wî ew bi rûwê wan ve ne dida bixistin. Peyvên zor kêr wî dikirin. Wî Hevalên dora xwe jî bi vî rengî ve dabûn bifêrkirin. Civata wî zor pak bû. Kesekî nediwêra, ku ew li dijî Hevalê xwe yanjî Kesekî din de li layê wî de bide bidujûnkirin. Wî Mal û Mendalên xwe xweşdixwest. Zor daran jî wî ligel Zarokên xwe de dida biyarîkirin. Ew zor dîndar bû û wî wer jî Zarokên xwe pê dabûn bigihandin. Dadwerî li nik wî de zor xweşevist bû. Her kesekî bi dijî dadweriyê ve bida bireftarkirin, wî bi tundî ew didan bisizakirin. Hefteyî du daran ew bi xwe ve ji bona bihîstina gilîyên Sitemxweran dihate bidanîştin. Dergehê wî ji bona Biçûk û Mezinan, ji bona Hejar û Dewlemendan vekirîbû. Ev reweşta hanê wî di dema geştîyên xwe jî de neda biveguhertin.

Estivinsin dibêje: "Şehrîyar Selah El-Dîn di kar û barên xwe de biserkevî bû, di îşê xwe de şareza bû û di bitexmînkirin û liyekdana hêza dujmin de wirya bû. Heger wî biryara kirina îşekî bida bikirin, wî di kirina wî de hîç dudilî nedida bikirinn. Di îş de wî qet westandin û bêzarî nedida bizanîn. Beramber bi dujwarîyê û westandinê ve gelekî ew bînfîreh bû. Bawerîyeke wîyî pirî berz bi xwe ve hebû. Ev hemû nav û nîşanên berz têde dihatin biberzkirin. Bidîtina wî di îş de zor rastgo bû û dadwerkirina wîna di derbarê mafe de zor dadwer bû".

Şehrîyar Selah El-Dîn di bergê duwemî Wergerandina Musewer Tarîx El-Islam- Wêneyê mêjûwa Musulmantîyê de ji bal Mîrza Mîr Elî

bi vî rengî ve pesnê wî hatîye bidan: "Selah El-Dîn Yekek ji gewretirîn û Qehremantirîn Vekirvanên Padşahên Cîhanê dihate bidîtin."

Ehmed Zekî Paşa di pevdarîya xwe de di Kenîştê de derbarê Selah El-Dîn de dibêje, ya ku ew jî di Kovara Ramesis de hate bibelavkirin: "Miletê Qubtî ev Padşahê gewre zor xweşewist bûn; çunke, ew didan biparastin û guh bi wan ve dida bidan. Di pêla Şehrîyarîya wî de çavên wan bi xweşîfîyê û geşbûnê ve hatin bikevtin. Nişana herî gewrebûna vê evîndarîya wan eveye, ku wêneyê Şehrîyar Selah El-Dîn li tenîştê Wêneyê Isayê perest dihate bidanîn". Kovar pêde dire û ew dibêje, ku Yekekî ji Xweşxuvanên Endelosî bi navê Eb-Dûl Munim El-Endelosî ve di serdana xwe de di wê pêlê de ji bona Misrê bi çavên xwe ve wî evîndarîya Miletê Qubtî ji bona Selah El-Dîn dayite bidîtin. Di vî warî de wî xweşxuanîyek-bi Zimanê Erbeb, Cuma- dayite birêkxistin: Em van herdu Malikan jê tînin:

Wan ji bo te di nava Mala Xwedê de wênê te datin bihiladn

wan mîna bawrîya wan ji bo wênê Perest bi te bibawerîkirin

Jê re Keşe serî dida tewandin, pesnên wî wî didan biberzkirin

wî pê ji bona nexweş û Bîmarvanan nivîst didane binivîsandin

Wî di wesyetnama xwe de gotîye: "Şûrê min jî ligel min de bidin biveşartin, da ku ew di roja Heleste de ji bona min baştirîn Bînvanîyê bide bidan". (Hammer, B. 4, r. 207, 209).

14. Şopên wîyî Avaniyê û Bajartîyê

Şopên gewreyê Şehrîyar Selah el-Dîn ne bes tenê di kamwerî, Yekkirina Musulmanan, başbûna Serpereştyê, hozanî û konevaniyi wîyî Supahî û siyasî de dihatin bidîtin. Ligel van tevan jî de zor zor bi avaniyên baş baş ve welatê xwe wî daye xemilandin.

Wî dît, ku hînkirin di mizgefta Omer de li Festatê de mîna hînkirina nihayî Ezher bû. Di sala 566 k.- (di Nîvê Şuban/Nîsana, Cuma) sala 1170 z. de li nêzîka Mizgefta kevin de Dibusta Nasiriyê jî bona hînbûnên Rêçola Şafîî date bidurustkirin. Ev Dibustana hanê jî Pêşîn dibustan bû, ya ku ew li Misrê de hatibû bidurustkirin. Li dawîya vêna de wî Dibustana El-Qemhîye li nêzîka wê de ji bona Rêçola Malikî date biavakirin. Wî di sala 572 k.- 1176 z. de Dibusta Rêçola Henefî de date biavakirin, ya ku jê re Xaniyê Wezîr El-Betahî hate bitirxankirin û ya ku jê re niha Dibusta El-Siyufiye tete bigotin. Ligel avakirina van Dibustan jî de wî kar û barên Mamostan û Xwendevanan jî date binîşankirin. Bi vî rengî ve wî dikarîbû li şûna Rêçola Şîî de Rêçola Sunî bide bibelavkirin.

Xwedîyê Nivîsta Subuh El-eşa dibêje: "ku Xaneqa û Tekye li pêş serdarîya Eyubî de li Misrê de nebûn. Sazvanê pêşiyî vanan Şehrîyar Selah El-Dîn bû. Wî li durustkirina Xaneqyê Selahîye de, ya ku ew bi navê Seîd El-Sueda ve bi nav û bange, date bidestpêkirin û wî hin Ewqaf jê re Qîsariyet El-Şurb di nav Qahire de û Baxê El-Hebanîye di Kolana Bereke de date bidanîn.

Bingehê hêza Deryayî li Misrê de ew ji bal Şehrîyar Selah El-Dîn hate bidanîn. Di bina Navnîşana Dîwan El-Ustol dam û destgehekî taybetî li jêr çavdêrîya Melek Adilê Birayê xwe de date bisazkirin. Iskenderîye û Dumyat li ser kenarê Derya Sipî de, Festas û Qos li ser Nîl de Benderên giringî deryayî bûn.

Çunke, Iskenderîye her û her tûşî bidadana Firengan dibû, wî Beden û keleha wê zor baş datin biavakirin. Li wêde û li Misrê de wî Du Xestexane jî dane bidurustkirin. Wî Koşka Ezîz Ibin El meezê Fatimî, yê ku wî ew di sala 384 k. de dabû biavakirin, bi Nexweşxanê ve date biveguhertin. Wî herwehajî di nava wê Koşka hanê jî de Mêvanserayek date biavakirin.

Wî ji bona başkirin çandinyê û hêsankirina karê Werzeşvanan hin pir û cohok ji dane bidurustkirin. Ji bil van karan jî wî bedeneke xurt û sengîn li dora paytextê Misrêyê ji Festat, Esker, Qehire û Mederîyê de date biavakirin. Keleheke xurt jî li cîgehekî berz date biavakirin, ku ew bi ser her çar perçên paytext ve bête biserjorkirin. Di nava wê kelehê jî de wî xanîyek ji bona xwe û seraya Serdarîyê date bidurustkirin. Hêstajî bi ser dîwarê vê kelehê ve Wênê Heloyekî Nîşa Ala Selah El-Dîn Eyubî bi xwe ve tete bidîtin. Ew Helo sorekî li ser xamekî zer de hatiye bineqşkirin.

Bacê Gomrikê jî bi carekê ve wî date hilanîn²⁰⁶. Bi vî rengî ve wî kar û barên Werzeşvanan û Bazirganan zor hêsan û xweşkir. Bi rastî jî di hingava serdarîya Fatimî de Tudeyê Misrê li jêr bargiranîya van bacan de bi carekê ve hatibû bipiştxûzkirin. Di ruwên van Bacan de zor sitemkarî li Tudeyê Misrê dihate bikirin.

Bicgeh li van Bacan jî Salê Du hezar dînar ligel hezar Erdem Genim bi Mîrê Mekê ve nala Baca Hecacan dihate bidan.

Doktor Ehmed Bilî di dawîya dana vî Şehrîyarê gewre de dibêje: "Evê ku me li ser de date biaxivtin, ew letek ji nîsanên vî Şehrîyarî tete bidîtin. Ev Serdarê bi hêz û hiner ve, ev Vekirvanê Biserkevî, ez di wê bîr û bawerîyê de me, heger kû mîna Selah El-Dîn di nava Padşahê Musulmanan de zor bihatina bidîtin, dê rewşa Musulmantîyê bi vî tonî ve di derve û hundur de weha lawaz û bêkelk nehata bidîtin".

Mîrza Mîr Elî dibêje: " ku gava Fedil El-Qadî Wezîrê Selah El-Dîn bû, ew destê rastêyî Şehrîyar ji bona bicîanîna kar û barên Qencîyê bû. Nebes tenê serdarîya Selah El-Dînê Şêwiradî ji Qereqoş, Husam El-Dîn, Meştût û hinên dinî mîna wan dihate pêkhatin, belkî jî Mirovên mîna Qadî El-Fadil, Katib Imad El-Dîn, Îsayê Hekarî û hin ji Zanistvanên bi nav û bang ve di nava wê de dihatin bidîtin"²⁰⁷.

²⁰⁶(Fermana Selah El-Dîn ji bona hilanîna Bacên Gomrikê ji Qehirê Festat di Roja Îna 3 Sefera sala 567 k.- 6 Çîrya Pêşîn sala 1171 z. de hate bixwendin. Şelah El-Dîn, r. 65, 68. Cuma).

²⁰⁷Gestvanê bi nav û bang Eb-Dul-El-Letif li dawîya lihevhatîna Qudsê de ligel Selah El-Dîn de hate rûniştin. Ew dibêje: " Di şeva pêşî de di çûna min de li nik wî de min dît, ku ew di nava civatekê ji Zanistvan de hatiye bidaniştin. Ew guh li peyv û biaxivtinên wan dide bigirtin. Car caran jî wî hevparîya gift û goyê dida bikirin.

Ji bona xurtkirin û sengînkirina Bedena Qudsê zor caran wî bi milên xwe ve kevir didan bikişandin. Her Roj li Rojhilat de ew ji bona ser Bedenê dihat û wî bi çavên xwe li ser Karker û Hostan de çavdêri dida bikirin. Wî şeva xwe jî bi îş û karên dewletê ve dida birabuhurandin. Tarîx El-Islam El-Musewer).

15. Kurên Şehrîyar Selah El-Dîn

Şehrîyar Selah El-Dîn di dema jîna xwe de serdarîya Felestîn û Surî bi Melek Efdel Elî Bavê Hesên Nuredîn Elî date bidan. serdarîya Misirê jî wî bi Melek Ezîz Osman Bavê Fetih Îmad El-Dîn date bisipartin. serdarîya Helebê jî wî bi Melek Zahir Xazî Xeyas El-Dîn dabû.

Melek Adilê Birayê wî jî Beşekî ji Cezîrê bi destên wî ve bû. Kurên Şêrkohê Mamê xwe jî li Humsê de dabûn bicîgirandin. Yemen jî bi destên Kurên Birayê wî Seyf El-Islam Textekîn ve bû. Di berî mirina xwe de Şehrîyar Kes bi Pêhatî û Şûnwarê xwe ve nedabû bidanîn. Jibervêjî Kurên wîna her Kesekî li cîgehê xwe de gerandina Serdariya ji xwe re dane biwergirtin. Bigir nêzîka Salekî hemûyan pêvgerêdana xwe bi Melek Efdel ve dane biparastin.

Melek Efdel, Melek Ezîz û Melek Adil

Melek Efdel Kurê pêşiyê Şehrîyar Selah El-Dîn bû. Li dawîya Bavê wî de Serdarên mayînen Eyubî pêve dihatin bigirêdan. Diya El-Dîn Kurê Esîr -Birayê Mêjûvanê bi nav û bangê Kurê Esîr-Wezîr û Serkarê kar û barên Melek Efdel bû. Ev Wezîrê hanê di serkarî û Siyaseta xwe de zor lawaz bû. Jibervêjî ew girêdana gerandinê zû têk çû. Li ser ruwê vî Wezîrê bêgerandin û tedbîr de Serdarên bi nav û bang ve û îşguzarvanên zemanê Şehrîyar Selah El-Dîn zû jiber çavên Melek Efdel hatin bikevtin û wî ew ji cihên wan dane bidaxistin. Jibervêjî hemû jê tûrebûn. Yek li duwayî Yekî de Surî wan datin bicîhiştin û ew ji bona Misrê ji bona layê Melek Ezîz çûn. Bi xwe jî ve zor pê neçû, ku Melek Ezîz Serbixwebûna li Misrê de date bieskerekirin. Wî di sala 590 k. de ji bona bizeftkirina Mulkê Birayê xwe li Suri de bi leşkerekî ve berê xwe ber bi Surî de date bivedan. Pevçûna di navbera van herdu Biran de bi navcîtiya Melek Adil û hin ji Gewreyên Eyubî de, her ku ew çilo bû, vê carê hate bibêdengkirin. Belam di sala diwayî de Melek Ezîz dîsan xwe ji bona ser Suri date rakişandin. Vê carê Melek Adil yarmetîya Melek

Efdel date bikirin. Wî bi konetî û navtêdana xwe ve Leşkerê Misrî li Melek Ezîz de date wergîrandin. Ev Şahzajî de di encam de bi vegehrîne ji bona Misrê neçar bû.

Melek Adil di pêşî de bi diyarî ve Hevalbendê birêkkevîna Birazayên xwe bû. Belam ku di dawî de wî temaşeyî bê serkarî û bê serpêhatîyên wan date bidîtin, wî zanî, ku rencên Şehrîyar Selah El-Dîn li ruwê Kurên wîna de dê bêtin biberbakirin û dê welatê Eyubî tûşî bê hêzîyê bêtin bikirin. Wî xwest, ku ew xwest, ku ew gerandina Welêt bi jêr destên xwe ve bide bixistin. Bi xwe jî ve nerêkîya Birazayên wî jî ji bona vê mebestê dida bikarkirin. Bi vê remanê ve wî layê Melek Efdel ji xwe re date bigirtin û Melek Ezîz bi bêhêvîti ve ji bona Misrê hate bivegerandin. Li paş de dîsan wan agir nuhkirin û Melek Efdel ji bona Şamê hate bivegerandin û Melek Adil bi xwe jî ve ji bona Misrê çû, da ku ew bi rêk û pêkxistina îş û karên Misrê bi navê Melek Ezîz ve bide bikirin û ew li wêderê ma. Bi rastî jî ve wî dixwest, ku ew bingehê serdarîya xwe li welatê Ferunan bide bidanîn. Li dawîya navekê de bi hin mehnan ve wî legel Melek Ezîz de Leşkerek bi ser Melek Efdel de date bidadan. Li dawîya şer û pevçûnan de di sala 592 k. de wan Şam datin bizeftkirin. Melek Efdelê bedbext ji dêlva bajarê Şamê bi neçarî ve bi keheha Sarxed ve hate birûniştin. Weha welatê Şamê bi diyar ve bi Melekê Misrê ve dihate bibestandin, belam di rastî de ew li jêr destên Melek Adil de dihate bidîtin.

Bi rastî ve ev reftara hanê di warê Sincî û Xizmayetîyê de zor bi naşirîni ve tete bidîtin. Belam ew ji bona parastina welatê Eyubî weha dida bipêwistkirin, da ku ew beramberî hêrişên li dûhevdûyî Xaçperestan de û rêk û pêkxistina îş û karên Welêt bikarîba bihate birabûn. Ji Welêt re Serdarekî bi şan, bi desthilatî û xurt ve dihate bidivakirin. Jibervêjî heger em temaşeyî berjewendîya giştî bidin bikirin, Hîç gazineke mêjûyî ruwê xwe ji bona Vekirvanê Kerk nade bivekirin.

Melek Adil li dawîya saxkirina Suryê de ji bona xwe û bi rêk û pêkxistina kar û barên wêna ve ew ji bona geştiyeke li sergerandinê de ji bona ser Cezîrê de date bidestpêkirin. Wî serpereştiya wê jî date bisazkirin. Li dawîya mirineke ket û pirî Melek Ezîz de di 27 Muherema sala 595 de bi neçarî ve ew ji bona Surî hate bivegerandin. Çünke, Melek El-Mensur Mehmudê Kurê Melek Ezîz hêştî jî mendal bû, Melek Efdelê Mamê wî ji bona Misrê hatibû bibangkirin û ew bi Cîgirê Melek Mensur ve hatibû bidanîn.

Melek Efdel xwest, ku ew ji vê karmendîyê ji xwe re sûd bide biwergirtin û ew tola xwe ji Melek Adilê Mamê xwe bide bisitendin. Wî ligel Melek Zahirê Birayê xwe Serdarê Helebê de date bidan û sitendin. Wî sozê yarmetîyê li wî jî de date biwergirtin. Wî dest bi karxistina ser Suri ve date bipêkirin.

Melek Adil li ser vê dan û sitendina hanê de beberdar bû. Wî bi konetî û siyaset ve zû di navbera Melek Efdel û Serdarên Hevalên wî de date bitêkûpêkdan. Wî bi Leşkerekî gewre ve ruwê xwe ber wî ve date bivekirin û wî pê gêre date bikirin. Di encam de wî di Rebiê duwem de sala 596 k. de ew neçarî berdestbûnê kir û herwehajî wî Melek Mensur jî Misrê date biderkirin. Wî welatê Misrê jî date bidagîrkirin û pêvekirina wêna bi welatên xwe ve date dazîn.

Melek Efdelê telaqreş bi bêhêvîbûn ve ji bona Burca Sarxed hate bivegerandin. Di dawîya navekê de Melek Zahirê Birayê wî xwest, ku ew Şamê jê re bide bisitendin. Ew bi Leşkerê Helebê ve ji bona ser bajarê Şamê hat. Wî dor lê date pêçandin. Belam vê carê jî bi konatî û siyaseta Melek Adil ve di nava Herdu Biran de hate têkçûn. Melek Zahir waz li dorpêçanê date anîn û ew ji bona Helebê hate bivegerandin. Melek Efdel jî ji bona Serxed hate bivegerandin. Di dawîya navekê de Melek Adil keleha Necem, keleha Suruc û keleha Semsad ji bona Melek Efdel dan. Belam van qencîyên hanê jî ewende nedane bidirêjkirin. Di sala 599 k. de ew careke din ji nava destên wî hatin biderxistin. Dayika Melek Efdel gelekî tika li Melek Adil date bikirin, da ku ew wan keleshan ji bona Melek Efdel bide bivegerandin. Belam sûda wê nebû. Gava ku Melek Efdel evaya zanî, wî dest bi avanîkirina keleha Semsad ve date bikirin û wî girêdana xwe bi Silcoqîyên Romê ve date dazîn. Demekê jî wî bi vî rengê hanê ve ji xwe re date birabuhurandin. Gava Melek Zahirê Birayê wî hate bimirin, wî xwest, ku ew bi yarmetîya Kîkawisê Serdarê Silcoqî ve Helebê ji xwe re bide bigirtin û ew ji xwe re li wêderê de Serdarîyekê bide pêkanîn. Belam vê carê jî ew bi mebesta xwe ve bi hoyê nerêkevtina Hevalbendên xwe ve û destdirêjîya Melek Eşrefê Kurê Melek Adil nehate bigihaştin. Ev Şahzadeyê bedbext di sala 610 k. de bi bêhêvîbûn ve ji bona keleha Semsad hate bivegerandin. Ew tanî payîna jiyana xwe bê Kes û Kus li wêderê de ma. Ew di sala 622 k. de kewt û pir hate bimirin.

Şehrîyarîya Melek Adil

Seyf El-Dîn Melek Adil di 16 rebiê duwem de sala 596 k.- 2. reşmeha sala 1200 z. de li Qahire de serdarîya xwe date bidazanîn. Mîna ku me dabû biaxivitin, wîna bi hozanî ve bigir tevaya Kêşverên jêr destên Şehrîyar Selah El-Dîn ji bil Heleb pêve ji bona jêr desthilatîya xwe dabûn anîn. Derbarê Serpereştîya xwe ve ew li ser şûna Birayê xwe de revîşt. Serpereştîya welatên xwe bi navê xwe ve ji bona Kurên xwe datin bisipartin. Melek Kamilê Kurê xwe li ser Misrê de date bidanîn. Melek El-Miezem Îsayê Kurê xwe li Surî de date binîşankirin. Melek Eşrefê Musewîyê Kurê xwe li Cezîrê date binavkirin. Kurên xweyi din wî ew li ser cîgehên din datin bidanîn û ew ligel Birayên wanî din de datin bibestandin.

Di hingama serdarîya Melek Adil de bigivaştina tundbûna Xaçperestan li ser welatên Musulmanan de ne ewende xurt bû. Tevlivêjî de Serdarên Firengan bi ayîna xweyî taybetî ve soz û pamanên girêdayî ligel Şehrîyar Selah El-Dîn de dane bişikendanin. Wan Orduwekî gewreyî Xaçperestan di rêya derya re ji bona ser Bêrudê datin bikişandin û ew date bigirtin. Ev rakişandina hanê li ser Bêrude de di dema şer û herayên di navbera Kurên Selah El-Dîn hate bikirin.

Li dawîya ku Melek Adil ji bona ser Text hate hilkişandin, ew bi Leşkerekî ve ji bona ser Yafa çû û wî ew datze bigirtin. Xaçperestan jî di wê navê de li Tibnîn de dor dabûn pêçandin. Belam ew bi wan ve nehate bigirtin. Di dawî de lihevhatin di nava wan de hate bilidarxistin û wan ji bona Sê salan Aşîtî di nava xwe de dane bibestandin. Bi vî rengî ve fertena hatina Çaremî Xaçperestan hate bibirandin.

Di sala 613 k. de Melek Zahir Xazîyê Serdarê Helebê hate bimirin. Melek Efdelê xwest, ku ew bi alîkarîya Kîkawîsê Selcoqîyê Romê de vî Bajarî ji xwe re bide bigirtin. Belam vêjî sernegirt. Heleb jî bi destên Melek Eşrefê Kurê Melek Adil hate bikevtin. Bi vî rengî ve serdarîya Kurên Seleha El-Dînê herî gewreyî Qehremanê Musulmanan hate bidawîkirin.

Ji xweşbextîya Melek Adil bû, ku agirê hatina Çaremî Xaçperestan vê carê bi Kêşverên Îsalamê ve nehat bigihaştin. Bes û bi tenha ve wan vê carê Istenbol dane bisûtandin û biwêrankirin.

Papayê Înosanê Sêyem di sala 613-614 k.- 1216-1217 z. de fertena hatina Xaçperestên pêncem date bidurustkirin. Qeralê Meciristan, Doqên Otrîş û Bavarya ligel Serdarên Elmanîya Jêrîn de tev de ligel vê hatina Xaçperestên Pêncem de têklel bû. Wan Orduwekî ji dused û pêncî hezar Kes ve bi pirî ji Elaman ve datin bilikarxstitin u wan ruwê xwe ber bi kenarê Surî ve datin bivedan. Di rêya derya re ew ji bona dewr û berên Eka hatin û wa ew nav dane bitalan û biwêrankirin. Herwehaji ew ligel filên Surî jî de bi şer ve hatin bikevtin. Li dawî de wan datin bibiryardan, ku ew ji bona ser Misrê jî herin Bi rastî jî ew ji bona qeraxa derya hatin bivegerandin û ew li Gemîyan de suwar bûn. Wan ruwê xwe ji bona devbigihandina çemê Nil ji bona derya Sîpî dane bivedan û ji wêderê de ew ji bona dewr û berên Dumyatê hatin û dor lêdane bipêçan.

Melek Adil di wê navê de li Jorî Surî de bû, gava ku pê xebera dorlêpêcana Dumyatê hate bigihaştin. Da ku ew bi lez û bez ve leşkerekî ji bona beramberkirina Xaçperestan bide bikomkirin, wî ruwê xwe bi ber bajarê Şamê ve date bivekirin. Belam hatina mirinê bêhn pê nedayê û ew li nêzîka bajarê Şamê de li Elakîn de di Camada duwem de 31 Awgosta sala 1218 z. de hate bimirin.

Rewş û Rûçikên wî

Danerê Musewer Tarix El-Islam Mîrza Mîr Mohemed Elî dibêje: Seyf El-Dîn Melek Adil Mîrovekî zana û bi tedbîr bû. Ew zor dûrbîn bû. Di rabûn û rûniştên xwe de qencperwer bû. Ew di biryarên xwe de pêgîr bû û di kar û barên xwe de ew mêldariyê çakîyê bû. Wî jî mina Birayê xwe zor zanistî û zanebûn xweşdivst.

Ew di şer de aza û bi cerg bû. Di siyaset û serpereştyê de bi hiş û kone bû. Ew di zemanê Birayê xwe de destê wîyî rastê bû. Çi di hikama Birayê xwe de û çi di hingama xwe de wî şerên zor ligel Xaçperesta de datin bilidarxistin

Ligel Qeralê Ingilizîyî Rişardê Şêrdil de zor dostaniya wî dihate bidîtin. Vî qeralî di peyv û nameyên xwe de ligel wî de bi Xweşevist û Bira ve jê re digot. Li ser vê dostaniya hanê de wî Melek Kamilê Kurê xwe ji bona nava Cengawerên-Şewalîyê date bixistin.

Navnîşana wîyî Padşahîyê li ser Pulan de bi navê Ebû El-Fida dihate bilêxistin. Di zemanê xwe de wî xurtbûn û şanbûna serdariyê bi carekê ve dabû biragirtin.

Şehrîyarîya Melek Kamil

Nav û nîşana wî Nasir El-Dîn bû. Ew bi navê Ebû El-Mealî Mohemed dihate bibangkirin û ew Kurê Melek Adil bû. Ew di Rebiê yekem sala 576 k. de hate bizayîn. Li dawîya mirina Bavê xwe de wî serdarîya Misrê ji xwe re date biwergirtin. Wî Xaçperest ji dewr û berên Domyatê û tevaya xakê Misrê dane biderkirin.

Di wê navê de Melek El-Muezem Îsa şerf El-Dîn Serdarê Surî bû û Melek El-Eşref Musa Muzefer El-Dîn jî Serpereştiya Helebê bi destên xwe ve dabû bigirtin.

Orduwa Xaçperestan demeke zor li Domyatê de dane bidorpêçandin û wan ew gelekî dane bitengavkirin. Çi Dorpêçvanan û çi jî Dorlêpêçvanan jiber nexweşiyê û birçîbûnê zor ziyarên mezin bi wan ve hatin bikevtin. Li dawîya Sal û nîvekê ji dorlêpêçandin û tengavîyê de inca Domyate bi destên Xaçperestan ve hate bikevtin. Di dema

liberxwedanê de serjimara Tudeyên vî bajarê Heftê hezar Kes bû. Di dema berdestbûnê de serjimara wîna bes û bi tenha Sê hezar Mirov mabûn. Ev jî ji bal Xaçperestên tundrê û xwînxwar tevde bi hev re berbi-kuştina giştî ve hatin bixistin.

Orduwa Xaçperestan li paş girtina Domyat de ruwê xwe ber bi Qahire ve dane bivedan. Orduwa Melek Kamil her çenji de ew ji bal Leşkerên Birayên wî ve hatibû bixurtkirin, Belam dîsan jî beramberî bi Leşkerê Dujiminên xwe ve zor kêmbû û pê hêriş ji bona ser Leşkerê Dujimin nedihate bikirin. Jibervêjî Melek Kamil ligel Serdarên Xaçperestan de bi gift û go ve hate bikevtin. Bi mercê wazanîna wanan ji bona Domyatê dê ew ji wanan re Felestîn bide bivegerandin. Belam ev daxwaza lihevhatinê ji bal Xaçperestan bi nayînê ve hate bivegerandin. Biwergirtina Domyatê û hêrişa Qahire ji bal Xaçperestan kêreke pîrî gewre li Orduwa Xaçperestan hate bikirin. Xaçperestan çavên xwe ji bona girtina tevaya Misrê dane biberdan. Melek Kamil jî ji bona rizgarbikirina Misrê li wazanîna Qudsê û Felestînê de ji bona Xaçperestan amede bû. Di vê zînetê hanê de bêkarîya Orduwa Xaçperestan û avrabûna Çemê Nîlê kêseke zor baş bi Melek Kamil ve hate bidan. Wî fermana şikenandina hemû derbendan date bikirin û Deştê Delta Nîlê tevde date binavkirin. Rêya vegeerê li Xaçperestan hate birîn û yarmetiya xwarin û vexwarinê di rêya Derya re nema bi wan ve hate bigihaştin. Ew tûşî bicîbûneke xerab bûn. Li layekîtir jî de Leşkerê Musulmanan bi komikên biçûk biçûk ve hêriş bi ser Leşkerê Xaçperestan didan bidadan û wan ew ji hev didan bijenandin. Li ser van rewş û zînetên hanê de Xaçperestan daxwaza lihevhatinê dane bikirin, ku bi mercê rêya vegeerê ji bona wan ve bête bidan û Serdana Hecanên wan ji Qudsê bête bihiştin. Lihevhatin hate bigêrdan û Xaçperest hatin bivegerandin.

Li dawîya vîna de, ku heraya hatina Xaçperestên Şeşem hate birîn, ewende pê neçû, ku di nava Kurên Melek Adil de şerê navmalîyê date bidestpêkirin. Melek El-Muezem Îsa Serdarê Surî li ser Birayê xwe de hate wergerandin. Wî çavên xwe ji bona ser Textê Misrê datin biavêtin. Ew ligel Cela El-Dîn Xwarzim şah de xerik bû, ku ew ligel wî de bête bilihevhatin.

Gava ku Melek Kamil evaya bihîst, ew zor sexlet bû. Di vê navê jî de Fridrîke duwemî Şahînsahê Elmanî bi Leşkerekî gewre ve rûwê xwe ber bi Misrê ve dabû bivedan. Melek Kamil neçar bû, ku ew maweyekî ligel Şahînsahê Elmanî de gitf û goyê bide bikirin. Wî dixwest, ku ew lihevhatinekê ligel wî de bide bikirin.

Bi fermana Xwedê ve di wê navê de Melek El-Muezem Serdarê Surî di Zil-Qude sala 624 k. de hate bimirin. welatê wî ji bona Melek Nasir Dawidê Kurê wî hatibû bicîhiştin. Melek Kamil ji vê zîmeta hanê ji xwe re sûd date biwergirtin u ew bi Leşkerekî ve ji bona ser Şamê çû. Melek Eşrefê Birayê wî ji wî layî de xwest, ku ew yarmetîya Melek Nasir bide bikin. Belam di dawî de ew jî ligel Melek Kamil de hate birêkvevtin û wan bi hev re Şam dane bigirtin. Melek Kamil biramber bi Hinekan ji welatên Cezîrê ve welatê Şamê bi Melek Eşref di sala 626 date bidan. Melek Kamil Kerk, Şobek û Hin ji kelehên dinî ji mayînên welatê Şamê ji bona Melek Nasir Dawid dan²⁰⁸.

Melek Kamil li dawîya cî bi cîkirina îş û karên Surî de wî ruwê xwe ber bi Cezîrê-Mézoptamya ve date bivekirin. Ji bona berbestkirina lafawên Xwarzemî û Mengolan wî ev welatê hanê date birêkûpêkxistin. Wî hin cîgeh jî dane bigirtin, yên ku ew bi destên vî u wî de bûn. Wî Husin Kurd bi maldarî ve ji bona Kurê xweyî mezin Necim El-Dîn date bidiyarîkirin û wî ew bi Serdarî ve ji bona ser Cezîrê ve date bidanîn. Di wê navê de wî alîkarîya Necim El-Dîn Eyubîyê Kurê xwe bi Leşkerekî ve ji bona girtinên sipahên Xwarzimiyî ji hev bela wela date bikin, da ku ew bituwanin li beramberî lehîyên Mengolan de berbestîyê bidin bikin.

Di sala 629 k.- 1229 z. de Şahîşahê Elemanî Firidrik bi Surî ve hate bigihaştin. Di navbera Şahîşah û Melek Kamil de gift û goyê ji bona lihevhatinê di nava van rojan de bi payînê ve hat. Li gora vê lihevhatina hanê de Qudsa human ligel Nasire bi dorhêla wê ve û ji Aka tanî Yafa jî bi perçakî ji Kenar jî bi renekî demî ve ji bona nava destên Şahîşahê Elmanî Firidrik ve hate bikevtin û bi beramberî vê jî ve tanî derbasbûna Deh salan, Şeş Mehan û Deh Rojan waz li şer û cengê de tête anîn. Li layekîtir jî de Şahîşahê Elemanî divabû, ku ew berbamber bi hemû Dujminên Melek Kamil ve yarmetîya wî bide bikin. Bi kurtî ve vê Peymana hanê ne Musulman û ne jî File dane bidilkirin. Şahîşahê Elemanî jî zor pê neçû, wî Felestîn date bicîhiştin û ew ji bona Elemanya hate bivegerandin.

Li dawîya vê lihevhatinê de zor pê neçû, ku di navbera

²⁰⁸Tarix El-Islam El-Musewer dibêje, ku Melek Kamil kelehên Heran, Ruha û Reqayê bi Melek Nasir Dawid ve dan. Belam li gora rûdanên tên, evaya rast nayête biderkevtin.

Melek Kamil û Melek Eşrefê Birayê wî de ligel Şehrîyarê Romêyî Selcoqî de têkçû. Şehrîyar Kîqîbadê Selcoqî bi leşkerekî ve xwe ji bona ser Jorî Cezîrê di sala 631 k. de date rakîşandin û ew ligel leşkerê Eyubî de bi şer ve hate bikevtin. Di pêşî de biserkevtin ji bona Leşkerê Silcoqî bû û wan hin cîgeh ji Mulkên Eyubî dane bidagîrkirin. Belam ew bi wan ve nehate biparastin. Dawîya van şer û cengan bi mirina Şehrîyar Kîqîbad ve hate birîn. Leşkerê Silcoqî ji xakê Eyubî di sala 633 k. de hate biderkirin.

Xweşbûna di navbera Melek Kamil û Melek Eşrefê Birayê wî de ewende neda bidirêjkin. Melek Eşref dijî Birayê xwe ligel Gewreyên Eyubîyî din de vîlikek date gerandin. Gava ku Melek Kamil evaya bihîst, wî bi leşkerekî Misrî ve dest bi pêşkerîyê ve date bikirin û wî ruwê xwe ji bona welatê Şamê date bivedan. Belam li pêş bidestpêkirina şer ligel Melek Eşref û Hevalbendên wî de Melek Eşref li bajarê Şamê de di 4 Muherema sala 635 k. de hate bimirin. Bi vî rengî ve bajarê Şamê bi bê şer ve bi destên Melek Kamil ve hate bikevtin. Belam beramberî berdestbûna bajarê Şamê wî Balebek û Bûsra ji bona Melek Salih Ismaîlê Birayê xwe pê dane bisipartin.

Melek Kamil di dawîya vê kamwerîya xwe de bi çend Mehan ve li Şarê Şamê de di 21 Receba sala 635 k.- 8 Avdara sala 1238 z. de hate bimirin.

Nîşan û Rûçikên wî

Melek Kamil bêguman Serdarekî zor baş û hinermend bû. Ew xwedan nîşanên berz u bilind bû. Çi di meydanên ceng û şer de û çi di warên kar û barên siyasî de ew zor wirya û şehreza bû. Bi mirina wî ve serneşîvbûna serdarîya Eyubî date bidestpêkirin. Ew li bal Rîşardê Şêrdil bi Cengawer-Şuwalê hatibû biwergirtin. Di warên zanistîyê, zanebûn û avanîyê de ew li ser şûna Bav û Mamê xwe de diçû. Hin ji Şopên wîyî baş di rêkxistina kar û barên avdana Misrê de têtin bidîtin. Ew di wî karî de gelekî xerîk bû. Di zemanê wî jî de bixurtkirin û sengînkirina keleha Qahire hate bidawîkirin.

Bi rasti jî berdestkirina Qudsa human û hin Cîgehên din ji bona Şahîşahê Elemanî bi diyarî ve cihê gilî tete bidîtin. Belam li pêş vê de divê berî ku Mirov bîr û bawerîyeke bi carekê ve di vî warî de bide biderxistin, divê Merov bi çavekî hûr û kûr ve zînet û rewşa siyasîyî

taybetîyî wî zemanî bi ber çavên xwe bide bixistin. Herwehaji divê ku mero Zînet û zikreşîya Birayên wî jî li ber çavên xwe de bide bidanîn.

Melek Adilê duwem

Li dawîya mirina Melek Kamil de Gewreyên Eyubî Melek Adilê duwem, yê ku ew Kurê biçûkî Melek Kamil bû, bi Şehrîyar ve dane bidazanîn. Weha ev Şahzadeyê hanê çî jiber biçûkî ve û çî jî jiber bê karyê ve karîbûna wîyî serdarîyê nebû. Di vî barî de mafe li layê Melek Necm El-Dînê Birayê wîyî gewre bû, yê ku ew di wê navê de Serdarê Cezîrê bû. Di gava ku ew di dorlêpêçana Ruhayê de xerîk bû, xebera mirina Bavê xwe zanî. Wî waz li dorlêpêçanê de date anîn. Wî xwest, ku ew ji wêderê de ji bona Surî bête bivegerandin. Belam ji nişkêve ew tûşî serhildana hinên Ji sipahên Xwarzimî di nava Leşkerê xwe de bû. Wan xwestin, ku ew wî bidin bigirtin. Her çilo bû, wî xwe date birizgarkirin û wî xwe ji bona Sincarê date bigihandin.

Gava ku Bedir El-Dîn Lulu Xwedîyê Musilê eve zanî, wî xwest, ku ew vê kêsa xweşî hanê ji nava destên xwe ji xwe re ji bona binabûdkirina Mîr Necim El-Dîn nede biberdan; jiber ku ew Yekek ji Dujminên wî bû. Wî bi Leşkerekî xurt ve xwe ji bona dorlêpêçana ser Şingalê date rakişandin.

Belam bi saya serê Wezîr û Qazîyê wîyî Şehreza, Hişmend û bi rabûn û rûniştina xweyî nerm ve di navbera wî û Xwarzimîyan de hajbûn hate bilidarxistin. Bi yarmetîya sipahê Xwarzimîyan Leşkerê Bedir El-Dîn Lulu zor xerab hate şikenandin. Ji wêderê de wî ruwê xwe ber bi Diyarbekrê ve date bivedan. Wî Şehrîyarê Romê jî li dorhêla keleha Diyarbekrê de date bişikenandin. Wî welatên Cezîrê dîsan ji bona jêrdestî û serdarîya xwe datin anîn.

Di sala 636 k. de Serdarê Şamê Melek Cewad Yunis ji bona Mîr Necim El-Dîn veguhertina welatê Şamê bi Sincarê, Reqa û Ane ve ji welatên Cezîrê jê re date bipêşkeşkirin. Mîr Necim El-Dîn nexwest, ku ew vê kêsa vê veguhertinê ji nava destên xwe bide biberdan û wî ev veguhertina hanê date biwergirtin.

Wî Toranşahê Kurê xwe bi ser Cezîrê ve date bicîhiştin. Heran, Ruha û hin çîgehên din jî wî ji bona Fermandarên Xwarzimî datin bidan. Wî bi leşkerekî ve ruwê xwe ber bi Sûrî ve date bivedan û wî Şam jî date bigirtin

Melek Adilê duwem û Mîr Dawidê Amozayê wî Serdarê Kerk bihev re dabûn bibiryardan, ku ew bi hev re ji bona ser Melek Necim- El-Dîn biçin. Di wê navê de hin ji Gewreyên bi nav û bangên Femandarên Leşker ji reftara Melek ligel wan de jê hatibûn bitûrekirin û ew ji bona nik Melek Necim El-Dîn hatibûn. Herwehajî Mîr Dawidê Kurmamê wî jî dixwest, ku ew ji bona nik wî bi mercekî ve bê, ger ku ew Şamê pê bide bidan. Belam Melek Necim El-Dîn ev daxwaza Kurmamê xwe date binayînkirin. Amozayê wî Mîr dawid dîsan xwe bi ser Melek Adilê duwem ve date badan.

Di sala 637 k. de Melek Necim El-Dîn ji bona bizeftkirina Misrê xwe date bilikarxistin. Ew bi Pênc hezar Kes ve ji Şamê hate helsandin û ew ji bona Nablîsê çû. Melek Necim El-Dîn xwest, ku ew bizanibe. Magelo bi rastî ve Melek Ismailê Apê wî dixwaze yarmetîya wî bide bidan yanî na? Çünke, Vî Apê wîna pir jê re Şelafî didan bikirin. Bi peyvê ve wî hîç kêmasîyek nedida bihiştin. Belam di bin re vî Mamê hanê ligel wî de bêbextî dida bikirin. Li jêr de wî legel Mîrê Humsê de dida bipewînkirin, ku ew bi hev re Serleşkerên Melek Necim El-Dîn bi pir sozên cudan ve dijê wî bidin birakirin. Ew bi hev re bi vê mesta xwe ve hatin bigihaştin. Ji nişkêve Leşkerê Necim El-Dîn di Nablusê de xwe ji dorhêla wî date bidûrkirin. Melek Necim El-Dîn li wêdrê de bi tenha xwe ve hate bicîhiştin.

Gava ku Mîr Dawidê Serdarê Kerk evaya bihîst, ew bi leşkerekî ve ji bona ser nablusê hat û wî Melek Necim El-Dîn date biradestkirin. Wî ew ji bona Kerd date binardin. Herçenî de Melek Adilê duwem jê date bidaxwazkirin, ku ew wî jê re ji bona Misrê bide binardin. Lêbelê wî ev daxwaza wî date binayînkirin.

Di navê de dema Peymana di nava Melek Kamil û Şahîşahê Firidrikê Elemanî de hate bidawîkirin. Belam Firengan nedixwestin, ku ew Qudsê li gora Mercên wê Peymanê de dîsan ji bona Musulmanan bidin bivegerandin. Mîr Dawid bi serê xwe ve rabû û ew bi Leşkerekî ve ji bona ser Qudsê çû. Li paş dorlêpêçaneke bîst û yek rojî de di Cemada yekem de di sala 637 k. de wî Quds date bizeftkirin. Wî hemû xurtkirin û sengînkirinên bajêr ji bal Ferengan ve datin bitêkûpêkdan.

Carekedin ji nû ve Felekê ruwê xwe bi geşbûn ve ji bona Melek Necim El-Dîn date bivekirin. Gift û goyên di navbera Mîr Dawid, Melek Ismail û Melek Adilê duwem de ser negirtin. Li ser navcîtiya Mîrê Hema de Melek Necim El-Dînê Eyubî û Mîr Dawid hatin birêkkevîtin. Herduyan li Qudsê de di navbera xwe de peymanek dane bigirêdan. Li gora vê

Peymana hanê de divabû, ku Misir ji bona Melek Necim El-Dîn bête bidan û Surî û welatên Rojhilat jî ji bona Mîr Dawid bêtin bihiştin.

Vê lihevhatina hanê di navbera Mîr Dawid û Melek Necim El-Dîn de Melek Adilê duwem date bitirsandin. Destbicî wî ferman bi Melek Ismailê Mamê xwe ve date bidan, ku ew ji bona ser Morkirvanên wê peymanê bête çbiûyîn. Melek Adilê duwem jî bi xwe ve ligel Leşkerê xweyî Misrî ve berê xwe ber bi Felestîne ve date bivedan. Li Banyasê de wî Ordugahê xwe date bidamezirandin. Beşekî gewre ji Leşkerê wî Memluk bûn, ku ji wan re Eşrefiyê pê dihate bigotin, jiber ku ew bi navê Eşrefê Birayê Melek Kamil ve dihatin bigirêdan. Ew ji Melek Adilê duwem dilşikestî bûn. Ew li Ordugah de ji bona ser wî çûn û wan ew date bigirtin. Wan ew ji Şehrîyarîyê datin bixistin. wan ew ji bona Qahire datin binardin û wan ew li wêderê de datin bizindankirin²⁰⁹. Li paş çend rojan de Padşahîya Misrê ji bona Melek Necim El-Dîn hate biveguhêstin.

²⁰⁹Melek Adilê duwem Bavê Bekir tanî sala 645 k. de di wê zindanê kelehê de hate bihiştin û ew di vê mêjûwê de di wê zindanê de hate bidarvekirin.

Melek El-Salih Necim El-Dînê Eyubî

Ew Kurê Gewreyî Melek Kamil bû. Ew di sala 603 k. de hate bizayîn. Ew di sala 625 k. de ji bal Bavê Xwe de bi Şungîr ve hate bidanîn. Belam bi kêr û buxtanên Dayika Melek Adilê duwem ve ew jiber çavên Bavê xwe ve hate bikevtin û ew ji Misrê hate bidûrkin. Mîna ku me li Jor de date bixuyanîkin, ew zor tûşî ezyet û janê bû. Belam di dawî de ji bêkêrî û bêkarîya Melek Adil Bavê Bekir ve bext bi firyada wî ve hate bigihaştin. Li dawîya daxistin û bizindakirina Melek Adilê duwemê Melek El-Salih Necim El-Dînê Eyubî ji bona Misrê hate bibangkirin û li wêderê de di sala 637 k.- 1240 z. de Şehrîyariya wî hate dazanîn. Zor pê neçû, Şehrîyariya Melek Salih Necim El-Dîn ji bal Xelîfê Begdadê pê hate birûniştin.

Weha bi vî corî ve bê şer û hera Misir ji bona Melek Salih hate bisaxkirin. Herwehajî welatên Rojhilatî Kurdistanê jî bi alîkarîya Toranşahê Kurê wî ve li jêr gerandineke pîrî baş û bi rêk û pêk ve dihatin bidîtin. Bi tenha ve Surî di navbera şer, şor û pevçûnên Gewreyên Eyubîyan de sergêj û serêş mabû. Heger ku ev welatê hanê jî ji bona wî bihata bisaxkirin, dê bi carekê ve şan û xurtbûna zemanê Şehrîyar Selah El-Dîn bi endazekî nuh ve bihata bivegerandin.

Tiştî ku Melek Necim El-Dînê Eyubî dida bisexletkirin, Peymana Qudsê bû, ya ku ew di navbera wî Mîr Dawid de hatibû bigirêdan. Bi rastî jî bi destê wî ve nedîçû, ku ew Surî bi destên Mîr Dawid de bide bihiştin. Bi xwe jî Peymana Qudsê di navbera wan de li jêr tengavî û givaştinê de hatibû bimorkirin. Jiberveji ewende hêjabûna wêyî Mafeyî û Sîncî ne bû. Melek Salih Necim El-Dînê Eyubî bi vê reman û bawerîya hanê ve hilanîna vê Peymanê date bidazanîn. Bi xuyanî ve wî Mîr Dawid jî bi sozê bidanîn Serdarê Şamê ve pê date bigihandin.

Melek Salih sala xweyî duwayî jî ligel rêkxistina îş û karên Misrê de date birabuhurandin. Wî Bedewîyên Joriyî Misrê bi xurtî ve dane biserjêrkirin. Serok û Şêxên wanî serhildayî dane bigirtin û Mulk û Malên wan bi ser Hevalbendên xwe ve date biparvekirin. Di wê Salê jî de wî di nava Girava Rewde de di nava Çemê Nîl de Serayek ji bona xwe û Qişleyek ji bona Hevalbendên xwe date bidurustkirin.

Di wê Salê bi xwe de Melek Necim El-Dî ligel Dujminên xweyî xwemalî de têkçû. Mîr Dawid li dawîya hilanîna Peymana Qudsê de baş

hate bitêgihiştin, ku Şehrîyar Necim El-Dîn meydanê pê nade bidan, tanî ku ew desthilatîya xwe bide bizorkirin. Herwehajî Mîr Necim El-Dîn Ismailê Mamê Şehrîyar Necim El-Dînê Eyubî jî jiber bêbextîya wîyê pêşî ve ligel Pismamê wî de tirs û lertzê date bigirtin. Wî wer dizanî, ku Şehrîyar dê Şamê jî ji nava destên wî bide bihilanîn. Li Rojhilat-Cezîrê-jî de Bedir El-Dîn Lulu Serdarê Musilê desthilatîyeke zor ji xwe re dabû bipeydakirin. Wî Şarê Amed ji Toranşahê Kurê Şehrîyar Necim El-Dî dabû bizeftkirin. Ji bil Hesên Kêf û keleha El-Haêm pêve cîgehekî din wî di destên wî de nehiştibûn.

Di dawî de Mîr Dawid û Mîr Ismailê Xwedanê Şamê dijî Şehrîyar Necim El-Dîn ligel Firengên Felestînê de hatin birêkikevtin, ku ew welatên Teberîya, Seqîf Arnon û Sefed, yên ku ew ji bal Şehrîyar Selah El-Dîn hatibûn bivekirin, ji bona Ferengan bidin zîvirandin. Herwehajî destûr ji bona wan hate bidan, ku ew ji xwe re Çekan ji Şamê bidin kirîn.

Bi kurtî ve di navbera Mîrên zikreş û dilbijokên Eyubî û Firengan de ji bona nabûdkirina Şehrîyar Necim El-Dîn de peymanek hate bigirêdan. Destbicî ji bona bicîanîna bernameya xwe wan xwe dane bilikarxistin. Ser û binê vê gelacîya hanê Mîr Necim El-Dîn Ismailê Mamê Şehrîyar Necim El-Dînê Eyubî bû. Di dema xwe de dîsan vî Mîrê hanê her bi fen û xapandinê ve Şam ji Melek Cuwad Yunis date bisitandin, yê ku ew ji tîrsa wî ve ji bona nik Firengan date bibazdan. Mîr Ismail ji vê Peymanê û têkelîya wî ligel Firengan de sûd date bigirtin. Wî çend Pere ji bona Firengan date binardin û beramber wî ji wan Melek Cewad Yunis date biwergirtin. Wî ew bi hovîti ve date bikuştin.

Bi kurtî ve ji bona ruxandina binaxeyê Şehrîyarîya Eyubî Dawid û Ismail pîsîtiyeke mezin dane bikin. Tanî radeyekî li jêr de wan xeber ji bona Firengan datin binardin, ku Dîlên Musulmanan li Şeqîf û Aron de dê serên xwe bidin bihildan. Gava ku Xwîngermên Firengan ev xebera hanê datin bizanîn, wan hemû Berdestvanên Musulmanan dane bihelgirtin û ew ji bona Eka dane biveguhêstin. Li wêderê de wan ew hemû dane bikuştin.

Li dawîya navekê de leşkerê Firengan ligel Dawid û Ismail de bi hev re ruwên xwe ber bi Leşkerê Şehrîyar Necim El-Dîn ve dane bivekirin. Di navbera Xeze û Esqelan de herdu Leşker berngarî hevdu hatin bikin. Şerekî qurs u bi tîn ve di nava wan de hate bidadan. Di wê gavê de leşkerê Musulmanên li jêr Rêberîya Mîr Ismail de xwe jê dane

bicîhêkirin û ew tevde ji bona layê Şehrîyar Necim El-Dîn Eyubî de çûn. Di Encam de Hevalbend zor xerab hatin bişikenandin. Gelek ji Firengan bi dîlî ve hatin bigirtin û ew neçar bûn, ku ew ligel Şehrîyarê Misrê de hajbûnê bidin bikin. Leşkerê jî ji bona welatê xwe hate zîvirandin. Bi hoyê dûrkevîna Şehrîyar Necim El-Dîn ji Surî ve di sala duwayî de Firengan ligel Mîr Dawid de bi hin şerên biçûk biçûkî xwînavî ve hatin bipêrabûn.

Di sala 641 k. de di navbera Şehrîya Necim El-Dîn û Mîr Ismail de gift û goyên lihevhatinê hatin bidestpêkirin. Bingehên van gift û goyên lihevhatinê evanên bûn: Ku Mîr Ismail Melek Xeyas El-Dînê Kurê Şehrîyar Necim El-Dîn²¹⁰, yê ku ew li bal wî de radest bû, bide biberdan û ew xwe bi Bestvanê Necim El-Dîn bide binasîn û Pevdarîya Roja Înê bi navê wî ve bide xwendin. Belam Mîr Ismail xeber bi ber guhên wî ve hate bikevtin, ku Şehrîyar Necim El-Dîn bi dizî ve Xwarzimîyan li ser wî de dide bihandan. Bi hoyê vê ve wî gift û go ligel Şehrîyar Necim El-Dîn de date birîn.

Di dawîya vê Salê de Ismail û Dawid ligel Firengan de Peymaneke dawî dane bigirêdan. Li ser bingehê vê Peymanê de wan destbikişandê ji Beşê zorî Felestîn ligel Qudsa human û hin Cîgehên dinî perestî Musulmanan de dane bidestpêkirin. Di sala 641 k. de Mîr Dawid, yê ku ew Dujminê zorî noyî Firengan bû, neçar bû, ku ew Zinar û Zengoyê Buraqê Pêxember di Mizgefta El-Eqsa de ji bona Firengan jî bide biberdestkirin.

Şehrîyar Necim El-Dîn beramber bi van Dujminên Hevalbendan ve Xwarzimîyan bi heware xwe ve dane bianîn. Bi rastî jî Leşkerê Xwarzimîyan di duwayî sala 642 k. de li ser rêya xwe de Qudsa Human dane bizeftkirin. Wan di wan navan de wêrankirinên pir mezin dane bikin. Şehrîyar Necim El-Dîn jî ji Misrê ve Leşkerek ji bona yarmetîya Xwarzimîyan date binardin. Îsmail jî Leşkerek ji bona hewara Firengan date binardin. Herdu Leşkeran jî li Xezê de şerekî zor germ û giran bi hev re datin bidadan. Kamwerîya bi carekê ve bi destên Leşkerê Xwarzimîyan û Mîstî ve hate bikevtin. Leşkerê Xwarzimîyan talankirineke bêjimar û sînor dane bikin. Li dawîya vê kamwerîyê de

²¹⁰Ev Şahzadeyê hanê di dema çûna Şehrîya Necim El-Dîn ji bona Nablusê bi Dîlîti ve ji bona nava destên Ismail hate bikevtin.

Leşkerê Misrî Qudsa Human²¹¹ û Felestîn di sala 642 de datin bileyandin. Ev welatê hanê ji destpêka vê mêjûwê de tanî sala 1336 k.-sala 1918 z. de di destên Musulmanan de hate bihiştin. Mîr Dawid bi tenya ve Kerk, Selt û Eclun pê hate biparastin.

Leşkerê Misrî li bajarê Şam jî de date bidorlêpêçanîkirin. Vê dorlêpêçaniya hanê zor dirêjî date bikişandin. Inca di sala 643 k. de Ismail hate biberdestbûn. Beramber bi Şamê ve Balebelk, Busra û hin pêvekirinên wê ji bona Ismail hatin bidan.

Li dawîya vê kamwerîya hanê de Xwarzimiyîyan temayeke gewre dilê wan date bigirtin. Belam çunke, ku ew bi destkevtinên destên xwe ve nehatin bitêrkirin, ew ji bona nava Leşkerê Ismail û Dawid hatin bikevtin. Bi fermana wan ve wan li bajarê Şamê de dor lêdatin pêçandin. Ji bal Komandarekî Eyubî de tanî pêşîya sala 644 k. de bi bînimûne ve li ber Şamê de bi qehremanî ve hate bidan. Mîrê Heleb û Hemayê tanî wê demê jî Hevalbendîtiya Şehrîyar Necim El-Dîn nedane bikin. Belam wan ji bona xatirê birîna şer û wêrankirinên Xwarzimiyîyan Leşkerên xwe ji bona ser wan dane binardin. Xwarzimîyan neçar bûn, ku ew waz li dorlêpêçana Şarê Şamê de bidin anîn. Ew ji bona pêrgîbûna Leşkerê Helebê çûn û ew li Qesab de (dibe ku ew Qesîr be, M. E.) tûşî wan bûn. Şerekî giran û bi tîn ve di nava wan de hate bigerandin. Xwarzimî zor xerab hatin bişikenandin. Yekek ji Serleşkerê wanî gewre hate bikuştin û yê din neçarî duçarî bazdanê hatin bikin. Mîr Ismail jî xwe ji bona Helebê date biavêtin û Mîrê Helebê Yusifê duwem ew date biparastin. Belam Balebek ji destên wî çû û ew bi destên Şehrîyar Necim El-Dînê Eyubî ve hate bikevtin. Zarok û Pîrekên wî jî hatin biberdestkirin û ew ji bona Qahire hatin binardin. Mîr Dawid jî ji bil Kerk ve hemû Mulkên wî ji destên wî çûn. Wî jî ji bona Helebê date birakirin. Wî Kurekî xweyî gelekî biçûk bi ser Kerk ve date bicîhiştin.

Mîrê Helebê zor riqê wî Li Şehrîyar Necim El-Dînê Eyubî de dihate helsandin. Ji bona liberxwedana Mulkên xwe ve beramber bi Şehrîyar Necim El-Dînê Eyubî ve wî xwest, ku ew Humsê jê bide

²¹¹Qudsa Human di pêla bêhêzbûna Xelîfê Ebasî de di nava destên Silcoqîyan de hatibû bikevtin. Xelîfê Mustensirê Bil-Lahê Fatimî di sala 439 k. de Qudîs ji Silcoqîyan date bisitendin. Li dawî de di sala 492 k. de Firengan ew date leyandin. Heft rojan wan tede bikuştina gîstî datinbi lidarxistin. Di Mizgefta El-Eqsa de wan Not hezar Kes dane bikuştin. Di sala 538 k. de Şehrîyar Selah El-Dîn ew date birizgarkirin û ew bi destên wî ve hate bikevtin.

bizeftkirin. Wî Leşkerê xwe ji bona ser wî Bajarî date binardin. Li dawîya Du Mehan de ji dorlêpêcanê de wî ew ji Mîr Eşref di sala 646 k. de date bidagîrkirin. Şehrîyar li ser van destdirêjîyên Nasir Yusifê duwem de zor hate bitûrekirin û ji bona şerê wî ew ji bona bajarê Şamê hat. Wî Yekek ji Serleşkerê xwe ve bi Leşkerekî ve ji bona ser Humsê date binardin. Piştî bigihandina wîna ji bona Şamê bi ber guhên wî ve hate bikevtin, ku hatina Xaçperestên Heftem di bin Rêberîya Liwîsê heftemî Padşahê Firensa de berên xwe ber bi Domyatê ve dane bivedan. Vê rûdana hanê pê date bineçararkirin, ku ew binavcîtiya Xelîfê Begdadê ligel Nasir Yûsifê duwem de bi lez û bez ve bête lihevhatin. Li dawya vê lihevhatinê de tevî li nexwşîya wîyî giran de ew li ser darbestê de ji bona Aşmunen hate biveguhestin. Belam tevlivêjî de wî tuwanîbû, ku ew Xaçperestan bide biderkirin û Domyatê jî bide bivegerandin. Çünke, li dawîya nexweşkevtina wîna de best û girêdana di navbera Leşkerê wî de hatin bisistkirin. Herwehajî Bediwên ji Eşira Kenane de, yên ku wan hin ji cihên nêzikî meydana şer de parastina wan bi ser hustuwên xwe ve dabûn hiladn, gava ku wan zanîn, ku ew cîhanan ji bal leşkerên Şehrîyar de hatine bicîhiştin, destbicî bi nemerdayetî ve ew deverên hanê dane bitalankirin û jê wan dane bibazdan.

Şehrîyar Necim El-Dîn demeke kêr li pêş mirina xwe de li zînetê Kurên Mîr Dawid de bi çavekî dildarî date bitemaşekirin. Bi rastî jî gava Kurê Mîr Dawidî Gewre dît, ku Bavê wî Birayê wîyî Biçûk li cîgehê xwe de bi Serdarê keleha Kerk ve dayite bidanîn. Ew bi Leşkerekî ve ji bona ser Birayê xwe çû û wî ew date biberdestkirin. Ew bi lez û bez ve ji bona layê Şehrîyar Necim El-Dîn hate bivegerandin û wî keleha Kerk jê re date bipêşkeşkirin, bi hêvyîa ku ew cîgehekî tir ji bona wî biramberî Kerk jê re bide bidan. Şehrîyar Yekek ji Serleşkerên xwe bi Leşkerekî ve ji bona leyandina kelehê date binardin.

Şehrîya Necîm El-Dînê Eyubî di 15 Şubana sala 647 k.- 23 Çirya duwem de sala 1249 z. de hate bimirin.

Armanca û Şopên wîna

Armanca berzî pîrozî vî Serdarê hanê di pêkanîna Dewleteke xurtî bihêz mîna dewleta Şehrîyar Selah El-Dîn û Bavê wî Melek Kamil de li Misir, Felestîn, Surî Cezîrê de dihate bidîtin. Bi cudabûneke zor kêr ve ev armanca wî di dawîya Şehrîyarîya wî de hate bicîhatin. Bes û

bi tenha ve Mîrneşînîyên Heleb û Musil li jêrdesthilatîya wîna de biderbûn.

Melek Necim El-Dîn ji bona yadkirina xurtbûn û Kêra xwe Leşkerekî Memlukî date bipeyda kirin²¹². Ev hêza Çekdar di zemanê xwe de bi rastî jî zor kar û bikêr bû. Belam ev hêza Çekdarîyî Bêgane mîna hemû Hêzên Çekdarîyên hempayên xwe di mêjûwê de li dawî de bi hoyê linavçûna dewleta Eyubî ve li Misir û Şamê de hate bikirin.

Melek Necim El-Dîn bi ser Karmend û Serleşkerên xwe ve saweke zor hebû. Hîç Yekekî ji wan di civata wîna de nikarîbûn bidana bipîştîkirin, yanî jê bidana bipirskirin.

Vî Melekê Gewre ji bona avanî û avedanîyê zor karên giring û giran dane bikirin. Koşkên Rewde, Koşkên Kebişê û Dibustanên avakirî hemû nimûneyên karên wîyî zorî bilindin. Bicke li wan jî bajarê Salihîyê jî wî date bidurust kirin. Mebesta wî ji avanîya vî Bajarî bû, ku ew wî nala kehekekê li ser sînorê Rohilat de bide bilidarxistin.

²¹²Ev Memlukên-Kolemendên hanê sipahê taybetîyî Şehrîyar Necim El-Dîn bûn. Ji wan re Kolemendên Derya dihate bigotin. Hemûyan Koleyê Çerkesî û Gorcî bûn, yê ku ew bi peran ve hatibûn kirin. Ew li nav Çemê Nîl de di Girava Rewde de di Qîşleyeke taybetîyî xwe de dihatin bijîyandin.

Li zemanê Şehrîyarê Kolemendan Qelawin de Desteyekî din ji wan Kolemendan hate bipeyda kirin û bi Burcî ve hatin binavkirin; jiber ku ew di hundurê Burcên keheha Qehire de dihatin bijîyandin.

Beşê yekem dewleta Eyubî li Misir û Surî de ji sala 648 tanî 792 k. de date dagîr kirin. Beşê duwem Şehrîyarîya Kolemendên Derya date bilinavbirin û wan tanî pêla bikevtina Şehrîyar Selîmê yekemî Osmanî ji bona Misrê di sala 922 k. de date biserdarî kirin. Ew ji bal Selîmê yekemî Osmanî de hatin binabûd kirin.

Pêla Şehrîyarîya Toranşah

Ew Kurê Melek Salih Necim El-Dînê Eyubî ye. Di gava Mirina Bavê xwe de ew Serdarê Cezîrê û Kurdistanê bû. Hêştta li zemanê Bavê xwe de û di şer û merên Bedîr El-Dîn Luluyê Xwedanê Musilê û Şehrîyarê Silcoqîyî Romê de li îş û karên Serdarîyê û Serpereştîyê de pê hatibû bigihaştin. Di hunera cengînîyê de wî nav û bangekî gewre ji xwe re dabû biwergirtin.

Gava ku wî xebera mirina Bavê xwe date bibihîstin, destbicî ve ew hate helsadin û wî ruwê xwe ber bi Misrê ve date bivedan.

Şeceret El-Dure Jinbava wî Jineke zor têgihîştî û hişmend bû. Tanî gihiştina Toranşah ji bona Misrê wê mirina Melek Necim El-Dîn dabû biveşartin. Gava Toranşah bi Misrê ve hate bigihaştin, destlicî de ew ji bal Gewre û Serleşkerên Eyubî de hate helbijartin û ew bi Şehrîyarî ve hata bidazanîn.

Tanî wê demê jî Leşkerê Xaçperestan di bin Rêberîya Sin Liwis de Domyat dabûn bidagîrkirin û wî ew ji xwe re bi Sernavîniya Wargeha Cengê ve dabû bidanîn. Li dawîya hatina yarmetiyê jê re ji bal Ingilîz û Firensan ve wî ruwê xwe ber bi paytextê Misrê ve date bivedan. Armanca pêşîyî Xaçperestan bajarê Mensure bû.

Li dawîya gihiştina Toranşah de ji bona Misrê destlicî de ew ligel komkirina Leşkerekî û girawkirina liberxwedanê de xerîk bû. Xaçperestan bi sistîyeke sersûrandî ve inca di nava mehekê de ji Domyatê bi bajarê Mensure ve hatin bivegihaştin. Toranşah ji sistî û teralbûna Xaçperestan kar ji xwe re date biwergirtin. Wî Leşkerekî baş date bikomkirin û li layekîtir jî de wî Bajarokê Mensure pir bi başî ve date bixurt û bisengînkirin.

Di vê navê jî de Leşkerê Elemanî jî ji bona yarmetîya Xaçperestan hatibû bigihaştin. Ev Leşkerê gewreyî Xaçperestan bi Mensure ve hatin bivegihaştin û bi bêguhpeşandin bi xurtkirin û sengînkirina wêna ve wan lê datin bidorlêpêçandin. Avhilatina Rubarê Nîlê bernameya Sîn Liwis date bitêkûpêkdan. Bi fermana Toranşah ve pir û avbendên di navbera Mensure û Qahire de hatin bişikenandin. Lafawên avê li hemû layekî de Ordugeha Xaçperestan li ber xwe date bidan. Rêya vegeerî li wan de hate birîn. Li layekîtir jî de Leşkerê Toranşah li hemû alîyekî de gêre li ser serên Leşkerên Xaçperestan date bilidarxistin û çûn û hatina wan jî ligel

Domyatê de datin bibirîn. Wan ew tûşî birçîbûnê û nexweşîyeke zor xerab dane bikirin.

Li yekîtir jî de Toranşah bi karekî berz ve ji bona bizeftkirina Domyatê û birîna rêya derçûna Xaçperesta pê hate birabûn. Wî hin ji Gemîyan dane bijihexistin û perçe bi perçe ve bi piştta Devan ve ji bona kenarê Derya Sipî ve dane bigihandin. Li wêderê de ji nû ve wî ew datin bilihevxistin. Bi vî rengî ve wî Desteyekî Keşîyên Cengîni baş li wêderê de date pêkanîn. Wî ew kert û pirt ji bona ser Domyatê datin binardin û pêwendiyên Xaçperestan ligel Evropa de datin bibirîn.

Bi kurtî ve li layekî de tengavîya leşkerê Misrî û lafawên Şepolên pêlên avhilatina Rubarê Nîlê bi ser Firengan de û li layekîtir jî de birçîbûn û nexweşîyê Serdarê Leşkerê Xaçperestan bi bivegerandinê ve date bineçarkirin. Di vê xwe vekişandina hanê de Leşkerê Misrî zor ji Leşkerê Xaçperestan dane bikuştin û wî bi wan ve dane bigêrekirin û di dawî de wan ew di sala 647 k. de dane bidîlkin. Sin Liwis jî bi xwe û Ala Perest ve, ya ku wî ew ji Dêra San Denîs de ligel xwe de dabû bihilgir, bi destên Toranşah ve hate bigir. Li dawîya dana seraneyekî heştêsed hezar dînarên Zêr û berdestkirina Domyat de inca Sin Liwis xwe û Serleşkerên xwe dane birizgarkirin. Wî Peymanek jî ligel Toranşah de date bimorkirin. Li gora vê Peymanê de divabû, ku ew destbicî ve xwe ji ser xakê Misrê bide kişandin. Wî ev mercê hanê date bicîanîn û ew ji bona Surî çû. Sê Salekî ew li wêderê de ma. Zîyanên Xaçperestan di van şeran de bi bêtir ji Sî hezar Kes ji Şervanan ve hate bitexmînîkirin. (Mealim Tarix El-Qurun El-Wista-Agehdarîyên mêjûwa sedsalên Navîn).

Li dawî birîna şer û merên Xaçperestan de Toranşah ji bona sazkirina best û bendeke Supahî di nava Leşkerê Kolemendan de xerîkdar bû. Beşe Deryayî ji hêza Kolendan, yê ku ew ji Kolemendên Bavê wî bûn, zor ew xwedser bûn û ew bi serên xwe ve bûn. Toranşah bi Leşkerê Cezîrê ve pişt sitûr bû. Wî xwest, ku ew Kolemendên Deryayî ji bona jêrbûna best û bendê bide bianîn. Vê remana Şehrîyar ji bona leşkerê Kolemendan hişt, ku ew ji fermana wî bê biderkev û ew lê bêtin biwergerandin. Wan jê re tepek dane bidurustkirin û wan ew di sala 648 k. de dane bikuştin.

Hinek ji Mêjûvanan dibêjin, ku di vê tawankariya hanê de destê Şeceret El-Dureyî Jinbava wî têde dihate bidîtin. Renge, ku ev peyva hanê rast bête bidîtin; jiber vê Afreta hanê jî çavên xwe ji bona Şehrîyarîyê dabûn biavêtin. Bi hesta Jinbavê ve û bi serûştî ve wê ji

Toraşah nedida bihejkin. Li layekîtir jî de pêwendîyên wê ligel van Tawankarên Kolemendên Deryayî zor bi rêk û pêk bû. Hêjî bêtir wê li paş demekê de piştî biwergirtina Şehrîyarîyê bi Komandarê Kolemendên Deryayî ve date bişûkin, yê ku ew bi Eybik dihate binavkin. Ca bi gora vîna ve hîç derew niye, ku bi rêk û pêkxistina vê tawankarîya hanê bi agehdarîya Şeceret El-Dur ve hatibe bilidarxistin.

Bi kurtî ve herçilo be, ji bedbextîya welatê Eyubî bû, ku ew ji Padîşahê sert û qehreman û ji Serdarekî bi nav û bang ve bête bibêparkirin. Toraşah Şehrîyarê dawîyî Eyubî bû, yê ku ew pir bi pêgîr, çîgir û cerg û hinav bû. Zore renga, ku dê wîna xemleke baş bi Şehrîyarîya Eyubî ve bida bidan. Belam Feleka bêbext û bêbextîya navxweyî qad pê neda dan. mêjûwê ji me re date biveguhêstin, ku bes û bi tenha ve veguhêstina Keştiyên Cengîniyê li ser piştî Huşturan de wê her ev li nik vî Serdarê hanê dayite bidîtin. Inca li dawîya Du Sed û Çar salan de Şehrîyarê Mohemedê Vekirvanê Turkî beramber bi Bedena Istenbolê ve ev karê hanê date bikin²¹³. Hîç gûman têde niye, ku Şehrîyarê Mohemedê Vekirvanê Gewre ji Toraşah hatibû bihînkirin.

Bicke livêjî de nabûdkirina Orduwê Xaçperestan û dîlkirina Qeralê Firensî jî bi saya şan, rûmet û gernasîya vî Serdarî ve hatîye bikin.

Payînbûna Serdarîya Eyubî li Misrê de

Kolemendên Deryayî Serhildayî li dawîya kuştina Toraşah de Şeceret El-Dure Jinbava wîna bi Padîşahî ve li ser Textê Misrê de dane bidanîn. Peyvdarîya Roja Înê bi navê wê ve dihate xwendin û Pûl jî bi navê wê ve hatin bilêdan. Li ser Pulên wîna de "El-Mustesimiye El-Salihe El-Meleket El-Muslimîn, Um Melek El-Mensur Xelîl-Rumetvana Qenca Padîşaha Musulmanan û Dêya Padîşahê Mensurê Xelîl" dihate bineqîşkin. Li dawîya dazanîna Padîşahîyê de wê Meez El-Dîn Eybek Serokê Kolemendên Deryayî bi Serleşkerê Misrê ve date bidanîn

²¹³(Evaya di sala 1453 z. de beramber bi vektirina Istenbolê de ji bal Şehrîyarê Muhemmedê Verkirvane Gewreyî Turkî hate bikin. Cuma).

Şehrîyarîya Şeceret El-Dure zor neda bidirêjkin; çunke, ku Gewreyên Misrê li ser nişankirina Serdarekî ji nava Xanedana Eyubî de sorbûn. Di dawî de Melek El-Eşref Musayê Xwarzayê Melek Kamil û Kurê Mîrê dawîyî Eyubî li Yemenê de li cîgehê Şeceret El Dure di sala 648 k. 5 Awgosta sala 1250 z. de bi Padîşahê Misrê hate daîn. Belam Serdarî û desthilatî di nava destên Mîr Meez El-Dîn Eybek²¹⁴ de bûn.

Li dawîya Salekê de Misir ligel Melek Nasir Yusufê Serdarê Helebê de têk çû. Vî şer û pevçunê Salekê di nava wan de date bidirêjkin. Di dawî de Xelîfê Begdê Melek Nasir Yusuf û Aybek di sala 652 k. de dane bilihevanîn.

Mîrê Kolemendên Deryayî û Serleşkerê Misrî Meez El-Dîn Eybek di sala 653 k. de Serdariya xwe serbixwe li ser Misrê date dazanîn û wî Melek Eşref ji ser Textê Patîşahîyê date bidaxistin û wî ew ji bona nik Merevên wîna li Yemenê de date binardin. Bi vî rengî ve Şehrîyarîya Eyubîyî xurtî û binav û bang li Misrê de hate bipayînkirin û ew di dawî de ji bona nava destên Kole û Bendên wan hate biveguhastin. Vî karê siyasî û Supahîyî hanê bi hoyê linavçûna serdarîya Ebasî hate bikirin. Herwehaji wî karî jî serdarîya Eyubî li Misrê de date binabûdkirin. Bi her awayekî ve divabû, ku Melek Adil li pêş danîna bingehê Leşkerê Kolemendan de bi hûr û kûrî ve temaşeyî mêjûwa Xilafeta Ebasîyan ji xwe re bida bikirin û wî jê ji xwe re hînbûnên bi nerx ve bidana bigirtin.

²¹⁴Xwedîyê Tarîx El-Islam El-Musewer Mîrza Mohemed Elî dibêje: "Aybek ji Axa Bek hatîye".

Belam ji hiş nedûre, ku ev Ay Bek bi têngihîştina Mîrê Heyvê bête bidîtin.

2 . Serdarîya Eyubî li Helebê de (579-685 k. de).

Şehrîyar Selah El-Dîn cara yekem ev welatê Helebêyi hanê ji bona Zahir Xazîyê Kurê xwe date bidan, yê ku ew hêştajî Yanzdeh Salî bû. Li dawîya çend Mehan de wî serpereştîya vî Welatî ji bona ser milên Melek Adilê Birayê xwe date biavêtin. Di sala 582 k. de Şehrîyar ji nûve welatê xwe date biparvekirin. Wî Melek Adil bi Etabikê Melek Ezîzê Kurê xwe ve li Misrê de date bidanîn. Wî dîsan welatê Helebê bi Melek Zahir Xazîyê Kurê xwe date bidan û wî Deife Xatun²¹⁵ Keça Melek Adilê Birayê xwe lê date bimarkirin. Melek Zahir di jîyana Bavê xwe de her û her dilsozekî rast û durustê wî bû. Di hemû şerên Xaçperestan de wî ligel Bavê xwe de komek didan bikirin. Li dawîya mirina Bavê xwe de ew bi Melek Adilê Mamê xwe hate bigirêdan. Armanca berzî vî Mîrî bû, ku ew bilihevhatin tirazûwê hêza Serdarîyên Eyubî bide biparastin. da ku ew bikaribe liberxwedana xwe li ber hemû hêrîşan de bide bikirin, wî keleha Helebê zor bi sengînî ve date biavakirin û bixurtkirin. Melek Zahir di sala 613 k. de hate bimirin. Mehrevanê Xwedê li pêş mirina xwe de Melek Ezîz Mehmudê Kurê xweyî biçûkê Kurê Keça Melek Adil bi Pêhatîyê xwe ve date bidanîn. Mebesta wî jî ji vî bû, ku ew ji yarmetî û desthilatîya Melek Adil sûd ji bona mala xwe bide biwergirtin. Melek Eşref Musayê Kurê Melek Adil Fermanrîya Leşkerê Helebê bi ser milên xwe ve date bihildan û ew bi xwe beramberî hêrîşa Şehrîyar Kîkawîsê Selcoqî ve bi başî ve hate birawestandin. Gerandina Kar û barên welatê wî di nava destên Etabik Tuxurlî Cîgirê Melek Zahir û Qadî Beha El-Dînê Kurê Şedadê bi nav û bang de dihhate bidîtin.

Melek Adil û Melek Kamilê Pêhatîyê Kurê wî bi serdarîya Melek Ezîz ve hatin birûniştin. Melek Ezîz di sala 628 k. de gerandina kar û barên welatê xwe bi ser milên xwe ve date bixistin. Ji bona girawkirina serpereştîya xwe wî ji Gewreyên Hevalbendên xwe Karmendên taze dane binîşankirin. Herwehajî wî fermandarîya keleha Helebê jî ji bona nava destên Mîrekî ji Hevalbendên xwe date bisipartin.

²¹⁵Bi navê û bang bû, ku navê wê Sefiyet Xatun bû. (M. E.).

Bi yarmetîya Kamilê Xalê xwe ve wî keleha Şêzer date bigirtin. keleha Bîre jî, ya ku ew Bajarokekî li ser Furatê de bû û ya ku ew di nava lidûmayinên Melek Zahir Dawidê Mamê wî de dihate bidîtin, bi destên wî ve hate bikevtin. Çi Bav û çi jî wî jî wan zor bajarê Helebê dane biavedanîkirin. Wan Bazirganîya wêna pir bi pêş ve dane bixistin. Wan sînoren wê ji aliyê Cezîrê û Surî de dane bifirehkirin.

Melek Ezîz di sala 634 k. de di nava xortanîya xwe de hate bimirin. Cihê serdarîya xwe wî ji bona Melek Nasir Yusifê duwemê Kurê xwe date bicihiştin²¹⁶, yê ku ew hêştta Heft Salî bû.

Nenka Yusif Deyfe Xatun di pêla tengavîyeke siyasî de gerandina kar û barên welêt bi destên xwe ve date bixistin. Ew bi Cîgirê Melek bû. Li dawîya tûrebûnekê de di navbera wê û Melek Kamil de wê Hevalbendiyek ligel Melek Eşrefê Serdarê Şamê de date bigirêdan. Di dema ku Leşkerê Misrê ji bona vegirtina welatê wê xwe bi ser ve date rakişandin, wê dikaribû zor bi başî ve liberxwedana xwe bide bikirin. Orduwa wê di bin Femandarîya El-Muezem Kurê Selah El-Dîn de Leşkerê Dujmin tûşî zîyanên pir gewrekirin û wî ew dane bivegerandin.

Deyfe Xatun ji bona bêtirkirina desthilatî û xurtbûna xwe bi eşkere ve ligel Şehrîyar Kîxisroyê Silcoqîyê Romê de peyman date bigirêdan. Wê xwe bi Bestîvanên wî ve date biwergirtin. Wê bi navê wî Pul dane bilêdan û peyvdarîya roja îne bi navê wî di nava Mizgeftan de date xwendin. Wê Xweha Kîxisro ji bona Melek Nasirê Nevîyê xwe date bixwestin.

Di vê navê de berbatîyeke zor gewre ruwê xwe ber bi Surî ve date bivedan. Hemû xelkên Şervanên Xwarzimî li Jêrî Derya Xezer de, yê ku ew ji bal Cengîz Xan de ji Xaka xwe hatibûn biderkirin, ruwên xwe ber bi Cezîrê ve dane bivekirin. Wan welatê Melek Salihê Eyubîyê Kurê Kamil dane bileyandin.

Mexabin, ku ew kîn û berberiya di navbera Mîr û Gewreyên Eyubî de nehişt, ku ew beramberî vê berbatîya hanê de biyekbin, yaxud jî ku ew li gora berjewendiya xwe de xwe li ber Xwarzimîyan de bidin biyekgirtin. Di dawî de di sala 638 k. de Leşkerê Helebê beramber bi hêza zorî lafawîyî Xwarzimî ve hate bişikenandin û Melek Muezemê Kurê Selah El-Dîn Femandarê leşkerê Helebê jî hate biberdestkirin. Hemû bargiranîyên leşkerê Helebê bi destên Dujmin ve hatin bikevtin.

²¹⁶Ev Melek Nasir ji Fatime Xatun Keça Melek Kamil bû.

Hemû welatê Surî tanî Hemayê bi jêr destên Xwarzimîyan ve di sala 638 k. de hate bikevtin. Li Paş de Leşkerê Helebê ji bal Melekê Humsê û Eşîrên Gerokên Ereb ve, yên ku wan jiber Xwarzimîyan dabûn bibazdan, hate bixurtkirin. Wî hêzeke wetov date bipeyda kirin, ku ew ser li nû de ligel leşkerê Xwarzimî de bikaribe bide bişerkirin. Di vêketina şer de di navbera herdu leşkeran de Leşkerê Xwarzimî xerab hate şikenandin û wî date bibazdan. Leşkerê Helebê tanî Rehbe bi dû wî ve hate bikevtin û ji wir û pêve ew nema bi dû wî ve çû. Xwarzimîyên şikestî xwe ne li Heran û ne jî li Ane de dane bigirtin. Ew ji wir ji bona nava xakê Xelîfê Ebasî hatin bikevtin. welatê Cezîrê, yê ku ew ji bal Xwarzimîyan hatibû bileyandin, hate birizgarkirin û hemû Dîlên Musulman hatin biberdan, yên ku ew tevde li Heranê de hatibûn bizindankirin. Di sala 640 k. de leşkerê Helebê careke din jî pîs Leşker Xwarzimîyan date bişikenandin. Li dawîya vê kamwerîya hanê de bi çend Mehan ve Sefîya Xatun hatebi bimirin. Melek Nasir Yusif vê carê kar û barên gerandina serdarîya xwe bi destên xwe ve date bixistin. Wî li ser beşê zorî Surî de ji Erîş tanî Furatê dida biserdarîkirin. Ji bal Xelîfê Begdê de Navnîşana Şehrîyarî pê hate bidan.

Zor mexabin, ku bedbextîya wêrankirina Tataran hate bidîtin. Bi rastî jî Holako di sala 658 bi Şepolên pêlên Mengolî de ruwê xwe ber bi Helebê ve date bivekirin. Şehrîyar Nasir bi bê sûd ve çavnêrîna alîkarîya Misrê date bikirin. Di dawî de ew neçar bû, ku ew Helebê bide bicîhiştin û ew ji bona bajarê Şamê çû. Belam dîsan ew rizgar nebû û ew bi nava destên Holako ve hate bikevtin û wî ew date bilinavbirin. Bi vî rengî ve serdarîya Helebêyî Eyubî jî li ser destên Holako de hate bidawîkirin.

3. Serdarîya Eyubîyî Şamê

Şehrîyar Selah El-Dîn di jîna xwe de welatê Şamê bi Melek Efdelê Kurê xweyî gewre ve dabû. Li dawîya mirina wîna de zor pê neçû, tanî ku di navebera Melek Efdel û Birayê wî Melek Ezîzê Serdarê Misrê de têk çû. Li dawî jî de Melek Adil jî xwe têkelî vê herayê kir. Demeke dirêj vê hera û pevçûna hanê date kişandin. Di wê navê de bajarê Şamê Sernavînîya serdarîya Melek Efdel çend carekî bi jêr dorlêpêçanê ve hate bikevtin. Inca li dawîya mirina Melek Ezîz û şikestina Melek Efdel de Şam û Surî bi jêr desthilatîya Melek Adil ve hate bikevtin. Li dawîya mirina Melek Adil de serdarîya Surî bi destên El-Muezem Îsayê Kurê wî ve hate bikevtin. Di zemanê vî de berbatîya Firengan bînvedana vî Welatî dane bitengkirin. Li dawîya El-Muezem de Melek Nasirê Kurê wî bi Serdarê welatê Şamê ve hate bidanîn. Belam Melek Kamil wazî lê nehêna û ew bi Leşkerekî ve ji bona ser wî çû. Di pêşî de Melek Eşref Musayê Birayê Melek Kamil layê Melek Nasir date bigirtin, belam di dawî de ew ligel Melek Kamil de hate birêkvevtin û wan bi hev re bajarê Şamê dane bigirtin û serpereştîya vî bajarê hanê di sala 626 k. de bi destên Melek Eşref ve hate bikevtin.

Ewende pê neçû, Melek Eşref ji bona liberxwedana berbatîya Celal El-Dînê Xwzîmşah ligel Şehrîyarê Romê Kîqubad de lihevhatinek date bigirêdan. Wî Leşkerek di bin Femandarîya Mîr Ize-El-Dîn Umerê Hekarî de ji bona hewara Hevalbendê xwe date binardin. Van herdu Hevalbendan Celal El-Dîn li nêzîka Erzencan de di 28 Remezana sala 627 k. de dane bişikenandin. Li dawîya navekê de di navbera Melek Eşref û Melek Kamilê Birayê wî de têk çû. Herwehajî di nava wan û Hevalbendê wanî Ela El-Dîn Kîqubad jî de têk çû, yê ku wî hêrîşî ser welatê Cezîre date bikin û Perçeyek jê date leyandin. Inca li dawî Du salan de ango di sala 633 k. de ew Perçe hate bivegerandin.

Melek Eşref di dawîya jîna xwe de ligel Melek Kamil jî de têk çû û Leşkerê Misrê jî ji bona ser bajarê Şamê hat. di wê navê de Melek Eşref hate bimirin.

Di zemanê Melek Adilê duwem de şer û heran di navbera Mîrên Eyubî datin bidestpêkirin. Melek Salih Ismailê Serdarê Şamê ligel Firengan de beramberî bi Melek Salihê Eyubîyê Serdarê Misrê ve Hevalbendîtiyek date bigirêdan. Melek Salihê Eyubi bi yarmetîya

Leşkerê Xwarzimîyan ve sipahên Hevalbendan li Xeze de di sala 634 k.-sala 1244 z. de date şikenandin û wî ser li nû ve Surî û Misir biyekkirin.

Li dawîya Mirina Melek El-Muezem Toranşahê Kurê Salihê Eyubi de Serdarê Helebê Melek Nasir Yusif bajarê Şamê date bizeftkirin. Ev Şahzadeyê hanê bi xwe jî ve dawîvanê Mîrê Eyubi li ser Şamê bû.

bajarên welatên Şamê di zemanê Eyubiyên de zor avedanî, avanîkirin, pêşkevtin û geşitî datin bidîtin. Mîr û Jinmîrên Xaneda Eyubi û Gewremerdên vê pêlê de di avanîkirina Seran, Koşk û Kaxên ciwan ciwan de bi hev re didan bipêşbazîkirin. Bi taybetî ve bajarê Şamê di vê pêlê de pir hate bipêşvekevtin. Ew bi navînîya zanistîyê û komek ji dibustanan ve hate bikirin. Geştvanê bi nav û bang ve Kurê Cebir, yê ku wî li zemanê Şehrîyar Selah El-Dîn de bajarê Şamê dayite bidîtin, dibêje: ku di bajarê Şamê de Bîst Dibustanek hebûn, belam ewende pê neçû, tanî ku jimara wan Dibustanan hate bidubarekirin.

4. Serdarîya Eyubiyî Hema.

Li dawîya bikevtina Hemah de bi destên Eyubiyan ve Şehrîyar Selah El-Dîn ew ji bona Melek Muzeferê Kurê Teqî El-Dînê Birayê xwe date bidan. Nevîyên vî Mîrê hanê li hêre de her û her Serdar bûn. Wan her û her dixwestin, ku pêwendîyên wan ligel Serdar û Gewremendên Eyubi bi başî ve bête birabuhurandin.

Gava ku Holako ji bona ser Surî hat, wan nikarîbûn xwe li ber wî de bidin biragirtin. Li dawîya bişikandin û vegarandina Holako ji Surî de ew bi serdarîya Kolemendên Misrî ve hatin bibestandin. Ev Malbata hanê di mêjûwa 698 k. de hatin bilinavbirin.

Birazayê Melekê paşîyî Hema Mêjûvan û Zanistvanê bi nav û bang ve Mîr Ebu El-Fida Ismail bû, yê ku wî ligel Şehrîyar Mohemed Nasir de beşdarî şer bû. Vî Şehrîyarî gelekî ji Ismail hejdikir û wî Hema pê date bidan û pêre jî wî Navnîşan û Mafeyê Şehrîyarîyê jî pê date bidan. Di hingama Ebû El-Fida de Şarê Hema zor hate bipêşvekevtin. Gora vî Mîrê gewreyî hanê di nava Goristana bajarê Hema de tête bikevtin.

Li dawîya Şehrîyar Ebû El-Fida de Melek El-Efdel Mohemedê Kurê wî bi hoyê bê Serpereştîya xwe ve ewletîya Şehrîyarê Misrê bi xwe ve date biwindakirin. Di encam de ew hate bigirtin û ew li keleha Şamê de hate bibendekirin. Bi vî rengî ve serdarîya Eyubî li Hema hate bidawîkirin.

5. Mîrneşîniya Eyubîyî Humsê

Ev welatê Humsê di sala 570 k. de bi destên Şehrîyar Selah El-Dîn hate bikevtin. Li dawîya vê mêjûwa hanê de bi çar salan ve wî bi Mohemedê Kurê Şêkohê Mamê xwe ve data bidan. Di vê navê de ev welatê hanê ji bal Melek Nasir Yusufê duwem de Serdarê Helebê di sala 646 k. de hate bizeftkirin. Belam ewende ew bi destên wî ve nama û ew careke din ji bona nava destên Nevîyên Şerkoh hate biveguhastin. serdarîya vê Xanedana hanê tanî sala 661 k. de date bidemandin. Bi hatina Holako ve bê liberxwedan wê dergehê xwe jê re date bivekirin û serdarîya Xanedana Şerkoh li nav hate biçûyîn.

6. Mîrneşîniya Eyubîyî Yemen.

Em dizanin, ku ew ji bal Melek El-Muezem Toranşahê Birayê Şehrîyar Selah El-Dîn di mêjûwa 569 k. de hate bivekirin²¹⁷. Wî Du

²¹⁷Di Mirat El-zeman, bergê 3 de hatiye: Ku Şems El-Dewle Toranşah, gava ku wî berê xwe ji bona vekirina Yemenê date bivedan, ew di rêya xwe de Di ser Meka pîroz re hate derbaskirin. Wî dixwest, ku ew ji bona nava bajarê Mekê here. Bela Mîrê wêna Dergehê Kebê date kilidkirin û ew ji bona serê çiyayê Bavê çû. Toranşah berê xwe date Kabe, da ku ew xwe li dora wê bide zivirandin. Wî dît, ku dergehê Kabê hatiye kilidkirin. Wî destên xwe ber bi Jor ve date berzkirin u wî ji bona Xwedan date bangkirin û got: Xwedo! Heger ku ez bi mebesteke pak ve ji bona vî cihî hatime, de vî derî tu ji min re bide vekirin. Wî destên xwe ji bona kilidê date avêtin û bi hêza Xwedê ve dergehê Kabê jê re hate vekirin û wî tede date limêjkirin.

Gava ev xebera hanê bi Bavê Qeysê serê çiyê ve hate gihaştin, wî xwe ji serê çiyê date berjêrkirin û ew ji bona nik Toranşah hat û wî jê re hêvîya lêbuhurandinê date bikirin. Toranşah lê hate buhurandin, wî ew date bixelatkirin û di cihê wî de wî ew date bihiştin.

Toranşah bi sipahê xwe ve hate birêkvevtin û ew ji bona Yemenê hate bigihaştin. Li wêderê de ew ligel Hezên Eb-Dul Nebî Kurê El-Mehdî bi şer ve hate bikevtin. Wî ew date bipirtpirkirin. Ev Serdarê pirt pirtkirî zor sitemkar û bedkar bû. Karên wîyî Zarotiyê ji Hiş derbûn. Wî Gorek û Aramgehek ji bona Bavê xwe bi avzêr ve dabûn biavakirin. Wî bi darê zorê Tude neçardikirin, ku ew ji dilva Kabê ve serdana goristana Bavê wî bidin bikirin. Toranşah ev Sitemkar û Bedkarê hanê date bigirtin û ew date kuştin. Tevaya malên wî û Aramgeha Bavê wîyî avzêrkirî û tijê bi cewher û kevirên giran ve dane bizeftkirin.

salan li Yemenê de bi navê Birayê xwe ve date biserdarîkirin. Li dawî de wî Cîgirvanek li şuna xwe li ser de date bidanîn û ew ji bona Misrê hate bivegerandin. Li dawîya mirina wî de Yemen bi Melek Ezîz Textekîne Birayê Şehrîyar Selah El-Dîn ve di sala 579 hate bidan. Ev Mîrê hanê tanî mirina wî di 16 Şewala sala 593 k. de li wêderê de ma. Di dawîya wîna de El-Meez Ismailê Kurê wî şuna wîna date bigirtin. Belam ew di sala 598 k. de hate bikuştin.

Nasirê Eyubiyê Birayê wî cîgehê wî date bigirtin û ew jî di 12 Muherema sala 611 hate bikuştin. Li dawîya vê de Melek Mesud Selah Eldîn Yusif Kurê Melek Kamil bi Serdarê Yemenê ve hate binîşankirin û wî bi hêzeke mezin ve ber bi Yemenê ve date bivedan. Ew di 2 Muherema sala 612 k. de bi Sernavîniya Yemenê ve hate bigihaştin, ya ku ew Zubey de bû. Li dawîya girtina Teez de Sulêman Kurê Teqî El-Dîn Umer Kurê Şehinşah jî bona Misrê hate bivegerandin. Ew ligel Imamê Yemenê de bi şer ve hate bikevtin. Di roja 8 Cemada duwem de sala 614 wî Sena date bizeftkirin. Li sala 619 k. de kar û barên Yemenê wî ji bona nava destên Kurên Resulîyî Hevalbendên Eyubî datin bisipartin û ew di sala 620 k. de ji bona Misrê hate bivegerandin. Di sala 624 k. de careke din ew ji bona Yemenê neçarî bivegerandinê bû. Wî Kurên Resulî dane bizindakirin û wî ew di wê roja girtina wan jî de ji nû ve dane biberdan. Ew di sala çûna xwe de cardî ji bona Misrê hate bivegerandin, piştî ku wî dîsan Serpereştiya Yemenê ji bona Nur El-Dîn Umerê Kurê Resulî date bisipartin. Li dawîya derbasbûna demekê de Nur El-Dîn dazanîna Serxwebûna xwe date bikin. Bi vî rengî ve bingehê serdarîya Resulî li Yemenê de hate bisazkirin.

7. Serdarîya Eyubiyî Cezîrê

Vê serdarîya hanê ji roja bidanîna wêna tanî sala 643 k. de date bidirêjkin. Navînîya wêna Mîyafarqîn²¹⁸ bû. Di zemanê El-Muzefer Xazî ew bidestên Mengolan ve hate bilinaçûn. Belam li hin bajarên Cezîrê û Kurdistanê de Mayînên Eyubi her mabûn. Ji van jî Mîrneşînîya Hesenkêfê²¹⁹ bû, ya ku wê tanî sedsalê Dehemî Koçî jî date demandin.

Dîtineke Giştî

Şehrîyariya Eyubi li şûna dûmayîna Xilifên Fatimî di Misrê de û Etabikan li Surî de hate bidamezirandin. Tevî hêrsên Xaçperestan Yek li dû Yek jî de di hingava Şehrîyar Selah El-Dîn, Melek Adil û Melek Kamil de şûneke wêyî pirî diyar hebû. Di pêla Melek Adilê duwem de ji bê serpereştî û sistîya wîna de ew hate bibêhêzkin. Belam Melek Salih Necim El-Dînê Eyubi bi dujwarî û bi karekî bikêr ve di dawî de bi ser wan Serdarên bêker, Dilbijok û Genî ve hate bikevtin. Tanî radeyekî wî cardî xemla pêşî pê date bidan. Wehajî Kurê wî Toranşah jî dê bida bikin, ger ku ew tûşî serhildana leşkerê Kolemendan nehata bikin. Dibû, ku wî jî karekî zor mezin ji bona vê Serdarîya hanê bida bikin. Çunke, ku ew Serdarekî pri baş bû.

Jêhatbûnên Şehrîyarên Eyubi bi tenha ve di qadên şer de nedihatîn bidîtin. Belkî ew di qadên Zanistiyê, Zanebûnê, Avanîyê û Aburî de dihatîn bidîtin. Wan di van waran de şopên gewre û bi nav û banh ve li dûxwe de dane bicîhiştin. Di derbarê Çandinîyê û Avdanyê de zor xerîk bûn. Di zemanên xwe de wan ji bona pêşvexistin û geşkirina Bazirganîyê gelek peyman ligel Serdarîyên welatên Ewopa de datin bigirêdan.

²¹⁸Niha Ev bajarê hanê bi Silîvanê tête binavkin, Ev navê hanê jiber Eşîra Silîvanîyî Kurdîyî mezin lê hatiye bikin. Kurd ji Silîmanî Silîvanî dibêjin û ew ji bona Silîman Silîvan dibêjin. Silîwan di Neqşên Turkî de hatiye binivîsandin. (M.E.)

²¹⁹Ew niha bi navê Şernexê ve tête binavkin. Li dorhêla wê de Eşîra Melekan tête bidîtin, ya ku ew di mêjûwê de pir kevnar û bi nav û bang tête biderkevtin. (M. E.).

Orduwa Eyubî Du Beş bû. Leşkerê taybetîyi Kolemendan û leşkerê Mîr û Serdarên pêve girêdayî bûn. Ev rengê pêkhatinan bi gora wî zemanî ve zor baş bûn û ew li gora hatinên Serdarîyê de ji dihatin bilihevhatin. Leşkerê Kolemendan, yên ku ew hemû Kole bûn û ew bi peran ve hatibûn kirîn, bi remaneke Supahî ve hatibûn bipeyda kirin. Di pêşî de mîna Leşkerê Turkîyî Ebasî û Inkîşarîyê Osmanî pirî baş bûn û wan gelekî karkirin. Lêbelê di pêla lawazîya Serdarîyê de ew mîna Mikrobekî berbat bi Serdarîyê ve hate bikevtin û wî ew tûşî nexweşîya nemanê kir.

Di hingava Şehrîyarîya Eyubi de ji bona Cîhana Musulmantîyê bingehê xurt û pêşkevtî hate bidanîn. Li hemû layekî de Zanistvan û Karnasên bi nav û bag ruwên xwe ber bi Serayên Şehrîyarîyên Eyubi ve dane bivedan. Şehrîyarên Eyubi jî zor ji bona wan rûmet û şan dane bigirtin. Ji bona zanebûn û avanîkirina welêt wan zor karên hêja û bi nerx ve dane bikirin, Wan Bingehên rêzanên gerandina Welêt dane bidanîn. Wan Bêş û Bacên Serdarîyê ji bona rêzaneke bi rêk û pêk ve dane bixistin. Wan şeweyê rabûn û rûniştina Serayên Serdarîyê û Nav û Nîşanên Mîrî dane birêkûpêkvexistin. Rêzanên Mîrneşîniyan - (Derebegîyan)- di nava welatên Eyubi de zor hatin bipêşvekevtin. Zor ji rêzanên Eyubi ji bona Siwarên Mêrxasên Ewropa hatin biveguhestin. Ji bona nimûne Durujmê Xanedananên Keyan û Padîşahan Ewropîyan ji Eyubîyan dane biwergirtin.

Derîyê Yanzdehemîn

11. Dewleta Kurên Erdelanî ji 617-1284 k. de

Bi gora Şerefname û Çar sedsalên Dawîyî Iraqê ve ev Serdarî zor gewre û bihêz bû. Li gora goyên Tudeyên Erdelan ev serdarîya hanê pirî kevnar bû û ew tanî Hingava Ebasîyan û hêjê bêtir tanî hingava Sasanîyan jî diçe. Bi rastî jî ji bona rastîya duwem belgeyekî rast û durust bi destên me ve niye. Belam Mecer Longirîk dibêje: ku ev Serdariya hanê ji bal Cengîzخان pê hatîye birûniştin²²⁰. Doktor Firêc dibêje: ku Cengîzخان Sazvanê vê Serdarîyê ji bona van navan date binîşankirin²²¹. Divê, ku ev serdarîya hanê li dawîya Xilafeta Ebasî de hatibe bidamezirandin; çunke, Leyandina Iranê ji bal Cengîzخان de di sala 617 k. de hatîye bikirin û ew di hingava Xilafeta Nasir El-Dîn El-Lah de hatîye birûdan.

Îca bi gora vê mêjûwê ve dibe, ku ev serdarîya Kurên Erdelan geh bi Serxwebûn û geh jî pir caran jî bi rengê bestî ve ji şeş sedsalan û nîv bêtir hatîye bidemandin. Çunke, mêjûwa linavçûna wê de di sala 1284 k. de tête bidîtin.

debera em careke din ji bona ser pirsîyarîya bidamezirandina wêna bêtin bivegerandin. Di vî warê hanê de Mêjû tiştêkî bi şêweyekî giştîyî bi carekê ve ji me re nade bizanîn. Şerefname dibêje: ku Baba Erdelan ji Xanedana Ehmedê Merwane, yê ku wî serdarîya Merwanî

²²⁰Çar sedsalên Dawîya Iraqê, Rûpel 6.

²²¹Kurdler, r. 119.

Kurd li Kurdistanê Navînê de dayite bisazkirin. wî ji Diyarbekirê ji bona nava Eşîrên goran dayite bikoçkirin²²². Li dawîya vêna de gava ku Cengîzخان Iran date bizeftkirin, wî ji Mengolan re date bikarkirin û wan ew ji bona şarezorê datin biserdarîkirin.

Goya çar sedsalên dawîyê Iraqê di koka xwe de ew jî mîna goya Şerefname ye. Lêbelê ew bêtir bi ser ve dide bivekirin û dibêje, ku Baba Erdelan li Malbateke kevnî û Gewreyê Diyarbekir bû. Wî ji bona nava Eşîra Goran date bibarkirin. Ewende pê neçû, wî desthilatî ji xwe re date bipeydakirin û Eşîrên Şarezorê û Xêlatên Rojhilatî Hewreman jî ji bona jêdestîya xwe dane bikişandin. Gava Cengîzخان ji bona wan navan hat, ew bi serdarîya Baba Erdelan hate birûniştin.

Geştvan û Rojhilatvanê Ingilîzîyê bi nav û bang Rêç dibêje, ku Xanedana Kurên Erdelan di koka xwe de bi xwe jî ew ji Goranin û ew jiberê Mamoyîne. Lênerînên vî Mêjûanî ji Hiş zor nêzikin. Dibe, ku ew bi hêza Eşîra xwe ve bi ser Eşîrên wan navan ve hatibe zalbûn û wî serdarîya xwe dabe bidamezirandin²²³.

Şerefname derbarê serdarîya Baba Erdelan çende agehdariyan nade bidan. Lêbelê Mecer Longrik dibêje, ku Kelol Begê Kurê Baba Erdelan bi xwe ve Hewlêr jî ji bona jêr serdarîya xwe date anîn û pêla serdarîya Xidir Begê Kurê Kelol Beg û Ilyas Begê Kurê Xidir Beg bi bê şer û pevçûn hatîye birabuhurandin û bêtir vê serdariyê hêz û hiner ji xwe re dayite bipeydakirin.

Biderkevtina serdarîya Celayerî di sedsalê Heştêmînî Koçî de li Iraqê de di zemanê Mîrekî sistî û bêkêrî (dibe, ku ew Xidir Begê Kurê Ilyas Beg be) Erdelanî de lihev hatîye birasthatin. Beşê Jor û Rojavayî Erdelan ji dest çû. serdarîya Celayerî ji bona vegirtina mayîna welatê Erdelana zor date bikarkirin. Lêbelê beramberî azayî û konetîya Mîrê tazeyî Erdelan Hesên Beg Kurê Xidir Beg hîç bi wê ve nehate bikin. Li dawî de di sedsalê Nehemînî Koçî de-Panzdehemînî Zayînê de- di pêla

²²²Ev serdarîya Merwanî di dawîya sedsalên pêncan de hatîye bilinavçûyîn. Zor dibe, ku Baba Erdelan her di wê demê jî de jiber sor û sîtema Wezîr Bavê Cuhêr ji bona nava Goran dabe bibarkirin.

²²³Doktor Firêç di Nivîsta xweyê Kurdler de, ya ku ew têde zor bi dildarî guh bi Xwîngerbûna Turkî ve dide bidan, koka Baba Erdelan bi renegeî din ve dayite binivîsandin.

serdarîya xurtî Mamun Beg²²⁴ de ew Beşê layê Jorî, yê ku ew ji bona nava destên Celayerîyan hatibû bikevtin, hate bivegerandin. Dîsan Zeyê Badînan-Zeyê Mezin- bi sînorê Jorî Erdelan bû. Hêzeke Erdelanî jî li Rewanduz hate bidanîn.

Li Serdarîyên Dirawseyên Iraq de di wê pêlê de tanî wê roje de hiç Serdarîyeke weha peyda nebibû, ku bi qed serdarîya Erdelan wer bi hêz û hiner ve hatibe bipeydakirin.

Di vê pêle de xelkê welatê Şarezor bi xwe hêjî ew xelkên wêyî îro bûn. Zengene, Hemewend û Caf hêşta ew ji Iranê nehatibûnê. Malbatên Ayînî mîna Şêxan, Talebanî û Cebarî hêşta zor nebibûn û wan rengên Eşîran ji xwe re hêjî nedabûn bipeydakirin. Dolên Rojhilatî Kerkuk bi destên Gundîyên tevlihevên Kurd bûn. Jiyana Bajartîyê bi bidîtina îro ve zor kêmbû. Derne û Pencewîna îroyî li ser sînor de, Kuyê, Herîr, Rewanduz û Akrê her yekekî ji van Bajaran xwedan serdarîya xweyî biçûk û keleha xwe bûn.

Li layê Jorî Zeyê Badînan de Mîrneşîniya Imadîyê bû. Ekra, Dêr, Duhok û hin caran jî Zaxo bi Mîrneşîniya Imadyê ve girêdayî bûn. Ev Mîrneşîniya hanê ji sedsalê Duwanzdehemînî tanî Çardehemînî Zayîne de date demandin. Ango wê Dused Salî li jêr serdarîya Erdelanan de date bidirêjkirin. Di dawîya vê mêjûwa hanê de ew bi jêr serdarîya Celayerî ve hate bikevtin. Li hêre de ji bidestpêkirina sedsalê Çardehemînî Zayîne de Xanedana Badînan bi Serdar bûn. xelkê vî Welatî jî ji Eşîrên Hekarê bûn. welatê Mukrî jî li jêr serdarîya Erdelanan de bû.

Mamun Beg Sê Kurên wî hebûn: Bêkeh Beg, Surxab Beg û Mehmud Beg. Li dawî mirina wî de Bêkeh Begê Kurê wîyî gewre li şûna wî de hate birûniştin. Lêbelê wî netuwani hemû welatê Erdelanê ji bona jêr serdarîya xwe bide anîn. Birayên wî her Yekî li welatê xwe de gerandina xweyî serbixwe dane bidamezirandin. Ew Perçê ku ji bona Bêkeh Beg mabû: keleha Zelem, Texeso, Şemîran, Hewar, Sîman, Dawdan-Rawdan, Avrawdan- û Kelenber bûn. Diyarê, ku di zemanê

²²⁴Ev Mamun Bege, ew kurê Munzir begê Hesên bege, yê ku ew beramberî serdarîya Celayerî bi merdayeti ve hate birawestandin. Li gora Mêjûvan Elî Ekber Hingava serdarîya vî Mamunî li sala 862 k. de tanî sala 900 k. de ango 38 salan dayite demandin. Insiklopêdiya Musulmantîyê.

Bêkeh Beg de bûyînên giring û gewre nehatine birûdan. Heger wan jî dabin birûdan, ew ji bona me nediyarin. Belam bi gora ku ew di bidestpêkirina sedsalên Nehemînî Koçî de bi Serdarê Erdelanê bûye, renga, ku ew ligel pêla Yawiz Şehrîyar Selim de lihev hatibe birastin. Mêcer Longrik dibêje: Li dawîya Kamwerîya Çaldêran de ew ligel Mîrneşînîyên mayînên kurdên din bi dewleta Osmanî ve hate bigirêdan. Belam li layê min de ev bawerîya hanê lê tête bigûmankirin; çünke, Mewlana Idrîs li çûna xweyî Kurdistan de hîç biaxivtineke wisa nedaye bikirin.

Li dawîya Bêkeh Beg de Mamunê Kurê wî ji bona Cîgehê wî hatîye birûniştin. Ev Serdarê hanê di pêla Şehrîyarîya Sulêmanê Qanûnî de -ji 926-974 Koçîde- hatîye bipeydakirin. Ew bi dewleta Sefewî ve dihate bigirêdan. Bere bere wî Welat û Dewhilatiya xwe dida bifirehkirin. Wî sînorê xwe bi Zeyê Koye ve date bigihandin. Hewreman, Şarezor, Qeredax û Deştê Kermiyan jî di navbera Çiyayê Qeredax û Rêya Kefrî-Kerkuk jî de bi jêr serdarîya wî ve hatin bikevtin. Firehbûna desthilatîya serdarîya Erdelan bi vî rengî ve ji bona serdarîya Osmanî dest nedida. Di pêşî de dewleta Osmanî ji bona berbestiya wî Hêzek Inkîşarî li Kerkuke de date bidanîn. Li paş wê de bi mehna girawkirina rêya Begdadê û hêrişên Eşîrên Şarezorê ji bona dor û berên we rêyê ve di bin komandarîya Hisên Paşa de li sala 945 k. de Leşkerek ji bona ser Mamun date binardin. Beşê zorî vî Leşkerê hanê jî Gewreyên Kurd bûn. Di nava vî Leşkerê hanê de Sultan Hisênê Mîrê Imadîyê jî dihate bidîtin. Armanca vî Leşkerî bizeftkirina mirîwan û Sune bû û herger netuwanî ew van Bajaran bide bigirtin. Hîç nebe, divabû, ku ew kêmanî ve Şarezorê bide bigirtin. Mamun Beg beramberî vî Leşkerê hanê liberxwedaneke merdayetî date bikirin û li dawî de wî xwe ji bona nava keleha Zelem date vekişandin. Leşkerê Osmanî xwe ji bona ser kelehê date rakîşandin û wî lê dor date pêçandin. Gava ku Mamun Beg bêhêvî bû, wî xwe bi Istenbolê ve date bigihandin²²⁵. Belam ew li wêderê de hate bizindankirin. Leşkerê Hisên Paşa jî li dawîya wêrankirin û talankirina welatê wî de hate bivegerandin.

²²⁵Li gora Goyekê din de Mamun Beg bi Dîlî ve hate bigirtin û ew ji bona Istenbolê hate birin. Kurdler, r. 122.

Li dawîya Mamun Beg de Surxabê Begê Mamê wî ligel Şahê Iranê Tehmaseb de pêwendîyên xwe date bitazekirin û welatê Birazayê xwe jî date bileyandin.

Gava Şehrîyar ev xebera hanê date bibihîstin, wî Mamun ji zindanê date derhênanîn û Melbenda Hule pê date bidan û Ismailê Birayê wî jî bi serdarê Melbenda Seroçek ve date binîşankirin. Belam Surxab Beg zor baş xwe dabû bicîgîrkirin û bi van herdu Biran ve beramber bi Mamê wan ve hîç pê nehatin bikirin.

Di sala 948 k. de El-Qas Mîrzayê Birayê Şah Tehmaseb bi destên Leşkerê Kurd ve hate bikevtin û wan ew ji bona layê Surxab Beg dane bibirin. Lêbelê zorî pê neçû, Ismail Mîrza bi Leşkerê Qezilbaş ve xwe ji bona ser Surxab date kişandin. Wî dor li Surxab û Mîrza El-Qas di keleha Merîwan de date pêçandin. Mîr Surxab neçar bû, ku ew El-Qas Mîrza bide biberdestkirin, da ku ew welatê xwe ji şerê Qizilbaşan bide biparastin²²⁶.

Elî Paşa Walîyê Begdadê ev zîmeta hanê ji bona ber Istenbolê date biraxistin. Dergehê Bilind ev zîmeta hanê bi kêra sistîya Elî Paşa date bizanîn û wî ew ji cîgehê wî date bidaxistin û li şûna wî de wî Balteçî Mohemed Paşayê bi nav û bang bi Walîfî ve ji bona ser Begdadê di sala 956 k.- 1549 z. de date binardin. Vî Walîyê nuh Osman Paşa ji bona vegerandina Şarezorê date bikarmendkirin û wî ew bi leşkerekî baş jî ligel hêzeke xurtî Topçî ve date bilikarxistin û wî ew lgel hêzeke Kurdî jî ji bona ser Şehrezorê date binardin.

Vî Leşkerê hanê Surxab Beg li keleha Zelem de dor lê date pêçandin. Vê dorlêpêçana hanê zor date kişandin. Di dawî de Balteçî Paşa bi xwe jî ve ji bona ser kelehê hat û wî Komandarîya Leşker ji bona nava destên xwe date bihiladn. Wî bi konevanîyeke hozanî ve û bê şer ligel Surxab de hate birêkvevtin. Surxab keleh date bicîhiştin û ew roşt. Bi vî rengê hanê ve keleha Zelem bi destên Balteçî Paşa ve hate bikevtin. Wî Welî Beg bi hêzeke baş ve ji bona ser kelehê date bidanîn. Ji sala 961 k. de Serpereştîya vî Welatî di nava dewleta Osmanî de hate birêkûpêkxistin.

Di goyên bajarê Sune de hîç ev peyvnanan têde nayên bidîtin. Surxab Beg li dawîya derçnûa wîna ji keleha Zelem de bi alîkarîya serdarîya Iranê ve disan bi ser Erdelan û Şehrezorê ve hate bicîgîrkirin û demeke zor wî serdarî date bikirin. Li Seraya Şahê Sefewî de rûmet û

²²⁶mêjûwa Elem Arayê Ebas.

hêjabûneke wîyî zor dihate bidîtin. Wî Behramê Kurê xwe ji bona ser Rewanduzê bi Serdar ve date bidanîn û wî liwêderê de demeke zor date biserdarîkirin.

Doktor Firêc dibêje: ku Surxab Beg li paş navekê de destparastina Iranî ji ser xwe date bifirêdan û wî dest bi serpereştiya serbixwe ve date bikin. Demeke zor wî bê şer û şor li gora dilê xwe de serpereştiya serdarîya xwe date bikin. Ev Mirovê hanê ji giringtirîn Serdarên vê Binemalê bû. Şerefname zor pesnê hişmendî û bilindbûna serpereştiya wîyî qenc dide bikin û ew dibêje, ku wî Yanzdeh Kur li dûxwe de dane bihiştin.

Di dema ku Surxab Beg hevalbendê Iranî bû, Mohemed Begê Kurê Mamun Beg hate bipeydakirin. Bi hoyê mirina Bavê wîna Mamê wî Melbenda Hule²²⁷ û Seroçkî pê date dan. Bere bere wî Sînorên welatê xwe datin bifirehkirin. Wî Qeredax, Şarbajêr û Demheran -Dilcoran- ji bona jêr serdarîya xwe datin bianîn. Wî ji Şehrîyar Sulêman Osmanî date bixwestin, ku ew van welatên hanê pê bide bisipartin.

Renge, bi ser vajî kêra daxwaza Mohemed Beg ve zorî pê neçû, tanî ku Restem Paşayê Serekwezîr ligel Osman Paşayê Mîrê Miranê Begdadê û Mîr û gewreyên Kurdistanê de ji bona bizeftkirina Erdelanê hate bikarmendkirin. Leşkerekî gewre û giran li keleha Zelem de dorlêpêçanî date bikin. Vê dorlêpêçana hanê Du salan date kişandin. Mohemed Beg jî di wê navê de hate bimirin. Li layekîtir jî ve Şah Tehmaseb yarmetîya kelehê dida bikin; jibervêjî Restem Paşa hate bineçarkirin, ku waz li dolêpêçana kelehê de bide hênanîn û ew berê xwe ji bona welatê Şahrezorê bide bivedan. Di wê navê de ew jî hate bimirin.

Li cîgehê Restem Paşa de dîsan Balteçî Mohemed Paşa bi Leşkerekî zor ve ji bona ser Şahrezorê hate binardin. Wî Şahrezor date bidagîrkirin. Surxab Beg di vê navê de Serdarê Erdelan bû û ew Hevalbendê Iranîyan bû.

Di dawîya mirina Surxab de Sultan Elî Kurê wî ji bona şûna wî hate rûnitsîn. Lêbelê li dawîya Salekê de ew jî hate bimirin. Di wê navê de di navbera Bisatê Birayê wî û Teymurxanê Kurê wî de şer û pevçûnê li ser serdarîyê date bidestpêkirin. Bisat cîgehê Birayê xwe date bigirtin.

²²⁷Pêwendîya Hule ligel Seroçek de cihê gûmanê ye. Renge, ku ev Navê Hule bi şaşî ve di Şerefname de hatibe bitomarkirin.

Belam Teymurxanê Birazayê wî waz lê neda hênanîn û wî ew bi yarmetîya dewleta Osmanî ve pir date bitengavkirin. Wî Apê xwe date şikenandin û serdarîya Erdelanê ji bona jêr serdarîya xwe date hênanîn. Şehrîyar Muradê Sêyem welatê Şahrezorê ligel Nîşa Mîrê Mîran û Navnîşana Paşetîyê jî pê date bidan û wî Çar Kurên wî jî bî Mîrîtî ve li Ser Melbendan de di sala 988 k.- 1580 z. de date binîşankirin.

Di Şerefname de derbarê Kurên Teymur Paşa û Malbendan de hatîye binivîsandin:

1. Sultan Elî Mîrê Malbenda Sune, Hesen Abad û keleha Qezelce bû.
2. Bodaq Beg Mîrê Malbenda Qeredax bû.
3. Murad Beg Mîrê Malbenda Mehrewan-Merîwan- bû
4. Bedirxan Mîrê Malbenda Şarbajêr bû.

Doktor Firêc dibêje: ku hingama serdarîya Teymurxan Paşa ji bona Kurdistanê malwêranî bû; çunke, vî Mirê hanê zor hej ji talanîyê dida bikirin. Mîrên Loristanê Omer Beg û Şahwîrdî hevdû dane bigirtin, da ku ew ji bela wî bêtin birizgarkirin û wan ew date bigirtin. Belam dîsan ew ji nava destên wan hate birizgarkirin û ji nû ve wî dest bi tengavkirina Dirawsên xwe date bikirin. Di çûna talanîyeke xwe de di sala 998 k. de hate bikuştin.

Li dawîya Teymurxan Paşa de Heloxanê Birayê wî bi Mîrê Erdelanê bû. Vî Ciwanmêrê hanê mîna Teymurxan hej ji talanîyê nedida bikirin. Belam li gora rêzanên zemanî de nedihate bikirin, ku Eşîran bi carekê ve ji talanîyê bidin bidûrkirin. Derbarê Şehrîyar Murdê Seyem de bestandineke wîyî baş hebû.

Şerefname tanî Mêjwû sala 1005 k. de agehdarîyên dirêj li ser vê Mîrneşîniya hanê de dide bidan. Insiklopêdiya Musulmantîyê û Çar sedsalên Dawî li Iraqê de derbarê zemanê dawîyî vê serdarîya hanê zor kêr li ser de dide bixivtin. Diyare, ku li dawîya Heloxan de serdarîya Erdelan di sala 1014 k.- 1605 z. de bi nava destên Xan Ehmed Xan ve hatîye bikevtin. Ev Serdarê hanê ligel Şah Ebas de zor rêk bû û wî welatê Erdelanê bi Iranê ve date bibestandin. Bi parstina Şah ve pişt estûr bû û wî xwe bi ser Eşîr û Mîrneşîniyên Kurdîyî jêr serdarîya dewleta Osmanî de dide birakişandin. Işê wîyî pêşî bû, ku wî ji bona ser Eşîrên Mukrî date bihêrîşkirin. Li salanên diwayî de wî Rewanduz û Imadîyê jî date bizeftkirin û wî Karmendên xwe li ser wan de datin

binîşankirin. Wî Koye û Herîr jî ji bona jêr fermana xwe datin bihênanîn. Vê Serdarî û desthilatîya Xan Ehmed Xan bi ser van Welatan de ewende nedan bidirêjkin. Ligel vê jî de Bîsta Salên pêşî di hingama serdarîya Xan Ehmed Xan ji bona Erdelana Gewre bi rastî jî ve pir bi şan, rûmet, pîrozî û xweşî bû. Wî di wê hingava hanê de hemû welatê Erdelanêyî kevnar date biparastin. Di vê pêla hanê de wî zor dildarî û alikarî ji Şah Ebas ji xwe date biwergirtin. Bi serdejî Şah Ebas Xweha xwe jî lê date bimarkirin. (Mêjûwa Neîma).

Xan Ehmed Xan bi remaneke dûrbînî û hişmendî ve xwe bi ser wan Cîgehan ve nedida rakişandin, yên ku ew rast û rast ji bal serdarîya Osmanî ve dihatin biserperestîkin. Bes û bi tenha ve ew ligel Serdariyên Kurdîyî Cihî de xerîkdar bû.

Belam li geşta Şah Ebas de ji bona ser Begdadê de di sala 1034 k. de Xan Ehmed Xan bi Leşkerê Erdelan ve ligel bû. Ew ji bona ser Kerkukê çû û wî ew li dawîya şerekî kurt de date bigirtin. Wî Şahrêzor jî date bidagîrkin, (Mêjwaû Cihana Arî Abasi). Bi vî rengî ve Serdarî û desthilatîya Xan Ehmed Xan ji Rojavayî Imadîyê tanî sînore Kermanshan û hemedan diçû û ew ji Loristan tanî Goma Ormiyê diçû. Tevaya Mîrneşîniya Soran jî li jêr desthilatîya Erdelan de di hate bidîtin.

Hingama xurtbûna Erdelan li dawîya mirina Şah Ebas di sala 1037 k. de nema date bidirêjkin. Di sala 1039 k. de Serek Wezîr Xusro Paşa ji bona sitendina Begdadê ji bona Musilê hat. Li wêderê de bi şîreta Gewreyên Kurdan mîna Seyid Xanê Imadîyê, Mîrbegê Soran û hinin tir ve wî ruwê xwe ber bi welatê Erdelan ve date bivekin.

Xan Ehmed Xan ligel serdarîya Iranê de Peymana Parastina Dostanîyê dabû bigirêdan. Bi xwe jî ve wî ev dostanîya hanê li kêsa geşta dawîyî Şah Ebas de ji bona ser Begdadê de date bicîkin. Di navbera Mîran, Maqul û Peyan de zor Kes hebûn, ku ew Hevalbendên serdarîya Sunîyî Osmanî bûn. Van hemûya li nêzîkbûna Serdar Xusro Paşan de kês ji xwe re datin bidîtin. Gava Orduwa Osmanî ji Kerkukê xwe date birêxistin, gelek ji Serdarên Xanedana Erdelan ligel Bîst Xanên dinî Kurdistanê ji bona nik Serek Wezîr Xusro²²⁸ hatin. Leşkerê Osmanî

²²⁸Mêjûwa Neîma dibêje: ku Xan Ehmed Xan di wê gave de di birîna Zeyê Kuye de bû. Wî xwe ji bona bextê Serek Wezîr Xusro date biavêtin. Serek Wezîr û Şehrîyar di xwe avêtina wî de lêhatin bibuhurandin û ew li Musilê de dane bicigîrkin.

Belam ev Goya hanê ewende rast niye. Bi rasî ve di navekê de Xan Ehmed Xan li serdarîya Iranê ruwê xwe dabû wergerandin. Ev jî ji bewr wê bû, ku bi Fermana Şahê Sefewî ve çavên Kurê wî dabûn bihilkin.

li Şahrezor de hate westandin û çil û pênc Rojan ew ligel avanîkirina keleha Kelenber xerîk bû.

Li dawîya vîna de Serek Wezîr Hêzek ji bona ser keleha Mehreban date binardin wî ew date bigirtin. Hêjî di vî navê de Orduwa Osmanîyî kokî li Musilê de bû, gava ku Serdarê Iranî Zeynel Xan û Xan Ehmed Xan bi Leşkerekî Çil hezar Kesî ve ji Hemedanê hate birêkvevtin. Bi bê rêya vegerandina Qolê Mehreban bidin bibirîn, ew ligel wan de bi şerekî sexte ve hatin bikevtin. Di germîya vî şerî de yarmetîyên Xusro Paşa bi firyada Qolê Osmanî ve li Mehrebanê de hate bigihaştin û Zeynel Xan xerab hate bişikandin û çend hezar Kes jî lê hatin bikuştin. Herwehajî ew bi xwe jî ji bal Şah ve hate bidarvekirin û di şuna wî de Restem Xan bi Serdar ve hate binîşankirin. Şahê Iranê bi xwe jî ve ligel Leşkerê xwe de ji Isfehanê ji bona gorepana şer hate birêkvevtin.

Xusro Paşa li dawîya vî kamwerîya gewre de ruwê xwe ber bi Sernavîniya Erdelanê ve date veda, ya ku ew keleha Hesên Abad bû û Sernavîniya Xan Ehmed Xan bû. wî ew date bitalan û biwêrankirin. Di axlêva sala 1040 k.- 1630 z. de ew bi ber devê Hemedanê hate bigihştin. Li dawî wêrankirina Hemedanê û Dergezîn de û li paş talankirin û kuştarekî zor de Serek Wezîr Xusro Paşa ji bona ser begdadê hate bivegerandin. Wî Çil rojî dor lê date pêçandin. Belam hîç pê nehate bikirin. Wî xwe ber bi paş ve di ser rêya Musilê de di sala 1041 k.- 1631 z. de date bivekişandin. Hêştajî Serek Wezîr Xusro Paşa ji Musul dernekevti-bû, Xan Ehmed Xan xwe ji bona ser Şahrezor date helkotandin û wî ew date bizeftkirin.

Derbarê dawîya serdarîya Xan Ehmed Xan û Pêhatîynê wîna de agehdarîyên wisa bi destên me ve nehatine bikevtin. Di demekê de Xan Ehmed Xan bi hoyê sitemkarîya Şahê Sefewî ve ruwê xwe li dewleta Iranî de date wergerandin û ew ji bal Şehrîyar Osmanî de li bajarê Musilê de hate bidanîn²²⁹. serdarîya Erdelanê bi destên Sulêman Xanê

²²⁹Von Hemmer Xwedîyê mêjûwa dewleta Osmanî di vî babeti de bi kurtî ve dibêje: Ku Xan Ehmed Xan ji reftara bedî Şahê Sefewî de hate bitûrekirin. Pêhatîyê Şah Ebas zor û stema wî beramber bi Xan Ehmed Xan ve wer pîs bû, ku wî çavên Kurê Xan Ehmed Xan datin biderxistin. Xan Ehmed Xan beramber bi vî zordariya hanê ve neçar bû, ku ew dev ji Iranê bide biberdan û ew ji bona nik Derwleta Osmanî li Musilê de bête bihatin.

Kuçûk Ehmed Paşa ji bona Dergehê Bilind li Istenbolê de li ser hatina Xan Ehmed Xana de date binivîsandin. Dergehê Bilind jê re Xelatên Sunî û Nîşana

Erdelanî ve hate bikevtin, yê ku ew bi xwe jî ve ji wê Malbatê bû. Renge, ku di zemanê Sulêman Xan de di mêjûwa 1694 z. de Sulêman Begê Bebe ji bona ser Erdelanê xwe dayite rakişandin. Evejî dibe, ku ew di pêla serdarîyeke sist u bêxêrî Erdelan de hatibe bikirin. Beşekî Erdelan bi jêr leyandina Baba Sulêman ve hate bikevtin. Belam li dawîya Salekê de Srdarê Erdelanê bi yarmetîya dewleta Iranê ve Baba Sulêman date şikenandin û welatê xwe jê date bisitendin.

Li geşta cenga Walîyê Begdadê Hesen Paşa de di sala 1143 k. de ji bona ser Hemedanê Serdarê Erdelanê Elî Qelî Xan bû, yê ku ew bi bê şer ve bestevanê dewleta Osmanî bû; çunke, ew ji bal dewleta Iranî ve ji cihê wî hatibû bidaxistin. Wî gelek hêvî li ser alîkarîya Hesen Paşa de dabû bigirêdan. Li ser vê jî de Xane Paşayê Bebe bi fermana Hesen Paşa ve Erdelan date bidagîrkirin. Elî Qelî Xan û zor Gewreyên wî jî serên xwe ji bona Xane Paşayê Bebe dane bitewandin.

li dawîya şerê Şerefxanê Efxanî û Ehmed Paşayê Serdar de di Dêsembera sala 1726 z. de Mîrneşînîya Erdelan ji bona Xane Paşayê Bebe hate bidan; jiber ku ew bi hoyê şikenandina sipahê Osmanî bû. Çar Salekî û tanî hingama Nadir Şah Erdelan di nava destên wî de hate bihiştin. Belam gava ku desthilatîya Iranê bi destên Şah Tehmaseb Qelî ve hate bikevtin û wî Leşkerê Osmanî ji nava xakê Iranê date biderkirin.

Beglerbegîyê û Nişanên din datin binardin û bipevekirin. Ew ligel Ehmed Paşa de bi Leşkerekî gewre ve ji bona ser Iranê çûn. Li deşta Mehreban de ew ligel Iranîyan de berengari şer bûn. Du rojan vî şerî date bidirêjkirin û tede sipahê Turkî U Kurdî hate bitar u bimarkirin û Ehmed Paşa jî hate bikuştin. Xan Ehmed Xan pir bi dilşikestî ve ji bona Musilê hate bivegerandin.

Vê bezandina hanê zor li ser vî Mîrê mêrxas û gerans û Nevîyê Şehrîyar Selah El-Dîn de date bikêrkirin. Ew di sala 1064 k. de hate bimirin.

Jiber ku malikên Farisîyên tên, mêjûwa zayina wî û mirina wî didin bitomarkirin, em wan li vêderê de didin binivîsandin. Me ew ji Rojnama Jînî Kurdî dayite biwergirtin:

Xan Ekrad Yani Xan Ehmed

Sal kecbext 1023 yaft Hukum û cilus

Baz Suhbet enderxem 1040

Sal Xemha 1046 hezîmetiş dadend

Sal Bext 1002 emde zi Edem bîrun

Dexelet 1039 keşt wele û mecnûn

yaft Hukmi zibîştir Efxûn

Reft bîrun ez Eyn zemene don.

Wî welatê Erdelanê jî ji bona Subhan Werdî Xanê Erdelanî date bidan û serdarîya Bebe-Baban- hate bidawîkirin.

Di sala 1793 z. de Sulêman Paşayê Serdarê Bebe-Baban- beşek ji welatê Erdelanê date leyandin, gava ku wî ji bona cara duwem Selîm Paşayê Mamê xwe li Qizilçe de date şikenandin û wî cihê wî ji xwe re date biwergirtin. Belam zor pê neçû, Subhan Werdî Xan ew ji welatê Erdelanê date biderperandin. sala duwaî bi navtêdana Kerîm Xanê Zendî Sulêmaan Paşa dîsan ji bona ser Erdelanê çû û wî bi yarmetîya Leşkerê Kerîm Xan ve bajarê Sune date bizeftkirin. Li dawîya Salekê de Sulêman Paşa hate bikuştin û Elî Begê Kurê wî bi Serdarê Mîrneşînîya Erdelanê ve hate daîn. Mohemed Paşa Birayê Sulêman Paşa jî li keleha Çewalan de Serdar bû.

Mîrên Zaroyên Erdelanê ligel Aga Mohemed Xanê Qaçarî de hevalbend bûn, yê ku ew Dujminê herî gewreyî Malbata Zend bû; jiber vê jî Kerim Xanê Zendî piştbanî li Mîrên Baban de dida bigirtin. vê zîmeta hanê zor caran Leşkerê Iranê ji bona ser Erdelanê û Şahrezorê dayite hênanîn û zor caran jî wê Leşkerê Begdadê ji bona wan navan dayite anîn.

Li dawîya Subhan werdî Xan serdarîya Erdelanê ji bona nav destên Xusro Xan di sala 1168-1214 k. de hate bikevtin, yê ku wî bi navê Gewre ve deng û bang dayite bisitendin²³⁰. Li sala 1190 k. de Ehmed Paşa Walîyê Begdadê bi Hêzeke mezin ve ji bona Kermensanê hat û Mohemed Paşayê Bebe ji bona Sune çû. Mohemed Paşa Leşkerê Erdelanê date şikenandin û wî Bane jî date bigirtin. Di şerekî din de wî Xusro Xan xerab date bişikandin. Belam zorî pê neçû, Leşkerê Kerim Xanê Zendî di bin Komandarîya Kelb Elî Xan de bi Erdelanê ve hate bigihaştin û wî Mohemed Paşa date biderperandin û ew tani dewir û berên Kerkukê hat.

Bi kurtî ve li hingama serdarîya Bebe de Erdelan zor leyandin û wêrankirin date bidîtin. Li dawîya Xusro Xan de Eman El-Lah Xanê Kurê wî, yê ku disan nav û banga wîyî Gewre hebû, ji bona cîgehê bavê xwe hate birûniştin. Wî ji sala 1214 tanî 1240 k. de dayite biserdarîkirin. Ev Serdarê hanê bi rastî jî ji bona zanebûn û avanîya welatê xwe zor xerîk bû. Wî Şarê Sune zor date bicuwankirin. Wî ew bi sernavînyîa Zanistîyê, Wêjeyê Xweşxuanîyê deate bikirin. Sêr Con Malkom û Rêç

²³⁰Mêcer Son dibêje: ku Xusro Xanê duwem Keça Şah Fetih Elî ji xwe re dayite bixwestin. Belam renga, ku ev Xusrowê yekem be.

mêvanê wî bûn. Wan zor pesnê serpereştî û karê wîna dane bikin. Li dawîya vî Serdarî Xusro Xanê Kurê wî, yê ku ew bi navê Nakam binav û deng bû, ji bona şûna wî hate birûniştin û wî Deh Salekî date biserdarîkirin. Di Xweşxuanîyê û Wêje de behrek wîyî pirî bilind hebû. Mah Şeref Xanim Xweşxua bi nav û bang ve Jîna vî Serdarî bû. Li dawîya mirina wî de li zemanê Rida Qeli Xanê Kurê wî²³¹ de şer û heran di navbera Begzadeyên Erdelanî de hatin bivêketin û Walîyê wanî Şanzdeh Salî li Tehranê hate bizindankirin. Inca li dawîya mirina Mohemed Şah de ew hate birizgarkirin Eman El-Lah xan Birayê wî, yê ku ew Serdarê dawîyî Erdelanê bû, ji sala 1265 tanî 1284 k. de date biserdarîkirin. Li sala 1268 k. de serdarîya Tehranê bi dozandina behanan ve date bidestpêkirin. Di sala 1284 k. de Nasir El-Dîn Şah Xanedana Erdelanî ji binî ve date binabûdkirin û wî Ferhad Mîrzayê Mamê xwe bi Serdar ve ji bona ser Erdelanê date bidanîn. Bi rastî jî hêşt li vê Xanedana hanê de hin Kes mane. Belam hîc di destên wan de niye.

Mîna ku me li Jor de li ser de date biaxivtin, ev serdarîya Erdelanê Yekek li Serdarîyên Gewreyên Kurdên Iranê de bû. Li gora Şerefname di navekê bi carekê ve ew biserêxwe bû. Wê Pûl bi navê xwe ve lêdîdan û peyvdariya roja îne jî bi navê Serdarê xwe dida xwendin. weha diyare, ku vê hingama Serbixweyê ji dawîya serdarîya Ilxanî ve ji destpêka sedsalê Heftemê Koçî ve tanî hingama Sefewî de di destpêka sedsalê Dehemî Koçî de ango Du sed Salî dayite demandin. Li dawîya vîna de bi bendbûna xwe ve ligel Iran û hin caran jî Osmanî de dîsan Serxwebûna navxweyî tanî li navçuna Xan Ehmed Xan dida biparastin. li dawîya vîna de û gewrebûna desthilatîya siyasîyî Iranê bi ser ve hate zalbûn. Di Encam de di sala 1284 k. de bi carekê ve ew ji bona Goristana mêjûwê hate biveguhêstin²³².

²³¹Mêcer Son dibêje: ku navê vî Serdarî Xulam Şah Xan bû. "Raportê Sulêmanîyê", Kelkuta, sala 1918 de.

²³²Danervanê hêja di dawîya vê danavê de Dara Binemala Zaroyên Erdelanî de dayite bidanîn, yên ku ew li Iranê de bi nave Binemala Walî Zade hatine binavûbagkirin. Ew ji Nivîsteke Ingilîzî bi navê Eşîr û Peyên Rojavayî Iranê hatiye biwergirtin, ya ku ew di sala 1918 de hatiya biçapkirin. Me nikaribû ew niha bida wergerandin û li vîderê de bida bitomarkirin. Me ew date bişûnxistin, tanî ku kêş ji me re bête bivedan, da ku em ji bona tevaya Darên Binemalên Serdarên Kurdistanê vî kari bidin bikin. (M. E.).

Derîyê Duwanzdehemîn

12. Dewleta Padîşahên Kurd yanjî Kurt ji sala 643-785 k. de

Ev serdarîya hanê li gora bîr û bawerîya Krozon li Sîstanê de ji bal Eşîra Kurd Gelî di sala 634 k.- 1245 z. de hatîye bisazkirin û wê tanî 785 k.- 1383 Z, de dayite bidirêjkirin. Pir mexabin, ku tanî hêsta jî hîç bi dirêjî ve li ser vê serdarîya hanê de agehdarî bi destên me ve nehatine bikevtin. Bes û bi tenha ve ewende em dizanin, ku ev Êla xurtî hanê di Mêjûweke ne diyar de ji Kurdistanê ji bona wêderê hatiye yanjî ew hatîye binardin.

Krozon ev agehdarîyên hanê ji Nivista hêjayî Rawilson bergê yekem, ji Perê Rûpelê wêyî 228 dayite bigirtin²³³.

Nivista Qamus El-Ilama Turkî di vî babetî de li ser vê serdarîya hanê de dibêje: Ku ev serdarîya hanê di nêzîka sedsalê Heftem û Heştemî Koçî de li welatê Herat, Gor, Gurcistan û Sîstan de di hingama Ilxanî de hatîye bipeydakirin. Ev serdarîya hanê ji bal Şems El-Dîn Mohemed di sala 643 k. de hatîye bisazkirin, yê ku wî şûna Bavê Dêya xwe di serdarîya Gor de dayite biwergirtin. Di hingama Şahîşahê Menqaanê Ilxanî de fermana Şehrîyarî ji bona pêrûniştina serdarîya wî û sipartina Mîrneşînîya Haratê ji bona wî hatîye biderkevtin. Mîrneşînîya wêna sî û sê salan dayite bidirêjkirin. Ew di hingama Şahîşahê Ebqaxa-

²³³(ji vir û pêda ev dana çapa Kurdî de niye. Belam ew di dana çapa wergerandina Erebi de tete biditin. Cuma).

nê Ilxanî de di sala 676 kocî de hatîye bimirin. Ev Mîrê hanê Serperêşvakî zor baş bû û ew Xweşxwevakî dildar bû. Ji Malbata wîna Şeş Pêhatîyên wî ji bona serdarîyê hatine hilkişandin. Di hingama hatina Pêhatîyê wîyê Heftemîn Padîşah Meez El -Dîn Bavê Hesenê Mohemed de wî kêsa nema Şahînşahîya Ilxanîyan li Iranê de ji xwe date biwergirtin û wî sinorê Wlatê xwe date firehkirin û Serxwebûna xwe date bidazanîn. Li paş vî Padîaşhê hanê de Mîrê kurê wî Xeyas El-Dîn ji bona serdarîyê hate birûniştin. Wî Serxwebûna xwe tanî pêla Teymurxan date biparastin. Teymurxan ew li Heratê de date dorlêpêçandin. Wî ew û tevaya Binemala wî di sala 783 k. de datin binabûdkirin.

Dirêjîya vê Serdarîyê weha bû: Li paş Şemis El-Dîn Sazvanê pêşyî vê Binemalê de Kurê wî Rikin El-Dîn şûna wîna date bigirtin. serdarîya wî ji sala 676 tanî 694 Koçî de date dirêjkirin. Li paş vî de Kurê wî Fexir El-Dîn şûna wî date bigirtin, yê ku ew Heft salan di pêla Bavê xwe de girtî bû. Li paş de li ser hêvîya Mîr Newroz ji Bavê wî de ew hate biberdan û ew bi Penahinde ji bona nik Xazan Xan çû. Ew bi saya Mîr Newroz ve ji bona ser Textê Serdarîyê hate hilkişandin. Belam ew beramberî Mîr Newroz bê nan û xuwê hate biderkevtin. Gava ku Mîr Newroz jiber Mîr Qeltex date bibazdan û wî xwe lê date bigirtin. Wî ew ji bona Dujminê wî date berdestkirin. Pêlekê wî serê xwe li ber Şahînşah Xazanxan de date birakirin. Herwehaji wî şerê Birayê xwe Olçaytuxan date bikirin. Weha bi vî rengî ve wî rojên jîyana Serdariya xwe bi şer û pevçûnan ve ligel Dujmin û Hemsayên xwe de Duwanzdeh salan jê Deh Sal di jîna Bavê xwe de û du sal jî li pey wî de date birabuhurandin. Wî di sala 706 Koçî de ji bona Dunya din date bibarkirin. Li paş wî de Xeyas El-Dînê Birayê wî bi fermana Ilxanî ve ji bona serdarîya Gor û Xuresan hate binîşankirin. Ew di sala 721 Koçî de ji bona serdana Mala Xwedê çû. Di vegera xwe de wî rêya xwe bi paytextê Ilxanî ve date bixistin û ew bi bidîtina Şehrîyar Bavê Seed û Mîr Çopan ve hate bihêjakirin. Gava ku di navbera Şehrîyar Bavê Seed û Mîr Çopan de pevçûnê date bidestpêkirin û Mîr Çopan ji bona nik wî hate bipenahindekirin, wî dostanîya xwe ligel Mîr Çopan neda biparastin. Wî bi bêbextî ve ew û Kurê wî dane bikuştin û serên wan wî ji bona Şehrîyar Bavê Seed dane birêkirin. Weha bi vî rengî ve li paş serdarîya Bîst û Du salan de ew hate bimirin. Li paş wî de Kurê wî Şemis El-Dîn ji bona ser Serdarîyê hate hilkişandin. Wî guh bi kar û barên Mîrneşînîyê ve nedida bidan. Ew bi kêf û meybazîyê ve hatibû bikevtin. serdarîya wî

pir neda bidirêjkin. Ew li paş Deh Mehan de di sala 730 Koçî de hate bimirin. Li paş wî de Birayê wî Hafîz Du salan serdarîya welêt date bikirin. Di nava sala 732 Koçî de Birayê wî Meez El-Dîn ji bona Serdarîyê hate birûniştin, yê ku ew bi mezintirîn Padişahê Kurt ve tete biditin. Gava di sala 743 Koçî de Şehrîyar Bavê Seed ji bona Dunya din date bibarkirin, wî Serxwebûna xweyî bi carekê ve date bidazanîn. Wî bi navê xweve pûl datin bilêdan û wî peyvdarîya roja îne li Xuresanê û welatê Gorê de bi navê xwe ve dida xwendin. Weha bi vî rengî ve wî bi dadwerî û zenebûn ve serpereştîya welatê xwe dida bikirin. Ew di sala 771 Koçî de bi dilovanîya Xwedê ve hate bigihaştin. Zanistvan Seed El-Dîn El-Teftezanî Nivista xweyî bi nav, bang û dirêj ve di zanistîya Ziman de bi navê vî Padişahî dayite binivîsandin. Li paş wî de Kurê wî Xeyas El-Dîn Pîr Elî ji bona ser Textê Serdarîyê hate hilkişandin. Ew Heştêmîn Padişahê Dawîvanê vî Binemala Kurtîyî bi nav û bang ve li Xuresan û Gor de bû. Wî Duwanzdeh salan date biserdarîkin. Li paş de Teymor bi Leşkerên xwe ve li keleha Heratê de dor lê date pêçandin. Vê dorlêpêçandina hanê bi şerên pir dujwar û dirêj ve date bidirêjkin. Wî bi qehremanî ve liberxwedana xwe date bikirin. Belam di dawî de ew ji bona nava destên Teymur hate bikevtin. Wî ew û tevaya Binemala wîna datin biqirkin. weha bi vî rengî ve serdarîya Koma Kurd li Xuresanê jî de hate bidawîkin²³⁴.

²³⁴Vê serdarîya hanê hin ji Kanîyên nuh wê bi serdarîya Koma Kurd li Xuresan û Sîstanê de didin binavkin, ya ku ew di Nivîstên kevnarî mêjûwê de bi navê Padişahê Kurt yanî Kurên Kurt ve bi nav û bangin. Weha ew bi vî navê hanê ve hatîye binavkin; jiber Sazvanê wê Şemis El-Dîn Mohemed Kurt bi vî navî hatibû binavkin. Ew bi Kurt ve hate binavkin, gava ku wî rêzên Xwarzimîyan di şer de datin birandin. Xwarzimîyan ev navê hanê dane bilêkin; jiber di zimanê Xwarzimî de Kurt bi têngiştina Birrînê tete biliberkevtin. Hin jî di bêjin, ku Kurt bi têngiştina Gewre yanî Ciwanmerd tete biliberkevtin. Mêjûvan di tomarkirina gotinê jî de neyekin. Hin ji wan bi Kert û hin ji wan bi Kurt ve vê gotinê didin bitomarkirin. Ew bi Kert ve bi nav û bange. Herwehaji cudabûn di koka vê Binemalê jî de di nava Mêjûvan de pir gewre tete biditin. Magelo ew Farisî ye, Kudî ye û Tacikî ye, yaxud ew Turkî ye yajî Turkumanî ye?
Xwe re li Cami El-Duwel ya Muncum Paşa, Cihan Ara ya Xefarî, Murat El-Edwar û Murqat El-Exbar ya Eri bide bitemaşekirin. (M. E.).

Derîyê Sêzdehemîn

13. Dewleta Zend ji 1202 - 1167 k. de.

mêjûwa Iranê ji destpêka kuştina Nadir Şah tanî hingama sazkirina serdarîya Qacar de bigir nêzîka Nîv Sed salekî ve bicegeh li rojgarîya Kerîm Xanê Zend de zor tevlihev bû.

Li pêş peydabûna Kerîm Xan de rewşa Iranêyî Hundur bi wî rengî ve bû. Di dema ku Ehmed Xan ji bona vegerandina ewletîyê ji bona Xuresanê hatibû bikarmendkirin, Gewreyê Eşîra Qacariyî Turkumanî Mohemed Hisên Xan xwe li Ister Abad de dabû bidamezirandin. Wî hemû welatê Mazenderan jî ji bona jêr serdarîya xwe dabû hênanîn. Fethî Elî Xanê Bavê wî ew ji bal Nadir Şah hatibû bikuştin; jibervêjî ew ligel Nevîyên Nadir Şah de di dujminatîyê de bûn. Ehmed Xan ji tirsê ve, da ku Mehemed Hisên Xan îş û kar lê nede bitêkdan, Leşkerekî Efxanî ji bona ser Mazenderan date binardin. Belam ev Leşkerê hanê hate şikenandin û ziyaneke zor gewre pêve hate bikevtin. Ev jî bi hoyê bêtirbûna hêz û desthilatîya Gewreyê Qacar bû.

welatê Azirbêcanê di vê pêlê de li jêr serpereştîya Esed Xanê Efxanî de bû. welatê Gêlanê li jêr serpereştîya Yekekî ji Serokên cih de bû, yê ku ew bi navê Hidayet Xan ve dihate binavkirin. Wî Serxwebûna xwe date bidazanîn. Gurcistan jî li jêr serpereştîya Heraqliyos de bû, yê ku ew Generalekî Fileyî Nadire Şah bû. wer dihate biderkevtin, ku çavên vî Generalî jî ji bona Serxwebûnê dihatin bigerandin.

Di vê navê de zînetê Jorî Iranê weha têkçûbû, ku Elî Merdan Xan jî, yê ku ew Yekek ji Serokên Eşîra Bextiyar bû, ji bona ser

Esfehanê çû û wî ev bajarê hanê ji Bavê El-Fetih Xan Welîyê Şahrux date bizeftkirin. Da ku ew dilê Tudeyê vî paytextî ber bi xwe de bide rakîşandin, wî Yekek ji Zaroyên Sefewî de ji bona ser Textê vî bajarî date bidanîn. Belam ligel vê jî de bi bê yarmetî netuwanî ew vî îşî bide biseranîn. Ew neçar bû, ku ew çend ji Gewre û Maqulan ji bona nik xwe bide bibangkirin. Yekek ji van jî Kerîm Xanê Zend bû, yê ku ew ji Xanedaneke gewre nebû²³⁵. Ew di Orduwa Nadir Şah de Komandar nebû. Belam wî bi mêrxasî û sincîya xwe ve nav û bang ji xwe re dabû bisitendin.

Mêjûvan dibêjin: ku Kerim Xan di pêşî de ligel Elî Merdan de derbarê bidanîna Şehzadeyekî Sefewî li ser Text de yek bîr û bawerî bûn. Biryara wanan weha bû, ku Yekek ji wanan li layê vî Şahzadeyê hanê de bi Wezîr be û yê din jî bi Serdarê Supah be. Hin ji Serçavîyên din dibêjin, ku Kerîm Xan nexwestîye, ku ew ligel Elî Merdan Xan de xwe bi mîna wî ve bide bidanîn. Belkî bi tenha ve li dawîya mirina wîna de wî çavên xwe ji bona cihê wî dabûn biavêtin. Çünke, ev Serokê Bextiyarî zor pîr û Ocax kor bû.

Li dawîya girtina Esfahanê de Elî Merdan derbarê Tudê wêve zor sitem date nuwandin. Belam Kerîm Xan pîr li ber Gereke Culfayê de, yê ku ew ji bal wî ve hatibû leyandin, date bidan û wî nehişt, ku xwîn û malên Gereke wî bêtin birijandin. Vî karê hanê zor kêra xweyî bilind date bikirin; çünke, Beşê pîrî vê Taxê File bû. Belam Kerîm Xan ne bi dûrbûna dilgermbûna Ayînî ve belkî bi bilindbûna sincîya xwe ve ligel wan de date bireftarkirin; jiber wîna bi mirovanî û mehrevanîya xwe ve nav û bang ji xwe re dabû bisitendin.

Bi nav û bangbûna Kerîm Xan û dildarîya Tude jê re zikreşîya Elî Merdan Xan ji bona wî date anîn. Ewende pê neçû, ku bi carekê ve navbera wan hate tîk û pêkçûn. Elî Merdan Xan dida biremankirin, ku ew Kerîm Xan bide bidûrkirin, da ku ew li Tudeyê Taxa Culfâ bide bitengavkirin. Ev remana hanê li nik xelkê de diyar bû. Li layekitirî jî de wî Walîyê Esfahanê date bikuştin. Diyar bû, ku Tawankariya wîyî duwem dê di bikuştina Kerîm Xan de bête bidîtin.

Bi kurtî ve nigaş û rewrewka di serê Eli Merdan Xan de di encam de bi hoyê şer vexistinê ve di nava Herdu Hevalan de hate

²³⁵Li gora Goyên Xoye bi xwe ve Kerîm Xan Kurê Imak bû, yê ku ew Keleşekî bi nav û bang bû. Navê Bavpîrê wî nayête bizanîn.

bikirin. Kerîm Xan bi xwe û Hevalbendên xwe ve beramber bi Elî Merdan Xan ve hate westandin û wî şer li ser wî de date bidazanîn. Li dawîya çend şerî de Elî Merdan Xan bi destê Serokî bi navê Mohemed Xan ve di sala 1160 k.- 1753 z. de hate bikuştin. Bi vî rengî ve Irana Jêrî bi bê Hember ve ji Kerîm Xan re hate bimayîn. Belam li pêş vêna de, da ku ew bituwanî li vî Welatî de bi xweşîtî Şehrîyarîyê bide bikirin, divabû, ku ew çend Dujminên xurt jiber xwe bide malandin.

Beşê herî zorî Leşkerê Kerîm Xan ji Eşîra Lek bû, ya ku Zend Tirek jê bû. Çi bi hêz û çi jî bi mêrxasiya xwe ve ji bona serdariya Iranê ew lidarbûn. Herwehaji Tudeyê Bajaran jî hemû Hevalbendên Kerîm Xan bûn; çünke, ew li sincîya wîyî pak û dadwerîya wî de piştrast bûn. Eşîrên Erebi jî bi dil û can ve ligel Kerîm Xan de bûn. Eşîrên Turk ligel Dujminên Kerîm Xan de bûn, tevlivêjî de wan bi çavekî rûmet ve temaşeyî Kerîm Xan didan bikirin.

1. Pêla Kerîm Xan

Li dawîya mirina Eli Merdan Xan Du Dujminên bi hêzî Kerîm Xan mabûn: Yeke jê Esed Xanê Efxanî bû û yê din Mohemed Hisên Qacarî bû. Kerîm Xan di pêşî de ruwê xwe ber bi Esed Xan ve date bibivekirin. Li nêzkîa Qezwîn de berengarî şerê wî bû. Ew bi renekî ve hate şikenandin, ne ku ew bes tenê destên xwe ji ser Esfahanê bide bihelgirtin, belkî jî wî waz li Şêrazê jî de date hênanîn. Kerîm Xan li dawî şikenandina xwe de xwe ji bona nava Şaxên di navbera Newala Farisî û Dilava Farisî de li nêzîka Dola Kermsîr date kişandin. Beramber bi vê zîmeta hanê ve rewşa Kerîm Xan hate bidujwarkirin.

Restem Sultanê Xeşt, -Xeşt Gundekî bi çûk bû û ew li nêzîka Lûtê Şaxekî bilindî zal bi ser Kermsîr de bû.-, li hêre de yarmetîya Kerîm Xan date bikirin. Li Derbendê sextî Kumariç de wî Esed Xan date şikenandin. Kerîm Xan jî bi xwe u Leşkerê xwe li Dolê de hatibûn westandin. Mayînên Leşkerê Esed Xan, yê ku ew li Derbendê Komariç de ji destên Restem Sultan hatibûn birizgarkirin, li Dole de û li nêzîka Xeşt de tûşî Kerîm Xan bûn. Zor li wan hatin bikuştin. Biserkevtina Kerîm Xan bê hampa bû. Beşê Leşkerê wî, yê ku ew ji Eşîrên wan navan bûn, bi şûna mayînên derçûyên Dujminin ve hatin bikevtin û ew tanî Şîrazê bi şûn wan ve çûn û ew dane bigirtin. Li dawîya vê rûdana hanê de Esed Xan êtir nema ji bona beramberbûna Kerîm Xan hat.

Esed Xan di şerekî de ligel Mohemed husên Xan dîsan ew hate bişikenandin û wî ji bona Begdadê date bibazdan. Walîyê wê her çenji de wî pir rêz lê date bigirtin, belam wî piştta wî nedagirtin, ku hêzekê ji bona wî bide bipêşkeşkirin, da ku ew welatê xwe bide bisitandin. Li Paş de wî xwe ji bona nik Ostandarê Gurcistanê Hiraqliyos date biavêtin, belam wî jî ji bona wî hîç neda bikirin. Di dawî de wî xwe ji bona layê Kerîm Xan date bihavêştin. Kerîm Xan zor rêz û rûmet lê date bigirtin û wî ji bona wî cihekî bilind pê date bidan. Cihekî bilindîyî wetov ku ew ji bona Kerîm Xan bi cihê bawerîya wî ve bû. Ewende pê neçû, ku ev Hemerê Dujminê no bi Dostekî başî Kerîm Xan ve hate bikirin.

Dujminê herî xurtî Kerîm Xan Muhed Husên Xan Qacar bû. Ev Eşîra Turkîyî Qacarî li zemanê Teymur Leng de ji Surî ew ji bona Iranê hatibû binardin. Ew Yekek ji Heftên Eşîrên ku wan Şah Ismail ji bona ser Text dabûn bihênanîn.

Karîm Xan li paş bi destkevtina welatê Faris de û li paş, ku ew baş hate bicigîrkirin, wî zor kelk ji şer û herayên di navbera Esed Xan û Mohemed Husên Xan de ji xwe re date biwergirtin. Ne ku bes tenê wî welatê Faris ji xwe re dabû bigirtin, lêbelê jî wî welatê Esfehan û Beşekî ji Iraqa Ecem jî ji xwe re dabû bisaxkirin. Belam ewende pê neçû, ku ew Beşê zorî van Welatan bi neçarî ve bide biberdan; çünke, Mohemed Husên Xan li dawîya şikenandina Esed Xan de welatê Ezerbêcanê bi ser welatê xwe ve date bivekirin û wî bi Leşkerekî gewre ve ruwê xwe ber bi Esfehanê ve date bivekirin. Leşkerê wî wisa gewre bû, ku li dawîya Nadir Şah de tanî wê rojê de Leşkerekî wetov hîç li dora Serdarekî de nehatibû bikomkirin. Kerîm Xan date bihewildan, ku ew berbestî vê Orduwê bide bikirin. Belam bê kar bû. Ew neçar bû, ku ew ji bona Şîrazê bête bivegerandin û ew li wêderê de liberxwedana xwe bide bikirin.

Mohemed Husên Xan li paş de ku wî xwe baş date bigirtin, wî Heşt hezar Kesek li Esfehanê de date bicihiştin û ew bi Sê hezar Kesekî ve ji bona dorlêpêçana Şîrazê bi rê ve hate bikevtin. Di wê demê de li dorhêla Şîrazê de hemû merc ji bona Hêrîşvanan alîkar bûn. Hemû Berî tijê dextê pê ghiştîbû. Gava ku ew bi Şîrazê ve hate bigihaştin û hêştajî wî Topên xwe nedabûn bisaxkirin, Ew di sala 1170 k.- 1757 z. de tûşî hêrîşa Şx elî Xan bû, yê ku ew Serokekî bi kar û azayî Eşîra Zend bû. Ji nişkêve wî ji bona ser bargiranî û dawîya Lekşerê Mohemed Husên Xan date bidadan. xelkê wan nawan jî, yên ku wan Mal û Mendalên xwe ji bona nava Çiyayên wê dorhêlê biribûn, hemûyan yarmetîya Şêx Elî Xan

dane bikin. Ev hêrîşa hanê bi hoyê kêmbûna Zad û Zexîê ve bû û Leşkerê Mohemed Husên Xan jî bêhn lê hate bitengkirin. Li layekîtirjî de di dirêjbûna kişandina dorlêpêçanê de ev leşkerê bê best û bend, yê ku ew bes û bi tenha ve bi zordarîya Serokên xwe ve hatibûn bikomkirin, hate bibêzarkirin. Biçegeh li vêjî de lihevhatin û dilsozî di nava wan de nedihate bipeydakirin. Hinek ji wan hêzan taze ji bona jêr Çek dabûn anîn. Hinek ji wan jî ji Mayînen Leşkerê Esed Xan dihatin bipêkhatin, yên ku wan çend Mangelî li pêş de ligel Mohemed Husên Xan de dabûn bişerkirin.

Di vê navê de leşkerê Gorc û Sebkarê Kerîm Xan li Dorpêçvanan de zor tengavî dane bikin. Ne bes tenê wan Bajar bi mêrxasî ve li ber datin bidan, belkî ji bona bibelavkirin û ziyarlêdana Dorlêpêçvanan wan hiç dirêxî nedan bikin. Di encam de îş bi radeyekî wetov hate bivegehaştin, ku hemû rojê Beşekî ji leşkerê Mohemed Husên Xan jihevdu di hate bibelawelakirin. Vî karî Serokê Qacaran date bineçarkirin, ku ew waz li Dorlêpêçanê de bide hanîn. Bi rastî jî kirt û pirt ve wî Şîaz date bicihiştin û ew ji bona Isfehanê hate bivegerandin. hêza ku wî ji bona Dorlêpêçana bajarê Şîrazê li dûxwe de dabû bihiştin, ew jî jihevdu hate bibelawelakirin. Mohemed Husên Xan li Isfehanê jî de xwe neda bigirtin û ew ligel Orduweke Duwanzdeh hezar Kesekî de lawaz û ziravşikestî xwe ji bona Mezenderan date bigihaştin.

Kerîm Xan li dawîya ku wî xwe baş date bikomkirin û ewletîya welatê Farişî date girawkin, wî ruwê xwe ber bi Isfehanê de date bivedan. Ew ji bal Tudeyê Şarê Isfehanê di sala 1170 k.- 1756 z. de bi aheng û semawend ve hate bipêşîwazîkirin. Piranîya bajarên Iraqa Ecem jî bi vî rengî ve bi destên wî ve hatin bikevtin. Kerîm Xan ji bona vegrandina xurtbûn û karnînbûna xwe pêwistî biserkevtinê bû. Bi rastî jî li şerên ku wî dabûn bikin, li hinekan de ew hatibû biserkevtin. Belam di pîrbûna wan de ew biserkevtinê nehatibû bibextiyarkirin. Zîmeta wîna zor caran cîgehê hêvîyê nebû. Belam ew rêzlêgirtina ji bal Tudeyê Bajaran ji bona wî ji kevê date biparas u di encam de wê ew date biserxis.

Kerîm Xan ligel vêjî de, di wan welatên ku ew bi arezuwa xwe ve pêve hatibûn bibestandin, bi başî ve îş û karên wan date birêxis. Li layekîtir jî de wî Şêx Elî Xan ligel Leşkerekî helbijartî de ji bona ser Mezenderan date binardin, da ku ew bi carekê ve Mohemed Husên Xan neçarrî sertewandinê bide bikin. Ji bona vê yekê jî divabû, ku ew di pêşî de Yekîtîya Eşîrên Qacarî bide bitêkûpêkdan. Ev Eşîra mêrxas û pîr

Sê Ber bû: Yekek ji wan li dorhêla Kence de bû, ya duwem li hêla Mero bû û wê sînore Xuresanê jiber hêrîşên Ozbêkan dida biparas, Ya Sêyem jê li welatê Ester Abad de bû. Ev Berên hanê bi xwe jî ve di koka xwe de li jêr desthilatîya Du Xanan de bûn. Yekek ji wan li pêş demekê de bi ser hemû Eşîrê de Serdar bû. Yuxarî Baş Xan di vê demê de çî bi dilbijandîna Kerîm Xan ve û çî jî bi dilbijandîna xwe ve Serdarê vê Eşîrê bû. Lihevrats- hainek bû, ku Navê vî jî Mohemed Husên Xan bû. Herdu Xan jî bi navê Mohemed Husên Xan ve diha binavkirin. Berberî û Dujminatîya di navbera herdu Xanan de hişt, ku Yuxarî Baş Xan ji bona nava Leşkerê Şêx Elî Xan bête bitevlêkirin. Vê rûdana hanê Dujminê Kerîm Xan Mohemed Husên Xan date bilawazkirin. Ligel vêtî de Mohemed Husên Xan neçar bû, ku ew ligel Hêzeke lawaz de ligel Şêx Elî Xan de bi şer ve bête bikev. Belam di dema germbûna şer de Beşekî ji Leşkerê wî ew date bicîhiş û ew bi xwe jî ve rizgar nebû. Ew bi dîlî ve hate bigir²³⁶.

di encamê vê kamwerîya mezin de Mazenderan, welatê Gîlan û Perçeyê zorî Ezerbêcanê bi destên Kerîm Xan ve ha bikev. Belam welatê Ezerbêcan ewende pê neçû, ew tûşî leyandîna Fetih Elî Xanê Serokê Eşîra Hevşar bû. Vî Serokê hanê gelek carî komek ji bona Dujminên Kerîm Xan dabûn bipêşkeşkirin. Vê carê bi eşkere ve ceng li ser wî de date bidazanîn. Li Jêrî Tevrîzê de û li Deşta Qeçêmin de hate bişikandin û wî ruwê xwe ber bi Ormiyê²³⁷ ve date bivedan. Li dawîya dorlêpêçana çend Mehan de ku wî zanî, liberxwedan pê nema têtê bikirin, wî xw ji bona layê Kerîm Xan date bifirêdan û Kerîm Xan di sala 1173 k.- 1760 z. de lêhate bibuhurandin.

Fetih Elî Xan li pêş berdestbûna xwe de wî ligel hinekan ji Serleşkerên Ordwa Kerîm Xan de ji bona kuşa wîna dabû bipêwendîkirin. Belam ev vîlika kuşa Kerîm Xan hate bieşkerekirin. Fetih Elî Xan siza xwe date bixwarin. Herwehajî çend ji Serleşkerên bi nav û bang jî ve hatin bihilwesatandin. Mêjûvanên Iranî dibêjin, ku bi

²³⁶Kurên Mohemed Husên Xan ji bona Turkistanê xwe dane birakirdin. Li paş Çar salan de ew ji bona nik Kerîm Xan ha û wî zor rêz û rumet ji bona wan date bikirin. Aga Mohemed Xan Kurê gewreyî Mohemed Husên Xan li paş de bi hoyê binabûdkirina Malbata Zend bû.

²³⁷Mêjuvanê bi nav û bang Strabo bi vî Bajarî ve Thebarma dayite bigo. Gûman têtê bikirin, ku Zeradeşt li vî Bajarî de hatîye bizayîn.

hoyê vê bêbextîya hanê jî ve Serdarê Serleşkerê bi nav û bang Şêx Elî Xan jî hate bidarvekirin. Belam ev Goya hanê bi rastî jî ve pêwistî bi piştgirê ve tete bidî.

Kerîm Xan di gişt şer û pevçûnên xwe de ji bona Serdarîyê û desthilatîya xwe yarmetîyeke baş ji Eşîrên Erebi hêla Dilava Farisî ji xwe re dida biwergir. Hinek ji Hêzên Erebi tanî Isfehanê ligel wî de çûn. Jiber vê jî reftara wî ligel wan de baş bû. Bes û bi tenha ve wî Leşker bi ser wan ve dida binardin, gava ku wan serî li ber wî de didan bihiladn, yanî gava ku wan bêş û bacên xwe ji bona wî nedidan birêkirin. Ji bona nimûne serhildana Mîr Muhana Mîrê Bender Rîg²³⁸, yê ku wî navbera rêya Şîraz û Bender Boşher dabû birrîn. Bi vî rengî ve Kerîm Xan bi xurtî ve ew dida bisertewandin. Gava Şêx Sulêman Serokê Eşîra Keeb jî beramber bi Kerîm Xan ve serê xwe date birakirin, Kerîm Xan neçar bû, ku ew bi Leşkerekî ve ji bona ser wî bête çuyîn. Şêx Sulêman bi Keştîyekê ve ji bona Giraveke nêzîk date bibazdan. serdarîya Kerîm Xan gelek carî bi hoyê nobûn û şerdagîrsandina Zekî Xanê²³⁹ Birayê wî dihatebi êşandin. Vî Zekî Xanî bi carekê ve serê xwe li ber Kerîm Xan date birakirin. Wî xwe ligel hin ji Gewreyên Serleşkerên Kurdên layê Eşîra Feylî de beramberî Kerîm Xan date biyekkirin. Belam ev Serrakirina hanê ji bona wî bi serî ve neçû. Ew hate bivegerandin û wî xwe ji bona layê Kerîm Xan date biavêtin. Kerîm Xan lêhate buhurandin û karmenditî pê date bisipartin. Wî ew ji bona ser Damegan²⁴⁰ date binardin; jiber Husên Qelî Xanê Qacarî li wê Deverê de serê xwe beramberî bi Kerîm Xan ve dabû birakirin. Zekî Xan zû ev serrakirina hanê date bitemirandin. Husên Qelî Xan ji bona nava Turkumanan date biraykirin.

Şer û nobûna Zekî Xan bêgûman ji bona paraayîşa Welêt bê sûd nebû; çunke, mehrevanî û dadwerîya Kerîm Xan mêranî bi hin Serok û

²³⁸Ev Bender Rîg li dûrbûna Niv Derece de li Jorî Rojavayê Bender Boşher tete bikevtin.

²³⁹Zekî Xan bi Birayê Kerîm Xan ve hatiye bidanîn. Lêbelê ew him Amozayê wî bû û him jî ew Zirbirayê wî bû. Bicgeh li Zekî Xan Zirbirayê wî Iskender û Zirxweha wî ji Dayîka wî bûn. Belam ew ji Bavê wî nebûn.

²⁴⁰Damegan welatê Xanedana Pars (Eşkanî) bû.

Serleşkeran date bidan, ku ew li ber wî de serên xwe bidin birakirin; jiber ku wan dizanî, di encam de dê ew ji bal Kerîm Xan bêtin bilêbuhurandin. Belam êtir hemû Kesek hate bitêgihîştin, ku her serrakirin dê ew ji bal Birayê wîyî sert bête temirandin û hîç lêbuhurandina Kerîm Xan ji bal wî ve nayête biguhpêdan. Serrakirin her li Damegan de bi tenha xwe ve nebû. Li mazenderan û zor cîgehên din jî ew hatibûn bipeydakirin. Belam ew hemû bi xurtî û darêcû ve hatin bikujandin. Zor caran jî pêş bigihîştina leşker Serrakirvan ji hevdû dihatin bibelawelakirin. Bi kurtî ve sertbûn û nobûna Zekî Xan Iran ji serhildanan date bipakkirin û salên dawîyî pêla Kerîm Xan ji bona nava westandin û bêdengîyê wî date bixistin.

Xweha Şah Husênê Sefewî Kurê xwe Ismailê Neh Salî bi alîkarîya Elî Merdan Xan ve ji bona ser Textê.Şahîyê date bihiladn. Îsmail Şah ji bal Kerîm Xan jî hate biparastîn. Kerîm Xan bi navnîşana Cîgirê Şah ve hate bitêrkirin. Mêldarîya wîyî biwergirtina cîgehê Serdarîyê nebû. Wî Şîraz bi paytextê xwe ve date bidanîn û ew têde hate bidaniştin. Etir wî bi xwe ve nema serpereştîya leşker dida bikirin. Wî ew ji bona Serleşkerên xwe date bihiştin. Wî Leşkerekî zor ji bona dorlêpêçana bajarê Besra date bikomkirin. Wî ew leşker ji bona jêr Komandarîya Birayê xwe Sadiq Xan date bixistin. Dibe, ku wî jî mîna hemû Serdarîyên pêşî Iranê jî ji bona girawkirina asayîşa hundurê xwe xerîkî cengên Derve dijî Turkan didan bikirin û wan ew bi başî ve dida bizanîn. Li gor vê bidîtina hanê de wan Bîr û Bawerîyên Giştî ji bona mebest û armanca xwe didan bibernamekirin. Kerîm Xan dizanî bû, ku hîç tiştek bi qed bizeftkirina cihên perest, yên ku têde Perestgehên Şîe têtin bidîtin, li nik Şîiyan de wan didin dilbijandin û bisergermkirin; jiber vê jî de Kerîm Xan vekirina welatê Iraqa Erebî ji bona xwe dabû biarmanckirin.

Kerîm Xan di pêşî de li ser Omer Paşa Walîyê Begdadê de li nik serdarîya Istenbolê de date bigilîkirin; çunke, Omer Paşa Bêşek ji bona ser Serdanvanên Iranî ji bona cîgehên perstên wan dayite bidanîn. serdarîya Osmanî ev gilîyê Iranî date bivegerandin û wê ew di ser guhên xwe re date biavêtin. Sadiq Xan jî bi leşkerekî pêncî hezar Kes ve li nêzkîa Kenarê Dilava Farisî de ruwê xwe ber bi Besra ve date bivedan û Sê Keştyînen Cengîyî sivik jî ji Derbendên Boşher û Rîg de ligel Leşkerên wî de hatin birêkvevtin.

Bi rastî serdarîya Osmanî li Bera de çend Keştyîên Cengînî hebûn, belam wan ligel Keştyîên Cengîyên Sadiq Xan de netuwanîn

beramberîy bêidin bikin. Sadiq Xan li dawîya vêna de bi ser Rubarê Erb ve hate zalbûn. Zu bi zû ve wî Pirek ji Beleman date bidurustkirin û wî Orduwê xwe ji bona Kenarê Rastêyî Rubarê Ereb date perandin. Destlicî wî xwe ji bona dorlêpêçanê date bilikarxistin.

Şarê Besra zor gewre bû û pir baxçe di nava wê dihatin bipeyda kirin. Serjimara Tudeyê wêna texmîna Pêncî hezar Ten di hate biderkevtin. Hêza parastina wêna ji Çaryek ji Sermara wê bêtir bû. Ostandarê wêna Sulêman Aga bû. Ew Serbazekî aza bû û ji bal Serbaz û Serdarên xwe dildar bû. Dîwarê keleha Besra zor berz bû, belam xurt nebû. Xêza bingehîyê liberxwedanê çend Burc bûn û di nava wan de sed topek dihatin bidîtin.

Li zivistana sala 1189 k.- 1775 z. de dor li Besra de hate pêçandin û sipahê Iranî hate bipêşveketin. serdarîya Osmanî ferman bi Ostandarên Wanê, Musilê, Diyarbekrê, Helebê û Şame ve date bidan, ku ew bi hemû Hêzên xwe ve li bajarê Begdadê de bêtin bixirkirin

Weha di hate bigûmankirin, ku evanan ji bona Begdadê tên, da ku ew ligel Ostandarê vî Welatî de bi firyada Besra ve herin. Belê ew ji bona Begdadê hatin bihatin. Wan bi remana dilxweşkirina Serdarê Iranê ve Omer Paşayê Ostandar datin bikuştin û deslicî wan Encûmenek ji bona Şîrazê ji bona nik Kerîm Xan datin binardin, da ku ew ji Kerîm Xan re bidin bigotin, ku Kirdarê vêxistina vî şrê hanê Ostandar bû û ew hate bikuştin û Arezuwê wî hate bicîhatin. Belam Kerîm Xan guh bi gotinên ve neda bidan. Wî xwest, ku ew ji lawazîya serdarîya Osmanî kar ji xwe re bide bigirtin. Bi kurtî ve Ostandarê Besra li dawîya Sêzdeh Mehan ji liberxwedanê de bi hoyê nemana zad û zexîrê ve bi neçarî ve di Hezêrana sala 1190 k.- 1776 z. de hate biberdestkirin.

Ostandarê berdest û Girgirên bajêr bi rêzlêgirtin û hêjabûn ji bona Şîrazê hatin binardin. Sadiq Xan jî bi başî ve reftar ligel xelkê Besrê de date bikin. Wî Elî Mehmed Xan bi Komandar ve ji bona ser Besra date binîşankirin û ew ji bona Şîrazê hate bivegerandin.

Mehmed Xan bi bê agehdarî û xwe bilikarxistin ve xwe têkêlî şerê di navbera Du Eşîran de date bitûşkirin. Ew tûşî şikanadinê bû û zor ziyar bi wî ve hatin bikevtin û Komandarên wî jî hatin bikuştin. Gava Sadiq Xan evaya bihîst, zû wî xwe bi Besra ve date bigihandin. Wî bi başbûna reftar û sincîya xwe ve di wan nava de aşîfî date bidamezirandin û tanî mirina Kerîm Xan bi hêsanî ve serpereştîya wêderê date bikin. Li paş de bi hoyên xweyî ve wî Besra date

bicîhiştin. Li dawîya vêna de Ostandarê Bedadê jî bi sivik û hêsanî ve bajarê Besra date bisitendin.

Li pêş zemanê Kerîm Xan de Ewropa jiber tevlihevbûnên Hundurî Îranê ve ewende guh bi bazirganîya Îranê ve nedida bidan. Lêbelê di zemanê Kerîm Xan de bazirganî jî mîna çandinyê li Îran de pir hate bipêşveketin. Vî Serdarê pir bihiş hemû Zenevanên Pêşe ji Ermenîyan û Îranîyan jî pir ew datin bidilbijandin û datin biparastin. Bi rastî jî ve di pêla dawîya serdarîya wî de Îran bi xweşbûn û bextiyarîyê ve hatibû bigihaştin. Xwedî Mulkan û Zevîvanan ji hatinên xwe Beşekî zor kêr ji bona serdarîya dida bidan. Belam her gava ku Serdar ji wan daxwazî bida bikirin, wan bi dilxweşî ve daxwaza wî didan bicîanîn. Jiber vê jî piranîya van xelkan bigir bi serê xwe bûn. Ew Xwedanê dewlemendî û bextiyarîya xwe bûn û ew ji xelkên din bextiyartir bûn. Di pêla Kerîm Xan de her yarmetîyek û alîkaryek bi nigaşa Mirov ve bihata bikevtin, ew ji bona vê Birê dihate bikirin.

Hemû bajarên Îranê di pêla vî Serdarî de hatin bipêşvekevtin. Belam hîç ji wan mîna Şîrazê nebûn. Kerîm Xan ev bajarê hanê ji xwe re bi paytext ve date bidanîn; jiber ku ew ji cihê Eşîra wîna nêzîk bû û biserdejî dilgirdana xelkên wê bi wî ve pir xurt bû. Pir wî xwe têde date êşandin. Wî îş û karên liberxwedanê têde date birêkxistin. Wî bajar bi gelek avanîyên ciwan ve û zor bi kelk ve date bixemilandin. Dor û berên wê wî bi bax û baxçan ve date biqesengkirin. Çend ew ligel xemilandin, ciwankirin û qesengkirina bajêr de xerîk bû, bêtir jî ew ligel girawkirina xweşî û bextiyarîya xelkê wê de li kar bû. "Çira vê roja xweş" ew ji bal Mêjûvanekî Îranî²⁴¹ bi başî ve hatîye pesindan. Gava ku ew li ser Kerîm Xan dide biaxivtin, ew dibêje: "Vê ronahîya hanê tevaya Welêt date bitijekirin. Belam tîna wêna di Şîrazê de bêtir bû. xelkên vî bajarê nazenîn bi carekê ve li xweşbûnê û bextiyarîyê de behremend bûn. Wan di nava civatên Keç û Kurên ciwan de dema xwe didan birabuhurandin. Şahî û kêf li hemû layekî de serdar û zal bû.

Krîm Xan li temenekî Heştê Salî di 13 Sefera sala 1193 k.- 1779 z. de²⁴² hate bimirin. Bi serxwebûneke bi carekê ve wî Bîst û Heşt salan

²⁴¹mêjûwa Xanedana Zend, ya ku ew ji bal Elî Riza hatîye binivîsandin.

²⁴²Ew li bajarê Şîrazê de hate veşartin. Belam dawîya pêkhatina serdarîya Qacari de

263 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

date biserdarîkirin²⁴³. Bi taybetî ve di Bîst Salên dawî de bi carekê ve wî bi bê Hember û bi serê xwe ve serdarîya Îranê date bikirin.

Aga Mahmud Xanê bêbext hestiyên wî ji Şîrazê û yên Nadir Şah ji Meşhed datin biderxistin û ew herdu li ber deriyê Sera xwe de datin binajtin, da ku ew her roj bi pîyên xwe ve di ser wan re bête biderbaskirin. (Mêjûwa Sêr Con Malcolm).

²⁴³Hinek dibêjin, ku ew li temenê Heftê û Pênc Salî de hatiye bimirin. hinekan jî dayite bigotin, ku ew li temenê Heştê û Şeş Salî de hatiye bimirin. Belam reman zor li ser vê ye, ku ew li nêzîka Heştî Salî de hatiye bimirin. Lêbelê jî dibe, ku Kerîm Xan bi xwe jî ve mêjûwa zayîna xwe nizanibe; çunke, tomarkirina zayînê li nik Eşîran de reweşt nebû.

A. Sincî û Nîşanên wî

Wênekirina Sincî û Başîyên vî Ciwanmêrî weha sivik û hêsan niye. Bi rastî jî şopên Serdarên bi serên xwe tête dihatin bipeydakirin. Ew ne zor sert bû û ne jî zor ew mehrevan bû. Ew Peyakî li ser xwe bû. Di hemû pêlên jîyana xwe de bi cansivikîyê û azayê ve nav û deng ji xwe re dabû bisitandin. Jiber van hoyan jî wî xwe ji şaşbûn û payebûna cîgehên bilind dida biparastin û wî parastina dilovanîyê û nerbûnê dida bikirin. Ligel vê jî de wî mîna Mirovên tir hin Kes bi xurtî ve didan bisizakirin. Her û her wî îşî dijî serûştîya xwe bi Yekek dinî ve dida bisipartin. Bi vî karî ve wî saw û tirs ji bona nava cerg hinavên Dujmin û Serrakirvanan dida bixistin. Lêbelê jî ewende ew ji bona her Kesekî mehrevan bû, yên ku wan xwe ji bona ba wîna didan bipenakirin û daxwaza lêbuhurandinê lê didan bikirin. Wî ew daxwaza wan nedida bivegerandin. Yekek ji herî nîsanên wîyî bilind dilpakî û çakîya wî bû. Wî serkuzeştî jîyana xwe dida bivegerandin, ya ku ew pîr sêr û xweş bû.

Kerîm Xan di lêbuhurandin û hajbûnê de mêrxasiyeke wîyî pîrî bilind hebû. Heger wî li Mirovekî de bida bilêbuhurandin, wî pê dida bibawerîkirin û wî piştî xwe pê dida bisipartin. wî ew xweser bi xwe ve dida bigirêdan. Bi dil ve wî hemû Kes xweşdixwest. Di erkên Ayînî de zor durust bû, lêbelê ew tede ne xwîngerm bû û ne jî rêtund bû. Ew ruxweş û dilkêş. Li xweşîyên jînê de bi carekê ve pişkdar bû. Wî dixwest, ku her Kesek jî mîna wî li xweşîyên jînê û dunyayê de behredar bin. Di vî babetî de wî mêldarîya bêtirbûnê nedikir. Wî carekê hîç ew bi pileyekî ve neda bigihandin, ku ew kêrekê li cihê wî de yan jî li karê serdarîya wî de bide bikirin.

Kerîm Xan hîç xwendewar nebû. Wî nikarîbû bida xwendin û nivsandînî. Renge, di zemanê zarotîya xwe de ew ji bona Hucrê neçûbe, yan jî wî nexwestiye, ku ew ji bona wê here. Ew Kurê Serokekî Bicûkî Eşîreke Kohî bû²⁴⁴. Wî ji bil wan tiştan pê ve, yên ku ew ji bona jîyana wî bikar dihatin, fêrî tiştektîr nedibû. Kerîm Xan jî li ser wê şûnê de diçû. Ew bi qed Palevanekî ve bi hêz û çalak bû. di suwarîyê de ew bê

²⁴⁴Çi Zend û çî jî Qolên dinî Eşîrên Lek mîna hemû Eşîrên dinî Îranê di zîneteke pîr lipaşvemayî de bûn.

hempa bû. Di hemû rengên supahbazî de pîrî qenc bû. Tevî ku ew Xwendewar nebû. wî dixwest, ku hemû Kes bixwînin û wî ew ji bona xwendinê didan dilbijandin. Civata wî cihê Zanistvanan û Hozanvanan bû. Aramgehên Şêx Sadî û hafîz, yên ku li dor û berên Şîrazê de bûn, ser li nû de wî ew li ser cîgehên wanîyî kevnar datin biavakirin. Wî hatinên hin bax û erdan jî ji wan re date bitirxankirin û ji wan re wî Pasevan datin bidanîn

Ev karên hanê ji gewretirîn kar di nava karên wî de têtin jimartin; jiber Tudeyê Şîrazê van bi şopên wîyî pîr hêja û bi nav û bag di pêla Şehrîyarîya wî de didin bidanîn. Çunke, ev bajarê hanê cihê van herdu Xweşxuwane mezînan bû û ew bi wan ve pîr serbilind bû.

Yekek ji reweştên Kerîm Xan bû, ku wî her roj çend demek ji bona bihîstina gilî û gazine Bestvanên xwe ve didan bitirxankirin. Di vî warî de çîrokek tete bigotin, ku bi rastî ve ew nîşaneke zor ciwan û bilind li ser xweyîbûn û dadwerîya Kerîm Xan de di serpereştîya Serdarîyê û Tude de dide biderxistin: "Rojekî li Dîwana Dawerîyê de wî îşe xwe dabû bipayînkirin û wî dixwest, ku ew biçê. Ew di wê rojê bo hoyê kawerwerîya Dadwerîyê de zor hatibû westandin. Di wê gavê û hingavê de Peyakî pêt bi zend û bend ve ji bona devê rêya wî date bibazdan û bi qerîn û hewar ve Dad! Dad! dida bibangkirin. Kerîm Xan jê date pirsîn:

- Tu kî ye?

Peya:- Ez Bazirganim. Herçî min hebû, ew hate dizîn.

Kerîm Xan:- Çawa û li kûderê de ew hate dizîn?

Peya:- Ez razayî bûm.

Kerîm Xan:- Bi zîmanekî tûrebûn û xwîngermbûn gotê: - Çima te date bixewkîrin?

Peya: Ez şaşbûm. Wer mim zanî, ku tu şiyarî.

Vê bersiva hanê tûrebûn û xwîngermbûna Kerîm Xan date binehiştin.

Mêrxasîya vî Peyayî beramber bi rexnegirtina xwe ve zor pê xweş bû.

Wî ferman ji bona Wezîrê xwe date bidan, ku ew Nerxê Malê wîna ji Xizna dewletê pê bide bidan. û wî jê re got:

- Divê tu bide bixebatkirin, da ku tu vî Malî bide dozandin. Malkolm, mêjûwa Îranê r. 87).

Rêya çûna Kerîm Xan ji bona sazîkirin û parastina Hiner û desthilatîya xwe li ser saya Hestîya Rewanîyê û Kesîtyê dihatebi bixurtkirin. Hiç wî mêldarîya talanîyê nedida bikirin. Wî nedixwest, ku ew bi alîkarîya talanîyê û xerabîyê ve Orduwekî bide bixewkîrin. Wî nedixwest, ku ew

ji bona bêtkirina rûmeteke Milîyî bêkelk û yanjî ji bona berzkirina cihê serdarîya xwe Siyaseteke hîç û pûç bide birêvebirin. Di serûştîya de ew zor sade bû û di cil û berên xwe jî de ew pir sade bû. Ligel vê jî de gotin û fermanên wî yek peyvbûn û ew divabûn dest li cî de bêtin bicîanîn. Derbarê Mêletê xwe ve bi giştî ve rûxweş bû û wî dixwest, ku ew tev bi xweşî ve bijîn. Di şincî û Serûştîya xwe de hîç bi qed wî ve baş û sêr nebû. Wî dikarîbû, ku ew di dorhêleke wisa de, ya ku ew têde dihate bijiyandin, hesteyekî serûştî û mirovanî di nava hemû pêrabûnên serdarîya xwe de bide bicîanîn. Ev biserkevtina wîna ji bona hemû Serdarên bi Serên xwe ve divê bi hînbûneke baş ve bête bidîtin. Ew bi bextîyarî ve hate bijiyandin. Mirina wî mîna mirina Bavekî zor xweşewist û zor şayanê piştgirtina mala xwe bû. Her Îranîyekî wê demê navê Kerîm Xan ligel wan kar û barên wî de, yê ku wî ew ji bona sazkirina serdarîya xwe dabû bikirin, bi mezinbûn û perestî lê dida bitemaşekirin. Bi hoyê berzbûna şan û rûmeta wî ve hemû Kesekî bi dil û can ve xwe pêve dida bigirêdan. Her gava ku li ser nîşan û rûçikên wî de bihata peyivandin, bêgûman zor pesin û şabaş li ser wan de dihatin bikirin û bi tenha ve dihate bigotin: " Ku ew bes Padişahêkî gewre ne bû, Xwedan Seran û peyan nebû û vekirinên wî zor nebûn, Belam divê pê bête rûniştin, ku ew Serdarekî bê Heval û Hempa bû"²⁴⁵

²⁴⁵ji biwergirtina mêjûwa Kedxweda Sêr Malkolm dibêje: Min ev ji devên gelek Gewreyên dewleta Qacerîyî diwayî pêla Kerîm Xan dayête bibihîstin.

Binning di Nista xwe de bergê 2, Rûpelê 267 de dibêje: "Di nava hemû rêzên navên Serdarên Îranê de bi tenha ve navê Kerîm Xan ji bal hemû Tudeyan ve mîna Bavekî şêrîn û Serdarekî Dadwer dihate bibîrxistin. Ew zor ji sitem û darzorîyê dûr bû".

B. Li dawîya mirina Kerîm Xan de.

Mirina Kerîm Xan bidestpêkirina têkçûna serdarîya Zend bû û herifandina bingehên dewleta Îranê bû. Kerîm Xan xwedan pênc Kur bû. Yekek ji wan li pêş wî de hatibû bimirin. Bes û bi tenha ve li paş wî de çar Kur mabûn, yê ku ew çerxa Felekê hemû tûşî bêbextî û telaqreşîya Serokên Malbata wan dane bikirin²⁴⁶.

Zekî Xan her li dawîya mirina Kerîm Xan de Serdarî ji bona jêr destên xwe date anîn. Hin ji Gewreyên Eşîra Zend bi xwe ve li Zekî Xan de piştrast nebûn. Ew ji bêbextîya wîna ditirsiyan; jibervêjî wan keleha nava bajarê Şîrazê dane bigirtin û wan ji bona liberxwedana xwe ew dane bilikarxistin û pêrejî wan xwe bi Hevalbendên Ebu El-Fetih Xanê Kurê Kerîm Xan dane bizanîn. Zekî Xan bi dazanîna Cîgerên Ebû El-Fetih û Birayê wî²⁴⁷ ve ji bona ser Textê Bavê wan piştgirtina xelkê ji bona Gewreyên Eşîra Zend date binayînkirin. Lêbelê bi rastî ve Herdu bi nav ve Serdar bûn. Bi hoyê ku ew Xizmê wan bû û ev Herdu Şahzade di warên Sermiyandarîya dewletê de ne Şahreza bûn, hemû Serdarî û Desthilatî wî bi destên xwe ve dabûn bixistin. Wî li hemû îş û karekî de yaremetî ji bal Xuwarzê xweyî bi nav û bang ve Eli Murad Xan dida biwergirtin.

Zekî Xan ji bona bizeftkirina keleha nava bajarê Şîrazê gelekî hewlîda. Belam ev îşe ewende sivik nebû. Zekî Xan li endîşa dorlêpêçana dûr û dirêj de rêya fen û fêlbazîyê ji xwe re date bigirtin. Bi sund û Quranan Gewreyên kelehê dane bipiştirastkirin. Nebes tenê wî xweset, ku ew li wan de bête buhurandin, belkî wî xwest, ku ew Karmendîyên gewre gewre jî bi wan ve bide bisipartin. Van Gewreyên hanê pê dane bibawerkirin u wan xwe ji bona wî dane biberdestkirin.

²⁴⁶Herî Gewreyî van Kuran Selah Xan bû, yê ku ew berî bête ser serdarîyê çavên wî ji bal Pismamê wî hatin bikorkirin. duwemê wan Ebu El-Fetih Xan bû, yê ku ew li dawîya bi navbûna Şah ve di pêla serdarîya Sadiq Xanê Mamê wî de çavên wî hatin nîrakirin. Sêyemê wan Mohemed Elî Xan ji bal Ekber Xan hate bikorkirin. Çaremîne wan Mohemed Rehîm Xan di pêla Bavê xwe de hate bimirin û ew ji korbûnê hate birizgarkirin. Bêcemînê wan İbrahîm Xan bû, yê ku ji bal Ekber Xan zimanê wî hate bijêkirin.

²⁴⁷Ev Şahzade Zavayê Zekî Xan bû.

Zekî Xan tevî bi sund û sozên xwe ve hemû bi rengê pir dir û hov ve dane bikuştin.

Gava Sadiq Xan xebera mirina Kerîm Xan date bibihîstin, wî Besra date biçihîştin û ruwê xwe ber bi Şîrazê ve date bivekirin. Gava ku ew nêzîka bajêr bû, wî Çadirên xwe dane bihiladn. Wî Cafer Xanê Kurê xwe ji bona nava bajêr date binardin, da ku ew remana Zekî Xan derbarê serpereştiya Serdarîyê de bide bizanîn. Cafer Xan hate bivegerandin û wî soz û peymanên Zekî Xan ji bona Bavê xwe dane bivegerandin. Ligelwêjî de wî Bavê xwe bi nebawerkirina wan ve date bitemînîkirin, çunke dibû, ku ew jî tûşî wê bêbextiyê û telaqreşîya Zekî Xan bihata bikirin, ya ku wî ew derbarê Gewreyên Zend dane bikirin. Vê temînîya hanê kêr li Sadiq xan date bikirin. Wî umîdîya birêkvevtinê date birîn û wî biryarî date bigirtin, ku ew Şîrazê bide bidorlêpêçkirin. Bi gora mezinbûna evîndarîya Orduwa xwe ve ew li serkevtinê de piştrast bû. Bi vê bawerîyê ve wî xwe dabû bilikarxstitin.

Li vî layî de Zekî Xan date bitemaşekirin, ku ew bi fen û xapandinan ve Sadiq Xan nade birakişandin. Destbicî ve wî Ebû El-Fetih date bizindankirin û Mohemed Elî Xanê Birayê wî, yê ku ew tanî wê gavê di Serdarkirînê de hevbeşê Ebu El-Fetih Xan bû, bi tenha ve bi Şahê Îranê ve date bidazanîn. Wî Sê Kurê Sadiq Xan jî dane bizindankirin, yê ku ew li Şîrazê de bûn. Wî dergehê bajêr date bidaxistin. Wî date bidazanîn, ku ew dê Mal û Menalên hemû Efser û Neferên Ordowa Sadiq Xan bide bidarvekirin. Bi vê dazanîna hanê ve daxwaza wî hate bicîhatin; çunke, hemû Kesî dizanî, ku rijandina xwîna wan Belengazan li layê Zekî Xan de weku av vexwarinê ye. Ji tirsê ve hemû Efser û Neferên Orduwa Sadiq Xan, yê ku Mal û Menalên wan di bajêr de bûn, devjê biberdan û ew ji bona Şîrazê çûn. Bi vî rengî ve hemû pîlan û hêvîya Sadiq Xan bi serkevtinê ve têk çû. Bes bi tenha ve Sêsed Kesek li dora wî de ma. Ew neçar bû, ku ew xwe ji bona Kerman bide kişandin. Zekî Xan Hêzeke Suwarî ji bona ser wî date binardin. Li Çil Mîlekî Rojhilatî Şîrazê de li Derbendê Orsîncan de ew tûşî wî bûn û bi şer ve hatin bikevtin. Bi kuştina Komandarê vî Leşkerê Suwarî ve ev hêza hane hate şikenadin û ew ji bona Şîrazê hate bivegerandin. Sadiq Xan xwe bi Kermene ve date bigihandin û wî xwe di nava keleha wêyî bicûk de date bipenakirin.

Yekek ji rûdanên giringî paş mirina Kerîm Xan rizgarbûn û derçûna Aga Mohemed Qacar ji Şêrazê bû. Ev Mirovê hanê di sala 1160 k.- 1747 z. de hatibû bidîlîkirin û ew ji wê mêjûwê de tanî hêsta li keleha

Şîrazê de bendbû. Di navekê de rê pê hatibû dayîn, ku ew car caran ji bona rawê bête biçûyîn. Kerîm Xan zor qedrê wî dida bigirtin û wî di îş û karên Serdarîye de ji bîr û bawerîyên wî dida bikarkirin. Aga Mohe-med Xan bextê xwe bi mirina Kerîm Xan ve dabû bigirêdan û wî çavdêrîya wê dida bikirin. Xuweha wî jî Jina Kerîm Xan bû. Di roja mirina Kerîm Xan de wî ji sergêjîya Serdarîyê û Pasevan date bikarkirin û ew ligel çend Peyên xwe de ji bajêr hatin biderkevtin û ew bi rê ve hatin bikevtin. Wî xwe bi welatê xwe ve date bigihandin. Wî di derbasbûna demê de Hêzek zor date bikomkirin û wî di sala 1193 k.-1779 Şahîtiya xwe date bidazanîn.

Zekî Xan dizanî, ku Serokê Qacaran bi tenha ve bi Mazenderan ve nayête rûniştin; jibervêjî wî Leşkerekî helbijartî di bin Komandarîya Elî Murd Xanê Xuwarzîyê xwe de ji bona ser wî date binardin, da ku ew pêşkevtina wî bide bigirtin. Lêbelê wî xwe bi vê cûlandinê ve bêtir tûşî berbatîyê date bikirin. Xuwarzîyê wî aza û jîr bû û ew bi serhatîya xwe ve pê hatibû gihaştin, ku merc û zînetên welêt ji bona Kesekî mîna xwe bi bê hêz û alîkarî ve nayête bidîtin. Wî bi vê bawerîya hanê ve li şûna kêsekê de dihate bigerandin, da ku ew beramber bi Serdarekî weha Sitemkar ve, yê ku hîç pişt pê ve nayête bigirêdan û hîç Mirovekî jêdestên wî jî jê nade bihejkin, serê xwe li ber bide birakirin. Bangkirin û hewara Sadiq Xan di dema rakirina wî de ji Şîrazê û gihiştina Elî Murad Xan ji bona Tehranê bi bihaneyeke baş bû, da ku ew wê remana xwe bide bicîanîn. Wî Serok û Efserên Leşker dane bikomkirin û wî ji bona wan date bigotin: "magelo yarîpêdanî bi Serokekî mîna Zekî Xan ve, yê ku wî reftareke zor xerab beramber bi Kurên Kerîm Xan ve dayite bidan, duruste? Bi kurtî ve wî bi asanî ve dilên wan bi ser xwe ve date birakişandin. Li dawîya vîna de Elî Murad Xan ruwê xwe ber bi Îsfahanê ve date bivedan. Gava ku ew nêzîkî wê bû, Walîyê Zekî Xan têde date bibazdan. Teva xelkên bajêr bi hemû Çînîyên xwe ve hevalbendîya Elî Murad Xan dane bikirin. Biçgeh li vê jî de wî date bidazanîn, ku mebesta wî ji vê cûlandinê bes û bi tenha ve anîna Kurê Gewreyî Kerîm Xan ji bona ser Textê Bavê wî ye. Ji bil vê mebestê mebestek wîyî din niye. Vê dazanîna hanê bêtir evîndariya Tude jê re date birakişandin.

Gava ku Zekî Xan li serrakirina Xuwarzîyê de xeberdar bû, hiş di serê wî de nema. Zû bi zû ve wî Leşkerekî date bikomkirin û wî ruwê xwe ber bi Îsfahanê ve date bivekirin. Belam tolhîlanîna Xwedê lê hatibû binêzîkkirin, Gava ku ew bi Yezed Xwast ve hate vegihaştin, wî

ji xelkê wê bêşa wê Salê date bidaxwazkirin û wî fermana komkirina wan date biderxistin. xelkê dana bêşan jiber kêmbûna zînetê xwe nedan. Ji dêlva lêbuhurandina wanan wî Peyên Gewre û Maqulên wanan datin civandin û ew ji pencarên kelehê de date bitêwerkirin. Bi vê jî wî waz neda hênanîn. Wî Mîrzayekî pîrozî vî Bajarî jî ji bona nik xwe date rakîşandin û bi wê mehnê jî ve wî xwest, ku ew wî karî û hin pîsîtiyê jî pê bide bikin. Belam Pasevanên kelehê nehiştin, ku ew wî karê dir û hov bide bikin. Bi hoyê vê dir û hovbûna wîna ew lê sar bûn û wan xwe lê datin wergerandin û wan ew di sala 1779 z. de date bikuştin.

Li dawîya kuştina Zekî Xan Ebu El-Fetrih Xan Kurê Kerîm Xan di sala 1780 z. de bi Şahê Îranê ve hate bidazanîn. Ev Mirovê hanê mêrxas û dadwer bû. Xwedan serûştîyeke dilsoz bû. Belam wa diyare, ku îşê wî pir dijwar bû. Tevlivêjî de gûman nebû, ku ji bona nehiştina linavçûna Xanedana Zendî û asayîşê di nava Welêt de ji bil dazanîna Şahînaşahiya wî pêve çareyeke din nebû.

Gava Sadiq Xan xebera linavçûna Zekî Xan date bibihîstin, ew hêsa û wî ruwê xwe ber bi Şîrazê ve date bivekirin. Sadiq Xan bi xemilandineke Şahînaşahî ve di 30 Cemada yekem de di sala 1194 k. de ji bona nava bajarê Şîrazê çû. Ev Mîrê hanê Serdarekî baş bû û bi hiş tedbîr bû. Belam ew zor dildarê Desthilatîyê bû. Li layekîtir jî de li jêr serpereştîya Serdarekî nezan û lawaz jî deyan pê nexweş bû. Bi kurtî ve dan û sitendin di vî warî de di navbera Mam Xwarzê de nedihate bikin. Di encam de Sadiq Xan Birazayê xwe date bigirtin û çavên vî zimanbestî datin bihilkirin. Wî xwe di sala 1194 k.- 1780 z. de bi Şahînaşahî date bizanîn. Belam hîç wî hêvî nedida bikin, ku Textekî bi vê sitemkariyê bête bideskevtintin, dê ew bête bidirêjkirin. Bi rastî jî ve berbatîya herî gewreyî Elî Murad Xan roj bi roj ve her dihate bigewrekin. Wî Caferê Kurê xwe ji bona Îsfahanê date binardin, tanî ku ew li wêderê de çavêdrîya livandinên Elî Murad Xan bide bikin.

Di gava rûdanên van bûyan de Elî Murad Xan li Tehranê bû. Gava ku wî ev xebera hanê date bibihîstin, destbicî wî xwe bi Şah ve date bidazanîn û wî ligel leşkerekî zor de ruwê xwe ber bi Îsfahanê ve date bivekirin. Gava ku ew nêzîka bajêr bû, Walîyê wêyî taze date birakirin.

Sadiq Xan Orduweke Bîst hezar Kesî date bilidarxistin. Wî ew Leşker li jêr Serpereştîya Teqî Xanê Kurê xwe de date bidanîn. Vî Leşkerî hêrişî ser Elî Murad Xan date bikin. Wî pêşkevtina wî date birawestandin û wî Leşkerê wî ji hev jî date bibelavkirin û hinek ji wan jî ji bona nava Leşkerê Teqî Xan hatin tevlêbûn. Elî Murad Xan ligel

hinekan ji Xizm û Peyên xwe de ji bona Hemedanê hatin bivegerandin û wî ev welatê hanê date biparastin.

Sadiq Xan kaxezek ji bona Kurê xwe date binivîsandin û jê re date biamojgarîkirin, ku ew ji vê biserkevtinê û vî bextê baş ji xwe re sûd bide biwergirtin û Elî Murad Xan bide binabûdkirin. Belam vî Şahzadeyê Nezan guh bi amojgarîya Bavê xwe ve pê neda bidan û ew bi kamwerî ve ji bona nava Îsfahanê hate bikevtin. Wî nêzîka mehekê bi bê agehdarî ve dema xwe date birabuhurandin. Belam Elî Murad Xan bi carekê ve ji vê kêsa hanê ve ji xwe re date bikelkgirtin. Di dema ku Teqî Xan berê xwe ji bona Iraqê date bivekirin, da ku ew vekirinên xwe bide bifirehkirin, Hinekan ji Serokên li nik wî de xwe jê dane bicihêkirin. Ew li nêzîka Hemedanê de tûşî Elî Murad Xan hat û ew zor xerab hate bişikenandin. Bi hezar dujwarî ve ew bi saxê ve ji şer derçû û wî ji bona Şîrazê date birakirin. Elî Murad Xan jî li dawîya vê biserkevtina hanê ve çend vekirinên din jî dane bikirin. Wî ji xwe re Hêzeke zor date bipeyda-kirin û wî biryarîya dorlêgirtina Şîrazê jî date bidan.

Gava ku Sadiq Xan date bibihîstin, ku Elî Murad Xan xwe ji bona ser paytextê wî dide rakişandin. Bi lez û bez ve wî orduweke Peydarî date bilikarxistin û wî ew ji bona dûrbûna Bîst û Pênç Mîlekî ji Şîrazê ve datin binardin. Da ku ew nehêlin, Elî Murad Xan bête bipêşkevtin. Gava ku ev leşkerê hanê xerikî beşkirina xuwarin û vexuwarinê bû, ew tûşî hêrîşa Elî Murad bû. Wî date birakirin û ew ji bal Leşkerê Suwar ve bi xurtî ve hate bidûkevtin.

Şîraz Heşt Mehan hate bidorlêpêçkirin. Dorlêpêçvana ji bona girtina kelehê xwe hîç nedan biêşandin. Belam liberxwevadan û Tudeyên kelehê jiber pêwistîya wanî zorî zor bi xwarin û vexwarinê ve wan dev ji remana liberxwedanê dane biberdan û Beşekî ji Liberxwed-anvanan dergeh datin bizeftkirin û wan ew ji bona Elî Murad dane bivekirin. Bi vî rengî ve Bajar bi destên wî ve hate bikevtin û wî bi başî ve reftar ligel Tudeyê bajêr date bikirin.

Sadiq Xan bi xwe û bi Mal û Mendalên xwe ve xwe di keleha nav bajêr de dabû biqayîmkirin. Belam ewende pê necû, ku ew bi berdestbûnê ve hate bineçarkirin. Ew ligel hemû Kurên wîyî wêdere de di sala 1781 z. de bi sêpîyê ve hatin bidarvekirin. Bes û bi تنها va Cafer Xanê Kurê wî hate birizgarkirin; çunke, ku zor li pêş girtina bajêr de ew ligel Elî Murad Xan têkelîya xwe dabû bipeyda-kirin.

Sadiq Xan li zemanê Kerîm Xanê Birayê xwe de bi nermbûn, başbûn û dadwerîya xwe ve li Îranê de navekî baş ji xwe re dabû

bisitendin. Bi taybetî jî wî di vegirtina Besra jî de şanekî tirjî bi ser yê çûyîn ve ji xwe re wî dabû bigirtin. Belam di dawî de bi pê tevgera wî û dan û sitendina wî de beramber bi Xizim û Karên wî ve wî ew nav û nîşanên başên xwe dabûn biwindakirin. Hêvîya wî bi Serdariyê û serdarîkinê ve hîç nemabû. Di vê zêneta hanê de bi rastî jî ve Merov nizane, magelo bezeyê Merov bi ser Sadiq Xan ve ji bona biwergirtina Tacê bête bikirin, yanjî ji bona çavbiderkirinên Kurên Kerîm Xan ji bal Sadiq xan ve bête bikirin? Ma ne bi saya azaya Kerîm Xan ve Xanedana Zendî ev rumet û nav û nîşana hanê ji xwe re dabû bipeydakirin?

Wer bi vî rengî ve Elî Murad Xan bi Şahê Iranê ve hate bikirin. Ji tomarên kar û biserkevtinên wî ve tete biderkevtin, ku welatê wî çend Salekî di nava Serleşkerên wî de bi qada berberîyê û pevçunê ve dihate bidîtin.

Hîç Kesekî di dema Dorlêpêçanê de bi qed Ekber Xanê Kurê Zekî Xan nav û Nîşan nedabû bisitendin. Ew weha çend aza û mezbot bû, wehaji ew zordar û sitemkar bû. Bi radeyekî weha ve ku wî bi lezkirina kuştina Sadiq Xan, Sê Kurên wî û hinek ji Serdarên wî ve neda bitêrkirin. Belkî wî ew bi destên xwe ve dane bikuştin. Hêjîbêtir ew bi bidanîna tepekê ji bona kuştina Şah ve hate bitawankirin û baweriya Elî Murad Xan bi vê tawanbarîyê dijwar nebû. Wî ferman bi Cafer Xan ve date bidan, ku ew vî Mîrê Xwînrijê hanê bide bidarvekirin, yê ku hêjî destên wî bi Xwîna Bavê û Birayên wî ve hatine bisorkirin.

Elî Murad Xan li dawîya çend Mehan de ji bona Îsfehane çû û wî ew bi paytextê xwe ve date bikirin. Wî zor bawerî bi Cafer Xan ve dida anîn û wî ew li se Isfehanê bi Walî ve data bidanîn. Wî Kurê xwe Şêx Weysî bi Serleşker date binîşankirin û wî parastina sînorê Jorî û çavdêriya livandinên Aga Mohemed Xanê Qacarî pê date bisipartin. Di pêşî de vî Şahzadeyê hanê biserkevtin dane biwergirtin. Wî Mazenderan date bidagîrkirin û wî Serokê Qacarî date bişikendanin û wî ew bi bazdanê ve ji bona Esteabad date binaçarkirin. Wî Hêzek ji bona dû wî date binardin. Belam Mohemed Zahir Xanê Serdarê vî Leşkerî rêya vege û parastina xwe ji xwe re neda biwergirtin. Li dawî de rêya vegeandina Mazenderan hate birîn û ew tûşî hêrişa Qacar bû û ew hate kuştin. Orduwa wî jî hate tefer tunabûn. Hinek ji leşkerên wî dercûn û wan xwe bi Leşkerê Şêx Weysî ve dane bigihandin. Wî jî ew ji hev dane bela biwelakirin. Şêx Weysî jî bi xwe jî ve neçar bû, ku ew Mazenderan bide bicîhiştin û ew ji bona Tehranê bête bivegerandin. Di vî Bajarî de di sala 1199 k.- 1784 z. de ew ligel Leşkerê Elî Murad Xan de yekdigîrbû.

Elî Murad Xan tûşî nexweşîyeke zor giran hatibû. Belam ligelwêjî de wî jêhatbûneke pirî berz dida binuwandin. Wî leşkerek ji bona ser Mazenderan date binardin û wî bi xwe jî dida biremankirin, ku ew li dawî vî leşkerî de biçê. Di vê bêhnê de wî bihist, ku Cafer Xan serê xwe daye birakirin û wî berê xwe ber bi paytextê wî ve dayite bivekirin. Elî Murad Xan ewende bi vê xeberê ve hate biliberkevtin, ku wî xwe ranegirt. Wî ruwê xwe ber bi Isfahanê ve date bivedan, her çend jî Wezîr û Pijîşkê wî tika lê dane bikirin. Gelek negirt, di wê Zivistana sar de û bi wê nexweşîya qurs û siwarbûn û reweştê ve di encam de li rê de di sala 1785 z. de hate bimirin. Serok, Peye û Maqulên Leşker mirina Şahên Xwe dane biveşartin û tanî ew bi paytextê ve hatin bigihaştin, ji nû ve Leşker li mirinê de xeberdarbû. Ew ji hev hate bibelavkirin û wan li hemû layekî de dest bi xerabîyê û talanîyê ve dane bikirin.

Li ser Sincîya Elî Murad Xan ji bal pir Kesan ve hatîye bixuyanîkirin. Weha diyare, ku ew zor mêrxas û gernas bû. Hiç gotinek di vî warî de mîna peyva Dujminekî nala Aga Mehemed Qacarî nayête bidîtin, yê ku wî di jîna vî Serdarî de ji bona parastina Mazenderan zor tûşî azarê hatîye bikirin. Wi her û her beramber bi dilbijandinên Peyên xwe ji bona çûna ser Iraqê digot: "Bînferehbin, tanî ku ev Korê hêja li nav bête biçûyîn, inca li dawîya vê de îşê me tete biserkevtin"²⁴⁸.

Li paş mirina Elî Murad Xan de bi Pênç Rojan ve Cafer Xan bi Isfahanê ve hate bigihaştin. Di vê behnê de Navnîşana Sahîtiyê ji bal Walîyê Isfahanê Bekir Xan hatîbû bizeftkirin. Belam gava ku cafer Xan bi paytext ve hate bigihaştin, wî date birakirin. Cafer Xan Peye bi şûna wî ve datin binardin û wî ew date bigirtin. Êtir ji bil Şêx Wêsî Kesekîtir pê ve nama, ku ew bi tuwane daxwaza Şahîtiyê ji xwe re bide bikirin. Cafer Xan kaxezeke Biratî ji bona wî date binivîsandin. Li dawîya vê de wî ew ji bona jêr Serdarî û Desthilatiya xwe date bihênanîn. Li paş de wî reftareke wetov bedkar ligel wî de date bikirin, ku êtir wî nema dikarîbû li beramber Mamê xwe de dawxaza Serdarîyê bide bikirin; jiber ku wî ew date bikorkirin.

Aga Mohemed Xan Qacar, Yê ku wî soz bi Hevalbendên xwe ve dabû bidan, date bicihnanîn. Bi rasti jî wî ji wan re gotibû, ku ew dê li

²⁴⁸Aga Mohemed Xan bi vî rengî ve navê Elî Murad Xan dibird. Bi ratî jî ve çavekî wi kor bû.

dawîya mirina Eli Murad Xan de ligel wan de ji bona ser bête çûyîn. Êtir ji bona bi cihanîna vî sozê hanê ve tu bergir nemabûn. Ew ligel Pêncsed tanî Şesed Suwarekî taybetîyî xwe de ji Çiyayên Mazenderan hate jêrîn. Di rê de wî dît, ku ligel hêza wî de pir Hevalbend tevlêdibin û ew ber bi pîrbûnê ve tete çûyîn. Wî xwest, ku ew xweser ji bona ser Isfehanê bête çûyîn, da ku ew navtêdanê û mêrxasîyê bi Orduwa xwe ve bide bidan. Li berî dawîya Du Mehan de ji mirina Elî Murad Xan de di 6 Gulana sala 1786 z. de ew derbasî nava bajarê Isfehanê bû. Cafer Xan jî li pêş gihiştina wî de bi tehluke ve Bajar dabû bicîhiştin. Di vê tehluke de hemû bargiranî, xizne û Ala Şahîtiyê jî ji bal Serhildanên nava bajêr ve hatin bitalankirin²⁴⁹. Di dema ku Hemberê wîyî bi hêz ve bi vî rengî ve ji bona nava Isfehanê hate bicigîrbûn, Cafer Xan jî ji bona nava Şîrazê hate bikevtin. Belam dostaniya Seyid Muradê Serdarê Şîrazê jêre zor cihê bawerîyê nebû²⁵⁰. Lêbelê Tudeyê Şîrazê bi kêra Maqûl û Gewreyên bajêr ve piştbanî lê dane bikin. Di nava van Maqûl û Gewreyan de ji tevan jî jêhatîtir û xurtir ji bona piştgirtina wî Hacî Ibrahîm bû. Cafer Xan jî destbicî ve Nişana Kelanter ango Walîtiya Faris bi Hacî Imrahîm ve date bidan.

Aga Mohemed Xan nexwest, ku ew kêse bide biwindakirin. Wî hinek şer û merên bêkelk ligel Bextiyariyên welatê Faris dane bikin. Di encam de ew neçar bû, ku ew bi pele ve ji bona Tehranê bête bivegerandin. Cafer Xan jî vê kêsa hanê kar ji xwe re date biwergirtin. Wî Isfehan date bisitandin û Rehîm Xanê Walîyê Aga Mohemed Xanî date bigirtin û wî ew date bikuştin. Belam di dawîya navekê de wî bajar date bicîhiştin, gava ku wî bihîst, Aga Mohemed Xan dîsan ruwê xwe ber bi Isfehanê ve dayite bivekirin. Beramberîya Cafer Xan ligel Aga Mohemed Xan de bes û bi tenha ve di berxwedanê de dihate bidîtin: Çünke, Aga Mohemed Xan zor hêz ji xwe re dabû bipeydakirin. welatên Jorî Iranê û Iraqa Ecem hemû wî dabûn bidagîrkirin. Wî herwehaji dixwest, ku ew Şîrazê jî bide bidorlêpêçankirin.

Cafer Xan beramber bi Serokê Qacaran ve lawaz û bê hêz bû. Wî nema dikarîbû xwe li ber serhildanên hundurê jî de bida bigirtin. Walîyê

²⁴⁹Dibêjin, ku ev Serhildana beramberî wî ji bal hin ji Serokên wî hate bikin, yê ku ew ji zindana wî hatin birizgarkirin. Di nava van Serokên hanê de Bakir Xanê Walîyê pêşiyî Isfehanê jî hebû.

²⁵⁰Ev Seyid Murad Xan hanê Xwarzayê-Xweşkezayê Elî Murd Xan bû.

Hemedanê bi navê Ismaîl Xan ve serê xwe li ber Cafer Xan de dabû bihiladn û wî ew Leşkerê Cafer Xan date şbiikenandin, yê ku wî ew ji bona ser wî dabû binardin. Herwehaji li dawîya ziyaneke zor de bajarê Yezd jî li destên Cafer Xan de hate derçûn. Belam li dawîya Salên serdarîya wî de bext careke din yarmetîya wî date bikirin. Lutuf Elî Xanê Kurê wî di çûneke xweyî biserkevtî de welatê Lar date bidagîrkirin. Dûrbûna Aga Mohemed Xan mêrxasî bi Cafer Xan ve date bidan. Wî bi hêzeke zor ve ruwê xwe ber bi Isfêhanê ve date bivekirin. Wî hêza Pasevanîya vî bajarî date bişikenandin. Belam vê biserkevtina hanê ewende neda bidirêjkin, xebera nêzîkbûna Serokê Qacaran dîsan pê ev bajarê hanê date biçolkin.

Cafer Xan ji bal Tude zor xweşevist bû û reftara wî ligel Biyanîyan de baş bû. Serûştîya wî dilovan bû û ew rûmetdarê Dadgerîyê bû. Kar û barên Serpereştîyê ji bona nava destên Wezîrekî bi hiş û hêja dabû²⁵¹. Belam reftara wîyî naşirîn derbarê bi Yekekî ji Serokên wîyî zor dilsoz ve nav û binîşana wî date bibedkin û hêjbetir wî bi wê reftarê ve avanîya jîna xwe û serdarîya xwe jî date biruxandin.

Di nava Serdarên Cafer Xan de Hacî Elî Qolî Xanê Kezeronî hebû. Ev Mîrê han ji bal Cafer Xan ji bona temirandin serhildana Kaşan hatibû binardin. Ereb Mohemed Husên Xan Serekê vê Serhildanê bû. Wî Hacî Qolî Xan pir tengavkir û ew neçarî sertewandinê date bikirin. Di nava dîlên serhildanê de 1500 kesekî Xurasanî hebûn. Ku wan li dawîya liberxwedaneke pir xurt de û bi mercê parastina avruwa wan ve xwe dane biberdestkin. Cafer Xan guh bi van sozên Hacî Elî Qolî Xan ji bona wan neda bidan. Wî ev Xurasanîyên hanê tevde ji bona binê zindanê datin avêtin. Her çende Hacî Elî Qolî Xan jî ji bona berdana wan date bihêvîkin, ew bê sûd bû; jiber ve jî vî Mîrê bi rûmet ve dev ji karê Cafer Xan date biberdan û ew ji bona welatê xwe çû. Di nava demekê de Cafer Xan Leşkerek ji bona ser wî date binardin û daxwaza hatina wî ji bona Şîrazê lê date bikirin. Belam wî bi sozên Cafer Xan ve nedida bibawerkirin û ew nehat. Di dawî de ew hate bigirtin û ew ji bona Şîrazê hate anîn û ew ji bona binê zindanê hate avêtin. Hacî Elî Qolî Xan ligel hinekan ji Zindevanan de ji bona hilanîna heyfa xwe jêre tepa kuştina wî datin bilikarxistin. Di nava wan Zindanvanan de Yekek ji

²⁵¹Ev Wezîr Mîrza Husên Bavê Mîrza Buzurk Wezîrê Şahzade Ebas Mîrzayê Şungirê rewayî Îranê bû. Ev Mîrza Husên ji bal Tude de zor xweşewist bû.

wan Seyid Murad Xan bû²⁵², yê ku wî rolelek pir giring û bi kêr ve ji bona biserkevtina vê vîlika hanê date bilîstin, ya ku ew bi vî rengê hanê ve hate bicihatîn: Jineke dîlkirî hinek ji dermanê bêhişitîyê bir û wê ew ji bona nav xwarina Cafer Xan date bixistin. Di wê dema bêhişitîyê de bi alîkarîya Havalbendên xwe ve Zindanvan hatin birizgarkirin û wan xwe bi Oda Cafer Xan ve dane bigihandin û wan ew date bikuştin. Wan serê wî ji nava kelehê ji bona ber dergehê wê datin biavêtin. Wan di nava bajêr de datin bicarînkirin, ku Cafer Xan hate bilinavçûn. Ev di sala 1789 z. de hate bikirin.

²⁵²Ev Mirovê hanê Ostandarê Şîrazê bû. Wî zor yarmetîya Cafer Xan dabû bikirin. Belam li dawî de nava wan têkçû. Cafer Xan ew ji bona binê zindanê date biavêtin.

2. Rojgarîya Lutfî Elî Xan

Lutfî Elî Xan Kurê Cafer Xan di wê demê de ew li Kermanê bû. Seyid Xan Serokê Bizava Şûreşê xwe bi Şahî ve li ser Îranê de data bidazanîn. Lêbelê li dawîya çend Mehan de serdarîya wî hate biwergerandin. Walîyê giştîyî Faris Hacî Ibrahîm, yê ku ew zor ligel bextîyarî û biserkevtina Lutfî Elî Xan de pêwenddarbû, ligel hinekan ji xelkê û Serokên Eşîrên Hundurû peymanek dabû bigirêdan. Gava ku Lutfî Elî Xan xebera kuştina Bavê xwe bihîst; çunke, bawerîya wî bilLeşkerê wî nemabû, wî ji bona layê Şêx Bavê Şeher date birakirin. Wî netuwani bi bez û bi zûyî ve daxwaza Textê Bave xwe bide bikirin. Şêx Bavê Şeher jî zû hate bimirin. Wî ji bona Kurê xwe Şêx Nasir temînî date bicîhiştin, ku ew divê yarmetîya Lutfî Elî Xan bide bikirin. Bi rastîjî vî Şêxê hanê jî Leşkerekî Biçûk pê date bidan û wî ew ji bona Şîrazê date binardin. Lêbelê ev Leşkerê hanê beramber bi hêza Hacî Haşimê Birayê Seyid Xan hate bişikenandin û ew ji hev hate bibelawelakirin. Duwem car gava ku Hacî Ibrahîm Leşker ji bona ser Lutfî Elî Xan date binardin, ew li jêr komandariya Elî Mehmud Xan de bû. Ev Serleşkerê hanê di nava dilê xwe de Dujminê Hacî Ibrahîm bû û ew di bin re bi soz û peyman ve Hevalbendê Lutfî Elî Xan bû. Gava ku ew ji bona nik wî hate bigihastin, wî hevalbendîtiya xwe ji bona Lutfî Elî Xan date bidazanîn. Şahzade Lutfî Elî Xan di vî karî de omedî pe hate bikevtin. Wî ruwê xwe ber bi paytext ve date bivekirin. Bi alîkarîya Dost û Hevalbendên wî ve bîr û bawerîya giştî jê re hatîbû bilikarxistin. Ew ji bal Tude ve di sala 1789 z. de hate bipêşîwazîkirin. Seyid Xan xwe ji bona nava kelehê date avêtin. Lêbelê zor pê neçû, ew hate biberdestkirin û ew hate bidarvekirin. Lêbelê Hacî Elî Qolî, yê ku ew Yekek ji Gewreyên serhildanê bû, ligel gelekîtîri ji Serdaran de ji bal Hacî Ibrahîm Xan ve hatin bipîştrastkirin û Lutfî Elî Xan jî nebes tenê ku wî ev sozê Hacî Ibrahîm date bipîştgirtin, belkî hêjîbêtir wî dilovanî û piştgirêdana xwe ji bona wan date biderxistin.

Lutfî Elî Xan li temenî Bîst Salî de bû. Belam di rojgarîya Bavê xwe de her û her ew di karmendîyê de bû. Ew bi pêlikeke wetov hatîbû bigihaştin, ku wî Dost û Dujmin ji hev didan biderxistin. Di wî de ew ji Gernas û Şervanên welatê xwe bû. Wî kar û jêhatiyên weha didan biniwandin, ku bi rastî ew ligel sîncî û nav û nîşanên wîyî bilind dihatin lihevhatin. Rûmet û şanên wî zor diyar bûn. Ew bi qam û Qiyafet bû. Ew

Xortekî çalak, bi bejin û bala bû. Ew barîk, gure û mezbut bû. Ew bi hêz bû û Siwarekî çeleng û çalak bû. Ew li hemû renekî fêrbûna xwe de hunervan û bê haval û hempa bû. Belam mejîyê wî ji bona Serpereştiya Serdarîyê baş nedida bikarkirin, mîna ku wî di warê şer û ceng de pir bi başî ve dida bikarkirin.

Ew li pêş hatina ser Text de zor nazik bû û ew derbarê Biçukan pir dilnêrm û mehreban bû. Belam lidawîya Serdarîyê ewende pê neçû, ku wî serûştîya xwe date veguherandin û ew li nîşanên xweyî pêşû de nema. Li cîgehê dilnêrm û mehrebanîya xweyî kevin de tundî û bê mehrebanî date binuwandin. Wî nema guh bi Qencîvanên xwe ve date bidan. Ew beramber bi Hacî Ibrahîm Xan ve, yê ku ew bi hoyê hatina wîyî ser text ve bû, zor hate veguhertin. Wî bi Dujminatî û gûmanlêkirinê lê dida bitemasekirin. Bi rasti jî evaya pir seyr bû, ku wî bi çavekî kîn ve li wê hêza wîyî gewre dida bitemaşekirin, ya ku wê Tac ji bona ser serê wî dabû bidanîn.

Hêştê ew di destpêka pêla serdarîya xwe de bû, ku Aga Mohemed Xan ruwê xwe ber bi Şîrazê ve date bivekirin. Vî Serdarê Nezan mêrxasîyeke zor berz û bala date nuwandin, ku ew bi xwe ve ji bona pêrgîbûna wî çû. Ew li Gundê hezarbîze de tûşî wî bû. Belam ew beramber bi hêza zorî Qacarî ve hate şikenandin û ew poşî poşman ji bona Şîrazê hate bivegerandin. Aga Mohemed bi payebûna vê biserketinê ve ji bona ser Şîrazê hat û ew li dawîya Mehekî ji dorlêpêçanê de ji bona Tehrana paytextê xwe hate bivegerandin.

sala duwayî bi endîsa hêrîşeke tir Lutfî Elî xwe ji bona liberxwedaneke bi hêz ve date bilikarxistin. Belam Aga Mohemed bi hoyê karwerîya xweyî Ezîrbêcanê ve nehat. Lutfî Elî Xan nexwest, ku ew wê hêza xweyî komkirî bêkar bide bihiştin. Wî ligel wê de ruwê xwe ber bi Kermanê ve date bivedan. Ew bi hin mercên Walîyê wê ji bona berdestbûnê hate pêrûniştin. Çunke, dema şer hatibû bibuhurandin û Xêrxwazên wî jî lê dane bişîretkirin, ku ew wan mercan bide bigirtin. Yekek ji wan mercan bû, ku ew çavên xwe ji Walî û Hevalbendên wî bide biwîrkirin. Belam Lutfî Elî Xan ev mercê hanê erê nekir. Li ser vê de wî bi dorlêpêçanê ve di wê Zivistana sext de date demandin. Orduwê Dorlêpêçvanan Wilax û Mirovên zor li ber serma û bîrsîtiyê li kîs de çûn. Li dawî de baran û berfêke zor bi anîna Xwarin û vexwarinê ve jî hiç rê pê neda bidan. Di dawî de bi zora Hinekan ji Leşker û nerazîbûna hemûyan wî waz li dorlêpêçanê de date anîn û ew bi zîneteke pîrî perîşan ji bona Şîrazê hate bivegerandin.

Li pêş rû bi rûbûna wîna de di vê çûna şikestî de wî Birayê xweyî Biçûkî, yê ku ew hişta Menal bû, bi nav ew ji bona Walîye Faris date binîşankirin. Di wê demê jî bi xwe de wî serdarîya Şîrazê û Dorhêla wê bi Hacî Ibrahîm ve date bisipartin û Komandarîya hêza parstina wê bi cihê ve wî bi Serokekî Eşîra Zend bi navê Bextiyar Xan date bisipartin. Wî keleha Hundur jî ji bona jêrdestîya Serokekekî tirî Zend date bixistin. Mebesta wî li biparvekirina van desthilatîyan de nehîştîna bûna bêbextîyê bû. Bextiyar Xan Peyakî lawaz û pozbilind bû. Ew bi cihê xwe û serxwebûna serpereştîya Supahîya xwe ve ji ser xwe çû; jiber vê jî wî xwest, ku ew bi ser Hacî Ibrahîm ve bête zalbûn û fermanê lê bide bikin. Belam ew bi vê ve nehate biserkevtin. Wî date bidestpêkirin, ku ew Lutif Elî Xan derbarê wî de bide livandin. Van livandinên hanê kêm yanjî bêtir lê kêra xwe dane bidîtin. Lutif Elî Xan li dawîya hatina xwe ji Kerman de di hemû reftra xwe de weha dida binîşandan, ku ew êtir nema pişta xwe bi Wezîrê xwe ve dida bigirêdan.

Bi xwe jî demekê li pêş vê jî de rûdanekê di navbera Hacî Ibrahîm û Lutif Elî Xan de kêrek pir giring di pêwendîyên wan de ligel hev de date bihiştin. Lutif Elî Xan li ser tikaya Hacî Ibrahîm de li çend Kesekan de, yê ku gûman li ser kuştina Bavê wî de li wan dihate bikin, hate bibuhurandin. Di nava vanan jî de Mîrza Mehdî hebû, yê ku li pêş de Cafer Xan ew di karmendîya leşker nivîs-Hejmêr leşker- dida bikaranîn. Li dawîya dozandin hin dizîyê de li ser wî de ew hate biderkirin û guhên wî jî hatin bijêkirin. Gava Cafer Xan hate bikuştin û serê wî ji bona ber dergehê kelehê hate bifirêdan, Mîrza Mehdî jî herdu Kuhên wî dane birîn. Belam wî ev karê hanê nayîn fikir. Hacî Ibrahîm, çunke, bi bêgunehbûna wî ve bawer bû, wî daxwaza libuhurandina wî ji Lutif Elî Xan dabû bikin. Serdar li dawîya vê de soz bi Ibrahîm ve dabû û wî gotibû: heger jî wî ev rûdan û ev pîstîya hanê jî dabe bikin; jiber xatirê te dîsan ez bê dudilî lê tîm buhurandin. Li dawîya çend Mehan de Lutif Elî Xan Xelat dane bidabeşkirin û wî xelatek jî ji bona Mîrza Mehdî date bidan. Gava Dayika wî evaya bihîst, wê bangî wî kir û wê gotê: "Magelo libuhurandina kuştina Bavê te nedida bitêkirin? Tu biserdejî hêjî nîşanan pê dide bivekirin. Evaya bîrwerîya Bavê dide bibedkirin". Van peyvan zor kêr li Lutif Elî Xan de dane bikin. Ew ji bona Seraya Serdarîyê hate bivegerandin û wî ji bona Mîrza Mehdî date bibangkirin. Li dawîya gazîneke zor de wî fermana sûtandina wî date bikin. Gava Hacî Ibrahîm evaya zanî, bi pele ew ji bona Serdar çû û ew ev li vê reftra hanê de xebardar bû. Bi beheti ve wî laşê sûtawîyî Mîrza

Mehdî bi çavên xwe date bidîtin. Li dawîya vêna de- mîna ku Hacî Ibrahîm bi xwe ve ji bona Sêr Malkolm dayite gerandin, êtir hîç bawerîya wî bi Lutfî Elî Xan ve nemabû.

Ev cudabûna di navbera Serdar u Wezîrê wî de li layê hemû Kesekî diyar bû. Lutfî Elî Xan dida bikarkirin, ku ew wê rêstika kar, ya ku wî tanî wê demê pê dihate rûniştin, bide biberbadkirin. Belam wî di xwe de ew mêranî nedida bidîtin, ku ew bi eşkere ve hêrîşî wê rêstika kar bide bikin; jiber ku ew ji hêz û hinera Wezîrê xwe dihate bitirsandin. Bi rastî jî bigeh ji pêwendiyên Tudeyê Şîrazê ligel Hacî Ibrahîm de zor ji Ostandarên Welatan û Serokên Eşîran jî ligel de bûn û wan bi germî ve jî piştgirtina wî didan bigirtin. Birayê wî jî Komandarê Orduwa Peyade di Supah de bû. Li gora vê zînetan hanê de Serdar bi serûştî ve mêldarê bikarîna nobûnê nebû. Belam wî torebûna xwe li hemû tiştêkî de dida biderkirin. Gava ku Wezîr zanî, jiyana û hebûna wî di bin tirsê de tete bidîtin, wî biryara li navbirina Lutfî Elî Xan date bidan.

Di vê navê de, ku zînetan bi vî rengî ve didan bidirêjkirin, Lutfî Elî Xan reman bi çuna ser Isfehanê ve dida bikin. Di pêşî de, mîna ku wî çilo li pêş çûna Kermanê de dabû bikin, vê carê jî wî Kar û barên Mîrîyî Şîrazê date biparvekirin: Ji Malbata xwe wî Mîrek ji bona Komandarê hêza parastina bajêr ve date bidanîn, Yekekîtir jî ji wê wî ew ji bona Komandarîya keleha nav bajêr date binîşankirin. Gûmana wî wer bû, ku bi saya van rêkxistinana pêvetir tu tirs ji Wezîrê wî nema tete bidîtin. Ligel vê jî de wî nedituwanî tiştêkî tir li ser Wezîr de ji bil dostaniya wîna ligel wî de bide dozandin. Li dawîya vêna de bi regekî Mîrî ve wî xatirê xwe ji Ostandarê Şîrazê date xwestin. Di dema bi birêkkevîna Orduwê de wî ji Hacî Ibrahîm re got: ku ew Kurê xweyî Gewre, yê ku ew bi navê Mîrza Mehmud bû, ji bona Wargeha Orduwê bide binardin. Ev Kure çunke zor Biçûk bû, bi serûştî bû, ku hîç karek û karmendîyek pê nedihate bikin. Diyar bû, ku ew bi girawa kar û barên Bavê xwe ve tete bikin. Tanî vê rûdanê Hacî Ibrahîm di bicihanîna biryara xwe de dudilî dida bikin. Belam gûmana wîna hîç cihê dudilîyê nema jê re date bihiştin. Wî biryar date bidan, ku ew rojeke zûtir vîlika xwe bide bicihanîn. Vîlika wî jî bi vî rengî bû, ku ew Şîrazê ji bona Aga Mohemed Xan bide biberdestbikirin û ew bi vî rengî ve wî bi Serdarê Yekane ve ji Îranê bide bikin.

Bi rast jî Hacî Ibrahîm êtir hîç bawerîya wîna bi Lutfî Elî Xan ve nemabû. Bi xwe jî ew Dujminekî wîyî zor bû. Ji bona parastina jiyana

xwe wî xwest, ku ew bi karê xweyî gewre ve parastina Padşahekî xurt ji xwe re bide bidîtin. Ew ji bona pêşkeşbikirina vî karê hanê tuwankar bû. Belam gava ku wî li vî karî de dida biremankirin, ya ew ku bi berbatîya Xanedanekê ve dihate bidawîkirin, ya ku ew bi bingehe vejandina hêz û rumeta wî ve hatibû bikirin, pîr cerg û bextê wîna dihate bisûtandin²⁵³.

Li dawîya ku Lutfî Elî Xan çend qonaxan hate dûrbikevtibin, Hacî İbrahim bi hêza bajêr ve, ya ku wî ew dabû pêkanîn û wî ew li jêr serpereşîya Mohemed Hesên Xanê Birayê xweyî Biçuk de dabû bidanîn, keleha bajêr date bigirtin û wî Parêzvanê bajêr û Komandarê kelehe jî bi zor hêsanî ve date biberdestkirin.

Wî ev xebera biserkevtinê ji bona Birayê xwe date binivîsandin, yê ku ew ligel Leşkerê Lutfî Elî Xan de bû û yê ku wî Ordugaha xwe Pênc Fersexan dîr Li Gundê Komerîşa de hatibû biwarkirin. Leşkerê Qacarî jî li jêr Komandariya Baba Xanê Xwarzayê Aga Mohemed Xan de ruwê xwe ber bi wan ve dabû bivedan. Ew Bîst Mîlekî nêzîkî wan bû. Birayê Hacî İbrahim ligel Serok û Efserên orduwê de ji bona bêbextiyê hatibûn rêkvevtin. Wan datin biryardan, ku tarîk dahat, divê beşekî Leşkerê Peyade Baregeha Lutfî Xan ber bi tevingan ve bide bikirin û ew dest bi qerîn û qêjîne ve bidin bikirin. Ev jî nîşa kombûna Berê Hacî

²⁵³Ev Hacî İbrahim Kurê Hacî Haşim bû, yê ku ew Yekek ji Rumetvanen Şîrazê bû. Ew li temenekî zor pîr de hate bimirin. Wî li dû xwe de Maleke zor reben û Perîşan date bicîhiştin. Belem ewnede pê neçû, ku Kurê wîna ji bona nava rêza Rumetvanan hate bikevtin. şincî, reftara wîyi baş, jîrbûna wî û liberketina wîna zor pêdane bipêşvexistin û wa ji bona nik pilindaya Kerîm Xan datin bigihandin. Kerîm Xan Hacî İbrahim li cîgehê Bavê wî de date bidanîn. Elî Murad Xan ew bi Serokê hemû Gewreyên Heydrî ve date bidanîn, yê ku wan di wê gavê de bigir nivê Tudeyê Şîrazê bûn. Di dema ku Cafer Xan ji İsfahanê date birakirin û ew ji bona Şîrazê hat, Baja bi hêsanî ve Hajî İbrahim jê re date biberdestkirin. Li vê jî de Cafer Xan ew bi Ostandarê giştîyî Faris ve date binîşankirin. Bi saya vê karmendiya gewreyî hanê ve wî gelekî desthilatî ji xwe re date bipeydakirin. Wî beramber bi qenciya Cafer Xan ve Lutfî Elî Xanê Kurê wî bi vê bilindaya serdarîyê ve date bigihandin.

Sêr Malkolm dibêje, ku min bi xwe ve di vî wari de ligel Hacî İbrahim dayite peyvandin. Wî wisa date biderxistin: ku mebesta wî di vî karê hanê de rizgarkirina welêt ji şer û pevçûnan bû û nehiştina rûxandina Dewlet bû. Wî got: "Her Yekî li Zend û çî Yekî li Qacar de heger ew ji bona ser Tex bênebi rûniştin, ew rê li ber talaniya Leşker de nadin bigirtin. Balam ewê ji bona hemûyan pêwîste, ku ew Yekekî pê İran bête bihêzkirin û ew aramîyê û bêdengiyê di seranserî Welêt de bide bicîkirin".

Ibrahîm bû. Bi rastî jî li gora biryarê de hate cûlandin. Hera hate bipeydakirin. Lutfî Elî Xan behetî ma û tirs pê ve hate bikevtin. Wî Peye datin binardin, da ku ew bizanibin, bê ka çi ye. Peye hatin û wan pê dane bigotin: Suwarbe û derçe; çuke, Leşkerê te ji bona te bi Dujmin bûye. Bes û bi tenha Tehmaseb Xanê Feylî ligel Heftê Suwarekî bi şûn wî ve hatin bikevtin. Serok û Serleşkerên mayî ev Serdarê bedbext dane bicîhiştin. Lutfî Elî Xan bi Omêdiya ku Şîraz bi bestên Komandarên wî ve ye, wî ligel Hevalên xweyî di felaketê de ruwên xwe ber bi paytext de di sala 1792 z. de dane bivekirin. Belam li dawîya çûna wîna de ji Ordugahê bi du rojan ve ew li zînetan xeberdar bû û hêza wîna jî bi Sêsed Suwarekî ve hatibû bigihaştin. Her çilo bû, wî xwe bi dergehê Şîrazê ve date bigihandin. Wî Peyak ji bona layê Hacî Ibrahîm date binardin û wî hoyên reftara wîna jê date pirsîn. Hacî Ibrahîm li bersiva vê pirsê de li ser xwe de wî got: "Li zînetê Lutfî Elî Xan û remana wîna de ez hatim têgihiştin û biliberkevtin, ku ez ji bona parastina jîna xwe divabû wî ji hêza wîna bidim birûtkirin û wî bidim bidûrxistin. Divê tu wî bide biamojkirin, da ku ew dev ji Xwedaniya Şîrazê bide biberdan. Pê bide bigotin, ji bona rizgarkirina canê wîna bickeh ji rakirinê pêve tu çare nema tete bidîtin"²⁵⁴.

Belam vî Serdarê peyevan tevî kêmbûna hêza xwe jî ev amojgarîya hanê date bivegerandin û wî date bigotin: "Her çilo be, ev Bêbextê hanê Merevekî Bajarî ye. Hêz û Hinera wî jî di encam de ji Beqal û etaranin, yên ku ew netuwanin beramberî Supahê aza bêtin birawestandin". Bi vê Nigaşa hanê piştê Lutfî Elî Xan sitûr bû. Ew li nêzîka Dîwarên bajêr de hate dabezandin û wî Ordugeha xwe date bihildan. Hacî Ibrahîm ku wisa zanî, wî fêlek tiri jê re date bidozandin. Wî ji bona sipahên Xwedîyên Mal û Menalên nav bajêr de xeber date binardin û ji bona wan date bigotin: heger ku ew zû Lutuf Elî Xan bicînehêlin û ew ji bona nava bajêr neyên, dê ew hemû Mal û Mendalên wan bide bikuştin. Bi rastî jî vê zor kêra xwe di nava Supah de date bikirin û sipah Lutfî Elî Xan dane bicîhiştin. Serdarê bedbext neçar bû, ku ew ligel çar pênc kesekî de ji bona bajarê Bavê Şêher çû. Belam gava ku ew pê hate bigihaştin, wî date bitemaşekirin, Ku Şêxê wêna mîna pêşû dostaniya wîna nema ye; çuke ew jî Hevalbendê Hacî Ibrahîm bû. Jibervêjî ew ji bona Benderîk çû. Serdarê wê zor bi başî ve pêşewazî lê

²⁵⁴mêjûwa Hacî Ibrahîm.

date bikirin û wî tanî dikarîbû yarmetîya wî date bikirin. Bi saya vê yarmetîya hanê ve wî dikarîbû hinek Hêz ji xwe re bide bikomkirin û wî ligel wan de date bixebatkirin, da ku ew Şîrazê bidin bisitendin.

Kêmîya Leşkerê Lutfî Elî Xan bi saya azaya xwe ve û bi dostanîya Supah jê re ewende derengnekevî, tanî ku kamwerîya wîyî pêşî bi ser Leşkerê Bav Şehr ve hate bikevtin²⁵⁵. Duwem şer wî ligel Serdarê Kazeron date bikirin. Wî ew date bidîlkin û wî çavên wî datin biderkirin²⁵⁶. Vî karê bedkar ne bi kara wî ve hate bidawîkirin. Wî Dujminên wî date bihêzkin û Dost û Hogirên wî jê dane bidûrkin. Di vî karê nezan de bedbextîya wî dihate bipeydakirin û ew bi hoyê nemana wî ve dihate bikirin.

Lutfî Elî Xan di van kamwerîyan de desthilanînê date biwergirtin û ew dîsan ji bona ser Şîrazê çû. Wî dest bi dorlêpêçanê û tengavîya wê date bikirin. Belam ji kêmbûna Peyade û Topçîyan wî ve Dorlêpêçan pê nehate bikirin. Tevlivêjî de Hevalbendên Dorlêpêçanvan jî li dora wî de dihatin bikomkirin û wan xwe bi wî ve didan bigihandin. Wan hêvîya biserkevtinê û sitendina Serdariyê û layandina Şîrazê jê didan bidaxwazkirin. Lêbelê Qehremanî û xebata vî Şahzadeyê nezan û ji ser xwe çûyî tûşî Mirovekî hatibû bikirin, yê ku wî bi hîş, jîrbûn û tevdir ve hemû berbatîyek li pêş bûyîna wêna de pê dihate biliberkevtin. Wî nobûn ligel nermbûnê de her û her dida bikirin. Bi bê divabûn, ew ji Duminên xwe nedihate bitirsandin. Her û her ew li ser Hevalbendên xwe de Kervan û Çavdêrvan bû. Van nîşanên berz û pir bilind di jîna vî Mirovê hanê de zor kêrên xweyî giran û giring di hemû qonaxên Jîna wî de dane bikirin.

Li dawîya cihêbûna Lutfî Elî Xan ji Leşkerê xweyî serhildayî di rûdana Isfehanê de ew Leşker serhildayê bi rebenî û perîşanî ve ji bona Şîrazê hate bivegerandin. Hatina vê hêza hanê hêz û hinera Eşîrên

²⁵⁵Ev Şerê hanê li Gundê Tenkestan de hate birûdan. Qolê Suwarê Bavê Şehr, yê ku ew di bin Komandarîya Rida Qolî Xan de bû, ew ji bona nik Lutfî Elî Xan hat bigihandin. Li dawîya vê rûdanê de hêza Peyade bê şer hate bişikenandin û wê date birakirin.

²⁵⁶Ev Serdarê hanê Hacî Elî Xan bû. Ew ji bal Lutfî Elî han hatibû bilêbuhurandin. Dîsan ji bawrîya wî pê nehate bianîn. Wî ji bona layê Aga Mohemed Xan dateb irakirin. Birayê wî Rida Qolî Xan Serdarê Kazeron bû. Di roja rakirina Lutfî Elî Xan ji Şîrazê de wî hêrîşî wî kir û wî bargiranîya wî date bitalankirin û çend Welaxên wî jî dane bibirin.

Çekdarîyî Faris date bibêtirkirin û Wê ew bi Duwanzdeh hezar Kesên Suwar ve date bigihandin. Peyade yaxud sipahê bajêr hemû ji Destkar û ji Besdestkevanan bûn. Ew bes û bi tenha ve Pêncyekekî ji wê jimara sipahê Eşîran bû. Hacî Ibrahîm jî bes û bi tenha ve piştta wî bi yarmetîya sipahê bajêr ve situr bû; çünke, wan Eşîran dewlemendî û bextiyarîya xwe di demandina serdarîya Zend de didan bidîtin; Jibervêjî hîç nedibû, ku ew li ser remana Hacî Ibrashîm de bin. Ango ku ew pê bêtin birûniştin, ku Serdarî û desthilatî ji bona nava destên Qacaran bêtin biveguhestin. Hacî Ibrahîm date bibawerkirin, ku ev hêza hanê nahêle, ku ew bernameya xwe bide bicihanîn; jibervêjî wî date bibiryarkirin, ku ew çekên wan ji wan bide bisitendin û wan ji nava Supah bide biderkirin. Wî ev bernameya xwe liserxwe û bi lez û bez ve date bicihanîn. Wî ji bona dû wan Eşîran date binardin û wî ji wan re date bigotin: ku ew divên di demeke nîşankirî de ji bona nava Bajer bên, da ku ew xelat û nîşanan bi ser wan ve bide bibelavkirin. Hemûyan banga wîna dane bicihanîn. Bi kurtî ve bi fêlbazîyeke zor behetî ve bi bê şer û pevçûn ve wî çekên tevan ji wan date bisitendin. Li dawî de wî ew hemû ji bona nava Gundên wanan datin bivegerandin. Ji vanan hinek ji bona layê Lutfî Elî Xan hatin û beşekî zori jî ji wan bê çek çavrewanîya sernivişta xwe didan bikirin.

Hac Ibrahîm zemanê girtina Şîrazê ji bona Aga Mohemed Xan date binivîsandin, Serokê Qacaran jî di bin Komandarîya Mustefa Xan de Leşkerek ji bona yarmetîya Hacî Ibrahîm date şandin. Li layekî din de Lutfî Elî Xan di kêseke baş de xwe ji bona ser wî Leşkerî date bidan. Li dawîya serekî no û giran de wî ew Leşker ji hev date vejandin. Gava ku Aga Mohemed Xan ev xebera hanê date bibihîstin, wî ceng date dazanîn û wî Hêzeke xurt di bin Komandarîya Can Mohemed Xan û Rida Qolî Xan de date binardin. Li gora pirbûna vî Leşkerî de wî dida bitêrkirin, ku ew vî şerî bîne bidawîkirin. Vî leşkerê hanê, li dawîya ku ew ligel hêza Şîrazê de yekdigerbûn, ji bona hêrîşa ser Lutfî Elî Xan rûwê xwe ber bi wî ve date bivedan. Leşkerê Lutfî Elî Xan zor di çavên wan de biçûk bû. Ew Dehyek ji wan bû. Vî Şahzadeyê bi rûmet ve nexwest, ku ew ruwê xwe bide biwergîrkirin. Belam jiber kêmbûna hêza xwe ve bi remaneke hozanî ve hin ji Bax û dehlên wan navan de date leyandin, tanî ku ew bi vî rengî ve û bi yarmetîya sextbûna cihê xwe ve bikaribe beramberîya vê hêza gewre bide bikirin. Di destpêkê de şer ji bona Dujminên wîna alîkar bû. Wan ji bona nava cihên wîna dane bihêriskirin û wan Liberxwedanvan dane biderperandin û ew bi şûn wan ve hatin bikevtin.

Belam Lutfî Elî Xan, ku bi rastî ve karîn û bidîtineke wîyî dûr hebû, dît, ku Leşkerê Dijmin bi talanîyê û rûtkirinê ve hafîye bikevtin û Ordugeha wî maye valabûn. Wî ev bi kês ve ji xwe re date bidîtin. Wî çend Siwarek datin bikomkirin. Wî bi hêz û hiner ve xwe bi ser Dujmin ve date birakişandin. Gava çavên Leşkerê wîyî şikestî bi qehremanî Serokê wan ve hate bikevtin, hemû bi hev re ji bona ser Dujmin hatin bivegerandin. Wan Dujmin li hemû layekî de dane bişikandin. Bi vî rengî ve kur û gûman bi serkevtina Lutfî Elî Xan ve nema. Bi Dujmin ve ziyaneke pirî zor hate bipêkevtin û Beşekî zor jî jê hatebi berdestkirin. Di nava van Bedestvanan jî de Rida Qolî Xan bû, yê ku ew Yekek ji Serokên Qacaran bû.

Hacî Ibrahîm zanî, ku ev kamwerîya duwem şan, nav û banga Lutfî Elî Xan dê bide biberz û bibalakirin û ev jî ji bona wî xerabe. Wîna ji bona Aga Mohemed Xan date binivîsandin, ku ew bi pele ve xwe bi Şîrazê ve bide vegihaştin. Ev Serdaraya hate têgihîştin, ku zînet di metirsîyê de ye. Destbicî wî bi Hêzeke zor gewre bi Sî hezar Kes ve ruwê xwe ber bi Şîrazê ve date bivekirin. Ev hêza beramber bi hêza Lutfî Elî Xan ve Sedbiyek bû. Ev jî nîşan bû, ku Aga Mohemed Xan bi çavekî pirî bilind ve li mêrxasî û pehlevanîya Dujminê xwe dida bitemasekirin û ji xwe re hılanîneke baş dabû biwergirtin. Belê evaya jî mafeye wî bû. Aga Mohemed Xan bi hêza xwe ve hate bipêşvekevtin û ew bi Gundê Miyanê ve li nêzîka Istexerd- Persepolis de hate gihaştin. Li wêderê de Ordugeha wî ji nivşekê ve tûşî hêrîşa Lutfî Elî Xan bû. Vî Şahzadeyê hanê bi mêrxasî û qehremanîyeke weha ve ji bona qada ceng û şer hate xwarîn, ku tê bêje, li layê wî weha bû, ku wî xwe di nava dîlan û govenda xweşbûna jînê de dida bivegevizandin. Wî lingên xwe ji bona Tacgîra Îranê ji bona nava meydana şer date biavêtin. Vê cengbûna Şêrîtî pêşdarîya Aga Mohemed Xan ji hev date bijenandin û biletletkirin. Ew bi şûn wan ve hate bikevtin. Wî bi çend Sed Suwaran ve xwe ji bona ser leşkerekî sî yanjî sî û pênc hezar kesî ve date bidadan. Li layekî de tariya Şevê, li layekîtir de tirs û sawa di rêya bazdana pêşdarîya leşkerê Aga Mohemed Xan de hate bipeydakirin û herwehaji sawa navê Lutfî Elî Xan orduwa Qacarî bi renekî wer ve date bitawî bikirin, ku wî ew date bitêkûpêkdan. Evaya jî bi xwe jî ve mîna nîşana pêşekîya biserkevtinê dihate bidîtin²⁵⁷. Bi xwe jî ve hemû Orduwa Aga Mohemed ji hev

²⁵⁷Lutfî Elî Xan bi destên xwe ve Ibrahîm Xanê Serokê Qacaran ligel Hinekan ji Peyên wî de date kuştin. Vî Serokê hanê li Derbendê di nava Miyane û Ebrez de

hate belawelakirin û Hêrîşvan jî bi Baregeha Aga Mohemed Xan bi xwe ve hatin gihastin. Di vê bêhnê de Yekekî ji Serdarên Lutfî Elî Xan ji Şahzade re got: Ku Aga Mohemed ligel Bazdvana de daye birakirin û wî jê re date bigirawkirin û gotê: Ez hejnakim, ku ew Mal, Dewlemendî û Xizna Şahîtiyê, yên ku ew bi ezyet bi dest ve hatine bikevtin, ji bal Orduwê ve bi talanî ve bête biçûyîn²⁵⁸. Sed Heyf ku Şahzade pê date bibawerkirin û dest bicî wî ferman bi Leşker ve date bidan, da ku ew rawestin û ew ji bona nava Baregeha Şah ve neçin. Bi rastî jî Leşker bi fermana wî ve dane bikirin û wan ruwê xwe bi layekîtir ve dane bivekirin û wan dest bi talanîya lidûhiştinên leşkerê bazdayî ve datin bikirin. Roja duwayî li ber beyan de û li rewşeke wetov de, ku Şahzade bi serkevtî ve bi pişt dujmin ve hatibu bikevtin, ji nişkêve bi sersurayî ve wî date bidîtin, ku li Ordugeha Dujmin de banga Sibê hate dan û xelk ji bona nêmejê tete bibangkirin. Ew Kesên, yên ku ew di nava ordugehê de mabûn, li vê de hatin têgihîştin, ku Aga Mohemed Xan di cîgehê xwe de mabû²⁵⁹ û wî Baregeha xwe nedabû biçîhiştin. Bi rastî jî ve gava ku Aga Mohemed Xan çavên wî bi îş û karên orduwa wî ve hate bikevtin û wî dît, ku ew nayêtin biçakkirin. Ew li Baregeha xwe de ligel Hinekan ji Pasevanên xwe hate birawestandin û wî serî Dujminê xweyî mêrxas û bi rêk û pêk ve date bikirin. Lutfî Elî Xan ji xewna kamwerîya xwe hate bişiyarkirin. Wî date bizanîn, da ku ew bi berdestîyê ve neyête bigirtin, ji bil xwederkirinê pêve çareyeke din jê re nayête bidîtin. Wî wetov jî date bikirin.

Ev pêrabuna bi mêranî ve ji bona sitendina Serdariyê û bicîkirina Desthilatiyê nabe, ku ew bi karekî bê hêvîti lê bête bitemaşekirin; çunke, karîna biserkevtinê tede nema dihate bidîtin. Lutfî Elî Xan bi serpehatîyên xweyî zor ve bi başî ve hatibû bitêgihîştin. Ku leşkerekî hêrîskirî û heger yekcarê jî peşokî û jihevjenîn di nava wî de bête bipeydakirin, êtir xwe bikomkirina wîna nayête bikirin. Dîsan jî wî baş dizanî, ku piranîya Serokên Eşîran hêştajî ew di navbera wî û Aga

Boseyek li ber Şahzade Lutfî Elî Xan dabû bidanîn.

²⁵⁸Serdarê Amojvan Mirza Fetih El-lahê Erdelanî bû. Hinek ji Mêjûvanan dibêjin, ku wî ev amojgarîya hanê bi dilekî pak ve dayite bikirin. Hinekî din ji wan dibêjin, ku ew Sîxurê Aga Mohemed bû.

²⁵⁹Her gava ku Şah li gel Orduwê de ba, bi vî rengî ve bang dihate bikirin.

Mohemed jî de dudilî bûn. Van Serokan her gav û çaxan li gora zînetan û zeman de xwe didane bilivandin. lêbelê heger her Yekî ji wan bi azadîya xwe ve ji xwe re di nava Herduwan bida helbijartin, dê wanan bi bêdudilî ve ji xwe re hevalbendîtîya Lutfî Elî Xan bidana helbijartin. Li layekîtir jî de Lutfî Elî Xan li ser rastiye bû, ku wî hevî bi encamê ve biserkevtina bê hempa ve bide bikirin; jiber ku wî hemû destikên bi serbikevtinê ji bona biserkevtina dawî ve bi ser dujminên xwe ve û bi alîkarîya van Serokên Eşîran ve dabû bilikarxistin.

Ji vî pesnê hanê tete biditin, ku pilana Hêrîşa Şahzade bi rastî jî ve bê kêmasî bû û wî pir bi wirayî ve xwe dida bilivandin. Ji nişkê ve wî pêşdarîya leşkerê Aga Mohemed Xan date bitarûmarkirin û ew di bêhna pêşî de hate biserkevtin. Ev biserkevtina hanê nîşana karîn û mêrxasîya wîyî berz bû. Belam biserkevtina bi carekê ve bi hoyekî weha ve ji nava destên wî çû, yê ku ew di piranîya encamê man û nemana Serdarîyê û dewletan de dide bikêrkirin.

Bi rastî jî çilo Lutfî Elî Xan lihevhatîyê biserkevtinê bû, wehajî Aga Mohemed Xan lihavhatîyê Taca Şahînsahîyê bû, ya ku ji wê rojê û pêve jêre hate bisaxkirin. Ev Serdarê hanê li bêhevîti û perîşanîya leşkerê xwe de hiç tengav nebû. Ev jî nîşana tebûtbûna wîyî pirî berz bû. Mejîyî wî her û her ligel ve rûdana hanê de karwer bû. Pir caran ew di pêjna wê de bû. Di mêjûwa dawîyî Îranê de bes û bi tenha ve sê tişt divê bi başî ve ji bona nişên tên bête bihînkirin:

1. Rêk û pêkbûna Hacî Ibrahîm û xurtbûna wîna bû, yê ku wî ligel çend Dukandaran û Destkaran de Şîraz date bidagîrkirin û wî ew çend Mehan beramber bi hemû Eşîrên Şervan ve date biparastin.
2. Qehremanîya pirî berz û balayî Lutfî Elî Xan bû, yê ku wî ligel Carsed yanjî Pêncsed Kesekî de xwe bi ser Orduweke Sî hezar Kesî ve date bidadan.
3. Dilxurtîya Aga Mohemed Xan bû, yê ku wî di dema hemû Kesekî dabû bibazdan, wî Baregeha xwe neda bicîhiştin û parastina aramiyê date bikirin. Mîna her car jî di rêya Bangdanê de wî dost û dujmin pê dane bigihandin, ku wî di cihê xwe de xwe daye bigirtin û ne peşokî û neji şikenandinê pê dane bikêrkirin.

Lutif Elî Xan tanî Kermanê nehate birawestandin. Wî li wêderê de dest bi bikomkirina leşker ve date bikirin. Aga Mohemed Xan jî bi xwe ve ruwê xwe ber bi Şîrazê ve date bivekirin û wî leşkerek²⁶⁰ jî ji bona ser Lutif Elî Xan date binardin. Ew çend Kesê, yên ku ew li dor berên Lutif Elî Xan de hatibûn bikomkirin, gava ku wan ev xebera hanê dane bibihîstin, ji hev hatin bibelawelakirin. Li ser vê de Şahzade di sala 1207 k. de ji bona Xuresanê çû; çunke, Ev Welataya ji mirina Nadir Şah de tanî wê Rojê de bi destên Hinan ji Serokên Serbixwe ve mabû. Yekek ji van Serokan Mîr Husên Xan bû, yê ku ew Serdarê Dever û bajarê Tuwîbos bû. Wî Şahzade date biparastin û wî dused Suwarek jê re date bilidarxistin û şahzade ligel vê hêzê û hin ji Peyên xweyî dilsoz de, yên ku ew hîç jê cihê nebûn, ruwê xwe ber bi Yezd ve dane bivekirin. Ostandarê vî Şahrî leşkerek ji bona rêlibergirtina wî date binardin. Lêbelê Şahzade bi bêdudilî ve xwe bi ser wî Leşkerî ve date bidan û wî ew date bitefir û bitunakirin. Li dawî vê biserketina bi saya leşkerê xweyî biçuk ve wî ruwê xwe ji bona Gundê Ebrekoh date bivedan, yê ku li ser sînorê Farisê de bû. Vî Gundî serê xwe jê re date tewandin. Li wêderê de wî xeber ji bona Hevalbend û Dostên xwe date binardin, ku ew ser li nû de ji bona gorepana xebatê hatiye bivegerandin.. Bi rastî jî bi rengê veşartî ve hêjî hin Hevalbendên wî mabûn. Li dawîya ku biserkevtina wî di wan navan de date dengîn, zor Kes bi eşkere ve Hevalbendîtiya xwe jê re date bidazanîn. Bi vî rengî ve ewende pê neçû, ku Jimara Leşkerê wî bi hezar û Pêncsed Kesî ve hate gihaştin. Wî ligel vanan de di sala 1208 k. de li Dar Îcurd de date dorlêpêçandin. Her çend jî ev bajarê xweşikî hanê mîna caran gewre û qerebalix nemabû, lêbelê jî hêştajî wî giringbûna xwe dabû biparastin û Serjimara wî bi Deh Panzdeh hezar Kesekî ve dihate biderkevtin. Jiber giringbûna cihê wî Lutif Elî Xan hewilî date bikirin, ku ew wî bide bizeftkirin. Lebelê gava ku di wê navê de xebera peydabûna wî ji nû ve hate bibelavkirin, Leşkerekî Farisî qurs li Teheranê de ji bona ser wî hate binardin. Li layekîtir jî de Hacî Ibrahîm bi Hêzeke Peyade ve ligel Birayê xweyî Biçuk de ji bona xurtkirina Liberxwedanên Darbicurd date birêkirin. Nêzîkbûna vî leşkerê hanê Şahzade date bineçarkirin, ku ew ji bajêr bête

²⁶⁰Komandarê hêza Suwarî vî Leşkerî Welî Mohemed Xan bû. Komandarê hêza Peyadeyî wî jî Eb-Dul-Rehîm Xan Birayê Hacî Ibrahîm bû.

bidûrkevtin. Wî date bixebatkin, ku ew xwe di sextbûna gundê Ronîz de bide bigirtin. Belam. Li paş şerê çend rojan de ew neçar bû, ku ew bi hêrîşeke sêr ve bête birabûn, da ku belkî Bext jê re bête biçurusandin. Lêbelê di encamê pîrbûna dujmin de û biserkevtina wî ew neçar bû, ku ew careke din ji bona layê Serdarê Tobos bête biçûyîn. Vî Serdarê hanê dîsan jî bi ruxweşî ve lê pêşewazî date bikin. Belam di dawî de ji tîrsa cihê xwe wî jê re date bitemînîkin, ku ew ji bona Qendehar bête çbiûyîn û ew li wêderê de daxwaza yarmetîyê ji Teymur Şahê Serdarê Efganê bide bikin; jiber ku ew bes û bi tenha xwe ve dikare wî ji bona ser Textê Bav û Kalên wî bide bixistin. Lutfî Elî Xan guh bi amojgariya wî ve pê date bidan û wî ruwê xwe ber bi Seraya Padşahê Afganî ve date bivekin. Lêbelê li paş çûna çend qonaxan de wî date bibihîstin, ku Temur Şah hate bimirin. Di vê zînetê hanê de wî date bibiryarkin, ku ew li Îranê de bête mayîn.

Di vê dema ku ew di mana xwe de hêjî dudilî bû, nameyek ji Du Serokên Nermansîr (herema Rojhilatî Kermanê), ku yek ji wan Mehmud Xan û yê din Cîhangîr bû, bi destê Lutfî Elî Xan ve hate bigihaştin. Wan tede jê re dabûn bitemînîkin, ku ew welatê xwe nede bicîhiştin. Wan jê re dane bigirawkin, Heger ew bête bivegerandin, her yarmetî û karekî pêwîst dê ew jê re bidin bipêşkeşkin.

Nivîsvanekî Îranî li ser rastiyê bû, gava ku wî dayite bigotin: "Çuruskeke kêma di dilê Şervanekî de agirê hêvîyekê dide bipeydakin". Şahzade li ser wan sozan de destbicî hate helsandin û wî ruwê xwe ber bi Nermansîr ve date bivekin.

Di vê bivegerandinê de çend Sed Serbazan xwe li jêr Beyaxa wî de datin bikomkin. Hêvîya wî hate bixurtkin û wî biryara girtina Kermane date bikin. Wî xwe bi lez û bez ve nêzîk Kermanê date bikin. Wî Mamê xweyî aza, yê ku ew bi navê Eb-Dulah Xan bû û yê ku wî di hemû şerên Lutfî Elî Xan de nav dabû biwergirtin, ligel nivê hêza xwe de date bipêşvexistin, tanî ku ew hêrîşekê ji derveyî bajêr bi ser dujmin ve bide bikin. Wî hêza xweyî mayî ji bona hilanî ligel xwe de date bihiştin. Gava ku wî dît, dujmin hemû hêz û hinera xwe ji bona ser Eb-Dulah Xan dayite bigirêdan, wî xwe ligel hêza xwe de bi ser kelehê ve li layekîtir de date bidadan. Bi vî rengî ve wî Komandarê bajêr date bişaşkin û li pêş ku ew bi vê şaşbûna hanê bête biliberkevtin, hêza Lutfî Elî Xan bi dîwarên kelehê ve hatin bihilkişandin. Bi vî rengî ve wî Parastvanên bajêr dane bitawîkin. Belam dîsan jî wan zor liberxwedanê dane bikin. Ligelvêjî de ewende pêneçû, ku hemû cihên wan ji destên

wan hatin bisitendin û ew hatin bineçarkirin, ku ew xwe ji bona nava Burcên kelehê bidin avêtin. Li wir jî de wan xwe nedan bigirtin û zû wan ew der jî dane bicîhiştin. Komandarên keleha Kermanê her çilo bû, ew hatin biderçûn²⁶¹. Belam piraniya hêza wî hate kuştin û hemû bargiranî û malên wan bi destên Şahzadeyê Biserkevtî ve hate bikevtin.

Lutif Elî Xan li dawîya vê kamweriya hanê de zînetê serdarîyê ji xwe re date biwergirtin. Wî ji bona yadgarîya vê kamweriya xweyî dawî bi navê xwe Pûl dane bilêdan.

Mêjûvanên vê pêlê dane bigotin: "Bextê vî Şahzadeyê hanê mîna birûskekê zor dihate biçurusandin, ya ku wê xwe di dema kujandina xwe de didate bidîtin".

Gava ku Aga Mohemed Xan di sala 1210 k. de xebera bizeftkirina Kermanê date bibihîstin, wî bi hemû hêzên xwe ve ruwê xwe ji bona nava wan navan date bivekirin. Lutif Elî Xan jiber zorbûna leşkerê dujminê xwe di xwe de neda biderxistin. Çünke, yekem leşkerê wî di rêya çend biserkevtinan de hunerbazî û mêrxasî ji xwe re dabû biwergirtin, duwem jî ew bi şan û qehremaniya xwe ve piştîtûr bû. Belam li dawîya mehekê ji dorlêpêçanê û tengavkirineke zor tûşbûn de hinekan li hêzên Liberxwedanên wîna de bêdîliya xwe dane biderxistin. Hinekan Ji Serbazên Peyade karmendîya liberxwedana çend Buracn ji nişkê ve dane bicîhiştin û wan ew Burcên hanê ji bona dujmin dane bihiştin. Li pêş bihîstina Lutif Elî Xan de ji bona vê bêbextîya hanê du sê hezar kesek ji orduwa Aga Mohemed Xan ji bona nava wan Burcan hatin bikevtin.

Gava Lutif Elî Xan evaya date bibihîstin, destbicî wî xwe ji bona ser wan Burcan date bidadan. Li dawîya şerekî germ û sext de wî Dujmin date biderkirin. Evaya jî bi xwe jî ve biserkevtina wîyî dawî bû. Yekekî ji Serleşkerên wîyî zor bawermend ligel wî de date bibêbextîkirin. Vî Serleşkerê Bêbext li ber keleha hundur de dida bidan û li layekîtir jî de wî hevbeşîya liberxwedana hin Burcên keleha derve jî dida bikirin. Vî Efserê Bêbext dergê beramberî Dujmin date bivekirin û Aga Mohemed Xan bi deh duwanzdeh hezar Kes ve ji bona nava bajêr hate bikevtin û wî hêza xweyî mayî jî ji bona yarmetiya xwe date bilidarxistin.

²⁶¹Ev Herdu Komandarên Mohemed Husên Xan Yek jê Qerekoşlu bû û yên din Eb-Dul-Rehman Xanê Birayê Hacı İbrahim bû.

Gava ku Lutfî Elî Xan li vê Bêbextîya duwem de hate biagehdarkirin, wî bi mêrxasîyeke pîrî berz ve ji bona ser Dujmin date bidadan, belam ev serbidadana hanê bi sûd nebû. Kar li kar de tirazû bû; çunke, Dujmin pîrî pîrbûn. Di encam de gava ku Lutfî Elî Xan dît, ku sipahên wîyî herî aza û bi kêr ve hatine kuştin, wî bi neçarî ve xwe ber bi paş ve date vekişandin.

Mebesta yekaneyî Aga Mohemed Xan nehiştina derçûna Şahzade bû. Wî tevaya dor û berên bajarê Kermanê date bigirtin. Wî li ber her dergehekî kelehê de Desteyekê zor xurt date bidanîn. Lutfî Elî Xan ligel vê jî de, tevî ku li hemû layekî jî de dor lê hatibû girtn, Sê Demjimaran wî xwe di nava bajêr de date bigirtin. Gava ku şev bi ser wî ve hat, ew ji cihê xweyî veşartî hate derketin û wî bi alîkarîya pereke textî tenik ve, ya ku ew li paş bi karanîna wê ve ji bal Dujmin de hatibû avêtin, hate derçûn. Belam divabû ku ew xêza Dujminî derveyî bajêr jî bide dirandin. Şahzade bi mêrxasîyeke bêhempayî û bêhêvî ve hêrîşî ser wê xêza Dujmin date bikirin. Wî ligel Sî Kesî de ev Xêza derve datin çirandin û ew hatin derçûn û wan xwe bi saxî ve ji bona devera Nermansîr datin bigihandin.

Li dawîya girtina Kermanê de Aga muhemed Tudeyê bajêr hemû kuştin. Wî ji bil Mendal û Jinan pê ve Kesekî din tede neda hiştin. Wî ew Jinên hanê jî ji bona Supah dane bisipartin. Sê Roj û Şevan sipahên wiyî hov û dir di nava bajêr de xerîkî kuştin, talanî û pîsîtyê bûn. Mebesta wî jî li vê reftara hanê de ev bû, da ku hîç bajarekî din wê mêrxasîyê di xwe de nede bidîtin, ku ew yarmetîya Lutfî Elî Xan bide bikirin.

Lutfî Elî Xan di pêşî de ji bal Ostandarê Nermansîr de bi başî ve hate bipêşwazîkirin. Belam ewende pê neçû, ku rojekê Ostandar ji bal Birayê xwe ve, yê ku ew ligel Lutfî Elî Xan de ji bona Kermanê hatibû biçûyîn, hate bibangkirin. Wî Birayê xwe tede date bigihandin, ku ew biparastin û pêşwazîya Lutfî Elî Xan jê re pir xerab tete bidîtin û ew dê tûşî bêtengîya Aga Mohemed Xan bête bikirin. Evîndarîya wîna ji bona Birayê wî û tîrsa wî ji roja paş biserkevtina Aga Mohemed Xan zora wî date bibirin, ku wî ew soz û peymananên hanê tevde ji bîra xwe dane bibirin. Wî date bibiryarkirin, ku ew Şahzade bide bigirtin û ew ji bona girawkirin û ayinda jîna xwe wî ji bona Aga Mohemed Xan bide biberdestkirin.

Hevalên Lutfî Elî Xan li pêş rûdana vê Bêbextîya hanê de pê hatin bigihaştin. Wan xeber ji bona Şahzade datin binardin, da ku xwe

bide birizgarkirin. Belam wî bi amojgarîya wan ve guh lê neda bigirtin û wî pê neda bibawerkirin. Hêjî bêtir bi windabûna Hevalên wî jî ve, yên ku ew di hemû demjimarên felaketê de jê nehatibûn bicêhêbûn, disan jî ew tamara xewa bêagehdarîya xwe nehate bişiyarkirin.

Belam zorî pê neçû, tanî ku wî Mirovên pir bi çek û xwe giradayî ve li dora xwe datin bidîtin. Wêçaxê wî date bizanîn, ku belê Hevalên wî rastî jê re dabûn bigotin. Destbicî wî destên xwe ji bona Şûrê xwe date biavêtin û wî xwe bi ser wan Peyan ve date bidadan, yên ku wan dixwestin, ku ew wî bidin bigirtin. Li dawîya şerkî berzî giran de Şahzade xwe bi Hespê²⁶² xwe ve date bigihandin û ew suwarê wî bû. Di wê navê de Yekekî ji Hêrîşvanan şurek li Qacê hespê wî date bidan. Şahzade ligel hespê xwe de hate bikevtin. Ser li nû de ew hate bihelsandin û şerekî berzî giran date bidestpêkirin. Di encam de Şahzade li ser mil û qolê xwe de du birînên zor giran dane bixwarin û ew hate bikevtin. Bi wê zîmeta hanê ve wan ew ji bona nik Aga Mohemed Xan dane bibirin.

Aga Mohemed Xan di pêşî de bi destên xwe çavên wî dane bihilkirin û li paş de ew ji bona Tehranê date binardin. Li wêderê jî de bi pîsîtîyeke pir zor û hov ve²⁶³ wî fermana linavbirina wî Şahzadeyî di sala 1794 z. de date bidan, yê ku wî di wê zîmeta Dîlîtîyê, bikevtinê û dûrandinê jî de disan Dujminê xweyî bi hêz ve dida lerizandin²⁶⁴.

²⁶²Ev Hespaya bi navê Korronde dihat binavkirin. Ew ji tuxmê Hespên Erebi resnî Erebi bû, lêbelê ew li Îrane de hatibû bizayîn. Ew pir ciwan û çeleng bû û hêza wî şayanî sêrbûnê bû. Lez û beza wî ji xelkê re bi çîrok û çivanok ve bibû. Zor caran wî Şahzade date birizgarkirin. Lutfî Elî Xan pir jê dida bihejkirin.

²⁶³Sêr Con Malkolm dibêje: ga ku Lutfî Elî Xan ji bona layê Aga Mohemed Xan dane bibirin, wî pir bi hovîti û pîsîtî ve reftar derbarê wî de date bikirin. Mirov nikare wî reftara haneyî dir û hov bide binasîn. Her Yekî ku wê Nivîstê ji xwe re didin xwendin, beramber bi wan hovîti û dirbûna Aga Mohemed Xan ve dilê wî tete rabûn; jiber ku ew dijî rûmeta Mirovin.

²⁶⁴Aga Mohemed Xan derbarê bi hemû Malbata Zend ve bi giştî ve û bi taybetî ji bona vî Şahzadeyî hanê ve kîneke wîyî piri mezin hebû. Tevlivêjî de wî hêjabûna başbûnên wî jî didan bikirin. Li pêş girtina Kerman de bi demeke kurt ve xeber pê hate bigihandin, ku Xuwarzê wî û Şûngirê cihê wî Fetih Elî Xan di Yek şevê de çend Kur jê rê bûn. Li ser vê de wî date bigotin: "Xwedo! Tu Yekekî ji van Kuran mîna Lutfî Elî Xan bide bikirin".

Lutif Elî Xan li pêş payînbûna temenekî Bîst û Pênc Salî de û li dawîya jîneke pirî berzî bilind de hate bilinaçun. Sêr Con Malkolm dibêje: "Di nava jiyana vî Şahzadeyê hanê de hin aliyên şayanên dilovanî û mehrebanîyê têtin bidîtin û hin aliyên din jî şayanên berz û balabûnê ne. Heger Mero ji xwe re temaşeyî kar û tevgerên wî bide bikin, ji bil rûçikên wîyî Supahî pê ve tiştêkî din Merov ji xwe re nade bidîtin. Şahzade di nava Welatekî fireh de û di Pêleke weha de ji bona Dunyayê hatibû, ku sertewandîna bi carekê ve ji bona Serdar reweşteke giştî bû. Dibe, ku Nav û nişanên vî Şahzadeyê hanê mîna Nav û Nişanên Cengîz û Teymurleng bêtin bidîtin. Belam li gora zînet û mercên dema wî de, ya ku ew têde ji bona ser Tex hate bidîtin, ji bil Qencî û başiyên Xweyî û karîn û Konebûna Xweyî pê ve nişaneke tir biserkevtî nebû. Agehdariya wîna ji bona serpereştîyê, biliberkevtinê û durbînê nebû. Jiber dilbijandinên wîyî bilind ve Jîrbûn û têgihîştina wîna kêra wan pir di kar û barên wî de kêr bûn. Bi bê sînor ve ew bipayebûn bû. Hêjbêtir di dema hilkişandina wî de ji bona ser Text wî li xwe de neda bidanîn, ku ew ligel wanên Xwedanên karîn û desthilatîyê di Welêt de bête bibilihevhatin. Ew pir bînteng bû û ew zor serhişk bû. Heger wî berê xwe ji bona layandîna welatekî bida bivekirin, wî pir bi sertî ve hêza xwe dida bikaranîn û biserkevtin li her layekî de pêrgî wî dihat. Wî tundbûn û nobûn bi rengêkî wetov ve dida bikaranîn, ku bes û bi tenha ve Serdarekî cigîrbûyî bi hêz û hiner ve dikaribû weha bida bikin. Belam ev tundbûn û nobûn ji bona wî nedibûn. Wî divabû ew neda bikin. Wan jê re pir dujmin dane bipeydabikirin. Belkî li ser wî jî de dihate bidîtin, ku ew pir qencîyê bide bikin û ew li kêmanîyên dujmin û beramberên xwe bête bibuhurandin, da ku ew pir Kes û Dostan ji xwe re bide bipeydakirin. Bi servajî vê jî ve wî bi tundbûn û nobûna karê xwe ve pir Dujmin ji nava Mirovên Gewreyî xurt dane bipeydakirin, yê ku ew jî mîna wî her û her di beramberî rûdanan û veguhertinên demê de di cengê û şer de bûn.

Tevlivêjî de bi kêmanîyeke zor ve tete bidîtin; jiber nişan û rûçikên bilindî vî Şahzadeyê dawîyî Xanedana Kerîm Xan ku ew ji bal Mêjûvanên vê Pêlê bête bijibîrkirin".

Serdarên Xanedana Zend nêzîka niv sedsalekî bi ser beşekî zorî Îranê ve datin biserdarîkirin. Belam li dawîya mirina Sazkirvanê vê Xanedana hanê de Serdarî û desthilatîya wê hîç bi carekê ve nehate bidamezirandin. Evejî di pêşî jî de jiber pevçûnên di nava wê Xanedanên de nehate bikin û duwem jî jiber hoyê jîrbûn û têgihîştina Aga

Mohemed Xanê Dujminê wan nehate bikirin. Vî Serdarê hanê ji roja ku wî ev Şahzadeyê hanê ji Şîrazê date biderkirin, ji wê rojê û pêve wî her û her dida bixebatkirin, ku ew wî bide binabûdkirin. Di Encam de ew hate biserkevtin. Bi serkevtina wîna bêtir ji hêza wîyî çekdarî ve ew bi saya pêgîrî û azaya wî ve hate bicîhatin. Wî bi karê xwe ve dida bizanîn, ku ew ji vî Destî yanjî her Yekekî din, yên ku wan belkî çavên xwe ji bona ser Text bida biberdan, hemû²⁶⁵ çî bi kuştina wan ve yanjî bi çavderkirina wan ve ew didan bilinavbirin. Nek bes tenê wî Eşîra Zend belkî hemû Eşîrên din, yên ku wan bi rastî ve yarmetîya Xanedana Zend dabûn bikirin, bi carekê ve ji welatê Farisê dane bibarkirin û wî ew ji bona welatên dûr dane binardin. Wî li cîgehên wan de Eşîrên Farisî Resen dane bicî û biwarkirin²⁶⁶.

Beşê zorî van sitemkariyan û kuştina giştî ew ji bal Hacî îbrahîmê Bêbext ve hatin bikirin. Di vî warî de nivîsta Measir El Sultaniye- Şopên Sultanî- ango mêtûwa Qacaran dide bigotin: ku Hacî İbrahîm ev karên bêbextî dane bikirin, bi hêvîya ku ew Biserêxwe ve li Şîrazê de bête bihiştin. Belam ji tîrsa Aga Mohemed Xan newêrîbû, ku ew vê bide bieşkerekirin. Bi diyarîya dilsozî ve wî keleha Şîrazê ji bona Aga Mohemed Xan date biberdestkirin. Aga Mihemed Xan ew bi Ostandarê Farisê ve date bidanîn, belam wî hîç li bêbextî û fisitîya wîna de nedida bigûmankirin. Ligel vê jî de wî jiber devavêtina xelkê de xwest, ku ew di kêsekê de li Hacî İbrahîm bête bizîvirandin.

Hacî İbrahîm derbarê Mayînen Zendî de zor sitemkarî dane bikirin. Wî çerg û Hinavên Lawên Zendîyan bi sojinan ve dida biderkirin. Xizim û Mirovên wî jî di sitemkarî û kuştina zendîyan de bi hev re didan bibêrkirin. Di encam de Dadwerê bi carekê ve tol jê date bisitandin. Li dawîya mirina Aga Mohemed Xan de bi demeke kê m ve

²⁶⁵Sêr Malkolm dibêje: "weku ez dizanim, Bes û bi tenha ve di vê navê de Eb-Dulah Xanê Mamê Lutif Elî Xan hate birizgarkirin; çünke, wî Xweşka Hacî Elî Qelî Xanê Kezeronî hê nabû. Di rêya vî Serokê hanê de lêhate bibuhurandin. Ev Hacî Elî Qelî Xan zor qedir û rumeta wî li bal Aga Mohemed Xan de dihat bidîtin.

²⁶⁶Ev Navdana li ser serdarîya Zend piranîya wê ji mêtûwa bi nav û banga Mecer General Sêr Malkolm ve hatîye biwergirtin. Ev Mêtûvanê bi nav û bang ve li dawîya nabûdkirina serdarîya Zend bi çend Salekî bi xwe ve ji bona Şîrazê hatîye çuyîn. Ew ligel Hacî İbrahîm û hin Kesên dinê wê demê de hatîye biaxivtin.

Zor sîd jî min ji vê Nivîsta wîyî pir bi nex ve dayite biwergirtin.

Şah Fetih Elî Xan fermana biderkirina çavên Hacî Ibrahîm, Kur û Pîrekên wî jî date biderkirin. Herwehajî pêrejî wî fermana nabûdkirina Birayên wî û hemû Mirovên wî jî date biderkirin. Wî Hacî Ibrahîm ligel Mal û Mendalên wî jî ji bona Qezwînê date bibiveguhêstin û wî ew li wêderê de dane bihiştin, tanî ku ew hatin bilinavçûn.

Di pêla serdarîya Fetih Elî Şah de Mohemed Xanê Kurê Zekî Xan daxwaza Serdarîyê date bikirin. Wî tanî Isfehanê jî date bigirtin. Lêbelê ew pê nehate biparastin û wî ji bona layê serdarîya Osmanî date birakirin. Bicgeh li vê jî de tiştekî din jî nedan birûdan. Xanedana Kerîm Xan ji bal Qacaran ve bi carekê ve hate binabûdkirin.

Dîtineke Giştî derbarê Zînetên vê Dewleta hanê de

Dibêjin, ku mêjû xwe dide bivegerandin. Ev peyva hanê zor raste. piranîya serdarîyan bi bingehêkî pir nuh ve têtin bipêkhatin û ew di zînet û mercên nealîkar de têtin bilinavçûn.

Heger ku em li serdarîya Teymur Celawîrî, Qere û Aq Qoyunlî, Sefewî, Efganî û Nadi de bidin bitemaşekirin, dê emê bibînîn, ku ew hemû bi cudabûneke kêr yanî zor ve mîna hev in. Bidestpêkirina wan bi şan û rûmetê ve pir têtê bidagirtin û dahatin û bikevtina wan jî pir bi bedbextîyê ve têtê bitijekirin. Hiç gûman têde niye, ku Sazvanên wan bi ser rûçik û nîşanên xweyî ve bext û qird jî ji wan re hogir û yar bûn. Di dema ku Nevîyên wan tanî radeyekî wetov ew ji wan rûçik û nîşanên hanêyî bilind ve yanî ew ji hogirî û yarbûna bext û qird ve yek ji deh bêpişk û par bûn. serdarîya Zend jî bi xwe jî ew jî mîna nimûneyên xwe bi berbatîya wê rêzanê ve hate bikevtin.

Kerîm Xan bi nîşan û merdbûna xwe ve û bi yarmetîya bext ve li hîçbûnê de Serdarîyeke Gewre date bidamezirandin. Belam di nava Nevîyên wî de bi tenha ve Elî Murad Xan û Lutif Elî Xan karîna wanî bi serdarîkirinê ve hebû. Mirinê ji bona yê pêşî rê pê neda bidan. Ew di temenekî navînîyî ber bi jêr ve bi nexweşîya tisqa ve hate bilinavçûn. Belê karîna wî hebû, ku ew Îranê bi carekê ve ji hemberên xwe bide bipakkirin û ew payedariyê ji bona Serdariya xwe tanî demeke dirêj bide bigirawkirin.

Debera, em ji bona Lutif Elî Xan bêtin bivegerandin. Ev Serdarê hanê her mîna ku Genaral Malkolm dibêje, ku di wî de hemû nav û nîşanên Cengîz û Teymur dihatin bidîtin. Mêrxasî û merdayetîya wîna ji bal dujmninên wîyî xwînî de mîna Aga Mohemed Xan di hate bipêrûniştin. Heyf û mexabin, ku ew tûşî Wezîrekî pîs û bêbext bû.

Hacî Ibrahîm li layê Sêr Con Malkolm de zor date bixebatkin, ku ew gerdana xwe bide bipakkirin. Belam bêbextî û pîsbûna wîna hîç cihê gûmanê têde niye. Kerîm Xan Bavê wî ber bi pêş ve date bixistin û wî qencîyên zor pê dane bikin. Cafer Xanê Kurê wî nîşaneke zor gewre pê date bivekin û welatê Farîs pê date bisipartin. Bi vî rengî ve li hîçbûnê de ew bi Peyakî serdarîya Zend bû. Belam ev Cewrikê Gur di encam de derbarê Xwedanê qencîyên xwe de tuxmê xweyî bed date

biderxistin, mîna ku Sadiyê Merevan dibêje: "Eqibeti Gurgzade Kerk şud" ango ew Xwedanê xwe dide bifewitandin.

Nivîsvanê mêjûwa Qacaran Eb-Dul-Rezaq Kurê Necif Qelî bi Xameyeke bêlayî û rast ve dibêje: "ku Hacî Ibrahîm ji mêj de tep û vîlik didan bigerandin. Hîc gûman têde niye, ku gava gurê biçûk têtê bimezinkirin, berî her tiştî ew Xwedîyê xwe dide xwarin". Heger Lutfî Elî Xan li bînferehbûn û dûrbînîya Kerîm Xanê Bavpirê xwe de pişk û pareke wîyî bi carekê ve bihata bidîtin û heger jî wî dilê xelkên Şirazê jî bi hîş û tevdir ve bi ser xwe ve bida birakişandin, dê wîna bida bikarîn, ku ew siza bêbextîya Hacî Ibrahîm li pêş rûdana wêna de bide bidan û xwe ji wê bêbextiyê bide birizgarkirin. Belam heyf ev ser encamê tarî ji bona vî şêrê ciwanmêr bi qedir bû. Divabû weha bibaya û wehajî bû.

Hovbûn û pîsîtiya Aga Muhemd Xan derbarê Lutfî Elî Xan de cihê nefreta mêjûyê ye û ew nifira Nifşên tîn bi ser de didin barandin. Ev Mezinê girgire awate xwazbû, ku di nava Malbata wî de Qehremanekî mîna Lutfî Elî Xan bête bipeydakirin, ango weha wî didate biderxistin, ku ew meftûnê mîrxasî û merdayetîya wî bû. Belam gava ku Lutiv Elî Xan destbestî û birîndar ji bona layê wî hate bihênanîn, ew mîna Gornepaş bû, wî xwe ji bona ser wî date biçengkirin. wî bi neynûkên pîsên xwe ve ew çavên wîyî ciwan dane biderkirin. Ew bi vê jî nehate birûniştin û wî ligel wî jî de reftareke hovîtîyî weha date bikirin, ku mîna Sêr Con Malkolm dibêje: "ku Mêjû di bîranîna vê hovîtîyê hanê de şermezar dibe".

Derîyê Çardehemîn

14. Dewleta Mîrneşînîya Biraxweyî ji sala 1172-1300 k. de,

Di bergê yekem de me li ser vê Eşîra gewre de date biaxivtin. Lêbelê em li ser Kok û Serpereştîya wêyî kevnar de neçûn. Li gora Insiklopêdiya Musulmantîyê de li dawîya nema pêla Megolan de di Îranê de hin ji Eşîrên Kurd ruwên xwe ji Rojava ber bi Rojhilat ve ji bona welatê Kerman dane bivekirin. Renge, ku Di nava van Eşîrên hanê de ev Eşîra Koç yanî Kurd di şaxên welate Kermanê de ligel Eşîrên Biluç de hatin bicigîrbûn. (bergê 1, laperê 636).

Di vir de wer tete biderkevtin, ku Insiklopêdiya Musulmantîyê nizane, bê ka ev Eşîrên Kurd kenkî û çilo ew ji bona Kermanê hatine bibarkirin. Belkî Lêgerandinên Mêjûvanan vî alîyê hanê ji me re bidin bisaxkirin.

Mister Curzon-Korzon di Nivista xweyî bi nerx ve dibêjê:
"Li Sistanê de Eşîra Kurdgelî heye, ku ew ji Kurdên Kurdistanê ne û ew di zemanekî nenas de ji bona hêre hatine û wan di walatê Gor de Serdarîyek bi navê Melekê Kurd²⁶⁷ ve dane bisaxkirin. Vê serdarîya hanê ji sala 1245 tanî 1383 k.de ango 138 salan date bidirêjkin. (Bege 1, Laperê 228).

²⁶⁷Vê peyva Padşahên Kurt,yên ku ew di mêjûwê de bi nav û bangin, tevlihevbûnek date bikin. (M.E.).

Zimanê Eşîra Biraxweyî bi Kurdgelî ve bi nav û bang bû. Hiç dûr niye, ku ev Eşîra Sistanê jî Berek ji vê Eşîrê be. Bi xwe jî ve Sistan û Bilucistan jî yek li tenişt yekin.

Insiklopêdî bêtir dide bidiyarkirin û ew dide bigotin: Çünke, ku Eşîrên Biraxweyî jiberê Dirawîdîyê Hindî nînin, divê ew ji Miletê Koç - Kurd bin, yên ku ew li dawîya layandina Megolan de ji bona Kerman û di paş jî de ji bona Mekran hatine çbiûyîn. Li dawî de Hinek ji Eşîrên Biluç û Afgan jî li gel wan de hatine bitêkelbûn û Biraxweyî Bilucistan ji wan hatine bipêkhatin. Ev têkelbûn û yekitîya hanê divê ew bere bere hatibe bibûyîn., mîna ku çilo wan jî hin ji Zimanê Dirawîdî jî ji xwe re dane bigirtin. Eşîrên Jorî Bilucê beramber bi van Biraxweyan ve xwe nedan biragirtin. Bere bere wan di Rojhilatê re jiber Biraxweyî ji bona Hindistanê dane bibazdan.

Weha diyare, ku gava Nadir Şah ji bona Hindistanê çû, Biraxweyî yarmetîya wî dane bikirin. Wî hinek ji erdên Kulhurayê Hindîyî zefkirî ji bona Biraxweyî date bipêşkeşkirin.

Eb-Dulah Xan²⁶⁸ Gewreyê Eşîrên Biraxweyî ligel Muhebet Xanê Kurê xwe de ligel Bulucê Daracat date bişerkirin û erdên wan date bidagîrkirin.. Di dawîya navekê de ew ligel Eşîrên Kulher de bi şer ve hate bikevtin û ew têde hate bikuştin. Di wê demê de Muhebet Xan û Nasir Xanê Kûrê wî li layê Nadir Şah de bûn û dest li ser wan de bû. Di dawî de Muhebet Xan bi ber destên Ehmed Şahê Dorayiyî Serdarê Efganistanê hate bikevtin û ew di zindana wî de hate bimirin. Nasir Xan kar û barên serdarîya Biraxweyî mîna Serdarîyeke vebestî bi Efganistan ve ji bona nava destên xwe datin bixistin. Wî li Mekran û Keç de Serpereştîyeke xurtî û bi rêk û pêkî Biraxweyî ve date bidamezirandin. Ehmed Şah devera Şal û Mostang jî bi ser devera wî ve date bivekirin. Wî desthilatîya xwe bi ser Las Bîl-la û Keraçî jî ve date bipeydakirin. Hin cîgehên din ji wî li Hindistanê jî datin bidagîrkirin.

²⁶⁸Renge, ku ew Nevîyê Qenber Xan be. Ew di dema nema dewleta Sefewî de di Nivê sedsalê Hivdehê Zayînê de Gewreyê Eşîra Biraxweyî bû. Wî Parastina xwe li ser Raceyekê ji Racên Hindistanê beramberî sipahê Afganî date biderxistin. Wer diyar dibe, ku wî hefsarê kar û baran di Melbendekê wî Mirê Hindî de bi destên xwe ve dayite bixistin. Em tiştêkî din li ser paşroja vî Mirê Biraxweyî hanê de nizanin. (Ev ji Nista Deh hezar Mîl yanî Heşt salan li Îranê de. Mécer Pursi Molsort Syks-Sayks, London 1902.

desthilatîya wîna li Rojavayî bajarê Pambor jî de, ya ku ew Sed û Bîst Mîlan li Rohhilatî Bajrê Kerman de tête bikevtin, hate bicîkirin. (Deh hezar Mîl Ger li Îranê de, Sykes-Sayks, London 1902).

Îşê herî gewreyî Nasir Xan rêkxistina Serpereştî û pêkanîna hêzên Biraxweyî bû. Ev Eşîra Kurdîyî hanê du bir bû. Yek ji wan Serwan bû û ya din Çahelwan bû. Wî Gewreyê Eşîra Rayzanî bi Serokê Bira Yekev date bidanîn. Ji bona Bira duwem wî Gewreyê Eşîra Zehrî bi Serok ve date binîaşnkirin. Wî ev biparvekirina hanê bi remaneke Supahî ve date bikirin. Her Birekê di tengayê de divabû, ku ew Leşkerekî ji bona Nasir Xan bide şandin.

Gava ku Nasir Xan bi berzbûna hêz û hinera xwe ve hate bigihaştin, bêtir wî nema tu giringî bi Ehmed Şah ve date bidan û wî xwe nema bi Bestvanê wî ve date bizanîn. Li ser vê de Ehmed Şah di sala 1172 k. de leşker ji bona ser wî date birêkirin û wî ew li nêzîka Mostang de date şikenandin. Wî li Nasir Xan de li keleha Kelat de çil rojekî date bidorlêpêçankirin. Belam ew pê nehate bizeftkirin. Ew bi lihevhatînê ve hate bineçarkirin, bi mercekî ve ku Nasir Xan bi Bestvanîya wîna ve bête birûniştin û ew ligel Leşkerê xweyî Efganî hate bivegerandin.

Bi rastî jî Nasir Xan bi Serxweyî ve welatê xwe dida bigerandin. Bes û bi tenha ve wî di dema cengê de yarmetî ji bona Ehmed Şah dida bipêşkeşkirin. Wer bi vî rengî ve ew bi xwe û Leşkerê xwe ve bi destikê serkevtinê Ehmed Şah ve hate bikirin. Mêrxasî û gernasîya Nasir Xan ligel başbûna Serpereştî û Siyaseta wîna de zor berz, bala û giring bûn. Bi rastî jî ew ji herî gewretirîn Serdarên Biraxweyî bû.

Nasir Xan di sala 1210 K- 1795 z. de hate bimirin. Mehmud Xanê Kurê wî, yê ku ew hişta Mendal bû, ji bona cîgehê wî hate birûniştin. Behram Xanê Kurê Muhebet Xan, yê ku wî hin caran jî di zemanê Nasir Xan jî de tevlihebbûn didan bilidarxistin, serê xwe date bihildan. Belam hiç pênehate bikirin. Ligelvêjî de Mehmud Xan sermiyandarîya Mîrneşîniya wî pê nehate bikirin. Hin ji Muklên wî jî dest çûn. Keracî jî di nava wan de bû. Mehmud Xan jî di sala 1821 z. de hate bilinavçûyîn û Mehrebanê Kurê wî bi Mîr bû. Wî ji bavê xwe bêtir karîna xwe date biderxistin. Belam Ehmed Yar Xanê Kurê Behram Xan li ser de raser bû û di encam de li Kelatê de wî ew date bidarvekirin. Zemanê vî Mîrî jî bi başî ve nehate rabuhurandin. Li ruwê Daud Mohemedê Gulzayî de hin Eşîra Cahelwanê Biraxweyî lê cihêbûn û devera Haranê û Dahîlê jî ji nava destên wî çûn. Li ruwê parastina Şah Şuca El-Melek de têkelîya wî ligel serdarîya Doranîyî Efganî de di sala

1250 k. de hate têkçûn. Li layekîtirî j î de nebaşbûna serpereştîya Daud Mohemed Serdar û di paş wî jî de Cîgerê wî Mohemed Husên û kurtbûna bidîtina wanan hişt, ku pêwendîyên wan ligel Ingilîzan de bêtin têkçûn. Ingilîzan Hêzeke Supahî ji bona ser Muhrab Xan dane birakişandin û wan Kelat dane bizeftkirin û Muhrab Xan jî di vî şerî de hate bikuştin. Hinek ji Mulkên Biraxweyî ji bona Serdarê Doranî hate bidan.

Şah Nuwaz Xanê Nevîyê Muhebet Xan bi Mîrê Biraxweyî ve hate bikirin. Li ser vêna de Kurê Çardeh Salîyê Muhrab Xan hewara xwe ji bona layê Eşîrên Nuşirwanî date bibirin. Wan Eşîran ligel hinekan ji Eşîrên Serawan de hêrîsî ser Kelatê dane bikirin û wan ew date bigirtin. Di Encam de Şah Nuwaz ji ser Text hate bidaxistin û Kurê Muhrab Xan bi navê Nasir Xanê duwem ve bi Mîrîtî ve hate bidanîn.

Komandarê sipahê Ingilîzî hate biberdestkirin. Di dawîya navekê de ew di sala 1840 de ji bona welatê wî hate bivegerandin. Li paş Salekê de dewleta Ingilîz bi Mîrîtî ve bi Mîrneşînîya Nasir Xanê duwem date bikirin. Di sala 1843 z. de wî pêwendîyên xwe ligel Serdarnaîya Efganî de date birîn û wî bestîbûna xwe ligel serdariya Hindê date bidazanîn. Ev bestîbûna hanê tanî vê roja me jî hêjî tete demandin. Nasir Xanê duwem di sala 1274 k.- 1857 z. de hate bimirin û Birayê wî Xwedad Xan şuna wî date bigirtin. Di sala 1893 wî dev ji serdarkirinê date biberdan. Şûna wî Mîr Mohemed Xan di Mîrneşînîyê de date bigirtin û tanî hêstajî ew Mîrneşînîya xwe dide gerandin. (Insiklopêdia Musulmantîyê, bergê yekem

Beşê duwem

Mîrneşînîyên Kurd di pêla
Musulmantîyê de

Beşê duwem

Mîrneşîniyên Kurd di pêla Musulmantîyê de²⁶⁹

Mirov li xwendekarîya zîneta pêşîyî Miletê Kurd de baş tête biliberkevtin, ku ev Miletê hanê di pêşî û dawî de Serîxweyî nava xwe bû. Ev mafeyê hanê jî mafeyê wîyî serûştî bû. Wî ew tanî dawîya sedsalê Sêzdehemînî Koçî bi cudabûnên kêma yanî zor ve dabû biparastin. Di sedsalên Navîn de hin caran jî zînetan yarmetî pêdane bidan, ku ew di Perçeyekî welatê xwe de Serxwebûna xweyî Derve jî bi destên xwe ve bide bigirtin. Belam vê zînetê hanê zor neda demandin. Mercên wîyî Rewayî û Civakî ligel hin hoyên din de ew Serxwebûna wî ji dest dane birin û bes û bi tenha ve Serxwebûna xweyî Hundurû bi destên wî ve hatiye bihiştin. Ew ji bona parastina vî mafeyê hanê her û her ligel wî Miletê li ser zal de di şer û hera de bû.

Heyf ku em derbarê zemanê zor kevin de beramber bi vê serxwebûna hundurû ve tiştekî wetov nizanin. Bes û bi tenha ve di bûyîna hin rûdanan de derbarê vê Serxwebûna hanê de em ji xwe re remanekê didin bipeyda kirin. Ji bona nimûne di şerê Qeralê Aşûrî ligel Lollo, Gotî û Nayrî de, li şerê Ferhadê Çaremî Serdarê Eşkanî de ligel Madê Biçûk de ... ûhd, di pêla Duwayî Islamê jî de di şer û pevçûnên Yek li duwayî Yek de em Kurdistanê û zînetê wê dibînin, ku Miletê Kurd ji bona li destneda Serxwebûna xwe de her û her xwe dayite

²⁶⁹Ew Sî û Pênc Mîrneşînin yanî mîna wanin. Ew di Heft koman de têtin bidîtin. (M. E.).

bikuştin û bigorîkirin. Belam jiber ku ev rûdanên mêjûyî hanê bi başî ve nehatine binivîsandin, serûştî ye, ku em derbarê wan Mîrneşînîyan û li ser dirêjî û hoyên şerên wan de tiştêkî wer nizanin.

Xwedîyê Şerefname derbarê bi zînetên va Mîrneşînîyan ve tiştêk daye binivîsandin. Belam ev jî tanî dawîya sedsalê Hewftemî Koçî²⁷⁰ dide bigirtin. Beşê zorî van agehdarîyan ji çîrok û goyan hatine biderxistin û ewende bawerî bi wan ve nayête bikin. Ligel vê jî de tanî ku agehdarîyên baştir û bi bingehtir ve bi destên me ve neyêtin bikevtin, em neçar in, ku em bi agehdarîyê Şerefname û hin ji yên Zanistvanên mêjûwê pê bêtin birûniştin.

Mêjûvan û Rojhilatnasê mezin Pirofêsor Minoriskî van Mîrneşînîyan baş dide biparvekirin û me jî wer baş date bizanîn, ku em jî li ser rêya wî de herin û kurtîyekê li ser mêjwûa wan de bidin binivîsandin. Belam derbarê Mîrneşînîyên Badînan, Soran û Baban de me xwestîye, ku em bêtir li ser wan de bêtin birawestandin.

²⁷⁰Weha di Kokê de hatîye binivîsandin. Rastîya wê sedsalê heftdehemînî zayînê û yanjî sedsalê Yazdehemînî Koçî ye. (M. E.).

A. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Dêrsim de

1. Mîrneşînîya Cezîrê

Li gora Şerefnama divê Mîrên vê Mîrneşînîyê ji Xanedana Emewî bin û ew ji Binemala Hêjayê Xalid Kurê Welîdin²⁷¹. Belam çunke, Mêjûwa Musulamntîyê derbarê bibûna Hêjayê Xalid û yanjî Sulêmanê Kurê wî li Kurdistanê de tiştekî nade bigotin, hêjî bêtir bi xwe jî ve diyare, ku Binemala vî Qehremanê Erebb û Musulamntîyê hatiye binemankirin²⁷². Ku weha bû, bawerkirin bi vê vebêja hanê tête bidujwarkirin²⁷³.

²⁷¹Binivîsandineke wisa di Şerefname de nayête biditin. (M. E.).

²⁷²Ji xwe re li ser bedbextîkirin û wêrankirina vî Mirovî li Kurdistanê de li Dîroka Kurdistanê ji bal Ekremê Cemîl Paşa, Bêrud sala 1973 de, ji r. 122-131 bide bitemaşekirin. Cuma.

²⁷³Li gora Go û Vebêjên dorhêla Sêrtê û Cezîrê de divê Goristana Hêjayê Xalid li nêzîka Sêrtê de bête bikevtin. Di gava ku mêjûwa rast dibêje, Hêjayê Xalid li bajarê Humisê hatiye bimirin û ew li wêderê jî de hatiye biveşartin.

Belam weha ye, ku ev vebêja hanê ji hejkirina Miletê Kurd ji azayî û qehremanîya Hêjayê Xalid hatiye bikirin; Çunke, Mejû Binemala Hejayê Xalid bi nemanî ve dide bizanîn. Kurên wîyî bi nav û bang ve Sulêman, Eb-Dul-Rehman û Muhacir bûn. Pêşîyê wan li Berê Hêjayê Elî de bû û ew di şerê Sefîn de linavçû. duwemînê wan Ostandarê Humisê bû. Bi fêla Maawiye ve ew ji bal Bijîşkekî Cuhu ve hate bijarkirin. (Mêjûwa Xalid Kurê Welîd, Ebu Zeydê Şiblî, r. 208).

Xwedîyê Nivîsta Esed El-Gabe jî, bergê 2, r. 104 dibêje, ku Zarokên Hêjayê Xalid di maweyekî nêzîk de Çil ji wan bi Mirina Reş ve li bajarê Şamê de hatin bilnavçûn. Jiber bê Dondîtîyê Mulkên wîyî di bajêr de ji bona Eyub Kurê Selme Kurê Eb-Dul-Lah hate bidan. Xwedîyê Nista Nihayet El-Erb jî piştê vê gotina hanê dide bikirin û ew dibêje: "Kesek ji wan ne di Rojhilat û ne jî di Rojava de ma. Her Yekekî ku ew xwe bi wan ve dide bigihandin, ew di vê bigihandina xwe de rast niye ûh., her yekekî ku ew vê jî dibêje, ew dide biderewkirin". (B. 2, r. 356).

Zor dibe, ku Eşîrên Cezîrê ji Nevîyên Kaldî-Xaldîyê Mêjûyî bin, yên ku wan demeke zor bi ser Orarto ve dabûn biserdarîkirin û di layandina Miletê Kemmerî serdarîya wan ji nava destên wan hate derçûn û ew ji hev hatin belavbûn. Bi xwe jî ve Hinek ji Rojhilatnasan Kaldî û Xaldî mîna navên hevbeş didin binivîsandin. Ev vebêja Xaldî jî vê di wan nava de hatiye belavbûn.

Kurtîya Şerefname Sulêmanê Kurê Hêjayê Xalid bi Bavpîrê Mîrên Cezîrê ve dide bidanîn. Ew dibêjê, ku di pêla Emewî de ev Mîrneşîniya hanê hatîye bisazkirin. Weha diyare, ku Dr. Frech-Firêc ev Goya hanê bi bingeh ve ji xwe re dayite bidanîn, bêyi ku ew pêwistîyê bi hûrbûnên kanîyên din ve bide bikin. Wî bîr û baweriyên zor şaş û bê bingeh dane biderxistin. Weha Goya Şerefname û bîr û bawerîya Dr. Frech-Firêc di Kurdeler , r. 143 de beramber li tevaya Bîr û bawerîya Zanistvanên mêjûwê de ji hêjabûna xwe hatîye bikevtin.

Bi kurtî ve Şerefname li ser goya xwe de tete biçûyîn û ew dibêje, ku li dawîya Sulêmanê Kurê Xalid Kurên wî Mîr Ezîz, Mîr Hacî Bedir û Mîr Ebdal welatê xwe di nava xwe de dane biparvekirin. Ji vê jî de Xanedanên Ezîzî, Bedrî û Ebdalî hatîne bipeyda kirin.

Xanedana Ezîzî-Ezîziye Cezîre û dorhêla wêna li paş nemana Silcoqîyan bi destên xwe ve dane bixistin. Belam derbarê pêla Mîr Ezîz, Kurên wî û Nevîyên wî tanî Piştî Çarem de tu agehdariyên meyî wetov nînin. Mîrneşîniya Mîr Eze El-Dîn Kurê Bedir El-Dîn Kurê Îsa Kurê Mecid El-Dîn Kurê Mîr Eb-dul-Ezîz di pêla Teymorleng de hatîye bidîtin. Ew li Mêrdînê de ji bona layê Teymor çûye, da ku ew welatê xwe ji şerê wî bide biparastin. Belam li dawî de wî serê xwe beramber bi Kurê Teym ve daye bihildan. welatê wî ji bal Teymorîyan hate bidagîrkirin û wî xwe bi hezar bela ve date birizgarkirin û wî xwe date biveşartin.

Li dawîya Teymoriya de Kurên Mîr Ezîz ber bi pêş ve hatin bikevtin û wan Mîrneşîniya xwe dane bivejandin û wê tanî Navîniya sedsalê nozdehemînî Zayînê de date bidirêjkirin. Ew li dawîya Şûreşa Bedir Xan Beg de di sala 1847 z. de hate bilinaçûn²⁷⁴

Beşê Malbata Bedrî li hêla Gorgîl de hate bidamezirandin û ew tanî zemanê Şerefxanê Bedlîsê hatibû bimayîn û ew li sala 1005 k. de di destê Mîr Ehmedê Kurê Mîr Mohemed de bû. Agehdariyên diwayî vêna diyar nînin.

²⁷⁴Ew bi Bedirxan Paşa ve bi nav û nange. Ew Bavpîrê Malbata Berdirxaniyane. Ew Malbata Kurdîyî Zanevanî bi nav û bange, ya ku ew li bajarê Şam Kurdistana Turkîyê de dijî. (M. E.).

307 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Beşê Malbata Ebdalî jî di hêla Fênîk de hate bidamezirandin û wê tanî pêla Şehrîya Sulêmanê Qanunî date bidirêjkin. Li dawîya vêna de ew bi ser Mîrneşnîyaî Cezîrê ve hate bixistin.

2. Mîrneşîniya Xêzan

Şerefname Xanedanekî Xenes bi Sazvanê vê Mîrneşîniyêve dide bidanîn. Ji vê Xanedanê Sê Bira Dil Bek, Bel Bek û Bilêc Bek hebûn û ew di Xêzan²⁷⁵, Mekis û Ispayerde de Mîr bûn. Renge, ku wan di dawîya pêla Silcoqî de ev Mîrneşîni hanê dabîn bidamezirandin. Eşîra bi hêzî vê Melbendê ve Nemîran bû.

Vê Mîrneşîniya hanê bi her Sê Qolên xwe ve gelekî dayite demandin û ew di pêla Osmanî jî de Mîrneşîni bû. Di dema binivîsandina Şerefname de di sala 1005 k.- 1597 z. de Xêzan di destê Mîr Hesên de bû, Mekis di destê Mîr Ehmed de bû û Perçakî Ispayerd jî ji bona Kurên Mîr Şeref hatibû hilanîn.

Derbarê bi rewş û zîmeta dawîyî vê Mîrneşîniya hanê ve tanî hêştajî aghdariyên wetov nînin.

3. Mîrneşîniya Şêrwan

Şerefname dibêje, ku gava serdarîya Eyubî li Surî de di sala 626 k. de hate binemankirin, Yekek ji wê Xanedanê jî bona Hesên Kêf hat û wî li wêderê de mîrneşîniya Melekan date bisazkirin. Bav û Bavpîrên Mîrên Şêrwanîyan²⁷⁶ di wê Mîrneşîniya Melekan de karmendiya Wezîran ji xwe re didane biwergirtin û ew ji Xanedana Eyubîyên Hesên Kêfê bûn. Sê Bira jî vanan Iz El-Dîn, Bedir El-Dîn, Imad El-Dîn di demekê de ew bi hev re ji bona Kifri hatine û wan bi yarmetîya serdarîya wê navê de li Kifri de Mîrneşîniyek dane bidamezirandin.

Ji vê Xanedanê Mîrê pêşî Mîr Hesên Kurê Ibrahîm bû. Wî di jîna xwe de Mîrneşîniya xwe di nava Kurên xwe de date biparvekirin û hemû bi Mîrê Kifri ve dihatin bigirêdan.

Ev Mîrneşîniya hanê û Qolên wê Şebestan, Îron, Awîl û Kefre di pêşîya pêla Osmanî jî de hêjî mabûn û wan di wê zemanî jî de de tanî demekê datin bidemandin.

²⁷⁵Xêzan Melbendeke di Ostandara Bedlîsê de bû.

²⁷⁶Evaya navê Heremekê ye, ya ku ew li Ostandara Wanêyî kevnar de tete bikevtin û Navîniya wêna jî Kifri bû.

4. Mîrneşîniya Bedlîsê

Xwedanê Şerefname, çunke, ku ew bi xwe ve ji Nevîye Xanedanê vê Mîrneşîniyê bû, derbarê bi vê Mîrneşîniyê ve gelek agehdarî dane bipeydakirin û wî ew datin binivîsandin.

Şerefxan koka vê Xanedanê ji bona ser koka Xaneda Sasanî dide birin. Belam Dr. Frech-Firêc bi dirêjî û rûnkirinên Şerefname ve nade bibawerkirin. Renge, ku ew jî rast bête bidîtin; çunke, bi rastî jî hin rûdan û nav têde têtin bidîtin, ku ew ewende ligel mêjûwa rastî de yek nadin bigirtin.

Dr. Frech-Firêc dibêje: "Li gora agehdariyên rastiya Mejuwê de yekemîn Serdarê nasê Betlîsê Melek Eşref bû, yê ku ew berî bi Mîrê Bedlîsê bête bikirin, ew li nik Eyubîyên Surî de Yek ji Serdarê Leşkerê wan bû. Gava ku Celal El-Dîn Xwarzimşah ji bona van navan hat, vî Melek Eşref ew date biparastin. Li dawî de û li ser daxwaza Megolan de wî ew ji sînorên xwe dane biderkirin".

Li layê min de weha ye, ku hûrbûnên Dr. Frech-Firêc jî bi kêmîve têtin ditin, çunke, ku li gora Mejuwa serdariya Eyubî de hatina Celal El-Dîn Xwarzimşah ligel zemanê Melek Eşrefê Kurê Melek Adilê Serdarê Surî de tete bilihevraştatin. Bi xwe jî vî Melekê hanê jî beramber bi Cela El-Dîn ve ligel Ela El-Dîn Kiqubadê Sultanê Silcoqiyê Romê de peymanek dayite bigirêdan û wî li jêr Komandariya Mîr Iz El-Dîn Omerê Hekarî de Leşkerek ji bona ser wî date binardin û wî Leşkerî li nêzîka Erzencanê di sala 627 k. de date şikenandin. Ca ku weha bû, renga, ku yekemîn Serdarê Bedlîsê Mîr Iz El-Dîn Omerê Hekarî bête biderkevtin, yê ku ew Serdarekî Eyubîyê Surî bû.

Di heyamê Teymurleng de Mîrê Bedlîsê Hacî Şeref Beg bû û wî serê xwe ji bona Teymurleng date bidanîn. Wî ji bal Teymurleng ve zor hêjabûn date bidîtin. Teymurleng Pasîn û Melazkurd jî bi ser xakê wî ve date bivekirin. Belam di dawî de ew ji bal Ayeq Sofiyê Cigirê Teymurleng hate bizindankirin û ew hate bilinavçûn. Mîr Şemis El-Dînê Kurê wî ligel Gewreyên Eşîra Rojkî de ji bona Îranê çûn.

Şerefname dibêje, ku li dawîya Hacî Şeref Beg de Mîr Şemis El-Dîn bi Serdar ve hate bikirin û li zemanê vî Mîrî de Qere Yusufê Qere Qoyonlî ji bona Bedlîsê hatîye û wî xwe ji bona nik vî Mîrî dayite biavêtin û wî Keça xwe jî ji bona vî Mîrî dayite bidan. Wî bi alîkariya vî

Mîrî ve wirde wirde serdarîya Qere Qoyonlîyê ser li nû ve dayite bidamezirandin. Wê bi bê birînek kê m û zor ve tanî navîniya sedsalê nozdehemîni Zayîni de dayite bidemandin. Mîrê dawîyî vê mîrneşîniyê Mîr Şeref Beg bû, yê ku mîrneşîniya wî di sala 1836 z. de ji bal serdarîya Osmanî ji destê wî hate bisitandin.

Yekek ji giringtirîn rûdanên vê Mîrneşîniyê Penabûna Bavê Şerefxan ji bona Îranê û li paş navekê de vegera wîna ji bona Bedlîsê tête bidîtin û ew ji bal serdarîya Osmanî ve bi Mîrê Bedlîsê ve hate binasîn.

Di sala 1066 k. de Melek Ehmed Paşayê Ostandarê Wanê bi xurayî ve şer bi Mîr Eb-Dulxaanê Serdarê Bedlîsê ve date bifiroştin. ew bi leşkerekî, yê ku beşê zorî wî kurd bûn, ji bona ser wî çû û wî ew neçarî revê date bikirin. Wî mal û mulkên wî dane bitalankirin û Mîrneşîniya wî jî date bilinavbirdin.

5. Mîrneşîniya Sason

Xanedana vê mîrneşîniyê ji neviyên Mîr Iz El-Dînê Birayê Serdarê Bedlîsê Mîr Diya El-Dîn bû, ango ku ew ligel Mîrên Bedlîsê de Pismam bûn. Herwehaji ew bi navê Mîr Iz El-Dîn ve yaxud Ezî jî bi wan ve dihate bigotin. Eşîra Sasonê beramber bi Eşîra Rojkî²⁷⁷ ve Eşîra duwem dihat bidîtin û ew çar ber bû: Şêrwî, Yabosî, Sosanî û Tamokî. Li dawîya vîna de Erzen jî bi ser Sasonê ve hate bivekirin û Eşîrên Xaldî, Dermeganî û Ezîzan jî bi jêr serdarîya Mîrên Sasonê ve hatin bikevtin.

Li gora Şerefname de Bidanînvânê vê Mîrneşîniyê Mîr Bavê Bekir bû û wî ew di pêla serdarîya Aq Qoyonlî de date bidamezirandin. Li dawî de Mîrên Sasonê parastina Şah Ismaîl ji xwe re pê hatine birûniştin. Di dema biserkevtina Çaldêran de Mehmud Begê Mîrê Sasonê xwe bi serdarîya Osmanî ve date bigirêdan. keleha Erzen jî jê re hate bidan. Li ser vê keleha hanê de ew ligel Melek Xelîlê Serdarê

²⁷⁷Ev Eşîra Rojakî Bîst û Çar Ber û Du Beş bû: Ebasî û Kawalîsî bû. Çar Berên wê di pêşî de li dor û berên Bedlîsê de bûn. Li dawî de Bîst Berên din jî ji bona wêderê hatin bigihandin. Li gora goyêke din de wan Bedlîs ji Qeralê Gorcîyê Dawid de dayite bizeftkirin.

311 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Hesen Kêfê de bi şer û pevçûnê ve hate bikevtin. vê Mîrşeşînîya hanê jî mîna Mîrşeşînîyên mayînî tirjî di pêla Osmanî de gelekî date bidirêjirin.

6. Mîrneşîniya Siwêdî

Li gora Şerefname de Mîrên vê Malbatê Nevîyên Bermekî bûn. Di goyêke din de Eşîra Siwêdî ji Gundê Siwêd²⁷⁸ ji bona Kurdistanê hatine û ev gundê hanê jî du Fersexekî li layê Jorî Medîna Munewer de tête bikevtin. Ev mîrneşîniya hanê, mîna ku peyv li ser de tête bikin, zor li pêş serdarîya Aq Qoyonlî de hatîye bisazkirin. Pêcemînê Mîrê vê Mîrneşîniyê Mîr Fexir El-Dîn bû. Birayê wî ji bona layê Serdarê Aq Qoyonlî Hesenê Dirêj çû û wî Xan Cok û Cebaqcor pê date bidan. Navîniya Mîrneşîniyê bajarê Kenc bû.

Di pêla Şerefxan de Mîrê Siwêdî Sulêman Beg bû û ew li layê serdarîya Osmanî de zor birûmet bû. Vê mîrneşîniya hanê jî mîna ewanên tirjî di pêla Osmanî de demekê date bidirêjkirin û li paş jî de ew jî hate bilinavçûn.

7. Mîrneşîniya Bazokî

Eşîra Bazokî li gora Goyekê de Îranî bû²⁷⁹. Li gora goyêke tir de Mîrê vê Mîrneşîniyê ji Eşîra Siwêdî bû. Eşîra Bazokî Du Ber bû: Xalid Beklo û Şukir Beklo bûn. herema Berê yekem Xinês, Melazgerd û Navçeyêke Mûşê bû. Berê duwem bi Mîrên Bedlîsê ve dihate bigirêdan.

Derbarê zînetê kevnî vê Mîrneşîniyê agehdariyên me nînin. Bes û bi tenha ve navê Sazvanê Berê yekem Hisên Elî Beg hatîye binasîn û ku Xalid Kurê Şehwar Beg Kurê Hisên Elî Beg li nik Şah Ismaîl de bû û wî di şer û Cengên Şah Ismaîl nav û nîşan date biwergirtin û wî di wan

²⁷⁸Nezîktir ji hiş û rastîyê tête biderkevtin, ku ew ji keleha Siwêdî hatine, ya ku ew di navbera Amed û Ruhayê de tête bikevtin û ya ku ew li bal Kurdan de bi Sorak û bi Zimanê Turkî Sêwerekê tête binasîn. Hiç li vêderê de cihê Siwêda Medîna Munewer têgihîştinekê nade bigirtin. (M. E.).

²⁷⁹Ango ew ji Kurdên Îranê bûn; jiber Şerefname navê vê Mîrneşîniyê jî di nava wan Mîrneşîniyan dide anîn, yê ku Kurd ew li Îranê de dane bisazkirin. Belam Danerê vê Mêjûyê guh bi cihê wêyê ve dayite bidan û wî ew di nava welatê Osmanî Turkîya niha de dayite bianîn. (M. E.).

şeran de destekî xwe date biwindakirin û ew bi navê Xalidê Yekdest ve hate binasîn. Ji bal Şah ve Xînês, Melazgerd û dorhêlên Oxkanî²⁸⁰ pê hatin bidan. Belam li dawî de ew ji Şah Ebas vebû û wî derxwebûna xwe date bidazanîn. Li paş de ew ji bona Şehriyar Selîm Yawiz çû. Zor pê neçû wî serê xwe li ber wî jî de date birakirin û ew bi fermana Şehrîya Selîm Yawiz ve hate bigirtin û bikuştin.

Nevîyên vê mîrneşîniyê jî gelekî dirêj dane biserdarîkirin. Li zemanê Mîrîtiya Qelîç Beg de perçeyekî ji vê Eşîra hanê ji bona nava cihên Eşîra Dumilî dane bibarkirin û ew bi serdarîya Osmanî ve hatin bivegirêdan.

8. Mîrneşîniya Mîrdesî-Merdasî-Merdisî

Li gora Şerefname de Xanedana vê Mîrneşîniya hanê ji Nevîyên Ebasî ne. Sazvanê vê Mîrneşîniyê Şêxekî bi navê Pîr Mensur bû, yê ku ew ji Hekarê hatibû û ew li keleha Egîl de hatibû birûniştin. Li dawîya vîna de Pîr Musayê Kurê wî Şêxiti jî xwe re date biwergirtin. Li dawîya vîna jî de Pîr Bedrî Kurê Musa Şêxiti jî xwe re date biwergirtin. Wî ji desthilatîya Şxêitiya xwe kar jî xwe re date biwergirtin û wî keleha Egîlê date bidagîrkirin. Çunke, ku Eşîra Merdasî zor yarmetîya vê Xanedana hanê dayite bidan; jiber vêjî vê mîrneşîniya hanê jî bi wî navî ve nav û bang jî xwe re dayite bisitendin.

Li paş navekê de Silcoqîyan keleha Egîl ji Pîr Bedir dane bisitendin û Pîr Bedir bi xwe jî ve ji bona Miyafarqînê çû. Di wê gavê jî de Leşkerê Elp Ersela ji bona ser wî Bajarî hatibû û Pîr Bedir jî di şer de hate bikuştin. Li paş navekê de Boldoqê Kurê Pîr Bedir bingehê Xanedana Egîl date bidanîn û ji vê Xanedanê Berê Palo û Berê Çermoqî jî jê hatin bişaxkirin. Di pêla Şah Ismaîl de ew bi destê serdarîya Osmanî ve hate bikevtin û wê demekî date bidirêjkirin

²⁸⁰Weha di Kokê de hatîye binivîsandin. Di Şerefname Çapa Rusya de Ohkana Mûş û di Çapa Qahire de Ockana Mûs hatîye binivîsandin. (M. E.).

9. Mîrneşîniya Cemşukuzk

Xanedana vê mîrneşîniyê bi goyekê ve ji Nevîyên Ebasî ne û ew li gora Goyeke tir de ji Nevîyên Silcoqî ne. Bidanînvane nasyarî vê mîrneşîniyê Melek Mohemed û Bavê wî bû. Melek Şahê Kurê Melek Mohemed di sala 596 k. de ji bona serxwebûna şer ligel Silcoqîyan date bilidarxistin. Ew di wî şerî de hate bilnavçûn û mîrneşîniya wîna jî bi destên Silcoqîyan ve hate bikevtin. Li paş navekê de Kurê Melek Mohemedê Melekşah mîrneşîniya xwe date bivejandin û wî sî û du keleh û şanzdeh navçe dane bizeftkirin.

Eşîra wî bi navê Melekşahî hate bi nav û bangkirin û li Îranê jî de hezar Malên wê hebûn. Sînorên serdarî û kêra vê mîrneşîniyê weha hate bifirehkirin, ku nav û nîşana Cemşukuzk bi Al ve ji bona tevaya Kurdistanê hate bikirin.

Vê mîrneşîniya hanê di Pêlên Mengolan, Teymuran û Qere Qoyonlîyan de xwe zor bi başî ve date biparastin. Belam di pêla Aq Qoyonlîyan de hin ji Eşîrên Turkî ji bona nava wan hatin binardin. Pîr Hisênê Mîrê wê her çend jî wî ev Eşîrên hanê jî dane biderkirin û wî serê xwe ji Şah Ismaîl jî re date bitewandin, careke din jî bê sûd bû. Serokitîya vê mîrneşîniyê ji bona nava destên Gewreyên Qilbaşan hate bikevtin. Li dawîya navekê de Yawiz Şehrîyar Selîm Mîrneşîniya Cemşukuzk ji bona Mîr Pîr Husên date bidan. Vî Mîrê hanê, yê ku wî bi azayî û netirsa xwe ve Yawiz Şehrîyar Selîm dabû biheyranekin, ji bona ser Serdarê Qizilbaşan Nur Elî date bihêrişkirin. Wî ew date bikuştin û mîrneşîniya xwe date bisitendin.

Li dawîya mirina Pîr Husên de mîrneşîniya wî bi Sê Bir - Mecingurd, Portoq û Seqman ve hate bikirin û ew Bir tanî navînyîa pêla serdarîya Osmanî hatin bidirêjkirin. Bîckeh ji Gewreyên van Sê Xanedanan ve Pîr Husên Beg ji bona Neh Kurên xweyî tirjî de ji bona her Yekekî ji wan ji bal serdarîya Osmanî ve Heremek bi Mulkayetî ve date biwergirtin.

B. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Keles de

10. Mîrneşînîya Hesên-Husîn Kêf

Şerefname dibêje, ku Padişahên vê Mîrneşînîyê ji Nevîyên Malbata Eyubî ne. Serdarê pêşîyî vê Malbata hanê Padişah Sulêman bû, yê ku ew di pêla Cengîz de hatîye bidîtin. Ger ku weha bû, divê ku ev Mîrneşînîya hanê li nêzîka 736 k. de hatibe bidamezirandin.

Padişah Mohemed Kurê Padişah Sulêman ligel Mengolan û serdarîya Îranê de bi başî ve dayite biraburandin. Padişah Eşrefê Nevîyê Padişah Mohemed di pêla Teymurleng de hatîye bidîtin û ew di Mêrdînê de ji bona layê wîna hatîye biçûyîn û wî parastina wîna li ser xwe de dayite biwergirtin. Padişahê Xelîl Kurê wî ji bona Şahrexê Kurê Taymur de serê xwe dayite bitewandin. Padişah Xelef-Bavê Sefînê Kurê Padişah Xelîl zor bi cerg û aza bû. Wî beramber bi leyandina Aq Qoyunlîyan ve ji bona Husîn Hesên Kêfê bi merdayetî ve date biliberxwedan. Belam bi bêbextîya Yekekî ji Serdarên Leşkerê wîna ve keleh bi destên Dujmîn ve hate bikevtin û ev Mîrneşînîya hanê ji bona demekê hate bilinavçûn.

Padişah Xelîl navê Mîrekî vê Malbatê bû, yê ku wî di pêla Leyandina Aq Qoyunlî de ji bona bajarê Hema date birakirin. Di wê gavê jî de Gewreyên Aq Qoyunlî ji bona hilkişandina ser Textê Şehrîyarîyê bi pêxîrên hevdû ve hatin bikevtin. Ev Padişah Xelîl ji bona Kurdiastanê hate bivegerandin û wî bi alîkarîya Eşîran ve Sêrtê date bizeftkirin. Li dawî jî de wî Hesên-Husîn Kêf jî date bisitandin. Wî ser li nûve de Mîrneşînîya xwe date bisazkirin.

Padişah Xelîl her çend jî wî ligel Xanedana Sefewî jî de Xizmayetî jî dabû bipeydakirin, belam ew li şerê Şah Ismaîl de nehate birizgarkirin. Şah Ismaîl ew date bigirtin û wî ew Sê salan li bajarê Tevrîzê de date bizindankirin. Li dawîya şerê Çaldêranê de wî xwe date birizgarkirin û ew ji bona ser Mîrneşînîya xwe hate bivegerandin. Şehrîyar Selîm lê hate buhurandin û wî ew date biparastin û ew bi serdarîya Osmanî ve hate bibestandin. Demekê Mîrneşînîya wîna di nava destên Nevîyên wîna date bidirêjkirin. Li dawî de ew ji bal serdarîya Osmanî de hate bilinavbirin.

11. Mîrneşînîa Sulemanî-Silêvanî

Şerefname Xanedana vê Mîrneşînîyê ji bona ser Sê Kurên Xelîfê Dawîyî Emewî Merwanê Mohemed dide bigihandin. Ew dibêje, ku ew Sê Kurên hanê li dawîya linavçûna serdariya Emewî de ji bona herema Qolb²⁸¹ hatin. Wan bi yarmetîya Eşîra Banokî-Banekîyî Kurdî ve wirde wirde ew navanan tanî Dicle dane bidagîrkin û wan hin keleh û Navçe jî ji Ermenîyan û Gorcîyan dane bisitandin û wan di nava wan navan de Serdarîyeke baş dane pêkanîn.

Ev Mîrneşînîya hanê ji Heşt Eşîrên Gewre dihate bipêkhatin. Hin ji wan Sunî bûn û hin ji wan jî Yezîdî bûn. Beşê zorî wan Gerok bû û Eşîra Sulêmanî²⁸² jî ji wan Eşîran bû.

Dîsan Şerefname dibêje, dibe, ku Sazvanê vê Mîrneşînîya hanê Merwan navek be, yê ku ew li zemanê Pêncemî piştî vî Mîrî de Mîr Diyadîn²⁸³ pê gotin, Şah Ismaîlê Sefewî hatîya peydabûn. Mîr Diyadîn ligel Ostandarê Diyarbêkrêyî Sefewî de baş dida birabuhurandin û ew bi Zavayê wî ve hate bikirin. Li paş mirina vî Mîrî de Serpereştyîa Serdarîyê ji bona nava destên Birazayên wî hate bikevtin û Berî têde hatin bipeydakirin: 1. Berê Xanedana Gelab û Batmanê û 2. Berê Xanedana Miyafarqînê hatin bipeydakirin.

Serdarî û desthilatîya van herdu Xanedanên hanê tanî bidestpêkirina sedsalê bîstan tanî radeyekî mabûn. (Insiklopêdîya Musulmantîyê B. 3, r. 161).

²⁸¹Ew Melbendeke di nava Wilayeta Bedlîsêyî kevin de bû û ew niha jî Melbendeke di nava Wilayeta Kencî Turkîyî de ye.

²⁸²Eşîra Sulêmanî-Silêwanî-Silêvanîyîye, ya ku ew niha li Hêla Miyafarqînê de tete bidaniştin. (M. E.).

²⁸³Diyadîn Kurê Ibrahîm Kurê Iz El-Dîn Kurê Beha El-Dîn Kurê Merwan bû.

12. Mîrneşînîya Zerakî

Şerefxanê Bedlîsî dibêje, ku navnîşa Zerakî ji Ezreqî hatîye bipeyda kirin û Bidanînvane vê Mîrneşînîya hanê Şêx Hesên bû. Ew ji Surî ji bona Mêrdînê hatibû. Ew bi qencî û pêşdîtinan ve hate binav û bibang kirin. Çûnke, ku wî cilên şîr didan biliber kirin, jê re Ezreqî pê didan bigotin.

Zorî pê neçû, ku ew Şêxê hanê ji bal Serdarê Mêrdînê, ku dibe, ew Aq Qoyonlî be, hate bizindankirin. Belam ew di dawî de jiber hin karên wîyê pêşbidîtinan hate biberdan.. Wî li dawîya Xezûrê xweyî Serdarê Mêrdînê de serdarîya Mêrdînê bi destên xwe ve date bixistin. Li paş de ji Nevîyên vî Mirovê hanê Çar Xanedanên din hatin bipeyda kirin: 1. Derzînî, 2. Kerdekan, 2. Etaq û 4. Tercîl.

Berê yekem ji bal Hayilê Kurê Şêx Hesên li keleha Dêrzînê de hate bipeyda kirin. Berê duwem ji bal Nevîyê Hayil ve li keleha Kerdekan de hate bipeyda kirin. Berê Syêem ji bal Mîrekî Zerakî li keleha Etaq de hate bipeyda kirin. Berê Çarem li keleha Tercîlê de li nêzîka Diyarbekrê de hate bipeyda kirin. Van her Çar Beran di pêla Osmanî de demeke zor datin bidirêj kirin.

13. Mîrneşînîya Keles û Ezazê

Insiklopêdiya Musulmantîyê dibêje, ku Xanedanê vê Mîrneşînîyê bêgûman ji Merevên Xanedana Mîrneşînîya Hekarê û Imadîyê ne. Şerefname dibêje, ku Tuxmê wan Ebasî bû û ew jî Sê Bira bûn: yekem Şemis El-Dîn bû, yê ku ew Bavpîrê Xanedana Mîrneşînîya Hekarê bû. duwem Beha El-Dîn bû, Bavikê Gewreyî Mîrên Badînan bû. Sêyem Munteşa bû, yê ku ew Bidanînvane Xanedana Mîrneşînîya Keles bû. Navên van Mirovan ji bal Kurdên wan navan de jiber Zaravê wan bi Şemon, Behdîn û Mend ve hate biveguhertin.

Ji van Biran Munteşa-Mend hêzeke başî Kurd date bikom kirin û ew ji bona Misir û Şamê çû û wî serdarîya Eyubî date bikaranîn. Ji bal Şehrîyarî Eyubî de û li nêzîka Entakîyê dê navçeya Qesîr pê hate bidan. Bere bere Mend Yezîdiyên wan navan û Êlên Kurdên Som û Kelesê di ber û hêlên xwe de datin bikom kirin û ew li ser kar û dilsoziya xwe de ji

bona Eyubîyan date biçûyîn. Li ser vî karî û dilsozîyê de Şehrîyarê Eyûbî ew bi Mîrê Kurdên Şam û Helebê jî ve date bixelatkin.

Di pêla Kolemendên Misrî de Cîgirên Eyûbî de Nevîyên Mend zor ligel Yezîdîyan xerîk bûn. Mîr Qasim Beg di zemanê Osmanî de ligel Şêx Iz El-Dînê Serokê Yezîdîyan de bi şer ve hate bikevtin. Di dawî de bi yarmetîya parastina Yezîdîyan ji bal serdarîya Osmanî de û bi saya Qerece Ehmed Paşayê Walîyê Helebê ve Qasim Beg hate bigirtin û bikuştin û Canpoladê Begê Kurê wî ji bona Istenbolê hate bibirin û ew ji bona nava Seraya Şehrîyar hate bixistin, da ku ew li wêderê de ligel Kurên Padîşahan de li ser zanistîya leşkerî de bête biperwerdekirin û bihînkirin. Şêx Iz El-Dîn jî bi Mîrê Kurên wan navan ve hate bidanîn.

Li zemanê Şehrîyar Sulêman de inca Mîrneşînî bi destê Canpolad ve hate bikevtin. Tanî zemanê Şehrîyar Ehmed tanî radeyekî Serdarî û desthilatîya Nevîyên Canpolad hatin bidirêjkin. Di daw de Mîr Elî li ber serdarîya Osamnî de rabû û wî Serxwebûna xwe li Helebê de date bidazanîn Belam zor pê neçû, sipahê Osmanî di bin Rêberîya Serekê Wezîran Qoyoçî Mirad Paşa de ew datebi şikenandin Bi vî rengî ve ev mîrneşînîya hanê di sala 1061 k. de hate bilnavbirin.

Kurtîyek ji nivîsta Exbar El Eyan fî Cebel Lubnan- Nûçeyên Gewreyên Çiyayê Lubnanê²⁸⁴

"Di vî warî de tête bibîrvexistin, ku li paş penabûna Mîr Elî Paşa de ji bona Istenbolê di sala 1607 z. de hin ji Endamên Binemala Canpolad ji şerê Qoyoçî Murad Paşa hatin birizgarkirin û wan xwe di hêlên Heleb û Kelesê de dane biveşartin. Di sala 1630 z. de kêş ji bona Seîd Begê Canpolad Zade ligel Kurê wî Rebah pê hate bikevtin, ku ew ji bona Bêrudê bêtîn çbiûyîn û wan xwe li Malbata Meen de datin bigirtin. Jiber ku di nava van herdu Malbatên Mezin de pêwendî û dostanî dihate bidîtin, Maqûl û Gewreyên Lubnanê ji bona serdanîya wan pir rûmet û hêjabûn dane bigirtin û wan ji wan datin bixwestin, ku ew li çiyayê Lubanê de bêtîn birûniştin. Bi rastî jî ve Seîd Beg li Werzeşa Şof de hate bidanîştin. Mîrê Çiyê Mîr Fexir El-Dîn bi bidîtina wî ve hate bidilşadkirin û wî ew ji bona Nava Peyên xweyî taybetî date bixistin. Wî Mîr Seîd Beg bi Serdar ve ji bona ser keleha Şeqîf Ernod ligel pêncî

²⁸⁴Ji vir û pê de di Dana Kurdîyî Soranî de niye, belam ev di Wergerandina Erebi de hatiye binivîsandin. Cuma.

Peyên xwe ve di sala 1640 z. de date binardin. Lêbelê Seîd Beg di wê Salê de hate bimirin. Dilovanîya Xwedê lê bête bikirin. Herwehaji Rebahê Kurê wî jî li paş çend salan de hate bimirin. Wî Sê Mîr li dûxwe de datin bihiştin: Elî, Faris û Şeref El-Dîn bûn. Elî Keca Şêx Qublan, yê ku ew ji Gewreyên Şêxên Şof bû, ji xwe re date bianîn. Gava ku di sala 1712 z. de Şêx Qublan ji bona ber dilovanîya Xwedê hate biçûyîn, Wî şûna Xezûrê xwe date bigirtin. Weha bi vî rengî ve kês jê re hate bidftin, ku ew karîne xwe û başbûna Serpereştî û dadwerîya xwe beramber xelkê ve bide biderxistin. Wetov wî dilê xelkê û Şehabîyan bi ser xwe ve date birakişandin û wan tevan bi dilsozî ve jê re dane bikarkirin. Ew di sala 1778 z. de li Bajarokê Bazeran de hate bimirin. Wî li dûxwe de Şeş Kur dane bihiştin. Ji wan Qasim cîhê Bavê date bigirtin. Pêwendîyên wîna ligel Ehmed Paşayê Cezar baş bûn. Lêbelê Kurê wî Beşîr serê xwe li ber desthilatîya Ehmed Paşayê Cezar de date birakirin; jiber ku Serbazên wêna pir zor û sitem li ser xelkê de û di Welêt de didan bikirin. xelkê bi neçarî ve xwe li hêl û berên vî Xortê hanê de, yê ku ew hêjî bi çardeh salî ve nehatibû bigihaştin, hatin bikombûn. Wî Serbazên Ehmed Paşa Cezar datin bitarûmarkirin. Wî ew tanî bajarê Seyda datin bibezeandin. Pir ji talanî û raw û rûtkirina wan Serbazan bi destên wî ve hatin bikevtin.

Gava ku Bavê wîna li barjarê Şamê de hate bimirin. Bi Mîrîtî ve Serokayetî ji bona nava destên wî hate biveguhestin. Nobûnê di navbera wî û Şehabîyan de demekê date bidestpêkirin; jiber vê jî ew neçar bû, ku ew ji bona devera Horana Şamê di sala 1795 z. de bête bipenakirin. Ehmed Paşayê Cezar ew û du Şehabî li bajarê Bêrudê de dane bigirtin û wî ew ji bona Eka dane binardin û wî ew ji bona bîne zindanê li wêderê de dane biavêtin. Belam wî ew li paş rabuhurandina çar salan de di binê zindanê de date biberdan.

Wî nameyeke sipasiyê ji Perestê Papa ve li ser yarmetîya Maronîyan de di tengayên wan de date biwergirtin. Ji şopên wî di Çiyayê Libnanê de kişandina cihokeke avê ji Barok tanî Muxtare di sala 1800 z. de tete bidftin, ya ku ew li ser wî de pir bi malekî giran ve hate birawestandin.

Di sala 1810 z. de ew ligel sipahê Sulêman Paşa Walîyê Eka de ji bona çûna ser Walîyê Şamê Yusif Paşayê Kurdî hate bibeşdarkirin. Ew û Mîr Beşîr ligel Sulêman Paşa de li Teberîya de bihev hatin bigihaştin. Di Qetena de şerekî germ di nava wan û Walîyê Şamê de hate bivêketin. Walîyê Şamê hate bişikestîn û wî ji bona Misrê date bibazdan. Sulêman Paşa ligel Şêx Beşîr de ji bona nava bajarê Şamê hatin

bikevtin. Rumeta Şêx Beşîr Canpolad di çavên xelkê de hate bibêtirkirin û nav û nîşanên wî di Çiyayê Libnanê de hatin bibilindkirin. Di sala 1811 z. de wî desthilatîya xwe bi ser Durûzê Çiyayê Libnanê ve dijî Walîyê Helebê date bivedan; jiber ku Walîyê Helebê dixewst, ku ew ziyane bi wan ve bide bigihandin. Wî Durûz bi dilê Mîr Beşîr ve ji bona Zehlê datin biveguhastin û wî ew di melbendên wan navan de dane bicîkirin. Wî di sala 1818 z. de Mizgefteke gewre li Muxtarîyê date biavakirin. Herwehaji wî pir Erd û Mal ji bona Maronîyan date bipêşkeşkin, da ku ew jî di Muxtarîyê de ji xwe re Kenîstekê bidin biavakirin. Di sala 1840 z. de lihevhatin û dostanîyê di nava wî û Mîrên Imadîyan de hate bilidarxistin. Ew ligel wan de di hemû kar û barên Çiyê de yek bû.

Di dawî de Walîyê Şamê Şêx Beşîr ligel Peye û Serleşkerên wî de bi fêlbazîyeke sersurayî ve ji bona Şamê datin bianîn û ew tevde li wêderê de dane bizindankirin. Li paş demekê de wî ew date biberdan. Belam li ser daxwaza Walîyê Eka de wî ew ligel Şêx Emînê Imadî datin bidarvekirin. Temenê wî di wê çaxê de pêncî salî bû. Dilovanîya Xwedê li ser be. Ew pir dadwer, mêrxas û merd bû. Wî qencî ji bona tevan dida bixwestin. Ew bi nav û nîşana Situna Merdîtîyê dihate binavbikirin. Wî pir ji rê, ban, pir û mizgeft dane biavakirin. Di pêla wî de aramî û xweşî di tevaya çiyê de dihate bidîtin. Pir Kesên zorlêkirî û Perîşan xwe lê didatin bigirtin.

Mexabin, ku Mîr Beşîrê Şehabî li paş darvekirina vî Mirovê Mezin de bi zordarîlêkirina Malbata Canpolad ve date bidestpêkirin. Wî gelek ji mal û xaniyên wan û bi serdejî ve Mizgefta Mezin li Muxtarîyê jî de date biherifandin. Wî malê wan û mulkên Eşîra wan date bitalankirin. Vî karê hanê pozê Walîyê Eka date bişewitandin. Wî destdirêjîya nava wî karî de date bikirin û wî fermana veguhastina wan ji bona Sefed date bikirin. Wî ew li wêderê de dane bicîûwarkirin. Herwehaji wî ji wan re Mehane dane binîşankirin û bipêşkeşkin.

Di sala 1832 z. de di Hêrîşa Ibrahîm Paşa bi leşkerê xweyî Misrî ve ji bona ser welatê Şamê Gewreyên Malbata Canpolad piştî dewleta Osmanî dane bigirtin û wan tevan xwe ji bona nik Walîyê Şamê dane bigihandin. Şerê Humsê di navbera leşkerê Misrî û Osmanî de hate bivêketin. Leşkerê Osmanî hate bişikenandin û ji Canpolad Mîr Seîd û Mîr Ismaîl xwe ji bona nava çiyê dane biavêtin. Yê din ji wan xwe ligel Leşkerê Osmanîyî şikestî de ji bona Helebê dane bikişandin û Serek Wezîr Mohemed Reşîd Paşa zor rûmet ji wan re date bigirtin. Tevî ku

Leşkerê Serek Wezîr hate bişikenandin û ew bi xwe jî ve hate biberdestkirin, Malbata Canpolad dev ji Osmanîyan nedan biberdan, Osmanîyên ku wan her û her Malbata Canpolad bi xelatan ve didan bixemilandin. Di dawî hilanîna pirsiyara Misrî û Turkî de ji Canpoladan Mîr Hesên û Mîr Husên ji bona nava çiyê hatin bivegerandin. Belam Mîr Beşîr çavdêrî li ser wan de dabû bidanîn. Wî Mîr Hesên date bigirtin û wî ew date bikuştin. Mîr Husên jî xwe jiber çavan date bibetwetakirin.

Mîr Seîd û Mîr Ismaîl Kurên Şêx Beşîr ji Canpoladan, yên ku wan xwe ji bona nava Çiyê dabûn biavêtin, bi neçarî ve ji bona nik Mîr Beşîr hatin biçûyîn. Wî destbiçî ve ew ji bona layê Ibrahîm Paşa datin binardin. Wî jî ew ji bona Misrê dane bisorgonkirin. Belam Seîd dilsozîya xwe ji bona Misrîyan date biderxistin û ew bi nîşana Efser ve ji bona nava sipahê Misrî hate bikevtin. Di sala 1838 z. de Ibrahîm Paşa nîşana Yuzbaşîyê pê date bivekirin û li paş de wî nîşana Begbaşîyê jî pe date bivekirin. Herwehajî Birayekî wî jî bi navê Numan ve, yê ku ew li Istenbolê de bû, ji bona Misrê hate çûyîn û ew bi Nîşana Mîr Alayê ji bona nava sipahê Misrî hate bikevtin.

Di dawî de Seîd Beg ligel Şamîyan de dikarîbû ji Misrê ji bona çiyê bête bibazdan, jiber ku Birayê wî Ismaîl Beg ji bal dewleta Osmanî de li ser çiyê bi Serdarî -Şêxê Şêxan- ji dêlva Bavê wî Şêx Beşîr ve hatbû bidanîn. Wehajî Numan Beg jî dikarîbû xwe ji sipahê Misrî bide bicihêkirin û ew ji bona çiyê bête bivegerandin. Ew ji dêlva Bavê xwe ve li ser çiyê de bi Serdar ve hate bikirin".

C. Mîrneşînîyên di navbera Cezîrê û Xoyê de

14. Mîrneşînîya Hekarê

Derbarê bi koka Xanedana vê Mîrneşînîyê ve agehdarîyên meyî durust nayên bidîtin. Şerefname dibêje, ku Bavpîr wê navê wî Şems El-Dîn bû. (Ji xwe re temaşeyî nîvîandina li ser Keles de bide bikin). Li layekîtir de dibêje, ku ev mîrneşînîya hanê duwemcar ji bal Esed El-Dînê Kulabî de hatîye bivejandin, yê ku ew bi Zêrîn Cenk ve hatibû bi nav û bibangkirin. Ew li Misrê bû û ew bi saya Aşrûrîyên wêderê de bi Mîrîtî ve hate binîşankirin. Dr. Frech-Firêc li gora van agehdarîyan de û navê Şemun-Şembo dibêje, çunke, ku bi Aşûrî ve navê şenbe navê rojekê ye, divê ev Mîrê hanê jî Aşûrî be. Wer ev remana hanê zor bi hele ve tete bidîtin, Çunke, ku Şemo Kurdî ye. Heger jî em li gora wekhevîyên peyvê jî bihelîn bête biçûyîn, divê em bêjin, ku Şembo Kurd bû. Bi kurtî ve mîna ku Şerefname di peyva xwe de li ser Mîrneşînîya Keles de dibêje, ku Şemis El-Dîn Bavpîrê Gewreyî vê Xanedanana hanê divê bête biderkevtin; jiber vê jî bi vê Mîrneşînîyê ve Şembo pê hatîye bigotin.

Li dawîya Esed El-Dîn de Melek Iz El-Dîn Şêr-Yezdan Şêr bi Mîr bû. Şêst salekî wî date biserdarîkirin. Li dawîya wî de Zahidê Kurê wîna mîrneşînîya xwe bi jêr parastina destê Şah Ismailê Sefewî ve date bixistin. Li dawîya Zahid Beg wer tete biderkevtin, ku Kurên wîna Melek Beg û Seyid Ehmed Beg her Yekekî ji wan li beşekî Hekarê û Şemdînan dane biserdarîkirin. Nevîyên vê Binemalê tanî sedsalê nozedehemî zayîne jî de hatibûn bimayîn û Biserdarîkirina wan jî dihate bidîtin. Ev mîrneşînîya hanê ji gewretirîn Mîrneşînîyên Kurdistanê Navînî dihate biderkevtin. Zekeriya Beg û Ibrahim Beg li Colemerk û Elbaq de serdar bûn û ew di pêla Şrefxanê Bedlîsî de di sala 1005 k. de dihatin bidîtin.

Olya Çelebî zor pesnê vê mîrneşînîyê dide bikin û ew dibêje, ku her gav deh hezar Tivingyî wê hebûn. Wê di dema tengavîyê de çil pêncî hezar Şervan didate bikomkirin. Dawîvanê Mîrê vê Xanedanê Nur El-Lah Begê Serdarê Botan bû. Mîrneşînîya wîna li dawîya Şureşa Bedirxanîyî bi nav û bang ve li dest hate biçûyîn. Di sala 1945 z. de

Helîme Xanim Baş keleh²⁸⁵ ji bona Turkan date biberdestkirin. Weha bi vî rengî ve roja dawîya vê Mîrneşîniyê hate bidîtin. Mêjûvanê Mezin Hammer di Begrê Nehemînî mêjûwa dewleta Osmanî de navê Mîrekî ji Mîrên Hekarê bi navê Mîr Imad El-Dîn dide anîn, yê ku ew ji bal Serekê Wezîran di Dîwanê de di sala 1049 k. hatîye bikuştin.

15. Mîrneşîniya Mehmudî

Derbarê koka Malbata Şahzadeyên Mehmudî de zor Goyîn hene. Belam Dr. Frech-Firêc dibêje, ku Bidanînvane vê Serdarîyê Behlul Begê Sulêmanîyê bû û ew ji Nevîyên Merwan Kurê Mohemed Dawîvanê Xelîfê Binemala Emewî bû.

Belam Şerefname dibêje, ku Bidanînvane vê Malbata hanê navê wî Şêx Mehmud bû û ew ji Şamê hatibû û li gora goyêke tir de ew ji bajarê Cezîrê ligel Eşîra xwe de ji bona layê Serdarê Qere Qoyunlî Qere Yusif hatibû. Ji bal vî Serdarî ve keleha Aşot bi Eşîra wî ve hate bidan û wî ew bi xwe jî ligel xwe de date bidanîn. Di nava demekê de wî mîrxasî û merdayetîya Şêx Mehmud date bidîtin. Wî ew bi Mîrê Aşot û Xoşab ve date bidanîn û Eşîra wî jî bi navê vî Mîr Mehmudî hate binavkirin.

Mîr Hesenê Kurê Şêx Mehmud Mîrneşîniya xwe date bigewrekirin. Wî Iz El-Dîn Şêrê Hekarê date şbiikenandin û Nevçeya Tenyo-Tîno²⁸⁶ jê date bizeftkirin. Li dawî de Mîrê Bedlîsê yarmetîya Iz El-Dîn Şêr dayite bikin û di şerê çemê Mîr Ehmed²⁸⁷ de Mîr Hesen hate bikuştin. Li Paş de ev mîrneşîniya hanê bi du ber ve Mehmudî û Aqe keleh hate bikin û li dawîya sedsalê dehemî koçî de

²⁸⁵Ew keleha Elbaqî kevnare û ew di Wilayeta Wanêyi Turkîya niha de ye. (M. E.).

²⁸⁶Dibe, ku ew ji gotina Şenbo hatibe biderkevtin; jiber ku ew gotin di Şerefname de wetov hatîye binivîsandin: ku wî Wilayeta Şenbjê date bizeftkirin. (M. E.).

²⁸⁷Ew Çemê Xoşabê ye, mîna ku ew di Şerefname de hatîye binivîsandin. (M. E.).

berekî sêyemî tir jî lê hate bipeydakirin. Bi kurtî ve wê tanî Navînyîa pêla serdarîya Osmanî dayite bidirêjkin.

Olya Çelebî li ser hêz û hinera gewreyî vê Mîrneşînyê de dibêje, ku ev serdarîya hanê li layê Rojhilatî Wanê de hatibû bikevtin û ew ji nêzîka sed Êlî dihate biderkevtin û Leşkerê wêyî hergav bi Şeş hezar Suwar ve dihate bidîtin.

Hammer di bergê Şeşemî mêjûwa xwe de dibêje, ku Serek Wezîr Qere Mustefa Paşa Serdarê Aşotê di sala 1049 k. de date bikuştin.

16. Mîrneşînyê Binîyanîş

Insiklopêdiya Musulmantîyê li ser vê Mîrneşînyê de nade biaxivtin. Dema ku ev Mîrneşînyîa hanê di pêla Osmanî de di nava wan Mîrneşînyên gewre de dahate bidîtin. Ew bi nav û bang bû û ew Dirawsê Mîrneşînyê Mehmudî bû. Olya Çelebî²⁸⁸ dibêje, ku hêza wêyî Serbazî hergav Çekdar dihatin bidîtin.

17. Mîrneşînyê Dunbulî

Dr. Frech-Firêc di nivîsta xweyî Kutdler de zor bi kurtî ve li ser vê Mîrneşînyê dayite biaxivtin. Bi xwe jî ve wî guh bi rûnkirinên Şerfname ve pê nedane bikin²⁸⁹. Belam nivîsta Asar El-Şîe El-Îmamîye li gora mêjûwa Dubulî²⁹⁰ de bi dirêjî ve ji me re li ser vê serdarîya hanê

²⁸⁸Ji xwe re di vî warî de bi zaravayê soranî li nivîsta: Kurd le Mêjûwî dirawsêkan de, Siyahetnamey Olya Çelebî, Wergêranî Seid Nakam, Çapxana Korê Zanyarî Kurd, Bexda 1979 de bidin bitemaşekirin. Cuma

²⁸⁹Li gora Şerfname de Goya rastir divê weha bête bidîtin: Ku Eşîra Dunbulî ji Hekarê ji bona Ezirbêcanê daye barkirin. Mîr Isa Bavê Melek Tahir ew ji bajarê Cezîrê hatiye barkirin.

²⁹⁰mêjûwa Dunbulî li jê navnîşana Riyad El-Cene ji bal Eb-Dul-Rezaq Kurê TEcfelîyê Dunbulî bi zimanê Farisî hatiye binivîsandin. Daneyek jê di Nivîstxana Şahînsahî de li Tehranê de tête bidîtin. Bîcgeh li vê jî de Emîn Ehmed El-Zazî di bin navnîşana Heft Iqlîm bi zimanê Farisî ve derbarê mêjûwa Mîrên Dunbulî de dayite binivîsandin.

dide biaxivtin û ew ji me re dide biveguhertin û ew dibêje, ku Serdarê yekemî vê Xanedana hanê Melek Tahir Kurê Mîr Isayê Kurê Mîr Musayê Serdarê Şamê bû. Ev Mîr Musayê hanê jî Kurê Yehyayê Bermekîyê Wezîrê Haron El-Reşîd bû. Li gora Nivista Ensab El-Ekrad de koka²⁹¹ wan ji bona ser Binemala Bermekîyê bi nav û bang ve tête biçûyîn.

Ji vê Eşîra hanê zor ber lê hatine biderkevtin û bi nav û bangtirîn Berên ji wan Dunbulêv Yehyayî (Nevîyê Mîr Yehyayî), Şemsekî (Nevîyên Şems El-Melek Cafer, Îsa Beglo (Nevîyên Mîr Îsa), Begzade (Nevîyên Mîr Firîdon), Eyobxanî.... hd.

Ev Berên hanê ji bal Xelîfe Mamun, Teymurleng, Şehrîyar Selîm de ji bona nava welatên Kaşan, Xuresan, Xeboşan, Şêrwan, Kence û Qerebax de hatine bibelavkirin. Mîrên vê Xanedana hanê di sedsalê çaremînî koçî de li Kurdistanê û Ezirbêcanê de bi Serxweyî ve dane biserdarîkirin û serdarîya wan tanî zemanê Şêx Heyderê Sefewî de dayite bidemandin. Di zemanê vî Şêxîde Mîr Behlulê Dunbulî bi Arezûwê xwe ve xwe pêve date bigirêdan û ev serdarîya hanê nala Mîrneşînyîke bestevan bi Şêx Heyder ve dihate biderkevtin.

Li ser Serdarên vê Mîrneşînyîyê li jêr de em bi kurtî ve didin binivîsandin. Bi dirêjî ve li ser wan de di Nivista Kurdanê: Nawbank û ya Meşahîr El-Ekrad de tête bidîtin:

Mîr Mohemed:

Çaremînî Mîrê vê Malbata hanê bû û ew li Şamê de Serdar bû. Wî hin Cîgeh jî li Hekarê de ji xwe re dabûn bizeftkirin. Hin Binivîsandinên wî di warên Zanistîyê û Huner têtin bidîtin. Ji şopên wîyî avanîyê de keleha Bayî bi nav û bang ve tête bidîtin, ya ku ew di sala 378 k. de tê de hatiye biveşartin.

Mîr Şulêman:

Bi ser Kurdistan, Ezirbêcan û Şamê ve desthilatîya wî dihate bidîtin. Li çiyayê Şingarê de Seraya Şulêmanî date bidurustkirin. Wî Mamostê ji Îranê dabûn bianîn û wî Zarokên xwe fêrî xwendinê dane

²⁹¹Ev Nivista hanê ji bal Zanistvan û Mêjûvanê bi nav û bangf Bavê Henîfeyê Dînorî Xwedî Nivista Exbar El-Tiwal hatiye binivîsandin.

bikirin. Xwediyê Meşariq El-Enwar Şêx Recem Pursî li nik vî Mîrî de dihate bidaniştin. Ew di sala 410 k. de hate bimirin.

Mîr Caferê duwem:

Di rojgarîya vî Mîrê hanê de li çiyayê Sengeran de Rehên Zêr hatin dozandin û Zêrê wî bi navê Zêrê Caferî hate binavûbangkirin. Ev çiyayê hanê li nêzîka keleha Dunbulê de tete bikevtin. Ew di sala 441 k. de hate bimirin.

Mîr Yehya:

Şerefname dibêje. ku ji Filan sî hezar mal pê ve dihatin bigirêdan û wî nêzîka hezar û Pênsed Tekî di nava çiyayê û Kohustanên Kurdistan, Ezirbêcan û Şamê de datin biavakirin. Ew di sala 477 k. de hate bimirin.

Mîr Isa:

Ew bi navê Selah El-Dînê Kurd hatîye binavûbangkirin. Wî sed hezarek ji malên Yezdanîyên Kurd ji bona Ezirbêcan û Kohustanê dane biveguhastin. Wî piranîya dema xwe li Tevrîzê de dida birabuhurandin.

Mîr Cafer:

Ew bi navê Şems El-Melek ve bi nav û bang bû. Ew Hemsayê dema Minoçêher Şêrwan Şah bû. Xweşxwevanê Xaqanîyî Şêrwanîyê bi nav û bang ve gelekî pesnê wî dayite bidan. Ew di sala 535 k. de hatiye bimirin.

Emîr Beg:

Wî ligel Şehrîyar Sincer de bi başî ve dayite birabuhurandin. Wî hin ji Avanîyên Gewre li bajarê Xoyê de li dûxwe de dane bihiştin. Ew di sala 590 k. de hatiye bimirin.

Mîr Ehmed:

Xwediyê Mesnewîya bi nav û bang ve Mewlana Romî li nik vî Mîrî bû.

Mîr Ibrahim:

Navînîya wîna bajarê Tevrîzê bû. Wî Pêwendîyên xwe ligel Cengîz Xan de dabûn bibaşkirin. Bi vî rengî ve wî welatê xwe ji wêranîyê date birizgarkirin. Ew di sala 692 de hate bimirin.

Mîr Cemşîd

Ew ligel Mengolan de bi şer ve hate bikevtin. Di sala 725 k. de Gazan Xan Leşkerekî zor ji bona ser wî date birakişandin û wî ew li Çiyayê Çele Xane de date bikuştin.

Emîr Behlul:

Ew Kurê Mîr Cemşîd bû. Ew di sala 760 k. de hatîye bimirin.

Şah Mensur:

Ew Kurê Mîr Behlul bû û ew di sala 795 k. de hatîye bimirin.

Mîr Mehmud:

Ew Kurê Şah Mensur bû. Wî li nik Şehrîyar Bayezîdê Osmanî de zor rûmet ji xwe re dayite bigirtin. Wî bajarokê Mehmudîyê li Kurdistanê de dayite bidurustkirin. Ew di sala 820 k. de hatîye bimirin.

Emîr Welî:

Ew li bajarê Xoyê de dihate bidaniştin.

Haci Beg:

Ew Kurê Mîr Welî bû û ew di sala 822 k. de hate bimirin.

Sultan Elî:

Ew Kurê Hacî Beg bû û ew di sala 835 k. de mirî ye.

Emîr Nezer:

Ew Kurê Sultan Elî bû.

Emîr ferîdon:

Ew bi Mîrê Qîlç ve bi nav û bang bibû. Li gora mêjûwa Cihannema de wî li ser hemû Ezîrbêcan û Kurdistan û Erministanê de dayite biserdarîkirin. Navînîya Mîrşeşînîya wîna bajarê Xoyê bû. Ew di sala 860 k. de hatîye bimirin û ew li bajarê Xoyê jî de hatîye nijandin.

Emîr Behlul:

Ew di pêla biderkevtina Şêx Heyderê Sefewî de dihate bidîtin. Wî Teberistan û Dagistan jî bi jêr destên xwe ve datin bixistin. Bi

arezûyê xwe ve wî xwe bi Şêx Heyderê Sefewî ve date bibestandin. Ew di şerê navbera Xanedana Sefewî û Şah Xelîlê Aq Qoyunlî de di sala 880 k. de hate bilinavçûn.

Emîr Restem:

Ew bi Şah Wîrdî Beg ve hatibû binavûbangkirin. Ew di sala 898 k. de hate bimirin.

Emîr Behroz:

Navnîşana wîna Sulêman Xelîfe bû û ew tanî Temenê 95 Salî Mîr bû. Ew li nik Şah Tehmaseb de ji bona nava şerê Osmanî hate bikevtin. Ew di sala 985 k. de hate bimirin.

Eyun Xan:

Ew Nevîyê Emîr Behroz bû. Wî Nîşana Beglerbegîyê û Supahdarî ji xwe re date biwergirtin. Ew di sala 994 k. hate bimirin.

Şah Bende Xan:

.....

Behroz Xan:

Ew ji Peyên pir nêzîkî Şah Ebas bûn. Şerefname li ser mêrxasî û jîrbûna wîna de dide biaxivtin. Ew di sala 1014 k. de hatîye bimirin.

Elî Xan:

Ew Kurê Behroz Xan bû. Wî bi nav û nîşana Sefî Qelî Xan ve nav û bang ji xwe re dayite biwergirtin. Gava ku Şehrîyar Murad ji bona ser Ezirbêcanê hate bigihandin, ew ligel Orduwê Şah Sefî de bû. Herwehajî gava ku Ferhad Paşa ji bona ser Kurdistanê hate bigihandin, Elî Xan li çiyayên Hekarê de zor liberxwedari date bikirin. Li paş de ew ligel Ehmed Paşayê Walîyê Begdadê de hate bilihevhatin û ew şer û pevçûnên hanê hatin bidawîkirin. Wî li Ezirbêcan û Erminisatanê jî de dida biserdarîkirin.

Murteda Qelî Xan:

Ew kurê Elî Xan bû û her gav ew li Isfêhanê de ligel Şah Ebasê duwem de bû.

Xeyas Beg:

Ew jî Kurê Elî Xan bû û ew Yekek ji Serdarên Leşkerê Şah Ebas bû. Ew di şerê Kendehar de nehate biserkevtin; jiber vê jî ruwê wî nedihate hilatin, ku ew ji bona nik Şah Ebas careke din bête bivegerandin. Ew ligel Eşîra xwe ve di nava wan Hêlan de hate bimayîn. Tîra Xerabî ji Nevîyên vî Mîrî hanê ne. Fetih-Ela Xan Keyê Xweşxwevanan di dewleta Qacarî de û Mehmud Xanê Kurê wîna ji vê Tîra hanê bûn.

Şehbaz Xan:

Ew Kurê Mueteda Qelî Xan bû. Di keleha Xoyê de ew ji bal Eb-Dulah Paşa dee hate bodorlêpêçanîkirin. Li dawî de ew di sala 1144 k. de hate biberdestkirin û binabûdkirin.

Emîr Ehmed Xan:

Ew di Heyamê Nadir Şah de bû. welatê Bavpîrên wî di nava destên wî de dihate bidîtin. Wî Pêncî salî û şeş mehan li mîrneşîniya xwe de date biserdarikirin.. Gava ku ew li layê Kerîmxanê Zend de bû, Kurên Şehbaz Xan ew datin bikuştin.

Necif Qelî Xan:

Ew Kurê Şehbaz Xan bû û ew Yekek ji Serdarên Leşkerê Nadir Şah bû. Ew Beglerbegê Tevrize bû. Ew Xweşxwevan û Wêjevan bû. Ew di sala 1196 k. de hate bimirin.

Emîr Xweda Dad Xane:

Ew kurê Necif Qelî Xan bû.

Aqa Mohemed Xan:

Ew jî Kurê Necif Qelî Xan bû

Fetih-Elî Beg:

Ew Kurê Xweda Dad Xane bû.

Eb-Dul-Rezaq Beg:

Ew jî Kurê Necif Qelî Xan bû. Ew ji Xweşxwevanekî bi nav û bang bû û ew ji Peyê û Maqûlên Şahzade Ebas Mîrza bû. Hîn ji Nivistên wîyî Wêjeyî têtin bidîtin. Herwehajî wî Nivisteke Mêjûyî derbarê Xanedana xwe de dayite binivîsandin û Daneyek jê jî di Nivîstxana Şahîşahîyê de li Tehranê de tete bidîtin. Ew di sala 1243 k. de hatîye bimirin.

Beha El-Dîn Mohemed Aqa:

Ew Kurê Eb-Dul-Rezaq Beg bû. Ew Mirovekî Zanîstvan, Qencyan û Xweşxwevanekî baş bû. Dîwaneke wîyî Xweşxwevanîyê tete bidîtin.

Koçûk Xan.

Ew Kurê Beha El-Dîn Aqa ye.

Şehbaz Xan:

Ew Kurê Murteda Qelî Xanê duweme. Ew li Şîrazê de bi destê Kerîmxan ve hate bidîlkin.

Mehmud Xan:

Ew Kurê Şehbaz Xan bû. Ew Belerbegê- Mîrê Mîranên-Îsfahanê bû.

Şehbaz Xan:

Ew kurê Mehmud Xan bû. Ew di Heyamê Nasir El-Dîn Şah de bû.

331 Kurtîya Mêjûwa Kurd Û Kurdistan - II

Emîr Husên Qelî Xan:
Ew Kurê Ehmed Xan bû.

Mohemed Sadiq Xan:
Ew Kurê Husên Qelî Xan Beklerbegê Ezirbêcanê bû

18. Mîrneşînîya Biradost

Xanedana vê mîrneşînîyê Nevîyên Hesnewî ne. Li dawîya kuştina Mîr Hilalê Kurê Nasir El-Dewle Bedir de Kurên Hilal ji bona nava Biradostê hatine bibarkirin. Evanan Sê Bira bûn. Yekek ji wan Tahir bû, yê ku ew li cîgehê Bavê xwe de ji bona Şarezorê bi Serdar ve hate bikirin. Yekekî din jî wan ji bona Serekê Eşîra Agor hate bikirin. Sêyemê wan jî ew ji bona bajarê Selmasê hat û wî ew ji bona jêr destên xwe date bixistin.

Şerefname dibêje, ku Mîrê herî bi nav û bangê vê Xanedanê Gazî Qeranê Kurê Sultan Ehmed bû. Di pêşî de wî ligel Şah Ismaîl de dujminayeti dayite bikirin û li dawî de ew ligel wî de hatîye birêkvekin. Şah ew bi Navnîşana Gazî Qeran ve dayite bixelatkirin. Herwehaji wî jê re hêlên Tergever, Soman û Dol jî datin bipêşkeşkirin. Ev Mîrê haneyî mêrxas tanî şerê gewreyî Çaldêran bi Nîv Serxweyî ve bi Şah ve dihate bibestandin. Li dawî de wî jî ligel tevaya Mîrên Kurdan de serên xwe ji bona Yawiz datin bitewandin. Şehreyar Selîm zor rûmeta wî date bikirin û wî ji bona wî hin ji melbendên Iyalatên Hewlêrê, Begdadê û Diyarbekrê bi ser mulkê wî ve date bivekirin.

Li dawîya Gazî Qeran de ev Mîrneşînîya hanê bi du beş Somay û Tergever ve hate bikirin:

1. Xanedana Mîrneşînîya

Ev Mîrneşînîya hanê ji bal Şah Mehmud Begê Gazî Qeran ve hate bisazkirin. Ew tanî nemana xwe di nava destên Nevîyên Şah Mehmud Beg ve dihate bidîtin. Di sala 1005 k. de Mîrê Soma Olya Beg bû.

2. Xanedana Mîrneşînîya

Mîrên vê Xanedana hanê ji Eşîra Biradost bûn. Şerefxan dibêje, ku Nasir Beg Kurê Şêr Beg kurê Şêx Husên navê Mîrekî bû, yê ku ew di zemanê wî de Serdarê Tergever bû.

Yekek ji bi nav û dengtirîn Mirên vê Xanedana hanê jî Liberxwedanvanê keleha Dum Dum Emîr Xanê Yekdest bû. Ew di pêşîya pêla Şah Ebas de hate bidîtin û wî di sala 1017 k. de di keleha Dum Dum de serê xwe beramber bi Şah Ebas ve date birakirin.

19. Mîrneşînîya Mukrî²⁹²

Şerefname dibêje, ku Seyf El-Dîn navê Mîrekî Somayî bû û ew Bidanîvanê vê Xanedana hanê bû. Vî Mirovê hanê di pêla serdarîya Turkuman de (di Sedsalî Nehemî Koçî de) di pêşî de navçeya Derbasîyê jî Eşîreke Turkumanî date bisitendin. Di dawî de wî Dola Barîk, Ixtacî, Îltimor û Seldoz jî bi ser ve date bivekirin. Bere bere wî mîrneşînîyeke bi hêz û hiner ve date birêkxistin. Wî navnîşa xwe, mîrneşînîya xwe û Eşîra xwe bi navê Mukrî ve date binavkirin. Wî demeke pir dirêj bê şer û pevçûn date biserdarîkirin.

Li dawîya Mîr Seyf El-Dînê Mukrî ve Sarim Beg Kurê wî cihê wî date bigirtin. Şah Ismaîl di pêla Sarim Beg de tevaya Kurdistanê date bileyandin. Şah Ismaîl Leşkerek ji bona ser Sarim Beg date binardin, belam Leşkerê wî hate bişikestîn. Li dawî de (di sala 912 k. de) Şah Ismaîl Leşkerekî qurstir ji bona ser wî date bikişandin. Vê carê jî Sarim Beg Leşkerê Qizilbaşî zor xerab date bişikendandin. Belam li paş navekê de ji bona parastina xwe ji şerê Sefewî de wî ligel Mîrên Kurdên mayînî din de parastina serdarîya Osmanî ji bona ser xwe dane biwergirtin. Wî li Istenbolê de serdana Şehrîyarê Osmanî date bikirin.

Li dawîya Sarim Beg de serdarîya Mukrî ji bona nava destên Pismamên wî Şêx Heyder, Mîr Nezer û Mîr Xidir hate bikevtin. Van Hersê Biran waz li serdarîya Osmanî de datin bianîn û ew (di sala 948 K de) bi Hevalbendên Sefewî ve hatin bikirin.. Li ser vîna de Şehrîyarê Sulêmanê Osmanî ferman bi Mîrê Imadîyê Sultan Husên, bi Mîrê Hekarê Zeynel Beg û bi Eşîrên Biradostî ve date bidan, ku ew xwe ji

²⁹²Li gora Goyeke de ev Xanedana Mukrîyi hanê Bireke ji Xanedana Bibe-Baban ye.

bona ser wan bidin rakişandin. Li dawîya şerek germ û giran de Hersê Mirên Mukrî hatin bilinavçûn. Li dawîya vî şerî de Şehrîyar Sulêman ev mîrneşîniya hanê bi Emîre Begê Hacî Omer Begê Kurê Sarim Beg ve date bisipartin, yê ku wî nêzîka sî salî di mîrneşîniya xwe de date biserdarîkirin. Li dawîya vî Emîre Beg de mîrneşîni bi destê Emîre Begê Kurê Şêx Heyder ve hate bikevtin. Di dema wî de Mukrî dîsan ji bona jêr parastina Sefewî hate bikevtin.

Li zemanê (Şah Mohemed Xweda Bend) de mîrneşîniya Mukrî ligel Mîrneşîniya Loristan û Erdelan de dîsan bi serdarîya Osmanî ve hatin bibestandin. Emîre Beg ji vê rewşa hanê date bikarkirin û wî Mulkê Bavpîrên xwe ligel Şarezor û Wilayeta Musilê de bi pê rûniştina Şehrîyar Murad ve date bivegerandin û herwehajî Şahrîyar Murad Hewlêr û Meraxe jî bi Kurên Emîre Beg ve date bidan.

Zor pê neçû, bi hoyê kar û azaya wî ve Şehrîyar ew bi Nişana Mîrê Mîran û bi navnîşana Paşa date bixelatkirin. Emîre Paşa demeke zor date biserdarîkirin. Li Paş de ew ligel Cafer Paşa Begler Begê Tevrîziyî Osmadî de têkçû, yê ku wî hinek ji Mulkên Mukrî jê dane bisitandin. Tevlivêjî de demeketir jî vê Mîrneşîniya hanê date bidemandin. Ew di pêla Şah Ebasê yekem de du carî li zemanê Qubad Beg û Şêr Beg de tûşî kuştina giştî hate bikirin. Derbarê payanbûna vê Mîrneşîniya hanê de agehdarîyên dûr û dirêj di nava destên me de nayêtin bidîtin.

20. Mîrneşîniya Istonî²⁹³

Şerefname li ser vê Mîrneşîniya hanê de nade biaxivtin. Li gora Lêgerandinên Insiklopêdiya Musulmantîyê de Xanedana Kevnarî Şemdînan Ebasî bû. Li dawîya vê Xanebidana hanê de Seyîdên Nehrî-Neyrî Serdarî û desthilatîya vê Mîrneşîniya hanê bi destên xwe ve dane bixistin. Yekek ji van Seyidan bi navê Şêx Bavê Bekir Kurê Şêx Eb-Dul-Ezîz bû û ew li Gundê Istonî de dihate bidaniştin. desthilatîya wîyî Rewanî û hêz û hinera wîyî Supahî di nava xelkên wê hêle de ew bi navê Istonî ve hate binavûbangkirin. Bi nav û bangê Şêx Ubey Dul-lahê Nehrî

²⁹³Insiklopêdiya Musulmantîyê li ser Mîrneşîniyên Zarza û Tarza de dide biaxivtin. Belam ew derbarê Serpereştî, Cih û Taybetiyên wan tişteki nade bigotin.

Nevîyê Şêx Bavê Bekir bû. Şêx Ebey Dul-Lahê Nehrî cihê xweyî bilind di nava Şemdînan û Mukrî de ji bona Serxwebûna Milî û bidamezirandina Dewleteke Kurdî di Salên 1880-1883 de date bikaranîn. Di encam de ew bi ser ve nehate bikevtin. Ew hate girtin û ew ji bona Istenbolê hate binardin. Li wêderê de ew ji bona Hicazê çû û ew li wir de hate bimirin.

D. Koma Jêrî Hekarê

21. Mîrşeşînîya Badînan:

Bi vê Mîrşeşînîya hanê ve Behadînyan jî pê didin bigotin. Li gora Şerefname de divê ku ew di pêla Ebasî jî de hatibe bidîtin. Li gora goyeke din de Şerefname Bidanînvânê vê Xanedana hanê li Xanedana Kurên Ebas bû û navê wîna Beha El-Dîn bû. Bi hoyê navê wîna Beha El-Dînyan-Behadînyan-Badînyan pê hatîye bigotin. Şerefname li layektir de dibêje²⁹⁴, ku li zemanê Teymurleng Şahrexê Kurê wî de bajarê Imadîyê li jêr serdarîya wan de bû. Şahrexê Kurê wî payîna temenê xwe li wêderê de dayite birabuhurandin û wî bajarê Imadîyê ji bona Mîr Seyf El-Dînê Kurê xwe dayite bipêşkeşkirin.

Li dawîya Mîr Seyf El-Dîn de Mîrşeşînî bi destê Mîr Hesên Kurê wî ve hate bikevtin. Wî zemanê xwe ligel şer û pevçûnên Aq Qoyonlî de dayite birabuhurandin. Li dawî de ew ji bona jêr parastina Şah Ismaîl de hatîye çûyîn

Li dawîya Mîr Hesên de Kurê Gewreyê wî Sultan Husên bi Mîr ve hate bidanîn. Ev Mîrê hane li paş navekê de bi serdarîya Osmanî ve hate bibestandin. Ew di Nîşana xwe de Walî bû û sî salekî mîrîtî date

²⁹⁴Ji xwe re li Serefnama Çapa Qahire de bide bitemaşekirin, dê tu bi cudabûna vê peyvê bide bidîtin. Ew dibêje, ku di pêla Temurleng û Kurê wî Şahîrxî de Mîrê Imadîyê Zeyn El-Dîn bû. Wî bi Dadwerî û bi pêgirî ve li Welêt de dida biserdarîkirin. Li paş wî de Mîr Seyf El-Dîn urê wî û li paş vî jî de Kurê wî Mîr Hesên ... cihê wî date bigirtin. (M. E.).

bikirin. Di sertewandina Mîrneşîniya Mukrî de û bidûkevtina El-Qas Mîrza de wî ji bona serdarîya Osmanî karên gewre dane bikirin. Çar salan jî Sinceqa Musilê li jêr destê wî de bû.

Li dawîya Sultan Husên de Qubad Begê Kurê wî bi Mîr ve hate bikirin. Zor pê neçû, ku ew ligel Baram Begê Birayê xwe de bi şer ve hate bikevtin. Baram-Behram Beg ji lawazî û rebenîya Qubad Beg kar ji xwe re date biwergirtin. Wî Eşîrên Behdîna li ser wî de dane birakirin û wî bi xwe jî ji bona layê Şah Ismaîlê duwen date birakirin. Qubad Beg her çilo bû, wî ew Eşîr dane binermkirin. Belam zor pê neçû, ku Eşîrên Mizurî lê rast bûn û wan bi zorê ve Sulêman Beg, yê ku ew Mîrek ji Mîrên Bahdînan bû, bi Mîrîtî ve li ser Mîrneşîniyê ve datin bidanîn. Qubad Beg bi neçarî ve ji Musilê ji bona Sincarê hate çûyîn û wî li wêderê de li ser rûdanan de ji bona Istenbolê date binivîsandin.

Behram Beg di vê kêse de ji bona Imadiyê hat û wî Mîrîtîya xwe date bidazanîn. Qubad Beg demekê li Zaxde hate bidanîştin û ew li dawî de ji bona Istenbolê hate biçûyîn. Serek Wezîrê wê gavê Seyawîş Paşa bû û wî fermana Mîrneşîniya wî pê date bidan û wî ew ji bona wêderê date binardin. Qubad Beg ji bona Dihokê hate bigihaştin û wî xwest, ku ew Serhildanvanan bide bilinavbirin. Belam di wê gavê de Sulêman Beg ligel Mîr Melekê Serokê Mizurîyan bi leşkerên xwe ve ruwê xwe ber bi Dihoke ve dane bivedan û Tudeyên bajêr dergeh ji bona wan datin bivekirin. Dihok bi destên wan ve hate bikevtin û Qubad Beg jî di sala 984 k. de hate bikuştin. Gava ku Behram eve zanî, destbicî ve ew ji bona layê Eşîra Mizurî hate biçûyîn û wî mîrneşîniya xwe li ser wê de pê date birastkirin.

Kurên Qubad Beg Seyid Xan û Bavê Seîd ji bona layê serdarîya Osmanî hatin biçûynî û wan lê daxwaza vegerandina mîrneşîniya xwe dane bikirin. serdarîya Osmanî ferman bi Serdar Ferhad Paşa ve date bidan, ku ew Behram Beg bide bigirtin. Di wê gavê de Serdar ji bona vekirina Gurcistanê diçû. Wî Behram ji bona nik xwe date bibangkirin û wî soz pê date bidan, ger ku ew di vî şerî de ligel wî de bête bibeşdarkirin, dê ew li paş de Mîrneşîniya wîna pê bide bidan. Behram Beg bi vê hêvîya hanê ve Seyid Xanê Birazayê xwe li şûna xwe de date bidanîn û ew ligel leşkerê xwe de ji bona layê Serdar hate biçûyîn. Li dawîya şerê Gurcistanê de Serdar Behram Beg date bigirtin û wî ew bi

boxtana Kuştina Birayê wî bi dadwerîya dadgehekê ve li Erzeromê de date bidarvekirin²⁹⁵.

Bi vî rengî ve Mîrneşîniya Badînan ji bona Seyid Xan di sala 994 k. de hate bimaîn. Ev Mîrê hanê di zemanê Xwedîyê Şerefname de Serdarê Badînan bû û wî demeke zor li ser mîrneşîniya xwe de date biserdarîkirin.

Wer tete biderkevtin, ku li dawîya Seyid Xan de Yusif Xan bi Mîr bûye û ew di zemanê xwe de tûşi hêrîşa Melek Ehmed Paşa Walîyê Diyarbekrê di sala 1048 hatîye bikirin. Wî ew dayite bigirtin û wî ew demekê ji bona binê zindana Diyarbekrê dayite biavêtin. Ew li paş dana bertîleke mezin de û li dawîya mirina Şehrîyar Murad de hatîye biberdan²⁹⁶.

Li dawîya Yusif Xan de, wetov diyare, kurê wî mîrneşîni bi destên xwe ve dayite bixistin. Di zemanê vî Mîrî de di sala 1070 k. de mîrneşîniya wîna zor hêz û hinera wêna hate bipêşkevtin. Leşkerê wê ji Heşt tanî deh hezar kes Suwar bûn û ewenjî de Peyade hebûn. Her gav yarmetîya dewletê dida bikirin²⁹⁷.

Mêjû di sala 1112 k.- 1701 z. de Qubad-Rebat²⁹⁸ Paşa bi Mîrê Imadîyê ve dide binîşandan û ku ew ligel Leşkerê Musil û Diyarbekrê de ji bona Jêrî Iraqê hatîye çûyîn, da ku ew tede Şûreşa Muntefekiyan bide bitemirandin.

Di sala 1138 k. de Baram-Behram Paşa, renga, ku ew Kurê Qubad-Rebat Paşa be, bi mîrê Badînan ve hate bidanîn. Wî bi navê

²⁹⁵Xwedîyê Nivista Çar sedsalê Dawîyî Iraqê dibêje, li dawîya ku Seyid Xan û Birayê xwe ji bona Istenbolê hatin biçûyîn, Şehrîyar Muradê Sêyem Mîrneşîniya Imadîyê bi Seyid Xan ve date bidan. Wî Ferman ji bona Serdar Ferhad Paşa date bidan, da ku ew yarmetîya vî Mîrê hanê bi Leşkerên Begdadê, Kerkukê û Mîrneşîniyên Kurd bide bikirin. Di encam de Ferhad Paşa, her çilo bû, Imadîyê date bigirtin û wî Seyd Xan di sala 1585 z. de bi Mîrî ve li ser de date bidanîn. r. 42.

²⁹⁶Olya Çelebî

²⁹⁷Nivista Çar Sed Salên Dawîyî Iraqê, r. 98.

²⁹⁸(Di Dana Kurdî de Du carî Rebat Paşa hatîye binivîsandin, Belam di Dana Wergerandina Erebi de Du caran Qubad Paşa hatîye binivîsandin. Mîn li gora Dana Erebi de dayite binivîsandin. Cuma).

Baram-Behramê Gewre nav û deng ji xwe re date bisitendin. Ew li dawîya serdarîya Çîl Salî de di sala 1181 k.- 1767 z. de hate bimirin.

Li dawîya Baram-Behram Paşa de Ismaîl Paşayê Kurê wî bi Mîrî ve hate bikirin û wî demeke dirêj date biserdarîkirin. Di sala 1202 k.- 1787 z. de ew tûşî şer û serhildanên ji bal hin Berberên xwe ve hate bikirin. Nedilsozîya Birayên ji bona wîna ew tûşî şer û pevçuneke xwe Malî hate bikirin. Wî Birayên xwe bi darê zorê ve ji Imadîyê dane biderkirin. Ew ji bona keleha Zaxo çûn û wan ew date bizeftkirin. Ismaîl Paşa di bin Rêberîya Birayê xwe Elî Beg de lêşkerek ji bona ser wan date binardin. Wî ew ji wêderê dane biderkirin û keleha Zaxo ji destên Birayên xweyî dujmin date bisitendin.

Li paş Salekê de Ismaîl Paşa ligel Birayên xwe de hate bilihevtin û wî keleha Akrê ji bona wan date bipêşkeşkirin. Belam ew tevlivêjî de li xwe de nehatin biruniştin. Careke din ew hate bineçarkirin, ku ew xwe bi leşkerekî ve ji bona ser wan bide birakişandin û wan bide biberdestkirin û bisertewandin.

Di sala 1203 k. de Ismaîl Paşa ligel Birayê xwe Qubad Beg bi Leşkerekî ve ji bona ser keleha Akrê hatin biçûyîn, ya ku tê de Birayên wan Teyfur Beg, Letif Beg û Hacî Xan Beg dihatin bidîtin. Wan dorlêpêçana keleha Akrê dane bikirin û wa hin ji xelkên wê dane bigirtin û wan ew ji bona bajarê Musilê dane binardin. Li paş demekê de di nava wan û Birayên wan de lihevhatin hate bikirin. Ismaîl Paşa ji bona wan Birayên xwe Navçeya Kendîr date bidan û wî keleha Akrê ji bona Birayê xweyî Qubad Beg li ser karên wîyî baş de date bipêşkeşkirin. Belam li baş Salekê de Ismaîl Paşa keleha Akrê ji Birayê xweyî Qubad Beg date bisitendin û wî Kurê xwe Murad Xan li ser de date biserdarîkirin. Qubad Beg li ser vê de ji bona nik Mîrê Sulêmanîyê Eb-Dul Rehman Paşa hate bipenakirin.

Di sala 1205 k. de Ismaîl Paşa xwe bi ser Gundên Şxaên ve date rakişandin û ew ligel Yezîdyîan bi şer ve hate bikevtin. Wî Mîrê wan Temur Aga û Peyên wîna dane bikuştin û wî Xencer Beg Bi Mîrîtî ve li ser wan de date bidanîn. Di sala 1206 k. de wî Mîr Xencer Beg date bixistin û li şûna wî de Hesên Beg Colo bi Mîrîtî ve li ser wan de date bidanîn.

Di sala 1209 de Di navbera Ismaîl Paşa de û Birayên wî de lihevhatin û dostanîyê date bidestpêkirin. Di sala 1213 k. de şerek di navbera Qubad Beg Mîrê Zaxo û Mohemed Mîrê Botan de li ser talanîya çend gundên Botan de hate bivêkevtin. Di vî şerî de pir Kes hatin

bikuştin. Di vê salê jî de Ismaîl Paşa hate bimirin, piştî ku wî sê salî date biserdarîkirin Ji bona ser Mîrneşînîne Kurê wîna Murad Xan Beg şûna wîna date bigirtin. Belam Birayê wî Mohemed Teyar Beg û herwehajî Qubad Beg serên xwe jêre nedan bitewandin û wan demekê jî şerê wî dane bikirin, tanî ku Mohemed Paşayê Celî Walîyê Musilê ew dane bilihevanîn. Di sala 1214 k. de Qubad Begê Mîrê Zaxo ligel Hesên Begê Mîrê Yezîdîyan de li Şêxan de bi şer ve hate bikevtin. Pir Kes di vî şerê hanê de hatin bikuştin.

Di sala 1215 k. de hêzek sipahîyî xurt ji bona Imadîyê di bin rêberîya Ibrahîm Paşayê Mîrê Sulêmanîyê de hate binardin. Li paş şerekî kurt de Murad Xan mîrneşînîya xweyî Imadîyê ji xwe re date bihiştin û keleha Akrê ji bona Qubad Beg hate dan. Di sala 1218 k. de Qubad Beg Mîrneşînîya Imadîyê bi destên xwe ve date bixistin û ew bi navê Qubad Paşa hate binavkirin. Elî Paşa Walîyê Begdadê Mohemed Paşayê Serdarê Koyesenceqê bi hêzeke sipahî ve ji bona alîkarîya Qubad Paşa û piştgirtina wîna ji bona vedana desthilatîya wî li ser Mîrneşînîyê de date binardin. Belam di mîrneşînîya Imadîyê de bajarê Imadîyê, Akrê û keleha Qemer bi destên wî ve bi carekê ve nehatin bikevtin.

Di sala 1219 de Eşîra Mizurîyî kevnar hêrîşî ser Qubad Paşa date bikirin û wê ew date bigirtin û wê ew ji bona binê zindana Imadîyê date biavêtin. Wê tevaya mal û mulkên wî û yên Lutif El-Lah Beg, Teyfur Beg û Hacî Beg Kurên Ismaîl Beg jî dane bitalankirin. Qubad Beg di zindana Mîrê Imadîyê Edil Paşayê Mamê xwe de hate bimayîn, tanî ku Xwedê dida bixwestin.

Di wê Salê jî de pir belên mezin ji destên sitemkarî û genîbûna serpereştîya Mîr Serdaran bi ser welatê mîrneşînîya Badînan ve hatin bikevtin. Ehmed Beg Birayê Qubad beg pir Keleş li dora xwe de dabûn bikomkirin û wî bajar u gund didan bitalankirin. Bi ser ve jî wan demekê li Imadîyê jî de dane bidorlêpêçkirin.

Di sala 1220 k. de Elî Paşa Walîyê Begdadê Leşkerekî pêkhatî ji Hêzên Xalid û Eb-Dul-Rehman Paşayên Baban û Mohemed Paşayê Soranîyê Serdarê Koyesinceq ji bona ser Imadîyê date binardin. Belam cudabûnê di navbera Eb-Dul Rehman Paşa û Elî Paşa Walîyê Begdadê date bidestpêkirin. Şer di navbera Eb-Dul-Rehman Paşa û Elî Paşa Walîyê Begdadê de hate bivêkevtin. Eb-Dul-Rehman Paşa sipahê Musilê, yê ku ew li jêr Rêberîya Birayê wî Xalid Paşa de bû, li nêzîka Altun Koprî de date bişikenadin û wî ew navaya date bitalankirin. Gava ku sipahê Elî Paşa Walîyê Begdadê ji bona qada şer hate bigihaştin ,

şerekî germ û giran di navbera Herdu layan de li nêzîka Kerkukê de hate bidadan, Leşkerê Eb-Dul-Rehman Paşa pîs hate şikenandin û wî xwe ji bona Derbenda Bazîyanê bi nav û bang ve date bikişandin.

Li paş vê biserkevtina hanê de Elî Paşa Mîrneşînîya Imadîyê ji bona Mohemed Paşayê Celilî Walîyê Musilê date bidan. Wî jî Xelat û diyarî ji bona Edil Paşa Mîrê Imadîyê date binardin û wî ew li şûna wî de date bihiştin.

Di sala 1223 k. de Edil Paşa hate bimirin û ew ji bona ber dilovanîya Xwedê hate çûyîn û Birayê wî Zubêr Paşa ji bona şûna w hate birûniştin. Wî bi pêruniştina Walîyê Begdadê Qubad Paşa ji zindana Imadîyê date biberdan û wî keleha Zaxo ji bona wî date bidan. Belam Qubad Paşa ji Imadîyê nehate biderkevtin û ew li wêderê de hate birûniştin.

Di dawî de berberîyê û pevçûnê demekê di navbera Zubêr Paşa û Numam Paşa Waliyê Musilê de date bidestpêkirin. Vê berberîyê û pevçûnê pir xelk û Hevalbendên Herdu layan datin biêşandin. Weha careke din dujminatîya ji dema Behram Paşa de ligel Malbata Celilîyê Musilê de ji nû ve hate bigûrkin²⁹⁹.

Di dema ku Mîrneşînîya Badînan tûşî hêrîşa Mîrê Soran Mohemed Paşayê Kor bû, Seîd Paşa Mîrê Imadîyê bû. Seîd Paşa xwe li ber Mohemed Paşayê Kor de nikaribû bida bigirtin. Li şûna wî de Mohemed Paşayê Kor Birayê xwe Resul Paşa bi serdarî ve li ser Imadîyê de date bidanîn.

Li dawîya linavçûna Mohemed Paşayê Kor de Ismaîl Paşayê Badînanîyê Serdarê Kevnî Akrê ji bona ser qadê hate biderkevtin û wî Mîrneşînî bi destên xwe ve date bixistin. Wî demekê Ostandarê Misilê Înce Bayer Iqdar Mohemed Paşa date bidilnexweşkirin û bitengavkirin û wî nedida bihiştin, ku ew destdirêjîya nava Mîrneşînîya wî bide bikin. Belam zor pê neçû, Serek Wezîr Mustefa Reşîd Paşa bi Leşkerekî ve ji bona ser Imadîyê xwe date rakişandin û wî Çardorî li ser Imadîyê date bigirtin û wî Ismail Paşa date bigirtin. Wî ew ji bona Begdadê date binardin. Ew li wêderê de ji bona binê zindanê hate biavêtin û ew têde di

²⁹⁹Kurtîya ji Nivista: (Xeraêb El-Eser fî Hewadis Rubu El-Qern El-Salis Eşer-Şopên Sersurayî di rûdanên Çaremîna sedsalên Sêzdehemînî de, Yasîn El-Umrî, Musil, sala 1940 z. de)

sala 1259 k.- 1843 z. de hate bimirin. Weha bi vî rengi ve Mîrşeşînîya wî bi carekê ve hate bilinavçûn.

22. Mîrşeşînîya Dasnî

Li gora Insiklopêdîya Musulmantiye ev Eşîra Dasnî li herema Dihokê de bû û ev bajarê hanê bi destên wê ve bû. Li dawî de Mîrê Badînan Dihok ji Sinceqa Dasenî date bisitendin. Li paş de gava ku Şehrîyar Sulêmanê Qanînî ji bona vekirina Begdadê çû, wî serdarîya Hewlêrê ji Mîr Iz-El-Dînê Soran date bisitendin û wî ew ji bona Husên Begê Serokê Eşîra Dasenî date bidan û wî Mîr Iz-El-Dîn jî date bikuştin. Li dawîya mirina Sulêman Begê Soran Birayê Iz El-Dîn de tevaya Mirşeşînîyê ji bona nava destên Husên Beg hate bikevtin.

Di wê navê de Yekek ji Nevîyên Mîrên Soran bi navê Mîr Seyf El-Dîn Kurê Mîr Husên ve li Hela Somaqeleq de rûniştî bû, gava ku wî bihîst, Mirşeşînyaî Soran bi Xanedaneke din ve hatîye bidan, ew ligel Husên Beg de bi şer û hera ve hate bikevtin. Li dawîya şerekî zor de wî Husên Begê Dasenî date şbiikenandin. Husên Begê Dasenî ji bona Istenbolê hate bibangkirin û ew li wêderê de li ser vê şikenandina hanê de hate bidarvekirin.

23. Mîrneşîniya Soran

Şerefname dibêje, ku Binemala Mîrên Soranî ji bona Mirovekî Begdadî bi navê Kewlos-Kolos tête bivegerandin, yê ku ew Kurê Peyakî ji Maqulên Begdadê bû. Herçilol bû, ew ji bona hêla Ewanê hatibû û wî li gundê Hodiyan de Şîvanî dida bikirin.

Dr. Frech-Firêc dibêje, ku Peyva Kewlos-Kolos mîna Navên Erebi nayête biderkevtin. Lebelê ew peyveke Kurdî ye û ew ji bona wî Kesî tête bigotin, yê ku Diranên wîyî pêşî hatine bikevtin, yanî yê ku ew şaş û maşo bête bidîtin. Bi rasti jî bîr û bawerîya Dr. Frech-Firêc ji hiş ve nêziktir tête bidîtin.

Ev Kewlosê hanê Sê Kurên wî bi navên Isa, Ibrahîm û Şêx Idrîs ve hebûn. Isa Kurê wîyî gewre bû û ew zor aza, mezbût, Xweşrû û merd bû; jîbervêjî ew zor xweşewist bû. Lihev hate birasthatin, ku di wan navan de Hinan xelk didan biêşandin. xelkên wan navan ji bona rizgarkirina xwe ji wan Keleşan hatin bineçarkirin, ku ew Isa bi Gewreyê xwe ve bidin bidanîn. Isa di demeke kêr de zor Kes li dora xwe de dane bikomkirin û wî li keleha Ewanê de date bidorlêpêçandin³⁰⁰. Di wê gavê wî ligel Hevalên xwe de li ser hinekan ji Taşê Berdekî Sor beramber bi kelehê ve ji bona şer xwe didane bilikarxistin. Liberxwedanên kelehê çavên wan hatin bitirsandin. xelkên kelehê ew bi navê Sorberde ve dane binavkirin. Li dawî de Nevîyên Mîr Isa bi Soran ve hatin binavûbangkirin³⁰¹.

³⁰⁰Di Şerefname de Kolos dibe, ku ew ji Kewlos hatibe û ew ji bi têgohiştina bikevtina Diranên pêşî ve di wan navan de tête biliberkevtin. Min bi guhên xwe ve evaya ji Kurdên wan navan di serdana xwe di Payiza sala 1947 z. de date bibihîstin.

Gtona Ewan hiç gûman tede niye, ku ew ji gotina Rewanê hatîye biderkevtin, ya ku ew niha bi keleh û bajarê Rewanduz ve tête binavkirin. Rewan navê bajêre û Diz bi kelehê di hin Zaravayên Kurdî de tête biderkevtin. (M. E.).

³⁰¹Nivista Car sedsalên Dawîyî Iraqê dibêje, ku Surxab Beg Serdarê Erdelan Kurê xwe Behram Beg ji bona ser Rewanduz date binardin û wî ew date bigirtin. Behram bi Serdarê wê ve hate kirin. serdarîya Soran ji Behram Beg hatîye biderkevtin û ew Sêsed Salî hatîye bijiyandin.

Bi rasti jî Dr. Frech-Firêc jî dibêje, ku Kurekî Suxrab Beg bi navê Behram Beg hebû û ew di pêla Şah Tehmaseb de Mîrê Erdelanê bû. Mêjûvanê bi nav û bang Hammer li ser çûna Xusro Paşa ji bona ser Hemedanê dibêje, ku Mîrê Erdelan û Soran

Mîr Isa di dawî de keleh date bizeftkirin. Wî mîrneşînîyek date bisazkirin, û wî demeke zor bi serxweyî ve date biserdarîkîrîn. Li dawîya mirina wîna de Şah Elî Begê Kurê wî ji bona cîgehê wî hate biruniştin. Wî demekê li ser mîrneşînîyê de date biserdarîkîrîn û li paş de wî Mîrneşînîya xwe di nava Kurên xwe Mîr Isa, Mîr Bodaq, Mîr Husên û Mîr Elî de date biparvekirin. Ew bi xwe jî ve di keleha Herîr de hate bimayîn, ya ku ew ji pişka Mîr Isa dihate biderkevtin.

Mîr Isa li paş de tûşî hêrişa Birayê xweyî Pîr Bodaq bû û ew hate bilinavçûn. Mîr Bodaqê Birayê wî ji bona cîgehê wî hate biruniştin û wî Somaqeleq jî ji Îranîyan date bizeftkirin.

Şah Elî Begê³⁰² Birayê Mîr Isa Serdarê Şeq Abad-Şeqa Abad bû. Ew Mîrekî aza û zana bû. Da ku ew tola Birayê xwe ji Pîr Bodaq Beg bide bisitendin, ew ligel wî de bi şer ve hate bikevtin û wî di encam de ew date bikuştin. Bere bere wî Hewlêr, Musil û Kerkuk jî ji Qizilbaşan datin bizeftkirin û wî mîrneşînîyeke gewreyî bi nav û bang ve date bidamezirandin. Bi serxweyî ve wî ew date biserpereştîkîrîn. Gava ku wîna fermana Xwedê date bicîhênanîn, sê Kurê wî mabûn: Mîr Seyf El-Dîn, Mîr Iz-El-Dîn Şêr û Sulêman Beg bûn.

Mîr Seyf El-Dîn bê Donde hate bimirin; jîbervêjî mîrneşînî bi destên Mîr Iz-El-Dîn Şêr ve hate bikevtin. Vî Mîrê hanê Hewlêr bi navînîya xwe ve date bidanîn û wî demekê sermîyandarîya mîrneşînîya xwe date bikirin. Di wê navê de Şehrîyar Sulêmanê Qanûnî ji bona vekirina

di vê demê de Xan Ehmed Xan bû. Ji vê têtê biliberkevtin, ku Mîrneşînîya Soran di Nîvê yekemî sedsalê Yazdehemînî Koçî de li jêr Siwana parastina Mîrneşînîya Erdelanê de dihate bidîtin. (bergê 9.).

³⁰²Dr. Frech-Firêc di Nivista xweyî Kurdler de di Rûpelê 260 de dibêje: ku wî Mîrê Soranî, yê ku wî Pîr Bodaq Beg date bikuştin, ew Mîr Sîdî Kurê Şah Elî bû. Wisajî ev Mêjûvanê hanê di Nista xwe de û di Rûpelê 250 de dibêje: "Şah Elîyê Soran Çar Kurên wî hebûn: Mîr Isa, Mîr Bodaq, Mîr Husên û Mîr Elî". Di Rûpelê pişt de ew dibêje: "Mîr Elî Pîr Bodaq Beg date bikuştin". Heger weha bit,divê navê Mîr Sîdî bi şaşî ve bête bidîtin. Gûman têde nîye, ku ev rûdana hanê di zemanê Şehrîyar Murdê Sêyem (982-900 k.de)de hatîye bidîtin.

Wer têtê bidiyarkirin, ku Şah Elî divê Kurê Mîr Isa bête biderkevtin; cunke, Mîr Isa bes û bi tenha ve Du Birayên wî hebûn. Yek ji wan Ibrahim bû û yê din Şêx Idrîs bû.

Begdadê hate biçûyîn. Gava ku ew bi wan nav ve hate bigihaştin, wî buxtaneke gewre lê date bikirin. Ew bi fermana Şehrîya Sulêmanê Qanûnî ve di sala 941 k.- 1534 z. de hate bigirtin û bikuştin.

Li dawîya kuştina Mîr Iz-El-Dîn Şêr Şehrîyar Sulêmanê Qanûnî Hewlêr bi Husên Begê Dasenî³⁰³ ve date bidan. Vî Mîrê hanê jî li dawîya demekê de li paş mirina Mîr Sulêman Şah Elî Beg de hemû Mîrneşînîya Soran jî bi destên xwe ve date bixistin. Belam li dawîya navekê de Mîr Seyf El-Dîn Kurê Mîr Husênê Kurê Mîr Bodaq Şah Elî Beg lê raser bû û li dawîya şer û herayeke zor de Mîrneşînîya Bavpîrên xwe jê date bisitendin

serdariya Osmanî li Mîr Seyf El-Dîn de bînteng bû û wê Sultan Husên Begê Mîrê Imdayê û hin ji Mîrên Kurdên tir jî ji bona ser wî datin binardîn. Belam wan xwe li ber wî de xwe nedan bigirtin. Di encam de wî bi gotina Gazî Qeran Yusif Begê Biradostî ve date bikirin û ew ji bona Istenbolê çû û wî xwe ji bona Bextê Şehrîyar Sulêman date biavêtin. Belam Şehrîyar lê nehate buhrandin û wî ew date bikuştin.

Li dawîya mirina Mîr Sulêmanê Kurê Şah Elî Beg de Qelî Begê Kurê wî ji bona layê Şah Tehmaseb çû; Gava ku wî dît, Husên Begê Dasenî Mîrneşînîya Soran ji xwe re date bizeftkirin. Belam li paş demekê de ew ji bal Şehrîyar Sulêman bi serdarê bajarê Semawe ve hate bidanîn. Li dawîya bidarvekirina Mîr Seyf El-Dîn de li Istenbolê de xelkê Soran daxwaza lêbuhurandinê ji Şehrîyar dane bikirin, ku ew Qelî Beg bi Mîr ve li ser wan de bide binîaşnkin. Bi rastî jî ve Fermana Mîrîtiya mîrneşînîyê ji bona Qelî Beg hate binardîn û Navçeyên Herîrê jî pê hatin bidan. Wî nêzîka Bîst Salekî sermiyandarîyek baş date bikirin.

Li dawîya Qelî Beg de Bodaqê Kurê wî bi Mîrî ve hate bikirin û wî du salekî bê şer û hera sermiyandarî date bikirin. Li paş de Sulêman Begê Birayê wî lê hate birastkirin û Bodaq Beg xwe li ber wî de neda biragirtin û ew ji bona layê Sultan Husênê Begê Mîrê Badînan hate biçûyîn. Li wêderê de hin yarmetî pê hatin bidan û di vegeza wî de ew li Akrê hate bimirin

Ji Sulêman Begê Birayê wî re bê berber mîrneşînî jê re hate bisaxkirin. Ew Mîrekî dadwer û tudeperwer bû. Ew di demekê de bi leşkerekî sêzdeh hezar Suwar ve ji bona ser Eşîra Zerza hate biçûyîn û wî ew date bişikenandin û bitalankirin. Vê Eşîra hanê li Istenbolê de lê

³⁰³Dasenî nav û nîşana Eşîra Dasenî-Tasenîyî Yezîdî ye. (M. E.).

date bigilîkirin. Şehrîya Murad xwest, ku ew leşkerekî bi ser wî ve bide rakişandin. Belam Sulêman Beg di wê gavê de ji bona ser Îranê hatibû çûyîn û wî talanekî zor ji bona xwe dabû hênanîn û wî ji wan hin diyariyên baş ji bona Peyên Şehrîyar li Istenbolê de datin binardin. Li ser van diyariyan de di sala 994 k. de wazî lê hate bihilanîn.

Li dawîya mirina Sulêman Beg de Elî Begê Kurê wî bi Mîrî ve hate bidanîn û ew ligel Xwedîyê Şerefname de hevdem bû. Şerefxan tanî zemanê vî Mîr li ser Soran de dide biaxivtin. Li dawîya vîna de li Zînet Mîrneşîniyê de bi wirdî ve lê nema hatiye bigerandin.

Xwedîyê mêjûwa Neîmayî Turkî dibêje: Di sala 1039 k. de, gava ku Serdar Xusro Paşa ji bona Musilê hat, Mîre Begê Soran û Seyid Xanê Imadîyê bi Leşkerên xwe ji bona layê wî hatin. Ji vê em têtin biliberkevtin, ku li dawîya Elî Beg de Mîre Beg bi Mîrî ve hatiye bidanîn. Belam em zînet û dirêjbûna Mîrîtiya wîna nizanin.

Li gora Raportê Serpereştiya Ingilîzî de li ser Rewanduz de³⁰⁴ Navîniya Mîrneşîniya Soran geh ew li Dewîn, geh ew li Herîr, geh ew li Kalîfan û geh jî ew li Rewanduz dihate bidîtin.

Wisa têtê biderkevtin, ku Mîrên Soran li sedsalên Dehemînî Koçî de Navîniya wan Dewîn-Devîn bû û ew tanî mêjûwa sala 1143 k.- 1730 z. de li wêderê de hatine bimayîn. Li dawî de serdarîya Bebeyê-Babanê Sulêmanîyê ew dane bitengavkirin. Şekelî Begê Mîrê Soran Navîniya serdarîya xwe ji bona Herîrê dayite biveguhêstin. Sulêmanê Kurê wî li ser Şaxê Herîrê de kelehek sext bi navê keleha So ve date bidurustkirin û wî hin ji avaniyên din de li dû xwe de dane bihiştin, ku wan kar ji bona zanistiyê dane bikirin. Di rojgarîya wî de Gewreyê Zanistvanan Şêx Heyderê Mayî bû. Sulêman Beg li Herîrê jî de ji destên Bebe nehate birizgarkirin û wan ew zor dane bitengavkirin. Wî di Temenekî heftê salî de Fermana Xwedê date bicîanîn û ew li Herîrê jî de hate binijandin.

³⁰⁴Derbarê zînetên serpereştiya Melbenda Rewadizê de di sala 1919 z. de Raportekî Ingilîzî hatiye binivîsandin û ew di sala 1920 z. de li Begdadê de hatiye biçapkirin Di wî raportî de Kurtîyeke mêjûwa Soran ji sala 1040 k.- 1630 z. de têtê bidîtin. Ew Navê Begzadeyên Soran bi Mîran Beg ve dide bidestpêkirin. Ji vê wer têtê biderkevtin, ku Navê Mîre Beg, renga, ku ew navê Kurê Sulêman Beg be, ji bona Xanedana wî bi Nav û Nîşan ve hatiye bikirin. Tevî ku em Maka vî Raportê hanê jî nizanin, bi neçarî ve ji bona peyivandina li ser mêjûwa duwayî Soranî de divê em sûd ji xwe re jê bidîn bigirtin.

Li gora goyêke cihî de ev Begê hanê di demekê de di navbera wî serdarîya Begdadê hatîye bitêkçûn û ew hatîye bigirtin. Ew ji bona binê zindana Begdadê hatîye biavêtin û ew li wêderê de hatîye bimirin. Di wê Pêle de Xanzada³⁰⁵ Xweha wî serpereştîya Mîrneşînîyê daye bikirin û wê pir Şopên Qencîyê li dû xwe de dayite bihiştin.

Elî Begê Sulêman Beg berbestîya hêrîşa Bebe pê nehate bikirin û wî Mîrneşînîya xwe di sala 1192 k.- 1778 z. de ji bona Gundê Kalîfan, yê ku ew li dola Alana de di ber devê Derbendê Rewanduzê de tête bikevtin, date bibirin. Li paş de Derbendê Rewanduz bi navê wî bi navê Gelîyê Elî Beg ve hatîye binavkirin. Wî li paş de ew li herdu Seran de beramber bi hev ve bi keleha Serderya û Sereşeme ve date bisengînkirin. Herwehajî wi li nava herdu avên Rewanduz de li Balekiyan-Balekî jî de kelehek date biavakirin.

Li dawîya Elî Beg Ogoz Begê gewreyê Kurê wî bî Mîr ve hate bidanîn û wî navînîya mîrneşînîya xwe di sala 1201 H.- 1787 z. de ji bona Rewanduzê date birin. Bere bere wî serdarîya xwe ji bona nava Sîdekan, Hewdiyan, deşta Diyana date bigihandin û wî Eşîrên Filên wan nava jî ji bona jêr destên xwe dane bixistin.

Ehmed Begê Kurê wî jî mîrneşînîya xwe date bifirehkirin. Ogoz Begê Biçûkê Kurê wî jî li ser şuna Bave xwe de hate biçûyîn. Di zemanê Mîrîtiya Mustefa Begê Kurê Ogoz Begê Biçûk de ser li nû de şerê Bebe û Soran date bidestpêkirin. Bebe tanî demekê Navînîya Mîrneşînîyê wî dabûn bidorlêpêçankirin û bi girtina wê ve wan ew dida bitirsandin. Belam Mustefa Beg di encam de leşkerê Bebe date bişikenandin. Ew bi şûn wan ve hate bikevtin û wî kuştareke zor li wan date bikirin.

Li dawî de Mustefa Beg ji bona birîna vî şerê hanê Fatima Xanima Keça xwe ji bona Husên Begê Kurê Muhemud Paşayê Bebe date bidan. Li paş^vê Aşîtiya hanê de wî dest bi çakkirina mîrneşînîyê xwe date bikirin. Wî Teymurê Birayê xwe bi Serdarê Hevdîyan-Hewdiyan ve data bidanîn û wî Yehya Beg jî bi Serdarê Heremên Sîdekan û Biradost date bidanîn û wî Mohemed Begê Kurê xwe jî li şuna xwe de date bidanîn. Ew di sala 1242 k. de hate bimirin.

³⁰⁵Niha Hotêlek nuh bi navê vê Şahzadeya Kurd ve li Havîngeha Şeqlaweyî bi nav û bang ve li Jêrî Iraqê de tête bidîtin. (M. E.).

(Herwehajî hêjî Kavilên keleha wê li nêzîka Hewlêrê de têtin dîtîn. Min Wêne û Filmê wê kelehê jî di sala 1993 de dane bigirtin. Cuma).

Serdarîya Paşayê Kor

Mohemed li dawîya mirina Bavê xwe de herdu Mamên xwe dane bigirtin. Bere bere wî dest bi firehbûna mîrneşîniya xwe ve date bikirin. Wî Eşîrên Şêrwan û Biradust ligel Şorçîyan de ji bona jêr destîya xwe datin bihênanîn. Wî serdarîya Bebe ji Herîrê date biderperandin. Wî bajarê Hewlêrê date bizeftkirin. Wî Eşîra Dizeyî date bisertewandin. Wî Eltun Koprî, Koye û Ranye jî date bidagîrkirin. Wî Zeyê Koyê di navbera xwe û Baban de bi sînor ve date bidanîn.

Mîrza J. Bailie Fraser- C. Bili Firêzer di sala 1834 z³⁰⁶. de ji bona serdana Şino çûbû û wî pêla Mohemed Paşa date bixwendekarîkirin. Wî ji raportê Dr. Ross-Ros, yê ku ew ji Begdadê ji bona dermankirina Mustefa Beg Bavê Mohemed Paşa hatibû, kar ji xwe re jê date biwergirtin. Ew bi kurtî vê dibêje³⁰⁷: Mohemed Paşayê Mîrê Rewadizê mîna hemû Gewreyên Kurdan desthilatîya xwe di pêşî de li ser dereveke biçûk de ji Kurdiastanê date bivedan. Ew pirî jîr û jêhatî bû. Dibêjin, ku rojekê wî bihîst, Birayekî wîyî şêrîn li berdilê wî de ji bona nava Baxekî

³⁰⁶(Ji xwe re temaşeyî Nivsta J. Baillie Fraser, Travels in kurdistan and Mosopotamia, Richard Bentley, New Burlington st. London 1840. bi Zimanê Ingilîzî bide bikirin. Herwehaji ji xwe re li hin ji wergerandina wêyê Erebi ji bal Cafar El-Xeyat, Çapxana El-Mearif, Begdad sala 1964, r. 10-61, Namaye Pêşî ji Ormiyê di 17 Çerya Pêşîn û Nameya duwem ji Sulêmanîyê di yekemê Çerya Paşîn de bide bikirin. Di vê Gera wî de li ser Kurdistanê de ji bona vê pêla hanê pir aghdarîyên bi nêrx û hêja têtin biditin. Her Gervanekî Zanistvan ji vê Nivista vê Gerê dikare ji xwe re pir bi başî ve di Rewş û Zînetê Kurdistanê de û herwehaji di Zînetê Şehrîyarîya Osmanî û Şahînsahîya Iranê de baş dikare bête biliberkevtin. Wergerandina Erebi hemû Nameyên wî nedane wergerandin. Cuma).

³⁰⁷(Min di wergerandina xwe de ji bona vî perçê hanê bêtir û bêtir piştê xwe bi wergerandina Cafer El-Xeyat, Begdad, sala 1964, Nameya Pêşî ji Ormiyê di 17 Çerya Pêşî de, r. 10-28 dayite bidan; jiber di vir de tevaya Nameyê pir bi başî ve hatiye wergerandin. Wî tevaya Nivista wî mîna Naman ji bona Pîreka wî hatiye binardin. Ev Perçê hanê di Dana Kurdî de niye.Cuma).

bê destûra Xwedîyê wî sêvek³⁰⁸ ji xwe re jê date bijêkirin. Paşa bi lez û bez ve ji bona dû Birayê xwe date binardin û wî jê date bipirsîn: Te bi kîjan Destî Sêv dayite bijêkirin? Birayê wî jêre date bigotin: Min bi vî destê hanê ve min ew date bijêkirin. Wî cardî jê date bipirsîn, bi kîjan tilîyan te sêv date bigirtin? Wî got: Min ew bi van tilîyan ve ew date bigirtin. Wê gavê Mîr date bigotin: Divê ew bêtin bijêkirin. Wî destbicî ve tilîyên Birayê xwe dane bijêkirin. Bi rastî ve çîrokeke wisa jî li ser Nadir Şah Şahê Iranêyî Mezin jî têtê bigotin.

Em dikarin hin ji agehdarîyên mêjûyîyî pêla vî Mîrê hanê ji Dr. Ross-Ros, yê ku ew Dektorê Baloxana Ingilîz li Begdadê de bû yê ku ew ji bal Mîr Mohemed Paşa ji bona welatê Soran hatibû bixwestin, bidin biwergirtin. Ew dibêje: "Mohemed Paşa ev Dektorê hanê ji bona dermankirina çavên Bavê xwe Mustefa Beg, yê ku ew hatibû bikorkirin, dabû bianîn. Kesekî ji Bêganî ji bil vî Dektorî û Serheng Tayler serdana vê deverê hêjî nedabûn. Ros ligel Beyazîd Beg Mamê Mohemed Paşa de di 15 gulana sala 1833 z. de ji Begdê de berên xwe wan ber bi Hewlêrê ve dane bivekirin. Wî cudabûneke mezin di navbera Karmendên Turkan û Karmendên Mîrmeşînîyê de date bidîtin. Wî bi herdû çavên serê xwe ve rewş û zînetê perîşanî û belengazîya xelkên gundîyên jêr destê Rida Paşa Walîyê Bedgadê date bidîtin. Pir ji wan gundîyan ji gundên xwe dabûn bibarkirin û bivalakirin û yên mayî ji wan di perîşanîyê û rebenyê de dihatin bijîyandin. Wan her gava ku rê ji xwe re bidana bidîtin, wan gilî û gazine xweyî pir didan bipêşkeşkirin û biderxistin. Hergava ku wan hatina Karmendekî dewletê didan bidîtin, wan xwe jiber çavan didan biveşartin. Lêbelê ew bi destên gulan ve li bajarê Altun Kuprî de, yê ku di nava wî û Hewlêrê de pir gundên ava û xweş dihatin bidîtin. Ji bona pêşîya Bayezîd Beg dihatin bidîtin. Herwehajî gava ku ew ji bona Hewlêrê jî hatin bigihandin. Pêşwazîyeke pir mezin û hêja ji wan re hate bikirin. Di 19 gulana sala 1933 de Dr. Ros ji Hewlêrê ji bona Rewanduzê çû, yê ku ew nêzîka wê pêrgehî Mustefayê Pîr bû. Li paş bi rêkevtina çend demjimaran de di nava çîyayên bi daristan û pir avedan ve ew ji bona keleha Dum Dum hatin bigihaştin, ya ku ew Cî û Wargeha Mustefa Beg bû. Ji vê kelehê deşta

³⁰⁸Di koka xwe de ew di Rûpelê Gera Fraser-Firêser de di Wergerandin Cafer El-Xeyat de di çapa Erbî de li Begdadê de di sala 1964 de ew bi Hinar hatîye binivîsandin. Cuma).

Rewanduzê û Sengînîyên wêyî bi nav û bang ve dihatin bidîtin, yên ku ew demjimarekê ji keleha Dum Dum dihatin bidûrkevtin. Dum Dum keleheke biçûke û ew li ser Tehteke pirî bilind bi sengînî ve hatîye biavakirin û di pesarê wê de gundekî bi du sed malên Perîşan ve têtê bikevtin, yên ku ew di nava dar û baxan de têtin bikevtin. Ji wêderê Rewanduz bi Du hezar ve dihatê biderkevtin û ew mîna Gelehekê di navbera Çiya de Zabê Gewre dihatê dîtin. Rê bi Dr. Ross-Ros ve ji bona serdana bajarê Rewanduzê û gera dorhêla wê pê nehate bidan....

Di dawî de ew li ser Tude de dide biaxivtin, ku ew tiştêkî baş li ser vê Dunyayê de nizanin û cil û bergên perpitî û zivarî têtin bidîtin. Xaniyên wan mîna Axurên Berazan dihatin bidîtin... Cil û bergên dewlemendên wan mîna cil û bergên dewlemendên Begdadê bûn û Cil û bergên Perîşanên wan ji çûtikekî kin, şerwalekî hirîyî fireh û berdilkekê dihatin bipêkhatin.... Her roj êvarê şeş yanjî heşt gundîyan nanê şîvê li mala Mîr dida bixwarin.

Mîr Mustefayê Pîr hatibû bikorkirin û hîç derman jê re nedihate bidîtin. Hoyê korbûna wîna, mîna ku wî bi xwe ve didate bigotin, rojêke pir germ ew bi ser çiyê ve dihatê hilkişandin û wî Berf li ser serê xwe de date bidanîn û ew li ser de hate razan...

Mîr Mohemed Paşa Çar Birayên wî hene, lêbelê Du ji wan Yek Teymur Xan û yê din Sulêman Beg ji bal Mohemed Paşa ji bona binê zindana kelehekê Pênç Demjimara dûr ji Rewanduzê hatine biavêtin. Birayê sêyem Ehmed Beg bû, yê ku ew Serdarê Hewlêrê bû. Birayê Çarem Resul Beg bû û ew Berpirsiyarê Supah bû.... Jiber nebûna Zarokên wîna Resul Bek bi Cîgirvanê wîna dihatê bidîtin....

Wer ji gotinên Dr. Ross-Ros têtê biderkevtin, ku çûna wî ne bi dilê wî bû. Guhpêdan pir pê nehatîye bidan. Ew dibêje: "Serûştîya Kurd bi şer ve hatîye bisitirandin; jiber ku ew di dergûşên xwe de li ser şer de têtin bişîrkirin.... Ew pir bi çavekî nizim ve li serdarîya Begdadê û sipahê wê didin bitemaşekirin. Ew dibêjin, herger ku ji wan re bajar têtê qazanc bihata bidîtin, dê Turkan di ruwên wan de ji bona vekirina bajêr nikarîbana bes rojêkê bihatana birawestandin. Wan hin caran kêş ji xwe re ji bona vekirina Hewlêrê û Altunkuprî dane bidîtin. Bes û bi tenha ve vekirina Hewlêrê bêtir ji Demjimarekê pêve nehate bidirêjkirin. Ew piştî xwe ji bona pêwistîyên xwe bi hîç Welatekî ve ji bil welatê xwe pêve nadin bigirêdan. Hemû Pêwistîyên wan di nava welatê wan de têtin biberkirin. Çiyayên wan zor ji bona liberxwedanê sengînî û ew zor li ber Bêganên Vekirvan de pir dujwar têtin bidîtin....".

Dorhêla Hewlêrê ji bal Paşa ve ji bona Şêxên heremê ji bona hılanîn û bidanîna wan bi şêweyê derebegîyî cihî ve hatiye bidan. Herwehaji Eşîra Teyî Erebi jî li jêr destîya Paşe de tete biditin û ew jê re pir Peyan ji bona leşkerê wi dide birêkirin, yê ku ew niha li hêla Akrê de tete biwarkirin....

Mîna ku tete bidiyarkirin, xelk ji Paşê didin bihejkirin, yaji ew jê têtin bitirsandin. Dibe, ku evaya ji sertbûna serdariya wîna tete biderkevtin. Pir kêr li ser dizîyê de tete bibihîstin. Hîç derîye ji tirsan di şevê de nayête bidadan. Tevlivêjî de pir kêr di nava wan de tawankariya bidarvekirinê tete bicîanîn. Belê dest li ser dizîyê de tete bijêkirin û pê jî li ser reva ji Serbazîyê de tete bijêkirin. Çavek yanjî herdu çav li ser tawankariyên din de têtin biderkirin.

Rojekê ji rojan Şêxekî ji Şêxên Eşîra Erebiyî Tey³⁰⁹ ji bona nava welatê Mîr hate bipenahidekirin, piştî ku ew ji hêla xwe ji bona derbaskirina Diclê ji bal Eşîra Cerbayî xurt ve hate bineçarkirin. Ew li wêderê de bi xweşî û bextiyarî ve li jêr saya qanûn û yasayên Mîr de hatin bijîyandin. Belam ew ji wê jîna xweş û bêdeng ha bibîntengkirin. Gave ku Kerwanekî mezinî dewlemend di ber Konên wan re hate biderbaskirin, av bi ser devên wan ve hate bikev. Ji nişkêve wan xwe bi ser wî ve da bidadan û wan ew kerwanaya da biraw û birûtîkirin. Belam di roja duwem de hêjî êvara wê nehatibû bidawîkirin, Nîv destekî ji Kurdan bê destur ji bona nava konê Şêx hatin biderbaskirin û wan serê wî bi bêdengî ve li ber devê kon de dane bijêkirin û ew careke din ji bona cihê xwe hatin bivegerandin.

Gava ku Dr. Ross-Ros li bajarê Hewlêrê de bû, ew Mêvanê Birayê Mîr Ehmed Begê Mîrê Serdarê Hewlêr bû û jê re pir rêz û hêjabûn lê hatin bigirtin. Li wêderê de Sultan Beg Ehmed yekek ji Serokên Serbazan ji bona serdana wî hat û wî date bizanîn, ku leşkerê Paşê ji panzdeh tanî bîst hezar Serbazan tete bipêkhatin û ew li Akrê de bi bê karî ve dihatin biwarkirin; jiber ku wan ew berî demekê dabû bigirtin....Paşa bi xwe ve rêberîya Leşkerê xwe ji bona hêrîşê date bikirin û wî keleh di nava sê demjimaran de date bigirtin, piştî ku wî bes û bi tenha ve sed û pêncî Serbaz dane biwindakirin. Kurdên Imadîyê ji vê hêrîşa xurt û ji nivşkê

³⁰⁹(Weha li nik Fraser-Firêser de di Dana Wergerandina Erebi de, r. 21 de hatiye. Herwehaji hemû Pereçên tên jî ew jî ji vê Dana Erebi têtin biwergirtin. Cuma).

hişên xwe ji serên xwe dane biberdan û wan cih bi bê şer ve dane bivalakirin.

Di roja 30 gulanê de nameyek ji Paşa hate bigihaştin, ku ew têde bi mana Dr. Ross-Ros ve li Hewlêrê de dide bifermankirin, tanî ku ew wî bide bixwestin. Herwehajî divê ku jêre pir rêz û hêjabûn bête bigirtin. Vê hişt, ku zîneta jiyana û bînedana wîna bête bibaşkirin. Di 6 axle^{vê} de xeber hate bigihandin, ku zînet li Imadîyê de hatin bisafîkirin. Seyid-Seid Paşa dev ji Cihê xwe date biberdan û Musa Paşa ji bona Cihê wî hate bidanîn. Herwehajî Selîm Paşa ji bona li ser Akrê hate bidanîn; jiber ku tevaya welatê Badînan ji bona jêr desthilatîya serdarîya Rewanduz hate bikevtin, her tişt bi careke ve hate bibêdengkirin...

Di dawî de di Sê Yulyo-Temûzê³¹⁰ de fermana Paşa ji bona binardina Dr. Ross-Ros ji bona Baregeha wîyî Leşkerî li Akrê de bête bigihandin....Dr. Ross-Ros ligel wî de hate civandin û ew li ser wî de dibêje, ku ew nêzkîa çil û pênc salî tête biderkevtin. Ew Mirovekî dirêjî lihevhatî ye. Ew pir ji qencîyê dide bihezkin. Ew rusipî ye û nîşanên Xuraya li ser ruwê wî de têtin bidîtin. Çavekî wî kor bûye û ew hatîye bikûrkin. Rêya wî Duwanzdeh Bosa dihate bidirêjkin. Ew qehwengekî sivik bû. Jêrî wê nehatibû bişehkin; jiber vêjî ew di nava hev de hatibû bibadan. Cil û bergên wîyî din bi rêk û pêk bûn. Lingekî wî dihate kulandin; jiber ku ew ji bal Hespekî xwe ve hatibû pêndandin. Ew bi dengekî nizim ve dihate peyvandin. Ew ligel Dr. Ross-Ros de bi dûr û dirêjî ve çend caran li ser Danavên giştî de hate biaxivtin. Wî pîrsa şeweyê Xwendin li Ingilistanê de, Oldarîya Tudên Hindistan û Çênê jî jê date bikirin....Wî dixwest, ku ew Pêwendîyên me ligel Iran û Rusa bide binaskirin. Herwehajî wî pir caran pîrsa pir tiştan dida bikirin, mîna çawa bi karanîna dermanan û kêrên têtin bikirin. Çawan lê dana dil di nexweşîyê de tête bidîtin. Çawan mirina Reş û Kolêra têtin biberam-berkin û bidermankirin. Li paş de ew ji bona ser pîrsên ceng û şer hate biveguhêstin....Ew berî biderkevtina ber beyanê bi carekê ve nedihate birazan; jibervêjî ew tanî Demjimara Neh yanjî Dehê Berî Nivro dihate birazan.

³¹⁰(Di Wergeradina mêjûwa Kurd û Kurdistanê Erebi de, r. 409 ,410 Mêjû ligel Wergerandin Fraser-Firêserî Erebi de, r. 22 de nayêtin bilihevderkevtin. Min mêjûwa Wergerandin Fraser-Firêserî Erebi dayite biwergirtin; jiber ku ew wê rastir didim bidîtin. Cuma)

Hêza wîyî çekdarî li kar de, mîna ku Dr. Ross-Ros date bizanîn, bi deh hezar Mêr ve dihate biderkevtin. Ev jî Nîvê wê dihate biderkevtin; jiber ku wî Peyên xwe destura wan ji bona malên wan dabû bidan, da ku ew paleya xwe bikaribin bidin bikin. Di bargeha wîyî sipahê de hîç rêk û pêkî di nava sipahên wî de nedihatî bidîtin. Bes û bi tenha ve rêk û pêkî di nava bazînê kombûna çadirên biçûk de di dorhêla çadira Paşê de bidîtin. Di nava wan çadiran de Ss hezar Pasevanên wîyî taybetî dihatî bidîtin, yên ku ew herwehaji di wê demê de bi xwe ve jî navmalîyên wî bûn. sipahê wî Peyedar bi tiving û xenceran ve dihatî biçekkirin û sipahên wîyî Suwarî bi rim û xenceran dihatî biçekkirin. Her Serokê Êlekê bi tenha xwe ve çadirên Êla wî li dor û berên wî de hatibûn bivedan. Vî şeweyê bivedana Çadiran sipehîbûna Supahgah dida binaşîrînkirin, belam li gora rêzanî Supahîyî Ewropî de Jimara wî wer bi Pêncî hezar Mêr ve dihate biderkevtin. Lêbelêjî tevnebûna vê rêk û pekîyî jî bê dengbûnê xwe li ser Supahgah de dabû bipoşandin. Herwehaji her Mirovekî dikaribû di nava pênc deqîqan de ji bona cihê xweyî nîşakirî bihata bigihaştin. Mirovan jiber xwe her roj xwe fêrî Rimbaziyê û lêdana nîşanê didan bikin. Her êvarî ji Sed tanî Du Sed Serbazî ji Eşîrên cuda de di nava Konê Paşê de dihatî bişîvînkirin. Di nava Supahgeh de hin ji Dilîlên bestandî bi zincîrên hesin ve di host û lingên wan de dihatî dîtin. Dr. Ross-Ros dibêje , Ku paşa her gav tevaya talanîyê û bidestkevtîyên Cengê bi buhayê Du qatî ve dida kirîn.

Di roja 8 Yulyo-Temuzê de Dr. Ross-Ros dev ji Supahgahê Paşê date biberdan û wî rêya Musilê date bigirtin. Wî li alîyê dinî Zab de Sed Suwarên Ereb ji Êla Bavê Sulêman bidîtin, ku ew likarin, da ku ew ligel wî de di nava welatê Mîrê Rewanduzê bêtin biçûyîn. Wî ji wan re got, ku ev Sed Suwar ji bona ligel çuna wî de zorin. Belam Serokê van Siwaran ew date biliberxistin, ku Fermanên Mir li ser wî vê jimarê didin bineçarkirin û ew nikare dev ji Yek Mêrî bide biberdan. Dr. Ross-Ros ji xwe re kês date biwergirtin, ku ew di navbera cudabûnên rabûn û rûniştinên Karmendên vî Paşê hanê û Karmendên Turkî de bide biderxistin. Di wê bêhna ku ew ji bona nava xakê jêrdestîya Osmanî hate bikevtin, ew bi daxwaza bexşîşan hate bibarandin. Wan ew ji tevaya hilgirtîyên wîna dane bitazîkirin û hêjbêtir wan Xûrîyan tanî vihê rûniştina wî jî dev jê nedan biberdan. Wan her û her bêtir je didan bixwestin. Lêbelê di nava welatê Rerdarîya Rewanduz de hîç bexşîş nedihate bidîtin. Weha Dr. Ross-Ros di navbera hemû alîyekî ji alîyan

de di navbera serdarîya Elî Paşa di Begdadê û serdarîya Mîr de date bikirin. Wî başbûn bi serdarîya Mîr ve date bidan. Wî date biderxistin, ku hemû peyvdarîyên bêbextîyê bi eşkere ve beramber bi Elî Paşa têtin bigotin. di gava ku di hemû layekî de pesin û şabaşî ji tevan bi eşkere ve ji bona Mîr têtê biderxistin.

Tanî vî sînorê wisa ez dê dev ji hatinên di rojên Dr. Ross-Ros de bidim biberdan. Lêbelê hemû agehdarîyên, yên ku ew ji bal piranîya Mirovên agehdar ji min re hatin bibigotin, ligel piranîya dirêjîyên hatinên rojanên Dr. Ross- Ros de têtin bilihevkin. Kesîtiya Mîr û Sincîyên wîna di karên wî de têtin biderkevtin. Ew bê sînor bi dilbijok ve têtê bidîtin û ew guh bi rêyên bigihandina mebest û dilbijokîya xwe nade bidan; jiber bi her awayî ve ew dixwaze, ku ew bi mest û dilbijoka xwe ve bête bigihaştin Ew pir jîr, zikreş û gûmankirî têtê bidîtin. Tevî dadwerîya wîyî bi rastî ve, ya ku ew hîç ji şelavîyê nade bihezkin, ew bi bîr û bawerîyên xwe ve dide bigaltekirin, da ku ew bêtir û bêtir dilbijandinên xwe bide bitêrkirin. Hêjî bêtir ew mêldarê rijandina xwînê niye, ku Mirov bi hovîtî û dirî ve yanjî bê hoyî bêtin bikuştin. Tevlivêjî ew nade bidilovanîkin, tev li giringbûna wê jî gava ku pêwistî vê jî bide bixwestin. Tête bigotin, ku Êlekê ji Êlên Kurdan bi xurtî ve şerê wî di dorlêpêçana Imadîyê didane bikirin. Li paş girtina Imadîyê jî de wan dev ji şerê xwe ligel wî de nedan biberdan. Wî sipahê xwe bi ser wan ve date birakişandin. Wî zora wan date bibirin. Wî her Mirovekî ji wan bi destên wî ve hate bikevtin, wî ew dane bikuştin. Weha jimara Kuştîyên wan bi hezaran ve hate bigihaştin. Wî ev karê hane date bikirin, da ku ew xelkên din jê bide bihîn û bifrêkin.

Bes û bi tenha ve kîna Mîr ji bona wan Bêganên dihate bigihandin, yên ku ew bê diyarbûna kar û barên xwe jê re di nava Welêt de dihatin bigerandin. Lêbelê Bazirgan, Barkêş û xelkên welatên dorhêla wî bê pasport di nava welatê wî de dihatin û diçûn. Belam Mirovên ji dîrhatî û bi taybetî ve ji wan welatên, yên ku wan rojekê ji rojan dujminayetî beramberî wî dabûn biderxistin, divabûn ew bihatina bigirtin yanjî bizindankirin û li wan de mîna bêbextan bihata bitemaşekirin. Min ji xelkê date bipirsîn, magelo dê çi bi serê min ve bête bikirin, ger ku ez bê biwergirtina destûrê ji bona nav Welêt bêtim çûyîn? Berseva tevan li ser vê pêrabûna hanê de dihate bidan, ku ev pir bi dînitî û kurtbînî ve têtê bidîtin; jiber ku ew Mirovekî bedreman têtê bidîtin. Dibe, ku ew min bi bêbext ve bide bidanîn û ew reftareke xerab ligel min de bide bikirin; jiber ku ezê ji bona nava Welat di Rêya

Tebrîzê de bihatama bikevtin. Gava min bi xurtî ve xwest, ku ez bizanibim, bê ka ew dê çi reftarê ligel min de bide bikin. Wan ji min re gotin: dibe, ku tu di cihekî pir sengîn de bête bigirtin, tanî ku Mîr ji min çi tiştê bizanibe, ji xwe re bide biwergirtin. Li paş de dibe, ku ew te ji bona Derveyî Welêt bide biderkirin, bêyi ku tu hîç tiştê ji Welêt bide bidîtin. Dibe, ku tu sertîyekê di nava welatê wî de beramberî xwe nede bidîtin; jiber ku ew naxwaza nav û bangê xweyî baş bide bixerakin. Lêbelê dibe, ku tu di rêya biderkevtina xwe de ji welatê wî ji bal Çetan bête biêşndin. Evaya jî bi rastî jî pir bi hêsanî ve dibe bête bikin; jiber di Welatekî wehayî tevlihev de bê ser û binî karên wetov pir bi hêsanî ve dikarin bêtin bikin.....

Lêbelê daketina wî ji ser serdarîya pir bêtir cîhê gûmanê lê tête bikin. Hin dibêjin: ku ew bi darêzorê ve ji bal Kurê xwe hatîye biavêtin. Herwehaji Hinekî din dibêjin, ku wî date bibawerkirin, ku dê Kurê wî jê Mezintir bête bidîtin; jibervêjî ve Kalê pîr bi dilê xwe ve dest ji Serdarîyê date biberdan û wî xwe dûrî kar û dilbijandinên vê dunyayê date bikin û wî Kurê xwe li şûna xwe de date bicîkin. ... Mohemed Paşa cihê pîyên xwe bixurtî û sertî ve date bigirtin. Tevaya Serdarîyê di bajarê wîyî Rewanduzê de bi carekê ve jê re hate bideskevtin. Wî dest bi xurtbûna desthilatiya xwe ve date bikin û wî xelk li dor û berên xwe de ji bona şerên hatî de dane bikomkin. Lêbelê vejandina wîna bi cenga di navbera Îran û Rusya de date bidestpêkin; jiber Şahzadeyê Cihgirê Şah hate bineçarkirin, ku ew hêz û hinerên xwe ji bona beramberkirina dujminekî bi tirstir li ser welêt bide bikişandin, yê ku wî ew ji bona nabûdkirina Mîr bi serhevdû ve dabûn bikomkin. Mîr ji vê kêsa hanê kar ji xwe re date biwergirtin, nebes tenê wî heremên, yê ku Şahzadeyê Îranê ew jê dabû bibêpişk û bibêparkirin date bigirtin, lêbelê jî wî heremên Rojava û Jor jî dane bigirtin. Wî bi vî corî ve dikarî bû, ku ew piranîya Beşê gewreyî Jorî Nava Herdu Çeman bide bigirtin. Herwehaji pêrejî wî tevaya deverên dirêjkirî ji Hewlêrê tanî Kerkukê di alîyê Rojhilatî Diclê de date bizeftkin.

Bi rast û durustî ve niha bêtir ji pêncî hezar Mêr di bin jêr destîya wî de têtin bidîtin. Bêtir ji nivên wanî baştir ve bi rêk û pêkî ve mehanên wan ji wan re têtin bipêşkeşkin û ew bi rengehî hergavî ve têtin bikaranîn; jiber ku ew wan hêjî ji bona vegirtina Heremên Sengîn li ser wî de dide bikaranîn. Weha bi vî rengî ve welatên jêr destên wî bi lez û

bez ve têtin bifirehkirin. ...Nîvê dinê Leşkerê wî ji Peyên Eşîran dihate bipêkhatin".³¹¹

Walîyê Begdadê Elî Rida Paşa beramber bi hêz û hinera Mîrê Kor ve hîç pê nehate bikirin. Ew neçar bû, ku ew ligel wî de îşê xwe bi şîrînê ve bide birandin. Ew bi serdarîya wî ve hate birûniştin û wî nîşana Mîrê Mîran jî ji Istenbolê jê re date bisitendin.

Di sala 1249 k.- 1833 z. de Mohemed Paşa Leşkerekî baş û bi rêk û pek ve date pêkanîn. Wî bi dilbijandina Musa Paşayê Badînan ve jê re ruwê xwe ber bi Badînan ve date bivedan. Li dawîya çend şerekî de ligel Ismaîl Paşayê Badînan de wî Akra date bigirtin û ew li wê de ji bona ser Imadîyê hate biçûyîn. Wî Seîd Paşayê Serdarê wê date bidîlkin û Bajar jî date bizeftkin. Li paş de wî ruwê xwe ber bi Yezîdîyên alîyê Başîqî ve date bivekin. Wî kuştareke zor li wan de date bikirin. Wî Elî Begê Serokê wan jî date bigirtin û wî ew ji bona Rewanduzê date binardin û wî ew li wê derê de du salan date bizindankirin û li paş de wî ew date bikuştin. Bi goyekê ve ew li vê derê de wî ruwê xwe ji bona Cezîra Ibin Umer date bivedan û wî Mêrdîn û Nesêbîn jî li Bedirxaniyan de date bizeftkin.

Bi kurtî ve Mohemed Paşayê Kor di demeke pir kêm de wî gelek welat dane bidagîrkin. Ji Ranyê û deşta Pişder tanî Nisêbîn û Mrêdînê û ji Keleşînê tanî Mexmurê serdarîya wî dihate bikirin.

Bi vî rengî ve bi serkevtin û xurtbûna Mohemed Paşayê Kor serdarîya Osmanî date bitengnavkin. Sultan Mehmud Serek Wezîr Mustefa Reşîd Paşa bi leşkerekî zor ve ji bona ser wî date binardin û wî Elî Rida Paşayê Begdadê û Mehmud Paşayê Musilê jî ji bona alîkarîya Reşîd Paşa datin bikarmendkin.

Gava ku Mîr Mohemed Paşa wisa zanî, wî xwe ji bona Rewanduzê date kişandin. Wî li wêderê de xwe ji bona liberxwedana xwe date bilikarxistin. Leşkerê Serek Wezîr li dawîya bizeftkirina Badînan de ruwê xwe ber bi Rewanduzê ve date bivekin. Elî Rida Paşa û leşkerê Musilê jî berên xwe ber bi Hewlêrê ve datin bivedan. Beşekî zorî leşkerê

³¹¹(Bigir tev de ji Nameya wîyî Pêşî ji Ormiyê di 17 Çêrya Pêşîn de di sala 1834 de, r. 10-28, ji Nivista Wergerandina Erebî, Çapa Begdadê sala 1964 de hatiye biwergirtin. Ez hêvîdarim, ku ez dê rojekê jî Nameyên wîyî Taybetî, yên ku ew bi Kurdan ve têtin bigirêdan, bidim biwergerandin.Coma).

Serekwezîr û Elî Rida Paşa ji Eşîrên Kurd bûn Ev Herdu Orduwên hanê li Deşta Herîrê de berengarî hevdû hatin bikirin. Mîr Mohemed Paşa Gelfîyê Elî Begê dabû bigirtin. Serekwezîr ligel wî de date bidan û bisitendin. Wî ew ji bona Xwînrijandina Musulmanan û biderkevtina ji fermana Xelîfe date bizinharkirin û wî girawkirin pê datin bidan. Li ser van de Mîr Mohemed Paşa xwe ji bona ber destên Mustefa Reşîd Paşa date berdestkirtin. Ew ji bona Istenbolê hate birin û li wêderê de lê hate buhurandin û ew hate bivegerandin. Belam li ser nivîsîna Elî Rida Paşayê Begdadê ew di sala 1253 k. de li rêya Terabzûne de hate bigirtin û bikuştin³¹².

Li dawîya Mîr Mohemed Paşa de Ehmed Begê Birayê wî bi Serdarê Soran bû û Resul Paşayê Birayê wî jî bi Serdarê Imadîyê bû. Ehmed Paşa li duwayê Du salan de ji bal Kurmamên wî hate bikuştin û Sulêman Begê Birayê wî bi Mîr ve hate bidanîn. Belam bi hoyê

³¹²Gava ku Mécêr Milington di sala 1870 z. de ji bona Wanê hate çûyîn, Resul Paşa li wêderê de Walî bû. Wî jê re biserhatinên Birayê xwe bi vî rengî ve da biveguhestin: "Li nêzîka sala 1834 z. de bû, ku Mohemed Paşa xwest, ku ew welatê xwe ji nava destên serdarîya Osmanî bide birizgarkirin û ew wî ji bona jêr serdarîya Xanedana xwe bide xis. Mohemed Paşa nişanên Vekirvan û Serpereştvan di xwe de didan bikomkirin. Wî dikarîbû bi Ordowê xweyî Kurdî ve welatên Dirawsên xweyî Kerkuk û Musil jî ji bona jêr desthilatîya xwe bide anîn. Resûl Paşa bi xwe jî ve Komandarê Leşkerê wî bû û herwehaji ew Şûngîrê wi bû. Dergehê Bilind Leşkerek li jêr Serpereştîya Reşîd Paşayê Ser Serbaz de, yê ku ew Dostê Mohemed Paşa bû, ji bona ser wî date binardin. Belam Serdarîyê dixwest, ku ew vê heraya hanê bê şer bide birin. Li jêr perda dostanîyê de Bêbextî li Mohemed Paşa de hate bikirin. Mohemed Paşa ji bona nava dafên Bêbextîyê hate bikevtin û ew ji bona gift û goyê ji bona Baregeha Reşîd Paşa hate çûyîn. Belam ew hate bigirtin û ew ji bona Istenbolê hate binardin. Şehrîyar zor rêz û hêjabûn jê re date bikirin. Dergehê Bilind date bibiryardan, Ku Mohemed Paşa bi Walîyê tevaya Kurdistanê ve bête bidanîn û Desthilatîyên pir mezin jî pê hatin bidan. Bi vî soz û biryarê ve ew suwarî Keştayeke Cengiyî Turkî hate bikirin û ew ji bona welatê wî hate binardin. Eve Sî û Pêc Salin, ku Mohemed Paşa li Istenbole de hatiye biderçûn. Belam ew hêjî bi welatê xwe ve nehatiye bigihaştin. Li hîç cihekî de Kesekî ew nedaye bidîtin. Xwedê dizane, bê ka çi bi ser wî û Pênc Peyên wî ve hatiye bikirin.

Li dawîya Mohemed Paşa Resûl Paşa bi xwe û Leşkerê xwe ve xwe date biberdestkirin. Navekê ew li Begdadê hate daniştin. Li şerê Qirim-Kirim de wi serdarîya Leşkerekî Suwarîyî Kurd dida kirin. Wî di wî eşrî de karên mezin dane kirin. Li dawî de Serdarîyê ew bi Ostandarê Qarsê ve date bidanîn û li Paş de ew ji bona Ostandarê Wanê hate biveguhestin". (Jiyaneke Hoviti di Kurdistan de, r. 85).

bêkarîbûna wîna ve bes şeş mehan tenê Mîrîtî pê hate bikirin. Li paş navekê de û li ser hêvîkirina xelkê de û bi alîkarîya Serdaryê ve Resul Paşa ji Imadîyê hate bihatin û wî mîrîşînî bi destên xwe date bigirtin. Li dawîya heft salan de bi bê dengî û aramî serdarikirin, dewleta Osmanî li ser nedana Perên Mîrîtî Leşkerek bi ser ve date rakişandin. Li dawîya Du şeran de li Dêre û Xelîfan de wî xwe ji bona Rewanduzê date gişandin. Li wêderê jî de li ser tengavkrina dewleta Osmanî hate bineçarkirin, ku ew ji bona Şino bête biçûyîn. Pênc salekî li wêderê de ew ma. Mîrîşînîya Soran jî mîna Melbendekê rast û rast bi jêr serdarîya Osmanî ve hate bikevtin. Li dawî de û li ser hêvîkirina Cîgirê Şahê Îranê de ji bal dewleta Osmanî de lê hate buhurandin. Ew ji bona Begdade hat û ew li wêderê de hate bidaniştin û jê re ji bala Serdaryê Mehane 7500 Qurûş jê re hatin bidanîn. Li şerê Qirim-(Kirim ji 1853-1856 z. de Cuma) di navbera dewleta Osmanî Rus de ew ji bona xebatê çû. Ew li Erzeromê de bi Komandarê Hêzên Esîrên Kurdî û Hêznê Alîkarên Turkî bû. Ew di sala 1275 k. de ji bona Begdadê hate bivegerandin. Li dawîya çûna Hicaz û Istenbolê de ew bi Ostandarê Wanê ve hate bidanîn. Li dawîya Sê salan de ew ji bona Erzeromê hate çûyîn û ew ji xwe re li wêderê de hate bidanîştin. Di sala 1301 k. de ew li wêderê de hate bimirin.

24. Mîrşeşîniya Baban

Şerefname Beben-Babanên Kenar li Iranê de cihên wan dide bidîtin. Ew dibêje, ku Danevanê vê Binemala hanê Pîr Bodaq bû. Wî bingehê Serdarîyeke gewre û xurt date bidanîn, gava ku wî welatê Larcane³¹³ ji Eşîra Zerza û welatê Soran ji Eşîrên Şîwê³¹⁴ date bisitendin û wî Heremên Meşyagerd û Soldoz jî ji Qizilbaşan date bizeftkirin. Navnişana vî Mrî hanê Bebe-Baba bû; jiber vê jî tevaya vê Binemalê jî bi Bebe yanjî bi Baban ve hate binavkirin. Li paş naveke de li nêçrê de ew ji bal Mîr Sîdî- (rengê, ku ew Kurê Şah Elî be) Serdarê Soran hate bikuştin. Pîr Bodaq Kurdûnde bû; jibervêjî Birazayê wî Bodaq Beg Kurê Restem ji bona cihe wî hate birûniştin. Li dawîya biserdarîkirina du salan de yekekî ji Peyên wî bi navê Pîr Nezer ve jê Mîrşeşîniya wîna date bizeftkirin. Li dawîya mirina Pîr Nezer de welatê koka Mîrşeşîniyê ji bona Destên Mîr Sulêman hate bikevtin û Mayîna welatê Mîrşeşîniyê din jî ji bona nava destên Mîr Ibrahîm hate bikevtin.

Van herdu Mîran di demekê de bi aşîti ve her kesekî di nava welatê xwe de serpereşî dayite bikirin. Belam di dawî de di nava wan de hate têkçûn. Mîr Sulêman Mîr Ibrahîm date bikuştin û wî Beşê welatê wî jî date bidagîrkirin. Wî yanzdeh salan serdarîya herdu layan date bikirin. Mîr Sulaman Çar Kur û Mîr Ibrahîm Sê Kur li dû xwe de dabûn bihiştin. Ev Mîrşeşîniya hanê di navbera van herdu Xanedanan de her dem û her gav di nava şer û pevçûnan de dihate bidîtin. Di dawî de di pêla Şehrîyar Sulêmanê Qanûnî de (ji 926-974 k. de) Senceq-Melbenda Merge bi destê Xidir Beg ve mabû. Ev Xidir Beg navê Mendalekî Kurê Mîr Husên Kurê Sulêman Beg bû. Li dawîya mirina vî Xidir Begê hanê de Xanedana Sulêman Beg bi carekê ve hate bilinavçûn³¹⁵.

³¹³Ew di navbera Rê û Teberistana Kevnar de Navîniya Heremekê bû.

(Renge, pêwendiyek di navbera vê Navîniya dûr de û Danavê de neyete bidîtin. Belam bi rastî ve tê bidîtin, ku ev peyva hanê ji Lahîcan (Lacanê Cuma) hatiye biveguhertin. Bi rastî Lahîcan li herema Sacebraqê tete bikevtin, ya ku ew jî bi cihên Zerza ve tete bidîtin. (M. E.).

³¹⁴Wer di koka xwe de ev hatiye binivîsandin, belam ew wer di Şerefname de hatiye binivîsandin: "Wi Sîwê û Meşyagerd ji Soran û Wilayeta Seldoz ji Qizilbaşan date bisitendin....hd..(M. E.).

³¹⁵Li gora agehdarîyên goyên Şerefname de divê Xanedana duwemî Bebe di

Mîrneşîniya Bebeyî Dawî

Dibêjin, ku binaxeyê vê Mîrneşîniya hanê ji bal Feqe Ehmed hatîye bidanîn û ev Mîrê hanê ji Malbata Soran bû ew ji Eşîra Nur El-Dînîyî Pişder bû. Derbarê biserguzeşte vê Mirovê hanê hin goyên nav Pişder têtin bidîtin. Bi kurtî ve Feqe Ehmed gelek Kes li dor û berên xwe de dane bikomkirin û wî nav û nîşana Bebe bi xwe ve daye bidan û bere bere wî hêz ji xwe re dayite bipeydakirin. Li duwayî de Sulêmanê Bebeyê Kurê wî cîgehê wî ji xwe re dayite biwergirtin û ew bi danîvanê koka vê mîrneşîniyê ve hatîye bidanîn. Ew zor aza û bi rêk û pêk bû. Wî ji sistî û bêkarîya serdarîya Erdelan de ji xwe re date bikarkirin û wî di sala 1106 k.- 1694 z. de hin cîgeh ji Erdelan date bidagîrkirin. Belam di sala duwayî de Leşkerekî zorî Îran û Erdelan ji bona ser wî xwe dane birakişandin. Ew hate şikenandin. Li dawîya vêna de Sulêman Beg ji bona Istenbolê hate çbiûyîn. Li paş navekê de ew bi Ostandarê Edernê ve hate bidanîn û ew li wêderê de di sala 1115 k. de hate bimirin.

Li dawîya Sulêman Beg de beşekî ji xakê Bebe bi destên Eşîra Zengene ve hate bikevtin û beşek jî bi destên Kurên Sulêman Beg ve hate bi mayîn. Ji van Kuran Bekir Beg hate biserkevtin. Wî bere bere welatê Bebe date bigewrekin û wî sînorê xwe ji Çemê Sîrwanê tanî Zeyê Koye date bigihandin.

Wer tete bidiyarkirin, ku Bekir Beg çavên xwe ji bona vekirina Kerkukê dabûn biavêtin; jiber vê jî ew ligel serdarîya Osmanî de hate têtçûn, Leşkerê Begdadê ji bona ser wî hate binardin û w di sala 1129 k. de hate bikuştin. Pênc salan xakê Bebe li jêr serpereştîya serdarîya Osmanî de hate bimayîn. Di wê navê de Xane Paşayê Birazayê Bekir Beg hêdi hêdi ligel serdarîya Begdadê û Peyên wî de hate birêkkevtin. Di sala 1134 tanî radeyekî wî welatê Bebe ji bona jêr serdarîya xwe date bihênanîn

bidestpêkirina sedsalê Yanzdehemînî Koçî de hatibe linavçûn. Xanedana Sêyemî Bebe di dawîya sedsalê yazndehemînî koçî de û ew li Fiqe Ehmed de hatîye bipeydakirin. Li gora vêna de di navbera Xanedana Mîr Sulêman û Feqe Ehmed de bes û bi tenha ve demek Şêst Heftê Salek tete bidîtin.

Xane Paşa ligel Hesên Paşayê Walîyê Begdadê de ji bona şerê hate biçûyîn. Beramber bi vê çûna hanê ve mîrneşîniya Erdelanê bi ser mîrneşîniya wîna ve hate bivekirin. Di şerê Eşref Xanê Efxanê û leşkerê Osmanî de di sala 1139 k. de wî layê Eşref Xan date bigirtin û ew bi hoyê şikenandîna Leşkerê Turk ve hate bikirin. Tanî destpêka pêla Nadir Şah Erdelan di destên wî de mabû û welatê Bebe jî bi destên Xalid Paşayê wî ve mabû. Di zemanê Xalid Paşa de Mîrneşîniya Bebe û Soran bi şer ve hatin bikevtin û Beşê Koye bi destên Bebe ve hate bikevtin.

Nadir Şah di sala 1143 k. de Erdelan ji destên Serdarê Bebe date bisitandin. Di sala 1156 k. de wî welatê Bebe ji bona Selîm Paşayê Kurê Bekir Beg date bidan. Serdariya Begdadê jî xwest, ku ew Sulêman Paşayê Kurê Xalid Paşa bi ser welatê Bebe ve bide biserdarkirin. Ev dxwaza hanê bi hoyê şer û merêkî zor ve hate bikirin.

Sulêman Paşa Walîyê Begdadê di sala 1164 k. de bi çar qonaxan ve li Jorî Begdadê de ligel Selîm Paşayê Bebe date bişerkirin û wî ew date bişikandin. Wî Sulêman Paşayê Bebe bi Serdarê xakê Bebe ve date bikirin. Vi Mîrê han Çardeh salan date biserdarîkirin. Demekê jî ew ji bal Mohemed Paşayê Kurê de Xane Paşa û Selîm Bekir Beg hate bisergêjkirin û hin caran jî welatê wî jî ji destên hate biçûyîn. Di dawî de Walîyê Begdadê di sala 1174 de leşkerê Mohemed Paşa li ser çemê Narîn de date bişikandin û Mohemed Paşa hate bilinavçûn. Selîm Beg jî çend caran ji bona xwe bi ser welatê Bebe ve date birakişandin, belam hîç pê nehate bikirin.

Li dawîya mirina Sulêman Paşayê Walîyê Begdadê de Sulêman Paşayê Serdarê Bebe li ser pirsiyara nedana miravên mîrî de ligel Walîyê Begdadêyi nih de hate bitêkçûn. Wî di sala 1175 k. de bi leşkerekî ve ruwê xwe ber bi Begdadê ve date bivedan. Li nêzkaî Kefrî de ew ligel leşkerê Begdadê de bi şer ve hate bikevtin. Belam ew hate bişikestî û ew ji bona Îranê hate çbiûyîn. Li wêderê de ew bi Ostandarê Erdelanê ve hate bidanîn. Belam li dawîya Du salan de ji bal Omer Paşayê Walîyê Begdadê dîsan ew bi Serdarê Bebe ve hate bidanîn. Demeke wî Serpereştiyeke baş date bikirin. Wî sînore Bebe ji bona Zehaw, Ranyê û Koye date bigihandin. Xalid Beg yaxud Elî Begê Kurê wî jî Serdarê Erdelan bû. Li dawî de ew di sala 1178 k. de li keleha Qere Çewalan de bi kuştin ve hate biçûyîn.

Li dawîya Sulêman Paşa de Mohemed Begê Birayê wî bi Serdarê Bebe ve hate bikirin. Ew li paş navekê de ligel Ehmed Paşayê Birayê xwe de hate têkçûn û bawerîya bi Biserdarîkirina Begdadê ve

nema hate bikirin. Wî serê xwe beramberi wê date birakirin. Di dawî de Walîyê Begdadê Leşkerek bi ser wî ve date rakişandin û wî welatê Bebe jê date bisitendin û Ehmed Paşayê Birayê wî bi Serdarê Bebe ve date bidanîn. Belam zorî pê neçû, Mohemed Paşa ligel leşkerekî Iranîyî xurt de xwe ji bona ser welatê Bebe date bikişandin. Wî keleha Qere Çewalan date bizeftkirin. Di sala 1192 k. de bi yarmetîya Leşkerê Iranî ve welatê Bebe bi destên Ehmed Paşa ve hate bikevtin û ew çend salan bi destên wî ve hate bimayîn. Di gava ku ew di sala 1193 de ligel Leşkerê xwe de ji bona Begdadê dihate çûyîn, ew di rêya xwe de hate bimirin. serdarîya welatê Bebe bi destên Mehmud Paşayê Birayê wî ve hate bikevtin.

Di pêla vî Mîrê hanê de pir şer û pevçûn hatin bivêkevtin. Çend caran wî ruwê xwe ber bi serdarîya Osmanî ve date biveguhertin. Di encam de li Îranê de ew hate bilinaçûn. serdarîya Bebe bi destên Ibrahîm Paşayê Kurê Ehmed Paşa ve hate bikevtin. Vî Mîrê jîr û bi hiş ve şarê Sulêmanîyê date bidurustkirin û navînîya mîrneşînîyê ji keleha Qere Çewalan di sala 1199 k.- 1784 z. de ji bona bajarê Sulêmanîyê wî date biveguhestin. Di sala 1202 k. de Osman Begê Kurê Muhmud Paşa bi Serdarê Bebe ve hate bikirin. Wî bi Leşkerekî ve beşdarîya şerê sertewandina Eşîrên Mutefekî li Jêrî Iraqê de date bikirin. Belam serdarîya Begdadê li dawî de li remana wîyî nebaş de beramber bi wê ve lê hate bigûmankirin. Wê ew date bigirtin û wê ew ji bona binê zindanê date biavêtin. Dîsan wê Ibrahîm Paşa date binîşankirin. Belam serdarîya duwemî vî Mîrê hanê ji Salekê bêtir neda bikişandin. serdarîya Bebe ji bona Eb-Dul-Rehaman Paşayê Mehmûd Paşa hate bidan. Ev Mirovê hanê zor aza, bikar û çavnêrî biserdarîkirinê bû. Bigir wî li dûhevdu de kêr û bêtir bîst û çar salan date biserdarîkirin. Du caran li Derbendê Bazîyan de û carekê jî li nêzika Kufî de ew ligel Leşkerê Begdadê de bi şer ve hate bikevtin. Li dawî jî de li ser Fermana Dergehê Bilind de ew ligel Halet Efendî û leşkerê Musilê de ji bona sertewandina Sulêman Paşayê Walîyê Begdadê hate çûyîn. Li nêzika Demjimarekê ji dûrbûna rê ji bajarê Begdadê wî Sulêman Paşa date şikenandin û Begdad jî date bizeftkirin. Zor wî ji bona Walîyê Begdadê date bihewilbidan, belam serdarîya Osmanî ew pê neda bidan.

Heyamê Eb-Dul-Rehman Paşa zor bi şer û mer ve hate bibuhurandin. Berberî û Dujminatîya ligel Xalid Paşayê Pismamê wî de ew zor dane bixerîkkirin û ew ji bona welatê wî şer û ziyaneke zor bûn.

Ji Nivista Xeraêb El-Eser tête biderkevtin, ku di pêla vî Mîrê hanê de Du Eşîrên Kurdan ji Şahrezorê Zerzarî û Lek hêrîşî ser Eşîrên kenarê Çemê Xaburê dane bikirin û wan ew zor dane biêşandin û li paş de ew careke din ji bona nava cihên xwe li Şahrezorê de di sala 1209 k. de hatine bivegerandin.

Li dawîya Eb-Dul -Rehman Paşa de serdarîya Bebe bi destên Mehmud Paşayê Kurê wî ve di sala 1228 k. de hate bikevtin. Li dawîya Çar salan de bi bê hoyî ve ew ji ser şerdarîyê hate bidaxistin. Belam bi yarmetîya hêza Îranê ve wî Eb-Dul-Lah Paşayê Cigirê xwe date şikenandin, lêbelê wî Mîrneşînî bi destên xwe ve neda bixistin. Di zemanê vî Mîrî de Defterdar Dawid Efendî, yê ku ew bi navê Kolemen Dawid Paşa dihate binavûbangkirin, ji kîna Walîyê Begdadê ji bona layê Mîrê Bebe hatbû û wî bi yarmetîya leşkerê Bebe Begdad ji Seîd Paşa date bizeftkirin û ew li ser wê de bi Walîtî ve hate bikirin.. Tanî demekê di navbera Walîyê Begdadê û Mehmud Paşa de zor bi rêk û pêk bû. Belam li dawî de di nava wan de hate bitêkçûn. Mehmud Paşa bi yarmetîya Îranê ve zor baş xwe date biragirtin. Li paş Penabûna Eb-Dul-Lah Paşa de ji bona nik Şahzade Mohemed Elî Mîrzayê Serdarê Kermaşah di navbera serdarîya Begdadê û Mehmud Paşa de hate biçaktirkirin. Di gava ku Leşkerê Ecem ruwê xwe ber bi Şahrezorê ve date bivekirin, Dawid Paşa leşkerek bi firyada Mehmud Paşa ve date binardin. Belam ev Leşkerê hanê xerab hate bişikenandin û Sulêmanîyê jî bi destên Eb-Dul-Lah Paşa ve hate bikevtin.

Li dawîya gerandîna Leşkerê Îranî û mirina Şahzade Mohemed Elî Mîrza de Mehmud Paşa hêzek date bipêkanîn û wî Eb-Dul-Lah Paşa ji xakê Bebe date biderperandin.

Li dawîya demeke kurt de Begdadê leşkerek ji bona ser Mehmud Paşa datebi rakişandin. Dîsan wî Sulêmanîyê date bicîhiştin. Belam di dawî de serdarîya Begdadê û Îranê di sala 1239 K- de hatin birêkvevtin û Mehmud Paşa bi Serdarê Bebe û Eb-Dul-Lah Paşa bi Serdarê Koye ve hatin bidanîn.

Li dawîya Mehmud Paşa de Sulêman Paşayê Birayê wî bi Serdarê Bebe ve hate bikirin. Wî heşt salekî date biserdarîkirin. Belam wî zor caran Mehmud Paşa date biêşandin.

Li dawîya Mirina Sulêman Paşa serdarîya Bebe ji bona Ehmed Paşayê Kurê wî hate bidan. Ehmed Paşa Şahzadeyekî aza û şahreza bû. Ji bona xurtkirin û firehkirina mîrneşînîya xwewî zor dida biremankirin. Li pêş hemû tiştêkî de wî binaxê leşkerekî rêk û pêk date bidanîn. Her çend jî

Mehmud Paşayê Mamê wî jî ji kolê wî nedihate bikirin û wî zû zû Leşkerê Îranê ji bona ser wî didate hênanîn. Dîsan jî wî li remana xwe de layî neda bidan û wî di sala 1256 k. de bi carekê ve xwe date bidamezirandin.

Beşê dawîyî dewrana Ehmed Paşa ewende diyar niye. Vedibêjin, ku vî Şahzadeyê hanê beramber bi Begdadê ve Serbixwe bû. Di gava dorpêçana Koye de ji bal leşkerê bi nav û bangê Kozlekî Necîb Paşayê Walîyê Begdadê ve ligel Eb-Dul-Lah Paşayê Birayê Ehmed Paşa de wî zor li berxwe de date bidan. Belam li paş de di şevê de teq û toqê di nava Leşkerê Ehmed Paşa de hatin bipeydakirin. Leşkerê wî ji hev hate bibelavkirin û Sulêman Paşa bi naçarî ve ji bona Sulêmanîyê hate bivegerandin. Wî leşker date bikomkirin û ew ji bona Şahrezorê hate çûyîn, da ku ew Leşkerekî nuh ji Cafan³¹⁶ bide bilikarxistin. Tanî ku ew hate bivegerandin, Necîb Paşa Sulêmanîyê date bidagrîkirin. Li dawî de Ehmed Paşa ji bona Îranê hate çûyîn û bi alîkarîya Balozvanê Osmanî ve lê hate bibuhurandin û ew ji bona Istenbolê hate biçûyîn. (ji xwe re li ser dirêjîya vêna de li nivîsta Kurdên Bi nav û bang de bidin bitemaşekirin).

Li paş Ehmed Paşa bi navnîşa Qaimqamî Eb-Dula Paşyê Birayê wî Çar salan li Sulêmanîyê de date biserdarîkirin. Li dawîya wî de bi wê navnîşanê ve Liwa Ismaîl Paşa bi Qaimqamî ve li ser Sulêmanîyê de hate bidanîn. Ji wê rojê de serpereştîya mîrneşînîya Bebe bi carekê ve di sala 1267 k.- 1851 z. de hate bidawîkirin.

³¹⁶mêjûwa Hammer di bergê Nehem de ji Wergerandina Turkî de li ser lihevhatina di navbera serdarîya Osmanî û Îranê de di pêla Muradê Çarem de di sala 1049 k. de li ser vê Eşîra Cafî Kurdîyî gewr de dide biaxivtin. Herwehajî ew li ser biparvekirina wêna de di navbera Îran û Osmanîyan de dide biaxivtin. Ew dibêje, ku Herdu Êlên Diya El-Dîn û Haronî ji vê Eşîra hanê ji pişka serdarîya Osmanî bûn. Herwehajî Nivîsta Munşeat Sarî Eb-Dul-Lah li ser vê Danava hanê de dide peyivandin û ew Caq ji dêlva gotina Caf dide bikaranîn?...

25. Mîrneşîniya Bane

Bi gora Şerefname ve ev mîrneşîniya hanê li pêş heyamê Islamê jî de hebû. Wê bi dilê û kêfa xwe ve Oldariya Musulmantîyê ji xwe re date bihelbijartin; jibervêjî Xanedanê mîrneşîniyê bi navnîşana Ixtiya El-Din hatine binavkirin. Rewş û zînetên vê Mîrneşîniya hanê ji destpêka zamanê Mîrza Begê Kurê Mîr Mehmud Beg têtin bidiyarkirin. Ev Mîrê hanê Serdarê kelehên Pîroyî û Şobowe bû³¹⁷, yê ku ew niha li Melbenda Baneyî Iranê de têtin bikevtin. Ew Zavê Pêke Begê Serdarê Erdelanê bû. Li ser vê Jînanînê de ew ligel Sultan Eliyê Serokê Eşîra Tetlîcî Kurd de bi dujminatî ve hate bikevtin. Li dawî de Sultan Elî zora wî date birin û wî ew ji Mîrneşîniyê date biderperandin³¹⁸. Li şûna wî de wî Birayê wî Qantenmeş bi Mîritî ve date bidanîn. Mîrza Beg bi yarmetîya Xezûrê xwe ve welatê Bane date bisitendin û wî demekê têde bêberberî date biserdarîkirin. Li dawîya mirina wî de Bodaq Begê Kurê wî ji bona ser cihê wî hate birûniştin. Du Birayên wîyî ji Dayikeke din de bi navê Mohemed û Oxorlo ligel wî de bi şer û pevçûnê ve hatin bikevtin. Wan ew date bezandin û wan ew ji Mîrneşîniyê date biderperandin. Bodaq Beg ji bona layê Şah Tehmaseb hate çûyîn. Wî bi yarmetîya Şah ve Mîrneşîniya xwe date bisitendin. Belam li dawîya navekê de li Qezwînê de hate bimirin.

Şah Tehmaseb Sulêman Begê Birayê Bodaq Beg bi Mîritî ve date bidanîn. Belam li ser dilbijandina Mîr Mohemed Oxorloyê Birayên wî de Eşîr lê hatin birastbûn. Li ser vêna de Leşkerekî Îranî bi firyada Sulêman Beg ve hat û wî Serhildan date bitemirandin. Mîr Sulêman bîst salekî date biserdarîkirin. Ew Mîrekî zor dadwer, bi hiş û ji Xwedê dihate bitirsandin. Di dawîya Serdariya xwe de wî Keça xwe li Bedir

³¹⁷Wêha di koka xwe de hatîye binivîsandin, belam di Şerefname de bi rengê din ve hatîye binivîsandin û ew dibêje: ku Ostandara Bane ji keleha Pîroz û Şiwe û Navçeyekê bi tenha ve têtê bipêkhatin û ew di nava Ostandarên Erdelan, Mukrî û Baban de têtê bikevtin. Navê Navçeyê bi Bane ve têtê binavkirin. Herweh jî ew li ser Sultan Elî Begê Eşîra Tetlîce nade biaxivtin, lêbelê ew Sultan Elî Beg bi peyva Xenlîc ve dide bipesindan. (M. E.).

³¹⁸Insiklopêdiya Musulmantîyê vê rûdana hanê bi corekî din ve dide bivegerandin. Li layê min de wêha ye, ku goya Şerefname bi hêztir ve têtê biderkevtin.

Begê Birazayê xwe de date bîmarkirin û wî mîrneşînîya xwe jî pê date bidan û ew hêsa û ji bona Medîna Munewer hate biçûyîn. Li wêderê de tanî mirina xwe wî xwe bi Mêj û dîndariyê ve date bikarwerdekirin. Ev Sulêman Begê hanê Hemsayê dema Xwedîyê Şerefname bû³¹⁹.

Ev Mîrneşînîya Bane di zemanê Mîr Bedir de bi Erdelanê ve hate bibestandin. Rojhilatnas Rech-Rêç di sala 1236 k. de di Banê re hate bîderbasbûb. Wî ligel Nur-El-Lah Xan Serdarê Banê de dîtinek date bikirin. Dawîvanê Xanedana Ixtiyar El-Dîn Kerîm Xan bû, yê ku ew ji bal Yunis Xanê Nokerê xwe hate bîkuştin. Bane bi destên vî Yunis Xanê hanê ve hate bîkevtin. Li dawîya navekê de Yunis Xan jî bi destên Fetah Begê Birazayê xwe ve hate bîkuştin û Mîrneşînîya Banê ji bona nava destên Heme Xanê Kurê Yunis Xan hate bîkevtin. Ev Heme Xan jî li pêsiya Şerê Gewre de di sala 1333 k. de ji bal Ibrahîmê Bedlîsî Serokê hêza Osmanî ve li Irane de hate bîkuştin. Wehajî Xanedana Yunis Xan jî bi dawî ve hate bikirin û Bane jî bi melbendeke Sablaxê ve hate bikirin.

³¹⁹Di Şerefname de tiştêkî weha nehatiye binivîsandin. (M. E.).

26. Mîrneşînîya Gelbaxî

Ev mîrneşînîya hane ji bala Ebas Agayê Osta Celo hatîye bisazkirin. Di pêşî de wî li devera Merîwanê de bajarê Serçawe ji Pekîye Begê Serdarê Erdelanê date bisitandin û li paş navekê de wî Bîlwer jî ji Eşîrên Kulher date bidagîrkirin. Wî hin ji Eşîran li dor û berên xwe de date bikomkirin³²⁰. Şah Tehmaseb jî ji bona wî bi mîrneşînîya Bîlewerê ve pê hate birûniştin.

Vê mîrneşînîya hanê li paş de bibestandina xwe bi serdarîya Osmanî ve ji xwe re date biwergirtin serdarîya Osmanî Kerend, Şêxan, Çakaran, Xorxora, Nîrezened, keleha Tepe û hin ji cîgehên tir jî bi şeweyê sinseqan ve ji bona Elî Xanê Gelbaxî date bidan. Yar El-Lalah Xan jî mîrneşînîya xwe bêtir date bigewrekin. Rûdanên dinî vê mîrneşînîyê ji me re ne diyarin.

27. Mîrneşînîya Kelher

Ez vê remanê rast nabînim; jiber ku hinek nîşan ji bona Barkirina Cuhan û warkirina wan di wan deveran de bidin derxistin, ku Kelher ji Nevîyên wan Cuhan bin. Belê Bavpîrên wan Kelheran ji xwe re ji rabûn û runiştinên wan Cuhan hin rewest ji xwe re dane biwergirtin; jiber ku ew ligel wan de dihatin rabûn û runiştin. Tevlivêjî de Mêjû dibêje, ku Kîros-Kî Xisro piştî vekirina Babil û pêvekirina wêna bi Şahînaşahîya xwe ve Cuhuwên dûrkirî ji bona welatê wanî Felestîne datin bivegerandin: Nedûre, ku Kelher Nevîyên Rehamê Kurê Koderzbin, yê ku Şahname wî dide nîşandan, yanjî ku ew Yekek ji Padîşahê Eşkanî bû, yê ku wî şer ligel Meherdadê Qeralê Erministanê de dayite bikirin û ew zor bi nav û bang bû

Şerefname dibêje, ku Kelher Nevîyê Kiyoyê Koderzin û Xanedana vê Eşîra Mîrneşînîyê sê beşin:

1. Begzadeyên Pelenkan.

³²⁰Mîna Eşîrên Lek, Sulêmanî, Madekî-Badekî û Wermeziyar. (M.E.).

2. Begzadeyên Derteng.
3. Begzadeyên Mahî Deşt.

1. Begzadeyên Pelenkan

Mîrê nasînî Pelekan Xeyb El-Lah bû. Hin ji kelehên Şehrezorê û kelehên nêzîka vî Welatî bi destên wî ve bûn. Li dawîya wî de ji bal Şah Tehmaseb Mohemed Begê Kurê wî bi Mîrîtî ve hate bidanîn. Vî Begê hanê zor karê zanistîyê û zanebûnê di nava welatê xwe de date bikirin. Li dawî de Şah Tehmaseb Keça wî ji xwe re date bixwestin. Vê Xezûrtîya hanê mîrneşîniya Mohemed Beg bêtir date bigewretir û bixurtirkirin. Di jîna xwe de wî welatê xwe di nava çar Kurên xwe de date biparvekirin. Li paş mirina wî de Mîr Iskenderê Kurê wî ji bona cihê wî hate bidanîn. Bîst Ssalikî wî serdarî date bikirin. Li dawîya Mîr Iskender de keleha Pelenkan bi destê Mîrekî Dinewer³²¹ ve hate bikevtin û li paş de ew bi Heremeke Osmanî ve hate bikirin.

2. Begzadeyên Derteng

Di koka xwe de li vêderê de li ser Mîrneşîniya Kurê Enan li Helwan de dihate binivîsandin. Ew ji bona Dergehê serdarîyan ve hate biveguhestin, mîna ku berî vê li ser de hatîye biaxivtin. (M. E.).

Ev mîrneşîniya hanê li herema Helwanêyî kevnar de hate bidanîn. Navîniya wêna keleha Derteng bû. Bi nav û bangtirîn Mîrên wê ev bûn: yekemînê wan Zorab-Suhrab Beg bû, yê ku wî di mîrxasî, azayetî û merdbûnê de pir nav û bang ji xwe re date bigirtin. Di pêla wî de sînorên mîrneşîniya wî hatin bifirehkirin.

Li paş wî de Kurê wî Omer Beg hate runiştin û wî serê xwe ji bona Şehrîyar Sulêmanê Qanûnê date bidanîn û wî parastina wîna ji bona ser xwe date bigirtin.. Li paş wî de Kurê wî Qubad Beg ji bona cihê wî hate runiştin. Wî pir bi jêhatbûn û jîrîtî ve welatê xwe date vejandin. Wî sinorên Mîrneşîniya xwe tanî Dînewer û Begdadê jî date

³²¹Ew Solax Husênê Teklo bû, yê ku ew ji bal Şah Ismaîl Serdarê Dinewer bû. (M.E.).

bigihandin. Ew pir jîr, jêhatî, xurt û bi sincî bû. Ew hemsayê dema Mîr Şerefxanê Bedlîsiyê Xwedanê Şerefname bû³²².

3. Begzadeyên Mahî Deşt-Maydeşt

Ev Mîrneşîniya hanê li Bajarakê Bîlewer³²³ de hate bidanîn. Mensur Beg di pêla Şerefxanê Bedlîsiyê bi nav û bang ve Mîrê wê bû.

E. Mîrneşîniyên Îrana Rojhilat

Insiklopêdiya Musulmantîyê dibêje, ku Eşîrên Bingehîyî Kurdîyî Îranê Sisê bûn: Siyah Mensur, Çektî û Zengene bûn. Bavpîrên van her Sê Eşîran Sê Birabûn û ew ji Loristanê hatibûn.

Bicke li vanan jî de dîsan her ew Kanîya hanê bi xwe jî ve di bergê xweyî çarem de li ser Eşîr û mîrneşîniya Şivankare jî de dide biaxivtin, ya ku ew li welatê Faris û Kerman de bûn. Bi kurtî ve mêjûwa van mîrneşîniyan eve ye:

28. Mîrneşîniya Siyah Mensur

Li gora Şerefname ev mîrneşîniya hanê di zemanê Şah Tehmaseb de hatîye bisazkirin. Şah Tehmaseb Xelîl Beg, yê ku ew navê Mîrekî Siyahê Mensurî bû, ji bona nik xwe date bianîn û wî navnîşana Xan pê date bidan. Wî ew bi Mîrê Mîran ve date binavkirin û wî hemû Kurdên Îranê bîcgeh li Siyah Mensur de bîst û çar Eşîrên Kurdîyî din jî ji bona jêrdestên wî dane bixistin. Herwehajî wî pir welat û Erd di navbera Ezerbêcanê û Îraqê jî de pê bidan. Herwehajî wî Milk û welatê wî jî pê date bidan. Hergav Sî hezar Suwar di tengala wî de dihatin

³²²Şerefname dibêje, ku wî serdarîya keleha Pawe, Baske, Alanî, Zencîr, Rewanser, Duwan û Zirmanîkî dida bikirin. (M. E.).

³²³Di cihekî din de di Şerefname de bi Tîlewer ve hatîye binivîsandin. (M. E.).

bidîtin. Ew di navbera Qezwîn û Tevrîzê de dihate bidaniştin. Wî parastina Tude û Rê û Banan dida bikirin. Li dawîya Sê salan de başbûna serpereştîya Xelîl Beg rû xwe ber bi jêrbûnê ve date bivekirin û xerabkarî di nav de hate bizorkirin. Li ser vê jî de Şah Tehmaseb û Sultan Mohemed ji bona Xuresanê Xelîl Beg dane bidûrkirin. Li dawîya vêna de bes û bi tenha ve Eşîra Siyah Mensuri bi destên wî ve hate bihiştin. Di dawî jî de ew bi Parêzvanê sînorê Xuresanê ve hate binîşankirin.

Li paş Xelîl Beg de Doltiyar Xanê Kurê wîna ji bona cîgehê wî hate biruniştin û ew ji bal Şah bi Parêzvanê sînorê Ezerbêcanê ve hate binîşankirin. Wî bi fermana Şah ve li wan navan de pir çakkirin û avanî dane bikirin. Belam li paş navekê ew li ber Serdarîyê hate birabûn. Li jêr Komandarîya Murşid Qolî Xan de Leşkerekî Îranê xwe bi ser ve date birakişandin û wî di keleha Sîstan de dor lê date birapêçandin. Belam rojekê ji nişkêve Doltiyar ji kelehê hate biderkevtin û xwe bi ser Leşkerê Qizilbaşan de date bidadan. Wî ew dane bitarûmarkirin. Wî kuştarekî zor li wan de date bikirin û talanekî mezin wî ji wan date bisitendin. Li dawîya vê biserkevtina hanê de Doltiyar Xan dilê xwe ji bona Ostandara Îraqê³²⁴ date bijandin. Belam Şah Ebas³²⁵ leşkerekî Îranîyî zor di bin Rêberîya Mehdî Qelî Xan de ji bona ser wî date binardin. Doltiyar Xan neda bişerkirin û wî xwe ji bona ber Bextê Şah date avêtin. Şah ew û hevalbendên wî dane bizindankirin û li dawî de wî ew tevde dane bilinavbirin. Wer tete biderkevtin, ku li dawîya Doltiyar Xan de ev Mîrneşîniya hanê jî hate binabûdkirin.

³²⁴(Di Kurdî de, r.423 weha hatîye:"Li dawîya vê biserkevtina hanê de wî dilê xwe ji bona hin Aliyên Îraqê date bijandin". Cuma).

Ew Yekeke ji Ostandarên Serpereştîyî Îranê bû. Dibe, ku ew Îraqa Ecemî-Çiya be. (M. E.).

³²⁵("Şah Ebasê Mezin li sala 1557 hatîye bizayîn û ew di sala 1629 z. de hatîye bimirin. Ew ji sala 1587 z. de bi Şahî ve hate bikirin". Mayers Taschen Lexikon A/Z-Insiklopêdiya Elmanîyî Biçûk, Leipzig, 1963, r. 1. Cuma).

29. Mîrneşîniya Çekîfî

Şerefnam dibêje, "ku ev Eşîra Çekîfî di nava Eşîrên Kurdîyî Îran nav û bangekî wanî gewre habû. Belam çunke Serekekî wanî bikar nebû, ew di nava Îraqê û Ezerbêcanê de hatin bibelavkirin û ew ligel xerabîyê û cerdetiyê dihatin bixerîkkirin. Tudeyên wan Welatan li layê Şah Tehmaseb de li ser wan de dane bigilîkirin. Ji bona linavbirina wan bi hemû layekî de fermana Şah hate biderkevtin. Li ser vêna de Pêncsed Malek³²⁶ ji wan ew ji bona Xuresanê hatin biçûyîn".

Di wê navê de Serdarê Heratê Qezaq Xan Teklo bû. Vî Serdarê hanê ewende hejî li Şah Tehmasen de neda bikirin. Wî xwest, ku ew li vê Eşîra sitembar de kar ji xwe re bide bikirin. Bi vê remana hanê ve wî ew li Karcistanê de di navbera Herat û kabul de date bicî û biwarkirin.

Gava ku Şah Tehmaseb weha date bizanîn, wî reftara xwe beramber bi vê Eşîra hanê ve date veguhertin û ruwê xwe ji bona wê date bidan. Wî Bodaq Begê Çektî bi Mîrîtî ve li ser Eşîra Çektî de date bidanîn. Bi saya jêhatbûna vî Mîrê hanê ve Eşîra Çektî ji bona Xuresanê hate bivegerandin û ew li wêderê de hate bicigîrkirin.

Bodaq Beg li şerê Eb-Dul-mumun Xanê Ozbekî de di sala 1001 k. de bi xwe û Eşîra xwe ve zor karekî mezin date bikirin. Li ser vêna de Şah Ebas cihê Mîrîtîyê ji bona wî û Pênc Kurên wî date bidan wî ew bi Mîrê Mîran ve di leşerê Îranî date binîşankirin. Li gora Şerefname de ev Mîrê hanê Hemsayê dema Şerefxan bû û ew Yekek ji Serdarên herî Maqulên Şah Ebas bû. Mexabin, ku em derbarê Zîneta dawîyî vê Mîrneşîniya hanê de hîç aghdariyek bi destên me ve nehatîye bikevtin.

³²⁶Di Şerefname de hatiye binivîsandin, ku Pêncsed Nefer Begzade û Maqulan hatine çûyîn û hin dirêjîyên din hatine binivîsandin. (M. E.).

30. Mîrneşînîya Zengene

Şerefname ji me re dide bigotin, ku ev Mîrneşî tanî pêla Şah Ismaîlê Yek jî bi nav û bang bû. Li dawî de Xanedanên vê mîrneşînîya hanê hatin bilinavçûn û hin ji Eşîrê jî ji bona nava Pasevanên Şahî hatin bikevtin³²⁷.

G. Mîrneşînîya Xuresan:

1. Mîrneşînîya Koçan

Di bergê yekem de û li ser peyvîna ciyografîya Kurdistanê de me date bigotin, ku li welatê Xuresanê jî de Eşîrên Kurd têtin bidîtin. Hon. George N. Curzon di Gernameya xwe de li Îrane de derbarê bi Kurdên Xuresanê ve hin rûnkirinan dide bidan û ew dibêje: Şah Ebasê Gewre ji bona parastina sinorê Jorî Rojhilatî Îranê beramber bi Eşîrên Turkmanan ve hin ji Eşîrên Kurdan ji sinorê Rojavayî Jorî Îranê ji bona Xuresanê date biveguhastin. Ev Eşîrên Kurdên hanê Şahdello-Şahdanlo, Zaferanlo, Kîwanlo-Kîrwanlo û Emanlo bûn.

Xwedîyê Nameya Rojavayî Îranê, Eşîr Peyên wîna dibêje, ku bes u bi tenha ve Serjimara Eşîra Zaferanlo nêzkîa Çil hezar Mal dihate biderkevtin. Bes Berekî ji vê Eşîra hanê serjimara wan heşt hezar Mal dihate biderkevtin û ew li melbenda Çînanan dihate bidaniştin. Herwehajî Serjimara Eşîra Şahdello jî li gora amara serjimara sala 1908 z. de 2800 mal dihate biderkevtin. (r. 130-132).

Beşê zorî ji van Eşîran li devera Koçan de dihatin birunistin. Berê Şahdello ji li Bocnord û hêlên wê ve dihate bicigîrkirin. Eşîrên Koçan mîrneşînîyeke nîvserbixwe ve ango li jêr Serpereştîya xweyî Hundurûyî serbixwe ve hebû û Qanûn û Dadgehên taybetî bi xwe ve habûn. Bestandina wan ligel serdarîya Îranê de bes di dana Bêşeke salane de dihate bidîtin.

³²⁷Rûnkirin: Di Kokê de li paş Mîrneşînîya Zengene de li ser Mîrneşînîya Şiwankare-Şivankare dihate biaxivtin. Belam ew di rêk û pêkxistina nuh de ji bona Deryê yekem li ser dewletan de hate biveguhastin. (M. E.).

Nadir Şah xwest, ku ew vê Mîrneşînîya hanê ji bona jêrdestîya xwe bide anîn; Jibervêjî wî Keça Îlxan jî ji bona xwe date bianîn. Belam ev jî bê kar bû. Di dawîya serdarîya xwe de ew bi orduweke gewre ve ji bona ser wan hate biçûyîn. Belam li ber keleha Koçan de şevêkê di nava çadira wî de di sala 1747 z. de serê wî hate bibirîn.

Di pêla serdarîya Qacarî de Şah Fetmeelî Xan ji bona ser hate biçûyîn. Belam bi wî jî ve hiç pê nehate bikin û bi naçarî ve ew ligel wan de hate birêkvekin.

Di sala 1832 z. de Ebas Mîrza bi orduwekê ve ji bona ser Koçan hate biçûyîn. Wî bi saya hêza topçiyî li jêr serdarîya Efserên Ingilîz de Koçan date bitextkirin. Wî Mîrê Eşîrê Rida Qelî Xan date bigirtin û wî ew ligel xwe de ji bona Tehranê date bibirin. Ji wêderê de ew ji bona Tevrizê hate binardin û ew li wêderê de hate bidarvekirin. Li cîgehê Rida Qelî Xan de Sam Xanê Kurê wî bi Îlxanî ve hate bikin.

Di sala 1886 z. de di pêla Gera Curzon-Kurozonî Îranê de Îlxan Mîrê Mîran. Şuca El-Dewle Mîr Husên Xan bû. Di navekê de ew ligel serdarîya Îranê de hate têkçûn û ew ji ser cihê wî hate bidaxistin. Li paş de ew careke din ligel serdarîya Îranî de hate birêkvekin û ew ji bona ser cihê xwe hate bivegerandin. Ew Mîrekî xurt û pir xwedan Desthilat bû. Mîrneşînîya Koçan dewlemend û bi hêz bû. Belam Mîrneşînîya Bocnord-Bexbawerd perîşantir û bi kêm hêztir bû.

2. Mîrneşînîya Bocnord

Ev Mîrneşînîya hanê lawaz bû û ew li jêrdestîya hin ji Eşîrên Turkimanan de bû. Navnîşana Mîrên wê Îlxanî bû. Insiklopêdîya Birîtanî di wê demê de Amara Serjimara wan herdu Mîrneşînîyan bi 250 hezar Kes ve dide bidanîn³²⁸.

³²⁸(Di vir de nivîsandina vî bergê duwemî Kurdî tete bidawîkirin, Lêbelê di wergerandina Erebî de beşê F. Mîrneşînîyên Cîyayê Lubnanê tete biservekirin. Cuma).

F. Mîrneşîniyên Çiyayê Libnanê

Ji Nivîsta (Exbar El-Eyan fi Cebel Lubnan-Agehdarîyên li ser Gewreyên Çiyayê Libnanê de³²⁹ tête biderkevtin, ku li wêderê de çend Mîrneşîniyên Biçûk Kurdan di hêlên Çiyayê Libnanê de dane bidamezirandin. Em li ser vanên tên de didin bibîrxistin:

1. Şêxên Îmadîyî Durzî

Pavpîrê van Îmadîyan bi navê Îmad ve dihate binavkirin û wî ji Îmadîyê ji Ostandara Musilê ji bona Çiyayê Bilind di Libnanê de date bibarkirin. Ew li gundê Mertehon de hate biwarkirin. Li paş de ew ji bona gundê Telîna hate biveguhastin. Li paş navekê de ew ji bona devera El-Erquub hate bikoçkirin û ew li Ladeyê El-Zenbeqîyê de hate bidaniştin. Di dawî de ew û Hevalbendên xwe ligel Malbata Canpolada bi nav û bang de bi şer û pevçûnê ve hatin bikevtin. Ji Malbata Canpolad gelek Peyên wê hatin bikuştin; jibervêjî Îmadî hatin bineçarkirin, ku ew ji bona Eyin Wezye û li paş de ji bona El-Barok bêtin bibarkirin. Li wêderê de Îmad hate bimirin û ew ji bona bal Dilovanîya Xwedê hate çûyîn. Wî Çar Kur li dûxwe de datin hiştin. Belam Maqultîya Malbata wan ji bona Birayê wî Serhal hate biveguhastin. Di dawî de Xedban Kurê Biçûkî Îmad ligel Mîr Elî Fexir El-Dîn El-Meenî de di şerekî hate bikuştin, yê ku Ehmed Paşayê Biçûk di Xan Hasbiya de dijî Çîyê pê hate birabûn. Herwehajî Birayên wîyî din jî di qadên şer de hatin bikuştin, yanjî wan xwe bi xwe ve dane bilinavbirin.

Di sala 1600 z. de Ehmed Paşayê Kuwêrîlî Şêx Serhalê Nevîyê Îmad ji dêlva Mîrên Meenîyan li ser Şof de bi Serdar ve date bidanîn. Vêna hişt, ku ew ligel Îmadîyan de di bin Serekitîya Mîr Ehmedê Meenî û Hevalbendên wî de bigir tevde hatin bilinavbirin. Lêbelê Yekekî ji wan xwe dikarîbû bida biveşartin û wî di bin navekî din de dikarîbû rêza vê Malbata hanê demeke nekêm bide biparastin. Yekek ji vê Malbata hanê li paş van rûdanan de bi navê Qasim Kurê Şêx Selamê Îmad hate

³²⁹Nivîsyanê wêna Şêx Tenos Kurê Yusif El-Şedyaqe, ya ku ew li Bêrudê de di sala 1809 z. de hatîye biçapkirin.

binavûbangkirin. Ew zor jîr û jêhatî bû û ew ligel Şêx Elî Canpola de di sala 1788 z. de bi şer û pevçûnê ve hate bikevtin. Vê hişt, ku Tudeyên wan navan ji bona du bendan bêtin biparvekirin, Yek ji van Bendan ji bal Yezbekîyan dihate bisermiyandarîkirin û ew ji jê Komên Kurên Îmad, Kurên Telhoq û Kurên Eb-Dul-Melek dihatin pêkhatin. Benda duwem Canpola bûn. Di sala 1793 de Mîr Qeedanê Şehabî ferman ji bona Şêxên Imadîyan û Necdîyan date bidan, da ku ew xwe bi ser Canpolan de bidin birakişandin. Ew bi vî karê hanê ve baş pê hatin birabûn. Weha bi vî rengê hanê ve ew di piranîya rûdanên Libnanêyê mezinî wê çaxê de hatin bibeşdarkirin. Herwehaji Şêx Xetar ji Nevîyên Imadîyan ligel Mîr Emîn Erselan de bi Sêsed Serbazên xwe ve ji bona Erzeromê hate çûyîn, da ku ew dijî Rusan di sala 1854³³⁰ de bide bişerkirin. Belam bigihandina Mîr ji bona Istenbolê di wê çaxê de hate bihiştin, da ku Şêx Xetar ji bona çiyê bête bivegerandin. (r. 161, Deryê 16).

2. Mîrên Kurên Şêfayên Kurd

Ev Mîrên hanê ji Nevîyên Efesrê Cemal El-Dîn Şêfa bûn. Ew li hêla Terablos, Ekar û Husun El-Ekrad de dihatin birûniştin. Ew Serdarên devera di navbera çemê Kelb û Îbrahîm de bûn. Gava ku di sala 1528 z. de di navbera Zarwên Şeîb Serdarên Terablos û Zarwên Şêfa de şer û pevçûnê date bidestpêkirin, Zarwên Şêfa hatin bineçarkirin, ku ew ji bona Barok bêtin bibarkirin. Li wêderê de ew ji bal Binemala Esaf û Meenîyan hatin bipiştgirtinkirin û wan ji bona ser Şiêbîyan datin bihêrîşkirin. Wan Ekar ji wan datin bisitandin û ew li wêderê de hatin bidaniştin. Serekê wan Yûsif Paşa demekê cihê Serdarê Terablosê ji xwe re date bigirtin. Lêbelê di dawî de pêwendîyên wî ligel dewleta Osmanî de hate bitêkçûn û ew hate bineçarkirin, ku ew dev ji cihê xweyî Serdarîyê bide biberdan û ew ji bona Berîya Şamê bide bibarkirin. Di sala 1590 z. de ew ji nişkê ve bi Serokîtiya hêzekê ve hate biderkevtin û wî ji bona ser Esafîya date bihêrîşkirin. Wî Mohemedê Mîrê wan date bikuştin. Di sala 1602 z. de wî bajarê Balebek date bileyandin û wî ew

³³⁰(Ev Şerê Kerim-Qerim bû, Yê ku ew di navbera dewleta Osmanî û Rusan de ji sala 1853 tanî 1856 hate bivêkevtin. Cuma).

date bitalan û biwêrankirin. Li paş de ew ji bona Terablosê hate bivegerandin. Di sala 1605 z. de ew ligel Serdarê Helebê Elî Paşayê Canpola de hate bilihevhatin. Li ser vê lihevhatina hanê de Du salan nehatin biderbasbûn, tanî ku şer û pevçûn di nava wan de hate bivêkevtin. Di nava wan de şerek li Hema de hate bivêkevtin û têde Yusif Paşa hate bişikenandin û ew ji bona bajarê Şamê hate çûyîn. Lêbelê Dujminê wî Elî Paşa bi alîkarîya Hevalbendê xwe Mîr Fexir El-Dînê Meenî ve gerden lê date bitengkirin. Di dawî de ew ligel Elî Paşayê Dujminê xwe de bi mercekî ve hate bilihevhatin, ku ew ji bona Husun El-Ekrad bête bivegerandin û ew bes bi tenha ve jê re bête bihiştin.

Gava Elî Paşayê Canpola serê xwe li ber dewleta Osmanî de date bihildan, Yisif Paşa xweser bi fermana serdarîya Osmanî ve xwe ji bona ser Dujminê xweyî serhildayî date birakişandin. Ew jî ligel hêza Osmanî de di şerê sertewandina wî de hate bibesdarkirin. Heleb hate bivegirtin û Yusif Paşa jî ji bona Ekar hate bivegerandin.

Di sala 1618 z. de Omer Paşayê Walîyê Terablos û Mîr Fexir El-Dînê Meenî bi hev re dane biryardan, ku ew ji bona ser Yusif Paşa xwe bidin brakişandin. Wan di keleha Humsê de dor lê datin rapêçandin. Belam pir pê neçû, tanî ku dewleta Osmanî lê hate bibuhurandin û wê serdarîya Terablosê ji bona wî date bisipartin. Herwehaji Omer Beg ji Zarwên Şêfa ji bal serdarîya Osmanî de bi Serdarê Humsê di sala 1624 z. de hate binîşankirin.

Yosif Paşa li Terablosê de hate bimerin. Xwedê dilovanê wî be. Ew zor di şer de mêrxas û bînfereh bû. Ew Paşayê pêşî bû, yê ku ew li ser Ostandara Terablosê de bi Ostandarî ve hate bidanîn. Li paş wî de ji Heft Zarwên wî Qasîmê Kurê wî cihê wîyî Terablosê ji xwe re date biwergirtin. Mîr Mohemedê Kurê wî Serdarê Husun El-Ekrad bû û Mîr Belekê Kurê wî bi Serdarê Ekarê bû. Gava Mîr Sulêmanê Birazayê Yusif Paşa Walîyê Terablosê ji bona Ekarê bi Serdar ve hate binîşankirin, Pismamên wî hatin, neçarkirin, ku ew ji bona Husin bêtin bibarkirin.

Di sala 1625 z. de Mîr Qasim Kurê Yosif Paşa keleha El-Merqeb date leyandin. Li paş de wî Husin jî date biwergirtin û di navbera wî û Mîr Fexir El-Dînê Meenî de lihavhatin hate biçêbûn. Ji bona Binemala Şêfan serdarîya Terablosê li ser beşdarbûna wanan de di şerê serdarîya Osmanî de li jêr Rêberîya Ehmed Paşayê Biçûk de di sala 1833 z. de ji bona sertewandina Mîr Fexir El-Dînê Meenî hate bisipartin. Di sala 1634 z. de Qasîm Paşa Nişana Mîrê Mîran date biwergirtin u ew ji bona

Serdarê Terablosê hate bidanîn, bi mercekî ve ku ew di şerê ligel Îranê vêketî de bête bibeşdarkirin. Belam wî nikarîbû, ku ew di wî şerê hanê de bête bibeşdarkirin.

Li paş demekê de Birazayê wî Mîr Elî ji bona cihê wî hate bidanîn, yê ku ew di dawî de ji bal Mamê xwe Mîr Esaf de hate bihêrîşkirin. Mamê wî ew bi reva Bêrudê ve date bineçarkirin. Şer û Pevçûnan di navbera Ap û Biraza de demekê datin bidirêjkirin. Di sala 1635 z. de Nîşançî Mustefa Paşa li ser Sinceqa Terablosê de bi Mutesirif ve hate binîşakirin. Wî bi başîya siyasetê ve date bidîtin, ku ew serdarîya welatê Çiyî, Bitron û Dînîye ji bona Mîr Elî bide bisipartin û ew welatê Ekar, Husin û Safîta ji bona Merevên wî bide bisipartin. Herwehaji wî Cîhê Wilayetê ji bona Mîr Esaf date bidan, gava ku ji bona wîna serdarîya Leşkerên Osmanî di şerê Îranê pê hate bidan. Bi vî rengî ve lihevhatin demekê di navbera Mîr Elî û Mîr Esaf de hate bilidarxistin. Belam carekere din mîna her car ji nû ve şerekî notortir di nava wan de demekê hate bivêketin. Tude û dewlet bi wan şer û pevçûnan ve hatin bitengavkirin. Gava Şahîn Paşa bi Ostandarê Ostandarîya Terablosê ve hate binîşankirin. xweser wî dest bi kuştina Mîr Elî Esaf date bikirin. Da ku ew linavbirina vê Binemala hanê bi carekê ve bide bikirin, wî ev karê hanê ji bona Peyên xwe Mîr Ismaîlê Kurdî û Şêx Hamade date bisipartin. Ew pir bi xurtî ve bi vî karê sipartî ve di sala 1640 z. de pê hatin birabûn û wan Kesek ji wan li Terablosê de nedan biberdan. (r. 349-358).

3. Mîrên Rees Nehaşê Kurd

Ev Kurdên hanê Şehrîyar Selîmê Osmanî di sala 1558 z. de li Melbenda Kore li çiyayê Libnanê de dane biwarkirin. da ku ew parastin û Pasevanîya Çiyê ji Firengan bidin bikirin. Herwehaji hatîye bidiyarkirin, ku Şahîn Paşa bi Ostandarê Ostandarîya Terablosê ve hatîye binîşankirin û xweser wî Ismaîlê Kurê Mîr Musa û Şêx Hemade ji bona linavbirina Binemala Sêfa di sala 1637 z. de dane bikarmendkirin.

Mohemed Paşayê Koberîlî di sala 1654 z. de Mîr Ismaîl ji xwe re date bikaranîn. Belam ew di sala dûwê de lê hate bîntengkirin û wî Leşkerek ji bona sertewandina wîna ji bona ser wî date rakişandin. Mîr Ismaîl li ber vî Leşkerê hanê de xwe nikarîbû bida biragirtin; jibervêjî ew ji bona nik Mîr Ehmedê Meenî hate bipenakirin. Mîr Ehmed xweser ew ji bona bajarê Sur bi Serdar ve date bidanîn. Di sala 1660 z. de Serdarîyê kêfa xwe jê re dida biderxistin û wê soz û bext pê dane bidan, tanî ku wê ew ji bona bajarê Terablosê date bianîn. Li wêderê de bi fermana Mohemed Paşa ve ew hate binabûdkirin.

Herwehaji di pêla Serekwezîr Elî Paşa de Mîr Seeb Kurê Husên ji vê Binemala hanê bi Serdar ve ji bona melbenda çiyê hate bidanîn. Lêbelê rojên wî pir nehatin bidirêjkirin: jiber ku ew û Merovên wîna di hêrîşekê ji nişkê de tevde ji bal Îmadîyan hatin bikuştin. (r. 164-165).

Wergerandina vê Benda hanê li bajarê Berlinê de di roja Sêsemba 26. berfbara 1993 de hatîye bidestpêkirin û ew di roja duşemba 18. tîrmeha sala 1994 de hatîye bidawîkirin.

Ez wergerandina vê nivîsta hanê ji bona Dr. Noridîn Zaza didim bidiyarîkirin, da ku bîrwerîya vî Zanistvan û Dizilsozê Kurdistanê di nava bextê Miletê me de bête biparastin. Dr. Cuma